

СЪДЪРЖАНИЕ

	стр.
<u>РЕЗЮМЕ</u>	
<u>ЧАСТ 0. ВЪВЕДЕНИЕ</u>	1
0.1. Основание за разработване на ПУ на ПП “Врачански Балкан”	1
0.2. Процес на разработване на ПУ на ПП “Врачански Балкан”, участници, обществени обсъждания.....	2
0.3. Предназначение и особености на плана за управление.....	6
<u>ЧАСТ 1. ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ПП “ВРАЧАНСКИ БАЛКАН”</u>	7
1.0. Местоположение, граници, обхват.....	7
1.1. Площ на ПП и на включените в него защитени територии.....	10
1.2. Фондова и административна принадлежност на ПП “Врачански Балкан”... ..	15
1.3. Законов статут на ПП “Врачански Балкан”.....	27
1.4. Собственост.....	34
1.5. Управленческа структура.....	39
1.6. Съществуващи проектни разработки.....	54
1.7. Съществуващо функционално зонироване и режим на територията на ПП....	59
<u>ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ</u>	
1.8. Климат.....	61
1.9. Геология и геоморфология.....	67
1.10. Хидрология и хидробиология.....	73
1.11. Почви.....	77
<u>БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА</u>	
1.12. Хабитати и растителност.....	85
1.13. Характеристика на горите в ПП “Врачански Балкан”.....	121
1.14. Флора и гъбно разнообразие на ПП “Врачански Балкан”.....	131
1.15. Фауна.....	155
<u>КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА</u>	
1.16. Ползване на територията и социално-икономически аспекти.....	199
1.17. Настоящо ползване на прилежащите територии.....	247
1.18. Културно наследство.....	249
1.19. Структура на ландшафта и естетически качества.....	253
1.20. Състояние на компонентите на околната среда.....	259
<u>ПЪРВА ОЦЕНКА</u>	
1.21. Екологична оценка.....	265
1.22. Социално-икономическа оценка.....	335
1.23. Потенциална стойност на парковата територия.....	350
<u>ЧАСТ 2. ДЪЛГОСРОЧНИ И ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ</u>	
2.1. Дългосрочни цели.....	355
2.2. Ограничители и стимулатори.....	357
2.3. Ефект на ограничителите и стимулаторите върху идеалните цели на управление.....	365
2.4. Потенциал на парковата територия.....	366
2.5. Оперативни цели и стратегии за постигането им.....	371

<u>ЧАСТ 3. ЗОНИРАНЕ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ, НОРМИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ</u>	
3.1.	Принцип на зонирането..... 381
3.2.	Режими, норми и препоръки, валидни за целия парк..... 381
3.3.	Описание на зоните..... 385
<u>ЧАСТ 4. ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ</u>	
4.1.	Определяне на приоритетите..... 435
4.2.	Оперативни задачи..... 435
4.3.	Програми и проекти..... 435
4.4.	Работен план..... 451
<u>ЧАСТ 5. ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ</u>	
5.1.	Периодични прегледи и ревизия на Плана за управление..... 455
	РЕЧНИК НА СЪКРАЩЕНИЯТА 457
	РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ И ПОНЯТИЯ 461
	БИБЛИОГРАФИЯ 468

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

<u>ЧАСТ 0. ВЪВЕДЕНИЕ</u>	
0.1.	Основание за разработване на ПУ на ПП “Врачански Балкан” 1
0.2.	Процес на разработване на ПУ на ПП “Врачански Балкан”, участници, обществени обсъждания..... 1
	Приложения 0.2.1 1
	Процес на изготвяне на ПУ – стъпка по стъпка..... 1
	Таблица на заинтересованите лица, подпомогнали разработването на ПУ..... 3
	Проведени срещи и обществени обсъждания.....
0.3.	Предназначение и особености на плана за управление.....
<u>ЧАСТ 1. ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ПП “ВРАЧАНСКИ БАЛКАН”</u>	
1.0.	Местоположение, граници, обхват.....
	Таблица 1.1.1.1.
	Заповеди за обявяване промени в площта и прекатегоризиране в ПП “Врачански Балкан”..... 15
	Въведени нови кадастрални номера в ЦМ по землища за територията на ПП “Врачански Балкан” и Р “Врачански карст”..... 18
	Заповеди за обявяване на защитени територии в ПП “Врачански Балкан”, промени в статута, предназначение и прекатегоризация..... 20
1.1.	Площ на ПП “Врачански Балкан” и на включените в него защитени територии.....
1.2.	Фондова и административна принадлежност на ПП “Врачански Балкан”.....
	Таблица 1.2.1.1.
	Разпределение на площта на ПП по вид територия по общини и землища..... 25
	Разпределение на горската територия от ПП по вид на земите и вид на горите..... 28
1.3.	Законов статут на ПП “Врачански Балкан”.....
1.4.	Собственост.....
1.5.	Управленческа структура.....
	Таблица 1.5.1.1.
	Организационна структура и функции на РИОСВ..... 29
	Организационна структура и функции на ДАГ..... 30
	Организационна структура и функции на ДПП..... 31
1.6.	Съществуващи проектни разработки.....
1.7.	Съществуващо функционално зониране и режим на територията на ПП “Врачански Балкан”.....
<u>ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ</u>	
1.8.	Климат.....
	Таблица 1.8.2.1.
	Радиационен баланс на склоновете, в зависимост от изложението и надморската височина..... 33
	Сезонни и годишни валежни суми в района на ПП “Врачански Балкан”..... 33
	Среден брой на дните със снеговалежи.....
	Относителна влажност на въздуха, средна месечна обща облачност..... 34
	Средна и годишна скорост на вятъра..... 34

1.9.	Геология и геоморфология.....	
1.10.	Хидрология и хидробиология.....	
	Таблица 1.10.2.1.	
	Ресурси от карстови подземни води в ПП “Врачански Балкан” и степен на тяхното използване.....	36
	Химичен състав на водите на р. Ботуня.....	37
	Средно месечни стойности на химичния състав на р. Ботуня.....	37
	Кислороден режим, органично замърсяване в повърхностните води в ПП “Врачански Балкан”.....	38
	Минерален състав, обща твърдост на повърхностните води в ПП “Врачански Балкан”.....	39
	Хидробиологични изследвания на повърхностните води.....	39
1.11.	Почви.....	
	<u>БИОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА</u>	
1.12.	Хабитати и растителност.....	
	Приложение 1.2.2.1.	
	Списък на хабитатите в ПП “Врачански Балкан” по национални и международни нормативни документи.....	41
1.13.	Характеристика на горите в ПП “Врачански Балкан”.....	
	Таблица 1.13.1.1.	
	Разпределение на залесената и дървопроизводителна площ по типове месторастения.....	45
	Разпределение на общата площ на парка по вид на земите и вид на горите... Обща характеристика на иглолистните гори.....	48 49
	Таксационна характеристика на иглолистните гори.....	54
	Обща характеристика на широколистните високостъблени гори.....	58
	Таксационна характеристика на широколистните високостъблени гори.....	63
	Обща характеристика на издънковите гори за превръщане.....	70
	Таксационна характеристика на издънковите гори за превръщане.....	76
	Обща характеристика на нискостъблените гори.....	82
	Таксационна характеристика на нискостъблените гори.....	87
1.14.	Флора и гъбно разнообразие на ПП “Врачански Балкан”.....	
	Приложение 1.14.1.1.	
	Макромицети и микромицети по литературни данни от прилежащи на ПП “Врачански Балкан” територии.....	95
	Макромицети и микромицети, известни от ПП “Врачански Балкан” и Резерват “Врачански карст”.....	95
	Видов състав на макромицетите и микромицетите в ПП “Врачански Балкан”.....	98
	Таксономична структура на гъбите и гъбоподобните организми в ПП “Врачански Балкан”.....	103
	Микромицети, развиващи се върху дървесина ПП “Врачански Балкан”.....	105
	Микромицети, развиващи се като паразити по лечебните растения в ПП “Врачански Балкан”.....	107
	Находища на консервационно значими видове гъби - макромицети в ПП “Врачански Балкан”.....	108
	Таксономичен състав на установените водорасли ПП “Врачански Балкан”.....	109
	Списък на установените видове в пещерата “Леденика”.....	115
	Списък на лихенизираните гъби ПП “Врачански Балкан”.....	116
	Таксономична структура на лишеите ПП “Врачански Балкан”.....	120

Разпределение на лихенизираните гъби, според таксономичната структура....	121
Списък на по-редките видове лишеи ПП “Врачански Балкан”.....	122
Мъхове, установени на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	125
Консервационно значими мъхове, установени на територията на ПП “Врачански Балкан”, включени в Червения списък на България.....	134
Нови за България мъхове, установени на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	136
Висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	137
Висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан” – видове семейства.....	170
Висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан” – родове.....	171
Висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан” – флорен елемент.....	174
Консервационно значими висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	175
Популации на консервационно значими висши растения в ПП “Врачански Балкан”.....	178
Координати на консервационно значими висши растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	189
Райони с висока консервационна значимост на територията на ПП “Врачански Балкан” – хабитати висши растения.....	194
Лечебни растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	197
Данни за находищата и популациите на лечебни растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	204
Медоносни растения на територията на ПП “Врачански Балкан”.....	221
1.15. Фауна.....	
Списък 1.15.1.....	223
Безгръбначна фауна на ПП “Врачански Балкан”.....	223
Мекотели.....	225
Малако фаунистично разнообразие	
Консервационен статус на мекотелите.....	228
Видово богатство на мекотелите в ПП “Врачански Балкан”.....	229
Хабитати на мекотелите в ПП “Врачански Балкан”.....	232
Списък на установените паяци в ПП “Врачански Балкан” и Р “Врачански карст”.....	233
Видово богатство на разред Pseudoscorpiones в ПП “Врачански Балкан”.....	236
Списък на установените многоножки в ПП “Врачански Балкан” и Р “Врачански карст”.....	237
Видово богатство на разред Orthoptera в ПП “Врачански Балкан”.....	238
Списък на видове бръмбари бегачи, установени в ПП “Врачански Балкан”.....	240
Списък на пеперудите в ПП “Врачански Балкан”.....	251
Видове пеперуди с консервационна значимост в ПП “Врачански Балкан”.....	256
Видов състав на двукрилите от ПП “Врачански Балкан”.....	257
Обобщени данни за разред Diptera.....	271
Видово богатство на семейство Crabronidae във Врачанската планина.....	271
Списък на биоспелеологично изследваните пещери и тяхната фауна в ПП “Врачански Балкан”.....	272
Списък на видовете безгръбначни животни, открити в пещерите на ПП “Врачански Балкан”.....	279
Богатство на групите с по-висш ранг, установени в пещерите на ПП “Врачански Балкан”.....	281
Гръбначна фауна в ПП “Врачански Балкан”.....	282
Консервационен статус на гръбначната фауна, установена в ПП “Врачански Балкан”.....	282

Видов състав и консервационен статус на рибите в ПП “Врачански Балкан” ...	283
Списък на видовете земноводни в ПП “Врачански Балкан”	284
Списък на видовете влечуги в ПП “Врачански Балкан”	286
Видов състав и природозащитен статус на земноводните в ПП “Врачански Балкан”	289
Видов състав и природозащитен статус на влечугите в ПП “Врачански Балкан”	290
Видов състав, характер на пребиваване и природозащитен статус на клас Птици в ПП “Врачански Балкан”	291
Брой на разрези, семейства и видове от клас Птици на територията на ПП “Врачански Балкан”	306
Видово богатство на бозайници в ПП “Врачански Балкан”	307
Резултати от пролетното преброяване на дивеча в ПП “Врачански Балкан”	309
Списък на установените видове бозайници в ПП “Врачански Балкан”	310
Разпространение на някои видове от клас Бозайници в ПП “Врачански Балкан”	317
Видов състав, разпространение и природозащитен статус на прилепите в ПП “Врачански Балкан”	318
Списък на видовете прилепи и данни за тяхното разпространение в ПП “Врачански Балкан”	319
<u>КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА</u>	
1.16. Ползване на територията и социално-икономически аспекти.....	
Таблица 1.16.1.1.	327
Население и демографска характеристика по общини и землища в ПП “Врачански Балкан”	327
Техническа инфраструктура по общини и землища в ПП “Врачански Балкан”..	330
Промисленост и селско стопанство по общини в ПП “Врачански Балкан”.....	333
Пробни площи на територията на ПП “Врачански Балкан” за дългогодишно наблюдение на състоянието на горско-дървесната растителност.....	337
Списък на почивните бази за обществено и ведомствено ползване на територията на ПП “Врачански Балкан”	340
Списък на най-значимите и посещавани пещери и пропасти в границите на ПП “Врачански Балкан”	341
Списък на катерачните райони и обекти за спортно катерене на територията на ПП “Врачански Балкан”	342
Списък на местата за настаняване и подслон в непосредствена близост до границите на ПП “Врачански Балкан”	343
1.17. Настоящо ползване на прилежащите територии.....	
1.18. Културно наследство.....	
Културно наследство по общини и землища.....	345
1.19. Структура на ландшафта и естетически качества.....	
Разпределение на площта на ПП “Врачански Балкан” по типове и видове ландшафт.....	349
1.20. Състояние на компонентите на околната среда.....	
<u>ПЪРВА ОЦЕНКА</u>	
1.21. Екологична оценка.....	
1.22. Социално-икономическа оценка.....	
1.23. Потенциална стойност на парковата територия.....	

ЧАСТ 2. ДЪЛГОСРОЧНИ И ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ

- 2.1. Дългосрочни цели.....
- 2.2. Ограничители и стимулатори.....
- 2.3. Ефект на ограничителите и стимулаторите върху идеалните цели на Управление.....
- 2.4. Потенциал на парковата територия.....
- 2.5. Оперативни цели и стратегии за постигането им.....

ЧАСТ 3. ЗОНИРАНЕ, РЕЖИМИ, УСЛОВИ, НОРМИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

- 3.1. Принцип на зонироването.....
- Приложение I.1.1.**
 - Територии на Р “Врачански карст” – съществуващо положение..... 351
 - Предложение за промяна на територията на Р “Врачански карст”..... 353
 - Р “Врачански карст” – окончателен списък..... 354
- Приложение II.1.1.**
 - Територии със статут на защита – ПЗ и ЗМ по ЗЗТ..... 357
 - Територии с висока консервационна значимост за флора, фауна и микота..... 363
 - Вековни естествени букови гори..... 395
 - Най-посещавани пещери в ПП “Врачански Балкан”..... 401
 - Територии на обекти на КН – по ЗКН..... 402
- Приложение III.1.1.**
 - СОЗ около водоземните съоръжения..... 403
 - Водозащитни зони около водоземни съоръжения за питейно-битово водоснабдяване – каптажи..... 405
- Приложение IV.1.1.**
 - Нарушени терени от миннодобивна и кариерна дейност..... 407
 - Ерозирани територии..... 408
- Приложение V.2.1.**
 - Територии на различните видове маршрути..... 415
 - Алпийски турове..... 417
 - Спелеология..... 418
 - Територии на кътовете за отдих..... 419
- Приложение VI.1.1.**
 - Урбанизирани центрове за отдих и туризъм..... 421
 - Сгради за управление, стопанисване и обслужване на парка..... 424
 - Спортни терени и съоръжения..... 425
 - Инфраструктурни (инженерни) съоръжения..... 425
 - Ел. Просеки, противопожарни просеки, минерализовани ивици и противопожарни депа в ГТ..... 427
- Приложение VII.1.1.**
 - Разрешени и забранени територии за паша по ДЛ..... 429
 - Обработваеми земи и трайни насаждения – баланс на териториите по землища..... 478
 - Млекодобивни и преработващи дейности..... 479
 - Разпределение на площта на Парка по ловни участъци..... 483

Приложение VIII.1.1.	
Необхванати, ценни по ландшафт и биоразнообразие територии в контакт с ПП “Врачански Балкан” – територии за разширение на парка.....	489
Територии във вътрешността на парка, представляващи “плуващи острови” – територии за разширение на парка.....	491
Територии за отпадане от парка - горски територии по границите на парка.....	499
Имоти за изключване по границите на парка.....	499
Баланс на териториите по зони.....	519
3.2. Режими, норми и препоръки, валидни за целия парк.....	
3.3. Описание на зоните.....	

ЧАСТ 4. ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОЛЗВАНЕ

4.1. Определяне на приоритетите.....	
4.2. Оперативни задачи.....	
4.3. Програми и проекти.....	
4.4. Работен план.....	

ЧАСТ 5. ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ

Периодични прегледи и ревизия на Плана за управление.....	
---	--

ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

БИБЛИОГРАФИЯ

ЧАСТ 0: ВЪВЕДЕНИЕ

0.1. ОСНОВАНИЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПУ НА Природен парк "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Законова и нормативна основа за разработване на Плана за управление (ПУ) на Природен парк (ПП) "Врачански Балкан" са следните документи:

- Закон за защитените територии (ЗЗТ) – ДВ бр.133 от 11.11.1998г.;
- Наредба за разработване на ПУ на защитени територии – ДВ бр.13 от 15.02.2000 г.;
- Заповеди за обявяване и промени на ПП:
Заповед N1449/ 21.12.1989г. на КОПС при МС – ДВ, бр. 3/1990г.
Заповед № РД – 934/ 22.07.2003г. на МОСВ – ДВ, бр.73/2003г.
- Работно задание за изготвяне на ПУ на ПП „Врачански Балкан” и Р ”Врачански карст”, изготвено от Асоциация на парковете в България, утвърдено от министъра на МОСВ, 2005г.

Приложения II (1)

0.1. Задание за разработване на ПУ на ПП „Врачански Балкан” и Р ”Врачански карст”

- Договор №15 от 14.06.2006г. между “Агролеспроект” ЕООД и ДПП ”Врачански Балкан”;
- Анекс (към Договора) от 29.12.2006г.

Основание за разработване на ПУ на ПП ”Врачански Балкан” е необходимостта от:

- Съвременно управление на ПП в съответствие с националните и международни изисквания и общоевропейските стандарти;
- Запазване на карстов район с живописни пейзажи, разнообразни геоморфоложки забележителности, изключителна пещерна фауна, субмедитеранска растителност и множество уникални растителни и животински видове и местообитания;
- Съвременно интерпретиране на самобитния етнос - певчески и танцов фолклор, местни обичаи и традиции, национална кухня, характерна архитектура и обзавеждане - включени в един „туристически пакет” и съчетани с историческата и религиозна „памет”, ще привличат все повече туристи от страната и чужбина;
- Изготвяне на актуална „снимка”, по отношение на биологичното разнообразие, видовете местообитания, видовото и популационно състояние, анализа на горската растителност, попълване на знания за непроучвани досега групи растения и животни;
- Проучване и анализ на абиотичните фактори и факторите на средата и влиянието им върху природния комплекс и човешкия фактор;
- Анализ на настъпилите промени в социалния, икономически, демографски и културен аспект на прилежащите населени места и отражението им върху ПП;
- Изясняване на видовете собственост, интересите и очакванията на ползвателите на ПП;
- Координиране усилията на оторизираните държавни органи с правата и интересите на ползвателите за опазване на разнообразието в ПП;
- Създаване и стимулиране на регионален и национален интерес към ценностите на ПП;
- На база на положителното, постигнато през времето на съществуването на ДПП в областта на управлението, защитата, опознаването, успешното презентирание с оригинални и атрактивни форми и алтернативни методи за работа с деца, развитие на „мекия” (екологичен, селски и т.н.) туризъм, спорта, рекреацията, в успешна симбиоза с природните дадености и биологично разнообразие, да се идентифицират нуждите от

ново съвременно, технически обезпечено и професионално компетентно управление на ПП, през следващите десет години.

Разработваният ПУ на ПП "Врачански Балкан", поставя на преден план не само природозащитните, но и устройствените приоритети. Последните, включени като програми и проекти в ПУ за следващите десет години, са тясно свързани с естеството на обекта и необходимостта от точното регламентиране на :

- Правата и задълженията при управлението, стопанисването, разпореждането и ползването в ПП;
- Пригодност и ограничения за туристическо ползване и стопанска дейност.

0.2. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

В процеса на разработването на ПУ са спазени максимално изискванията на утвърденото "**Задание**" – по отношение на : теренни проучвания; провеждане на работни срещи и обсъждания за всеки етап от работата; анализите; методите; оценките; зонирването и перспективните планове, програми и проекти, както и по отношение на оформянето и представянето на проекта и графичния материал към него.

Работата по ПУ стартира през лятото на 2006 г. Началото е поставено със сформиране на експертни екипи; идентифициране на заинтересованите институции и субекти, провеждане на работни срещи и събиране на материали, извършване на таксация на горските територии и теренни проучвания на флората, микотата и фауната, на сградния фонд и инфраструктурата в ПП. До средата на 2007г. се извършиха теренни проучвания и експедиции, свързани със събиране на информация и материали, а също и работни срещи. Обходени бяха съществуващите и новопроектирани маршрути. Обследвано бе състоянието и възможностите на базите за настаняване и обслужване на територията на ПП. Обработена беше значителна литература (над 500 публикации) за региона и ПП, научна, историческа и от местния и национален периодичен печат. Проведени бяха срещи и разговори с кметствата, общинските и областни администрации, РИОСВ, ДГС, РДГ, читалища, музеи, НПО, туристически, спортни и др. организации на местно и национално ниво.

На базата на наличната информация и проведените теренни проучвания през периода юли 2007 - юни 2008г. се извърши анализ на данните и оценка на екологичната и социално-икономическата значимост на ПП. Отчетени бяха основните заплахи и набелязани дългосрочните цели и ограничения. За осъществяване дейностите на територията на ПП се изготви функционално зонирване със съответстващи режими, норми и препоръки. Бяха набелязани дългосрочни и краткосрочни програми, планове и проекти.

Специализираните проучвания се финализираха с изготвяне на отчетни експертни доклади.

Приложение IV

Експертни доклади от проучвания и изследвания, извършени в процеса на разработване на Плана за управление

Приложения I

Схема (0.2.)

Процес на изготвяне на ПУ – "Стъпка по стъпка"

0.2.1. УЧАСТНИЦИ В ПРОЦЕСА НА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПУ

Разработването на ПУ на ПП "Врачански Балкан" е осъществено от колектив при "Агролеспроект" ЕООД, съвместно с експертни екипи на Национален природонаучен музей - БАН, Институт по зоология – БАН, Геологически институт – БАН, Лесотехнически университет - гр.София, Българска федерация по спелеология, Българска федерация по катерене и алпинизъм и др.

От "Агролеспроект" основен изпълнител в цялостния процес на разработката на ПУ е **Координационен екип** от 4 проектантанта, с участие в отделни етапи на работата бяха включени допълнително още 26 специалисти и технически персонал.

От БАН, ЛТУ и юридически лица участваха 29 експерти.

Пряк принос в разработването на ПУ на ПП "Врачански Балкан" има екип с обща численост 59 човека.

Координационен екип на проекта – "Агролеспроект" ЕООД – 4 специалиста:
 ландшафт. арх. Снежана Петрова - ръководител проект – водещ ландшафтен архитект
 инж. Мариана Благоева - геодезист
 арх. Юлия Кинарева
 ландшафт. арх. Веселка Михайлова

Специалисти от „Агролеспроект“ ЕООД - 26:
Таксация – 3 Лесоустройствени групи – 13 :
 ДГС Мездра ; ДГС Берковица и Р „Врачански карст” (2006г.)
 Лесоустройствена група (V-та) с водещ инж. проектант:
 инж. Сава Димитров;
 ДГС Враца (2004г.) – инж. Преслав Ганев - водещ инж. проектант
 ДГС Своге (2003г.) – инж. Цветан Савчев - водещ инж. проектант

Ловностопанско устройство - 2:
 ДГС Мездра (2007г.) – инж. Петър Д. Петров – водещ инж. проектант
 ДГС Враца (2004г.) - инж. Михаил П. Ганев - водещ инж. проектант
 ДГС Берковица (2008г.)- инж. Михаил П. Ганев - водещ инж. проектант
 ДГС Своге – инж. Михаил П. Ганев.

Актуализация, проучване, анализ на горската растителност – 2:
 инж. Георги Веселинов
 инж. Красимир Матев

Изработване на дигитални карти – 5:
 инж. Мариана Благоева
 инж. Бойко Грозданов
 инж. Божидар Стойков
 инж. Добринка Станоева
 инж. Йорданка Димитрова

Трансформиране на цифровия модел от формат DTA във формат Arc View share и поддържане на база данни – 2:
 инж. Бойко Грозданов
 инж. Георги Велинов

Коректура и текстообработка - 3:
 инж. Влайка Химитлийска
 Венка Калъпчиева
 Тодорка Димитрова

Контролен специалист - 1:
 инж. Васил Маринков - ръководител проектантски отдел

Научни работници и други специалисти, взели участие в разработването на различни части от ПУ – 29 експерти:

Растителност, флора, гъбно разнообразие – експертен екип БАН – 7:
 Ст. н. с. II ст. д-р Теньо Мешинев (р-л екип) - *Растителност и хабитати*;
 Ст. н. с. II ст. д-р Ива Апостолова – *Растителност и хабитати*;
 Ст. ас. Пламен Иванов- *Водорасли*;
 Н.с. I ст. д-р Райна Начева - *Мъхове*;
 Биолог.маг. Борис Асьов (р-л екип) – *Висши растения, гъби*;
 Биолог. маг. Валентина Горанова – *Висши растения*;
 Н.с. II ст. д-р Димитър Стойков – *Гъби, Лихенизираны гъби (лишеи)*;

Фауна – експертен екип – 10:

Спец. биолог Боян П. Петров (р-л екип) - НПМ- БАН - Клас *Pisces (Риби)*, клас *Amphibia (Земноводни)*, клас *Reptilia (Влечуги)*, клас *Mammalia*, **разред Chiroptera (Прилепи)**, **разред Scorpiones (Скорпиони)**, **разред Pseudoscorpiones (Псевдоскорпиони)**, **пещерна фауна, заключения за безгърбначна и гръбначна фауна, предложения за зонирание, приоритетни животински видове, техническо оформление;**
 спец. биолог Георги П. Стоянов (Дружество за защита на хищните птици) - Клас *Aves (Птици)*, **предложения за зонирание, приоритетни животински видове;**
 Ст. н.с. II ст. д-р Борислав В. Георгиев (НПМ- БАН) - **Разред Coleoptera: Adepaga, семейство Carabidae (бръмбари-бегащи);**
 Ст. н.с. II ст. д-р Христо Делчев (Институт по зоология- БАН) - **Разред Araneae (Паяци)**
 Ст. н.с. II ст. д-р Павел Е. Стоев (НПМ- БАН) - **Надклас Myriapoda (Многоножки);**
 Ст. н.с. II ст. д-р Здравко Хубенов (Институт по зоология- БАН) - **Тип Мекотели (Mollusca), клас Insecta, разред Diptera (Двукрили);**
 Докторант Боян Златков (Биологически факултет, СУ) - **Разред Lepidoptera (Пеперуди);**
 Спец. биолог Сирма Зидарова (Институт по зоология- БАН) - **Клас Mammalia (Бозайници без прилепи);**
 Докторант Драган Чобанов (Институт по зоология- БАН) - **Разред Правокрили насекоми (Orthoptera);**
 Н.с. I ст. д-р Тошко Любомиров (Институт по зоология- БАН) - **Семейство Crabronidae (Нуменоптера).**

Лични данни от извършени проучвания и база данни на ДПП – 2:

Инж. Даниела Стоева – по част „*Растителност, флора, гъбно разнообразие*”
 Спец. биолог Красимир Дончев – по част „*Фауна*” - клас *Риби, Земноводни, Влечуги, Птици и Бозайници.*

Проучвания за състоянието на дървесната растителност и горските месторастения, почви и почвени процеси, климат – 3:

Инж. Стоян Момов – гл. пр. в СД “Айко-1991 НТ” Трайков и сие”;
 Д.б.н. доц. Стефан Мирчев – ЛТУ, гр. София;
 Проф. д-р К.Йорова – ЛТУ, гр. София;

Хидрология и хидробиология - 2:

Проф. Надка Игнатова - Лесотехнически Университет;
 Ст.н.с. Алексей Бендерев - Геологически институт, БАН;

Геология и геоморфология - 2

Ст.н.с. Алексей Бендерев – Геологически институт, БАН;
 Валентин Николов – Геологически институт, геоморфолог, БАН;

Пещери - 1

Алексей Жалов - изп. зам. председател
"Българска федерация по спелеология"

Алпийски обекти и маршрути - 3

Кирил Русев, Петко Тотев, Дора Маринова
"Българска федерация по катерене и алпинизъм"

Основни партньори:

- Дирекция на ПП „Врачански Балкан“;
- Районна инспекция на околната среда и водите гр.Враца;

Верните ни гидове в Балкана:

Пламен Йотов
Йордан Игнатов
Красимир Зарков
Емилия Петрова
Огнян Петров
Георги Стоянов

Със съдействието и помощта на:

- РДГ Берковица; РДГ София; ДГС Враца, Мездра, Берковица, Своге;
- РИОСВ - Монтана и РИОСВ – София;
- Басейнова Дирекция Дунавски район;
- Областна администрация Враца, Монтана и София;
- Областна дирекция „Земеделие и гори“ – Враца, Монтана, София;
- Общинска администрация Враца, Криводол, Мездра, Вършец и Своге;
- Кметствата на 21 прилежащи селища и с. Лакатник, Губислав, Игнатица;
- Българска федерация по Спелеология;
- Федерация на българските алпийски клубове;
- БНАК, София; Клуб по пара и делта планинизъм – гр.Враца;
- „Ботев път“ – община Враца;
- Водоснабдяване и канализация гр.Враца;
- Електроразпределение – гр.Плевен, клон гр.Враца;
- Ловно-рибарски сдружения;
- Туристически център гр.Вършец;
- Сдружение „Балкански тайни“;
- ОКС Монтана; ПК „Труд“ – гр.Мездра;
- Регионален исторически музей - гр.Враца;
- Градска Библиотека – отдел “Краеведство”, гр.Враца;
- Бази в Балкана;
- Обществени институции и организации от гр.Враца;
- Клуб „Приатели на ПП Врачански Балкан“
- “Турист – Враца” ЕООД;
- ТД „Веслец”, гр.Враца;
- Клуб за пещерно дело “Стрешеро”;
- Сдружение „Искърско дефиле”;
- Клуб по воден слалом и водни ски „Скакля”;
- Алпийски клуб гр.Враца;
- Неправителствени организации;
- и др.

Приложение I (0.2.2.)

Таблица на заинтересованите лица, подпомогнали разработването на ПУ

0.2.2. ОБЩЕСТВЕНИ ОБСЪЖДАНИЯ И РАБОТНИ СРЕЩИ, ПРОВЕДЕНИ ПО ВРЕМЕ НА РАЗРАБОТВАНЕТО НА ПУ

За да осигури активно участие на заинтересованите централни (ИАГ, МОСВ) и местни институции и ведомства (Общинска, Областна администрация, РИОСВ, РДГ, ДГС, ПК, ВиК, Електроснабдяване и др.) и заинтересованите неправителствени организации, в процеса на разработване на ПУ, "Агролеспроект" съвместно с ДПП „Врачански Балкан“ и РИОСВ – Враца, организира и проведе предвидените в Заданието обществени обсъждания и работни срещи.

Приложения I (0.2.3.)

Проведени срещи и обществени обсъждания в процеса на разработването на ПУ.

Приложения II (2)

0.2.2. Протоколи, писма, покани от обществени обсъждания и работни срещи, провеждани в периода на разработване на ПУ.

0.3. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕНОСТИ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

Планът за управление на ПП "Врачански Балкан" е документ, предназначен да идентифицира най-важните особености на територията, да конкретизира целите на нейното управление в съответствие с нейната специфика, да посочи пътя за постигане на тези цели чрез разработване на цялостна стратегия, чиито основни документи са зонирването (със съответните режими за ползване на територията) и пакета от програми, проекти и задачи, гарантиращи опазването на уникалните характеристики на територията и нейното устойчиво развитие през десетгодишния период на действие на ПУ.

Чрез направените изследвания се поставя началото или се допълва създадената вече база данни за ПП, което е основа за предвидения мониторинг на най-важните елементи на парка.

Наличието на План за управление (един обоснован и комплексен документ, одобрен от МС), е условие за финансиране на предвидените в него дейности от правителството, национални и външни спонсори и инвеститори.

Характерна особеност на ПУ е опита да се постигне интегрирано управление на територията, чрез включване на всички заинтересовани лица и институции в нейното управление и стопанисване. Това се постига чрез залагането на партньорски проекти, където ДПП ще се явява координатор на други водещи партньори (в което има натрупан завиден опит през годините).

ЧАСТ 1: ОПИСАНИЕ И ОЦЕНКА НА ПРИРОДЕН ПАРК **"ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"**

1.0. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ, ГРАНИЦИ, ОБХВАТ

1.0.1. МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ

ПП "Врачански Балкан", е разположен в **Северозападна България във Врачанска планина и масива на Лакатнишките скали**. Врачанска планина се издига южно от Врачанското поле, като заема междинно място между Предбалкана и Главната Старопланинска верига.

Според **Физико-географското райониране** на страната, Паркът е разположен в **Понорско-Врачански район на Западностаропланинска подобласт на Старопланинска област**.

1.0.2. ГРАНИЦИ

ПП "Врачански Балкан" се намира между географските координати по Гринуич: $23^{\circ}23'$ - $23^{\circ}45'$ източна дължина и $43^{\circ}05'$ - $43^{\circ}17'$ северна ширина. На запад и юг паркът е ограден от гори; на север и изток - граничи с обработваеми земи.

Граници на парка:

На запад границата (з-ще с.Миланово, общ.Своге) следва долината на р.Пробойница при вливането ѝ в р.Искър, до гара Лакатник, продължава по Петренски дол и рязко завива на дясно по югоизточен склон, следвайки границата на горския фонд, югозападно от махала Ръжища (з-ще с.Миланово) се качва на север към с.Миланово, пресича Турски дол, слиза по западните склонове до м. "Мрамор", минава източно от вр.Могилата, следва границата на горския фонд източно от с.Миланово, за кратко тръгва по третокласен асфалтов път ПП III-162 (гара Лакатник-с.Миланово-с.Стояново-гр.Враца), минава през м."Батина поляна", следва Мушатски дол и излизайки от землището на с.Миланово, навлиза в землището на с. Дружево, минавайки третокласен асфалтов път ПП III-162 до отклонението му за с. Дружево - на запад остава Дружевската (Дупнивръшка) седловина - тръгва по дере, което се влива в дере Горна Бела река и излиза от землището на с. Дружево. Навлиза в з-ще на с.Горна Бела речка (общ.Вършец), продължава по дере Горна Бела река до Елова падина, тръгва по западните склонове под местности "Станкевица" и "Лицето" на изток, от местност "Крушова поляна", завива южно от с. Горна Бела речка пресича р.Черния извор, тангира по част от северната граница на селото, минава през местност "Бубарника", пресича Раковски дол и навлиза в землището на с.Долна Бела речка. Върви по западните и северозападните склонове над селото, заобикаля от изток местността "Шумако" и пресичайки Натовишки дол навлиза в землището на с.Горно Озирово. Върви по северните склонове под връх Калоянова могила, следвайки границата на горския фонд до навлизане в землището на с. Лютаджик (общ.Враца). Тръгва по североизточни склонове на запад и югозапад от селото, пресича р.Глухарка, върви силно насечена и накъсана, следвайки горския фонд източно и северно от селото до м. "Църковната гора", където навлиза в землището на с. Горно Озирово. Продължава по южни и югозападни склонове на изток и север от с. Горно Озирово под местностите "Длъшки дел", "Длъшката мъртвина", "Могилата", "Лозята", пресича Лозенски дол, продължава в северозападна посока заобикаляйки горски фонд и след това следва за кратко Лозенски дол, върви по горския фонд до м. "Осиови кукли" и се връща в местността "Батени ниви", пресича Енев дол и навлиза в землището на с.Долно Озирово. Следва Енев дол - завива рязко в западна-югозападна посока, минава над р.Черна и следвайки северозападните склонове под м. "Манова могила", пресича р.Гобнуша, продължава по нея - завива в северна посока над р.Ботуня и под вр. Калето, върви по югозападен склон в северозападна посока до

землищната граница на с.Стояново, продължавайки в същата посока завива в североизточна посока и пресича северната граница.

На север границата (з-ще с.Стояново) продължава в източна посока, пресича третокласен асфалтов път ПП III-162, слиза в югозападна посока, рязко завива в югоизточна посока, връща се отново на североизток, слиза на юг до ниско било, следва го до навлизане в землището на с.Главази (общ.Криводол), тръгва последователно в северна, североизточна и южна посока, заобикаля изоставения строеж на бивша резиденция, тангира по малък микроязовир, следва границата на горския фонд в южна посока, минава през местност "Падините", следвайки горския фонд достига до черен път в северна посока, продължава в североизточна посока тангирайки по южната граница на микроязовир и малко след него навлиза в землището на с. Краводер. Продължава по асфалтов път ПП III-162 до местност "Церака", отправя се на изток по границата на горския фонд и навлиза в землището на с.Бели извор (общ. Враца). Продължава по границата на горския фонд, в основата на северните склонове спускащи се от Трънливия връх до навлизането в землището на гр. Враца. Следва границата на горския фонд по североизточните склонове на Равни връх, Кърнев връх, Ярловия връх, Смайлов връх, Генова могила, достига долината на р. Лева, тръгва по нея в югозападна посока достига изоставения рудник "Седмочисленици"заобикаля го, продължава по десния бряг в североизточна посока, заобикаля регулацията на с.Згориград и излиза от долината на р. Лева, продължавайки по склоновете на IV камък, връх Орловец, връх Светогорски камък, пресича Мнастирски дол и навлиза в землището на с.Паволче.

На изток границата (с.Паволче) върви в югоизточна посока над асфалтов път ПП I-E-79 до пътен възел в началото на гр.Враца, след което тръгва в югозападна и южна посока до пресичането ѝ с асфалтов път ПП IV-16006 (с.Паволче-с.Челопек-с.Лютаджик), след което върви по източните склонове слизащи от връх Околчица, западно от с.Паволче, след което следва асфалтовия път ПП IV-16006 до навлизане в землището на с.Челопек. Продължава да върви по асфалтовия път ПП IV-16006, малко преди влизането в с.Челопек, тръгва по източните склонове на Веждата и връх Малкото бранище до навлизане в землището на с.Люти брод (общ.Мездра). Границата върви през м."Илинец" и достига до южната граница на ПП.

На юг границата (з-ще с.Люти брод) преминава на десния бряг на р.Искър до края на Черепишкия манастир (без да се включва реката), след това минава на левия бряг и го следва до пресичането му с жп линия (гр.София-гр.Мездра) и асфалтов път ПП II-16 (гр. София - гара Лаканик - с. Люти брод), след което тангира по северната страна на асфалтовия път, до навлизане в землището на с.Зверино. Границата поддържа по северния бряг на р.Искър, достигайки до регулацията на с.Зверино, тръгва по северната граница на регулацията, след което се вдига в северна посока и продължава по южните склонове, спускащи се от било, минаващо през в. Поп, пресича местностите "Найденев рът", "Машковица" и "Сусман", там навлиза в землището на с. Елисейна. Границата следва южните склонове, минава през местностите "Данов камък", "Гребеново бърдо", "Разкраката" и достига землищната граница на с. Очин дол в местността "Рудината", следва я за кратко и отново навлиза в землището на с.Елисейна, като завива рязко на юг преминава през местностите "Студеното кладенче" и "Колника" и достига до южната граница на регулацията на с.Елисейна, тръгва почти по източната регулация след това за кратко тръгва по Очиндолска река, връща се по нея, продължава по северната регулационна линия, вдига се на север и върви силно насечена и накъсана по източните, южните и западните склонове в местностите "Шуман", "Лочнико", "Седлото", като навлиза в землището на с.Очин дол отново завива рязко на юг и в местност "Гръцка лъка" завива в източна посока, след това в южна и излиза на левия бряг на р.Искър, следвайки го пресича землищната граница на с. Очин дол. Границата следва левия бряг на р.Искър до местност "Търпи мраз", заобикаляйки я от юг и североизток отново стига до левия бряг на р.Искър, за кратко тръгва по него в местността "Свински рът", отклонява се последователно в североизточна, западна, северна и южна посока и отново излиза на левия речен бряг-следва го до м. "Ристаков гьол", след което в северозападна посока продължава по асфалтов път ПП II-162. Под местността "Усов дол" отово се връща за кратко на

левия бряг на р.Искър и пресичайки землищната граница на с. Оплетня (общ.Своге), тангира по левия речен бряг. Границата продължава по границата на регулацията на с. Оплетня, след което тръгва по левия бряг на р. Искър и навлиза в землището на с. Миланово. Заобикаля мах.Сфражен в северозападна и севроизточна посока и излиза отново на левия бряг, следва го в западна посока. На следващия завой на реката заобикаля малки земеделски земи и преди отклонението на ПП III-162 за с.Миланово отново върви по брега. След отклонението тръгва леко на север от асфалтовия път ПП II-162 (гр.София-гр.Враца) в района под пещерата Темната дупка и излиза на западната граница до р. Пробойница.

1.0.3. ОБХВАТ НА ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ

Природен парк "Врачански Балкан" попада във Врачанска планина и масива Лакатнишки скали. Врачанска планина е разположена далече на североизток от главното било на Козница (дял от Западна Стара планина). Врачанска планина е много ясно обособена от север, изток и запад, откъдето е оградена с ниски земи и дълбоки долини.

Ограничава се:

На запад - от Дружевската (Дупнивръшка) котловина - от Козица - Западна Стара планина;

На север - от Бърдо Веслец, бърдо Милин камък - от Дунавската равнина;

На изток - от Искърски пролом - от Мургашкия дял на Западна Стара планина;

На юг - от Искърски пролом - от Мургашкия дял на Западна Стара планина и масива Ржана.

Схема в началото на записката

Ориентировъчна схема на местоположението на ПП "Врачански Балкан" спрямо границите на България

1.1. ПЛОЩ НА ПП И НА ВКЛЮЧЕНИТЕ В НЕГО ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

1.1.1. ПРОМЕНИ В ПЛОЩТА НА ПАРКА

❖ ПРОМЕНИ ОТ ОБЯВЯВАНЕ ДО ИЗГОТВЯНЕ НА ПУ:

Народен парк "Врачански Балкан" е обявен със заповед **N1449/21.12.1989г. на КОПС** (ДВ бр3 1990г.)

Съгласно тази заповед общата площ на парка е **30129,9ха** , от която:

горски фонд - **18 575,8 ха**

селскостопански фонд - **7 573,4 ха**

гори в селскостопанския фонд - **167,5 ха**

бивш държавен пасищно – фуражен фонд - **1 795,8 ха**

защитени природни обекти, запазващи своя статут - **2 017,4 ха**

Въз основа на тази заповед на основание чл.22 от Закона за защита на природата **се заличават** следните защитени природни обекти, влизаци в границите на Резерват "Врачански карст":

1. ПЗ "Скакля", обявена със Заповед № 534 от 1978г. на КОПС при МС;

2. ПЗ "Змейова дупка", обявена със Заповед № 2810 от 1962г. на ГУГ при МС;

3. ИМ "Вратица", обявена със Заповед № 103 от 1980г. на КОПС при МС;

Съгласно **Паркоустройствен проект от 1995г.** /фаза Технически проект/, площта на Народен парк "Врачански Балкан" е установена: **28 844,8ха** , от който

горски фонд 20 733,4 ха ; **селскостопански фонд 8 111,4ха**;

Съгласно **Закона за защитените територии от 1998г.**, със Заповед № РД-934/22.07.2003г. на МОСВ (ДВ бр.73 - 2003г.) **Народен парк "Врачански Балкан"** се прекатегоризира в **Природен парк "Врачански Балкан"** без да се променя неговата площ от 1989г.

❖ **ПЛОЩ, СЪГЛАСНО ПУ:**

Площта на ПП "Врачански Балкан" е **28 803,9ха**. Тази площ е установена съгласно **Цифрови модели на землищата, включени в парка**. При стартирането на ПУ през 2006г. от служба "ПИРИТ" към МЗГ бяха предоставени ЦМ, без отбелязано предназначение. В последствие, през август 2007г., от МОСВ са предоставени нови ЦМ с отбелязано ограничение, фиксиращо защитената територия на ПП и промени в собствеността на **17 землища**. За землища *с.Лютаджик* и *с.Челопек* обхвата на парка беше уточнен *по протоколи* с представители на РИОСВ гр.Враца, а останалите две землища - на *с.Згориград* и *с.Елисейна*, са обект на разработка от Поддържащи фирми, съгласувани предварително с ПУ.

Към тази площ са включени:

□ ПЛОЩТА на **РЕЗЕРВАТ "ВРАЧАНСКИ КАРСТ"**:

- **горски територии**, съгласно лесоустройствена таксация от 2006г.
- **1449,9ха**;
- **земеделски територии**, съгласно цифрови модели на землища: гр.Враца, кв.Бистрец, с.Згориград, с.Паволче:
- **16,6ха**

обща площ на Резервата: - 1466,5ха

□ ПЛОЩТА на **"ТЕХНИЧЕСКИТЕ ГРЕШКИ"** (съгласно решение на работна среща с представители на МОСВ, РИОСВ – Враца, Монтана, София, Поддържаща фирма гр.Враца и Агролеспроект) **общо: - 333,4ха**

ОБЩА ПЛОЩ НА ПП БЕЗ ТЕХНИЧЕСКИТЕ ГРЕШКИ И РЕЗЕРВАТА - 27 010,0ха

ОБЕКТ НА ПУ Е ПЛОЩТА НА ПАРКА И ВКЛЮЧЕНИТЕ ПЛОЩИ НА РЕЗЕРВАТА И УСТАНОВЕНИТЕ ТЕХНИЧЕСКИ ГРЕШКИ – 28 803,9ха

Разликата между площта на парка от 1995г. и установената от ПУ от 2008г. от **40,9ха**, се дължи на по-точно и прецизно картиране след изготвяне на Цифровите модели на териториите на землищата /21/, попадащи в ПП.

Особености при определяне на границата на ПП "Врачански Балкан":

В процеса на обработката на цифровите модели по землища за изготвяне на графичен материал за ПП "Врачански Балкан", се наложи разделяне на големи кадастрални единици (предимно по полски пътища), част от които не са включени към територията на ПП. Друг случай на въвеждане на нови кадастрални единици е разделяне на площ, част от която е включена към Р "Врачански карст", а другата част е включена към ПП (землища на гр.Враца и с.Згориград). Ето защо се наложи въвеждане на нови кадастрални номера за по-голямата част от землищата. Основен принцип в случая е новата кадастрална номерация да е последваща след последните кадастрални номера от ЦМ за землището. Тези различия трябва да бъдат предоставени на поддържащите фирми за отразяване в ЦМ.

Особеностите включват още:

- Асфалтовите пътища от РПМ не са включени към парка.
- Частта от р.Лева в землище на гр.Враца и р.Искър в землище на с.Лютиброд не са включени към парка, за да не се получава допълнително накъсване на границата.

- Полските пътища и дерета на територията на общ. Вършец са включени към територията на парка като негова неизменна част.
- "Техническите грешки" от паркоустройствения проект 1983г. са включени като неизменна част от парка.

Приложение I (1.1.1.1)
Описание на ЗАПОВЕДИ за обявяване, промени в площта и прекатегоризиране на ПП "Врачански Балкан"

Приложение II (2)1.1.1.
Заповеди за ОБЯВЯВАНЕ И ПРЕКАТЕГОРИЗАЦИЯ на ПП

Приложение II (4)1.1.1.
Протокол от работна среща 28.08.2006 г. за СЪГЛАСУВАНЕ И ОТРАЗЯВАНЕ НА ГРАНИЦИТЕ на ПП

Приложение III – том 1-том 3
БАЛАНСИ И СПИСЪЦИ по землища, ПО ОБЛАСТИ

Приложение I (1.1.1.2)
Въведени нови кадастрални номера в ЦМ по землища за територията на ПП и Р

1.1.2. ВКЛЮЧЕНИ В ПЛОЩТА НА ПАРКА ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

Съгласно **ЗЗТ** цялата територия на парка е **защитена**. В нея са включени, обявявани през различни периоди, **ЗАЩИТЕНИ ОБЕКТИ**, със самостоятелен статут на защита:

1.1.2.1. Резерват "Врачански карст"

➤ **Заповед № 854/10.08.1983г. на КОПС (ДВ бр.72 – 1983г.)** - обявен Резерват "Врачански карст" в землището на гр.Враца, с **площ 1430,0ха**, от които **1411,1ха горски фонд** съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Враца” - 1980 г., **поземлен фонд 18,6 ха**.

➤ **Заповед № 9/09.01.1985г. на КОПС (ДВ бр.14 – 1985г.)** прецезира площта на резервата - във връзка с настъпили промени в устройството на горите и извършените измервания на терена **на основание чл. 22 от Закона за защита на природата**, - **площ 1409,0 ха**, от които **1390,1ха горски фонд** съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Враца” – 1980г. и **поземлен фонд 18,9ха**

➤ **Заповед № 1449/21.12.1989 г. на КОПС** - площ на резервата **1438,9ха** съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Враца” – 1980г.

➤ Със същата заповед, **на основание чл. 22 от Закона за защита на природата** се **заличават защитените природни обекти**, влизащи в границите на резервата.

➤ **Заповед № 988/04.11.1993г. на МОСВ (ДВ бр.97 - 1993г.)** - Резерват "Врачански карст" е обявен за защитен природен обект с **международно значение** за опазване на биологичното разнообразие

Съгласно лесоустройствена таксация от **2006г.** на резерват "Врачански Карст" е установена настоящата **обща площ - 1466,5ха**,

от която:

- горски територии - **1449,9ха**
- земеделски територии, съгласно ЦМ на землища: гр.Враца, кв.Бистрец, с.Згориград, с.Паволче - **16,6ха**

С протокол от 29.06.2001 г. на комисия с представители от РУГ – Берковица, РИОСВ – гр.Враца и ПП "Врачански Балкан" **предава**, а РИОСВ – Враца **приема** защитената територия резерват "Врачански карст" за стопанисване.

Резерватът е самостоятелна стопанска единица, стопанисвана от МОСВ гр.Враца. За него има изготвен отделен ПУ, който е нераздална част от ПУ на ПП "Врачански Балкан".

1.1.2.2. Природни забележителности

От ДГС „Враца“:

1.1.2.2.1. ПЗ "Леденика"- пещера с терени за запазване на пещерни образувания;
Заповед № 2810/10.10.1962г. на ГУГ (ДВ бр.56 – 1963г.) – площ 102,3ха, съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Враца” -1980г.;

Заповед № 988/04.10.1993г. на МОС (ДВ бр.97 – 1993г.) обявява "ПЗ Леденика" за защитен пророден обект с международно значение ;

Настояща площ на ПЗ "Леденика" по ЦМ – 96,5ха.

1.1.2.2.2. ПЗ "Вратцата"- ждрело на река Лева, западно от гр.Враца;
Заповед № 378/03.02.1964г. на КГГП (ДВ бр.12 – 1964г.) – площ 2,0ха, съгласно Лесоустройствен проект на ДГС Враца -1980г.;

Настояща площ на ПЗ "Вратцата" по ЦМ – 2,0ха

От ДГС „Мездра“:

1.1.2.2.3. ПЗ "Ритлите" – природен феномен западно от с.Лютиброд (общ.Мездра);
Заповед № 9733/27.05.1938г. на МЗДИ – площ 120,3ха, съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Мездра” -1985г.;

Настояща площ на ПЗ "Ритлите" по ЦМ – 123,1ха

Заповед № 988/04.10.1993 г. на МОС (ДВ бр.97 - 1993г.) обявява "ПЗ Ритлите" за защитен природен обект с международно значение;

1.1.2.2.4. ПЗ "Новата пещера"- намира се на левия бряг на р. Искър в местност Равнището, в землището на с.Лютиброд (общ. Мездра);

Заповед № 2632/ 21.09.1962г. на МГГП (ДВ бр. 91 – 1966г.) - площ 0,5ха;

Настояща площ на ПЗ "Новата пещера" по ЦМ – 0,5ха

От ДГС „Своге“:

1.1.2.2.5. ПЗ "Темната дупка"- пещера, намира се на левия бряг на р. Искър северно от гара Лакатник в землището на с.Миланово общ.Своге;

Заповед № 2810/10.10.1962г. на ГУГ при МС (ДВ бр.56 – 1963г.) – площ 1,0ха, съгласно Лесоустройствен проект на ДГС „Своге” - 1982г.

Настояща площ на ПЗ "Темната дупка" по ЦМ – 0,9ха.

1.1.2.3. Защитени местности

От ДГС „Враца” :

1.1.2.3.1. ЗМ "Падините" бивша буферна зона на резерват "Врачански карст";
Заповед № 854/10.08.1983г. на КОПС (ДВ бр.72 – 1983г.) - обща площ 617,0 ха, от която:

- горски територии – 477,0ха
- земеделски територии (АПК- Враца) – 140,0ха

Заповед № 9 /09.01.1985г. на КОПС (ДВ бр.14 – 1985г.) - обща площ 623ха (горски територии);

Заповед № РД-526/12.07.2007г. на МОСВ (ДВ бр.72 – 2007г.), прекатегоризира буферна зона на резерват "Врачански карст" в защитена местност "Падините";

Настояща площ на ЗМ " Падините" по ЦМ – 679,7 ха.

1.1.2.3.2. **ЗМ "Вола"**- прекатегоризирана от историческо място, лобно място на поета революционер Хр.Ботев, намиращо се в землището на с. Челопек (общ. Враца);
МС № 1171/24П.09.1951г.

ПМС № 89/27.05.1958г.

Заповед № РД - 637 /26.05.2003г. на МОСВ (ДВ бр.60 – 2003г), прекатегоризира ИМ "Вола" - в ЗМ " Вола "- площ 101,7ха;

Заповед № 988/04.10.1993 г. на МОС (ДВ бр.97– 1993г.) обявява ЗМ "Вола" за защитен природен обект с **международно значение**;

Настояща площ на ЗМ "Вола" по ЦМ – 96,2ха

1.1.2.3.3. **ЗМ "Боров камък"** - бивше историческо място, където е основана рудничарска секция на миньорите от мина Плакалница;

Заповед № 342/17.05.1979г. на КОПС (ДВ бр.67 – 1979г.) - площ 164,6ха;

Заповед № РД-640/26.05.2003г. (ДВ бр.60 – 2003г.), прекатегоризира ИМ "Боров камък" в ЗМ " Боров камък" - площ 164,6ха;

Настояща площ на ЗМ "Боров камък" по ЦМ – 160,0ха

1.1.2.3.4. **ЗМ "Веждата"** – опазване на находище на растението келереров центрантус, (български ендемит и реликт) и територия с характерен ландшафт (скален венец и сипеи);

Заповед № РД-151/21.02.2003 г. (ДВ бр. 26 – 2003г.) - **площ 62,6ха**;

С настоящата заповед в територията на ЗМ е включена ИМ "Колчаковец" (Заповед № 357/09.02.1973г.) без да има заповед за прекатегоризация.

Настояща площ на ЗМ "Веждата" по ЦМ – 59,7ха

От ДГС „Своге“:

1.1.2.3.5. **ЗМ "Лакатнишки скали"**- скален масив над левия бряг р.Искър в землището на с.Миланово срещу гара Лакатник (общ. Своге);

Заповед № 407/09.02.1966г. на КГГП при МС (ДВ бр.35 – 1964г.) – **площ 93,0ха** съгласно Лесоустройствен проект на ДГС "Своге";

Заповед № 988/04.10.1993г. на МОС (ДВ бр.97 – 1993г.), обявява ЗМ "Лакатнишки скали" за защитен природен обект с **международно значение**;

Настояща площ на ЗМ "Лакатнишки скали" по ЦМ – 82,5ха

1.1.2.4. Паметници на културата

1.1.2.4.1. Мемориален комплекс "Ботев път" – групов исторически паметник – **обща площ 549,5ха** на територията на шест общини.

➤ **Постановление № 89/ 27.05.1958г. на МС - Комитет за култура**

➤ **Списък на обявени паметници на културата** (ДВ бр. 99 - 1993г.)

Групов исторически паметник на културата от национално значение **Мемориален комплекс "Ботев път"** включва трасето на Ботевата чета от Козлодуйския бряг до Врачанския Балкан, заедно с разположените по него исторически паметници на културата;

Дължината на Ботев път, преминаващ през територията на ПП "Врачански Балкан", е 5 км - отдели: 127-части "а,г,е,з,и,н"; 128 - части "к,м"; 130 - части "в,г"; 139; по лесоустройствен проект 1980г. на **ДГС Враца**. Тук са включени и вр. Околчица и м. "Йолковица".

Алея с ширина 3,0м в горските ливади и пасища, за частно ползване (включително и попадащите в гореописаните площи от ДГФ), през който минава трасето на Ботевия път.

- **паркови площи - 2,9ха**

- **горски ливади и пасища за лично ползване - 1,8ха**

Включени са земеделски територии на с.Челопек и с.Паволче (м."Качуля", м."Крушовица").

Настояща площ на Мемориален комплекс "Ботев път" на територията на ПП по ЦМ – 4,7ха.

1.1.2.4.2. "Рашов дол" – обявена площ - 1,0ха
Настояща площ на "Рашов дол" по ЦМ - 1.0ха

➤ **Списък на историческите паметници от националноосвободителните борби във Врачански окръг (ДВ бр.18 – 1979г.) - Комитет за култура**

➤ **Списък на обявени паметници на културата (ДВ бр. 99 /1993г.) - Министерство на културата**

1.1.2.4.3. Манастир "Св. Иван Пустини" (з-ще кв. Бистрец)

Настояща площ на територията на манастир Св. "Иван Пустини" по ЦМ – 0,2ха (ДГС Враца)

1.1.2.4.4. Мътнишки манастир "Св. Никола" (з-ще с. Краводер)

Настояща площ на територията на манастир "Св. Никола" по ЦМ – 0.5ха

1.1.2.4.5. Черепишки манастир „Успение Богородично” (з-ще с.Люти брод)

Настояща площ на територията на Черепишки манастир по ЦМ – 2,0ха

Трите манастира са включени в:

➤ **Списък на паметници на културата към Министерство на културата.**

1.1.2.4.6. „Крепост Долно Озирово” (з-ще на с.Долно Озирово) – археологически паметник на културата с „местно значение”.

Обявен в ДВ, бр.98 от 1971г.

Площ – 4,2ха

Горски територии от ДГС „Берковица”.

1.1.2.4.7. Античен водопровод, с.Долно Озирово (з-ще на с.Долно Озирово) – археологически паметник на културата с „местно значение”.

Обявен в ДВ, бр.98 от 1971г.

Местоположение: на около 1км северно от м.Градището. Точното място не се посочва.

1.1.2.4.8. "Горно Озирово кале"(з-ще на с.Горно Озирово) – археологически паметник на културата с „местно значение”.

Обявен в ДВ, бр.98 от 1971г.

Площ – 0,05ха

Местоположение: на около 10км източно от с.Горно Озирово, в м.Котля. Точното място не се посочва.

1.1.2.4.9. Средновековна крепост "Вратцата" (Вратица) – архитектурно-строителен обект с „национално значение”.

Местоположение: Прохода Вратцата. Разкрит е културен пласт, образуван от останките на многослойно селище, обитавано през няколко исторически епохи - българското средновековие, предримската епоха на траките и края на бронзовата епоха. Имала изключително историческо значение за траки, римляни, византийци, славяни. Поставила началото на гр.Враца

➤ **Списък на паметниците на културата във Врачански окръг (ДВ бр.90 – 16.11.1965г.) - Комитет по култура и изкуство**

1.1.2.4.10. Средновековна крепост "Шишманово кале" (Коритен град) – археологически обект с „местно значение“.

Местоположение: на левия бряг на р.Искър, на 0.57км северозападно по права линия от центъра на с.Лютиброд. Между отвесно изправените скални стени на "Ритлите" останки от антични и средновековни жилища.

➤ **Списък на археологическите паметници на културата във Врачански окръг (ДВ бр.25 – 28.03.1969г.) - Комитет по култура и изкуство**

Приложение I (1.1.2.)

Описание на ЗАПОВЕДИ за обявяване на защитените територии в ПП, промени в статута, предназначение и прекатегоризация

Приложение II(2) 1.1.2.

Заповеди за обявяване и прекатегоризация на защитените територии, попадащи в територията на ПП

1.2. ФОНДОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

1.2.1. ФОНДОВА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Площта на ПП "Врачански Балкан" по ЦМ от КВС е **28 803,9ха**, в т.ч.:

- Горски територии – 21 325,3 ха
- Земеделски територии – 7 404,3 ха
- Урбанизирани територии – 42,6 ха
- Транспортни територии – 1,0 ха
- Води и водни територии – 15,3 ха
- Нарушени територии – 15,4 ха

Приложение I(1.2.1.1)

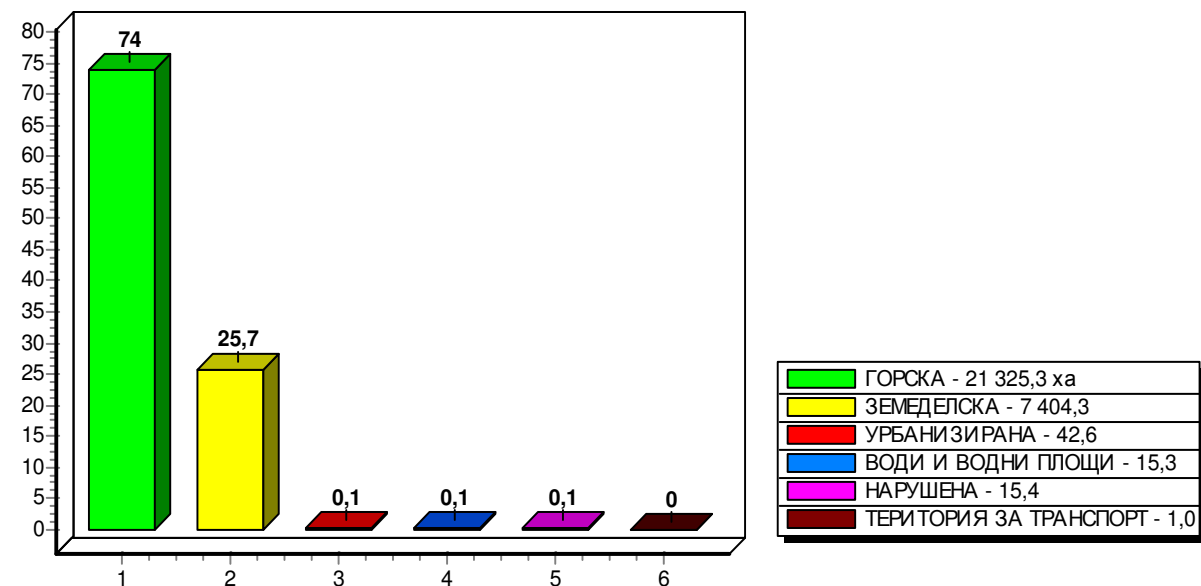
Разпределение на ПЛОЩТА на ПП по ВИД ТЕРИТОРИЯ по общини и землища

Диаграма № 1- №6

Разпределение на ПЛОЩТА на ПП по ВИД ТЕРИТОРИЯ

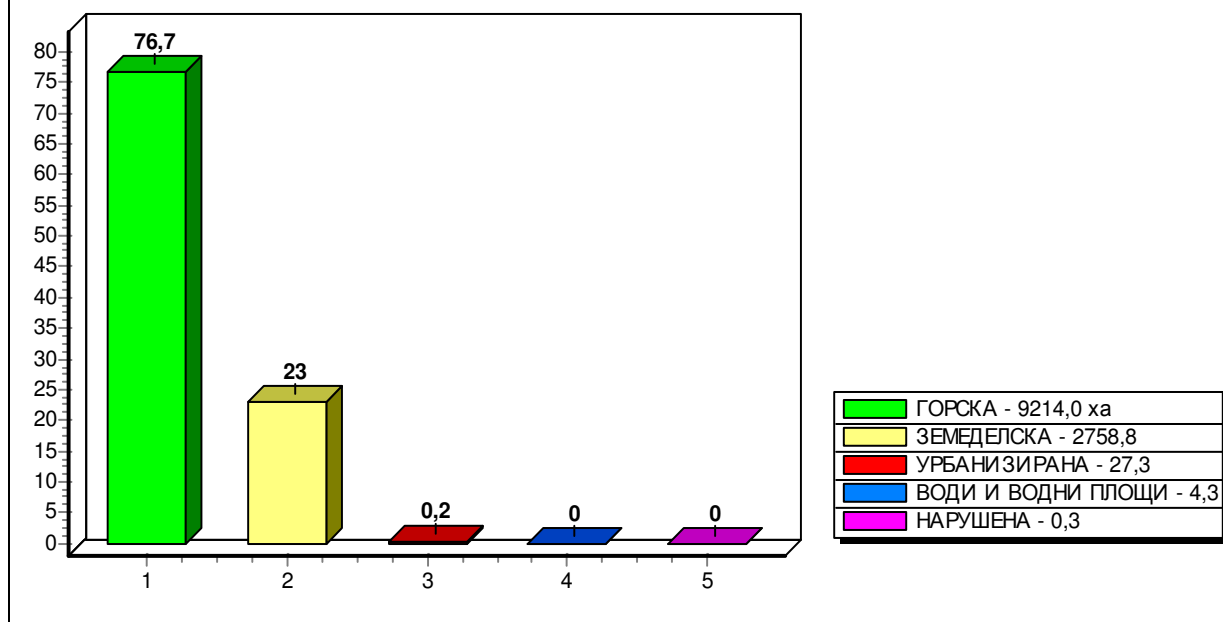
Разпределение по вид територия – ОБЩО ЗА ПАРКА

Диаграма № 1

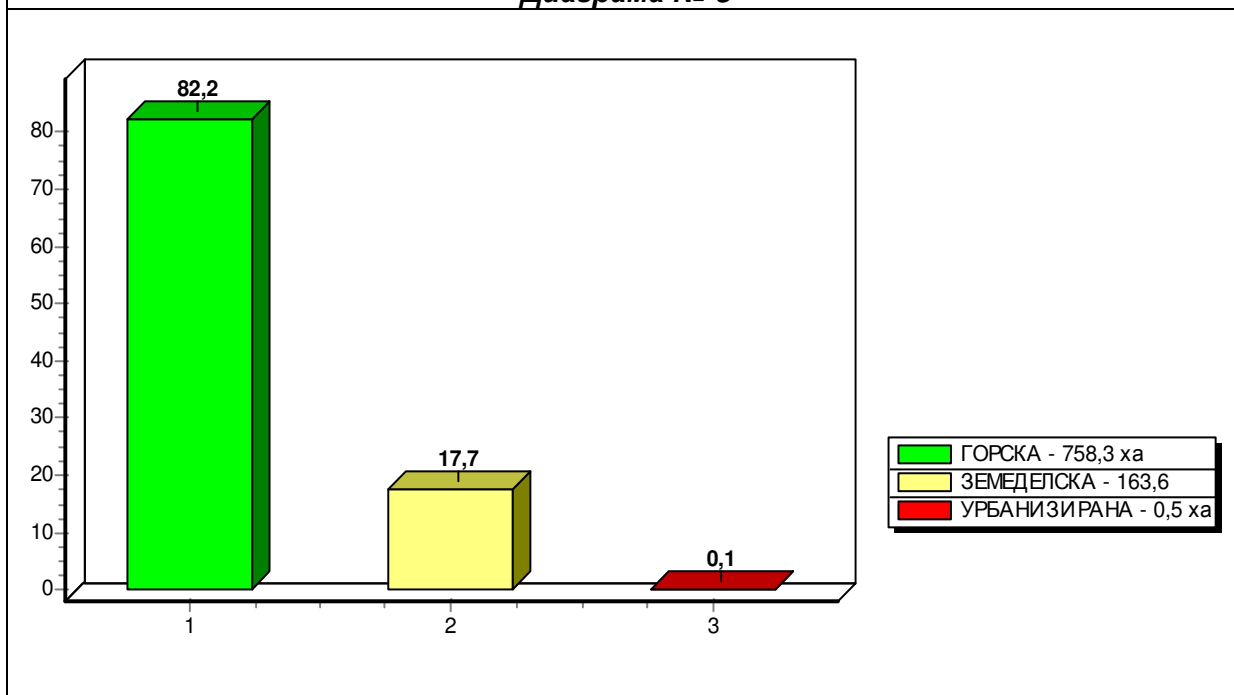
Разпределение по вид територия на ОБЩИНА ВРАЦА – 12004,7ха - 41,7% от парковата територия

Диаграма № 2

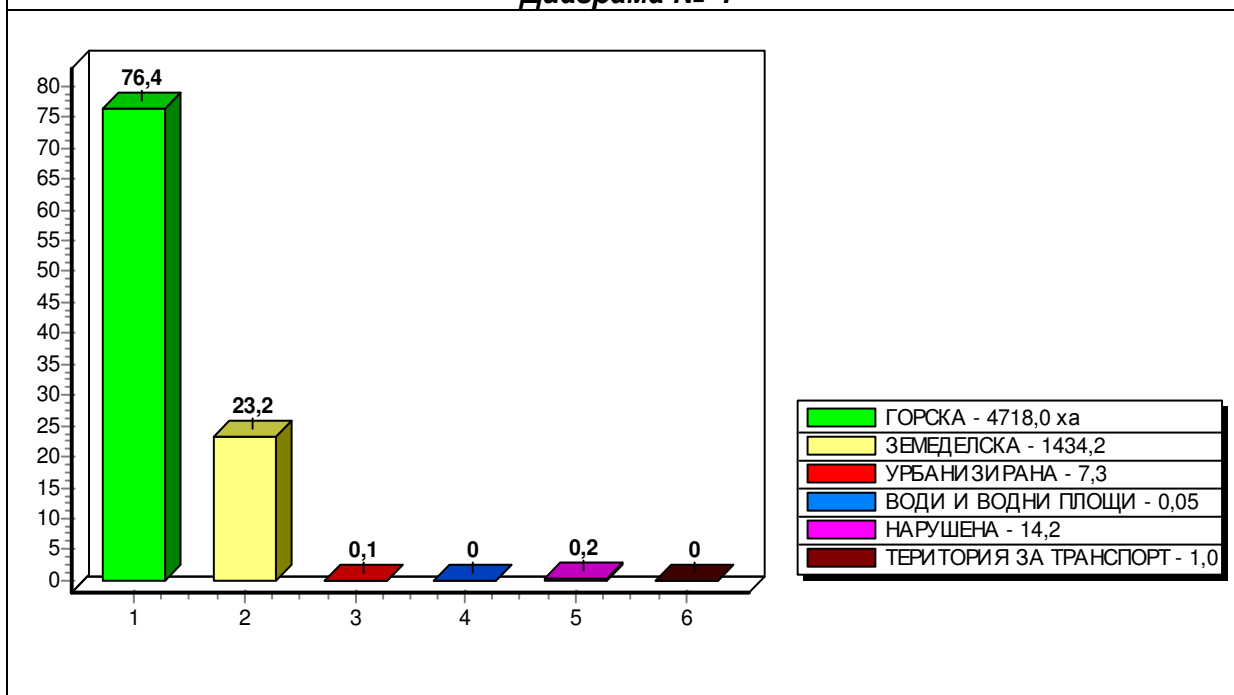
Разпределение по вид територия на ОБЩИНА КРИВОДОЛ – 922,4ха - 3,2% от парковата територия

Диаграма № 3

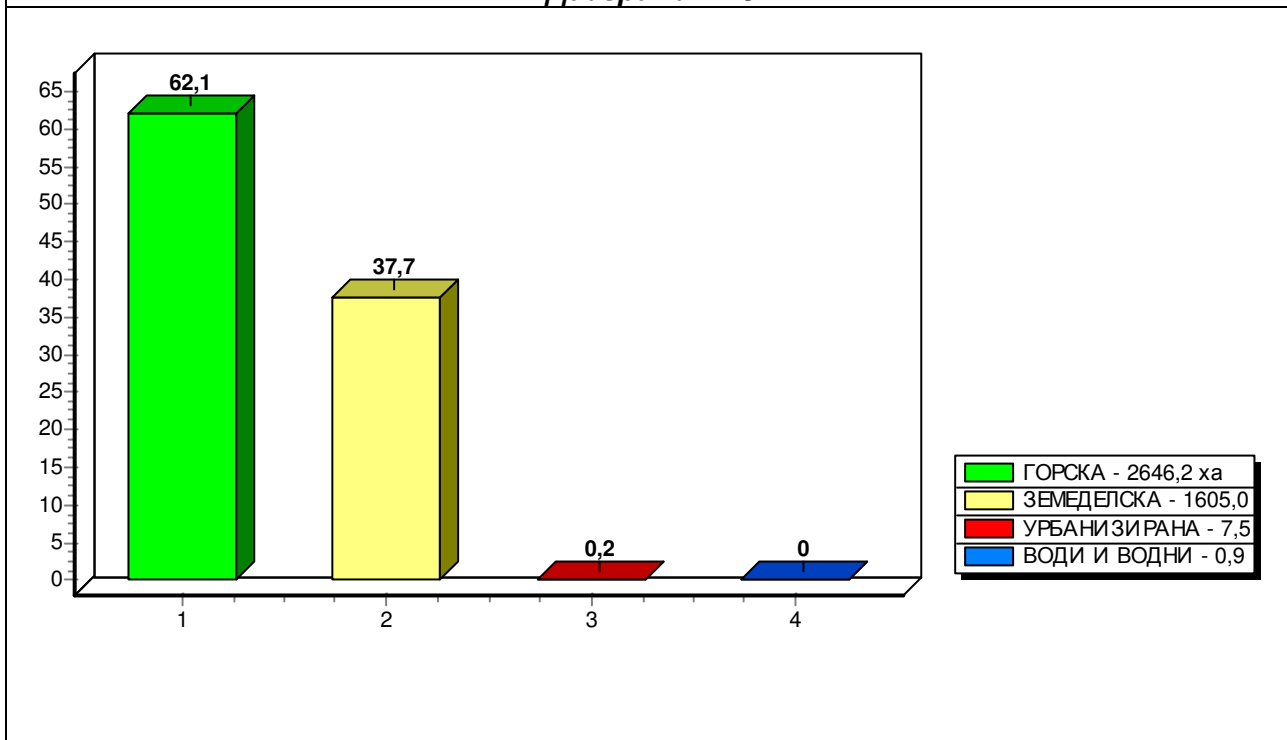
Разпределение по вид територия на ОБЩИНА МЕЗДРА – 6174,8ха - 21,4% от парковата територия

Диаграма № 4

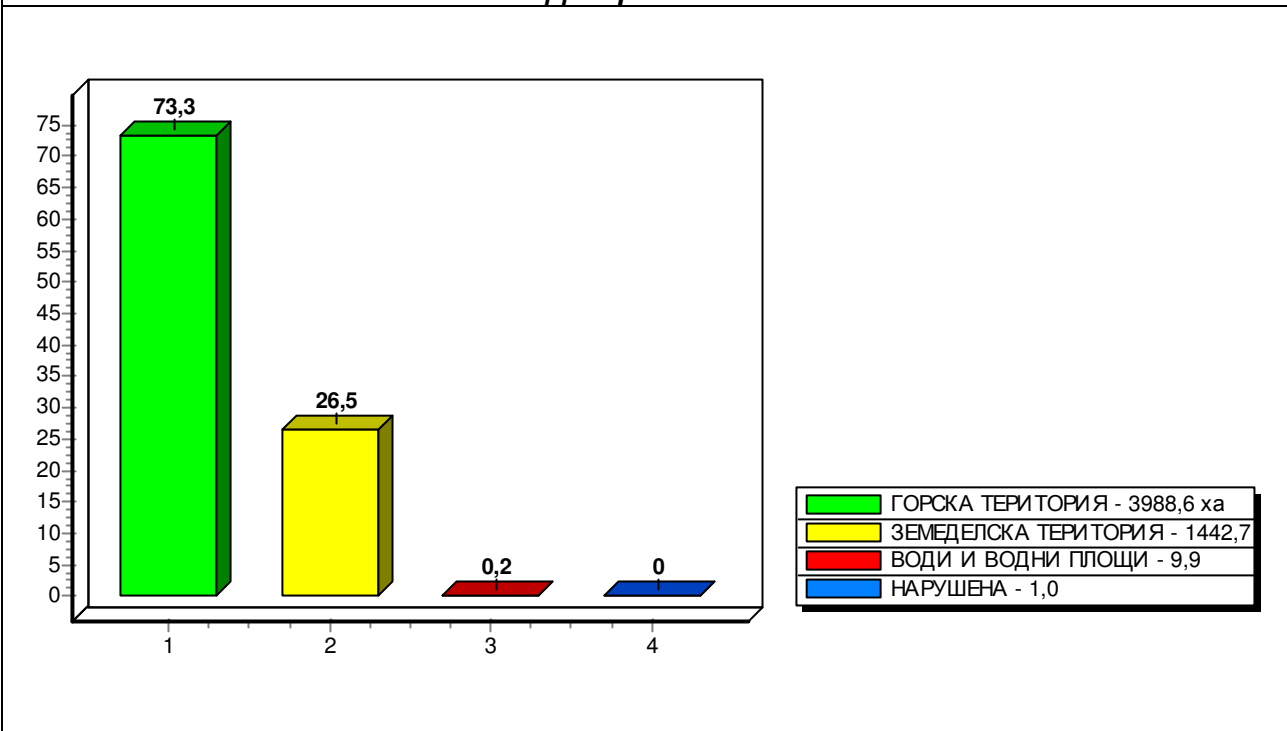
Разпределение по вид територия на ОБЩИНА СВОГЕ – 4259,6ха - 14,8% от парковата територия

Диаграма № 5

Разпределение по вид територия на ОБЩИНА ВЪРШЕЦ – 5442,2ха - 18,9% от парковата територия

Диаграма № 6

От площта на парка устроена горска територия обхваща площ **22 136,3ха** . Припокриването на земеделски и горски територии е **811,0ха**. То е в резултат на активни процеси на самозалесяване и захрастяване на земеделски територии, както и на некоректно отразени ГТ като Зем.Т.

Управлението и контролът на горските територии в ПП се осъществяват от **ИАГ - София и РИОСВ - Враца**.

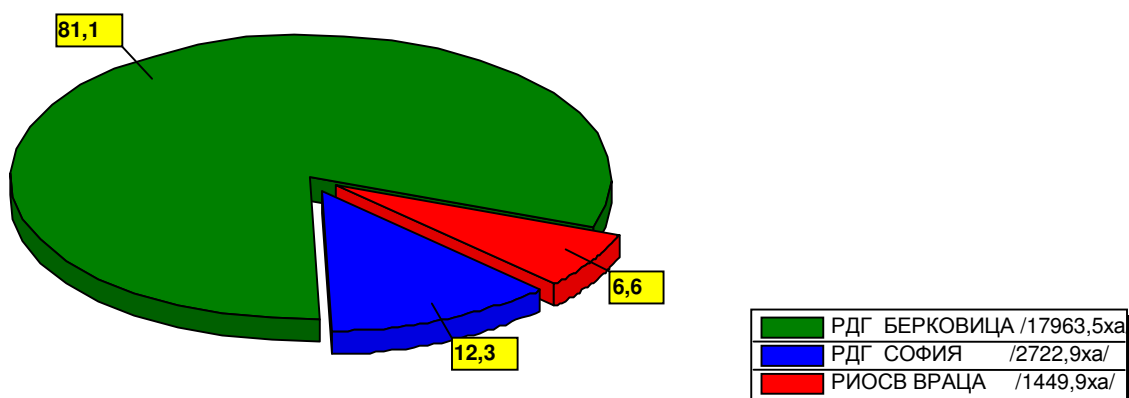
Непосредственото управление на парка се извършва от специализиран орган – **Дирекция на ПП "Врачански Балкан"**.

Съгласно горскостопанското деление на Р България, горските територии в ПП "Врачански Балкан" (самостоятелна стопанска единица), са включени в територията на:

- **РДГ "Берковица" – 17963,5 ха**
- ДГС "Враца" – 9028,3 ха
- ДГС "Мездра" – 4840,0 ха
- ДГС "Берковица" – 4095,2 ха
- **РДГ "София" – 2722,9 ха**
- ДГС "Своге" – 2722,9 ха
- **РИОСВ – Враца – 1449,9 ха**

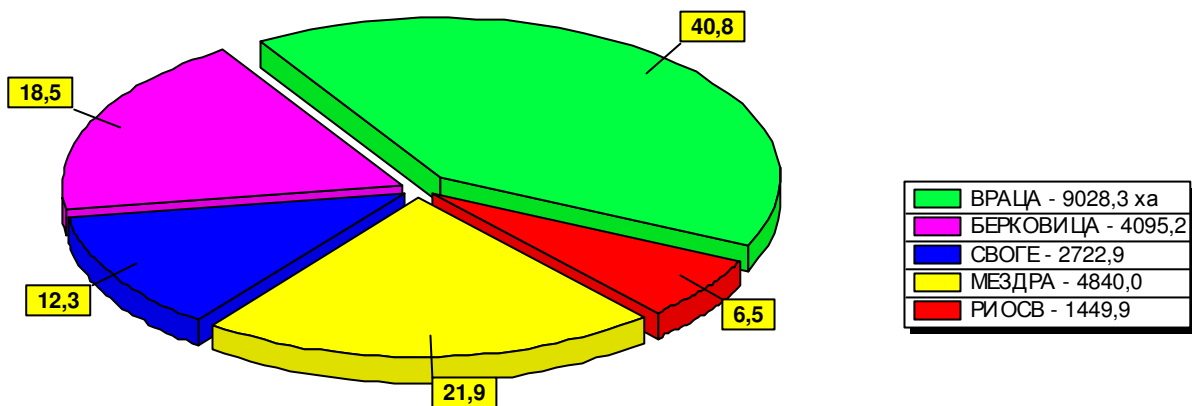
Диаграма № 7
Разпределение на ГОРСКАТА ТЕРИТОРИЯ на ПП по РДГ и РИОСВ

Диаграма № 7

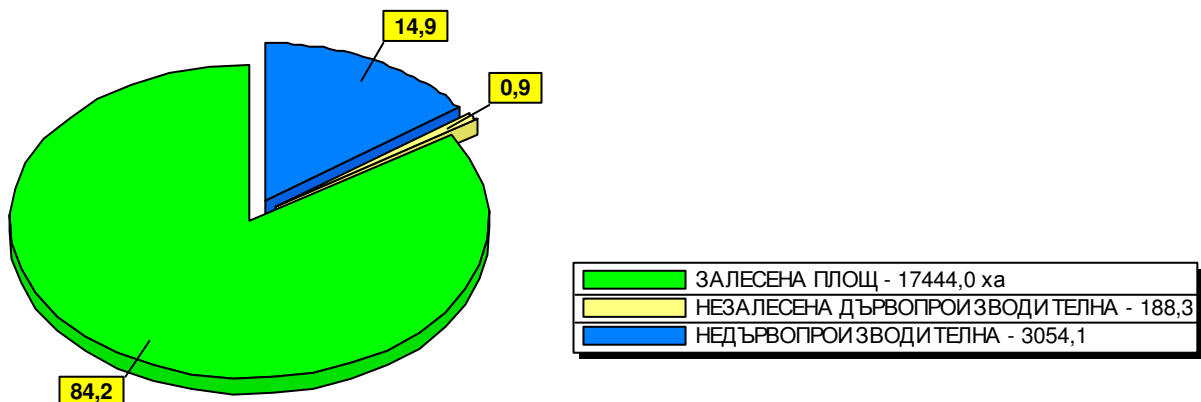
Диаграма № 8
Разпределение на ГОРСКИТЕ ТЕРИТОРИИ на ПП по ДГС и РИОСВ

Диаграма № 8

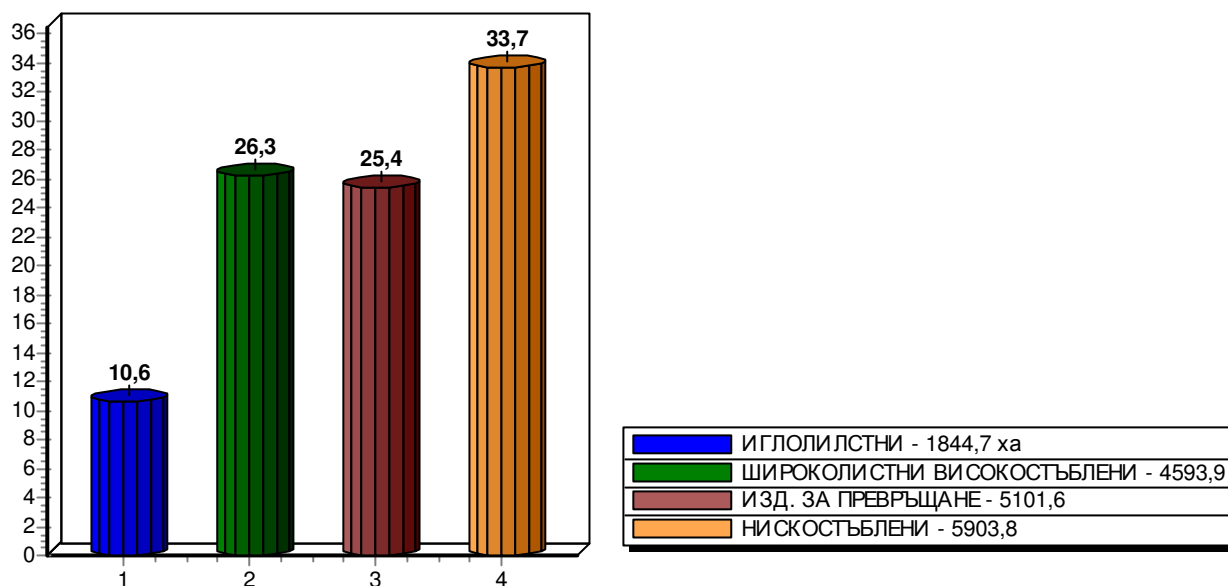
Диаграма № 9
Разпределение на ГОРСКИТЕ ТЕРИТОРИИ на ПП по ВИД на ЗЕМИТЕ и ВИД на ГОРИТЕ

Диаграма № 9

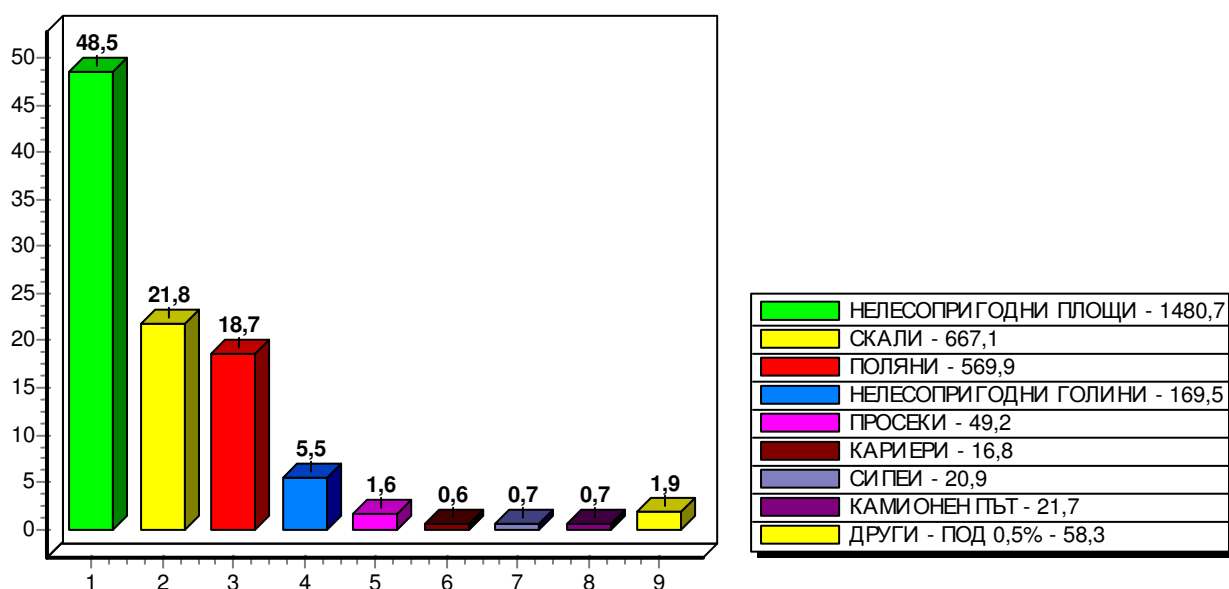
Диаграма № 10
Разпределение на ЗАЛЕСЕНАТА ПЛОЩ от ПП

Диаграма № 10

Диаграма № 11
Разпределение на НЕДЪРВОПРОИЗВОДИТЕЛНИТЕ ПЛОЩИ от ПП

Диаграма № 11

Приложение I (1.2.1.2)
Разпределение на ГОРСКАТА ТЕРИТОРИЯ от ПП по ВИД НА ЗЕМИТЕ и ВИД НА ГОРИТЕ

1.2.2. АДМИНИСТРАТИВНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ**Площта на ПП "Врачански Балкан" – 28803,9ха**

Съгласно административното териториално деление на Р България, Паркът попада в части от Северозападен район на планиране (област Враца и Монтана, съответно с административни центрове – гр.Враца и гр.Монтана) и Югозападен район на планиране (Софийска област, с административен център гр.София), в обхвата на:

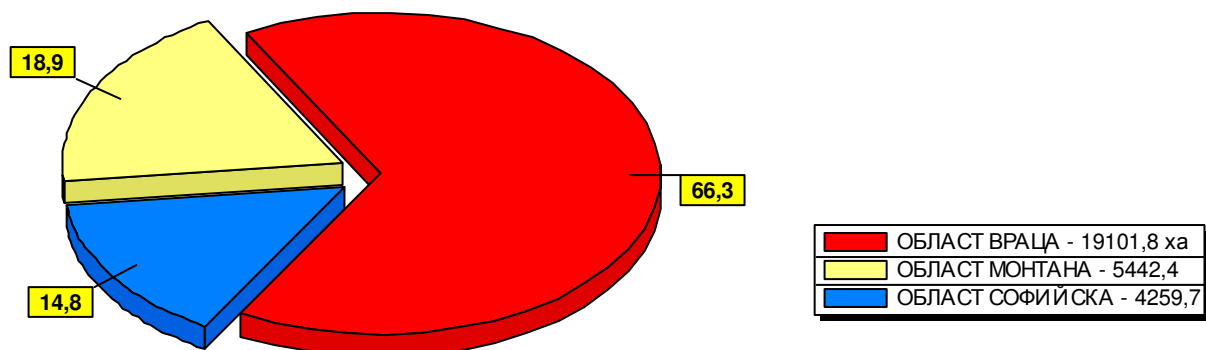
- Три области
- Пет общини
- Двадесет и едно землища

Таблица №1.2.2.**Административна принадлежност на териториите от ПП "Врачански Балкан"***Таблица № 1.2.2.*

№	област	община	землище
1.	ВРАЦА	Враца	гр. Враца
2.			кв. Бистрец, гр. Враца
3.			с. Бели Извор
4.			с. Згориград
5.			с. Лютаджик
6.			с. Паволче
7.			с. Челопек
8.		Криводол	с. Главаци
9.			с. Краводер
10.		Мездра	с. Елисейна
11.			с. Зверино
12.			с. Лютиброд
13.			с. Очин дол
14.	МОНТАНА	Вършец	с. Горна Бела речка
15.			с. Горно Озирово
16.			с. Долна Бела речка
17.			с. Долно Озирово
18.			с. Стояново
19.	СОФИЯ	Своге	с. Дружево
20.			с. Миланово
21.			с. Оплетня

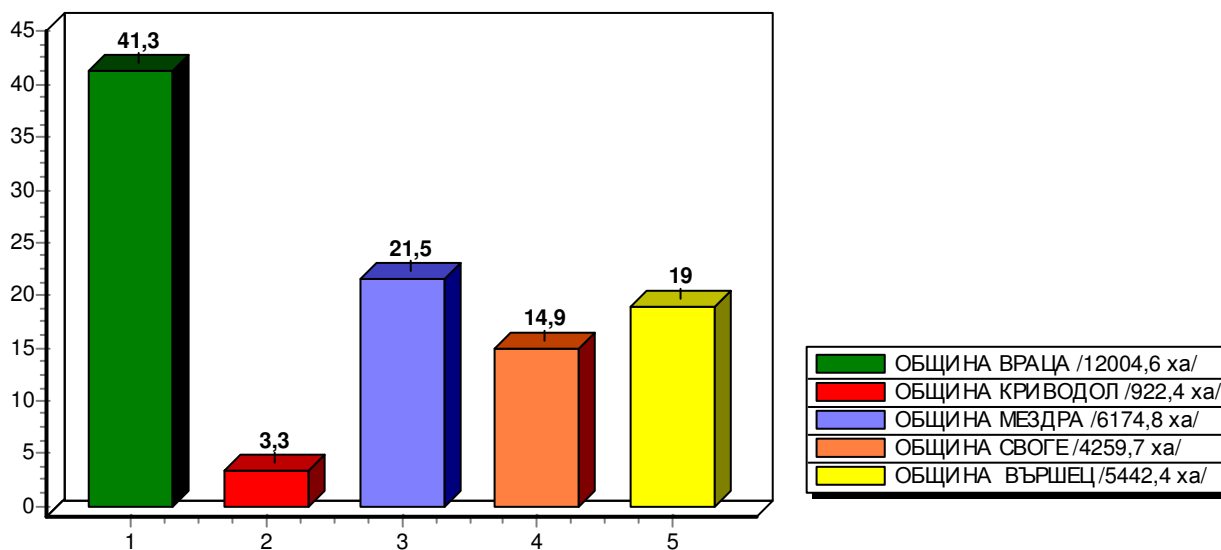
Диаграма № 12
Разпределение на територията по ОБЛАСТИ

Диаграма № 12

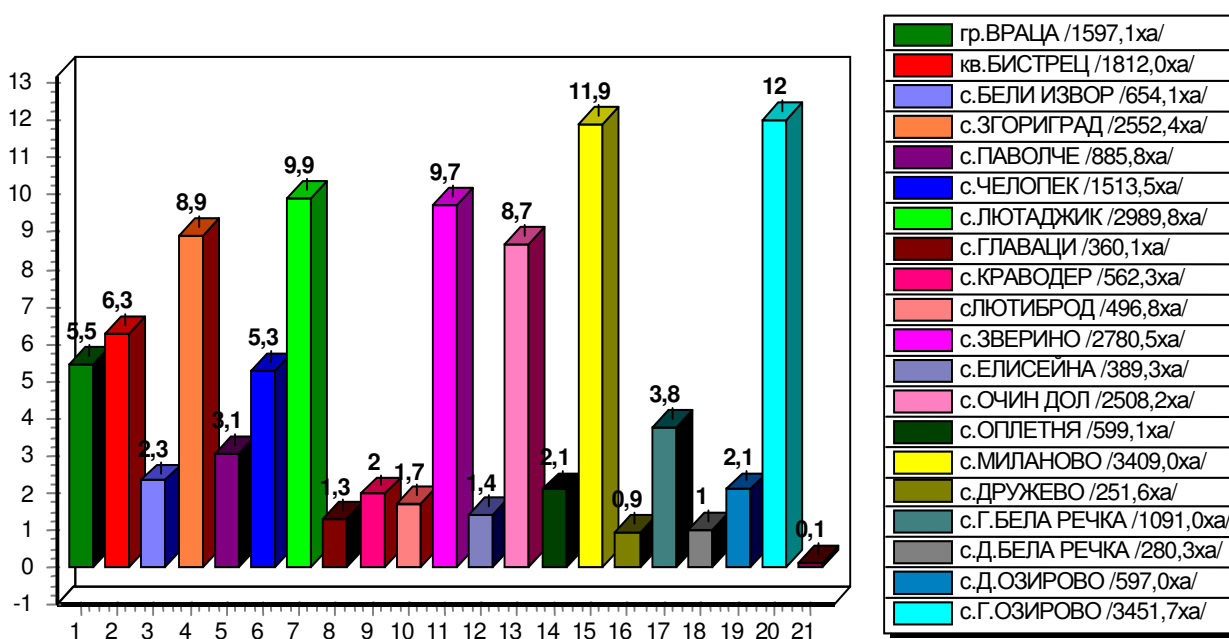
Диаграма № 13
Разпределение на територията по ОБЩИНИ

Диаграма № 13

Диаграма № 14
Разпределение на територията по ЗЕМЛИЩА

Диаграма № 14

ОБЛАСТ ВРАЦА се простира върху 3619,8кв.км (3,3% от територията на страната) в източната част на северозападния район на планиране на България. Характеризира се с разнообразен релеф – низинно-равнинен, хълмист и планински, обхваща части от Дунавската равнина, Предбалкана и северните склонове на Стара планина.

Областта **граничи с:**

на север - чрез р. Дунав, с Р Румъния

на юг - със Софийска област

на изток - с области Плевен и Ловеч

на запад - с област Монтана

Селищната мрежа на Врачанска област обхваща десет общини с 123 населени места – 8 града и 115 села. Главно място заемат градовете – Враца, Мездра, Козлодуй и др., които изпълняват функции на икономически, транспортни и общински центрове в областта.

ПП "Врачански Балкан" попада в три от общините на Областта – Община Враца , община Мездра, Община Криводол, и части от 13 землища.

Община Враца - функционална категория 1. Разположена в югозападната част на областта. Съседни общини са Криводол, Борован, Бяла Слатина, Мездра. На юг и югозапад граничи с общини Своге от Софийска област и община Вършец от област Монтана. По площ е най-голяма - 679,4кв. км (18,7% от тази на Врачанска област). Административен център е гр. Враца. През територията на общината преминават важни железопътни и шосейни коридори с национално и международно значение. Град Враца се явява пресечна точка на два от най-големите европейски транспортни коридори – коридор №4 (Дрезден/Нюрнберг – Прага – Виена/Братислава – Будапеща – Крайова/Констанца – Видин – Враца – София – Солун/Пловдив – Истамбул) и коридор №7 – (Рейн – Майн – Дунав (Дунавския воден път). Средишно място и близост до столицата (110км); ГКПП Калафат, Връшка чука, Калотина, съответно летището в София, ферибот на Дунав при Видин (125 км) и Оряхово (83км) и от речното

пристанище Лом (90км) и **части от землищата**, осигуряват добри транспортни връзки на общината с чужбина.

В територията на парка попадат – **120,0кв. км (17,7%** от площта на общината) и **части от землищата** на *гр.Враца, кв.Бистрец, с.Бели Извор, с.Згориград, с.Лютаджик, с.Паволче, с.Челопек.*

Релефът е разнообразен – хълмисто-равнинен и планински. Попадат части от Предбалкана (ридовете на Веслец и Милин камък) и от Стара планина (Врачанска планина). Селищната мрежа обхваща 22 населени места.

Община Криводол – функционална категория 5. Намира се в западната част на Врачанска област. Граничи с общини Борован, Враца и в малък участък – с община Хайредин. Има общи граници с общини Вършец, Монтана и Бойчиновци – всички от област Монтана. Заема площ 326,9кв. км (8,3% Врачанска област). Административен център е гр. Криводол. Селищната мрежа обхваща 27 населени места. Има ЖП гара и осъществява връзка със столицата и дунавския край, и Северозапада. Градът отстои почти на равни разстояния от гр. Враца (20км.) и гр. Монтана (21км.).

В територията на парка попадат – **9,2кв. км (2,8%** от площта на общината) и **части от землищата** на *с. Главаци и с.Краводер.*

Попадат части от предбалкана. Релефът е хълмист и равнинен.

Община Мездра - функционална категория 3. Заема южната част на Врачанска област и обхваща северната част на Искърското дефиле и Предбалкана по поречието на р.Искър. Съседни общини са Бяла Слатина, Роман и Враца. На юг и на запад граничи с общини Ботевград и Своге – от Софийска област. Заема **площ 519,1кв. км (4,3%** от тази на Врачанска област). Административен център е гр. Мездра – пътен и железопътен кръстопът – основна връзка на северозападна и централна България., на 100 км. североизточно от гр.София.

В територията на парка попадат – **61,7кв. км (11,9%** от площта на общината) и **части от землищата** на *с.Елисейна, с.Зверино, с.Лютиброд, с.Очин дол.*

Релефът е равнинно-хълмист и полупланински. Тук попадат ЮИ склонове на ПП "Врачански Балкан". Селищната мрежа обхваща общо *28 населени места.*

ОБЛАСТ МОНТАНА заема средните части на Северозападният район за планиране с *обща площ от 3 635кв. км, (3,2%* от територията на страната). Релефът на областта е разнообразен – низинно-равнинен, хълмисто-планински и котловинен. От север на юг в обхвата на областта попадат части от Орсойската низина, Дунавската равнина, Предбалкан и Стара планина.

Областта **граничи с:**

на север – река Дунав, която е и държавна граница с Румъния;

на югозапад – със Сърбия и Черна гора;

на юг – ограничена от северните склонове на Стара планина,Софийска област;

на запад – Видинска област ;

на изток – Област Враца.

Административно областта е разделена на *11 общини със 130 населени места*, от които *8 града*. Главно място заемат градовете – Монтана, Лом и Берковица и др., които изпълняват функции на икономически, транспортни и общински центрове в областта.

ПП "Врачански Балкан" попада в *една от общините* на Областта – *Община Вършец и части от 5 землища.*

Община Вършец – функционална категория 4. Намира се в югоизточната част на област Монтана на разстояние 30км от областния център и на 90 км от София. Съседни общини са Берковица от същата област, Враца от Врачанска област, Своге и Годеч от Софийска област. Заема територия от *240 хил дка*. Включва в състава си един град – Вършец и 8 села.

В територията на парка попадат – **54,4кв. км (22,7%** от тази на общината) и **части от землищата на с.Горна Бела речка, с. Горно Озирово, с.Долна Бела речка, с.Долно Озирово и с.Стояново**

Голяма част от територията на общината в източната ѝ част попада в ПП "Врачански Балкан".

Релефът е полупланински, като обхваща части от Предбалкана и Главната Старопланинска верига.

Град Вършец е *балнеолечебен и климатичен курорт с национално значение.*

Обслужва се изключително от автомобилен транспорт. Най-близката жп линия София - Мездра, с гара Монтана е на 30км. Общината се обслужва основно от третокласния път Берковица - Вършец - (Монтана-Враца), който е връзка с основното направление от Северна България към столицата през прохода Петрохан и с първокласен път I-1Видин-Монтана-Враца-София.

ОБЛАСТ СОФИЙСКА е разположена в северната част на Югозападния район за планиране. Заема площ от *7062,3кв.км (6,4%* от територията на страната). По площ тя е една от най-големите в България. Релефът е равнинно-котловинен и планински. В обхвата и попадат редица дялове от Стара планина, южните склонове на Берковска планина и Козница, Мала планина, Ржана, Софийска планина, Мургаш, Етрополска планина и др.

Областта **граничи** :

на север – области Монтана и Враца;

на СИ и изток – с Ловешка и в малък участък с Пловдивска област;

на юг – Благоевградска област;

на ЮЗ и запад – с Кюстендилска и Пернишка област;

на СЗ - границата и се покрива с държавната граница със Сърбия и Черна гора;

Административно областта е разделена на 22 общини с 282 населени места, от които 17 града.

ПП "**Врачански Балкан**" попада в една от общините на Областта – *Община Своге* и части от *3 землища*.

Община Своге - функционална категория 3. Разположена е в северната част на Софийска област. Граничи с общини Годеч, Костинброд, София, Елин Пелин, Ботевград. На север и на СИ е в общи граници с община Вършец от област Монтана и общини Враца и Мездра от Врачанска област. Заема площ от *868,6кв.км, или 12,3%* от тази на областта. Общината е съставена от 1 град - Своге и 33 селища. Намира се на около 40км. северно от столицата София на железопътната линия, която свързва всички части на България. Своге е място на древния и днешен кръстопът от север на юг и от изток на запад.

В територията на парка попадат – **42,6кв. км (4,9%** от тази на общината) и **части от землищата на с.Дружево, с.Миланово и с.Оплетня.**

Папка

1. Карта М 1:25000 – Административно териториално деление на ПП

1.3. ЗАКОНОВ СТАТУТ

1.3.1. ПРЕДИШЕН СТАТУТ И ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА

В началото на миналия век поройните склонове над град Враца създавали истинско бедствие. Затова общината и лесничейство предприели съвместни залесявания на Балкана (от 1906г.) над гр.Враца, с.Бистрец и с.Згориград и местност "Войводин дол" – 2 500дка, Манастирски дол – 2 000дка, м. "Боровица" и Славов дол – 2 000дка, което продължава 17 години. През 1924г. започва и плановото залесяване в района на Вратцата, като целта е била целият склон до водопад "Скакля" да се превърне в Боров парк, който да подобри санитарното състояние на града и да спира поройните дъждове, които "стигали до гарата и обръщали улиците в реки, а площадите в езера".

ДГС "Враца" в сегашните си граници е обособено през 1980г. от бившите горски стопанства Враца и Бяла Слатина, които като самостоятелни стопанства съществуват от 1951 г.

Първото устройство на част от горите на територията на настоящото ДГС "Враца" е извършено през 1946г. Устроена е държавната гора "Овчи гръб" (сега Леденика). До изготвянето на цялостни лесоустройствени проекти (през 1956г.) за двете стопанства, за основа на стопанисването на горите, са служели годишните планове за сеч, залесяване и паша, изготвени от директорите на стопанствата и утвърждавани от Врачанското окръжно управление на горите.

Повратен момент в стопанисването на горите е настъпил през 1960г., когато се спира нискостъбленото стопанисване на издънковите гори и по-голямата част от тях се определят за превръщане в семенни, а останалата по-малка част за реконструкция.

През 1967г. е изработен технически проект за борба с ерозията във водосбора на р.Лева.

Всички гори в границите на бивша Берковска околия първоначално са влизали в района на Врачанското административно лесничейство. Горите са били стопанисвани от две лесничейства – административно и реверно, които през 1948г. се обединяват в едно държавно горско стопанство.

При първото цялостно устройство на горите през 1954г. горското стопанство е разделено на два технически участъка – Берковски и Вършечки. Гората е разделена на четири стопански части (категории гори): курортни гори, защитно-водоохранни гори, поройни горски земи и защитно-промишлени гори. Обособени са и два стопански класа – високостъблен с турнус на сеч 120 години и нискостъблен с турнус на сеч 20 години.

Следващото, второ по ред устройство на ГС "Берковица" е извършено през 1967 – 68г., като стопанството е разделено на три технически участъка - Черешовица, Берковица и Вършец. Гората е разделена на две групи: група гори със стопанско предназначение със седем стопански класа и група гори със специално предназначение.

До 1948г. горите от сегашното ДГС "Мездра" са се числили към Мездренско административно лесничейство. През 1949 г., Мездренското горско стопанство се обособява в нови граници с два технически участъка – Мездра и Роман. Горите на технически участък Мездра са устроени за първи път през 1957 г. До този момент, те са стопанисвани по годишни планове за сеч, залесяване и паша, изготвени от директора на стопанството и утвърждавани от Врачанското окръжно управление на горите. За основа на тези планове са служили постановленията за определяне земите на горския фонд и скиците към тях.

На територията на ДГС "Своге" най-напред е организирана секция "УПЗ", която просъществува около 36 години – от 1915г. до 1951г., след което на същата територия е било обособено горско стопанство "Своге". През периода 1956 – 1968г. са извършени значителни промени в територията и границите на горското стопанство, в резултат на което при устройството през 1968г., към ГС "Своге" са принадлежали ДГС: "Своге – запад", "Своге – изток", "Батулийска", "Врачанска", "Мездренска", "Годечка", "Сливнишка" и ГС "Реброво". По лесоустройствените проекти от преди 1968г. горите и голите площи са причислени към: защитно-промишлени, защитно-водоохранни,

поройни и курортни гори. При устройството през 1968г./69г. по предназначение гората е разделена на две групи – гори със стопанско и със специално предназначение.

През 1987г. по предложение на БАН и местните общности, е направено предложение за създаване на Народен парк "Врачански Балкан" и разработен проект в два варианта (ноември 1987г., "Агролеспроект", София) за обособяване на границите на парка. **Основната цел е:** „В границите на НП "Врачански Балкан" да се включат територии със специфичен ландшафт и природни красоти, богата история, наличие на редки и застрашени растителни и животински съобщества, като се даде възможност за осигуряване на оптимални условия за развитие и възпроизводство на флората и фауната, опазване на природния комплекс за поколенията и се създадат условия на човека за спорт и отдих, без да се нарушава облика на природата”.

След обявяването на Народен парк "Врачански Балкан" е извършена ландшафтна таксация: през 1992г. на горите и земите, принадлежащи към ДГС "Враца", през 1993г. на - ДГС "Мездра", и ДГС "Своге" и актуализация на земите от ДГС "Берковица". През 1994г. е извършена ландшафтна таксация на горските пасища, на горите принадлежащи на селско-стопанския фонд от всички землища, включени в парка.

1.3.2. ЗАКОНОВ СТАТУТ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Съгласно **Закона за защита на природата** чл.чл.17 и 22 и **Правилника за неговото приложение от 1967г.** за запазване на ценни растителни и животински общности и богато разнообразие на природата в естествено състояние, за нуждите на науката, отдиха и туризма със **Заповед № 1449/21.12.1989г.** на КОПС при МС е обявен парк **"Врачански Балкан"** със статут на **народен парк**. Съгласно тази заповед са регламентирани забраните в района на парка, които включват:

- паркиране на моторни превозни средства, къмпирание и палене на огън извън определените за това места;
- късане и изкореняване на цветя и храсти;
- събиране на билки и плодове за стопански цели без писмено разрешение от стопаните на парка;
- паша на домашни животни и ловуване извън определените с устройствен проект райони;
- разкриване на кариери;
- замърсяване на водите и земите с битови, промишлени и други отпадъци.

До изготвянето на Паркоустройствения проект строителството свързано с отдиха и туризма, животновъдството и други дейности в парка да се извършват след съгласуване с Комитета за опазване на околната среда при МС, БАН, съответните областни народни съвети и стопаните на парка.

Заповедта регламентира в тригодишен срок Асоциация "Горско стопанство и горска промишленост" и КОПС при МС да осигури разработването на паркоустройствен проект за Народния парк.

Със **Заповед №63/15.02.1996г. на Комитет по горите** на основание чл.10 от Закона за горите, чл.1 от ППЗГ, чл.2 от Закона за защита на природата, чл. 31 от ППЗЗП и ПМС №35/1991 г. е създадено Управление на Народния парк.

Със **Заповед №195/17.07.1998г. на Национално управление по горите** на основание чл.22, ал.2,3, чл.28, ал.1 от ППЗГ, Управление на народен парк "Врачански Балкан" е преобразувано в Дирекция на народен парк "Врачански Балкан".

С приемането на **Закона за защитените територии от 1998г.** в параграф трети от преходните и заключителни разпоредби, е предвидено "Врачански Балкан" да бъде прекатегоризиран в **природен парк**. Със **Заповед № РД-934/22.07.2003г.** на МОСВ на основание чл. 42, ал.5 във връзка с чл.41 т. 4, чл. 29 и § 3 от ЗЗТ паркът е прекатегоризиран.

Освен дейностите по чл. 31 от ЗЗТ в границите на ПП се забранява:

- паркирането на моторни превозни средства;
- късането на цветя;
- ловуването извън определените с устройствен проект райони.

Със **Заповед № 987/13.11.2003г.** на основание чл.52,ал.2 и 3 от Закона за защитените територии, чл.22,ал 2 и 3 от Закона за горите и чл.28, ал.1 от Правилника за прилагането на ЗГ преобразува Дирекция на народен парк "Врачански Балкан" в **Дирекция на природен парк (ДПП) "Врачански Балкан"**.

В съответствие с критериите и показателите на **IUCN** - The World Conservation Union (Международен съюз за защита на природата), ПП "Врачански Балкан" отговаря на **V категория - Защитени ландшафти и природни паркове**.

През 1998г. Врачански Балкан, е определен за **КОРИНЕ място код F00000300**, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

През 2005г. територията е обявяване от BirdLife Internacional за **Орнитологично важно място код VG 053**.

С решение на МС от 02.03.2007г., територията на парка е одобрена за **защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код VG0002053**.

1.3.2.1. БЪЛГАРСКИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ

Правните разпоредби, уреждащи въпроси свързани с управлението и устройството на природните паркове, се съдържат в Конституцията и законите на Р България.

□ **Конституция на РБългария (ДВ,бр.56/13.07.1991г., бр.85/2003г., бр.18/2005г., бр.27/31.03.2006г., бр.78/26.09.2006г., бр.12/06.02.2007г.)**

В Конституцията на Република България са формулирани общите принципи и задължения по опазването и възпроизводството на околната среда; поддържане на равновесието на живата природа; разумното използване на природните богатства и ресурсите на страната.

□ **Закони и подзаконовни нормативни актове**

• ***Закон за защитените територии (ЗЗТ, ДВ, бр. 133/11.11.1998 г., последни изменения и допълнения ДВ бр.103/29.12.2009г.) и Правилник за прилагане на закона***

Законът урежда подробно въпросите по устройството, управлението и опазването на защитените територии, в това число и на природните паркове. Наред с това се предвижда отделни въпроси да бъдат уреждани със заповедите за обявяване на защитените територии, плановете за управлението им, устройствените и техническите плановете и проекти за определяне вида и обема на дейностите по ползването на природните ресурси, други заповеди и разрешения на министъра на околната среда и водите.

• ***Правилник за устройство дейността на РИОСВ (ДВ, бр. 65/27.07.2004г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 103/29.12.2009г.)***

• ***Наредба за разработване на ПУ на Защитени територии (ДВ, бр. 13/15.02.2000г.)***

• ***Наредби за условията и реда за оценка на съвместимостта (ОС) на плановете, програми, проекти (ППП) и инвестиционни предложения (ИП) предмета и целите за опазване на защитените зони (ЗЗ)(ДВ, бр. 73/11.09.2007г.)***

• ***Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на плановете и програми (ДВ, бр.57/24.06.2004г.; последни изменения и допълнения ДВ, бр.3/10.01.2006г.)***

- **Закон за биологичното разнообразие (ДВ бр.77/09.08.2002 г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.62/10.08.2010г.)**
Законът урежда отношенията между държавните, общинските, юридическите и физическите лица по опазването и устойчивото ползване на биологичното разнообразие в Р България. В приложения са дадени видовете и местообитанията за опазване и защита.
- **Закон за лечебните растения (ДВ, бр. 29/07.04.2000г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.103/29.12.2009г.)**
Законът урежда отношенията, свързани с управлението на дейностите по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения, включително събирането и изкупуването на получаваните от тях билки.
- **Закон за опазване на околната среда (ДВ, бр. 91/25.09.2002г.; последни изменения и допълнения ДВ, бр.61/06.08.2010г.)**
Законът урежда: събирането и предоставянето на информация за състоянието на околната среда; осъществяването на контрол върху състоянието на околната среда; извършването на оценка на въздействието върху околната среда; програмирането и осъществяването на мероприятия по опазване на околната среда; правата и задълженията на държавата, общините, юридическите и физически лица по опазване на околната среда.
- **Наредба №4 за оценка на въздействие върху околната среда (ОВОС) (ДВ, бр.84/1998г.; последни изменения и допълнения ДВ, бр.3/2006г.)**
- **Наредба №26 за рекултивация на нарушени терени, поддържане на слабопродуктивни земи и отнемане и оползотворяване на хумусния слой (ДВ, бр. 89/22.10.1996г., последни допълнения и изменения ДВ, бр.30/22.03.2002г.)**
- **Наредба за реда за определяне и налагане на санкции при увреждане или замърсяване на околната среда над допустимите норми (ДВ, бр. 69/25.28.2003г.)**
- **Закон за горите (ДВ, бр. 125/29.12.97г. последни изменения и допълнения ДВ, бр. 73/17.09..2010г.) и Правилник за прилагането на Закона за горите (ДВ, бр. 41/10.04.1998г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 76/28.09.2010г.)**
- **Наредба №30 за ползване на дървесината от горите (ДВ, бр. 146/11.12.1998г.; последни изменения и допълнения бр. 16/12.02.2002г.)**
- **Наредба №30 за условията и реда за извършване на противопожарни мероприятия в горския фонд и опазване на горите от пожар (ДВ, бр. 71/12.08.2003г.)**
- **Наредба №33 за видовете сечи и методите за тяхното провеждане (ДВ, бр. 70/10.08.2004г.)**
- **Инструкция №17. за контролната служба в горите и горската стража (ДВ, бр. 76/27.08.1999г.)**
- **Наредба №39 за строителство в горите и земите от горския фонд (ДВ, бр.38/09.05.2006г.)**

- **Закон за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд** (ДВ, бр. 110/25.11.1997г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.80/09.10.2009г.)

Тези нормативни документи уреждат въпросите, свързани със собствеността, управлението, възпроизводството, ползването и опазването на горите в Р.България с цел съхраняването им като национално богатство.

- **Закон за опазване на земеделските земи** (ДВ, бр. 35/24.04.96г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.103/29.12.2010г.)

- **Закон за собствеността и ползване на земеделските земи** (ДВ, бр. 17/01.03.1991г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.62/10.08..2010г.)

Тези нормативни актове уреждат въпроси, свързани с опазване на земеделските земи от увреждане, възстановяването и подобряването на плодородието на земеделските земи, условията и реда за промяна на предназначението им.

- **Закон за устройство на територията** (ДВ, бр. 1/02.01.2001г.; последни изменения и допълнения ДВ, бр.54/16.07.2010г.)

- **Наредба №2** за проектиране, изграждане и експлоатация на водоснабдителните системи (ДВ, бр. 34/2005г.)

- **Наредба №4** за условията и реда за присъединяване на потребителите и за ползване на водоснабдителни и канализационни системи (ДВ, бр. 88/2004г. и 93/2004г.)

- **Наредба №7 от 22.12.2003г. за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони** (ДВ, бр. 3/13.01.2004г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.41/22.04.2008г.)

- **Наредба №16** за сервитутите на енергийните обекти (ДВ, бр. 88/2004г.).

Тези нормативни актове съдържат разпоредби, регламентиращи устройството на територията в/и извън строителните граници на населените места и селищни образувания (извънселищни територии), условията и реда за проектирането и извършването на строителство на сгради и съоръжения, осъществяването на териториално-устройствения и строителен контрол, борбата с незаконното строителство, видовете територии според начините на тяхното ползване, условията и реда за узаконяване на някои незаконни строежи, административно-наказателната отговорност за нарушения на разпоредбите и на предписанията, дадени въз основа на тези нормативни актове.

- **Наредба №13–1971 от 29.10.2009г. за строително техническите правила и норми за осигуряване на безопасност при пожар**

- **Закон за кадастъра и имотния регистър** (ЗКИР, ДВ, бр. 34/25.04.2000г.; последни изменения и допълнения ДВ, бр. 80/09.10.2009г.)

- **Закон за държавната собственост** (ДВ, бр. 44/22.05.1996г., последни изменения и допълнения ДВ бр. 41/02.06.2009г.) и **Правилник за прилагането му** (ДВ,бр.78/26.09.2006г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.18/05.03.2010г.)

Тези нормативни актове уреждат придобиването, управлението и разпореждането с недвижимите имоти - държавна собственост.

- **Закон за общинската собственост (ДВ, бр. 44/21.05.1996г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 41/02.06.2009г.) и Правилник за прилагане на Закона (ДВ, бр. 82/28.09.1996г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.84/23.09.2003г.).**

С тези нормативни актове се урежда придобиването, управлението и разпореждането с недвижимите имоти и движими вещи - общинска собственост.

- **Закон за местното самоуправление и местната администрация (ДВ, бр. 77/17.09.91г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 15/23.02.2010г.)**

Законът урежда общата компетентност на органите на общините за решаването на въпроси от местно значение, като: устройството и развитието на територията на общината; благоустрояването, озеленяването, опазването на околната среда; рационалното използване на природните ресурси с общинско значение; поддържането и опазването на културните, исторически и архитектурни паметници с общинско значение; развитието на спорта, отдиха и туризма с общинско значение.

- **Закон за туризма (ДВ, бр. 56/07.06.2002г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 15/23.02.2010г.)**

Законът урежда организацията и управлението на туризма.

- **Закон за лова и опазване на дивеча (ДВ, бр. 78/26.09.2000г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.73/17.09..2010г.)**

Законът урежда отношенията, свързани със собствеността, опазването и стопанисването на дивеча, организацията на ловното стопанство, правото на лов и търговията с дивеч и дивечови продукти.

- **Закон за рибарството и аквакултурите (ДВ, бр. 41/24.04.2001г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 73/17.09.2010г.)**

Законът урежда отношенията, свързани с организацията, управлението, ползването и опазването на рибните ресурси във водите на Р България и търговията с риба.

- **Закон за Управление на отпадъците (ДВ, бр. 86/30.09.2003г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 63/13.08.2010г.)**

С този закон се урежда екологосъобразното управление на отпадъците като съвкупност от права, задължения, решения, действия и дейности, свързани с образуването и третирането им, на база на определена информация, както и различните форми на контрол.

- **Закон за чистотата на атмосферния въздух (ЗЧАВ, ДВ, бр. 45/28.05.1996г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 88/09.11.2010г., в сила от 01.01.2011г.)**

Целта на закона е да се защити здравето на хората и на тяхното потомство, животните и растенията, техните съобщества и местообитания, природните и културните ценности от вредни въздействия, както и да предотврати настъпването на опасности и щети за обществото при изменение в качеството на атмосферния въздух в резултат на различни дейности.

- **Наредба №7 (ДВ, бр. 96/31.10.2003г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.40/28.05.2010г.)**

Наредбата установява норми за допустими емисии (НДЕ) на летливи органични съединения (ЛОС), изпускани в околната среда, главно в атмосферния въздух в резултат на употребата на разтворители в определени инсталации, с оглед предотвратяване или намаляване на преките и косвените въздействия върху околната среда от образуваните емисии, както и на свързаните с тях потенциални рискове за човешкото здраве.

- **Наредба №14 за норми за пределно допустими концентрации на вредни вещества в атмосферния въздух на населените места (ДВ, бр. 88/03.10.1997г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.42/29.05.2007г., в сила от 01.01.2008г.).**

- **Закон за водите (ДВ, бр. 67/27.07.1999г., последни изменения и допълнения ДВ, бр. 61/06.08..2010г.)**

Този закон урежда собствеността и управлението на водите на територията на Р България като общонационален неделим природен ресурс и собствеността на водностопанските системи и съоръжения.

- **Наредба №3 (ДВ, бр. 88/27.10.2000г.)**

Определя условията и реда за проучване, проектиране, учредяване, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване.

- **Закон за културното наследство (ЗКН, ДВ, бр. 19/13.03.2009г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.93/24.11.2009г.)**

Този закон урежда опазването и закрилата на културното наследство на Р. България.

- **Закон за административните наказания и нарушения (ЗАНН, ДВ, бр. 92/28.10.1969г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.32/28.04.2009г.)**

Този закон определя общите правила за административните нарушения и наказания, реда за установяване на административните нарушения, за налагане и изпълнение на административните наказания и осигурява необходимите гаранции за защита правата и законните интереси на гражданите и организациите.

- **Закон за енергетиката (ДВ, бр. 107/09.12.2003г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.54/16.07.2010г.)**

Този закон урежда обществените отношения, свързани с осъществяването на дейностите по производство, внос и износ, пренос, разпределение на електрическа и топлинна енергия...., както и правомощията на държавните органи по определяне на енергийната политика, регулирането и контрола.

- **Закон за управление на отпадъците (ДВ, бр. 86/30.09.2003г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.98/14.12.2010г., в сила от 01.01.2011г.)**

- **Наредба №7 за изискванията, на които трябва да отговарят площадките за разполагане на съоръжения за третиране на отпадъци (ДВ, бр. 81/17.09.2004г.)**

- **Закон за физическото възпитание и спорта (ЗФВС, ДВ, бр. 58/09.07.1996г., последни изменения и допълнения ДВ, бр.96/07.12.2010г.)**

С този закон се уреждат обществените отношения, свързани с физическото възпитание и спорта в Р България.

- **План за управление на речните басейни в Дунавски район (ПУРБ - Зап. №РД-293/22.03.2010г.на МОСВ)**

Основната цел на ПУРБ е достигане, запазване и подобряване на доброто състояние на водите в Дунавския район за басейновото управление до 2015г. За постигане на тази цел в него са заложили програми от мерки за предотвратяване и намаляване на антропогенния натиск и въздействие върху водните ресурси.

1.3.2.2. МЕЖДУНАРОДНИ КОНВЕНЦИИ

➤ **Конвенция за биологичното разнообразие**

(Ратифицирана, ДВ, бр. 22/15.03.1996г., влязла в сила за България – 16.07.1996г., обн., ДВ, бр. 19/02.03.1999г.)

Целите на Конвенцията, които следва да се изпълняват в съответствие с нейните разпоредби са: съхраняване на биологичното разнообразие, устойчиво използване на неговите компоненти и справедлива и разумна подялба на ползите, произтичащи от използването на генетичните ресурси чрез съответен трансфер на необходимите технологии, вземайки предвид всички права върху тези ресурси и технологии, и подходящо финансиране.

➤ **Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природни местообитавания**

(Ратифицирана, ДВ, бр. 13/1991г., в сила за България от 01.05.1991г., обн., ДВ, бр. 23/10.03.1995г.)

С тази Конвенция се цели запазването на дивата флора и фауна и техните местообитания и по-специално на тези видове и местообитания, чието запазване изисква сътрудничеството на няколко държави, както и подпомагането на това сътрудничество.

Тази Конвенция е съставена в Берн на 19.09.1979г.

➤ **Конвенция за опазване на световното културно и природно наследство**

(обн., ДВ, бр.44/27.05.2005г., Accepted by Order №13 of the Council of Ministers Bureau, 04.02.1974, в сила за Р България от 17.09.1975г.)

Целите на Конвенцията са:

- изграждане на ефикасна система за опазване на културното и природно наследство от изключително световно значение;
- създаване на система за международно сътрудничество за подпомагане на страните-членки за опазване на културното и природно наследство.

➤ **Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21.05.1992г. за опазване на естествените местообитавания и на дивата флора и фауна.**

Цел на директивата е съдействие за опазване на биологичното разнообразие при зачитане на икономическите, социалните, културните и регионалните изисквания.

За възстановяване или съхраняване на природните местообитавания и видовете в добро състояние в интерес на Общността е да се обособят **Специални защитени територии**.

➤ **Директива 79/409/ЕИО на Съвета от 02.04.1979г. относно опазването на дивите птици.**

➤ **Европейска конвенция за ландшафта**

(Ратифицирана, ДВ, бр. 94/22.10.2004г., в сила за България от 01.03.2005г., обн., ДВ, бр. 22/15.03.2005г.)

1.4. СОБСТВЕНОСТ

С промяна на статута на парка от НП в ПП (**Заповед № РД-934/22.07.2003 г.**) и съгласно Закона за възстановяване и ползване на земеделски земи и Закон за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд (карта на възстановената собственост), от 2003г. на територията на парка се установяват **осем вида собственост** – държавна, общинска, частна, собственост на обществени организации (други юридически лица), съсобственост, религиозна, чуждестранна и временно стопанисвана от общината.

□ **Държавна собственост – 16 816,2ха (58,4%)**

Това е собствеността с най-голям дял на територията на парка. В ЦМ на отделните землища тя е разделена неправомерно на държавна публична и държавна частна. Необходимо е да бъде преактувана като **държавна публична**, съгласно **Закона за защитените територии от 1998г.** Държавната собственост е разпределена по общини както следва:

- община Враца - 7 367,1 ха (44,0%)
- община Криводол - 280,7 ха (2,0%)
- община Мездра - 4 165,8 ха (25,0%)
- община Своге - 1 953,2 ха (12,0%)
- община Вършец - 3 049,4 ха (18,0%)

В това число **1 464,8ха** изключителна държавна собственост на Р „Врачански карст”.

□ **Общинска собственост – 3 339,0ха (11,6%).** В ЦМ на отделните землища е разделена неправомерно на общинска публична и общинска частна, необходимо е да бъде преактувана като **общинска публична**.

Общинската собственост е разпределена по общини както следва:

- община Враца - 2 074,1 ха (62,1%)
- община Криводол - 121,6 ха (3,6%)
- община Мездра - 838,7 ха (25,1%)
- община Своге - 268,8 ха (8,1%)
- община Вършец - 35,8 ха (1,1%)

В това число **1,6ха** общинска публична собственост на Р „Врачански карст”.

□ **Частна собственост – 5 568ха (19,3%)**

Частната собственост е разпределена по общини:

- община Враца - 1 786,0 ха (32,1%)
- община Криводол - 438,3 ха (7,9%)
- община Мездра - 882,9 ха (15,8%)
- община Своге - 1 007,9 ха (18,1%)
- община Вършец - 1 452,9 ха (26,1%)

Частната собственост е пръсната мозаечно в целия ПП. По вид на трайно ползване на частната земи тя обхваща: горски насаждения, ливади, пасища, мери, трайни насаждения, лозя.

Към частната собственост е включена и територия (0,1ха) на Р "Врачански карст", която е некоректно възстановена.

Собствеността на територията на резерват "Врачански карст" трябва да бъде преактувана, съгласно ЗЗТ като **изключително държавна**.

□ **Други юридически лица (обществени организации) – 710,5ха (2,5%)**

Други юридически лица (обществени организации) е разпределена по общини и землища както следва:

- община Враца - 54,7 ха (7,7%)
- община Криводол - 75,4 ха (10,6%)
- община Мездра - 34,4 ха (4,9%)

- община Своге - 528,0 ха (74,3%)
- община Вършец - 18,0 ха (2,5%)

В ЦМ на землищата от ПП тази собственост неправомерно е дадена като собственост на обществени организации, необходимо е да се коригира в собственост на други **юридически лица**.

□ **Временно стопанисвана от общината – 2 138,4ха (7,4%)**

Временно стопанисвана от общината собственост е разпределена по общини и землища както следва:

- община Враца - 722,2 ха (33,7%)
- община Криводол - 0,9 ха (0,1%)
- община Мездра - 38,6 ха (1,8%)
- община Своге - 495,6 ха (23,1%)
- община Вършец - 881,1 ха (41,2%)

□ **Религиозна собственост – 223,1ха (0,8%)**

Религиозната собственост е разпределена по общини и землища както следва:

- община Криводол - 5,5 ха (2,5%)
- община Мездра - 212,4 ха (95,2%)
- община Вършец - 5,2 ха (2,3%)

Представена е в по едно от землищата на трите общини: с.Краводер (Мътнишки манастир), с. Лютиброд (Черепишки манастир) и с.Горно Озирово (земи разположени в южната част на землището в местност "Дабалов рът" на границата със землище с.Лютиброд).

□ **Съсобственост – 8,2ха (0,03%)**

- община Мездра - 2,0 ха (24,4%)
- община Своге - 6,2 ха (75,6%)

Представена в землищата на с. Зверино, с.Очи дол, с. Оплетня, с. Миланово.

□ **Чуждестранна собственост – 0,5ха (0,0%)**

Възстановена на лица с двойно гражданство в землище с.Згориград 0,5ха на **община Враца**.

Чуждестранната собственост в ЦМ на землищата, като номенклатура е въведена неправомерно, необходимо е да бъде коригирана като частна собственост.

С оглед съхранение и опазване на природната среда на ПП, се налага определяне на режимите и изискванията за стопанисване и ползване на земите и горите, независимо от тяхната собственост, съгласно ЗЗТ.

Структурата на собствеността и териториалното ѝ разположение не е ограничител за регламентиране начина на устройство на отделните функционални зони на парка.

По време на таксацията и уточняване площта по видове собственост, на територията на парка и по специално на територията на резерват "Врачански карст" е установено **неправомерно възстановяване на частна собственост** в землището на с.Паволче. Също е установена и общинска собственост (1,1%) от поземлените територии (землища Бистрец, Враца, Згориград, Паволче). Най-голям дял (53,3%) заема държавната публична собственост. **Собствеността** на територията на резерват "Врачански карст" трябва да бъде коригирана съгласно ЗЗТ като **изключително държавна**.

Диаграма № 15 - Диаграма №20

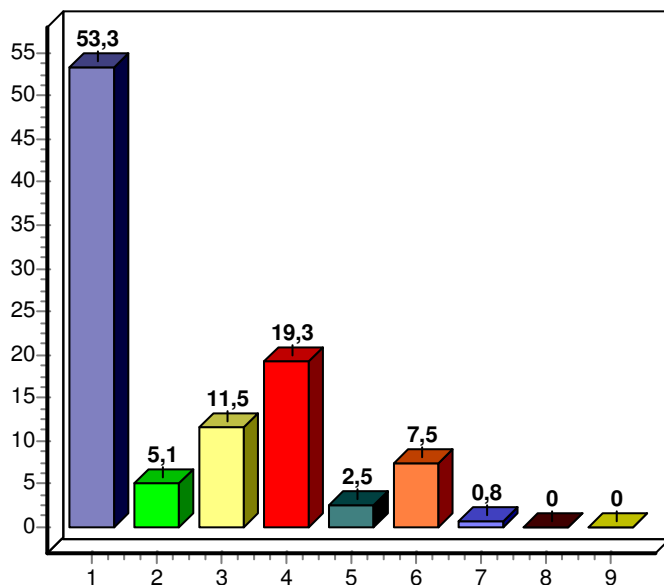
Разпределение на територията по видове собственост ОБЩО ЗА ПАРКА и по ОБЩИНИ (без резерватната територия)

Приложение I (1.4.)

Разпределение на ПЛОЩТА на ПП по ВИД СОБСТВЕНОСТ по землища

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ на площите в ПП

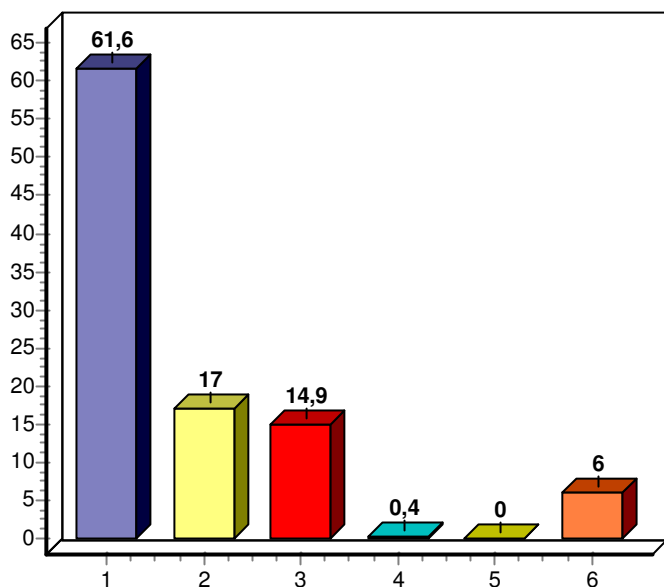
Диаграма № 15

ДЪРЖАВНА ПУБЛИЧНА	- 15366,4 ха
ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ДЪРЖАВНА	- 1466,5
ОБЩИНСКА ПУБЛИЧНА	- 3322,4
ЧАСТНА	- 5567,9
ДРУГИ ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА	- 710,5
СТОПАНИСВАНО ОТ ОБЩИНАТА	- 21384
РЕЛИГИОЗНА	- 223,1
СЪСОБСТВЕНОСТ	- 8,2
ЧУЖДЕСТРАННА	- 0,5

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ община ВРАЦА

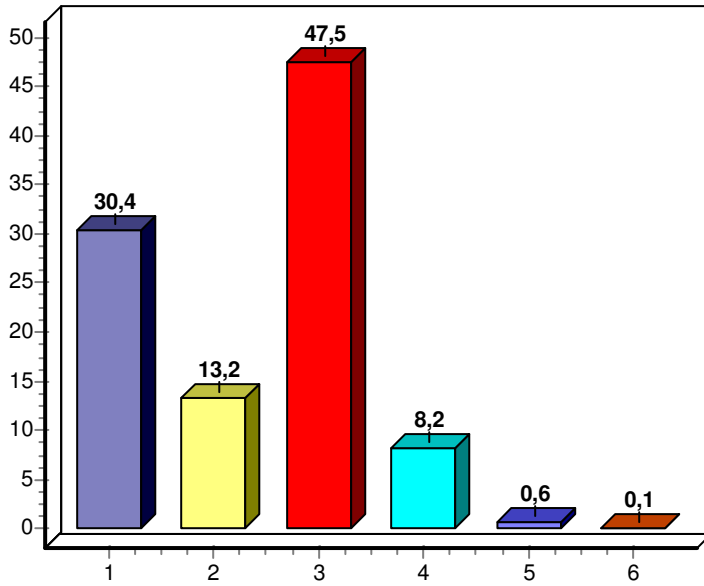
Диаграма №16

ДЪРЖАВНА ПУБЛИЧНА	- 7367.1 ха
ОБЩИНСКА ПУБЛИЧНА	- 2074.1
ЧАСТНА	- 1786,0
ДРУГИ ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА	- 54,7
ЧУЖДЕСТРАННА	- 0,5
СТОПАНИСВАНО ОТ ОБЩИНАТА	- 722,3

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ община КРИВОДОЛ

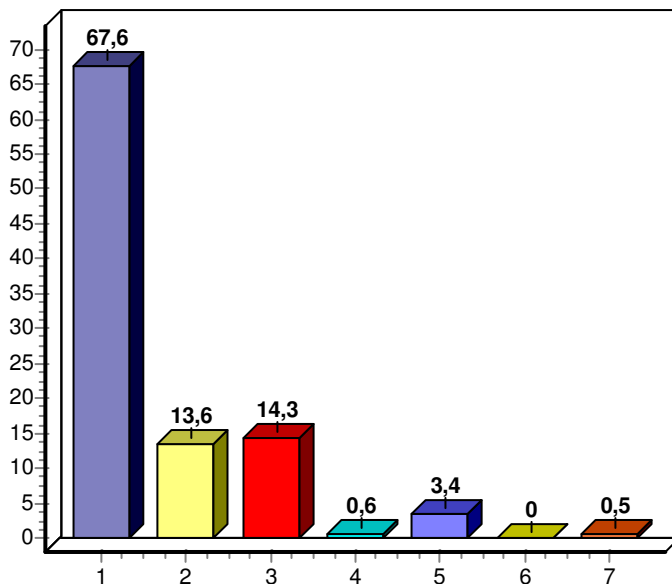
Диаграма №17

ДЪРЖАВНА ПУБЛИЧНА	- 280,7 ха
ОБЩИНСКА ПУБЛИЧНА	- 121,6
ЧАСТНА	- 438,3
ДРУГИ ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА	- 75,4
РЕЛИГИОЗНА	- 5,5
СТОПАНИСВАНО ОТ ОБЩИНАТА	0,9

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ община МЕЗДРА

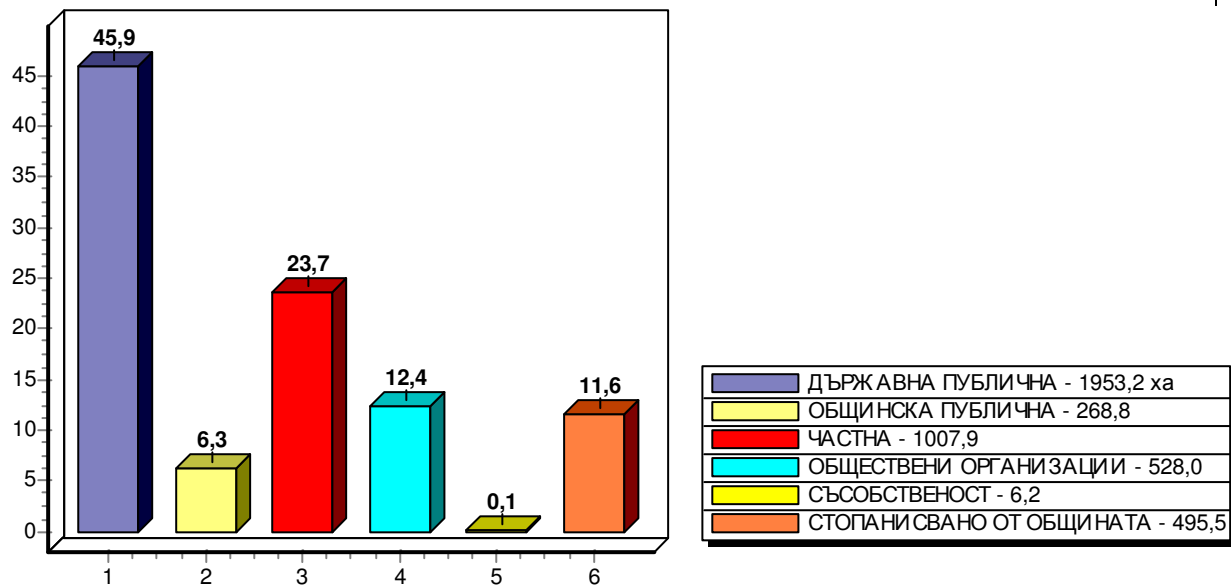
Диаграма №18

ДЪРЖАВНА ПУБЛИЧНА	- 4165,8 ха
ОБЩИНСКА ПУБЛИЧНА	- 838,7
ЧАСТНА	- 882,9
ДРУГИ ЮРИДИЧЕСКИ ЛИЦА	- 34,4
РЕЛИГИОЗНА	- 212,4
СЪСОБСТВЕНОСТ	- 1,9
СТОПАНИСВАНО ОТ ОБЩИНАТА	- 38,6

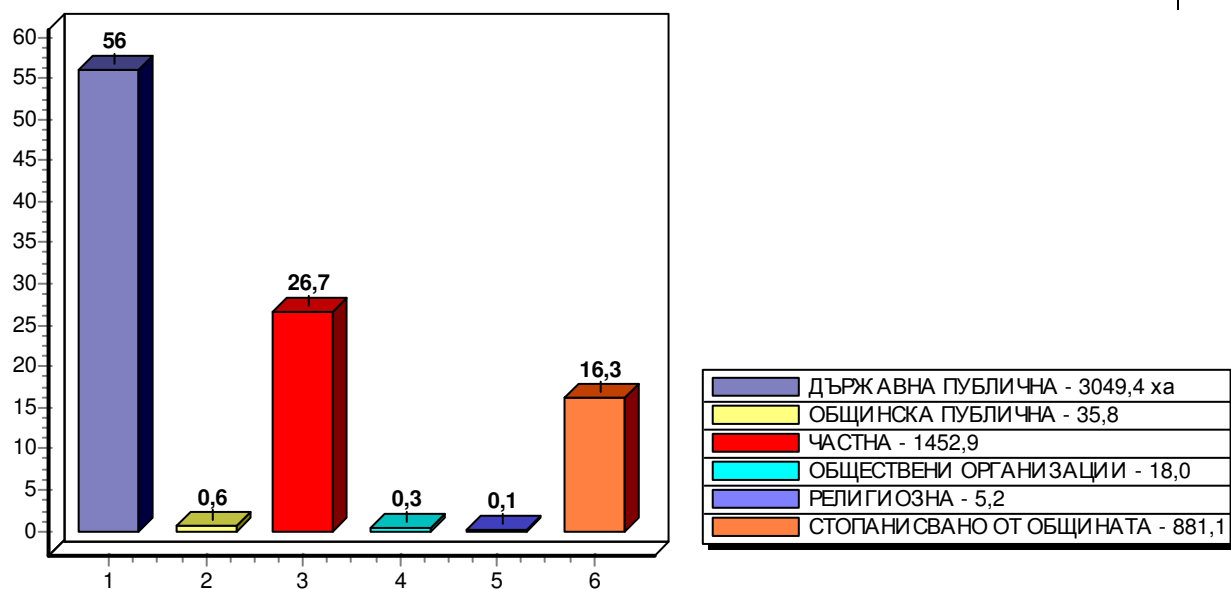
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ община СВОГЕ

Диаграма №19

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО СОБСТВЕНОСТ община ВЪРШЕЦ

Диаграма №20

Приложение I (№ 1.4.1.)

Разпределение на територията по видове собственост и землища

Папка

2. Карта М 1:25000 - Гори и земи по видове собственост

1.5. УПРАВЛЕНСКА СТРУКТУРА

Основни отговорни институции за управлението на ПП "Врачански Балкан" на **държавно ниво** са МОСВ и ИАГ, **на регионално** - РИОСВ Враца, РИОСВ Монтана и РИОСВ София, РДГ Берковица и РДГ София, **на локално** - ДПП "Врачански Балкан", ДГС "Враца" ДГС "Мездра" ДГС "Берковица," ДГС "Своге" и общинското ръководство на гр.Враца, гр.Мездра, гр.Вършец и гр.Своге.

Освен тези институции определени компетенции на територията имат МРРБ, Министерството на културата, респ. НИНКН, редица национални и регионални агенции, ориентирани към нейното развитие, собственици и ползватели и НПО.

1.5.1. ОРГАНИЗАЦИОННА СТРУКТУРА И АДМИНИСТРАЦИЯ – ОСНОВНИ ФУНКЦИИ, ИМАЩИ ОТНОШЕНИЕ КЪМ ПАРКА

1.5.1.1. МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

Законовата база, която определя компетенциите и се прилага от МОСВ (РИОСВ), включва: Закона за защитените територии, Закона за биологичното разнообразие, Закона за опазване на околната среда, Закона за чистотата на атмосферния въздух, Закон за водите,. С други закони, като Закона за лова и опазване на дивеча, Закона за лечебните растения и Закона за рибарството и аквакултурите се определят правомощията на МОСВ (РИОСВ) в съответните специализирани направления.

Министерството на околната среда и водите отговаря за държавната политика в сферата на опазването на околната среда (Постановление 278 на Министерския съвет, 01.07.1997г., анекс към чл.1, §1).

Задачите на МОСВ включват "опазване на биологичното разнообразие и защитената природна среда", "опазването и природосъобразното ползване на природните ресурси".

Специализирана структура за управление на защитените територии в България се явява Дирекция "Национална служба за защита на природата" (НСЗП) към МОСВ.

Основните компетенции на МОСВ по ЗЗТ, отнасящи се директно към ПП "Врачански Балкан", са:

- Обявява и утвърждава промени в защитените територии;
- Внася **Плана за управление на парка** за утвърждаване в Министерския съвет и съгласува устройствените и технически планове и проекти за ЗТ;
- Организира набирането, поддържането в актуално състояние и съхраняването на данните за ЗТ по чл.32, ал.1, т.1 от Закона за кадастъра и имотния регистър (ЗКИР) за създаването на специализирани карти, регистър и информационна система за тях (в случая за парка);
- Подпомага дейности на собственици или ползватели, сдружения, неправителствени организации и др., насочени към опазването, поддържането или възстановяването на ЗТ;
- Координира дейностите на други министерства, ведомства, общини, обществени организации, научни и академични институти и др., свързани със ЗТ;
- Представява държавата пред международните институции и организации в областта на ЗТ и прави предложения за включване на ЗТ в Списъка на биосферните резервати, в Списъка на световното наследство и в Списъка на влажните зони от международно значение;
- Разпорежда изграждането и поддържането на посетителски центрове в парка с информационни и образователни цели;
- Съгласува изграждането на нови обекти, разширението, преустройството и промяната на предназначението на съществуващите обекти, за които не се изисква ОВОС или не са упоменати в този ПУ.

По-важни компетенции на МОСВ по други закони са:

- Изгражда мрежа на ЗТ и ЗЗ по НАТУРА;
- Изгражда и поддържа Националната екологична мрежа;
- Издава заповеди за обявяване на вековни или забележителни дървета;
- Координира дейностите на други министерства, ведомства, общини, обществени организации, научни и академични институти по опазване на биологичното разнообразие;
- Разработва и прилага механизми за стимулиране на дейности на собствениците или ползвателите, НПО, сдружения и др., насочени към опазването, поддържането и възстановяването на биологичното разнообразие;
- Организира системата за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие и създава база данни и ГИС за регистриране състоянието и установяване измененията в биологичното разнообразие, осигурява достъп и обмен на данни по опазване на биологичното разнообразие;
- Контролира състоянието на околната среда на територията на страната;
- Утвърждава норми за емисии и концентрации на вредни вещества и ползването на възобновими и невъзобновими природни ресурси;
- Разработва специализирани режими в райони със застрояване;
- Упражнява изключителното право на МС за управление на водите на национално ниво;
- Разработва политика на държавата в областта на използването и опазването на водите и защитата им от вредното въздействие;
- Разработва национален водностопански план, национална програма за устойчиво ползване на водите и утвърждава ПУ на речните басейни;
- Организира и ръководи НС за мониторинг на водите и обобщава водностопанския кадастър;
- Организира изготвянето на Национална стратегия за опазване и устойчиво ползване на лечебните растения;
- Съвместно с МЗХ изработва и ръководи Националната програма за рибарство и аквакултури;
- Съвместно с МЗХ изработва и упражнява контрол върху биологичното разнообразие и рибните ресурси;
- Съгласувано с МЗХ определя временни забрани за риболов.

Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) – гр.Враца, гр.Монтна, гр.София функционират в рамките съответно на целите области Враца, Монтана и Софийска.

В структурата на РИОСВ съществуват отдели: "Опазване чистотата на въздуха, опасни химични вещества и управление на риска", "Опазване на водите, почвите и земните недра", "Управление на отпадъците", "Биологично разнообразие и защитени територии" и "Превантивна дейност", които притежават определени функции по отношение на защитените територии, опазването на биологичното разнообразие и контрола върху ползването на природните ресурси върху територията на РИОСВ. РИОСВ изпълнява контролни, регулиращи и информационни функции. При осъществяване на контролните си функции, РИОСВ извършва превантивен, текущ и последващ контрол.

Функциите на РИОСВ по отношение на биологичното разнообразие и защитените територии са определени в *Закона за защитените територии чл. 50 и Правилник за устройство дейността на РИОСВ.*

По-важни функции на РИОСВ съгласно чл. 50 от ЗЗТ по отношение на парка са:

- Контролира дейностите на собствениците или ползвателите на гори, земи и водни площи;
- Координира и контролира прилагането на плановете за управление в областта на научно-изследователската работа, поддържащите и възстановителните мерки за застрашени видове и местообитания, просветните и образователните екологични програми и други природозащитни дейности, осъществявани от други държавни органи, общини, неправителствени организации и лица;

- Организира мониторинг върху качествата на компонентите на околната среда;
- Организира и поддържа база данни и регионални регистри;
- Организира функционирането на посетителските центрове;
- Санкционира нарушителите в предвидените случаи.

По-важни функции на РИОСВ по други закони са:

- Контролира спазването на изискванията за опазване на биологичното разнообразие при осъществяване на дейностите на собствениците или ползвателите на земи, гори и водни площи, включени в НАТУРА;
- Контролира спазването на изискванията за опазване на биологичното разнообразие при осъществяване на дейностите на собствениците или ползвателите на земи, гори и водни площи, включени в Националната екологична мрежа;
- Координира и контролира прилагането на ПУ, включително и интегрирането му в общинските планове и програми;
- Контролира опазването на растителните и животински видове, предмет на ЗБ;
- Обслужва общините по опазване на околната среда чрез писмени предписания и заповеди;
- Контролира изпълнението на плановите документи, свързани с ползването на лечебни растения, дейността на билкозаготвителите, вида и количеството на билките за преработка, опазването на находищата на лечебни растения.

Съгласно чл. 50, т. 3 от ЗЗТ **надведомственият контрол**, в т.ч. **контролът върху работата на ДПП**, се извършва от РИОСВ – Враца, РИОСВ – Монтана и РИОСВ – София.

Приложение I (1.5.1.1.)

Организационна структура и функции на РИОСВ

1.5.1.2. ДИРЕКЦИЯ НА ПП “ВРАЧАНСКИ БАЛКАН”

Законовата база, която определя функциите на ДПП, включва: *Закон за защитените територии, Закон за горите и Правилник за приложение на закона за горите.*

По силата на чл. 52, ал. 2 от ЗЗТ и чл. 22, ал. 2, ал. 4 от ЗГ, ДПП е натоварена с **изпълнението на Плана за управление на парка.**

В съответствие с Правилника за устройството, функциите и дейността на ДПП **основните функции** на дирекцията се свеждат до:

- **Изпълнение и контрол на Плана за управление на парка;**
- **Планира, финансира и организира:** специализирани научни изследвания в областта на биологичното разнообразие; международни срещи и инициативи; подпомагане развитието на регионален екотуристически продукт; участие в специализирани форуми; провежда поддържащи или възстановителни мероприятия за растителни и животински видове или техните хабитати; извършва наблюдение и поддържа база данни върху състоянието на популациите на защитените, редки, застрашени и ендемични видове; провежда образователни програми; поддържа постоянен контакт с електронни медии; разработва и издава информационни и рекламни материали за популяризиране на парка; изгражда и организира функциониране на посетителски и информационни центрове; разработва, изгражда и поддържа туристически маршрути, малки архитектурни елементи, информационна маркировка за нуждите на туризма и рекреацията; създава архив и база данни за наличието, състоянието и мерките за опазване на културното наследство;
- **Координира дейности от ПУ**, инициативи и проекти, които се осъществяват от местни и обществени органи и организации, свързани с регионалното развитие,

развитието на туризма, устойчивото ползване на ресурсите, опазване и възстановяване на биологичното разнообразие;

- **Осъществява мониторинг върху:** състоянието на природните екосистеми, растителните и животински съобщества; състоянието на популациите на защитените, редки, застрашени и ендемични видове; въздействие на природните и антропогенни фактори върху биологичното разнообразие; състоянието на други компоненти на околната среда-въздух, води, почва; туризма в границите на парка;
- **Контролира** съответните органи, организации и лица по спазване на: режимите и ограниченията в парка; горскостопанските мероприятия, страничните ползвания и охраната в парка; туристическите дейности, изискванията за строителство на нови и поддръжка на стари обекти;
- **Организира и поддържа база данни** за: състоянието на биоразнообразието; растителните и животински видове и хабитати под специален режим; рекреационните и туристически обекти, туристопотока, натоварването и потенциала на туристическите маршрути; културно-историческите обекти на територията на парка и околпарковата територия;
- **Кандидатства с проекти и програми** за допълнително финансиране на предвидените в ПУ дейности;

Функциите в устройствения правилник са определени за цялата територия на парка, но основен източник на финансиране е ИАГ, което предполага извършване на поддържащи и възстановителни дейности основно в горския фонд.

ДПП не може да контролира дейностите на собствениците и ползвателите на земеделски земи и води в парка, извън наложените норми, режими, условия и препоръки в Заповедта за обявяване на парка или неговия План за управление.

В съответствие с чл.22, ал.5 от ЗГ ДПП, съобразно своите функции и задачи, и утвърдени лесоустройствени правилници, могат да осъществяват организацията, координацията и **контрола** по:

- *Възпроизводството на горите в горския фонд;*
- *Ползванията от горите и земите в горския фонд;*
- *Опазването на горите и земите в горския фонд;*
- *Проектирането и строителството в горския фонд;*
- *Ловното стопанство.*

ДПП организира изграждането на посетителски центрове необходими за ПП.

Функциите на посетителския център са:

- **Информационна** – Активен обмен на информация, чрез:
 - *Представяне на ПП "Врачански Балкан";*
 - *Запознаване със защитените територии и други атрактивни обекти на територията на парка;*
 - *Запознаване с последните тенденции в природозащитата;*
 - *Интернет страница;*
 - *Печатни материали;*
- **Образователна** – Засилване на институционалния капацитет:
 - *Запознаване с проблеми на отрасъла, нови горски политики, успешни практики на стопанисване на горите, изменение в законодателството и т.н.*

1.5.1.3. МЕСТНИ ВЛАСТИ

Функциите на местните власти, представени от общинските съвети и кметове на община Враца, община Мездра, община Вършец, община Своге и общинските администрация, както и от кметовете на населените места, чиито територии са включени в ПП, са определени със *Закона за местното самоуправление и местната администрация*. Компетенциите и отговорностите на местната администрация се определят и с други нормативни актове като *Закон за устройство на територията*, *Закон за опазване на земеделските земи*, *Закон за собствеността и ползване на*

земеделските земи, Закон за опазване на околната среда, Закон за водите, Закон за културното наследство, Закон за лечебните растения и др.

По-важните компетенции на местните власти, които са от значение за функционирането и развитието на парка, са следните:

- Определяне на политиката за развитие на общината;
- Решаване на местни проблеми, свързани с икономиката, териториалното и селищното устройство, опазването на околната среда, социалната, образователната и други дейности;
- Създаване на програми за опазване на околната среда на територията на общината;
- Приемане на общия и подробните устройствени планове и осъществяването на контрол на строителството;
- Управление на общинската собственост, в т.ч. на общинските земеделски земи;
- Изграждане, поддържане и експлоатиране на четвъртокласни и местни пътища на територията на общината;
- Изграждане, поддържане и експлоатиране на инсталации за пречистване на битовите отпадни води;
- Организация и контрол върху събирането и обезвреждането на битови отпадъци;
- Създаване и управление на общински фондове за опазване на околната среда;
- Създаване на екоинспекции на обществени начала, които съставят актове по смисъла на чл.37, ал.2 от ЗАНН;
- Приемане на наредби, засягащи въпроси от местно значение, и определяне на местни данъци и такси;
- Опазване на обществения ред;
- Охрана на земите с полски имоти;
- Стопанисване и контрол на общинските гори;
- Контрол по опазване на околната среда;
- Опазване на културното наследство на територията на общината;
- Издаване на разрешителни за ползване на лечебни растения в земите, общинска собственост;
- Разработване на общинска политика по експлоатацията, изграждането, реконструкцията и модернизацията на водностопанските системи и съоръжения – общинска собственост.

1.5.1.4. ФУНКЦИИ НА ИАГ /РДГ И ДГС/

Функциите и отговорностите на ИАГ, респективно РДГ и ДГС, свързани с ползването и опазването на природните ресурси, са определени със *Закона за горите, Закона за лова и опазване на дивеча, Закона за рибарството и аквакултурите, Закона за лечебните растения и Закона за защитените територии.*

ИАГ и РДГ–Берковица, РДГ–София, провеждат държавната политика и контрола по стопанисването, ползването и опазването на горите, дивеча и рибата.

Изпълнителната агенция по горите

- **Основните функции на ИАГ с отношение към парка по Закона за горите са:**
 - Управлява и упражнява контрол върху организацията на ГФ, възпроизводството на горите в ГФ, ползванията от горите в ГФ, опазването на горите и земите от ГФ, строителството в ГФ след съгласуване със съответните ведомства;
 - Създава органи за управление на горите (РДГ, ДГС) и определя районите им на действие;
 - Прави предложения за категоризация и прекатегоризация на горите;
 - Възлага разработването на лесоустройствени проекти и ги утвърждава;
 - Създава Национална комисия по лесозащита и ръководи дейността на лесозащитните станции;

- Създава и контролира дейността на звено "Подвижна горска стража";
- Осъществява контрол по опазването и възпроизводството на горите и разрешава интродукция на нови видове със съгласието на министъра на МОСВ и научна обосновка;
- Води регистър на всички гори и земи от ГФ, създава и поддържа национална база данни за ГФ;
- Организира и ръководи борбата с ерозията в ГФ и определя със заповед пожароопасния сезон;
- Управлява и контролира добива и производството на репродуктивни материали.

□ **По-важни функции на ИАГ по други закони с отношение към парка са:**

- Създаване специализирани структури за управление на природните паркове;
- Управление на ловното стопанство и определяне на границите на ловно стопанските райони;
- Организиране на конкурси за предоставяне на право на стопанисване и ползване от юридически лица на дивечовъдни участъци;
- Водене на ловна статистика по ловностопански райони;
- Създаване на подвижна ловна стража и програма за нейното обучение;
- Категоризиране на базите за ловен туризъм;
- Осъществяване на контрол и охрана на рибните ресурси чрез инспектори по риболовен надзор към ИАРА и контролиране на риболова в ЗТ съгласно ПУ и установените в него режими;
- Осъществяване управление на дейностите по опазването и устойчивото ползване на ресурсите от лечебни растения в ГФ и предоставяне на информация на Министъра на МОСВ за лечебните растения в ГФ.

Регионална дирекция на горите

□ **Нейни основни функции по отношение на парковата територия са:**

- Управление на ГФ;
- Контрол върху всички земи и гори от ГФ, независимо от собствеността им;
- Държавен контрол върху горите в поземления фонд;
- Организация, координация и контрол по отношение на възпроизводството, ползването и опазването на горите и земите от горския фонд в неговите граници;
- Опазване на горите от болести и вредители и борба с ерозията;
- Проектирането и строителството в горския фонд;
- Набирането на средства и финансирането на дейностите в ГФ на съответната територия;
- Провеждане на ловни и рибостопански мероприятия;
- Охрана на горите и дивеча, както и на рибата във водоемите за любителски риболов.

На територията на ПП действат части от две РДГ – София и Берковица.

Функциите на държавните горски стопанства са свързани с прякото управление на държавния горски фонд, охрана и контрол върху всички гори и земи от горския фонд и горите в поземления фонд в техните административни граници. В техните компетенции влиза и стопанисването и охраната на дивеча и контрола на лова, както и охраната и контрола върху устойчивото ползване на лечебните растения в посочените територии.

Приложение I (1.5.1.4)

Организационна структура и функции на ИАГ

1.5.1.5. ДРУГИ РЕГИОНАЛНИ СТРУКТУРИ С ОТНОШЕНИЕ КЪМ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Областна и общинска дирекции "Земеделие и гори"

Представява териториално звено на главна дирекция "Структурна политика" към МЗХ с основни функции, насочени към провеждане на държавната политика в областта на земеделието, горите и аграрната реформа на територията на областните и общински администрации, водене на специфична статистика и отчет за състоянието на земеделието, горите и аграрната реформа, управление на държавните и общински земеделски имоти, промяна на предназначението на земята.

Местна служба за съвети в земеделието

Регионална структура на Националната служба за съвети в земеделието с основни функции, насочени към подпомагане обучението на земеделските производители, обединяването им в браншови организации, оказване консултантска помощ при подготовката на документи за кандидатстване по мерките от „Националния план за развитие на земеделието и селските райони“, при изготвяне на бизнес планове за развитие на фермите, както и специализирани консултации в различни области на земеделието, оказване съдействие за въвеждане на добрите земеделски практики и организиране създаването на демонстрационни полета и ферми.

В изпълнение на своите задължения МССЗ си взаимодейства с ОД "Земеделие и гори", ОД на ДФ "Земеделие", с органите на местното самоуправление и местната администрация.

Областна дирекция на ДФ "Земеделие"

Териториално звено, създадено за финансово подпомагане на земеделските производители, в съответствие с условията и критериите на Фонда.

1.5.1.6. СОБСТВЕНИЦИ НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ И ГОРИ В ПАРКА

Правата и отговорностите на ползвателите и собствениците на земеделски земи в парка се определят от *Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и правилника за неговото прилагане, Закона за опазване на земеделските земи, Закона за кадастъра и имотния регистър, Закона за държавната собственост, Закона за общинската собственост, Закона за културното наследство*. Държавните и общинските земеделски земи се управляват съответно от „Министерството на земеделието и храните“ и общините, частните земеделски земи - от съответните собственици физически или юридически лица, а религиозната собственост от съответните манастири – Черепишки (земл. Люти брод), Мътнишки (земл.Краводер) и църковното настоятелство на с.Горно Озирово.

Основно право на собственика е да избира начините за стопанисване и ползване на земята, като с цитираните по-горе закони са му вменени и някои отговорности и ограничения като:

- Опазване на обществените съоръжения на територията на земите;
- Промяна на предназначението на земите само след специално разрешение, включително и оценка на въздействието върху околната среда;
- Опазване на почвеното плодородие;
- Спазване на санитарно-хигиенните и екологичните норми.

1.5.1.7. СОБСТВЕНИЦИ НА ГОРИ И ЗЕМИ В ГФ В ПАРКА

Основно право на собствениците на гори е да се ползват и разпореждат с добитите от горите им материали и продукти (в т.ч и от странични ползвания) при спазване на ЗГ. Те могат да извършват свободно паша в собствените си гори срещу годишно позволително от ДГС, да осигуряват собствена охрана и ограждат при доказани нужди част от територията си след съгласуване с ДГС и в съответствие със ЗЗТ, да ползват свободно горските пътища, да изразяват съгласие или несъгласие при

прекатегоризацията на горите им, да предоставят горите си за управление и лесозащита на ДГС/ДЛС срещу договор и да поискат устройство на горите си от ДГС.

Срещу това собствениците на гори са длъжни:

- Да опазват горите и почвите от ерозия като при нанесени вреди да ги рекултивират и залесят за своя сметка;
- Да провеждат отгледна, възобновителна или санитарна сеч;
- Да извършват противопожарни мероприятия за своя сметка и да се включват в групите за гасене на пожар.

1.5.1.8. ПОЛЗВАТЕЛИ НА ВЪЗОБНОВИМИ ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

□ **Ползватели на дървесина и странични продукти от горите**

Те са юридически и физически лица, отговарящи на изискванията на Инструкцията за ползване на дървесина от горите, както от местното население за лични нужди без право на продажба, така и за стопански цели.

Ползването на горите и земите от горския фонд се извършва съгласно предвижданията на устройствените проекти, планове и програми по някои от следните начини:

- По такси за ползване на дървесина на корен и по такси за странични ползвания, утвърдени от МС;
- Чрез търг или конкурс;
- Чрез преговори с потенциалния ползвател с договаряне на специфични условия и изисквания към ползвателя;
- Чрез концесия.

Задълженията на ползвателите са записани в условията на договорите.

□ **Ползватели и производители на земеделски продукти**

Това са юридически и физически лица, по-голямата част собственици (над три хиляди за територията на ПП), които основно **добиват сено** от ливадите и пасищата и **паша** на домашен добитък (овце и крави, и по-малко кози). Пашата е ежедневна и сезонна. От 2006г. на територията на парка (м. "Пършевица") има създадено постоянно обитаващо стадо (600 овце).

Общо добитъкът, който пашува на територията на парка и контактната зона е около **13 200 бр.**, което включва **1 400 бр. крави и 30 бр. телета; 6 700 бр. овце; 5 100 бр. кози**. Целогодишно се пашува на "Варовита вода"(от с. Лютаджик), СИ от Мътнишко ханче (кошари на бивш кравекомплекс с.Краводер), м. "Крещ" (с. Очин дол), сезонно на "Кравя" и "Църквище" (с. Згориград), "Котля" (с. Горно Озирово) и "Орничето" (с. Оплетня).

На Пършевица има изградена модерна млекопреработвателна и производствена база мандра "Пършевица" (обработва се 20т овче и 70т краве мляко – 50% от продукцията е за износ, над 200 човека са обхванати в производството).

В кошарите, основно за задоволяване на лични нужди, са създадени малки мандри.

Земите, използвани за земеделско производство са доста ограничени и пръснати. Задоволяват главно лични нужди. Преобладават тези с трайни насаждения – орехови култури и по-малко зеленчуко-производство (картофи, боб, тикви, чушки и др.). Разположени са в периферията на парка, близо до населените места. Обработват се ръчно. Голям е делът на пустеещите земеделски земи.

□ **Ползватели и събирачи на лечебни растения**

По ЗЛР събирачите на лечебни растения имат право да събират лечебни растения за лични нужди от земи държавна и общинска собственост свободно, без позволително, с изключение на случаите, когато лечебните растения са култивирани от общината. Те могат да осъществяват събиране и под формата на стопанска дейност, но срещу позволително и платена такса.

Основни задължения на събирачите са:

- Да ползват лечебните растения по начини и със средства, които не водят до увреждане на находищата, намаляването на популациите, биологичното разнообразие и ресурсите;
- Да събират лечебните растения като спазват ЗЛР и действащите режими на ползване;
- В случаите на събиране на лечебни растения като стопанска дейност - да получат позволително срещу платена такса, да се регистрират в РИОСВ билкозаготвителни пунктове и складове, да водят на отчет събраната, изкупена и реализирана продукция, като представят годишни отчети и осигуряват достъп на контролните органи за проверки.

На територията на парка се събират билки, гъби, горски плодове и охлюви, организират се постоянни и временни пунктове за изкупуване от КООПС Враца, ОКС Мездра, Вършец и Берковица и частни фирми.

В съответните РИОСВ Враца, Монтана и София се регистрират и обявяват пунктовете за изкупуване. Външно търговско предприятие "Булгарплод" прави годишни планове за видове странични ползвания и количества за изкупуване. В зависимост от фондовата принадлежност, разрешителни за бране и събиране се издават от съответното ДГС и "Стопански отдел" към общините. В прилежащите населени места има сформирани Потребителски кооперации, които подпомагат развитието на местните селища. Такива са ПК Балкан – с. Зверино; ПК Медна – с. Елисейна и Очин дол; ПК Яворец – Лакатник. Склад за билки има в гр. Мездра. Малини се изкупуват в Берковица, шипки от фирма в Троян. Изкупуване на странични продукти се организира в гр. Враца и селата Дружево (малини към Берковица), Миланово, Оплетня – към Лакатник; Зверино, Елисейна, Лютиброд към Мездра; Горно Озирово, Долно Озирово (малини и ягоди - Берковица), Краводер, Главаци, Лютаджик – към Вършец и Берковица; Челопек, Бистрец – към Враца. В Бели Извор, Згориград, Паволче и Очин дол, Горна и Долна Бела реки няма изкупвателни пунктове и практика за организирано събиране на лечебни растения.

□ **Ползватели на дивеча в ПП**

На територията на ПП "Врачански Балкан" се ловува. Обособени са ловностопански райони, които включват части от горски територии и земеделски територии и са предоставени за стопанисване и ползване на местни ловни дружинки и сдружения. Това са единствените обществени организации, свързани с ползване на природни ресурси, които функционират под методическото ръководство и контрола на Централния съвет на Съюза на ловците и риболовците и под контрола на местните ДГС. На територията на парка има 3 бр. Ловно стопански комплекса (ЛСК), част от 3бр. Държавни дивечовъдни участъка (ДДУ) и 15 бр. Предоставени ловни района (ПЛР), които са обособени с различни заповеди на МЗГ(в последствие ИАГ). Общият брой на организирани ловци за територията на парка и околпарковата територия е между 315-350 бр. Базата, с която разполагат на територията на парка е оскъдна. Организирана е на 9 места, като масивни постройки са 4, 3 фургона, 1 изоставена кошара и една почти разрушена постройка.

Риболовът в парка не е регламентиран.

Със *Закона за лова и опазване на дивеча и Закона за рибарството и аквакултурите*, както и с *Устава за организацията на ловните дружинки*, са определени права и задължения, свързани със стопанисването, ползването и опазването на дивеча и рибата в определени райони и водоеми, като:

- Провеждане на ловностопански и рибостопански мероприятия;
- Спазване на определените срокове, начини и средства за лов и риболов;
- Заплащане на такси, свързани с правото на лов и риболов;
- Оказване на съдействие на стопанствата и на други органи по охраната и опазването на дивеча и рибата и др.

Ползването на дивеча от ловците се извършва въз основа на годишни и перспективни планове, като се спазва принципът то да не надвишава годишния прираст и съгласно изготвени Ловоустройствени проекти към ЛУП, за всяко ДГС.

□ **Ползватели на туристически продукти в ПП**

Това е една значителна група от региона, цяла България и чужбина. Създадената база през годините, спортни съоръжения и туристически пътеки, оборудвани маршрути, в съчетание с красива и разнообразна природа, скални и пещерни феномени, културно наследство и условия за рекреация - са предпоставка и постоянно нарастваща възможност за посещение на повече гости в Балкана. Създаването на атрактивни туристически продукти – екопътека, интерпретативни маршрути – детски, познавателни, информативни, биоразнообразие и орнитологични наблюдения; алтернативни форми на туризъм – "селски", "аграрен" "зелен" и т.н.- условия за приемане на посетители в селски къщи (с. Згориград, Паволче, Челопек) и богати възможности за разнообразни спортни занимания – пешеходен туризъм, ски, ориентиране, езда, алпинизъм и скално катерене, пещернячество, делтапланеризъм, воден слалом, през последните години привличат все повече посетители в ПП. Традиционните масови чествания на Ботевите дни – Околчица, Рашов дол, Лакатник; ежедневните организирани посещения в пещерата "Леденика", национални и международни състезания по алпинизъм, делтапланеризъм, ски и масови празници в планината по различни поводи през различно време от годината събират хиляди посетители.

Целогодишно функционира създадена леглова база на различни собственици и арендатори на територията на ПП, доста занемарена, но започваща да се обновява и ремонтира, съсредоточена на няколко места в ПП и създадена да обслужва посетителите в парка. Това е "Леденика" с най-голямата ведомствена съвременна база, с възможност за възстановяване, на АЕЦ "Козлодуй"; "Околчица"; "Врачански Балкан" – м. "Учителски колонии", "Замбина Могила", "Горски дом", "Църквище"; "Пършевица" и "Чайка" и Алпийски дом. Добра леглова база има и в Черепишки манастир.

1.5.2. ПЕРСОНАЛ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИИ

1.5.2.1. ДПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН" - СТРУКТУРА НА УПРАВЛЕНИЕТО, ПЕРСОНАЛ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИИ

През 1996г. със заповед № 63/15.02.1996г. на Комитета по горите е създадено Управление на НП "Врачански Балкан". В последствие със заповед № 195/17.07.1998г. Управлението е преобразувано в Дирекция на НП "Врачански Балкан", а през 2003г. със заповед № 987/13.11.2003г. става **Дирекция на ПП "Врачански Балкан"**, която в настоящия момент управлява парка и е основен координиращ орган на територията на парка. Тя функционира единствено в рамките на парка и е създадена за тази цел. Изградена е в съответствие с чл. 52, т. 2 от ЗЗТ и въз основа на чл. 22, ал. 2 и от Закона за горите като специализирано поделение на ИАГ за изпълнение на Плана за управление на парка, осъществяване на координация, методическо ръководство и контрол по изпълнението на паркоустройствените проекти, планиране и организиране на научни изследвания, образователни програми, пропагандни дейности, организиране на посетителски центрове, организиране на мероприятия по опазване и възстановяване на биологичното и ландшафтно разнообразие; развитие на туризма и рекреацията на територията на парка и околпарковата зона, поддържане на архив и база данни за територията на парка.

За изпълнение на функциите си ДПП разполага с щат от **7 човека**. Организационно-административната структура е **двустепенна**: директор и пряко подчинени на него експерти и главни специалисти по изпълнение на задачите, определени с Правилника за устройството, функциите и дейността на ДПП. Към момента ДПП разполага със следния щат: Директор, експерт Научна и консервационна дейност, главен специалист Туризъм и рекреация, главен специалист Устройство и уредба на парка, координатор Информационен център, счетоводител-деловодител, шофьор.

Всички щатове за специалисти изискват висше образование.

Служителите изпълняват многофункционални задачи, свързани с камерална и теренна работа по поддръжка на ресурсите, планиране, организиране, изпълнение и отчет на програмите, в т. ч. и на мероприятията с посетителите на парка.

Още през първата година на създаване на ДПП е учреден **Консултативен съвет** при ДПП "Врачански Балкан", който на практика остава фиктивен, без да осъществява каквато и да е дейност в подпомагане на работата на ДПП.

Приложение I (1.5.2.1.1.)

Организационна структура и функции на ДПП

Приложение II (3) 1.5.2.1.1.

Заповеди за обявяване , създаването на дирекция на ПП "Врачански Балкан"

Приложение II (3) 1.5.2.1.2.

Правилник за устройството, функциите и дейностите на ДПП "Врачански Балкан"

Дейността на ДПП се подпомага и от създадената през 2003г. **Асоциация на парковете в България**, с основни функции:

(1) **вътрешно координационна**: Съгласува и обобщава интересите, проблемите и потребностите, свързани с устойчивото управление на ЗТ; събира, поддържа и актуализира база данни за природните и туристически ресурси на ЗТ; съдейства за обмена на управленски опит – споделяне на успешни практики, свързани с научната и консервационна дейност, образователните програми, туризма, маркетинга, генерирането на приходи и др.;

(2) **представителна**: представя и защитава интересите на парковете пред "външната" за тях среда - Държавно управление, Международни и национални организации, международни донорски фондове, бизнес среди, медии, интернет, научни институти, учебни заведения, международни, национални и регионални форуми.

Работата на парка се подпомага и от създадения клуб **"Приятелите на ПП "Врачански Балкан"**, с основни цели :

- Да формира положително отношение и да възпитава младите хора в любов към Природен парк "Врачански Балкан" и природата като цяло.
- Да обогатява ценностната система на младите хора и активно да подпомага изграждането на пълноценни личности на гражданското общество.
- Да работи за опазването и възстановяването на природното и културно наследство на региона.
- Да съдейства за изграждане на активна позиция на младите хора по екологичните проблеми на ПП "Врачански Балкан" и проблемите на околната среда като цяло.
- Да създава условия и да работи съвместно с местните общности за ускоряване на устойчивото развитие на регионално и национално ниво.
- Да работи за интеграция на хора в неравностойно положение към природозащитните и други социални общности.
- Да създава условия за обогатяване на знанията и развиване на научно-приложните способности на местните хора.
- Да работи за устойчиво развитие на туризма и по-специално на алтернативния туризъм в региона.
- Да развива и популяризира туризма и туристическите спортове.

1.5.2.2. ДГС - СТРУКТУРА НА УПРАВЛЕНИЕ, ПЕРСОНАЛ И НЕГОВИТЕ ФУНКЦИИ

От площта на парка 22 136,3ха са горски територии.

Съгласно горскостопанското деление, паркът като самостоятелна стопанска единица обхваща територии от ДГС " Враца", ДГС " Мездра", ДГС "Берковица", ДГС "Своге" и РИОСВ Враца, която стопанисва и управлява територията на Р "Врачански карст". Горските стопанства осъществяват стопанисването и охраната на територията на парка. ДГС осъществяват и предвидените в паркоустройствения проект мероприятия по горско-дървесната растителност. Поддържат се постоянни контакти с ДПП и всички действия на територията на парка се съгласуват.

На територията на ПП са обособени четири горскостопански участъка (ГСУ), съответно към всяко ДГС по един и общо 13 охранителни участъци (ОУ).

За всеки ГСУ отговаря един старши лесничей, който се занимава с организационните въпроси и един лесничей.

Охраната се осъществява от горски стражари по един за всеки охранителен участък.

Освен назначената охрана към ДГС, в тяхна помощ са подвижна охрана към управление по горите, служителите на парка и Горското стопанство, общински служби по опазване на природната среда и други обществени сътрудници.

Таблица № 1.5.2.2.1
Разпределение на ГОРСКИТЕ ТЕРИТОРИИ на ГСУ и ОУ по ДГС

Таблица № 1.5.2.2.1

№	ГСУ/ОУ	Територии – отдели-подотдели	Площ /ха
ДГС "Враца", ГСУ "Леденика"			
	ОУ "Лютаджик"	1-43	2686,7
	ОУ "Мътница"	44-69, 78-80, 82, 83, 85, 86	2094,8
	ОУ "Згориград"	70-77, 87-121, 270	2493,8
	ОУ "Челопек"	122-142, 360, 398	1753,0
Обща площ:			9028,3
№	ГСУ/ОУ	Територии – отдели-подотдели	Площ /ха
ДГС "Мездра", ГСУ "Зверино"			
	I ОУ "Очин дол, Зли дол, Елисейна"	1-23, 341-344	2042,2
	II ОУ "Оселна,Зверино"	33-53, 345, 346, 347	2349,3
	IV ОУ "Лютиброд,Ребърково"	95-97, 103, 104	448,5
Обща площ:			4840,0
ДГС "Берковица", ГСУ "Озирово"			
	ОУ "Горно Озирово"	285 г-ж, 288 а-и,к-м,р-ф; 289 а-з,р,с,у,ф; 290-312, 319, 320, 356, 360-362, 363 б-д, 364-369, 370г	2500,6
	ОУ "Долно Озирово"	309 а,з, 313-318, 363 а, 370 а-в	444,7
	ОУ "Бела Речка"	274-284; 285 а-в,з,к-ю,а1,б1,1-4; 286; 287; 288 (без: а-и,к-м,р-ф), 289 и,к-п,т; 357; 358	1149,9
Обща площ:			4095,2
ДГС "Своге", ГСУ "Миланово"			
	ОУ "Дружево"	72-74,109	162,7
	ОУ "Миланово"	75-79,95-98,100-108,110,118,121	1243,3
	ОУ "Оплетня"	81-94,99,119,120,122,124	1316,9
Обща площ:			2722,9

От таблицата е видно неравномерното разпределение на площите по охранителни участъци . В седем от тях площта надхвърля базовия стандарт за 1500 ха в ПП.

Част от горскостопанските и охранителни участъци обхващат, както площи от парка, така и площи от териториите на ДГС, което създава неудобства в охраната и стопанисването с оглед на различното предназначение на две стопански единици, натоварени с различни функции.

1.5.3. МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКО ОБЕЗПЕЧАВАНЕ

Собствен сграден фонд:

➤ **Горски дом** – със заповед от **02.05.2000 год. на Министъра на земеделието и горите**, сградата е прехвърлена безвъзмездно на ДПП "Врачански Балкан" като поделение на МЗГ и от тогава до сега е собственост на Дирекцията с **Акт № 1716 – Държавна частна собственост**. Обектът представлява масивна двуетажна сграда, находяща се в дворно място – ДГФ, изключителна държавна собственост в м. "Варовитица", землище на с. Згориград, Природен парк "Врачански Балкан". Имотът е отразен на скица № Ф00760/04.11.2004г. с № 098002 с ЕКАТТЕ 30606, Община Враца. Площта на имота е сграда за обитаване - 88,1кв.м и разгъната площ 204,2 кв.м.

Сграден фонд стопанисван от ДПП:

➤ **Офис** на ДПП - етаж от сграда под наем, в центъра на гр. Враца, в добро състояние. В него е разположен информационния център на ПП "Врачански Балкан".

➤ **Пещера Леденика** - Публична държавна собственост. През 2004 – 2005г. е реализиран проект за цялостен ремонт на туристическата инфраструктура в пещерата и оформяне на околните пространства от Областна администрация – Враца. От лятото на 2005г. се стопанисва от ДПП „Врачански Балкан“, съгласно сключен договор за съвместна дейност с Областна администрация – Враца. На обекта работят двама екскурзоводи на щат към ДПП. За **2007г.** са регистрирани около **30 000** посетители, за **2008г.** за полугодieto - около **45 000** посетители.

Останалите съществуващи посетителски и информационни центрове, които се стопанисват самостоятелно от ДПП или съвместно с други организации се намират в:

- „Прилепа“ – до пещерата „Леденика“;
- Горски дом в местността „Варовитица“;
- Многофункционален природозащитен център „НАТУРА 2000“ в сградата на „Ески Джамия“ – с клуб „Приятели на ПП Врачански Балкан“ и община Враца (от 2009г.);
- Самостоятелна сграда в ляво от пътя гр.Враца – с.Паволче;
- Музей на Баба Илийца в с. Челопек - с МК „Ботев път“;
- на Околчица – с МК „Ботев път“;
- с.Згориград – читалище „Пробуда“;
- с.Лютиброд – сградата на кметството;
- с.Горно Озирова – сградата на кметството.

Налична техническа обезпеченост на ДПП:

➤ **МПС**

1. Джип "УАЗ", на 12 години - много лошо състояние.
2. Лада-Нива 1700, на 10 години - много лошо състояние.
3. Лек автомобил "Волво", на 15 години - много лошо състояние.

➤ **Офис оборудване**

Всичко необходимо - добро състояние.

ДПП не разполага с противопожарна и горска техника.

Държавните горски стопанства със своята налична механизация, обслужват и територията на ПП:

Таблица № 1.5.2.2.2
Разпределение на НАЛИЧНАТА МЕХАНИЗАЦИЯ по ДГС

Таблица № 1.5.2.2.2

N	Механизация - вид	Количество бр
ДГС "Враца"		
1.	Трактор "ТК – 80"	1
2.	Трактор "ТК – 45"	1
3.	Помпа за поливане "Марица"	1
4.	Лекотоварен автомобил "УАЗ 2206"	1
5.	Лекотоварен автомобил "УАЗ 369 В"	1
6.	Лекотоварен автомобил "Нива 2121В"	2
7.	Микробус "Хюндай"	1
8.	Моторни триони "Stil"	2
9.	Мотоциклети "ЗИД"	3
ДГС "Мездра"		
1.	Лекотоварен автомобил "УАЗ 2206"	1
2.	Лекотоварен автомобил "УАЗ 31514"	1
3.	Лекотоварен автомобил "Нива"	2
4.	Мотоциклети "ИЖ"	3
5.	Мотоциклети "Минск"	1
6.	Мотоциклети "ЧЗ"	3
7.	Мотоциклети "ЗИД"	1
ДГС "Берковица"		
1.	Джип "УАЗ"	2
2.	Микробус "УАЗ"	1
3.	Лекотоварен автомобил "Нива"	4
4.	Мотоциклети "ЗИД"	2
5.	Трактор Т-16	1
6.	Трактор ЮМЗ	1
7.	Моторни триони	5
8.	Мобилни телефони	32
9.	Моторни хресторези	3
10.	Моторни свредели	2
11.	Фреза Ф - 160	1
12.	Плуг плн. 4125	1
ДГС "Своге"		
1.	Джип "УАЗ-468"	6
2.	Лек автомобил ВАЗ 21213(Нива)	2
3.	Мотоциклети	10
4.	Моторен трион "Huskvarna"	1
5.	Моторен трион "Stil"	1
6.	GPS -12	2

1.5.4. ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ

Основният финансов източник за дейността на ДПП е ИАГ – около 80% и 20% от проекти. За 2008г. цялостната дейност (без издръжка за заплати) до момента се финансира от собствени приходи (пещера "Леденика" и проекти).

Допълнителни средства за финансиране на извършваните от ДПП дейности се набират посредством кандидатстване с проекти и програми пред регионални, национални и международни спонсори.

До момента спонсори по проекти са били: МОСВ, INTERREG III В (CADSES) чрез Програма ФАР - 65 779 евро; Програма ФАР – ТГС и др.

1.6. СЪЩЕСТВУВАЩИ ПРОЕКТНИ РАЗРАБОТКИ ЗА ТЕРИТОРИЯТА НА ПП**□ ПРОЕКТИ ДО ОБРАЗУВАНЕ НА ДПП – 1996г.:**

- Ландшафтно и културно оформяне на пътя Враца – Вола, 1967г., "Агролеспроект", гр. София;
- ЗМ "Лакатнишки скали", 1981г., "Агролеспроект", гр. София;
- Зона за отдих "Врачански Балкан" – директивен план, хипотеза", 1985г., ТПО гр.Враца;
- Зона за отдих "Учителски колонии", 1986г., ТПО, гр. Враца;
- Проучване за определяне на границите на НП "Врачански Балкан", 1987г., "Агролеспроект", гр. София;
- Задание за проучвателните работи по направата на паркоустройствен проект на НП "Врачански Балкан", 1990г., "Агролеспроект", гр. София;
- Паркоустройствен проект на НП "Врачански Балкан", 1994г., фаза Предварителни проучвания с ТИЗ за ТП, "Агролеспроект" ЕООД, гр. София;
- Паркоустройствен проект на НП "Врачански Балкан", 1995г., фаза Технически проект, "Агролеспроект" ЕООД, гр. София;

□ ЛЕСОУСТРОЙСТВЕНИ ПРОЕКТИ:

- **ДГС "Враца"** - На част от ДГС "Враца" (бивши ГС "Враца" и ГС "Бяла Слатина") за първи път е извършено лесоустройство през 1946г. Устроена е държавната гора "Овчи гръб" (сега "Леденика"). До изготвянето на цялостните лесоустройствени проекти (през 1956г.) за двете стопанства, за основа за стопанисването на горите са служели годишните планове за сеч, залесяване и паша, изготвени от директорите на стопанствата и утвърждавани от Врачанското окръжно управление на горите.

Следващите лесоустройствени проекти са през **1970г.** (за ГС "Враца") и **1971г.** (за ГС "Бяла Слатина"). За обединеното ГС "Враца" през **1980г.** е изработен нов лесоустройствен проект. През 1991г. същото е преименувано в ДЛ "Враца", на което са изготвени лесоустройствени проекти през **1993 и 2004г.**

- **ДГС "Мездра"** – На част от ДГС "Мездра" (горскотехнически участък "Романски") за първи път е извършено лесоустройство през 1949г. Горите от горскотехнически участък "Мездра" са устроени за първи път през 1957г. До изготвянето на цялостните лесоустройствени проекти за основа за стопанисването на горите са служели годишните планове за сеч, залесяване и паша, изготвени от директора на стопанството и утвърждавани от Врачанското окръжно управление на горите.

Следващите лесоустройствени проекти са през **1968, 1984, 1997 и 2007** години.

- **ДГС "Берковица"** - Първото лесоустройство на горите на ДГС "Берковица", попадащи в парка, е извършено през 1954г. Следващите лесоустройствени проекти са изработени през 1968г., 1978г. и 1988г.

- **ДГС "Своге"** - за първи път е извършено лесоустройство през 1956г. Следващите лесоустройствени проекти са изготвени през **1969, 1982, 1995 и 2005г.**

□ ПРОЕКТИ, РАЗРАБОТЕНИ ОТ ДПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН" – 1996 - 2008г.:

Реализирани над **15 проекта** в областта на развитието на туризма, разнообразяване на туристическото предлагане, работа с местни общности, образователни програми, работа с деца и др.

За последните три години:

- **Проект: "Parks & Economy"** - Инициативи за използване на природното и културното наследство за регионално развитие в селските райони на Европа
Финансиране: INTERREG III B (CADSES) чрез Програма ФАР - 65 779 евро

Целите на проекта **Parks&Economy** са насочени към развитието на национални, природни и регионални паркове в селските райони на Европа. Реализирането му е свързано с използването на интердисциплинарни методи, основани на SWOT анализ и разработване на **Маркетингови планове за развитие** и маркетингов план на

защитените територии. Дейности по опазване на околната среда и природното наследство на района с развитие на регионални продукти и регистриране на регионални търговски марки. Участието на заинтересованите страни, местните общности и бизнеса в процесите на планиране и провеждане на конкретни политики за регионално развитие.

За ПП „Врачански Балкан“ – разработени SWOT анализ, Маркетингов план за развитие, регистрация на търговска марка и реализиране на малък пилотен проект. Разработена е система за управление на качеството и маркетингова концепция за пилотния район. Проведени са семинари със заинтересованите страни и бизнеса и подписана конкретна харта с ангажименти за местното развитие

➤ **Проект: Между приятели и добри съседни – развитие на младежки туризъм между Северозападна България и Област Долж**

Финансиране от Програма ФАР – ТГС. Бенефициент Клуб „Приятели на ПП „Врачански Балкан“. ДПП – партньор по проекта. Стойност - 34 694 евро.

Главната цел на проекта бе да повиши трансграничното сътрудничество в сферата на туризма и увеличаване на културната обмяна между Област Долж - Р. Румъния и Северозападна България.

Постигнати резултати:

В резултат на направените проучвания и актуализация на базата данни се направи оценка за състоянието на мрежата от обекти, подходящи за развитието на младежки туризъм в Северозападна България, идентифицирани бяха нови обекти за включване в мрежата и се разшири географският обхват на проекта с нови две общини – Видин и Плевен. Бе създаден капацитет у представителите на новите обекти за младежки туризъм да отговорят на очакванията, които румънските туристи имат при посещенията си у нас.

От друга страна представителите на младежките организации, НПО, туристически фирми, местни власти от Област Долж получиха повече информация за възможностите които предлага Северозапада за туризъм. Бяха осъществени и редица контакти с местни хотелиери, превозвачи, културни институции и др., които допринесоха за развитието на трансграничния обмен в областта на културата и туризма. Някои от тях получиха и конкретни оферти за организирани румънски групи.

Чрез разработването на рекламния филм, актуализацията на интернет сайта и отпечатването и разпространението на рекламните материали от двете страни на границата, проектът спомогна за популяризирането на тази част от България в съседна Румъния и по-конкретно Област Долж.

Разработената стратегия за младежки туризъм начерта основните насоки по които трябва да работят местните власти, НПО, държавни институции и др., този сегмент от туризма да получи достойно място в развитието на трансграничния район.

➤ **Проект: “Стъпка напред – създаване на капацитет и механизми за участие на местните общности в процеса на управление на ПП “Врачански Балкан”**

Финансиране от Програма ФАР – Развитие на гражданското общество. Бенефициент Клуб „Приятели на ПП „Врачански Балкан“. ДПП – партньор по проекта. Стойност - 29 355 евро.

Конкретни цели:

- Създаване на мрежа с гражданско участие, осигуряваща диалог и прозрачност и консултации между Парковата администрация, НПО и местните общности;
- Внедряване на добри Европейски практики, свързани с публично-частния диалог при формулиране на политики за управление на Защитени територии;
- Изграждане на капацитет в регионални НПО, като застъпник на интересите на местните общности при разработване и реализиране на Плана за управление на ПП “Врачански Балкан”.

Постигнати резултати:

Проектът създаде механизми за участие на общностите от 10 населени места от две общини на територията на ПП „Врачански Балкан“ в процеса на управлението му и изграждане на капацитет в регионални НПО, да защитават интересите на местните общности при управлението на парка. Бяха създадени работни групи по места - „агенти на промяната“, проведени шест обучителни семинара с тяхно участие, както и останалите целеви групи–собственици, ползватели на ресурси, местни власти, тур. бизнес, Паркова администрация. Бе направено проучване и оценки на ефекта от политиката на управление на парка върху местните общности, и се издаде наръчник с „добра практика“ от ЕС за решаване на конфликти в защитените територии с активно гражданско участие и представящ финансовите и компенсаторни механизми на ЕС за обезщетяване на собствениците на земи от територии със специални режими. Разработена бе WEB-страница–форум и отпечатани 2 вида информационни дигитални и месечен бюлетин.

➤ **Проект: „Изграждане на Многофункционален център за приоритетни природозащитни дейности „NATURA 2000“**

Финансиране от Програма ФАР – ТГС. Бенефициент Клуб „Приятелите на ПП „Врачански Балкан“. ДПП – партньор по проекта. Стойност – 90 425 евро.

Проектът се реализира в момента. В резултат на реализацията – Изграждане на Посетителски и интерпретационен център на парка в гр. Враца, ремонт и доизграждане на туристическа инфраструктура за достъп до обектите с туристически потенциал, провеждане на обучения и разработване на рекламни материали.

□ **ДЕЙНОСТ НА ДПП В ОБЛАСТТА НА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ПП.**

- Осъществяване на наблюдения върху състоянието на природните екосистеми, различните типове растителни съобщества и отделни таксони. Поддържане на база данни за флористичното и фаунистично разнообразие.
- Наблюдение върху състоянието на популациите на защитените, редките, застрашените и ендемичните представители на флората. Мониторинг на находищата и установяване на нови находища.
- Контрол на различни човешки дейности в парка върху отделните елементи на растителните ресурси, с оглед тяхното опазване и възпроизводство. Регулярни проверки на защитените територии в района на Природен парк „Врачански Балкан“.
- Разработване на информационни, рекламни материали, отнасящи се до биологичното разнообразие в района на Природен парк „Врачански Балкан“.

Дирекция на Природен парк „Врачански Балкан“ **поддържа връзки и координира дейността** на парковата администрация в областта на опазване на природните ресурси със заинтересованите държавни, обществени и научни организации:

- Българска академия на науките - Институт по ботаника, Институт по зоология;
- Институт по цветарство;
- Институт по геодезия и картография;
- Областни и Общински администрации;
- Местни организации, читалища, училищни заведения и др.

□ **РЕАЛИЗИРАНИ ПАРТНЬОРСКИ ПРОЕКТИ:**

- Проучване съвместно с Българско дружество за защита на птиците. Паспортизация на гнездата на Египетски лешояд в района на ПП „Врачански Балкан“ в периода 04,05,06,07 август 2003г.;
- Участие в Шестото международно преброяване на белия щъркел (*Ciconia ciconia*) на територията на общините Враца, Мездра, Борован, Криводол;
- Пълна база данни и участие в средно-зимно преброяване на водолюбиви птици по течението на река Искър, река Скът, язовирите “Еница” и “Дъбника” в периода 1999-2008г.;

- Мониторинг и база данни за находището на Келереров центрантус (*Centranthus kellereri*) в ЗМ „Веждата“ - ежегодно в периода 2002-2007г.;
 - Мониторинг на находищата на Жълт планински крем (*Lilium jankae*) в района на връх Пършевица, местността „Замбина могила“ и в района на „Учителска колония“;
 - Съдействие и теренни проучвания от страна на парковата Дирекция при изготвяне на дипломна работа на тема „Флористична и фитоценологична характеристика на някои находища на редки, застрашени от изчезване, защитени и ендемични видове във „Врачански Балкан“ (Западна Стара планина) с научен ръководител Доц. д-р.инж. А.Ташев и дипломант Даниела Иванова Борисова;
 - Картиране на пещери и поддържане на база данни за подземните местообитания в района на Природен парк „Врачански Балкан“ съвместно с Клуб по алпинизъм и спелеология „Стрешеро“;
 - Събиране на база данни, картен материал, попълване и подаване в МОСВ на стандартния формуляр за Натура 2000. Провеждане на информационни кампании в училищата и пред обществеността. Издаване на информационни материали свързани с Натура 2000;
 - Участие в Проект „Възстановяване на Белоглавия лешояд (*Gyps fulvus*), като гнездящ вид във Врачанска планина“ съвместно с Българско Дружество за защита на хищните птици;
 - Изготвяне на становища за биологичното разнообразие на ДПП „Врачански Балкан“ по доклади за ОВОС, ПУП или ЛУП и други инвестиционни намерения, проекти и планове;
 - Участие в националната система за мониторинг на биологичното разнообразие в България - мониторинг на прилепи в подземни местообитания (пещера „Кална Мътница“, землище на село Главаци), мониторинг на *Dicranum viride* и *Boletus regius.*);
 - Участие в семинари, срещи, работни групи и обучения, свързани с опазване на биологичното разнообразие;
 - Установяване на хабитати, включени в Приложение I на Директива 92/43/ЕЕС на територията на Природен парк „Врачански Балкан“. Научно изследване на базата на данни от Паркоустройствения проект, 1995г. и осъществяваните към момента на изследването теренни проучвания;
 - Дипломна работа на тема: „Възможности за развитие на устойчив туризъм в Природен парк „Врачански Балкан“ с научен ръководител Проф. Лозанов и специализант Тонка Милева.
- ▣ **СТАТИИ, ИЗГОТВЕНИ ОТ СЛУЖИТЕЛИ НА ДИРЕКЦИЯ НА ПП „ВРАЧАНСКИ БАЛКАН“ (НЕ СА ПУБЛИКУВАНИ):**
- Нови видове гръбначни животни на територията на природен парк „Врачански Балкан“. Красимир Дончев – експерт по научна и консервационна дейност;
 - Изследване върху екологията на защитени представители на херпетофауната в Природен парк „Врачански Балкан“. Красимир Дончев – експерт по научна и консервационна дейност;
 - Проучване за Нощни грабливи птици на територията на Природен парк „Врачански Балкан“. Красимир Дончев – експерт по научна и консервационна дейност;
 - Изследване на числеността на популациите на някои видове птици с висока консервационна стойност в Природен парк „Врачански Балкан“. Красимир Дончев – експерт по научна и консервационна дейност;
 - Изготвяне на Атлас за гнездовата орнитофауна за района на Природен парк „Врачански Балкан“ Красимир Дончев – експерт по научна и консервационна дейност. – данните са подадени за изготвянето на Атласа на гнездовата орнитофауна на национално ниво;
 - Консервационно значими видове растения от висшата флора на Природен парк „Врачански Балкан“. Даниела Стоева – експерт по научна и консервационна дейност;

- Проект Съвременно състояние на флората и фауната на Народен парк „Врачански Балкан“. Изпълнители - Институт по ботаника, БАН и Институт по Зоология, БАН, 1997г. Изпълнен е само първият етап от проекта, който включва: Справка за наличната информация за района. Избор на райони за стационарни изследвания и маршрути за събиране на материал. Теренни проучвания за инвентаризация на видовия състав и разпространението на отделните видове главно в района на резерват „Врачански Карст“. Определяне на локализацията на видовете с природозащитен статус. Определяне на събрания материал. Изготвяне на текущ отчет. Работата по проекта е спряла, поради липса на финансиране.
- Институт по цветарство. Проект за проучване на естествените репродуктивни възможности на *Lilium jankae Kern.* - Жълт крем. на територията на Природен парк „Врачански Балкан“.

□ **ПУБЛИКУВАНИ СТАТИИ И ИЗДАНИЯ:**

- Боян Милчев, Валери Георгиев. 1993- 1995г. Птиците на Врачанска планина. I част Статус и състав на видовете.II част Атлас на разпространение;
- Борисова, Д., К. Дончев, 2003г. Флористични проучвания в Природен парк „Врачански Балкан“, Враца;
- Borisova, D., 2004г. Typical Habitats of Wild Flora and Fauna in Vrachanski Balkan Natural Park, Journal of Balkan Ecology, vol. 7, N-4, 2004г.;
- Tzonev, R., Marius Dimitrov, Sofia, Milan Chytrý, Brno, Veska Roussakova, Dobromira Dimova, Chavdar Gussev, Dimitar Pavlov, Vladimir Vulchev, Antonina Vitkova, Sofia, Georgi Gogushev, Petrich, Ivailo Nikolov, Trojan, Daniela Borisova, Vratza, and Anna Ganeva, Sofia, 2006г. Beech forests communities in Bulgaria, Berlin-Stuttgart, June 14, Phytocenologia, 36(2): 247-279;
- Tseno Petrov, Daniela Borisova, Velislava Spasova, Marin Kurtev, Svilen Cheshmedjiev and Petia Vantseva.2007г. The White Storik (*Ciconia ciconia*) in Vratsa District in 2004. Петров, Ц. (отг.ред), Белият щъркел (*Ciconia ciconia*) в България, II.БДЗП, Природозащитна поредица, книга 12. Пловдив;
- Стоянов, Г., К. Дончев, Л. Профиров, 2007г., Врачански Балкан. – В: Костадинова, И., М. Граматиков (ред.). Орнитологично важните места в България и Натура 2000. БДЗП, Природозащитна поредица, Книга 11. София, БДЗП, стр.304;

ЦЯЛОСТНА ДЕЙНОСТ НА ДПП В РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА

- Изграждане на парковата инфраструктура;
- Изграждане на мрежа от посетителски и интерпретационни центрове;
- Изграждане на мрежа от познавателни и образователни маршрути;
- Изграждане на мрежа от кътове за отдих;
- Посетителски център “Прилепа”;
- Посетителски център “Ритлите”;
- Стопанисване и управление на пещера „Леденика”;
- Участие в разработването на програми за развитие на туризма в общините Враца, Мездра, Своге, Вършец;
- Създаване на мрежа от селски къщи за гости в селата Паволче и Згориград;
- Посещение от стотици организирани чуждестранни туристи от Испания, Франция, Англия и др.;
- Изграден център за продажба на сувенири и изделия, дело на местни майстори “От нас - та по света!” – с. Паволче и с. Згориград;
- Организиране на Първа балканска научно-практическа конференция;
- Участие във всички нац. туристически борси от 1998г. до сега;
- Организиране на множество семинари с наши и чуждестранни лектори на тема алтернативен туризъм;
- Дългогодишни медиини и рекламни изяви;

ЧЛЕНСТВО на ДПП в :

- Българска асоциация за алтернативен туризъм – Н. Ненчев е член на УС;
- Българска асоциация за селски и екологичен туризъм.

НАГРАДИ на ДПП:

- XXVII-Международна награда за туризъм и хотелиерство "Фитура-2002", Испания.
- Награда "Златен патладжан"- за Принос в изграждане облика на град Враца.
- Трета годишна награда „Враца и света“ 2007г. за Популяризиране и подкрепа на инициативи свързани с културното наследство, идентичността и просперитета на град Враца.

1.7. СЪЩЕСТВУВАЩО ФУНКЦИОНАЛНО ЗОНИРАНЕ И РЕЖИМИ НА ТЕРИТОРИЯТА

До приемането на проект ПУ на територията на парка действа Паркоустройствения проект от 1994г.

Въз основа на извършените проучвания и оценката на територията в Паркоустройствения проект за Народен парк "Врачански Балкан" от 1994г. е направено функционално зонироване на територията. Обособени са две зони, като втората е с шест подзони, както следва:

A.1. Територии с режим на строга защита - площ **1734,50**ха (или 6,0% от парковата площ);

- резерват "Врачански карст" обявен по ЗЗП;
- резерват – разширение;

A.2. Територии с направляван режим на устойчиво стопанисване – площ **27 110,30** ха, (94,0% от общата площ);

A.2.1. Територии с подрежим на защита на биологичното разнообразие – площ 1 549,80ха или 5,4% от общата площ;

- защитена местност – обявена по ЗЗП;
- защитена местност – проект;

A.2.2. Територии с подрежим на защита на уникални природни образувания – площ 225,10ха или 0,8% от общата площ;

- природна забележителност – обявена по ЗЗП;

A.2.3. Територии с подрежим на опазване на културно–историческо наследство – площ 268,80ха или 0,9% от общата площ;

- историческо място – обявено по ЗЗТ;
- исторически паметник – обявен от Министерство на културата;

A.2.4. Територии с подрежим на санитарно – охранителни функции – площ 9 753,4ха или 33,9% от общата площ;

A.2.5. Територии с подрежим на рекреационно – туристически функции – площ 9 070,50ха или 31,4% от общата площ;

A.2.6. Територии с подрежим на традиционно екологосъобразно земеделско ползване – площ 6 242,70ха или 21,6% от общата площ;

Паркоустройственият проект е бил основният документ по който е работила ДПП. Проучванията в него са послужили като основа за създаване на база данни за биологичното разнообразие и видовете със консервационен статут, както и за основа на продължилите проучвания и изследвания на специалистите експерти от ДПП.

Зонироването е послужило за предлагане и обявяване на нови защитени територии "Веждата"(2006г.), "Вола"(2006г.), "Падините"(2007г.).

Първоначално (до 1996 г. и обособяване на ДПП) паркоустройствения проект е бил предоставен за изпълнение от съответните лесничейства.

Първите години на сформиране и укрепване на ДПП, липсата на техника и управленчески опит са забавили изпълнението на проекта.

Дейности по изпълнението на охранителен режим в зони А.1 – Резерват "Врачански карст" са изпълнявани от ДГС "Враца" до прехвърлянето и поемането им от РИОСВ Враца. Съответната охрана за зоните А.2.1-А.2.4 и спазването на ограничителните режими е било затруднено от липсата на стабилизирани граници на

съответните зони на терена, поради липсата на предоставени права за това на парковата администрация, както и невъзможност за упражняване на контрол, подържане границите на парка, създаване на ефективна бариера срещу антропогенното присъствие, създаване на достатъчно указателни табели и маркировки.

Туристическа зона "Учителски колонии" е със свободен достъп на туристи и посетители. Зоната е обособена за отдих и е една от хомогенните зони на парка. Характеризира се с наличие на места за подслон – вили, бивши ведомствени бази, почивно–оздравителен комплекс и др. Развитието на зоната през годините не е осмислено и координирано. Частният бизнес, общината и държавата не обединяват достатъчно усилията си за съвместна работа. Липсват партньорски проекти и инвестиции в туристическата инфраструктура. Липсата на план за управление на ПП "Врачански Балкан" и на ПУП за тази зона е допринесло за забавянето на развитието и. Преходният период и икономическата стагнация също са причина този процес да се забави. През последните години се наблюдава значително оживление, движението на собствеността е почти стабилизирано, частната инициатива се активизира и се наблюдават значителни инвестиционни вложения за подобряване условията в почивните бази и хотели.

ХАРАКТЕРИСТИКА НА АБИОТИЧНИТЕ ФАКТОРИ

1.8. КЛИМАТ

Съгласно климатичното райониране ПП "Врачански Балкан" попада в Припланинския климатичен район на Умерено континенталната климатична подобласт.

Климатичните условия в този район се характеризират с голямо разнообразие и динамични промени в стойностите на метеорологичните параметри. Това се дължи на географското положение, геоложкия строеж, особеностите на релефа и надморската височина.

1.8.1. ФАКТОРИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА МЕСТНИЯ КЛИМАТ

Основни фактори за формиране на климата са географското положение, атмосферната циркулация и физикогеографските елементи. От географското положение на територията се определят климатичния пояс или климатичната област. Решаваща роля има атмосферната циркулация.

На фона на общите закономерности на климата се проявяват местни особености, които зависят от физикогеографските елементи на дадено място. Такива са релефът, геоложният строеж, характерът на постилащата повърхност – почви, растителност, снежна покривка, разпределение на сушата, водата и др.

Релефът има важно значение за климата. Влиянието му се свързва с надморската височина, наклона на склоновете, разчленеността, положението на релефните форми спрямо атмосферния пренос и др. Релефът на парка е силно пресечен, планински. Най-ниската точка е 237м н.в., най – високата 1482м н.в.

Геоложният строеж е наложил своя отпечатък върху екологичните условия и върху растителната покривка. Силно изразения карстов характер и специфичните свойства на варовика – да се нагрива бързо от слънцето, да попива дъждовната вода, да се разтваря от нея и по този начин да образува различни по размер пукнатини – са наложили своя отпечатък върху микроклимата и екологичните условия на карстовите терени. Варовиците са оказали голямо влияние върху границите на вертикалните зони на климата.

Климатичните условия в района обуславят прохладно лято и трайна снежна покривка. Зимата тук е студена. Снежната покривка е по-устойчива, поради големите количества на падналите валежи. В ниските части на района тя е с продължителност 50-60 дни, а в по-високите 80-100 дни. Пролетта е хладна и настъпва по-късно. Вегетационният период започва от 17 март до 5 април и завършва на 1-15 ноември. Продължителността му е от около 225 дни. Сравнително високата годишна сума на валежите и невисоките температури, обуславят по-висока въздушна влажност.

Като цяло климатът се характеризира като **умерено–континентален** и се влияе от особеностите на релефа и надморската височина. **Във височина** температурата на въздуха се понижава, относителната влажност, количеството на валежите - нарастват, а скоростта на вятъра се повишава. Във високите части, лятото е прохладно, в по-ниските сухо и горещо.

Годишните температури варират от минус 3,2 през зимата до 24,2 градуса през лятото. Средната годишна температура е 7⁰С, а най-ниските температури не падат под минус 20⁰.

Преобладаващ за района е северозападният вятър с повтаряемост 50%. Понякога в ранна пролет и в късна есен от юг ветровете прехвърлят билото на планината и имат фьонов ефект над Враца и Врачанското поле. В редки случаи при бързо настаняване на студени въздушни маси от северозапад и рязкото издигане на топъл въздух покрай отвесните склонове се развиват силни бури и градушки. Слабо е изразен местният планински вятър. Характерни за Врачанското поле са честите мъгли, докато в планината те се появяват по-рядко и са краткотрайни.

1.8.2. ЕЛЕМЕНТИ НА КЛИМАТА

Радиационен и топлинен баланс

Най-важният елемент на климата и едновременно фактор за неговото формиране. Количеството на сумарната радиация в течение на годината се определя главно от височината на слънцето над хоризонта и от прозрачността на атмосферата. С увеличаване на надморската височина стойностите на слънчевата радиация намаляват, като на 1000м са около 1500 MJ/m².

При сравняване на радиационните условия на северни и южни склонове можем да установим, че на по-стръмните места разликата е най-добре изразена, като през месец септември този показател е почти двукратно по-голям на южните склонове. Съществени са тези различия и през месеците април и август. За останалите месеци данните от таблицата показват сравнително малки, несъществени различия.

Приложение I

Таблица № 1.8.2.1. Радиационен баланс на склоновете в зависимост изложението и надморската височина

Температурен режим

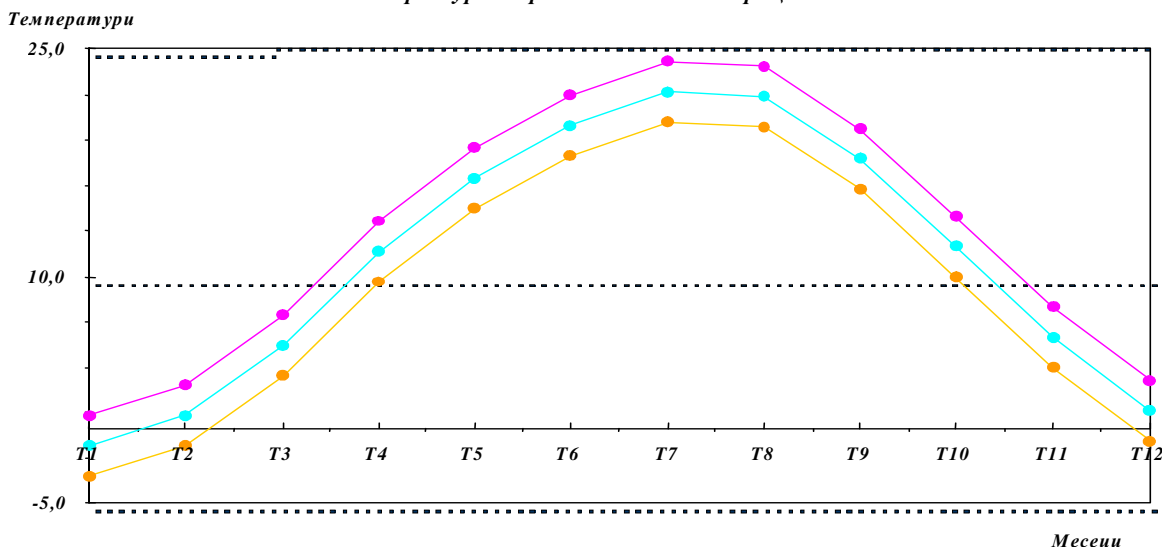
Топлинните условия в разглежданата територия се характеризират с добре изразена сезонност поради различията в радиационния баланс през зимата и лятото. Тази сезонност е засилена или смекчена от релефа на региона.

Диаграма № 21

Изменение на месечните средни, максимални и минимални температурни за района на ХМС Враца

Диаграма № 21

Изменение на месечните средни, максимални и минимални температури за района на ХМС Враца

През зимния сезон стойностите на минималните температури са ограничаващ фактор за разпространението на много растителни видове. Стойностите на минималните температури в района на *МО Враца* са отрицателни и през месеците февруари и декември. Тези температури създават условия за задържане на устойчива снежна покривка предимно в периода декември - март. Характерна особеност на този

сезон са фьоновите прояви, които не са често явление, но влияят върху средните максимални температури на въздуха.

Пролетта в района е сравнително хладна и настъпва значително по-късно в сравнение с Дунавската равнина. Датата на устойчиво задържане на температурата на въздуха над 5°C настъпва през втората десетдневка на март, а по високите части на планината – в края на април. Устойчивият преход на температурата на въздуха в парка над 10°C е от средата на април до началото на октомври, което очертава около 170-180 дни продължителност на благоприятния период за развитие на дървесната растителност, като варирането е в зависимост от надморската височина.

През летните месеци топлинните условия се формират от трансформацията на атлантическите въздушни маси в топли континентални. Като цяло този период от годината е сравнително хладен, особено в по-високите места. Средната температура на месец юли за района е между $16,5^{\circ}\text{C}$ и 22°C . Юлските температури за *МО Враца* в отделните части на района са най-високи ($\text{max} = 24,2^{\circ}\text{C}$).

През есента общото понижение на температурите на въздуха се обуславят от намаляването на радиационния баланс и постепенното преустройство на атмосферната циркулация. Годишната температура на въздуха в района на *МО Враца* се колебае от $8,5^{\circ}\text{C}$ до $12,8^{\circ}\text{C}$.

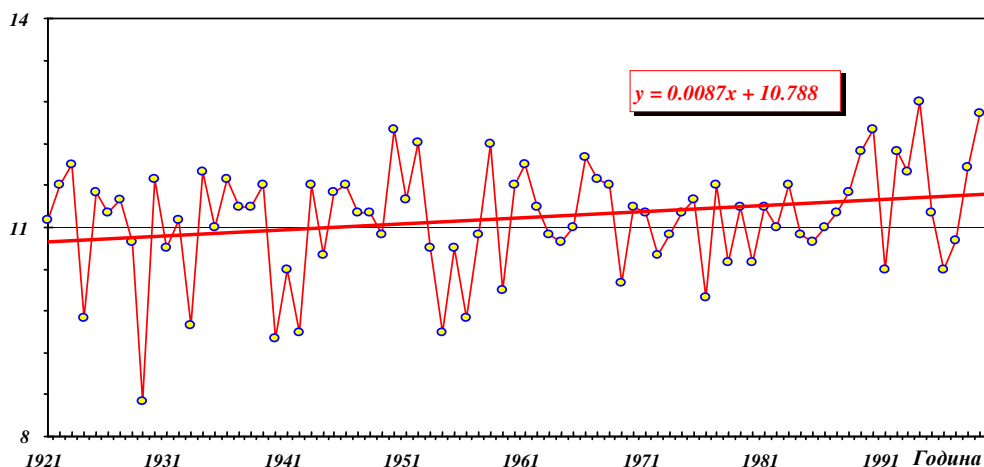
Регресионният анализ на данните за 85-годишен период показва, че след 1950 година е очертана трайна тенденция за повишаване на средните годишни температури на въздуха. Установената тенденция за повишаване на температурите вероятно се дължи на замърсяването на въздуха. Концентрацията на така наречените парникови газове (CO_2 , CO , CH_4 и др.) нараства от средата на 19 век. През този период средната температура на въздуха е повишена приблизително с $0,75^{\circ}\text{C}$. Прогнозите на редица учени посочват, че през близките години съдържанието на CO_2 е възможно да нарасне над 10 пъти. Безспорно е, че глобалните климатични промени ще намалят съществено продуктивността, възобновяването и устойчивостта на горите.

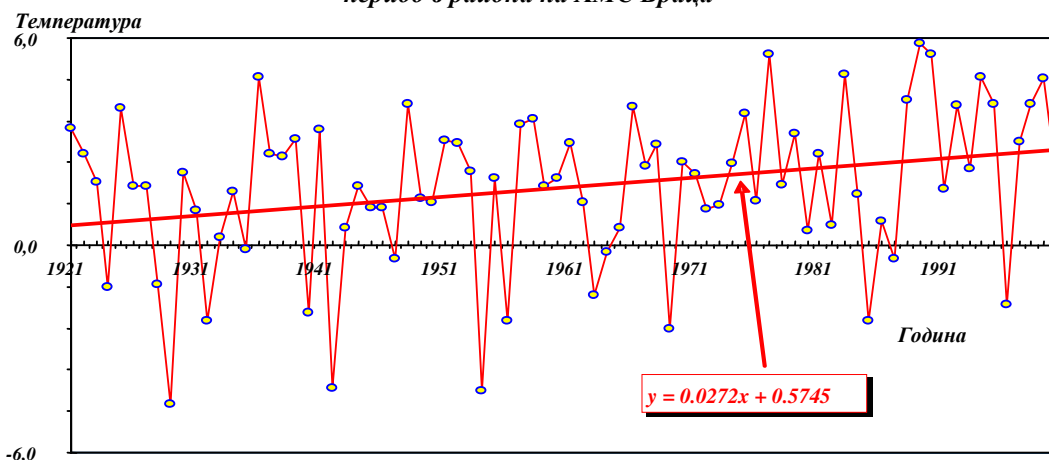
Диаграми № 22 и № 23

Изменение на средни годишни и зимни температури за 85-годишен период в района на ХМС Враца

Диаграма № 22

Изменение на средните годишни температури за 85-годишен период в района на ХМС Враца

Диаграма № 23**Изменение на средните зимни температури за 85-годишен период в района на ХМС Враца****Валежен режим**

Зимните валежни суми в разглежданата територия при нахлуване на студени въздушни маси са значително по-големи в сравнение с Дунавската равнина. Те се 143 mm/m^2 (МО Враца).

Средната месечна дълбочина на снежната покривка, при по-малка надморска височина (500-800 м н.в.) е около 25-30 см. на северните склонове, а на южните – 20-25 см. В по-високите части на планината тя е значително по-дълбока, като достига и често надвишава 1 метър.

През пролетта валежите в ниските части (МО Враца- 236 mm/m^2) нарастват незначително в сравнение с по-високите райони, където тази величина е със значително по-големи стойности.

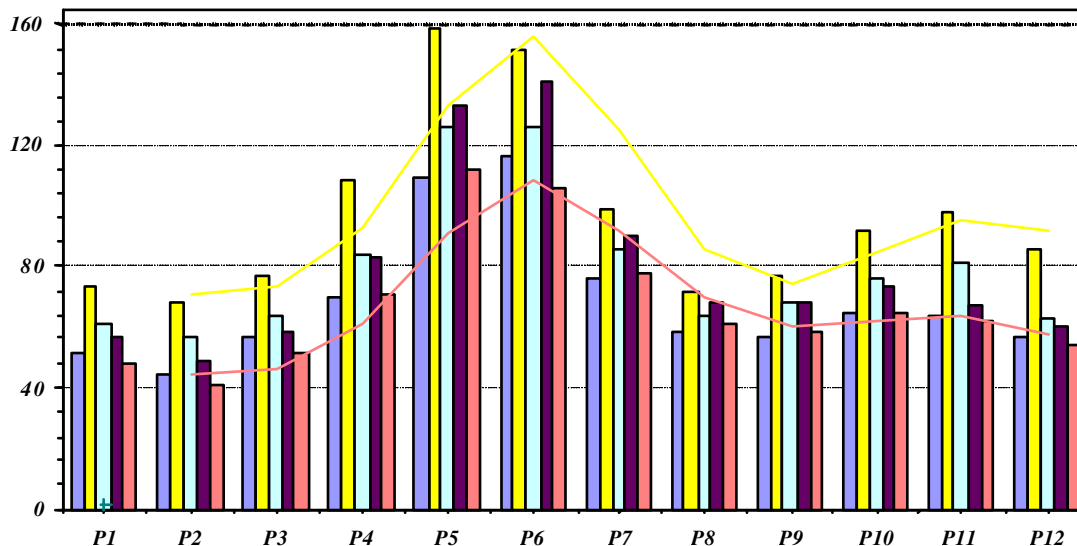
Валежите през лятото най-често падат при нахлуване от запад или северозапад на влажен атлантически въздух. Те водят до рязко увеличение на валежните суми, като средните летни валежи съставляват 30–35% от годишните. Характерно за разпределението на летните валежи е, че повече валежи падат по северните и западни склонове.

Общата сума на валежите през есента се доближава до зимната. В разглежданата мрежа от МО за територията на ПП „Врачански Балкан“ валежните суми нарастват с увеличаване на надморската височина и се колебаят между 185 и 267 mm/m^2 . Средната годишна сума на валежите е в границите на $700 - 1\,000 \text{ mm/m}^2$ е една от най-високите за страната (табл.2 и 3).

Приложение I**Таблица № 1.8.2.2. и Диаграма №24****Данни за сезоните и годишни валежни суми в района на ПП “Врачански Балкан”****Таблица № 1.8.2.3. Среден брой на дните със снеговалежи**

Диаграма № 24

*Изменение на средните месечни валежи районите на ХМС
Берковица, Петрохан, Бързия, Вършец и Враца*

Влажност на въздуха

Количеството на водните пари във въздуха се характеризира чрез няколко величини. Една от най-често използваните в различни области на науката е относителната влажност на въздуха. Динамиката на този показател е в зависимост от сезона и надморската височина.

Установено е, че относителната влажност на въздуха се определя от температурните условия. През по-топлите месеци на годината съществена роля играе и термичната конвенция, която възниква в такива райони. Относителната влажност на въздуха нараства с увеличаване на надморската височина.

За северните склонове през периода април – октомври, градиента за относителната влажност на въздуха се променя на всеки 100 метра в границите на 1,5-1,9%, а на южните склонове от 2,2 до 2,7% на 100 м.

Приложение I

Таблица № 1.8.2.4. Относителна влажност на въздуха

Таблица № 1.8.2.5. Градиент на относителна влажност на въздуха (%) при увеличаване на надморската височина със 100 метра

Облачност

Облаците са индикатор за проявите на множество атмосферни процеси. Наличието на пресечен релеф е съществена причина за разнообразие в облачността в планините, което се обуславя преди всичко от различията в експозицията, конвенцията на влагоносещите потоци и т.н. Тя се изразява чрез балове от 0 до 10 и отразява частта от видимия небесен свод. При плътна мъгла и валеж, когато небето не се вижда, се записва 10 бала. Зимата общата облачност варира между 6,3-7,3 бала, като разликите между северните и южните изложения е съществена в района на проучването. Това се обяснява с ветровия режим, който може да съдейства за повишена и редуцирана облачност.

През пролетта започва намаляване на облачността, добре изразено през месец април. С преминаване от зимен към летен сезон се променя не само количеството, но и характера на облачността.

През зимата преобладават *слоестите облаци* със сравнително малка мощност, през лятото доминират облаци с вертикално развитие (*кълбести и кълбесто-дъждовни*).

Приложение I

Таблица № 1.8.2.6.

Средна месечна обща облачност в балове

Скорост и посока на вятъра.

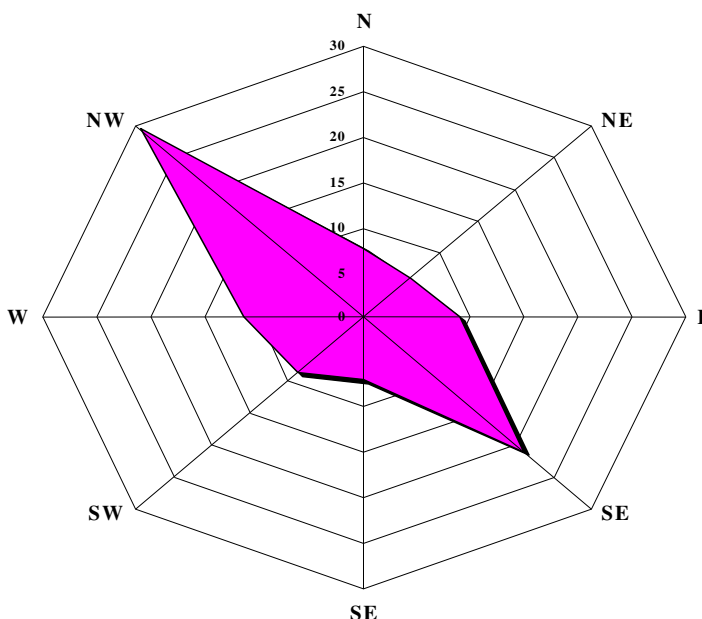
Територията на нашата страна е разделена на седем района в зависимост от пределната скорост и напор на вятъра. Проучваният регион попада в район IV (с пределна скорост 33 m/s и напор до 55 kg/m²) и III район (с пределна скорост 29 m/s и напор до 42 kg/m²).

Диаграма № 25

Честота на вятъра по посока

Диаграма № 25

Честота на вятъра по посока (%)

При скорост на въздушните маси до 3 метра в секунда вятърът е *обикновен*. При движение на въздуха над 14 метра в секунда - *силен вятър*, а при нарастване на скоростта от 17 до 28 метра в секунда - *буря*. Движение на въздуха над 28 метра в секунда се характеризира като *ураган*. Преобладаващите ветрове за района са северозападните и югоизточните.

Приложение I

Таблица № 1.8.2.7. Сезонна и годишна скорост на вятъра (V m/s) и денонощна амплитуда на скоростта (A m/s)

1.9. ГЕОЛОГИЯ И ГЕОМОРФОЛОГИЯ

1.9.1. ГЕОЛОЖКИ СТРОЕЖ, МОРФОСТРУКТУРИ И МОРФОМЕТРИЯ

Природен парк "Врачански Балкан" попада в **Северобългарската (Понто - Каспийска) провинция, Старопланинска природогеографска област (Б), Предбалканска подобласт (ББ), Белоградчишко – Весленски район (ББ1).**(Физическа география на България 1997г.- геоморфоложко райониране)

Предбалканът е преходна територия в природогеографско отношение между Дунавската равнина и Главната Старопланинска верига. Той представлява система от ниски и средновисоки ридове, котловини, проломи, долини, хълмове и плата. Врачанската планина попада в границите на Предбалкана.

Предбалканът е част от **Морфоструктурата на Балканидите**, оформила се между мезозойската и неозойската ера. Той се състои от правилни **антиклинални и синклинални гънки** (често наричани **юротипни**), разположени успоредно едни на други и изградени от мезозойски и терциерни седименти като варовици, доломити и пясъчници.

През неоген – кватернера, се формират основните морфоструктури в България. В своята същност морфоструктурите представляват едри форми на релефа, възникнали на определен етап от тектонското развитие на земната кора под въздействието на вътрешните релефообразуващи процеси. На територията на нашата страна се отделят следните **основни морфоструктури: Мизийска плоча**(платформа), **Балканиди, Краициди и Рило – Родопски.**

Балканидите са младонагъната морфоструктура, състояща се от три надлъжно разположени части: Предбалкан, Старопланинска верига и Средногорие. Предбалканът е изграден от редица правилни антиклинални и синклинални гънки, които формират т.н. юротипен релеф.

Основните морфоструктурни зони на България се оформят през **неогена – кватернера**. ПП"Врачански Балкан"е разположен в Старопланинската верига на Балканидите, **Предбалкана, младонагъната гънкова структура.**

Според морфоструктурното райониране на територията на България са отделени:

- **Мизийски литосферен блок**, включващ Мизийска епиплатформена равнина, Предбалканска блокова ивица (стъпало) и Старопланинска хорстово-блокова зона;
- **Македоно-Тракийски литосферен блок**, включващ Краищенско-Средногорска блоково-разломна зона, Македоно-Родопски блоков масив;

- **Черноморска некомпесирана депресия;**

Врачанската планина е част от западната част Старопланинската хорстово-блокова зона, която влиза в строежа на Мизийския литосферен блок. По морфоложки белези тя е позитивна, средновисоко планинска, блоково-разломна морфоструктура от четвърти ранг.

В територията на България се разграничават **линейни** (морфоструктурни линеаменти) и **площни** (обемни) **морфоструктурни тела.**

Линейни морфоструктури

Представяват елементи (аномалии) в релефа и ландшафта, свързани с линейните структури на субстрата (речни долини, стръмни праволинейни склонове, планински ридове и др.). Те доминират в съвременния структурен план на планинската морфоструктура на Врачанска планина. От установените напречни линеаменти на територията на парка, най-добре се очертават тези по долината на р. Лева, Врачанската флексура, Плакалнишкия възседен снап, Церашкият възсед, Згориградски възседи, Искривръшкият, Крушовският, Северноцерашкият и Боровският. Добре изразени в релефа са и южновергентният Пършевишки разлом, Котлянският линеамент, Косталевският линеамент,

Площни морфоструктури

Тези морфоструктури най-често имат изометрична конфигурация. Могат да се отделят три основни съставляващи морфоструктури, отговарящи на главните била на Врачанска планина – Стрешерска, Базовска и Бегличка. В Стрешерския дял са установени три морфоструктури – Озировска (селата Долно и Горно Озирово и долината на р.Черна), Замбиномогилска и Тошиномогилска. Представяват дългообразно редуване на скални формации от по-млади в периферията към центъра долнокредни сиви варовици, средноюрски пясъчливи варовици, среднотриаски варовици и доломити, долнотриаски теригенни скали, горнопалеозойски седименти.

Развитието и разположението във времето и пространството на тези блокови морфоструктури са обусловили специфичния морфографски облик на Врачанска планина, характеризиращ се със силно издигнати централни, южни и източни части. Около в. Бегличка могила се оформя изразителен морфохидрографски възел, от който е развита дълбоко всечена речно-долинна мрежа с центробежна конфигурация. Този структурен релеф в съчетание със специфичния скален субстрат е обусловил под влиянието на екзогенните процеси характерния карстов релеф на Врачанска планина.

Палеогеографското развитие на района протича през

Каледонския етап – в разглеждания район са съществували условия за осъществяване на мощна глинеста и пясъчлива седиментация, придружена от базичен вулканизъм.

Каледоно-херцинския етап – обхващащ времето от ордовика до долният карбон, когато е преобладавала морската седиментация. Част от районът е суша.

Алпийски етап - формирането на съвременния структурно-тектонски облик на района.

Съвременният тектонски облик на Врачанска планина започва да се оформя през Илирската фаза (еоцен). Напрекъснатата тенденция към издигане на района през неоген-кватернерния период създава условие за значително проникване на води в дълбочина и водещото значение на вертикалното окарствяване спрямо хоризонталното.

Основни скални комплекси

Геоложката карта на земите на Врачанската планина включва разкрития на домезозойския цокъл, на триаските, юрските, долнокредните (а по източната периферия на района - още горнокредни и палеогенски) скални комплекси, както и на някои неогенски и кватернерни отложения.

Домезозойският цокъл включва практически всички скални комплекси с тази възраст, познати в Северозападна България.

Рифейска и камбрийска система: берковска група – представена е от метаморфозирани аргилити, алевролити, пясъчници, туфи, мрамори, кварцити и диабази. Разкрива се в Искърския пролом.

Карбон - Долен карбон: Старопланински гранодиорит, гранитов комплекс – представен от диоритови порфирити, сиенитпорфирови и гранитпорфирови жили и тела. Разкрива се по долината на р.Пробойница.

Горен карбон: горнокарбонски вулканити, образуват разливи с различна големина от андезити, базалтоандезити, трахиандезити и техните пирокластити.

Карбон – перм: Екимска свита - алевролити и пясъчници и в по-малка степен конгломерати, гравелити, аргилити (Долна и Горна Бяла речка); *Златишка свита* - конгломерати, малко пясъчници и много малко алевролити; *Очиндолска свита* - въгленосна глинесто-теригенна задруга, редуване на сиви, сивозеленикави и червени пачки от конгломерати, пясъчници и алевролити; *Зверинска свита* - червени на цвят груботеригенни материали.

Перм - установени са само долнопермските груботеригенни (брекчоконгломерати) скали на Вранската свита и вулканити, представени от дацити, дацитови кластолави, риодацити и кварцпорфири.

Мезозой – Триас: триаските седименти са обединени в три групи: Петроханска теригенна група, Искърска карбонатна група и Мизийска група.

Юра - Долна и средна юра: ключовската свита се състои от конгломерати, пясъчници, аргилити, прослоени от въглища

Юра и креда - Западнобалканска карбонатна група: яворецка свита представена от микритни, рядко биодетритни или по-плиткоморски варовици; (**Леденишкия член на около 1 км южно от входа на пещерата Леденика**)

Креда - Долна креда: долнокредните седименти, разкриващи се в района са обединени в две групи: Ловешка ургонска група, Врачанска ургонска група и Романската свита.

В състава на Врачанската ургонска група влизат Черепишката, Лютибродската (извън района) и Сумерската свити.

Горна креда - 7 свити, за които са характерни бързите литоложки преходи между повечето от тях.

Палеоген - палеогенските седименти са представени от Паволченската и Угърчинската свити, изградени предимно от разнообразни жълтеникави до белезникави рохли пясъчници.

Неоген - неогенските наслаги се разполагат трансгресивно и несъгласно върху пъстра подложка.

Кватернер - кватернерните наслаги се разполагат върху пъстра подложка и съобразно генезиса и морфоложкото си положение са от няколко типа - пролувиални образувания, изграждащи шлейфа в северното подножие на рида Котля, изградени от наслоени (редуване на различни скални типове) полузаоблени валуни, чакъли, пясъчливи глини и пясъци;

Холоценските алувиални образувания на заливните тераси - грубоогладени полигенни валуни и чакъли с глинесто-пясъчлива спойка и кръстосано наслояване. Делувиални отложения по склоновете и подножията - се състоят от несортирани, ръбести, полигенни скални късове, с глинесто-пясъчлива спойка и често опочвени.

Полезни изкопаеми

В границите на парка са установени рудни и нерудни полезни изкопаеми.

Рудните полезни изкопаеми са представени от медни и полиметални орудявания от стратиформен тип.

А. Медни: Борикски преслоп, Анита, Промка, Вия глава, Герана, Рупи;

Б. Оловно – медни: Плакалница;

В. Оловно-медно-цинкови: Седмочислици и Широко лице;

В много от находищата има повишено съдържание на сребро и злато. Те са привързани към големите регионални разломни структури – Плакалнишката, Поп-Соколецката. Орудяванията са вместени в триаски и долно-средноюрски седименти – главно в доломитите, доломитните варовици и варовиците на Искърската карбонатна група; по-слабо във варовитите пясъчници и пясъчливи варовици на Костинската свита, както и в пясъчниците на петроханската теригенна задруга.

Нерудните полезни изкопаеми са предимно от барит и строителни материали. Кариери за добив на строителните материали, варовици и доломити – намиращи приложение в строителството, за добив на вар и цимент се разработват при гара Черепиш и южно от с. Бели извор.

Геотектоника

Територията на България спада към земетръсните райони на земята. Тя се намира в центъра на Балканския полуостров, който е най-активния възел в Европа от Алпо – Хималайския земетръсен пояс, предопределящ всички опасни и разрушителни процеси, най-опасни, от които са земетресенията. ПП "Врачански Балкан" попада в **шеста сеизмоопасна зона** по скалата на : Медведев – Шпонхоер – Карник.

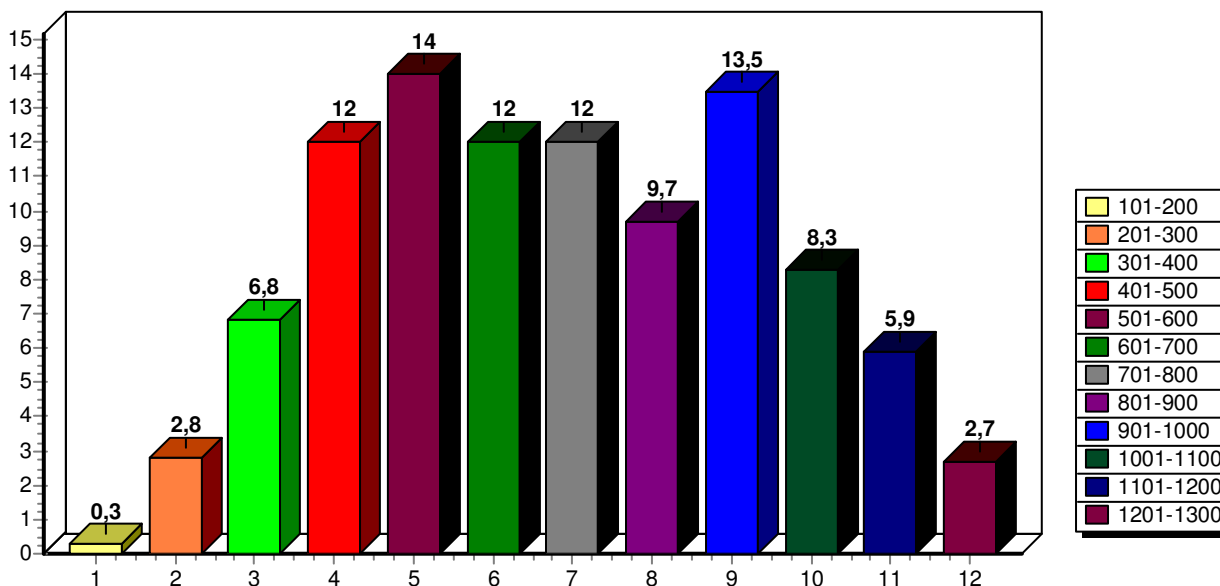
Основни морфометрични показатели

Сложният тектонски и геоложки строеж на територията обуславя разнообразния, стръмен и характерен релеф, силно разчленен със скални образувания, пропасти, пещери и водопади. Врачанска планина спада към средновисоките планини за територията на България. Най-високата точка на планината е в. Бегличка могила с

надморска височина 1 482м, разположен в едноименния дял. Най-ниската точка на планината - 143м н.в.. Превишението е 1 339м. Средната надморска височина е около 700 м.

Разпределение на територията на ПП "Врачански Балкан" по средна надморска височина - Диаграма №26

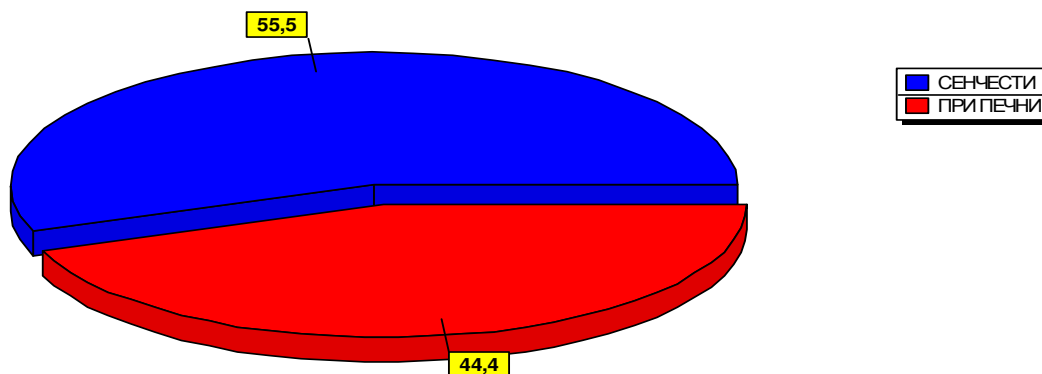
Диаграма № 26

Експозицията на склоновете представлява важна морфометрична характеристика. Във Врачанска планина преобладават планински склонове с експозиция на североизток и югозапад. Те са изцяло склонове на Стрешерския дял и отчасти на Базовския и Бегличкия. По-малко като разкъсани ареали се наблюдават склонове с изложение на изток, запад и югоизток. Най-малко са развити склонове с експозиция на югоизток, северозапад, север и юг.

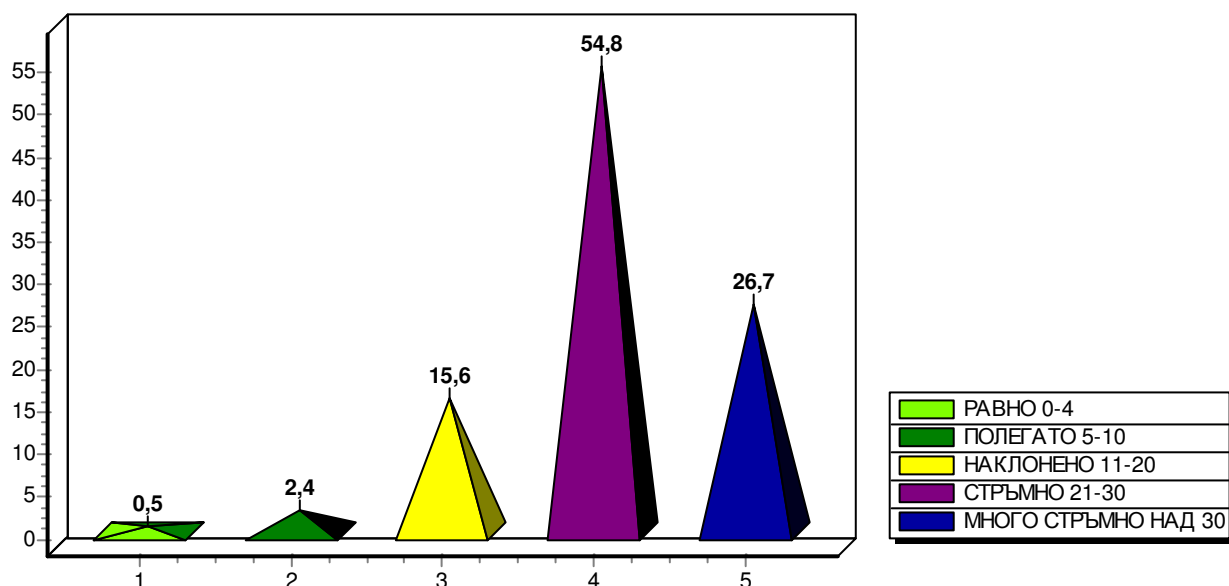
Разпределение на територията по изложение на терена на ПП "Врачански Балкан" - Диаграма № 27

Диаграма № 27

Диаграма № 28
Разпределение на територията по наклон на терена в градуси –

Диаграма № 28

В района на парка широко разпространение имат участъци със стръмни (21-30⁰) и много стръмни (над 30⁰) стойности на действителните наклони. Те имат най-голям относителен дял. На второ място са участъците с наклони от 11⁰ до 20⁰. Най-високи стойности са измерени в рида Котля в Стрешерския дял, Вратцата и в Бегличкия дял, като максимумът е 44,77⁰.

Преобладанието на стръмни и много стръмни терени е предпоставка за развитие на ерозионни процеси, поради бързото оттичане на повърхностните води и изнасяне на горния почвен слой.

Един от най-важните морфометрични показатели е **разчленеността на релефа**. Тя се диференцира на хоризонтална и вертикална.

Хоризонталното разчленение - изразява пластиката на релефа във връзка с ерозионните процеси, литоложкия субстрат и хидроклиматичните условия. Топоизодазите за района на Врачанска планина са със стойности от 0.5км/км² до 3.5 км/км². Най-високи стойности (над 2км/км²) се наблюдават в обсега на Озировската морфоструктура, долината на р. Златица, между селата Зверино и Лютиброд. Най-ниски стойности на хоризонтално разчленение до 1 км/км² има по билните части на позитивните морфоструктури и по долините на по-големите реки (р. Искър, р. Черна и др.).

Вертикалното разчленение представлява дълбочината на врязване на талвеговата (речни долини, суходолия, оврази, ровини и др) мрежа на дадена територия. То изразява пластиката на релефа, обусловена главно от неотектонските движения, допълнени с активизираните ерозионно-денудационни процеси. За района на Врачанска планина се наблюдават стойности от 0м/км² до над 650м/км². Най-високи стойности се наблюдават по северния и североизточния склон на рида Котля, южните и северните склонове на Бегличкия дял, Вратцата, долината на р. Златица и др. Ниски стойности до 200 м/км² се наблюдават в северозападната част в обсега на Озировската морфоструктура и по долината на р. Искър в югоизточната част, както и по билните повърхнини. Степента на вертикалното разчленение на релефа е показателна за силата и продължителността на ерозионния процес и устойчивостта на скалите.

Характерна особеност при съпоставяне на стойностите на вертикалното и хоризонталното разчленение във Врачанска планина е, че в районите с максимални стойности на вертикално разчленение се наблюдават ниски стойности на хоризонтално и обратно. Само в района на долината на р. Златица и по-точно в нейното горно и средно течение преобладават високи величини на двата вида разчленение, което може да се обясни с близостта на Плакалнишкия възседен сноп и карбонатните скални формации.

1.9.2. ГЕОМОРФОЛОГИЯ

Разположена между Главното Старопланинско било и Предбалкана морфоструктурата на Врачанска планина изпитва силно влияние на Старопланинската челна ивица. Тук основна структурна единица е Згориградската антиклинала. Нейната палеозойска ядка се разкрива добре в два участъка – в долината на р. Лева (в околностите на с. Згориград) и в западните предели на планината (в района на селата Долно Озирово, Долна Бела речка и Лютаджик).

Според съвременните тенденции при анализа на релефа в границите на Врачанска планина се е формирала една базисна денудационна повърхнина, която е инициална за морфоструктурата и е с възраст горен еоцен-долен миоцен. Тя е линейно изтеглена, поради характера на развитието в пространството на Старопланинската система, част от която е Врачанска планина.

Долинният геоморфоложки комплекс е добре развит и доминиращ в съвременния релеф на Врачанска планина. Голяма част от долините са тектонски и структурно ориентирани и подчертават структурно-денудационния релеф на планината.

Форми на съвременния релеф и характерни релефообразуващи процеси

Във връзка с морфологията на Врачанска планина (вертикална и хоризонтална разчлененост на релефа), нейния геоложки, тектонски и морфоструктурен строеж, в развитието на речно-долинната мрежа се наблюдават активни склонови процеси – срутищни, сипейни, свлачищни, делувиални и смесени. В резултат на това са образувани съответните наслаги. Многобройни колувиални материали са развити под скалните венци и откоси, характерни за централните и източните части на планината. По линията на Старопланинската челна ивица е развит мощен делувиално-пролувиално-алувиален наносен шлейф. В много от младите отложения, особено по обезлесените склонове силно са проявени ерозионните процеси (многобройни ерозионни бразди, ровини и оврази), които силно деградират ландшафта. В долините на реките се формират алувиални отложения, които формират ниски заливни и руслови тераси. В границите на парка, където са разпространени карбонатни скални формации активно се проявяват карстификационните процеси.

Карст и карстови форми

За формирането на карста и пещерите в разглеждания район от основно значение са варовиците с **горноюрска и долнокредна възраст**. Скалите на долната и средна юра са представени от алевролити и аргилити. Следва карбонатния комплекс на триаса, изграден от варовици и доломити, също окарстени. Те постепенно прехождат в пясъчници и алевролити. В района на Базовския и Стрешерския дял се разкриват скали от горния – горноюрско-долнокреден карбонатен комплекс. В Базовския дял триаските и горноюрско-долнокредните карбонатни скали образуват един общ окарстяващ се комплекс. В района южно от Плакалница е разпространен само триаския окарстяващ се комплекс.

Карбонатните скали оформят заравнени повърхности, оградени от стръмни и високи склонове спускащи се на север към Врачанското поле, а в останалите посоки към дълбоко врязалите се долини на реки. Съвременното окарстяване се дължи основно на валежните води (средната сума на валежите е от порядъка 800 – 1000мм). В заравнените части почти напълно отсъства постоянен повърхностен отток, защото цялото количество валежи се поглъща от повърхностни карстови форми.

Основната част на района се характеризира с типичен, класически открит карст и зачимен карст. В карбонатните скали широко са разпространени разнообразни повърхностни карстови форми - карни бразди и жлебове (северно от връх Яворец), струйни кари (стръмните склонове при гара Черепиш), овални кари. Въртопите са широко разпространени – с фуниевидна, овална и кълбовидна форма. Валозите се срещат във високите, заравнени части на разглеждания район. Дъната им са покрити с наслаги - използват се като земеделски площи от населението.

В района на парка и прилежащите му територии са установени над 600 пещери с различна морфология и размери. Хоризонталните пещери са разположени в склоновете на долините и ниските части на карбонатните скали. Във високите заравнени части са разпространени пропасти и пропастни пещери. Като цяло повече от пещерите са с незначителни размери.

В границите на Врачанска планина едно от основните антропогенни вмешателства са минните изработки и резултатите от тяхното функциониране доскоро – терикони, табани, хвостохранилища. Особено ярък и зловещ е споменът за поройно-селевия поток, образуван при скъсването на хвостохранилището при с. Згориград през 60^{те} години, който силно промени естествения долинен ландшафт на р. Лева, нанесе големи щети и взе десетки жертви.

Селищата са разположени предимно по периферията и в котловините. Във високата, карстова част на планината има само две селища - Миланово и Дружево. Те са разположени в най-западните дялове на планината, около Дружевската седловина. Сезонни селища представляват курортите на територията на "Врачански Балкан". Мините не функционират. Скотовъдството, което преди години беше силно развито в платовидните, заравнени, високи части на планината в последните 15-20 години е силно ограничено.

Папка

3. Карта на скалния фундамент (с местата на бившите мини) – М 1:25000

4. Геоложка карта – М 1:35000

5. Геоморфоложка карта – М 1:50000

1.10. ХИДРОЛОГИЯ И ХИДРОБИОЛОГИЯ

1.10.1. ХИДРОЛОГИЯ И ХИДРОГРАФИЯ

Територията на природен парк "Врачански Балкан" попада в Черноморската водосборна област, с подобласт на директно оттичащите се води към р. Дунав, отнасящи се към Дунавския водосборен басейн, с Басейнова дирекция за управление на водите Дунавски район с център гр. Плевен.

Средногодишното валежно количество в парка, в размер на 851мм е по-високо от средното за страната (670 мм), но като цяло територията на парка е бедна на водни ресурси, поради преобладаващия карстов характер. Някои от по-високопланинските области се смятат и за безводни и в тях заблацияване, замучуряване и преовлажняване са изключително редки явления. Поради силната пропускливост на субстратите, преобладаващата част от падналите валежи се просмуква в дълбочина и формира карстови извори. Последните нямат постоянен дебит и силно се влияят от количеството на валежите и водния отток по време на снеготопене. При поройни дъждове, големите наклони способстват формиране на няколко пъти по-висок повърхностен отток, с максимални стойности през периода март-юни, когато и реките са най-пълноводни. През останалите месеци от годината количеството на течащите повърхностни води е оскъдно поради отвеждането на водния отток по подземно канално-галерийни системи в карстовите извори в подножието на Врачанската планина.

Извиращите от Врачанската планина реки Лева, Черна и Златица, я разчленяват на три дяла - Беглички (Югозападен), Стрешерски (Северозападен) и Базовски (Източен). Най-голяма е територията на Бегличкия дял.

Специфичното съчетание между скална основа и течаща вода е способствало формирането на 176 красиви водопади във Врачанската планина. Те са пълноводни през май и юни, когато водното количество на водопада Скакля често достига 200м, а при проливни валежи и до 300м. Голяма част от водопадите пресъхват през август и септември, а през зимата замръзват. От всички водопади в парка с постоянен воден отток са - Женската вода, Чеслецо, Рипалото, Крушовски водопад, Иван Пусту, Гарванешки водопад, а останалите са оводнени между 2 и 10 месеца годишно. Особено живописни са водопадите с височина над 10м - Скакля 141м, Шопката – 77м, Боров камък - 66м, Женската вода- 45м, Чеслецо - 38м, Рипалото- 37м, Крушовски водопад- 26м, Десен близък – 24м, Ляв близък - 20м, Долен Сопин камък - 19м, Соколски бигор - 18м, Иван Пусту – 16м и др.

От по-малките водопади интерес представлява Бигоро над с. Зверино, който е единственият водопад с по-голяма широчина 10м от височината му 7м, а малък Крушовски водопад под връх Околчица, с височина 9,4м е скачаш, непресъхващ и много красив.

Водните ресурси се обособяват в две групи: надземни и подземни

Повърхностни води

Главните отводнителни артерии на Врачанския Балкан са реките Огоста, Ботуня, Скът и Искър с всички техни притоци. Режимът на водния отток е непостоянен, а наклонът на руслата им се движи в границите от 0.8 до 3 м/км

От повърхностните надземни води в природния парк "Врачански Балкан" по-важно значение имат р. Ботуня, р. Лева, р. Черна, р. Златишка и техните притоци. Режимът на водния отток на тези реки е колеблив, коритата им са пясъчливи, с малки прагове и бързеи. За времето от март до юни се оттича около 63 % от сумарния годишен отток, докато през летния хидроложки сезон водният отток съставлява едва 25 % от сумарния годишен воден обем.

В съответствие с изготвения от Басейнова дирекция за управление на водите в Дунавски район (БДУВДР) - План за управление на речните басейни (ПУРБ) в Дунавски район, утвърден със Заповед № РД-293/22.03.2010г. от Министъра на околната среда и водите, в ПП "Врачански Балкан" са включени следните водни тела:

➤ Повърхностно водно тяло, което не е силномодифицирано, категория река от поречие Искър, със следното описание: име Искър RWB26, код BG1IS135R026, дължина 245,887km и географско описание: р.Искър от яз.Панчарево до с.Крушовене. Това водно тяло заема 36,4% от територията на ПП „Врачански Балкан“;

➤ Повърхностно водно тяло, което не е силномодифицирано, категория река от поречие Огоста, със следното описание: име Ботуня OGRWB06, код BG1OG600R006, дължина 61,160 km и географско описание: р.Ботуня от извор до с.Краводер. Това водно тяло заема 32,9% от територията на ПП „Врачански Балкан“;

➤ Повърхностно водно тяло, което не е силномодифицирано, категория река от поречие Огоста, със следното описание: име Въртешница OGRWB07, код BG1OG600R007, дължина 39,147km и географско описание: р.Въртешница от извора до гр.Криводол. Това водно тяло заема 28,5% от територията на ПП „Врачански Балкан“;

➤ Повърхностно водно тяло, което не е силномодифицирано, категория река от поречие Огоста, със следното описание: име Ботуня OGRWB18, код BG1OG600R018, дължина 21,088 km и географско описание: р.Ботуня от с.Краводер до гр.Криводол. Това водно тяло заема 2,2% от територията на ПП „Врачански Балкан“.

Подземни води

Районът на ПП "Врачански Балкан" съобразно хидрогеоложкото райониране на страната е разположен в Западнобалканския район на Междинната хидрогеоложка област. Тук са разпространени различни по тип води. Със спорадично разпространение

са пукнатинните води в палеозойските магмени, седиментни и метаморфни скали. Порови води са разпространени в пролувиалния конус на северното подножие на Врачанска планина. Основно значение в границите на Врачанския Балкан имат карстовите води.

Карстовите води са формирани в двата окарстени карбонатни комплекса – на Искърската карбонатна група и Западнобалканската карбонатна група. Те се подхранват основно от валежи и в отделни участъци от речни води. В границите на Врачанския Балкан са определени **3 основни карстови басейна** с няколко зони в тях.

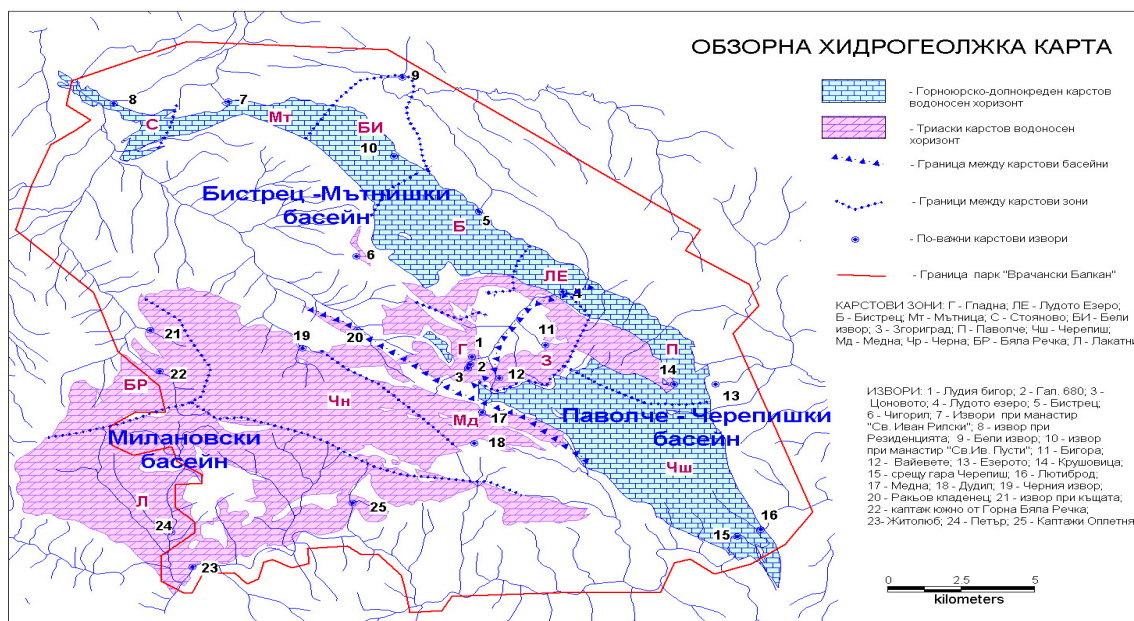
- Бистрец - Мътнишки карстов басейн с карстови зони: Гладна, Лудото езеро, Бистрец, Мътница, Стояново, Бели извор;
- Паволче - Черепишки карстов басейн с карстови зони: Згориград, Паволче, Черепиш;
- Милановски карстов басейн с карстови зони: Медна, Черна, Бела речка, Лакатник.

В съответствие с изискванията на Директивата за водата 60/2000 към територията на парка се отнасят следните подземни водни тела:

- Подземно водно тяло от Порови води в Кватернера - Врачански пороен конус, със следните характеристики: код BG1G00000Qp027 и площ 70 km². Това водно тяло заема 4,1% от територията на ПП „Врачански Балкан“.
- Подземно водно тяло от Карстови води в Годечкия масив, със следните характеристики: код BG1G00000TJ046 и площ 2320 km². Това водно тяло заема 0,4% от територията на ПП „Врачански Балкан“.
- Подземно водно тяло от Карстови води в Западния Балкан, със следните характеристики: код BG1G0000TJK044 и площ 3339 km². Това водно тяло заема 83,9% от територията на ПП „Врачански Балкан“.
- Подземно водно тяло от Карстови води в Централния Балкан, със следните характеристики: код BG1G0000TJK045 и площ 8904 km². Това водно тяло заема 12,7% от територията на ПП „Врачански Балкан“.

Схема № 29 - Обзорна хидроложка схема

Схема № 29

1.10.2. ХИДРОХИМИЯ

През последните десетилетия повърхностните води са били системно замърсени над пределните норми за проектната си категория, особено водите на р. Ботуня и р. Лева. След прекратяване дейността на някои от основните замърсители, се наблюдава подобряване на химичния статус на водните ресурси, като максимално измерените стойности на неводните компоненти във водите - съдържание на нитритен азот е повишено 1,25 пъти.

Карстовите извори дренират почти цялото количество подземни води. Предвид характера на водовместващата среда основните параметри, характеризиращи изворите - дебит, температура и специфична електропроводност на водата се изменят значително, съобразно промените в условията на подхранване.

Най-ниски са стойностите за обща минерализация на извори, разположени на по-висока надморска височина (Чигорил, Дудил, Ракъов извор) или които имат по-съществено речно подхранване - извора "Резиденцията" при с. Стояново и Лакатнишкия извор. По данни от дълготрайни режимни наблюдения извършвани от НИМХ се установява, че стойностите на общата минерализация се изменят съобразно водните количества. При пълноводие, при високи дебита стойностите са най-ниски и нарастват през сухите сезони, когато изтичащите водни количества са минимални. Относително по-високи стойности има минерализацията на подземните води в проучвателни сондажи на територията на Бели изворската зона.

С оглед получаване на актуална, достоверна информация за състоянието на водите в периода на разработване на плана за управление на водните ресурси в ПП "Врачански Балкан", беше проведено пробовземане за хидрохимичен анализ за времето 28.09.2006г. – 6.10.2006г.

Таблица № 1.10.2 Водни проби от територията на ПП "Врачански Балкан"

Таблица № 1.10.2

№ проба	Воден обект	Дата/час	Температура на водата, °С
1	Воден отток под големия горен табан, с. Згориград	28.09.06 г.;10,10 ч.	11
2	Р. Черна при с. Долно Озирово	3.10.06 г. ;10,45 ч.	16
3	Рашов дол при с. Лютиброд	27.09.06 г. ;11,30 ч.	10
4	Воден отток от старото хвостохранилище при с. Згориград	28.09.06 г. ;9,50 ч.	12
5	Р. Черна в отд. 15	3.10.06 г. ;15,15 ч.	14
6	Р. Лева над с. Згориград	28.09.06 г.; 16,10 ч.	9
7	Р. Златица над с. Зверино	2.10.06 г. ;18,00 ч.	10
8	Р. Ботуня при заустване на р. Гобнуша и р. Черна	5.10.06 г. ;16,00 ч.	21
9	Водите на Коритски дол при махала Сфражен преди моста	6.10.06 г. ;11,30 ч.	10

Водите бяха подложени на изследване за киселинност, кислородно съдържание, минерален състав, пригодност за напояване.

Получените резултати показват, че киселинността на изследваните води е в диапазона 7,32 – 8,91 рН единици, (норма от 6 до 8,5 рН) типични за води, формирани в карстови райони. Водният отток от хвостохранилището при с. Згориград, р. Черна в отд. 15, р. Златица, р. Лева, р. Ботуня и Коритски дол не отговарят на изискванията за тяхната проектна категория.

По кислородно съдържание само водите на р. Черна в 15 отд. не съответстват на нормите, както и по показателите биохимична потребност от кислород, амониев и нитратен азот. По последните два показателя водите на р. Черна са по-замърсени от нормите и при с. Долно Озирово. Тези повишени стойности вероятно се дължат на

замърсяване с битово-фекални води и отпадъчни продукти от млекопреработвателни предприятия.

В останалите наблюдавани контролни пунктове на водните течения по граничните линии на природния парк няма превишения на пределните норми по посочените показатели.

Минералният състав на течащите води в парка е доста разнообразен. Най-много калциеви ($216,9 \text{ mgdm}^{-3}$) и сулфатни ($203,76 \text{ mgdm}^{-3}$) йони се съдържат във водите от Рашов дол при с. Люти брод. Съдържанието на калциеви ($52,2 \text{ mgdm}^{-3}$) и магнезиеви ($9,0 \text{ mgdm}^{-3}$) йони е най-ниско във водите на р. Ботуня, при вливането на р. Гобнуша и р. Черна. С най-висока сума от определените йони (259 mgdm^{-3}) са водите на р. Черна в отд. 15. Общата твърдост на изследваните течащи води (T_o) е сравнително висока, но това е характерно за водите от карстовите райони. Над нормата от 10 mgeqdm^{-3} за втора проектна категория е само твърдостта на водите от р. Рашов дол при с. Люти брод ($12,4 \text{ mgeqdm}^{-3}$), дължащо се най-вече на високото съдържание на калциеви йони.

Пригодността на всички води за напояване е много добра. Стойностите на иригационния коефициент K_a , се движат между 42 за водите на р. Черна в отд. 15 и 335 за водния отток от хвостохранилището при с. Згориград, са по-високи и от най-високите изисквания при $K_a = 18$ за води с отлични поливни качества .

В заключение, съгласно ПУРБ, повърхностните и подземните водни тела се оценяват в следното състояние:

Съгласно ПУРБ, повърхностните и подземните водни тела се оценяват в следното състояние:

Повърхностни води

- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Искър с код BG1S135R026 е оценено в лошо екологично и добро химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R006 е оценено в добро екологично и химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R007 е оценено в умерено екологично и добро химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R018 е оценено в добро екологично и химично състояние.

Подземни води

- Подземно водно тяло от Порови води в Кватернера - Врачански пороен конус с код BG1G00000Qp027 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Годечкия масив с код BG1G00000TJ046 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Западния Балкан с код BG1G0000TJK044 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Централния Балкан с код BG1G0000TJK045 е оценено в лошо химично и добро количествено състояние.

Приложение I

(1.10.2.1. – 1.10.2.7.) Резултати от анализи на водни проби

Папка

- 6. Обзорна хидроложка карта – М 1:45000**
- 8. Карта на хидрографската мрежа – М 1:25000**

1.11. ПОЧВИ

1.11.1. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ И ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПОЧВИТЕ

На територията на парка се срещат основно **3 типа почви – кафява горска (*Distric-Eutric Cambisols*), сива горска (*Gray Luvisols*) и хумусно-карбонатна (*Rendzinas*).**

Кафявите горски почви (*Distric-Eutric Cambisols*), са представени в цялото си многообразие – от бедни и ерозирани до богати и дълбоки. Това се дължи на изключително разнообразните форми на релефа, голямата разлика в надморската височина, както и на протеклите в различна степен ерозионни процеси в миналото. Те се намират над сивите горски почви между 600-1500м.н.в. Характерен диагностичен признак на този почвен тип е мощността на А хоризонт, която достига 25-30см, а съотношението В към А хоризонт може да достигне до 3. По своя строеж почвеният профил е от типа ОАВС. Горската постилка има разнообразна мощност, обикновено 3-10см. Основният тип на разлагане е благоприятен, което осигурява добри физико-химични свойства и поддържат високо плодородие. Хумусно-акумулативният хоризонт е маломощен 5–30см и има тъмно кафяв цвят. Преходният В хоризонт може да достигне до 100см, неуплътнен, често с по-голяма скелетност. Механичният състав е глинесто-песъчлив до средно-песъчливо глинест в зависимост от почвообразуващите материали. Съдържанието на хумус е сравнително високо 3-10% и количеството му в дълбочина бързо намалява. Тези почви имат кисела реакция 4,0-5,0. Сорбционният капацитет е малък 10-20 мeq/100g за А хоризонт/. Делят се на 2 вида наситени (*Eutric*) с рН над 5 и бази над 50% и ненаситени(*Distric*) с рН под 5 и бази под 50%. От лесовъдска гледна точка кафявите горски почви са плодородни и с най-благоприятни условия за дървесните видове.

Сивите горски почви (*Gray Luvisols*) са разпространени в долната част на северните склонове на Стара планина и заемат междинно положение между черноземите и кафявите горски почви. Характерен диагностичен признак за този почвен тип е наличието на илувиален В хоризонт с по-тежък механичен състав в сравнение с А хоризонт, който е по-маломощен и по-светъл и със сравнително ниско количество хумус, с кисела реакция на почвения разтвор.

Механичният състав на сивите горски почви на територията на парка е лек – до 20-25% глина и очертава слаба устойчивост към замърсяване и ерозия.

Почвената киселинност във воден разтвор варира в границите от 4,2-4,8, т.е. тя е много силно кисела. Съдържанието на хумус категоризират сивите горски почви като средно до бедно хумусни. С хумусното съдържание е свързана буферната и адсорбционна способност и устойчивостта към замърсяване и в случая се очертава ниска до средна степен на устойчивост. В съответствие със съдържанието на хумус е и ниското съдържание на общ азот – средно около 0,08%. Съотношението между въглерода на хумуса и общия азот(C/N) показва степента на минерализация на органичното вещество, т.е. достъпността на азота и е важен диагностичен показател за типа хумус.

Хумусно-карбонатните почви (*Rendzinas*) са разпространени интразонално и се откриват мозаечно на територията на парка основно сред кафявите горски почви.

Привързани изключително към варовити скали. Характерна особеност за тях е високото хумусно съдържание и наличието CaCO₃. Те са формирани при алкална до неутрална реакция на почвения разтвор. Минерализирането на органичното вещество става бавно и то се натрупва в големи количества като хумусообразни вещества, които са силно устойчиви. По своя строеж почвеният профил по-често е от типа AD, а понякога е формиран и В хоризонт, но с малка мощност. Хумусният хоризонт е тъмен и достига до 50 см. Механичният състав е песъчливо-глинест до леко глинест с различно съдържание на скални фрагменти. Сорбционният капацитет е над 25-30 мeq/100g почва. Съдържанието на хумус достига до 10%. Тези почви са богати, но ограничаващ

фактор, особено за долния пояс се явява влагата. Преценката за лесопригодност се определя предимно от мощността на почвата, скелетността и степента на ерозия.

Изследваните почви са твърде различни по морфология, строеж, химични свойства и състав. По степен на устойчивост сивите и кафявите горски почви са по-слабо устойчиви в сравнение с хумусно-карбонатните почви. Степента на устойчивост зависи от реакцията на почвата рН, съдържанието и качеството на хумуса, мощността на хумусния хоризонт, съдържанието на карбонати, състава на глинестите минерали, сорбционния капацитет, степента на наситеност с бази, степента на минерализация на органичните вещества. Особено важна е ролята на мъртвата горска постилка като универсален сорбент, който задържа и ограничава достъпа на замърсители до коренообитаемия почвен слой.

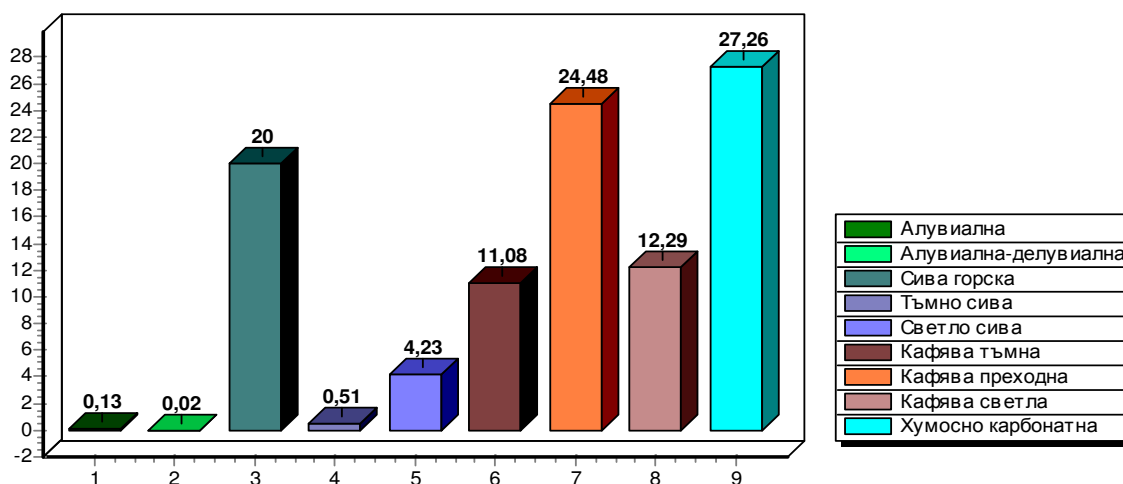
Замърсяването на атмосферата може да доведе до сериозни изменения в климатичните условия на даден район.

Важен е проблема за киселинните отлагания от атмосферните валежи и тяхното влияние върху горските почви. Те влияят върху реакцията на почвения разтвор, върху изнасянето на хранителни елементи от почвата и почвената микрофлора. Вкисляването на почвата увеличава скоростта на образуване на разтворими форми на токсични елементи и най-вече на алуминиеви катиони, които действат токсично и подтискат растежа на кореновите власинки и по този начин се нарушава нормалния хранителен режим.

Разглеждайки почвеният тип респ. типът месторастене като основен екологичен фактор все повече ще се налага необходимостта от тясно обвързване на почвените изследвания, резултатите и оценките от тях със състоянието на горските насаждения.

Диаграма № 30 - Видове почви на територията на ПП "Врачански Балкан"

Диаграма № 30

1.11.1.2. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПОЧВЕНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В РАЙОНА НА ПАРКА

Характеристика на кафявите горски почви в района на ПП "Врачански Балкан"

Почвената киселинност варира в границите 4,6-4,8 т.е. много силно кисела. Средно до добре запасена с хумус, средно съдържание на азот. Данните за медта и цинка са под фоните концентрации - средно 12-14 и 33-34 мг/кг. Оловото варира около средното съдържание у нас – 25 мг/кг. В непосредствена близост до комплекс "Пършевица", се открива повишено съдържание на тези микроелементи.

Съдържанието на цинк е 345 мг/кг, на оловото – 129 мг/кг. т.е. цинкът е шест пъти, а оловото четири пъти повече. По степен на замърсяване почвата в този район може да бъде отнесена към силно замърсени с цинк и олово.

При кафявите горски почви добре е очертано наличието на мъртва горска постилка(МГП). Средният запас на опада е 366 г/м², а на долните подхоризонти F+N – 369 г/м².

Съдържанието на мед в листния опад е 10 мг/кг, или площно 3,7 мг/м², а за подхоризонт F+N то е 19 мг/кг и площно 6,8 мг/м², т.е. наблюдава се натрупване на мед в МГП. Средното съдържание на цинк в органичните хоризонти е в рамките на 20-40 мг/кг. И при този елемент се наблюдава натрупване.

Съдържанието на олово е 6,4 мг/кг за листния опад и 47 мг/кг за по-долните подхоризонти. Площно натрупването е 2,3 мг/м² за опада и 18 мг/м² за F+N.

Съществено отклонение от тези данни се наблюдава отново в района на х.Пършевица, където в опада е натрупан цинк 115 мг/кг (площно 43,3 мг/м², а по-долните подхоризонти 225 мг/кг или площно 96,3 мг/м². Това е близо пет пъти повече от незамърсените площи и трябва да се има предвид при бъдещата стопанска дейност.

Таблица № 1.11.1.2.1
Средни стойности за кафяви горски почви

Таблица № 1.11.1.2.1

Дълбочина см.	рН	N	Хумус	C/N	Cu	Zn	Pb
		%			мг/кг		
0-5	4.6	0.23	4.62	12	14	34	32
5-20	4.8	0.15	2.70	11	12	33	16
Отдел 78 ДГС "Своге"							
0-5					27.0	345	129
5-20					23.5	343	118

Таблица № 1.11.1.2.2
Средни стойности за МГП върху кафяви горски почви

Таблица № 1.11.1.2.2

Хори- зонт	Маса г/м ²	рН	C		N		C/N	Cu		Zn		Pb	
			%	г/кг	%	г/кг		мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²
01	366	5.1	33.1	331	1.39	13.9	25	10.1	3.7	40	14.6	6.4	2.3
02+03	369	5.0	33.1	331	1.62	16.2	20	19	6.8	55	20	47	18
Отдел 78 ДГС "Своге"													
01								15.0	5.6	115	43.3	27.5	10.4
02+03								21.5	9.2	225	96.3	74.0	31.7

Сиви горски почви

Почвената киселинност варираща в границите от 4,2-4,8, т.е. тя е много силно кисела. Съдържанието на хумуса категоризира сивите горски почви като средно до бедно хумусни. С хумусното съдържание е свързана буферната и адсорбционна способност и устойчивостта към замърсяване и в случая се очертава ниска до средна

степен на устойчивост. В съответствие със съдържанието на хумус е и ниското съдържание на общ азот – средно около 0,08%. Съотношението между въглерода на хумуса и общия азот(C/N) показва степента на минерализация на органичното вещество, т.е. достъпността на азота е важен диагностичен показател за типа хумус - C/N има стойност 13, което означава сравнително интензивна минерализация на органичното вещество и ускорен кръговрат на веществата.

Средното съдържание на мед е 9-10 мг/кг, което е значително под естествената фонова граница (30±25 мг/кг за страната); цинк - средно съдържание в страната 75±20 мг/кг, за обекта в границите на 21-25 мг/кг; олово - средното съдържание за страната 25±15 мг/кг, на територията на парка е 31 мг/кг.

Изключение прави точката от квадратната мрежа в отдел 18 на ДГС "Мездра", където се наблюдават значителни отлагания на тежки метали – около 10 пъти по-високи концентрации мед, цинк и олово, съответно – 305 мг/кг, 170 мг/кг и 347 мг/кг. По степен на замърсяване тази точка може да бъде отнесена към силно замърсените с мед и олово и към средно замърсените с цинк. Налице е поликомпонентно замърсяване с тези метали, което има техногенен произход. Силно киселата реакция, малкото количество хумус и лекия механичен състав утежнява изключително много екологичните условия и се създават предпоставки за киселинна токсичност. Въпреки, че замърсяването е прекратено вече 5 години, за този период няма почти никакво намаление в стойностите на тежките метали, което потвърждава твърдението за получаване на стабилни комплекси с органичното вещество.

Таблица № 1.11.1.2.3
Средни стойности за сиви горски почви

Таблица № 1.11.1.2.3

Дълбочина см.	pH	N		Хумус	C/N	Cu, Zn, Pb		
		%				мг/кг		
0-5	4.7	0.10		2.2	13	10	25	31
5-20	4.8	0.07		1.6	13	7	21	32
Отдел 18 ДГС "Мездра"								
0-5						305	170	347
5-20						200	175	145

Таблица № 1.11.1.2.4
Средни стойности за МГП върху сиви горски почви

Таблица № 1.11.1.2.4

Хори-зонт	Маса г/м ²	pH	C		N		C/N	Cu		Zn		Pb	
			%	г/кг	%	г/кг		мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²
01	422	4.8	32.5	325	0.87	8.7	44	13	5.5	47.9	20.2	20.1	8.5
02+03	908	4.7	28.0	280	0.90	9.0	30	109	99.0	82.8	75.2	316	287
Отдел 18 ДГС "Мездра"													
01								31	18	59.5	35	60.5	36
02								165	152	91.5	84	289	267
03								208	322	160	248	691	1070

Хумусно – карбонатните почви

Реакцията на почвата е неутрална и варира от 7,0 до 7,3. Хумусът е с високи стойности. В повърхностните 0 - 5 см достига до 6,22%, а в 5-20 см. – 5,26%, което характеризира почвата като богато хумусна. Високо е и съдържанието на азот - варира в границите 0,29-0,36%. От данните за съдържанието на микроелементите мед, цинк и олово става ясно, че медта варира в границите 21,5-23,4 мг/кг и е в съответствие със средното съдържание у нас. Съдържанието на цинк варира от 53,8 до 55,6 и е под средното фоново съдържание у нас. Съдържанието на олово е по-високо от средното за страната и се движи в границите 29,9 до 37,7 мг/кг и намалява постепенно в дълбочина на профила.

В 2 точки от квадратната мрежа – отдел 107 на ДГС "Своге" и отдел 36 на ДГС "Мездра" с този тип почва се наблюдава натрупване на цинк до 218 мг/кг – около 4 пъти повече в сравнение с останалите пробни площи и по-слабо олово до 101 мг/кг, което не надвишава критичните натоварвания.

Таблица № 1.11.1.2.5
Средни стойности за хумусно-карбонатни почви

Таблица № 1.11.1.2.5

Дълбочина см.	pH	N		Хумус	C/N	Cu, Zn, Pb		
		%		%		мг/кг		
0-5	7.0	0.36		6.22	10	23.4	55.6	37.7
5-20	7.3	0.29		5.26	11	21.5	53.8	29.9
Отдел 107 ДГС "Своге"								
0-5						30.5	158	101
5-20						27.0	148	82.5
Отдел 36 ДГС "Мездра"								
0-5						29.0	218	79.5
5-20						24.0	210	65.5

Таблица № 1.11.1.2.6
Средни стойности за МГП върху хумусно-карбонатни почви

Таблица № 1.11.1.2.6

Хори-зонт	Маса г/м ²	pH	C		N		C/N	Cu		Zn		Pb	
			%	г/кг	%	г/кг		мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²	мг/кг	мг/м ²
01	409	5.3	33.9	339	1.03	10.3	34	7.8	2.7	30	10.6	7.0	2.5
02+03	848	5.6	32.5	325	1.20	12.1	29	15.6	13.2	61.5	52.2	56.5	47.9

1.11.2. ПОЧВЕНИ ПРОЦЕСИ

Морфологичните характеристики и свойствата на почвите в района на парка са продукт на протичащи профилообразуващи процеси, чиято интензивност и специфика е определила състава и съотношението на генетичните хоризонти. Като почвообразователни процеси могат да се определят следните:

Биогенно – акумулативни

Представени са от постилкообразуване, чимообразуване и хумусонатрупване.

Постилкообразуването е характерен процес за почвите образувани под горска растителност, при което на почвената повърхност се натрупва неразложена,

полуразложена и разложена органична материя от растителен опад и отпад. Мъртвата горска постилка образувана по този начин се среща като надпочвен хоризонт при кафявите и хумуснокарбонатните почви от района на парка.

Чимообразуването се наблюдава при почвите развити под ливадна растителност: хумусно-карбонатните, вторично затревени кафяви горски.

Хумусонатрупването е характерно за всички почви представени на територията на парка. Интензивността му е най-силно изразена при хумусно – карбонатните почви. Благоприятстващи фактори за протичане на този процес са богатите на карбонати скали и умерения климат с редуване на сухи и влажни периоди.

Елувиално-илувиални

Представени са от излужване.

Излужването е процес характерен за всички почви в района на парка. По слабо са излужени хумусно-карбонатните почви, карбонатите се откриват след 7–8см от почвената повърхност.

1.11.2.1. ЕРОЗИЯ

Като основни фактори на ерозията могат да се отделят релефа, климата и растителността, допълнително "подпомогнати" от човешка намеса – голи сечи на значителни територии; неправилна машинна обработка на почвата; прокарване на пътища без да са спазени основните технически параметри – надлъжни и напречни наклони, канавки; прекомерна паша; неконтролируем достъп на добитъка до водните течения и бреговете на реките и др.

Хълмисто-планинският релеф обуславя големи потенциални възможности за развитие на водноерозионните процеси. Релефът е оказал най-съществено влияние върху развитието на водноерозионните процеси чрез наклона, дължината, формата и изложението на склоновете. Особено благоприятстващи ерозионните процеси са големите наклони. Дори на терените с настанилата се трайно дървесна растителност, територията е потенциално ерозионно опасна. Ролята на релефа е съществена и върху разпределението на валежите, което от своя страна влияе върху развитието на растителността и интензивността на почвообразователния процес.

Противоерозионната устойчивост на почвата зависи в много голяма степен от нейния състав и свойства - генетичния почвен тип, механичен състав, микроагрегатен състав, водоустойчивост на структурните агрегати, водопроницаемост, свързаност, обемна плътност, съдържание на хумус, обменни катиони и др. Така например механичният състав на почвата определя в значителна степен нейната податливост на ерозиране, тъй като с него са тясно свързани много от нейните основни свойства (физични, водни, въздушни и физикомеханични). Известно е, че почвите с високо съдържание на хумус и глина са със слаба ерозионна податливост, а леките почви с голямо съдържание на праховити фракции са с висока податливост на ерозиране.

Всичко това дава основание податливостта на ерозиране на почвите в района да се оцени като висока.

Като най-сигурен естествен фактор защитаващ почвата от ерозия, може да се посочи растителността. Отделните видове растителност според противоерозионната им ефективност се подреждат в следния низходящ ред - гора, естествено пасище в добро състояние, сенокосна площ с бобови и житни треви, пасище в лошо състояние и др. Поддържането на висока лесистост в района на парка може да се приеме като основна противоерозионна защитна мярка, с което е целесъобразно да се съобразяват лесовъдските мероприятия.

Високата лесистост ще реализира на практика защитните функции на дървесната растителност, които най-общо се свеждат до следното:

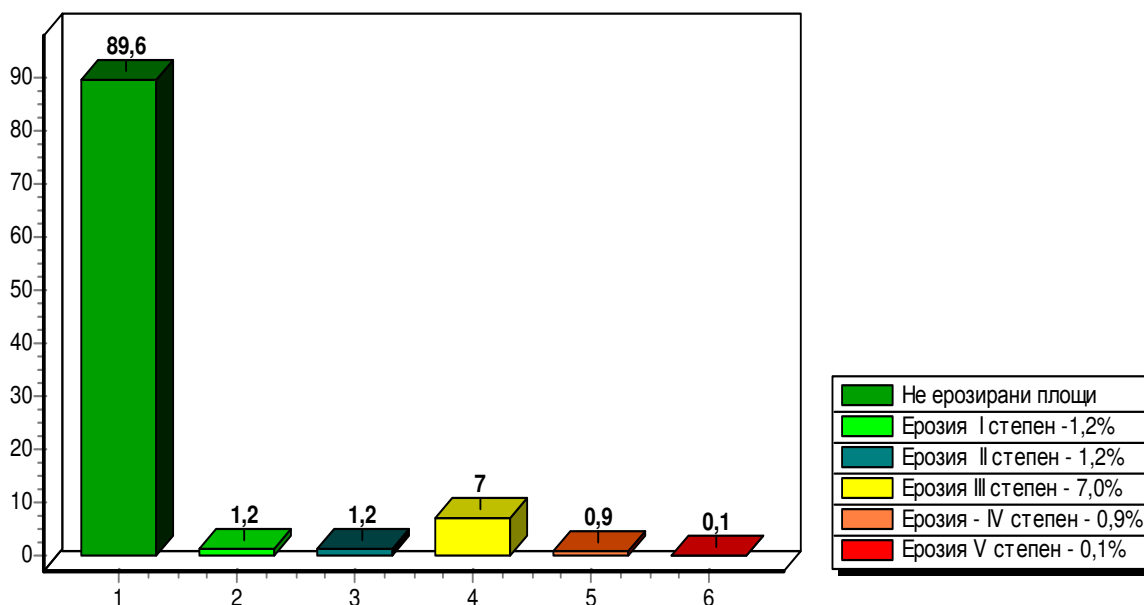
- укрепване на почвата, чрез кореновата система, което увеличава съпротивлението на почвените агрегати срещу отделяне и измиване;
- чрез мъртвата горска постилка разположена върху повърхността на почвата, която я защитава от разрушаващото действие на дъждовните капки;
- стъблата (в зависимост от склопеността) и растителния отпад увеличават коефициента на грапавост на повърхността на почвата, което се отразява

негативно върху скоростта на повърхностния отток, а оттук и върху отслабване на неговите размиващи и влачещи сили.

В резултат на обезлесяване и действие на ерозионни процеси и изнасяне на почва на територията на парка са се обособили нелесопригодни площи, голини и скали. В някои водосбори и сега продължава действието на линейна и плоскостна ерозия.

Диаграма №31
Разпределението на общата площ по видове гори и степени на ерозия на територията на ПП "Врачански Балкан"

Диаграма № 31

Преобладават неерозирани площи. Ерозионните процеси действат върху 10,4% от площта на парка. Най-голяма площ - III степен на ерозия е развита върху нискостъблени, широколистни високостъблени и гори за превръщане. Останалите I, II, IV и V степен на ерозия са в нискостъблени гори.

От *площна ерозия* са обхванати 1832,2ха или 8,8% от ерозираните терени. Най-голям дял имат нискостъблените гори, следвани от широколистни високостъблени, за превръщане, голи площи и иглолистни гори.

Линейната ерозия – струйчеста, браздова, ровинна обхваща 308ха или 1,5% от ерозираните терени. Най разпространена е по горските пътища, покрай деретата и реките.

Папка
9. Карта на почвите и степен на ерозия – М 1:25000

1.12. ХАБИТАТИ И РАСТИТЕЛНОСТ

1.12.1. ХАБИТАТНО РАЗНООБРАЗИЕ

През 1998г. Врачански Балкан е определен за КОРИНЕ място код F00000300, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици. През 2005г. територията е обявена от BirdLife International за Орнитологично важно място код BG 053. С решение на МС от 02.03.007г., територията на парка е одобрена за защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код BG0002053 и Директива 92/43/ЕИО с код BG0000166.

Основният облик на растителната покривка се определя от **естествени дървесни и храстови съобщества**, както и от **вторично възникнали пасища и сенокосни ливади**. Особено специфични за Парка са **откритите варовикови скални стени и откоси, богати на редки видове и растителни групировки**. В общоевропейската класификация на хабитатите тези природни формирания имат собствена позиция под кода 62.1A132 и наименованието „Скални склонове на Врачанския карст”. Хабитатът е включен в Приложение I на Директивата за хабитатите на Европейския съюз, което предполага специални мерки за опазването му. В този смисъл те се явяват **уникални за Европа**. Втори хабитат с изключителна важност, включващ абиотични компоненти е **неблагоустроени пещери (65)**.

В цялостния комплекс от елементи на живата и неживата природа, които изграждат облика на ПП, растителните съобщества заемат ключова позиция поради прости и разбираеми причини:

- Те се явяват основен структурен и функционален компонент на природните екосистеми, изпълнявайки функциите на продуценти на органична материя. Това е неотменно условие за функционирането на останалите основни групи от консументи и редуценти и на екосистемата като цяло;
- Като продуценти на кислород; като фактор за почвообразуване и почвозадържане; с водоохранните си функции и като филтър на въздушни замърсители, съобществата имат изключително важна средообразуваща роля.
- Като хранителна база, място за укрытие и размножаване, те осигуряват жизнено важни потребности на представителите на животинския свят;
- Придавайки основната специфика на ландшафта, растителната покривка оказва съществено положително въздействие върху емоционалното състояние, здравето и духовния баланс на хората.

Посочените причини отреждат основно място на растителните съобщества сред елементите на биологичното разнообразие.

Резултатите от проучването сочат, че в пряка връзка с климатично-почвените условия, на територията на Парка се наблюдава **високо разнообразие от растителни съобщества** и свързаните с тях природни екосистеми.

Относително добре запазени върху по-големи площи са **буковите и горуновите гори**. Значителна част от буковите гори имат семенен произход и достигат възраст над 100 години. Горските съобщества от космат дъб, благун, цер, обикновен габър, мъждрян, имат главно издънков произход и силно нарушена структура, като резултат от прекомерно изсичане в миналото. Сред храстовите съобщества най-големи площи заема келявият габър. Тенденция да завладяват изоставените пасища показват глогът, шипката и драката. Сенокосните ливади са в много добро състояние. Отличават се с благоприятен състав на фуражните видове и богато биологично разнообразие. Пасищата заемат обширни територии главно по високите била. Те също се намират в много добро състояние. Могат да осигуряват изключително ценни фуражни ресурси. Отличават се с високо биологично разнообразие. В момента пасищният режим е силно редуциран, а на места – практически преустановен. В резултат на това се наблюдава “настъпление” на храстите, което води до загуба на пасищни територии и намаляване на биологичното разнообразие.

На местата, където в миналото е имало струпване и задържане на животни за нощуване, пладнуване, водопой и пр., са формирани рудерални огнища, покрити с трънливи видове, коприва, див лапад и др.

В резултат на изкуствено залесяване, на много места в Парка са създадени изкуствени горски култури от широколистни и иглолистни видове, главно от черен бор и от бял бор. Те се нуждаят от по-добро подържане.

Изключителното разнообразие и високата природоохранна стойност на цялостния растителен комплекс се определя от присъствието на **15 типа местообитания, включени в Закона за биологичното разнообразие и в Европейската Директива за хабитатите. Седем от тях изискват специални мерки за опазване и по Бернската конвенция.**

В описанията на съобществата е направена оценка за тяхното съвременно състояние от гледна точка на стабилност, типичност, уязвимост спрямо конкретни заплахи, както и на тяхната консервационна значимост. Направена е връзка с хабитатната принадлежност на групите от асоциации спрямо съвременните европейски класификационни системи. Идентифицирани са хабитатните типове, които са включени в Закона за биологичното разнообразие, в Директивата за хабитатите на ЕИО и в Бернската конвенция.

Приложения I (1.12.1.)

Списъци на хабитатите (природните местообитания) в ПП "Врачански Балкан" по различни национални и международни нормативни документи

1.12.2. РАСТИТЕЛНОСТ

1.12.2.1. КРАТЪК ПРЕГЛЕД НА МИНАЛИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Растителната покривка на Врачанска планина е привличала вниманието на изследователите и нейните основни характеристики са отразени в редица трудове, посветени на България и Балканския полуостров (Adamovic 1909; Стоянов 1941, 1950; Стефанов 1943 и др.).

Частични, но конкретно свързани с растителната покривка на планината, са данните публикувани в разработките на Ахтаров (1936), в Растителност на ливадите и пасищата в България (1964), на Велчев, Йорданов и Ганчев (1965).

През периода 1960-1966 проф. В. Велчев от Институт по ботаника при БАН провежда системно проучване на растителните съобщества на Врачанска планина и през 1971г. излиза от печат неговата монография „Растителната покривка на Врачанска планина“. Следвайки методичните принципи на доминантността, този монографски труд съдържа подробно описание на разнообразието, състава, структурата и екологичните особености на 36 растителни формации, 118 растителни асоциации, редица комплекси между тях, както и на отворени растителни групировки главно по скалистите терени. Разнообразието от растителни съобщества е представено на едромасщабна карта с неозначен мащаб, равен приблизително на 1:50000, която обединява растителното разнообразие в 33 картируеми единици и 12 извънмасщабни знака.

Към паркоустройствения проект от 1995г. частта, разглеждаща растителните съобщества (екосистемите), е базирана основно на данните от Велчев (1971). Картата на екосистемите към проекта представя всъщност основните дървесни и храстови формации, посочени от Велчев, но обединява само в една картируема единица повечето от тревните формации.

Д. Стоева и К. Дончев, като експерти от Дирекцията на ПП „Врачански Балкан“ подготвят и публикуват през 2003г. справочното помагало „Проучвания в ПП "Врачански Балкан" – книга първа – Флористични проучвания. С това издание се разширява информацията за флористичното разнообразие на Парка с установени междувременно около 280 нови растителни вида (спрямо посочените от Велчев около 700 вида). Физикогеографската характеристика на района и характеристиката на растителните съобщества авторите взимат от монографията на Велчев.

1.12.2.2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Информация за биологичното разнообразие в ПП „Врачански Балкан“ е изготвена в резултат на преглед на:

- Голям брой литературни източници;
- Хербарни образци от българските научни хербариуми (SO, SOA и SOM);
- Направената “Характеристика на флората, растителността и растителните екосистеми и предложение на мерки за защита и опазване на растителното разнообразие на територията на ПП „Врачански Балкан“ от Владимир Вълчев и Димитър Узунов, 1995г. - във връзка с изготвянето на Паркоустройствен план на НП “Врачански Балкан”;
- Защитената дипломна работа на тема “Флористична и фитоценологична характеристика на някои находища на редки, застрашени от изчезване, защитени и ендемични видове в ПП „Врачански Балкан“ (Западна Стара планина), Даниела Стоева, 2000г., ЛТУ, гр. София, науч. р-л доц. Ал. Ташев;
- „Проучвания в ПП „Врачански Балкан“ – книга първа – Флористични проучвания, 2003г., ДПП, гр. Враца;
- Резултати от наблюденията на специалистите от Парка;
- Български и международни нормативни документи и материали свързани с опазването на флората и естествените екосистеми;
- Извършени теренни проучвания през вегетационния сезон на 2006г.- 2007г.

Теренните проучвания бяха насочени главно към проучване на разнообразието и картирането на тревните съобщества. Част от най-детайлните проучвания върху тревната растителност са проведени по методичния подход на Браун-Бланке. Еквивалентните синтаксони, отговарящи на методичния подход на Браун-Бланке, са посочени в текста за всяка една картируема единица.

При проучване на растителността в Парка е използван **комплексният подход**, като е обърнато особено внимание на **доминиращите видове** в различните етажи на съобществата и на присъствието на видове **висши растения с природозащитен статут, ендемити и реликти**. Изследван е и таксономичният състав на водорасли, макромикетните гъби, лишеи и мъхове, за които липсва информация в предишните изследвания. За наблюдения бяха избрани главно маршрути близки до туристическите, преминаващи през различни екосистеми.

По време на теренните проучвания е изследвано разнообразието на растителните синтаксони на ниво „група асоциации“, във всяка група е направена оценка на видовия състав, степента на уязвимост, рядкост, естественост, типичност, размери, стабилност, заплахи, райони на разпространение. Пространствените граници са уточнявани и нанесени върху едромащабна карта по лесоустройство (М = 1:10000), с помощта на топографски карти и GPS координати. При камералните анализи са избрани приоритетните за опазване съобщества, съобразно тяхната национална, европейска и световна значимост.

Трансформацията на данните от лесоустройствените планове е базирана на видовия състав и количествените съотношения между видовете във всеки конкретен подотдел. Група от асоциации с подчертано доминиране от един дървесен вид условно е наречена „чиста“, а групата от асоциации, в които доминиращият дървесен вид има количествено участие под 8 (7, 6, 5 и т.н.) е възприета като „смесена“. Всички подотдели, принадлежащи към една и съща група асоциации (екосистеми) са обединени в таблици, които с помощта на ГИС се преработват в съответни картируеми единици.

При описанието на картируемите единици на първо място са изведени връзките на всяка единица и нейната позиция спрямо Закона за биологичното разнообразие, Директивата за хабитатите (92/43/ЕИО), Бернската конвенция, EUNIS и Палеарктичната класификация на хабитатите (Devilliers & Devilliers-Terschuren 1996). С това се улеснява бързата ориентация относно нивото на консервационна значимост на всяка група от съобщества (екосистеми). Синтаксономичната принадлежност на

установените групи от асоциации спрямо класификацията на Браун-Бланке е представена главно на ниво „съюз“ въз основа на данни от литературата.

Поредните номера на установените групи от асоциации съответстват на същите номера от легендата на картата. В този смисъл, описателната част за растителните съобщества може да се разглежда като обяснителен текст към картата. Легендата на картата е организирана по принадлежност на групи от картируеми единици съответно към дъбовия и буковия пояс. Във всеки един от тях картируемите единици са групирани по биологични типове в низходящ ред – дървесни, храстови, тревни съобщества. Вътре във всяка от тези групи подреждането на картируемите единици е свързано с екологичната принадлежност от ксерофилни към мезофилни. Цветовото представяне на картируемите единици върху картата и в легендата следва емоционалното възприятие на топли и студени цветове, свързано с екологичната специфика на съобществата, съответно топлата цветова гама обхваща по-сухите и топли местообитания. По-студената цветова гама включва по-влажните и при по-голяма надморска височина растителни съобщества.

1.12.2.3. РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Проведените теренни проучвания и обработката на данните от литературата предоставят научни основания в границите на ПП да бъдат обособени 53 типа екосистеми в повечето случаи с обхват на ниво „група растителни асоциации“. Налице са данни за техните пространствени граници, площи, райони на разпространение.

В пряка връзка със специфичните условия на абиотичната среда, на територията на резервата се наблюдава високо разнообразие от растителни съобщества и свързаните с тях природни екосистеми. Водещото влияние на естествените почвено-климатични и хидрологични условия се допълва от различни форми на антропогенна намеса. Цялостният облик на растителната покривка се определя от естествени, първични по произход дървесни и храстови съобщества. В тях, обаче, през вековете е наложен отпечатък на интензивно ползване, довело до преобладаващото присъствие на издънковите гори и формирането на значителни по площ вторични храстови съобщества. Вторичните по произход съобщества по природа също имат естествен характер, тъй като не са продукт на пряка човешка намеса при изграждането им, а косвено са резултат от промените на първичната растителност. В някои литературни източници такива съобщества се наричат „полуестествени“. Особено специфични са откритите варовикови скални стени и откоси, върху които освен богата флора, се формират растителни групировки с висока природоохранна стойност.

В по-ново време антропогенната намеса е наложила създаването на изкуствени култури от иглолистни и широколистни видове, първите от които заемат значителна сумарна площ.

В резултат на проведеното проучване и анализ на наличните литературни данни е установено високо разнообразие от растителни съобщества и свързаните с тях екосистеми в границите на Р „Врачански карст“. Общото разнообразие от растителни съобщества в границите на Парка е отнесено към **53 картируеми единици**, които обхващат 22 групи дървесни, 6 групи храстови и 21 групи от тревни асоциации и 4 с абиотичен характер.

В пряка връзка със средообразуващата роля на съобществата, тяхното разнообразие се отнася към **34** типа хабитати по **Палеарктичната класификация** и **28** типа хабитати от **EUNIS** класификацията. **Петнадесет** от тези хабитатни типове са обхванати от **Закона за биологичното разнообразие** в България и от Директивата за **хабитатите** на ЕИО. **Десет** от тях изискват мерки за опазване по **Бернската Конвенция**. Във връзка с посочените документи съответните хабитатни типове имат **национална и общоевропейска значимост**.

(1.12.2.3.) Списък на групите асоциации (екосистеми) в ПП "Врачански Балкан"

	I ДЪБОВ ПОЯС
	Ксерофитни дървесни съобщества
1/ 91AA*	Група смесени съобщества на косматия дъб (<i>Quercus pubescens</i>)
2	Съобщества доминирани от маклен (<i>Acer monspessulanum</i>)
3	Съобщества доминирани от мъждрян (<i>Fraxinus ornus</i>)
4	Група смесени съобщества на мъждрян (<i>Fraxinus ornus</i>)
5	Съобщества доминирани от благун (<i>Quercus frainetto</i>)
6	Група смесени съобщества на благуна (<i>Quercus frainetto</i>)
7	Съобщества доминирани от цер (<i>Quercus cerris</i>)
8	Група смесени съобщества на цера (<i>Quercus cerris</i>)
	Ксеромезофитни и мезофитни дървесни съобщества
9	Съобщества доминирани от обикновен горун (<i>Quercus dalechampii</i>)
10	Група смесени съобщества на обикновения горун (<i>Quercus dalechampii</i>)
11	Смесени съобщества на обикновен горун (<i>Quercus dalechampii</i>) и келяв габър (<i>Carpinus orientalis</i>)
12	Съобщества доминирани от обикновен габър (<i>Carpinus betulus</i>)
13	Група смесени съобщества на обикновения габър (<i>Carpinus betulus</i>)
14	Съобщества и групировки от орех (<i>Juglans regia</i>)
15	Съобщества доминирани от върби (<i>Salix</i>)
	Храстови съобщества
16	Съобщества доминирани от келяв габър (<i>Carpinus orientalis</i>)
17	Група смесени съобщества на келявия габър (<i>Carpinus orientalis</i>)
18	Съобщества доминирани от люляк (<i>Syringa vulgaris</i>)
19	Съобщества доминирани от драка (<i>Paliurus spina-christi</i>)
	Тревни съобщества
20/ 6210*	Съобщества доминирани от садина (<i>Chrysopogon gryllus</i>)
21/ 6210*	Съобщества доминирани от белизма (<i>Dichanthium ischaemum</i>)
22	Съобщества доминирани от валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)
23/ 6210*	Група смесени съобщества на валезийската власатка с планинска чубрица (<i>Festuca valesiaca</i> – <i>Satureja montana</i>)
24/ 6210*	Група смесени съобщества на планинска чубрица с турска мащерка (<i>Satureja montana</i> – <i>Thymus zygoides</i>)
	II БУКОВ ПОЯС
	Дървесни и храстови съобщества
25*	Съобщества доминирани от обикновен бук (<i>Fagus sylvatica</i>) (приоритетни над 100 г.)
26*	Група смесени съобщества на обикновения бук (<i>Fagus sylvatica</i>) (приоритетни над 100 г.)
27	Съобщества от козя върба (<i>Salix caprea</i>)

28	Съобщества доминирани от трепетлика (<i>Populus tremula</i>)
29	Група смесени съобщества на трепетлика (<i>Populus tremula</i>)
30	Съобщества доминирани от турска леска (<i>Corylus colurna</i>)
	Храстови съобщества
31	Група смесени съобщества на глог, дива круша и келяв габър (<i>Crataegus monogyna</i> , <i>Pyrus pyraeaster</i> , <i>Carpinus orientalis</i>)
	Съобщества на ниски храстчета
32	Група смесени съобщества на черна боровинка и връшняк (<i>Vaccinium myrtillus</i> – <i>Bruckenthalia spiculifolia</i>)
	Тревни съобщества
33	Съобщества доминирани от златиста власатка (<i>Festuca xanthina</i>)
34	Съобщества доминирани от широколистна гъжва (<i>Sesleria latifolia</i>)
35	Съобщества на сплеснат овесец (<i>Avenula compressa</i>) с разнотревиe
36/6210*	Съобщества на перест късокрак (<i>Brachypodium pinnatum</i>) с валейска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>)
37	Съобщества на перест късокрак (<i>Brachypodium pinnatum</i>) със суница (<i>Fragaria moshata</i>)
38	Съобщества доминирани от метличеста власатка (<i>Festuca paniculata</i>)
39	Съобщества на перест късокрак (<i>Brachypodium pinnatum</i>) с обикновена полевица (<i>Agrostis capillaris</i>)
40	Съобщества доминирани от къдрава пластица (<i>Lerchenfeldia flexuosa</i>)
41	Съобщества на червена власатка (<i>Festuca rubra</i>) с обикновена полевица (<i>Agrostis capillaris</i>)
42	Съобщества на обикновена полевица (<i>Agrostis capillaris</i>) с фригийска метличина (<i>Centaurea phrygia</i>)
43	Съобщества доминирани от обикновена полевица (<i>Agrostis capillaris</i>)
44*	Съобщества на келереров кентрантус (<i>Centranthus kellereri</i>)
45	Съобщества доминирани от орлова папрат (<i>Pteridium aquilinum</i>)
46	Рудерални огнища
	III ИЗКУСТВЕНИ КУЛТУРИ
47	Изкуствени иглолистни култури
48	Изкуствени култури от широколистни видове
	IV МЕСТООБИТАНИЯ, КОИТО НЕ СА ТЯСНО СВЪРЗАНИ С ПОЯСИТЕ
49*	Групировки от хазмофити
50	Естествени еутрофни езера
51*	Групировки от <i>Silene alpina</i>
52/ 7220*	Извори с твърда вода и туфести формации (<i>Cratoneuron</i>)
53*/ 8310	Пещери

Забележка: 7222* - приоритетен, съгласно Директива 92/43/ ЕИО

* - приоритетен за парка

Анализ на резултатите

1. Смесени съобщества на косматия дъб (*Quercus pubescens*)

Закон за биологичното разнообразие: 91AA Източни гори от космат дъб

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 91AA Източни гори от космат дъб

EUNIS: G1.7/P-41.73 Източни гори от *Quercus pubescens*

Бернска Конвенция: 41.7 Термофилни и супрамедитерански дъбови гори

Pal. Class.: 41.73721 Мизийски гори от *Quercus pubescens* и *Carpinus orientalis*

1. **Обща характеристика** – Съобществата на косматия дъб (*Quercus pubescens*) са елемент на коренната растителност и представляват един от най-ксерофитните типове дървесни съобщества в границите на Парка. Те обитават склонове с югоизточно и южно изложение в по-ниските части на дъбовия пояс. Почвите са хумусно-карбонатни, плитки, сухи. В продължение на столетия системно изсичане е довело до ограниченото присъствие на косматия дъб, съобществата на който имат издънков произход и заемат ограничени площи главно по южните склонове на планината. Те са силно разреждени, примесени най-често с келяв габър (*Carpinus orientalis*) и в много случаи участват в комплекси с ксерофитни тревни съобщества. Синтаксономично съобществата на косматия дъб се отнасят към клас *Quercetea pubescentis*, който включва термофилните листопадни гори от източно-суб-средиземноморския басейн. Фрагментарният характер на съобществата налага отнасянето на тази растителност към съюз *Carpinion orientalis*.

1. **Уязвимост / Заплахи** – Нарушената структура на съобществата и фрагментарният им характер позволяват развитие на ерозионни процеси, които пречат естественото им възобновяване.

2. **Рядкост** – съобществата на косматия дъб имат относително широко разпространение в страната.

3. **Естественост** – Елемент на коренната растителност, но имат издънкова природа и намалени средообразуващи функции.

4. **Типичност** – Типични представители на ксеротермния дъбов пояс, но със силно нарушена структура.

5. **Размери** – Ограничени. Площ – 73,1ха – ДГС "Мездра" (отд. 17,95,97)

6. **Стабилност** – Относително стабилни и устойчиви в условията на плитки и сухи почви.

7. **Значение** – Въпреки, че в границите на Парка съобществата са силно нарушени от антропогенната дейност, техните хабитати имат както национална, така и общоевропейска значимост.

8. **Приоритетни за опазване** – да

9. **Мерки за опазване** – Препоръчително е в Плана за управление да се предвиди запазването на оцелелите групировки и да не се допуска подмяната им с изкуствено залесяване.

2. Съобщества доминирани от маклен (*Acer monspessulanum*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 41.8 Смесени термофилни гори

EUNIS: G1.7/P-41.83 Термофилни гори от *Acer*

Pal. Class.: 41.834 Мизийски термофилни гори от *Acer* sp.

1. **Обща характеристика** – Съобществата на маклена имат подчертано южна природа, поради която присъствието им в растителността на Врачанска планина Велчев (1971) определя като твърде интересно явление. Според Велчев, Йорданов и Ганчев (1965) те безспорно имат реликтна природа, но сегашният им състав носи

черти на силна антропогенна повлияност. Разпространени са в района над гара Черепиш и в района на селата Стояново и Долно Озирово. Условието на местообитание се характеризират със стръмни склонове, плитки и сухи почви; скалната основа е съставена от варовици. Съобществата имат отворен характер и в състава им значително участие имат *Carpinus orientalis*, *Syringa vulgaris*, *Fraxinus ornus*, *Cotinus coggygia*.

Синтаксономично тези съобщества могат да бъдат отнесени към асоциация *Aceri monspessulani – Quercetum petraeae* (R.Knapp 1944) Oberd.1957, която се отнася към съюза *Quercion pubescenti-petraeae* Br.-Bl. 1932 em. Riv.-Mart. 1972.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Основна заплаха за устойчивото развитие на съобществата са ерозионните процеси, които силно ограничават естественото възобновяване и развитие на маклена. Потенциална заплаха е конкурентното развитие на съпътстващите видове.

3. *Рядкост* – съобществата на маклена имат ограничено разпространение в страната и могат да се разглеждат в категорията „редки“.

4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност.

5. *Типичност* – Типичен представител на ксеротермния дъбов пояс, но имат нарушена структура вследствие на антропогенната дейност (изсичане, интензивна паша в миналото) и ерозионните процеси.

6. *Размери – площ: 7,9ха* – ДГС "Мездра" (96 г) - силно ограничена.

7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви в условията на плитки, ерозиранни и сухи почви.

8. *Значение* – С важна природоохранна значимост като реликтни съобщества на национално и европейско ниво. Европейската им значимост и обект на опазване се определя от Бернската Конвенция.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Планът за управление да не допуска подмяна на съобществата с изкуствено залесяване. Да се предвидят мероприятия, които да ограничат конкурентното присъствие на други видове, както и да се подпомогне естественото възобновяване и увеличаване площите на маклена.

3.; 4. Група смесени и доминирани от мъждрян (*Fraxinus ornus*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 41.8 Смесени термофилни гори

EUNIS: G1.7/P-41.86 Термофилни гори от *Fraxinus*

Pal. Class.: 41.863 Термофилни гори от *Fraxinus ornus*

1. *Обща характеристика* – Чистите и смесените съобщества на мъждряна имат основна роля в изграждане на растителната покривка на дъбовия пояс. В основната си част те имат първичен произход и са елемент на коренната растителност, но на редица места са се разселили вторично. Като представители на по-южен тип растителност (Adamovic 1909) тези съобщества характеризират южния елемент в растителната покривка на Врачанска планина (Велчев 1971).

Чистите съобщества имат съвсем ограничено разпространение. Смесеният тип преобладава и се характеризира със значително разнообразие на съпътстващи дървесни и храстови видове. В състава на последните се отличават видове с реликтна природа като *Corylus colurna*, *Acer monspessulanum*, *Acer hyrcanum*, *Juglans regia*, *Syringa vulgaris*.

Местообитанията се характеризират предимно със северно изложение, варовикова подпочвена скала, плитки, камениви, сухи почви от типа „хумусно-карбонатни“ при надморски височини между 400 и 1000м.

Синтаксономично тези съобщества могат се отнесат към съюза *Syringo – Carpinion orientalis*, който обхваща термофилни съобщества от Балканския полуостров в рамките на ксеротермния дъбов пояс принадлежащ към клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Неблагоприятни почвени условия, ерозионни процеси.
3. *Рядкост* – Широко разпространени, особено в южните части на страната.
4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност. На места са разпространени вторично.
5. *Типичност* – Типични представители на ксеротермния дъбов пояс.
6. *Размери* – обща площ: 692,3ха, от тях чистите съобщества - 166,1ха; смесените – 526,2ха. На територията на четирите ДГС, като най-много са в ДГС "Враца" – 478,1ха. Върху площ от по около 100ха в ДГС "Своге" и "Мездра" и само 45ха в ДГС "Берковица"
7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества.
8. *Значение* – С важна противоерозионна роля. Хабитат с високо биологично разнообразие. С национална и общоевропейска значимост.
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – Планът за управление да не допуска изсичане на горите от мъждрян.

5.: 6. Група смесени и доминирани от благун (*Quercus frainetto*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 41.7 Термофилни супрамедитерански дъбови гори

EUNIS: G1.7/P-41.76 Балкано-Анадолски термофилни гори от *Quercus*

Pal. Class.: 41.768 Мизийско-Дунавски термофилни дъбови гори

1. *Обща характеристика* – Чистите и смесените съобщества на бладуна (*Quercus frainetto*) формират един от най-типичните елементи в растителната покривка на дъбовия пояс. Коренни по характер, те обаче имат изцяло издънков произход в резултат на интензивните сечи в миналото. В резултат на изсичането съвременното им разпространение е ограничено в значителна степен и по-добре запазени компактни съобщества се срещат главно в северозападната част на планината (около селата Стояново, Долно Озирово и Долна Бяла речка) при надморска височина 300-600м. Преобладават западните и източните изложения. Терените са с наклон до 15°. Скалната основа е представена от пясъчници и шисти, на отделни места (Зверино) – от старопланински гранитоиди. Почвите са от типа сиви горски, плитки и средно мощни, сухи.

По-широко разпространение има смесената група от асоциации, в която съпътстващи елементи с по-високо обилие са *Carpinus orientalis*, *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Crataegus monogyna*.

Съобществата на бладуна се отнасят към съюз *Quercion confertae*, който обхваща термофилните смесени дъбови гори на Балканите. Както и предходните типове, този съюз се отнася към клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – По-нататъшното изсичане главно за дърва за отопление.

3. *Рядкост* – Съобществата на бладуна са широко разпространени в ксеротермния дъбов пояс на цялата страна.

4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност.

5. *Типичност* – Издънковите форми не носят типичните черти на съобществата със семенен произход.

6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 165,2ха, а смесените – 404,2ха. На територията на четирите стопанства. Най-много са в ДГС "Берковица" – 353,0ха – смесени и 84,8ха – чисти.

7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества.
8. *Значение* – В границите на Парка с понижени стопански качества, но с важна средообразуваща и противоерозионна роля. С национална и европейска значимост.
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – В дългосрочен план превръщане издънковите гори в семенни. Стопанското ползване (сечи) не трябва да надхвърля годишния прирастна дървесина.

7.: 8. Група смесени и доминирани от цер (*Quercus cerris*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: 91M0 Балкано-Панонски церово-горунови гори

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 91M0 Балкано-Панонски церово-горунови гори

Бернска Конвенция: 41.7 Термофилни и супрамедитерански дъбови гори

EUNIS: G1.7/P-41.76 Балкано-Анадолски термофилни гори от *Quercus*

Pal. Class.: 41.76811 Мизийско-Дунавски гори от *Quercus cerris* и *Q. frainetto*

1. *Обща характеристика* – Чистите и смесените съобщества, доминирани от цер са елемент на коренната растителност на Парка и в миналото са имали съществена роля в изграждане на растителността на дъбовия пояс. Интензивните сечи са довели до редуциране на тяхната площ и в днешно време запазените съобщества в по-голямата си част имат издънков произход. Те заемат главно северозападните склонове на планината и се развиват върху варовици, пясъчници и гранитоиди с относително свежи неерозирани почви. В сравнение със съобществата на благауна, местообитанията на цера имат по-мезофилен характер, което позволява в състава на смесените съобщества присъствие на по-мезофилни видове като *Carpinus betulus*, *Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides*. Нарушената структура е довела до увеличено участие на *Carpinus orientalis*, както и на редица по-ксерофилни, нетипични горски видове като *Crysopogon gryllus*, *Dichantium ischaemum*, *Festuca valesiaca* и др. Съобществата на цера се отнасят към съюз *Quercion confertae*, който обхваща термофилните смесени дъбови гори на Балканите. Както и предходните типове този съюз се отнася към клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В сравнение с благауна, дървесината на цера има значително по-ниски качества, поради което сечите са протичали с по-ниска интензивност. Като дърва за огрев, обаче, съобществата могат да бъдат подлагани и на по-нататъшно изсичане.

3. *Рядкост* – Съобществата на цера имат широко разпространение във всички части на страната.

4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност, но силно повлияни от антропогенната дейност. С нарушена структура, издънков произход и ограничено самовъзобновяване.

5. *Типичност* – Типичен елемент на дъбовия пояс.

6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 196,1ха, а смесените – 302,1ха. От четирите стопанства най-много са в ДГС "Враца" – 152,5ха - чисти и 176,7ха смесени.

7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества при условията на недостатъчна влага в парковата територия.

8. *Значение* – С важна средообразуваща и противоерозионна роля. Хабитатите са с национална и европейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Запазване на оцелелите площи. Стопанското ползване (сечи) не трябва да надхвърля годишната продукция на дървесина. В дългосрочен план превръщане издънковите гори в семенни.

9., 10., 11. Група смесени и доминирани от обикновен горун (*Quercus dalechampii*) съобщества: Смесени съобщества на обикновен горун (*Quercus dalechampii*) и келяв габър (*Carpinus orientalis*)

Закон за биологичното разнообразие: 91M0 Балкано-Панонски церово-горунови гори

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 91M0 Балкано-Панонски церово-горунови гори

Бернска Конвенция: 41.7 Термофилни и супрамедитерански дъбови гори

EUNIS: G1.7/P-41.76 Балкано-Анадолски термофилни гори от *Quercus*

Pal. Class.: 41.76821 Централно Мизийски гори от *Quercus daleschampii* и *Carpinus orientalis*

1. **Обща характеристика** – Групите от асоциации на обикновения горун (*Quercus dalechampii*) принадлежат към коренната растителност на Парка. В миналото те са били по-широко разпространени и са формирали основната част на ксеро-мезофилния дъбов пояс. В резултат на интензивни сечи общата им площ е силно редуцирана и на тяхно място са възникнали вторични храстови и тревни съобщества. В много участъци е проведено и изкуствено залесяване, главно с бял бор и черен бор. Все пак, съобществата на горуна са сред най-запазените дъбови съобщества в границите на Парка, въпреки че по-голямата част от тях имат издънков произход.

В съответствие с мезофилната природа на този вид, местообитанията му са локализирани предимно по склонове със северно изложение, в близост до планинските реки и потоци, където почвената и въздушна влага имат по-високи стойности. Във връзка с тези изисквания стои и по-голямата надморска височина на разпространение (над 700 m).

В тревната покривка на чистите съобщества относително високо обилие имат мезофилни видове като *Festuca heterophylla*, *Poa nemoralis*, *Stellaria holostea*, *Melica uniflora* и др.

Съобществата с доминиране на обикновения горун следва да се отнесат към съюз *Quercion confertae* на клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

Случаите, в които *Carpinus orientalis* има подчертано субдоминантна роля са отделени в самостоятелна група от асоциации и в самостоятелна картируема единица. Синтаксонимично тези съобщества се отнасят към съюза *Carpinion orientalis*.

2. **Уязвимост / Заплахи** – Ценната дървесина на обикновения горун е условие за интензивно стопанско ползване.

3. **Рядкост** – Ксеромезофилните гори на обикновения горун имат широко разпространение и формират основния облик на ксеромезофилния дъбов пояс почти във всички наши планини (без Странджа).

4. **Естественост** – Елемент на коренната растителност, но с нарушена структура и предимно издънков произход.

5. **Типичност** – Типични представители на ксеромезофилния дъбов и габъръв пояс.

6. **Размери** – Чистите съобщества заемат площ от 1072,8ха, а смесените – 692,4ха – и в четирите стопанства. Съобществата със субдоминантна роля на келявия габър имат площ 178,8ха – само на територията на ДГС "Мездра" (144,6) и ДГС "Берковица" (34,2ха).

7. **Стабилност** – Относително стабилни и в добро състояние съобщества.

8. **Значение** – С важна средообразуваща и противоерозионна роля. С висока стопанска значимост на дървесината. Имат както национална, така и общоевропейска природоохранна значимост.

9. **Приоритетни за опазване** – да

10. **Мерки за опазване** – Стопанското ползване (сечи) не трябва да надхвърля годишния прираст. Да не се допуска намаляване на площите. В дългосрочен план да се провеждат мероприятия за възстановяване на горите със семенен произход.

12., 13. Група смесени и доминирани от обикновен габър (*Carpinus betulus*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G1.A/P-41.A2 Източни гори от *Carpinus betulus*

Pal. Class.: 41.A22 Дакийско-Мизийски гори от *Carpinus betulus*

1. *Обща характеристика* – В съответствие с мезофилната природа на обикновения габър, неговите чисти и смесени съобщества заемат преди всичко склонове със северно изложение, с по-мощни и свежи почви. Подобно на съобществата на обикновения горун те се явяват остатък на силно нарушения от човешка дейност ксеромезофилен дъбов и габъров пояс (с неизвестни съображения Велчев (1971) относно тези съобщества към буковия пояс?).

В миналото габъровите съобщества са заемали значително по-големи площи, които са намалели в следствие на интензивно изсичане, главно като дърва за огрев. В преобладаващата си част запазените гори имат издънков произход.

В състава на смесените съобщества значително количествено присъствие имат съпътстващите видове *Acer campestre*, *A. hyrcanum*, *Fagus sylvatica*, *Crataegus monogyna*, *Cornus mas*. Специфично е присъствието на терциерния реликт *Daphne laureola*. Тревната покривка има състав подобен на този на горуните гори. Ролята на субдоминанти в някои случаи имат *Poa nemoralis*, *Festuca heterophylla*, *Melica uniflora*, *Galeobdolon luteum*.

Съобществата на обикновения габър са включени в съюза *Carpinion betuli* Issler 1931 em. Oberd. 1957, който е един от широко застъпените синтаксони в рамките на *Quercus-Fagetum* Br.-Bl. et Vlieg. 1937. За определяне на цялостното разнообразие от асоциации, разпространени на територията на Парка в рамките на този съюз, са необходими бъдещи проучвания. На този етап следва да се отбележат само асоциациите *Stellario holosteaе – Carpinetum betuli* Oberd. 1957 и *Galio albae – Carpinetum betuli* Oberd. 1957, като елемент на разнообразието на парковата територия.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Относително високият прираст и ценната за огрев дървесина са обект на стопански интерес.

3. *Рядкост* – Съобществата на обикновения габър имат широко разпространение почти в цялата страна.

4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност.

5. *Типичност* – Типични за мезофилните обитания на пояса.

6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 166,9ха, а смесените – 547,5ха – най-много разпространени в ДГС "Враца" (511,5ха).

7. *Стабилност* – Устойчиви в условия неповлияни от човешката дейност.

8. *Значение* – Със стопанска значимост. Важни почвообразуващи и водохранни функции.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Планът за управление да не допуска намаляване на общата площ. Нивото на стопанското ползване да не надвишава средния прираст. Мероприятия за превръщане в семенни гори.

14. Съобщества и групировки от орех (*Juglans regia*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: не

Pal. Class.: не

1. *Обща характеристика* – В научните среди няма единомислие по въпроса за естествения характер на съобществата от ореха в България. Според Стефанов (1943), Стефанов и Ганчев (1958) това са вторично възникнали чрез самозасяване от културните плантации съобщества. Според Стоянов (1941) и Велчев (1971) това са естествени по произход коренни съобщества. Аргумент в полза на последното разбиране е наличието на редица реликтни видове, както и спецификата на средата, в която те се развиват. Най-често неголеми по площ съобщества и групировки от орех се срещат върху скалните сипеи, изключително върху варовиков субстрат, във всички части на планината. Тук те имат реликтен произход и се явяват изключително специфичен елемент на растителната покривка. В условията на нестабилните сипеи тревната покривка е бедна или липсва напълно. Върху по-стабилните субстрати по-високо количествено присъствие имат видове растения като *Parietaria officinalis*, *Urtica dioica*, *Pteridium aquilinum*. Трудно може да се определи синтаксономичната принадлежност на тези групировки. В европейски мащаб орехът е елемент на растителността от клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Потенциална заплаха за ореховите съобщества може да представлява браконьерски интерес към висококачествената дървесина.

3. *Рядкост* – Естествените съобщества от орех са сравнително рядко срещани на територията на страната.

4. *Естественост* – вероятно с естествен произход.

5. *Типичност* – Типични за територията на Парка.

6. *Размери* – Върху ограничена площ – 26,4ха, в четирите стопанства пръснати на малки площи – ДГС "Враца" – 22,7 ха в 11 отдела; ДГС "Мездра" – 2,4ха – отд. 12-б,е; ДГС "Своге" – 0,8ха – 85-г и ДГС "Берковица" – 0,5ха.

7. *Стабилност* – Наличието на възрастни дървета и нормално самовъзобновяване илюстрират устойчивост дори върху подвижните сипейни субстрати.

8. *Значение* – Важна укрепителна роля. Източник на плодове.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Запазване на популациите от изсичане.

15. Съобщества доминирани от върби (*Salix*)

Закон за биологичното разнообразие: 91E0 – Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 91E0 – Алувиални гори с *Alnus glutinosa* и *Fraxinus excelsior* (*Alno-Pandion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)

Бернска Конвенция: 44.1 Крайречни върбови формации

EUNIS: G1.1/P-44.13 Средноевропейски гори от *Salix alba*

Pal. Class.: 44.132 Източно-Европейски тополово-върбови гори

1. *Обща характеристика* – Съобществата на бялата върба са локализирани по крайречните брегове в ниските части на Парка. На повечето места те формират отворени групировки под формата на неравномерно развита ивица от единични дървета и групи. По-значителни площи те заемат край река Черна под Лютаджик и край изкуствените водоеми при северозападната граница на Парка. Синтаксономично

съобществата от бяла върба се отнасят към съюза *Salicion albae* Soo 1930 от клас *Salicetea purpureae* Moor 1958.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В зоната на активно човешко присъствие - потенциална опасност от браконьерско изсичане. При силни порои е възможно унищожаването на отделни дървета и групи.

3. *Рядкост* – С широко разпространение покрай всички реки в страната.

4. *Естественост* – Представител на коренната растителност.

5. *Типичност* – Нетипични за парковата територия.

6. *Размери* – Заемат площ от 4,6ха – ДГС "Мездра" – 3,8ха (5-о); ДГС "Враца" – 0,5ха (46-и); ДГС "Берковица" – 0,3ха (313-с).

7. *Стабилност* – Ниска степен на стабилност.

8. *Значение* – Ограничени укрепващи функции. С национална и европейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Запазване на съществуващите съобщества.

16., 17. Група смесени и доминирани от келяв габър (*Carpinus orientalis*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 41.8 Смесени термофилни гори

EUNIS: G1.7/P-41.82 Гори от *Carpinus orientalis*

Pal. Class.: 41.8222 Мизийски гори от *Carpinus orientalis*

1. *Обща характеристика* – Съобществата на келявия габър имат съществена роля в изграждането на растителната покривка върху голяма част от парковата територия и придават основния облик на ксеротермния дъбов пояс. Предимно вторични по произход, те заемат мястото на изсечени в миналото дъбови гори. Фитоценозите имат главно храсталачен тип, който е резултат от неблагоприятните условия (плитки, каменливи и скалисти, сухи, силно ерозирани терени), както и от антропогенната дейност (сечи, паша на кози). Върху по-ограничени площи съобществата са представени с ниски дървесни форми. Съставът им е изключително богат. За това способстват отворените пространства и относително слабата конкуренция на келявия габър.

В смесените съобщества участват голям брой дървесни и храстови видове като *Quercus pubescens*, *Q. frainetto*, *Acer campestre*, *Fraxinus ornus*, *Paliurus spina christi*, *Syringa vulgaris*, *Cotinus coggygria*, *Pyrus pyraeaster*, *Crataegus monogyna*, *Rosa canina*, *Clematis vitalba* и др. Заслужава да се отбележи присъствието на реликвните видове *Daphne laureola*, *Acanthus longifolius*, *Acer monspessulanum*, *A. hyrcanum*, *Corylus colurna*, *Juglans regia*.

Синтаксономично съобществата на косматия дъб се отнасят към клас *Quercetea pubescentis*, който включва термофилните листопадни гори от източно-субсредиземноморския басейн. Фрагментарният характер на съобществата налага отнасянето на тази растителност към съюз *Carpinion orientalis*.

В своята монография Horvat, Glavas и Ellenberg (1974) отнасят растителността доминирана от келяв габър към съюза *Ostryo – Carpinion orientalis*, която определят като подчертано субмедитеранска и разграничават в нея редица географски варианти. В по-новите синтаксономични схеми съобществата с доминиране на келяв габър се отнасят към съюза *Carpinion orientalis*. Тъй като на много места келявият габър формира смесени съобщества с други дървесни и храстови видове, следва да се отбележи, че в тези случаи съответстващи синтаксони са *Paliuro-Carpinion orientalis* и *Syringo-Carpinion orientalis*. Всички тези съюзи се отнасят към клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Практически неуязвими.

3. *Рядкост* – Широко разпространени в ксеротермния дъбов пояс на цялата страна.
4. *Естественост* – Представители на коренната растителност, но имат предимно вторичен произход.
5. *Типичност* – Типични представители на сухите варовити терени.
6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 4095,7ха, а смесените – 1750,3ха. Повсеместно в ПП.
7. *Стабилност* – Висока степен на стабилност и устойчивост.
8. *Значение* – С изключително важна противоерозионна роля, но с ниски стопански качества. Имат европейска значимост.
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – Ограничаване на площите чрез залесяване с местни видове на местата, на които има по-добре запазена почва.

18. Съобщества доминирани от люляк (*Syringa vulgaris*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 31.8В Югоизточно-Мизийски широколистни листопадни храсталаци

EUNIS: F3.2/P-31.8В Субконтинентални и континентални широколистни листопадни храсталаци

Pal. Class.: 31.8B321 Мизийски съобщества от *Syringa vulgaris*

1. *Обща характеристика* – Съобществата на люляка са разпространени на много места в границите на Парка, като заемат относително ограничени площи изключително върху варовитите терени. Местообитанията се характеризират с плитки, сухи, силно ерозирани почви и висок процент на излази на подпочвената скала. На много места тези съобщества са разширили вторично своето разпространение, заемайки мястото на изсечени гори. По-големи по площ и по-компактни фитоценози се наблюдават в района на с. Стояново, над гр. Враца, връх Бабка, с. Бели Извор, около Леденика, над Згориград и др. По време на цъфтеж, с неповторимия си аромат люляците представляват истинска атракция за туристите.

По-голямата част от разглежданите съобщества се отнасят към описаната за Балканите асоциация *Syringo-Carpinetum orientalis* Jakucs 1959. Тя, както и останалите съобщества на люляк в района, се отнасят към съюз *Syringo-Carpinion orientalis* на клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Масово събиране за букети от туристите.
3. *Рядкост* – Относително широко разпространени в страната.
4. *Естественост* – Представители на коренната растителност с вторично разширение на заеманата площ.
5. *Типичност* – Типичен елемент в растителността на Парка.
6. *Размери* – Малки точкови находища.
7. *Стабилност* – Висока степен на стабилност и устойчивост върху силно ерозираните и скални терени.
8. *Значение* – Изключителна укрепваща и противоерозионна роля. С висок естетичен ефект по време на цъфтеж. Специфични за югоизточна Европа, включването им в Бернската конвенция им придава европейска значимост.
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – Запазване на съществуващите площи.

19. Съобщества доминирани от драка (*Paliurus spina-christi*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: 31.8В Югоизточно-Мизийски широколистни листопадни храсталаци

EUNIS: F3.2/P-31.8В Субконтинентални и континентални листопадни храсталаци

Pal. Class.: 31.8В33 Мизийски храсталаци от *Paliurus spina-christi*

1. **Обща характеристика** – Съобществата на драката имат ограничено присъствие в парковата територия. Те се срещат в ниските части на Парка, в района на гара Елисейна и гара Зверино. Възникнали са вторично и заемат място на изсечени в миналото ксеротермни дъбови гори. Местообитанията се характеризират с южно изложение и наклон на терените до 15-20°. Скалната основа е представена от гранитоиди и пясъчници. Почвите са плитки, сухи, силно ерозирани. Фитоценозите имат хетерогенна хоризонтална структура. Драката формира групи от храсти, между които остават отворени пространства, заети главно от тревни компоненти с доминиращо участие на садината (*Chrysopogon gryllus*). Единични дървета от *Quercus pubescens* подсказват присъствието на ксеротермните дъбови гори в миналото. Синтаксономична принадлежност - *Paliuro-Carpinion orientalis* на клас *Quercetea pubescenti-petraeae* (Oberd. 1948) Doing 1955.

2. **Уязвимост / Заплахи** – Практически неуязвими.

3. **Рядкост** – съобществата на драката имат относително широко разпространение в страната.

4. **Естественост** – С вторичен произход.

5. **Типичност** – Нетипични за естествената растителност на парка, защото са вторичен елемент.

6. **Размери** – Заемат ограничени площи – 0,4ха – ДГС "Мездра" – 15-п.

7. **Стабилност** – Висока степен на стабилност и устойчивост при неблагоприятните условия на местообитанията.

8. **Значение** – Без стопанско значение. С важни укрепителни и противоерозионни функции. С Европейска значимост.

9. **Приоритетни за опазване** – не

10. **Мерки за опазване** – Принципно е препоръчително подмяна с ксеротермни дъбове, но в условията на плитките и ерозирани почви това едва ли е реалистична възможност.

20. Съобщества доминирани от садина (*Chrysopogon gryllus*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.2 Многогодишни тревни съобщества върху варовици и базични степи

Pal. Class.: 34.31632 Мизийски ливадни степи с *Chrysopogon*

1. **Обща характеристика** – Съобществата на садината имат широко разпространение, но са представени от ограничени по площ фитоценози в ниските части на Парка, в дъбовия пояс. Те имат вторичен произход и се развиват на мястото на изсечени в миналото дъбови гори. Почвите варират по своята мощност, на някои места те са засегнати от плоскостна ерозия. Разпространението на тези съобщества е привързано към околностите на селищата край парковата територия, където ползвани като пасища (в миналото), те са придобили устойчиво-произведен характер. Поради

редуциране на пасищния режим, в границите на бившите пасища се наблюдава „настъпление“ на храстова растителност. Ролята на субдоминанти във фитоценозите имат видове като *Agrostis capillaris*, *Festuca valesiaca*, *Trifolium laevigatum*, *Vulpia myuros*, *Danthonia alpina*. Ограничена част от съобществата, развиващи се при мезофилни условия се намират под сенокосен режим на ползване. Тези съобщества са много типични за растителността на Балканския полуостров и като такива се отнасят към специфичния съюз *Chrysopogoni – Danthonion calycinae* Kojic 1957 на клас *Festuco-Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Изоставените пасища и ливади обрастват с храсти и перспективата е този процес да продължи с нарастваща скорост.

3. *Рядкост* – Широко разпространени в цялата страна.

4. *Естественост* – Вторични по произход.

5. *Типичност* – Типичен елемент на производната растителност в дъбовия пояс.

Нетипични за коренната растителност.

6. *Размери* – Заемат ограничена площ.

7. *Стабилност* – Устойчиви в режим на умерена паша или коситба. Нестабилни в сукцесионния процес след преустановяване на стопанското ползване.

8. *Значение* – Източник на фуражни ресурси. Със значение за формиране и съхраняване на богато биоразнообразие. С изключителна национална и общоевропейска природоохранна значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Ограничаване настъплението на храсти.

21. Съобщества доминирани от белизма (*Dichantium ischemum*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.22 Аридни субконтинентални степни тревни съобщества (*Festucion valesiacaе*)

Pal. Class.: 34.31612 Мизийско-Карпатски андропогонидни степи

1. *Обща характеристика* – Съобществата на белизмата имат по-ограничено разпространение в сравнение с тези на садината. Те са локализирани в границите на ксеротермния дъбов пояс в ниските части на планината, по южни склонове. Подпочвената скала е варовикова, почвите са плитки и сухи, на места – слабо ерозиранни. Съобществата на белизмата имат вторичен произход и заемат места на изсечени в миналото дъбови гори. В миналото те са ползвани като пасища, които в днешно време са практически изоставени. Фуражните качества на тревостоите са ниски. Синтаксономично разглежданите съобщества на белизмата се отнасят към съюз *Festucion valesiacaе* на клас *Festuco-Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В условия на преустановена паша започва инвазия на храстови видове.

3. *Рядкост* – Широко разпространени в равнинните и хълмисти райони на цялата страна.

4. *Естественост* – Бидейки вторични по произход, те се отнасят към групата на полуестествените тревни съобщества.

5. *Типичност* – типични представители на производната растителност в Парка.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Относително стабилни в условията на пасищен режим и неустойчиви при неговото преустановяване.

8. *Значение* – Източник на фуражни ресурси. С противоерозионна роля. Съхраняват богато биоразнообразие. Представяват национална и общоевропейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Стимулиране на умерена паша и запазване на съобществата като елемент на общото биоразнообразие.

22. Съобщества доминирани от валезийска власатка (*Festuca valesiaca*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.22 Аридни субконтинентални степни тревни съобщества (*Festucion valesiaca*)

Pal. Class.: 34.31611 Мизийско-Карпатски степи със *Stipa* и *Festuca*

1. *Обща характеристика* – Съобществата на валезийската власатка присъстват в различни части от парковата територия. Те имат вторичен произход и заемат мястото на изсечени в миналото дъбови, габъррови и букови гори. Според данните на Велчев (1971) този тип съобщества е имал широко разпространение и голяма сумарна площ. Той ги определя като едни от най-високо продуктивните ливади и пасища. Нашите проучвания разкриват значителна промяна, довела до редуция на находищата и на тяхната обща площ. На конкретни места посочени от Велчев (м. "Кравя", вр. Соколец, вр. Бук и др.) преобладаващите в миналото съобщества на *Festuca valesiaca* в днешно време са подменени от по-мезофилните съобщества на *Agrostis capillaris*, *Festuca rubra* и *Brachypodium pinnatum*. Съобществата на валезийската власатка следва да се отнесат към съюз *Festucion valesiaca* на клас *Festuco – Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Неблагоприятни сукцесионни процеси.

3. *Рядкост* – Имат широко разпространение в цялата страна.

4. *Естественост* – С вторичен произход.

5. *Типичност* – Типичен представител на ксерофилните и ксеромезофилните ливади и пасища.

6. *Размери* – Заемат ограничена площ.

7. *Стабилност* – Нестабилни в условия на редуциран пасищен режим.

8. *Значение* – С икономическо значение като източник на фуражни ресурси. С национално и европейско значение като елемент на ЗБР и Директивата за хабитатите.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Стимулиране на умерен пасищен режим или окосяване.

23. Група смесени съобщества на валезийската власатка с планинска чубрица (*Festuca valesiaca – Satureja montana*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фацис върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.2/P-34.311 Хелено-Балкански степи със *Satureja montana*

Pal. Class.: 34.311 Хелено-Балкански степи с ароматни растения

1. *Обща характеристика* – Това съобщество е установено в един пункт по склоновете на понорите северозападно от хижа Леденика. С ограничената си площ, то няма съществено значение за облика на растителността в Парка. В района се наблюдава интензивно настъпление на храсти, които на места формират мозайки с тревната растителност. Синтаксономично следва да се отнесе към съюза *Saturejo – Thymion* от клас *Festuco – Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Обрастване с храстова растителност.

3. *Рядкост* – Подобни съобщества са разпространени по варовити терени в цялата страна.

4. *Естественост* – Естествен компонент на вторичната тревна растителност.

5. *Типичност* – Сравнително характерни за сухите ерозирани склонове.

6. *Размери* – Заемат много ограничена площ. В ДГС "Берковица" – 10,2ха.

7. *Стабилност* – Относително стабилни, но в условията на преустановена паша бързо ще се изместят от храстова растителност.

8. *Значение* – Естествен фуражен ресурс. С високо национално и общоевропейско значение.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Само поддържане на умерен пасищен режим може да осигури дълготрайно съществуване на подобни съобщества.

24. Група смесени съобщества на планинска чубрица с турска мащерка (*Satureja montana – Thymus zygoides*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.2/P-34.311 Хелено-Балкански степи със *Satureja montana*

Pal. Class.: 34.311 Хелено-Балкански степи с ароматни растения

1. *Обща характеристика* – Съобщества на планинската чубрица с турска мащерка се срещат много ограничено в парковата територия. Такава растителност беше наблюдавана в района на вр. Околчица на склон със северно изложение. Почвите са много плитки и сухи. Теренът е варовиков, каменлив, което е предпоставка за силно отворения характер на съобществата. По-голямо обилие в тях имат *Poa angustifolia*, *Scabiosa triniifolia*, *Sanguisorba minor*, *Festuca valesiaca*, *Asperula cynanchica*. Съобществата са елемент на съюза *Saturejo – Thymion* от клас *Festuco – Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Практически не са застрашени.

3. *Рядкост* – Подобни съобщества се срещат сравнително рядко на каменливи терени в цялата страна.

4. *Естественост* – Естествен компонент на парковата територия, но с вторичен произход.

5. *Типичност* – Типични за каменливите склонове.

6. *Размери* – Заемат ограничена площ.

7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества.

8. *Значение* – Компонент на биоразнообразието. Няма стопанско значение. С национална и общоевропейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Не се налагат специални мерки.

25., 26. Група смесени и доминирани от обикновения бук (*Fagus sylvatica*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: 91W0 Мизийски букови гори

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 91W0 Мизийски букови гори

Бернска Конвенция: 41.1 Букови гори

EUNIS: G1.6/P-41.19 Мизийски букови гори

Pal. Class.: 41.19 Мизийски букови гори

1. *Обща характеристика* – Чистите и смесените съобщества на обикновения бук придават основния облик на растителността в по-високите части на парковата територия. Това са най-запазените дървесни съобщества и значителна част от тях имат семенен произход и възраст над 100 години. Фитоценозите на бука образуват относително компактен пояс по северните склонове на планината. По южните склонове, поради по-неблагоприятните условия, този пояс е разкъсан и силно фрагментиран. Скалната основа на местообитанията е съставена главно от варовици и в ограничена степен – от пясъчници. Почвите са кафяви горски, средно мощни, свежи.

Съобществата на бука са елемент на коренната растителност. Част от тях са с издънков характер. В чистите съобщества букът има монодоминантна роля и присъствието на други дървесни и храстови видове е силно ограничено. В смесените съобщества по-високо количествено участие имат *Carpinus betulus*, *Acer hyrcanum*, *A. pseudoplatanus*, *Corylus avellana*, *Cornus mas*

Тревната покривка е богата по състав. Сред видовете, които доминират в тревните етажи по варовитите терени може да се посочат *Allium ursinum*, *Arum maculatum*, *Cardamine bulbifera*, *Galium odoratum*, *Aegopodium podagraria*, *Festuca montana*, *Geranium macrorrhizum*. Върху пясъчници, проявени на ограничени площи в приземните етажи, доминират *Vaccinium myrtillus* и *Luzula luzuloides*.

Преобладаващата част от фитоценозите се отнасят към асоциацията *Asperulo-Fagetum* и съвсем ограничено присъствие имат съобществата на *Luzulo-Fagetum*. В по-ниските части с преобладание на ssp. *moesiaca* е възможно присъствието на съюза *Sephalanthero – Fagion*.

Специфично присъствие в състава на буковите гори в границите на Парка е това на терциерния реликт *Daphne laureola*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Прекомерна сеч. Справките от лесоустройствените планове за проведените мероприятия показват, че напоследък основните сечи са проведени именно в буковите гори, при това те са засегнали включително вековни гори.

3. *Рядкост* – Буковите гори са широко разпространени в България. В европейски контекст, в нашата страна се намират най-добре запазените компакти масиви на обикновения бук.

4. *Естественост* – Компонент на коренната растителност.

5. *Типичност* – Типични за парковата територия.

6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 4910,7ха, а смесените – 892,9ха – в целия ПП.

7. *Стабилност* – Висока стабилност и устойчивост с възможност за семенно възобновяване.

8. *Значение* – Високо стопанско значение. Изключителни средообразуващи и водоохранни функции. Със съществена национална и европейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Максималният размер на провежданите сечи не трябва да надхвърля годишния прираст на буковите гори.

27. Съобщества от козя върба (*Salix caprea*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G5.8 Съвременни открити места

Pal. Class.: 31.872 Сечища обрасли с храсти

1. *Обща характеристика* – Тези съобщества присъстват локално в подотдел 30в на ДГС „Враца“ върху ограничена площ от 0,3ха. Това са пионерни по природа съобщества с производен характер. Обитават субстрати с повишена влажност върху стръмни терени. Съобществата на козята върба се отнасят към клас *Rhamno – Prunetea Riv. Goday et Borja Carbonell 1961 ex R. Tx. 1962.*

2. *Уязвимост / Заплахи* – не

3. *Рядкост* – не

4. *Естественост* – естествени.

5. *Типичност* – Нетипични за растителността на планината.

6. *Размери* – Заемат ограничени площи (0,3 ха ДГС “Враца”- 30-в,в-4,в3).

7. *Стабилност* – Неустойчиви в конкуренцията с други дървесни видове; вероятно ще бъдат подменени по естествен път.

8. *Значение* – С ниска природоохранна стойност.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – не изискват мерки за опазване.

28., 29. Група смесени и доминирани от трепетлика (*Populus tremula*) съобщества

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G1.9/P-41.D3 Планински петна от *Populus tremula*

Pal. Class.: 41.D3 Планински петна от *Populus tremula*

1. *Обща характеристика* – Съобществата на трепетликата имат вторичен произход и заемат мястото на изсечени в миналото букови гори. Те имат ограничено разпространение и са представени в подотдели 33х, 22г1, 34а1, 81в, 116е, 129л на ДГС “Враца” и 107ц на ДГС “Своге”. Пионерни по природа, те имат кратковременно-производен характер. Развиват се върху средно-мощни, свежи почви. Синтаксономично следва да се отнасят към клас *Rhamno – Prunetea Riv. Goday et Borja Carbonell 1961 ex R. Tx. 1962.*

2. *Уязвимост / Заплахи* – Конкуренция с други дървесни видове.

3. *Рядкост* – Макар и върху ограничени площи се срещат често в рамките на буковия пояс в цялата страна.

4. *Естественост* – Вторични по произход.

5. *Типичност* – Нетипични за растителността на Парка.

6. *Размери* – Чистите съобщества заемат площ от 1.5ха, а смесените – 10,1ха – територията на ДГС “Враца” и ДГС “Берковица”.

7. *Стабилност* – Нестабилни съобщества.

8. *Значение* – С ниска стопанска стойност. Елемент на биоразнообразието.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Да не се подменят по изкуствен път и като елемент на биоразнообразието да останат до отпадане в естествената сукцесия.

30. Съобщества от турска леска (*Corylus colurna*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G1.6/P-41.19 Мизийски букови гори

Pal. Class.: 41.19342 Мизийски гори от турска леска

1. *Обща характеристика* – Турската леска има относително високо присъствие в парковата територия. В повечето случаи тя е представена с единични екземпляри и малки групи. Само в един локалитет (подотдел 137и) се наблюдава доминираща роля на този вид в смесено съобщество с *Carpinus betulus*, *Acer campestre*, *A. pseudoplatanus*. Местообитанията са свързани с варовикова подпочвена скала и средно-мощни, свежи почви. Макар и ограничени по площ тези съобщества са специфичен елемент за растителната покривка предвид реликтната им природа. Синтаксономично се отнасят към клас *Quercus-Fagetum* Br.-Bl. et Vlieger 1937.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Изсичане.

3. *Рядкост* – В сравнително редки случаи турската леска формира съобщества, в които доминира.

4. *Естественост* – Елемент на коренната растителност.

5. *Типичност* – Специфични елементи на растителността на Парка.

6. *Размери* – Съобществата заемат ограничена площ от 2.3ха.

7. *Стабилност* – Устойчиви спрямо природните условия. Уязвими в условия на засушаване.

8. *Значение* – Източник на ценни плодове. Елемент на биоразнообразието.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Запазване на съществуващата популация. В дългосрочен план - разширяване на заеманата площ.

31. Група смесени съобщества на глог, дива круша и келяв габър (*Crataegus monogyna*, *Pyrus pyraeaster*, *Carpinus orientalis*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: не

Pal. Class.: не

1. *Обща характеристика* – Смесените храстови съобщества имат съществена роля в изграждането на растителната покривка на Парка. Те имат вторичен произход и се явяват етап от деградация на горската растителност след интензивни сечи в миналото. Срещат се във всички части на Парка и формират разностранни по структура фитоценози. В някои случаи се образуват плътни храстови покрития, но често се срещат отворени съобщества и групировки, както и комплекси с тревни съобщества. Местообитанията са разнообразни по изложение, наклон, подпочвена скала и почви. Терените в много случаи са силно ерозирани.

Сравнително ново явление е допълнителното разширяване на заеманите площи в условията на силно редуцирания и на места – преустановен пасищен режим. Това разширяване се реализира върху изоставените пасища и ливади.

Синтаксономичната принадлежност на тези съобщества не е много ясна, но най-вероятно те следва да се отнесат към съюз *Carpinion orientalis*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В много далечна перспектива (която следва да се оцени като благоприятна), храстовите съобщества могат да бъдат подменени от естествено възстановяване на коренните горски съобщества.

3. *Рядкост* – С широко разпространение в цялата страна.

4. *Естественост* – Дълговременно производни (с вторичен произход).
5. *Типичност* – Типични за съвременното състояние на растителността в Парка.
6. *Размери* – 1486,6 ха – ГТ и значителни площи от ЗемТ.
7. *Стабилност* – Висока стабилност и устойчивост.
8. *Значение* – С противоерозионна роля. Ограничено – източник на плодове.
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – Ограничаване разширението на площите за сметка на тревните съобщества.

32. Група смесени съобщества на черна боровинка и връшняк (*Vaccinium myrtillus* – *Bruckenthalia spiculifolia*)

Закон за биологичното разнообразие: 4060 Алпийски и бореални съобщества от храстчета

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 4060 Алпийски и бореални съобщества от храстчета

Бернска Конвенция: 31.4 Алпийски и бореални съобщества от храстчета

EUNIS: F2.2/P-31.46 Съобщества на *Bruckenthalia*

Pal. Class.: 31.4631 Старопланински съобщества на *Bruckenthalia*

1. *Обща характеристика* – Съобществата на черната боровинка с връшняк са локализирани в района на Бегличка могила и заемат горната част на склона със северно изложение. Като цяло те са представени на много ограничени площи. Широко застъпени в централните части на Стара планина, тук тези съобщества са само фрагменти, които намират място в участъците с по-плитки почви и излази на основната скала над почвата. Без сериозно значение за парковата територия, тази растителност обогатява общото биоразнообразие в Парка. Синтаксономично съобществата се отнасят към съюза *Bruckenthalion spiculifoliae*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Не съществуват сериозни заплахи за тази растителност, освен ако силно се увеличи интензивността на събирането на плодове от черна боровинка през лятото.

3. *Рядкост* – Разпространени са във всички наши високи планини.

4. *Естественост* – Естествен елемент на високопланинската безлесна зона.

5. *Типичност* – Типични са за северните изложения с плитките и средно мощни почви при надморски височини над 1400м.

6. *Размери* – Заемат силно ограничена площ – 0,1ха – района на ДГС "Мездра" – 51-5 и пръсното в ЗемТ.

7. *Стабилност* – Стабилни и устойчиви съобщества.

8. *Значение* – Източник на плодове за ограничено събиране за лични нужди. Макар и с ограничена представеност в парковата територия, хабитатите имат национална и европейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Не се налагат специални мерки, освен регулиране количествата на събрани плодове.

Тревни съобщества

Естествените и полуестествени тревни съобщества на буковия пояс имат съществена роля в изграждане на растителната покривка на Парка. В по-голямата си част те имат вторичен произход и заемат мястото на изсечени в миналото, главно букови гори. По своето разпространение те могат да бъдат разгледани в две основни групи:

1. Под формата на по-малки по площ съобщества в границата на горската зона – от типа горски поляни.

2. По най-високите била, върху обширни площи се формират стабилни комплекси след изкуствено понижаване на горната граница на гората. Те придават специфичен облик на ландшафта.

Първични по произход вероятно са малка част от съобществата и групировките, заемащи скалните стени и откоси, където не е било възможно развитие на дървесна растителност. По начин на ползване се оформят три основни групи – под сенокосен режим, под пасищен режим и изоставени.

33. Съобщества доминирани от светла власатка (*Festuca xanthina*)

Закон за биологичното разнообразие: 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E4.4/3-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества

Pal. Class.: 36.41731 Старопланински затворени тревни съобщества от *Festuca*

1. **Обща характеристика** – Представени локално с едно находище по южните склонове под връх Бук при 900м н.в. Терените са варовикови, стръмни, скалисти, ерозирани. Светлата власатка доминира в съобществото. Като рядък елемент на флората и растителността, представен само в Централна и Западна Стара планина, придава специфичен облик на растителната покривка. Хабитатите на този вид имат национална и Европейска природоохранна значимост, като компонент на ЗБР, Директивата за хабитатите. Елемент на съюз *Seslerio – Festucion xanthinae*.

2. **Уязвимост / Заплахи** – Практически не са подложени на заплаха.

3. **Рядкост** – Изключително редки съобщества за страната.

4. **Естественост** – Естествен компонент на растителната покривка.

5. **Типичност** – Типични за парковата територия.

6. **Размери** – Заемат много ограничени площи.

7. **Стабилност** – Относително стабилни и устойчиви съобщества.

8. **Значение** – Елемент на биоразнообразието. С национална и европейска значимост.

9. **Приоритетни за опазване** – да

10. **Мерки за опазване** – Не се налагат специални мерки.

34. Съобщества доминирани от широколистна гъжва (*Sesleria latifolia*)

Закон за биологичното разнообразие: 62A0 Източно суб-Медитерански тревни съобщества от *Sesleria*

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 62A0 Източно суб-Медитерански тревни съобщества от *Sesleria*

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E1.5/P-34.75 Източно суб-Медитерански сухи тревни съобщества

Pal. Class.: 34.755 Балкански суб-Медитерански съобщества от *Sesleria*

1. **Обща характеристика** – Съобществата на широколистната гъжва имат съществена роля във формирането на тревната покривка по най-високите части на планината. Те имат широко разпространение и най-обширни площи заемат по ръба на скалните венци на Бегличка могила, Пършевица, Кръстанова могила, Бук, Соколец и др. В някои участъци тези съобщества се спускат по склоновете и със северна компонента, без да стоят във връзка със скалните венци, но тогава почвите са много плитки, каменливи и сухи.

Скалната основа навсякъде е варовикова. Почвите са силно ерозирани, плитки и сухи, каменливи. Видовият състав на фитоценозите е богат. *Sesleria latifolia* има ясно изразена доминантна роля и най-често образува монодоминантни съобщества. Субдоминанти понякога се явяват *Festuca dalmatica*, *Stipa pennata*, *Satureja montana*. Синтаксономично съобществата на широколистната гъзва се отнасят към съюза *Seslerio – Festucion xanthinae*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Практически липсват. Потенциално, в късните летни месеци, когато надземната фитомаса е суха, евентуални пожари биха могли да имат катастрофално значение за съдбата на този тип съобщества.

3. *Рядкост* – Относително широко разпространени по варовитите терени в страната.

4. *Естественост* – Според Велчев (1971) съобществата имат вторичен произход на мястото на изсечени букови гори. Според нас значителна част от тези съобщества е възможно да имат първичен произход, тъй като скалните венци едва ли са били заети от букова гора.

5. *Типичност* – Типичен елемент от съвременната растителност на Парка.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Висока стабилност и устойчивост върху най-сухите местообитания на Парка.

8. *Значение* – В миналото съобществата са използвани като пасища, но поради грубата консистенция на фитомасата, те имат ниска фуражна стойност. Играят изключителна противоерозионна роля. С висока национална и европейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Да се поставят указателни табели, с които се забранява паленето на огън и хвърлянето на неизгасени цигари. Пасищният режим да бъде поддържан на много ниска степен на натоварване.

35. Съобщества на сплеснат овесец (*Avenula compressa*) с разнотравие

Закон за биологичното разнообразие: 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E4.4/P-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества

Pal. Class.: 36.4173 Старопланински затворени калцифилни тревни съобщества

1. *Обща характеристика* – Сплеснатият овесец участва във формирането на съобщества в района на местността "Кравя". Това са сенокосни ливади, които не се косят изцяло, а на участъци. Местообитанията са с малък наклон (до 15°) и североизточно изложение. Почвите са мощни, свежи. Тревостоите имат хомогенна структура и богат видов състав (средно 55 вида на площадка от 16кв.м.). Видовете, които имат по-значително обилие в съобществата са *Agrostis capillaris*, *Festuca rubra*, *Cynosurus cristatus*, *Centaurea phrygia*, *Plantago media*, *Lotus corniculatus*, *Rhinanthus rumelicus*, *Galium verum*. Качеството на сеното на тези съобщества следва да се счита високо, тъй като няма голямо обилие на лоши фуражни видове. Разглежданият тип растителност е представител на сенокосните ливади в района. Синтаксономично следва да се отнесе към съюз *Cynosurion* на клас *Molinio-Arrhenatheretea*, въпреки че този съюз обхваща предимно пасища, в конкретния случай сенокосното и пасищно ползване се прилагат последователно във времето.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Преустановяването на сенокосния режим и разораването ще доведе до изменения, които ще се отразят неблагоприятно на ливадите.

3. *Рядкост* – Подобен тип съобщества са разпространени в цялата страна.

4. *Естественост* – Елемент на вторичната тревна растителност.

5. *Типичност* – Типични са за района на местността "Кравя".
6. *Размери* – Заемат ограничени площи.
7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества в условията на сенокосен режим на ползване.
8. *Значение* – Източник на естествен, ценен фуражен ресурс.
9. *Приоритетни за опазване* – да
10. *Мерки за опазване* – Запазване на традиционните практики на ползване. Не бива да се допуска разораване на териториите.

36. Съобщества на перест късокрак (*Brachypodium pinnatum*) с валезийска власатка (*Festuca valesiaca*)

Закон за биологичното разнообразие: 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6210 Полуестествени сухи тревни съобщества и храсталаци с техния фациес върху варовикови субстрати (*Festuco-Brometea*)

Бернска Конвенция: 34.3 Затворени многогодишни тревни съобщества и средноевропейски степи

EUNIS: E1.22 Аридни субконтинентални степни тревни съобщества (*Festucion valesiacaе*)

Pal. Class.: 34.31612 Мизийско-Карпатски андропогонидни степи

1. *Обща характеристика* – Смесени съобщества на перест късокрак с валезийска власатка се наблюдават в района на местността "Кравя" при надморска височина от около 1000м. Развиват се на склонове със западно изложение. В миналото тези територии са се ползвали като пасища, но понастоящем са изоставени. В следствие на това е започнало настъпление на храсти, които обхващат около 15% от територията на съобществата. Освен посочените два вида в тревната покривка се срещат още *Satureja montana*, *Stachys germanica*, *Asperula cynanchica*, *Carex caryophyllea*, *Fragaria viridis*, *Prunella grandiflora*. Прави впечатление високото обилие на *Cirsium ligulare*. Разглежданите съобщества се характеризират с континентален характер и ксеромезофилна природа и поради това, представляват съюза *Festucion valesiacaе* на клас *Festuco-Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Обхващане на териториите с храстова растителност.
3. *Рядкост* – Подобен тип съобщества се срещат ограничено в нашата страна.
4. *Естественост* – Естествен компонент на вторичната тревна растителност в Парка.
5. *Типичност* – Типични са за местообитания върху варовикова подпочвена скала.
6. *Размери* – Съобщества заемат площ от 20ха.
7. *Стабилност* – Относително стабилни съобщества, но сукцесионните процеси при липса на умерена паша ще доведат до заместване на тази растителност с храстова.
8. *Значение* – Компонент на общото биоразнообразие на Парка. Фуражен ресурс.
9. *Приоритетни за опазване* – да
10. *Мерки за опазване* – Поддържане на умерена паша.

37. Съобщества на перест късокрак (*Brachypodium pinnatum*) със суница (*Fragaria moshata*)**Закон за биологичното разнообразие:** не**Директива за хабитатите (92/43/ЕИО):** не**Бернска Конвенция:** не**EUNIS:** не**Pal. Class.:** не

1. **Обща характеристика** – В тези съобщества перестият късокрак и суницата имат съдоминираща позиция. Разпространени са ограничено в района на Таушаница. Заемат терени с източно изложение и слаб наклон. В условията на практически преустановена паша, коренищната природа на ягодата ѝ дава възможност за интензивно развитие и завземане на териториите свободни от растителност. Почвите са плитки, до средно мощни, сухи. Видовият състав на съобществата е беден. На места, мозайчно, се увеличава количественото присъствие на *Poa angustifolia*. Съобществата се отнасят към относително по-мезофилния тип растителност в рамките на *Festuco-Brometea*, а именно съюза *Cirsio-Brachypodion* Hadac et Klika in Klika et Hadac 1944.

2. **Уязвимост / Заплахи** – Близостта до района на Околчица и увеличаване в бъдеще на пашуващите животни е възможно да доведе до рудерализиране на съобществата.

3. **Рядкост** – Съобществата са редки в национален мащаб.

4. **Естественост** – По произход са естествени.

5. **Типичност** – Въпреки, че перестият късокрак е типичен елемент на растителността в Парка, в комбинация със суницата не образува типични съобщества.

6. **Размери** – Заемат площ от 20ха.

7. **Стабилност** – Относително стабилни съобщества.

8. **Значение** – Няма стопанско значение.

9. **Приоритетни за опазване** – не

10. **Мерки за опазване** – Не се налагат специални мерки за опазване.

38. Съобщества доминирани от метличестата власатка (*Festuca paniculata*)**Закон за биологичното разнообразие:** 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени**Директива за хабитатите (92/43/ЕИО):** 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени**Бернска Конвенция:** не**EUNIS:** E4.4/P-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества**Pal. Class.:** 36.41731 Старопланински затворени калцифилни тревни съобщества от *Festuca*

1. **Обща характеристика** – Метличестата власатка е разпространена в най-западната част на билото над село Миланово, където формира обширни съобщества, в които доминира. Тези съобщества се ползват сенокосно. Имат ксеро-мезофилен характер и са богати на видове. Растителността доминирана от *Festuca paniculata* е нова сукцесионна фаза в развитието на тревната растителност на Парка, тъй като Велчев (1971) не споменава нищо за нея. Очевидно сенокосният режим на ползване е благоприятен за развитието на тези ливади и стимулира доминиращото присъствие на метличестата власатка. Сред по-широко разпространените видове в съобществата са *Festuca rubra*, *Dactylis glomerata*, *Agrostis capillaris*, *Prunella grandiflora*, *Cynosurus cristatus* и др.

Съобществата на метличестата власатка могат да бъдат отнесени към разред *Festucetalia spadiceae* Barbero 1970 em Grabh. 1993. Тази растителност в централна Европа обхваща богати, продуктивни ливади върху слънчеви изложения.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Преустановяването на сенокосния режим на ползване ще доведе до промени, които ще нарушат настоящото състояние на съобществата.

3. *Рядкост* – Съобщества от подобен характер се срещат сравнително рядко в страната.

4. *Естественост* – Те имат естествен характер и са елемент на вторичната тревна растителност в района.

5. *Типичност* – Тези съобщества са типични за местообитанията. Тяхното развитие е стимулирано от сенокосния режим на ползване.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Относително стабилни съобщества.

8. *Значение* – Представяват ценен фуражен ресурс.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Следва да се запази традиционният режим на ползване. Да не се допуска разширяване на пътната мрежа в района.

39. Съобщества на перест късокрак (*Brachypodium pinnatum*) с обикновена полевица (*Agrostis capillaris*)

Закон за биологичното разнообразие: 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E4.4/P-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества

Pal. Class.: 36.4173 Старопланински затворени калцифилни тревни съобщества

1. *Обща характеристика* – Тези съобщества имат ограничено разпространение в парковата територия. Наблюдавани са северозападно от хижа Леденика. Обхващат понорни релефни форми. В миналото са били използвани като пасища, но понастоящем са практически изоставени. На много места има сериозно настъпление на храсти (глог, келяв габър, шипка) в тях. Мезофилни по природа, тези съобщества биха могли да формират значително количество биомаса и да бъдат добър фуражен ресурс. Синтаксономично се отнасят към съюза *Cirsio-Brachypodion* Hadac et Klika in Klika et Hadac 1944, в рамките на *Festuco-Brometea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Обрастване с храсти и рудерализация.

3. *Рядкост* – Относително рядко срещани в територията на страната.

4. *Естественост* – Естествен елемент на вторичната тревна растителност.

5. *Типичност* – Типични за парковата територия.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Устойчиви при умерен пасищен режим.

8. *Значение* – Фуражен ресурс.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Поддържане на умерен пасищен режим. Биха могли да се косят еднократно в годината.

40. Съобщества доминирани от къдрава пластица (*Lerchenfeldia flexuosa*)

Закон за биологичното разнообразие: 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E4.4/P-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества

Pal. Class.: 36.4173 Старопланински затворени калцифилни тревни съобщества

1. *Обща характеристика* – Териториите, заети със съобщества от къдрава пластица, са ограничени. Те са наблюдавани по билото и по склоновете в района на Бегличка могила и в най-западната част на този район. Разположени са на склонове със северозападно и североизточно изложение при надморски височини около 1400м. Къдравата пластица формира съобщества, които са временна фаза в сукцесионното развитие на растителността по пасищата. Те се развиват в по-ново време като резултат на намаленото пасищно натоварване през последните 10-15 години. Това съображение се подкрепя и от факта, че Велчев, който е работил в този район преди 40 години не е посочил наличието на съобщества от *Lerchenfeldia flexuosa*. Почвите, върху които те се развиват са мощни, свежи, неерозирани. В състава на растителността освен доминиращия вид с по-високо количествено участие са видовете *Festuca rubra*, *Agrostis capillaris*, *Nardus stricta*, *Luzula sudetica*, *Anthoxanthum odoratum*, *Hieracium pilosella* gr. Синтаксономично тези съобщества се отнасят към съюза *Cynosurion* R. Tx. 1947. По принцип къдравата пластица е елемент на *Nardion*, но в конкретния случай като етап на развитието на растителността, нейните съобщества са свързани с по-трайната фаза, която се наблюдава по пасищата, а именно тази на *Festuca rubra* и *Agrostis capillaris*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Вероятно е сукцесионните процеси да доведат до постепенно ограничаване на териториите на тези съобщества.

3. *Рядкост* – Съобществата на къдравата пластица се срещат във високопланинската безлесна зона на повечето наши планини.

4. *Естественост* – Естествен компонент на растителната покривка.

5. *Типичност* – Типични са за тревните съобщества над горна граница на гората.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Нестабилни съобщества.

8. *Значение* – висококачествен естествен фуражен ресурс.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Поддържане на умерен пасищен режим

41. Съобщества на червена власатка (*Festuca rubra*) с обикновена полевица (*Agrostis capillaris*)

Закон за биологичното разнообразие: 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 6170 Алпийски и субалпийски тревни съобщества върху варовикови терени

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E4.4/P-36.41 Затворени калцифилни алпийски тревни съобщества

Pal. Class.: 36.41731 Старопланински затворени калцифилни тревни съобщества от *Festuca*

1. *Обща характеристика* – Имат основна роля във формиране на тревните съобщества от буковия пояс. Съобществата имат много широко разпространение както по горските поляни в лесистата зона, така и по откритите била и върхове в най-високите части над днешната горна граница на гората. Вторични по произход, в

миналото те са имали по-широко разпространение и по данни на Велчев (1971) са обхващали почти цялата билна част от вр. Бук до Байова могила. Под сенокосен режим в по-ниските части и под пасищен – в по-високите, този тип съобщества е предоставял основния фуражен ресурс за животните. В днешно време, в условията на редуцирано животновъдство и най-вече редуцирана паша, по високите склонове на запад от Пършевица и Бегличка могила се наблюдава сукцесионна подмяна на тези съобщества със съобщества на *Brachypodium pinnatum*, *Lerchenfeldia flexuosa*, *Festuca paniculata*, и др. които Велчев не посочва за времето на своите проучвания. Въпреки наблюдаваното от нас редуциране на общата площ, фитоценозите на тази група от асоциации все още преобладават по площ над останалите. За разлика от Централна Стара планина, както и от други наши високи планини, тук не се наблюдава настъпление на сибирската хвойна. В западната част на билото, обаче, е започнал начален процес на настъпление на храсти (*Crataegus monogyna*, *Rosa canina*), който вероятно ще се равива прогресивно през следващите години.

Видовият състав на съобществата е богат, въпреки мощното развитие на доминиращите житни видове. Атрактивно присъствие тук има *Veratrum nigrum*, който формира една от най-добрите си популации. В по-ниските части с тези съобщества са свързани находища на *Lilium jankae*.

Високият фуражен капацитет не се ползва пълноценно. Пасищният режим се реализира с ниска степен на натоварване.

Синтаксономично разглежданата растителност се отнася към асоциация *Festuco-Agrostidetum* Horv.1950, на съюз *Cynosurion*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В условия на преустановена паша започва макар и бавно развитие на храстова растителност.

3. *Рядкост* – Широко разпространени във всички наши планини.

4. *Естественост* – Вторични по произход. Естествени компоненти на субалпийския пояс.

5. *Типичност* – Типични за производните тревни съобщества в парковата територия.

6. *Размери* – Заемат площ от 20ха.

7. *Стабилност* – Относително стабилни и трайни, особено при умерена степен на изпасване или при ежегодно косене.

8. *Значение* – С висока стопанска стойност като източник на фуражен ресурс. Висока природоохранна значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Препоръчително е за съобществата под сенокосен режим да се запази традиционното ползване. Ограничаване настъплението на храстите и задържане на сукцесионните промени в пасищните територии е възможно чрез стимулиране на пашата до умерена степен на натоварване.

42. Съобщества на обикновена полевица (*Agrostis capillaris*) с фригийска метличина (*Centaurea phrygia*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E2 Мезофилни тревни съобщества

Pal. Class.: 38. Мезофилни тревни съобщества

1. *Обща характеристика* – Съобщества на обикновената полевица с фригийска метличина са наблюдавани в местността "Кравя". Те заемат ограничени площи на склон със североизточно изложение. Богати на видов състав. Характеризират се с мезофилна природа, което се илюстрира от присъствието в тях на *Rhinanthus rumelicus*, *Trifolium montanum*, *Betonica officinalis*, *Ranunculus acris* и др. Могат да се отнесат към много добрите сенокосни ливади в парковата територия.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Преустановяване на сенокосния режим или разораване.
3. *Рядкост* – Подобни съобщества се срещат широко в нашата страна.
4. *Естественост* – Естествен елемент на вторичната тревна растителност.
5. *Типичност* – Типични за мезофилните условия на мастообитанията.
6. *Размери* – Заемат ограничена площ.
7. *Стабилност* – Относително стабилни и устойчиви съобщества в условията на сенокосен режим.
8. *Значение* – Висококачествен фуражен ресурс.
9. *Приоритетни за опазване* – да
10. *Мерки за опазване* – Запазване традиционния сенокосен режим на ползване.

43. Съобщества доминирани от обикновена полевица (*Agrostis capillaris*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E2 Мезофилни тревни съобщества

Pal. Class.: 38. Мезофилни тревни съобщества

1. *Обща характеристика* – Съобществата на обикновената полевица имат вторичен произход и заемат мястото на изсечени в миналото букови, габъррови и горунови гори. Най-широко разпространение те имат в буковия пояс, в по-ниските части на които се ползват сенокосно, а в най-високите – под ограничен пасищен режим. Това са съобществата с най-добри фуражни качества. Те се срещат главно по заравнени и падинни места с по-мощна и по-добре овлажнена почва. Според данните на Велчев (1971) формацията на *Agrostis capillaris* има сравнително ограничено разпространение и това е отразено на подготвената от него карта на растителността. В днешно време доминирани от *Agrostis capillaris* фитоценози имат по-широко разпространение и заемат по-големи площи. Това става за сметка на съобщества от *Festuca valesiaca* в по-ниските части и на *Festuca rubra* – *Agrostis capillaris* – в по-високите. Създава се впечатление за повишена мезофилност на условията, което противоречи на общата представа за прогресивно засушаване. Възможно е, обаче, ограниченото влияние на пашуващите стада в локален план действително да води до по-добро запазване на почвената влага. Съобществата на обикновената полевица се отнасят към съюз *Cynosurion*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – В лесистата зона преустановената коситба и паша водят до настъпление на храсти. В близост до кошари и места за водопой струпването на повече животни води до рудерализация.

3. *Рядкост* – Съобществата на обикновената полевица имат широко разпространение в цялата страна.

4. *Естественост* – Вторични по произход.

5. *Типичност* – Типични за производната растителност след изсичане на горите.

6. *Размери* – Заемат площ от около 20ха.

7. *Стабилност* – Устойчиви под сенокосен режим и нестабилни под пасищен режим на ползване.

8. *Значение* – Източник на ценен фуражен ресурс.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Стимулиране на сенокосния режим на ползване.

44. Съобщества на келереров кентрантус (*Centranthus kellereri*)

Закон за биологичното разнообразие: 8120 Варовикови сипеи и сипеи от варовикови шисти от планинско до алпийско ниво (*Thlaspietea rotundifolii*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 8120 Варовикови сипеи и сипеи от варовикови шисти от планинско до алпийско ниво (*Thlaspietea rotundifolii*)

Бернска Конвенция: не

EUNIS: Н2.4 Планински варовикови и ултрабазични сипеи в умерения пояс

Pal. Class.: 61.2 Алпийски варовикови сипеи

1. **Обща характеристика** – Като ендемичен вид за България и като вид с реликтна природа, келереровият кентрантус формира едно от най-атраktivните съобщества в границите на Парка. Велчев (1971) описва това съобщество върху ограничена площ между селата Челопек и Паволче, в местността "Средни връх". Теренът представлява каменист сипей с източно изложение при 600-700м надморска височина. Сипеят е съставен главно от среден и дребен варовит чакъл, примесен със ситнозем с голяма мощност. През 2000г. е направено проучване на съобществата на келереровия кентрантус в рамките на дипломна работа, разработена от Даниела Стоева. Описана е асоциация *Centranthus kellereri* + *Festuca valida*. Посочен е пълният видов състав на асоциацията, както и данни за популацията на този рядък вид. Не са извършвани проучвания върху синтаксономичната принадлежност на това ендемично съобщество по методиката на Браун-Бланке, затова понастоящем може само да се посочи принадлежността му към клас *Thlaspietea rotundifolii*.

2. **Уязвимост / Заплахи** – Нестабилен характер на субстратите.

3. **Рядкост** – Изключително рядък вид и редки съобщества. Освен във Врачанска планина, до сега е известно още едно находище в м. "Бански суходол" на Пирин планина.

4. **Естественост** – Естествен пионерен елемент на коренната растителност.

5. **Типичност** – Специфичен елемент на растителността на Парка.

6. **Размери** – Ограничена площ върху няколко стотин квадратни метра.

7. **Стабилност** – Относително стабилна популация, добре адаптирана върху нестабилния субстрат.

8. **Значение** – С висока естетична стойност по време на цъфтеж; с висока природоохранна стойност като един от най-редките български ендемити. Слаба противоерозионна функция. Висока национална и европейска значимост.

9. **Приоритетни за опазване** – да

10. **Мерки за опазване** – Планът за управление да предвиди мониторинг на популацията и мерки за увеличаване на нейната численост.

45. Съобщества доминирани от орлова папрат (*Pteridium aquilinum*)

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: Е5.3/Р-31.863 Супрамедитерански полета с *Pteridium aquilinum*

Pal. Class.: 31.863 Супрамедитерански полета с *Pteridium aquilinum*

1. **Обща характеристика** – Съобществата на орловата папрат имат ограничено присъствие в растителната покривка на Парка. Те имат вторичен произход и заемат мястото на изоставени ливади и пасища. Изхождайки от обстоятелството, че Велчев (1971) не посочва наличието на такива съобщества, бихме могли да приемем, че тяхното присъствие е едно сравнително ново явление. Неголеми по площ петна от орлова папрат се наблюдават в и около понори в местността "Кравя". По-големи площи те формират по дъното на големите по площ понорен тип терени (например северозападно от хижа Леденика).

Съобществата на орловата папрат следва да се приемат като неблагоприятно явление в парковата територия. Те се развиват по принцип твърде агресивно и водят до рязко намаляване на биологичното разнообразие. Препоръчително е Планът за управление да предвиди ликвидиране на съществуващите находища чрез окосяване или по-добре – чрез тъй нареченото „обрулване“ с тояги през пролетта, докато младите листа са още крехки.

2. *Уязвимост / Заплахи* – няма
3. *Рядкост* – Широко разпространени в страната
4. *Естественост* – Вторични по произход
5. *Типичност* – Нетипични за Парка.
6. *Размери* – Сравнително ограничени площи.
7. *Стабилност* – Относително устойчиви съобщества.
8. *Значение* – нямат
9. *Приоритетни за опазване* – не
10. *Мерки за опазване* – не

46. Рудерални огнища

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: E5.6/P-87.2(p) Рудерални места край изоставени селскостопански конструкции

Pal. Class.: 87.2 Рудерални съобщества

1. *Обща характеристика* – Рудералните огнища са свързани с районите, които в миналото са били натоварени с по-големи струпвания на пашуващи стада и особено с местата, където те са ношували или пладнували. Ние наблюдавахме такива в района на вр. Вола и край бившата мандра (понастоящем разрушена) в местността "Патлейна". Частично рудерализиране има и в местността "Кравя", както и в близост до пещерата Леденика. В последния локалитет настъпването на рудерали е стимулирано от туристическия поток към пещерата. Силна рудерализация с *Cirsium ligulare* се наблюдава в понора, намиращ се северозападно от хижа Леденика. Повечето рудерални огнища са обхванати от *Urtica dioica*, *Rumex* sp.div., *Mentha longifolia*, *Cirsium ligulare*, *Carlina vulgaris* и др. Местата за водопой, като например в местността "Вола", са място, където естествено и постоянно се струпва голямо количество пашуващи животни и това води до натрупване на нитрати, а оттам и рудерализация. В такива участъци не може да се избегнат настъпващите изменения. По-важно е на местата, където преминават повече туристи да се търсят средства за избягване на битово замърсяване, което също е източник на рудерализация.

Рудералната растителност в разглеждания район се отнася към класовете *Artemisietea vulgaris* и *Galio-Urticetea*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Няма. Засилване на процесите на рудерализация са заплаха за естествените и полу-естествени тревни съобщества.

3. *Рядкост* – Такива съобщества има в цялата страна, където се наблюдават подобни явления.

4. *Естественост* – Неестествена растителност за Парка.

5. *Типичност* – Не е типична.

6. *Размери* – Рудералните огнища заемат ограничени площи. В ГТ – 59,4ха.

7. *Стабилност* – Нестабилни съобщества, с дълговременно произведен характер.

8. *Значение* – Наличието на такъв тип растителност има негативно значение както за биоразнообразието, така и за естетическата стойност на парковата територия.

9. *Приоритетни за опазване* – не

10. *Мерки за опазване* – Следва да се вземат мерки за ограничаване на битовото замърсяване. Целесъобразно е Планът за управление на Парка да предвиди

почистване (окосяване) на рудералните огнища, с цел постепенното им елиминиране. Това може да се постигне относително лесно, ако се извърши няколкократно окосяване в периода преди рудералните видове да формират и разпръскват зрели семена.

47. Изкуствени иглолистни култури

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G3.F Изкуствени плантации от иглолистни дървета

Pal. Class.: 83.31 Иглолистни култури

1. *Обща характеристика* – Иглолистните култури са широко застъпени в границите на Парка. Масово залесяване е извършено с бял бор и черен бор във всички части от парковата територия. По-ограничени площи са залесени със смърч, дуглазка ела и др. В част от изкуствените култури са провеждани отгледни мероприятия и те се намират в добро състояние. В друга част, обаче такива не са проведени и често пъти подраст от естествена дървесна и храстова растителност „задушават“ иглолистните. В Плана за управление следва да се предвидят поддържащи мероприятия. Заемат площ от 1835,7 ха.

48. Изкуствени култури от широколистни видове

Закон за биологичното разнообразие: не

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): не

Бернска Конвенция: не

EUNIS: G1.C Изкуствени плантации от широколистни дървета

Pal. Class.: 83.32 Култури от широколистни дървета

1. *Обща характеристика* – Въпреки, че заемат по-малка обща площ от иглолистните, широколистните култури също имат широко разпространение особено в по-ниските части на Парка. За изкуствено залесяване е използван широк набор от видове като акация, различни сортове топола, планински ясен, орех, явор и др. Те също се нуждаят от поддържащи мероприятия. Заемат площ от 300,1 ха.

49. Групировки от хазмофити

Закон за биологичното разнообразие: 8210 Хазмофитна растителност по варовикови скални склонове

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 8210 Варовикови склонове с хазмофитна растителност

Бернска Конвенция: не

EUNIS: H3.2/P-62.1A Илирийско-Хелено-Балкански скали с *Potentilla*

Pal. Class.: 62.1A132 Скални склонове на Врачански карст

1. *Обща характеристика* – Една от най-типичните ландшафтни форми в Парка са скалите и скалните венци, разпространени на значителни площи. Тези местообитания се характеризират с екстремни условия за живот (високи температури през лятото, недостатъчна влажност, оскъден или почти липсващ почвен субстрат), което обуславя присъствието на представители от групата хазмофити. Недостъпността на терените осигурява трайното съществуване на растителните групировки по скалите. Следва да се отбележи, че върху скалистите терени се развиват едни от най-богатите на

флористично разнообразие растителни групировки. Типични представители за тях са *Stipa epilosa*, *Dianthus petraeus*, *Achillea clypeolata*, *Sedum grisebachii*, *Chamaecytisus calcareus*, *Festuca xanthina*, *Daphne oleoides* и др. Този тип растителност се отнася към *Potentilletalia caulescentis* на клас *Asplenetalia trichomanis*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Физически нарушения от естествен характер, като лавини, свличане на камъни или интензивни ерозионни процеси.

3. *Рядкост* – Групировките от хазмофити са относително редки за страната. Като се има предвид спецификата на флората, тези групировки от територията на Парка са уникални за страната.

4. *Естественост* – Напълно естествени – първични по произход.

5. *Типичност* – Най-типичният елемент в Парка.

6. *Размери* – Заемат площ от 641,6ха в ГТ.

7. *Стабилност* – Стабилни и устойчиви съобщества.

8. *Значение* – Високо природоохранно и естетично значение. Комплексът от хазмофити върху варовитите терени е основната причина в Палеарктичната класификация да бъде въведен специфичен хабитат „Врачански карст“, който е уникален за Европа. Той има висока национална и общоевропейска значимост. Считаме, че хабитатът има също така и световна значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Не се налагат специални мерки. Групировките следва да се опазват от браконьерско събиране от колекционери.

50. Естествени еутрофни езера

Закон за биологичното разнообразие: 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*

Бернска Конвенция: не

EUNIS: С1.3 Постоянни еутрофни езера

Pal. Class.: 22.13 Еутрофни езера

1. *Обща характеристика* – В района на връх Бегличка могила бяха установени две малки езерца с естествен произход, които се използват за водопой на пашуващите животни. Това е една от причините тези водоеми да са силно еутрофизирани. Типични представители за тях са *Potamogeton natans*, *Sparganium erectum*, *Callitriche* sp. и др. Този тип растителност се отнася към съюз *Magnopotamion*.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Основната заплаха е свързана с по-нататъшното еутрофизиране на водоемите и постепенното им обрастване с растителност. Засушаването на климата може да доведе до пресъхване на водните площи.

3. *Рядкост* – Местообитанията имат съвсем ограничено разпространение в района и обхващат площ от няколко декара.

4. *Естественост* – Напълно естествени – първични по произход.

5. *Типичност* – Типичен елемент в Парка.

6. *Размери* – Заемат площ от десетина хектара.

7. *Стабилност* – Относително стабилни съобщества в условията на непроменен хидрологичен режим.

8. *Значение* – Като представители на хабитати от Директивата тези местообитания имат общоевропейска значимост. Имат съществено значение за пасищния режим, тъй като осигуряват вода на пашуващите животни.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – При прекомерно обрастване на водоемите с растителност, тя следва периодично да се почиства.

51. Групировки от *Silene alpina*

Алпийското плюскавиче е разпространено върху сипеи в няколко локалитета на територията на Парка: Вратцата, над пътеката за водопада Скакля, местностите "Крушовица", "Войводин дол" и "Криволиците". Фактически видът е представен от групировки от по няколко индивида и никъде не формира съобщества с висока численост и плътност. Най-многочислената популация, установена по време на настоящото проучване е тази в местността "Вратцата", където са установени около 60 екземпляра. По данни на Велчев (1971) в този локалитет проективното покритие на вида е достигало 20-25%, но понастоящем се наблюдава сериозно намаление на числеността му. Предвид оценката за вида в страната като „критично застрашен“ е необходимо в Плана за управление на Парка да се обърне специално внимание за опазването на алпийското плюскавиче. Предвиждането на мониторинг върху възобновяването и разпространението на този вид ще предостави ценна информация за необходимите мерки по опазване на неговите популации.

52. Извори с твърда вода и туфести формации (*Cratuneuron*).

Закон за биологичното разнообразие: 8310 Извори с твърда вода и туфести формации (*Cratuneuron*)

Директива за хабитатите (92/43/ЕИО): 8310 Извори с твърда вода и туфести формации (*Cratuneuron*)

Бернска Конвенция: не

EUNIS: D4.1/P-54.12 Изворни мочурища с твърди води

Pal. Class.: 54.12 Извори на твърди води

1. *Обща характеристика* – Този хабитатен тип е представен точково, тъй като не заема големи територии в границите на Парка. Той е свързан с изворни и течащи води, които са богати на бази и съдействат за формирането на туфести натрупвания. Най-добре е представен в зоната на водопада Боров камък.

2. *Уязвимост / Заплахи* – Основната заплаха е свързана със засушаването на климата, което може да доведе до пресъхване на водоизточниците.

3. *Рядкост* – Местообитанията имат съвсем ограничено разпространение в района.

4. *Естественост* – Напълно естествени – първични по произход.

5. *Типичност* – Типичен елемент в Парка.

6. *Размери* – Точков обект.

7. *Стабилност* – Относително стабилни съобщества в условията на непроменен хидрологичен режим.

8. *Значение* – Като представители на хабитати от Директивата тези местообитания имат общоевропейска значимост.

9. *Приоритетни за опазване* – да

10. *Мерки за опазване* – Не се налагат специални мерки.

Парка

10. Карта М 1:25000 – Карта на екосистемите
--

1.13. ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГОРИТЕ В ПП “ВРАЧАНСКИ БАЛКАН”

1.13.1. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГОРИТЕ

Според Горскорастителното райониране на България (Б.Захариев), територията на ПП попада в Мизийска горскорастителна област, подобласт Северна България. Разположена е между 151 и 1300 м.н.в. (от 150 до 600м – 35.9% и между 600-1300м – 64.1%), със слабо изразено вертикално поясно деление. Обхваща част от два растителни пояса и пет подпояса:

Долен, равнинно - хълмист и хълмисто - предпланински пояс на дъбовите гори (0 - 600 м.н.в.)

- М-I-1 - Подпояс на заливните и крайречни гори (0 - 600 м н.в.)
- М-I-2 - Подпояс на равнинно - хълмистите дъбови гори (0 - 400 м н.в.)
- М-I-3 - Подпояс на хълмисто - предпланинските смесени широколистни гори (400-600 м н.в.)

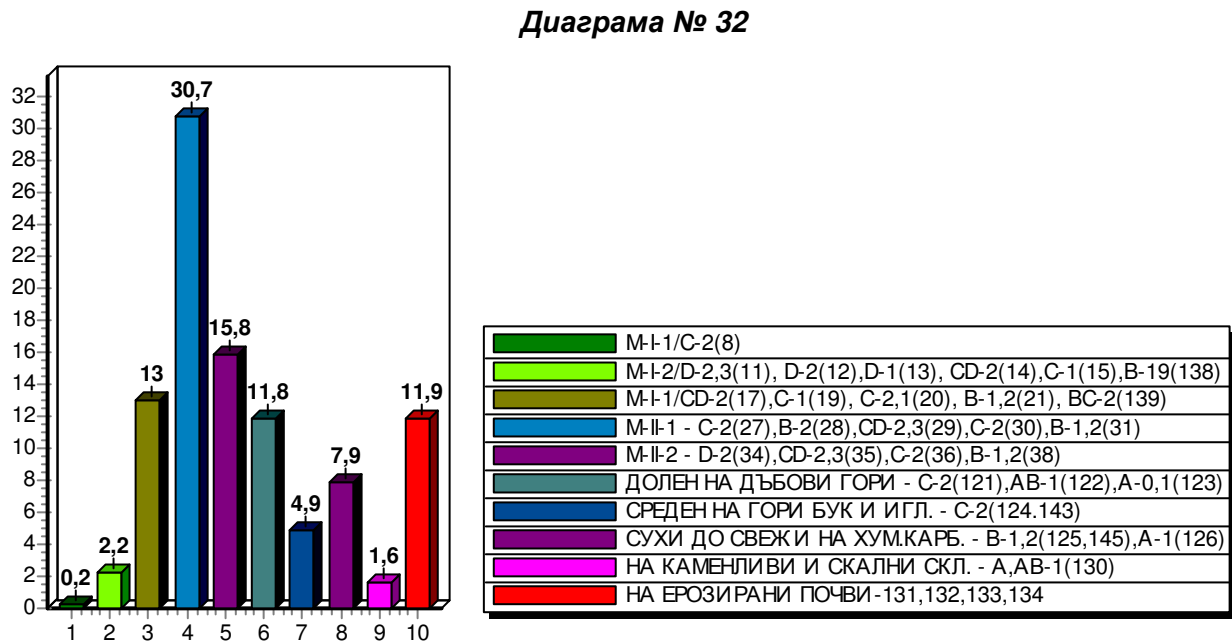
Среден планински пояс на горите от бук и иглолистни (600 - 1800 м н.в.)

- М - II - 1 - Подпояс на нископланинските гори от горун, бук и ела (600 - 1000 м н.в.)
- М - II - 2 - Подпояс на среднопланинските гори от бук, ела и смърч (1000-1500 м н.в.)

Определящи за растежните условия на подпояса се явяват конкретните условия на средата - релеф, наклон, изложение, почвен тип, дълбочина на почвата, ерозия и др.

Формирани са **34 типа горски месторастения**, от които 8 с интразонално разпространение и 5 на каменливи и скални сипеи и ерозирани почви.

Диаграма № 32 Разпределението на дървопроизводителната площ по типове месторастения

Приложения I (1.13.1.1.)

Разпределение на залесената и дървопроизводителна площ и общия дървесен запас по типове месторастения

Преобладаващият тип месторастение е от Подпояса на средно планинските гори от бук и иглолистни – 30,7%, като преобладава свежо, на преходна кафява почва C-2(30).

Общо зоналните месторастения заемат преобладаващата площ от парка – 61,9%. Групата месторастения, разпространени на ерозиранни почви и каменливи и скални склонове, заемат 13,5% (2391,5ха) от площта, като 6,9% от тях са върху средно или силно ерозирана почва.

Папка

11. Карта М 1:25 000 Типове горски месторастения

1.13.2. ТАКСАЦИОННА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ГОРСКОДЪРВЕСНАТА РАСТИТЕЛНОСТ

Характеристиката на горскодървесната растителност е направена въз основа на таксация и теренни проучвания през 2006г. за териториите от ДГС "Мездра", ДГС "Берковица" и Р "Врачански карст". За ДГС "Враца" (2003г.) и ДГС "Своге" (2004г.) е използвана таксацията от ЛУП, като е извършена актуализация във връзка с предоставения нов ЦМ на КВС, в който не беше отразен лесослоя. Промени се наложиха и във връзка с променената собственост, както и актуализация на запасите на насажденията, вследствие на изведени сечи през периода след таксацията.

Площта на парка обхваща **300 отдела** (цели или части от тях). Границите на отделите са боядисани с ивици бяла и черна боя, а зрелите насаждения - с ивици бяла боя. ПЗ, ЗМ и Р – граничните линии – с ивици бяла и червена боя и надписи, съответно "ПЗ", "ЗМ" и "Р".

Данните от таксацията и теренните проучвания са обработени камерално и са отразени в таксационни описания. В таксационните описания са отразени необходимите измервания по Наредба № 6 от 5.02.2004г.: номер на отдел и подотдел, вид на подотдела, площ в хектари, вид на гората, функционална група, собственост, процент на правостъбленост, строеж и състояние на насажденията или културата, горско географско райониране (област, подобласт, растителни пояси и подпояси), надморска височина, изложение, част от ралефа, наклон, почвен тип (подтип), механичен състав, каменливост, плътност и дълбочина на почвата, основна скала, богатство, влажност, нелесопригодност (при наличие на такава), тип месторастене (съкратено обозначение), бъдещ състав и бонитет, описание на сегашния състав на гората по дървесен вид, произход, повреди, възраст, пълнота, височина, бонитет, среден диаметър на стъблата (на височина 1,30м), запас на 1ха и на цялото насаждение в куб.метри, ползване (при предвидено мероприятие).

Допълнително са определени:

- повреди по дървесната растителност;
- мероприятия по растителността;
- вид сеч с процент на интензивност и ползване в куб.м (за държавните и недържавни гори);
- залесяване по насоки и почвоподготовка с площ в хектари, дървесни или храстови видове с площ в хектари (за държавните и недържавни гори);
- тип ландшафт;
- точкови обекти (сгради, каптажи, резервоари, ел. проводи, паметници, чешми и др);
- степен на деградация (I - III степен);
- растителни формации и асоциации;
- защитени растителни и животински видове (латинско наименование).

Приложение II

(към Устройствените проекти на горската растителност по ДГС)

20 тома с описания, във всеки том са приложени списъци на:

- Съкратените наименования на дървесните и храстови видове;
- Растителните екосистеми - формации и асоциации;
- Списък на сградите.

За картна основа са използвани предоставени на 30.08.2007г. от ДПП цифрови модели на Карта на възстановената собственост (КВС) по землища с цифровизирана

граница на ПП. Върху тях е отразен новия лесослой от извършената таксация, с частични промени на подотделите, във връзка с извършени промени в собствеността.

Използвани са и топографски карти в мащаб 1:5000, 1:10000, 1:25000, стопански карти, аерофотоснимки. Цифровият модел е изготвен в програмата DITA и трансформиран в програмата ARC VIEW. Въз основа на така изготвения цифров модел са изработени тематични карти, (съгласно Задание), характеризиращи територията на Парка посредством графична и аналитична информация и площно оцветяване.

Номерата на отделите и подотделите от Паркоустройствения проект (1995г.) са максимално запазени. Промени в подотделите са се наложили вследствие на допълнителното възстановяване на собствеността.

Приложение I
(към Устройствените проекти на горската растителност по ДГС)
Списъци на съответствията – стари и нови номера на отдели и подотдели в горските територии

Таксираната горска площ в парка е **20686,4ха**. От нея горски територии, съгласно КВС са 19875,4ха (без Р), като таксираните гори върху земеделски територии са 811ха.

От таксираната горска площ **17444,0ха** (84,2%) е залесена.

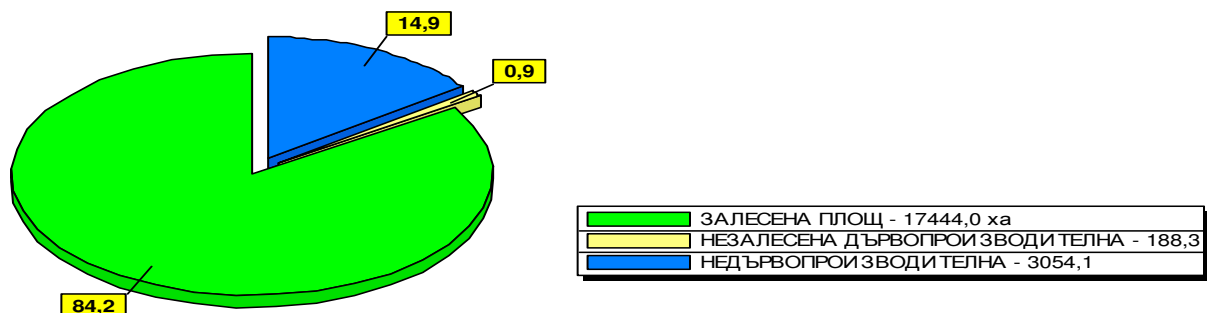
Съгласно решение от Национално съвещание по „Оценка на горите за реконструкция в България и перспективи за тяхното стопанисване” в ДГС „Хисар”, 26-27 април 2007г. и Указания на ИАГ (НУГ) 3600-100/01.08.2007г., видът гори „за реконструкция” са отпаднали и променени, съгласно указанията в „издънкови за превръщане, „широколистни високостъблени” и „нискостъблени”.

Приложения I (1.13.2.1.)

Разпределение на общата площ на парка по вид на земите и вид на горите

Диаграма № 33 Териториално разпределение на горската площ

Диаграма № 33

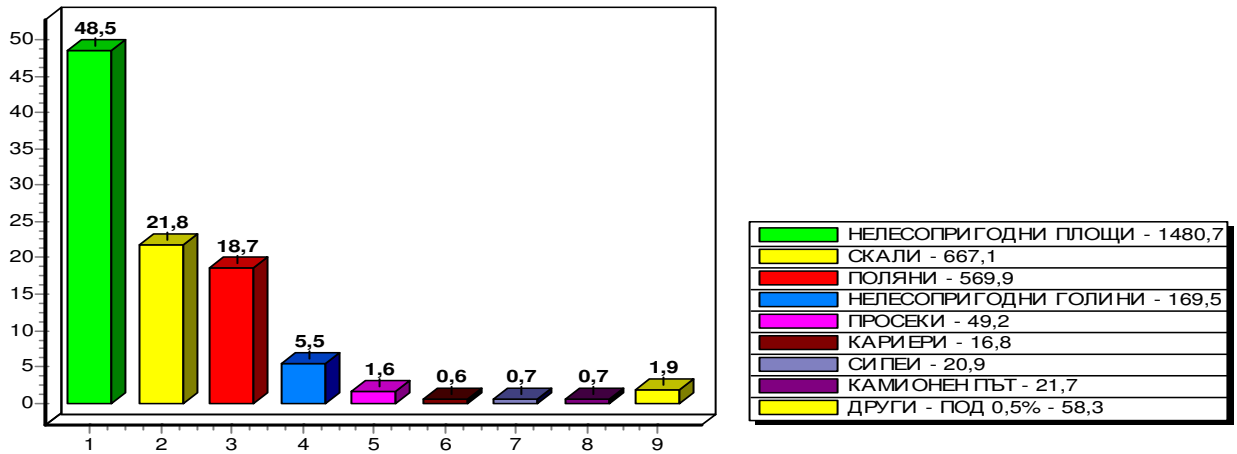
С естествен произход са 15399,6ха (88,3% от горите). Културите заемат 2044,4ха (11,7%).

Незалесената дървопроизводителна площ е 188,3ха или 0,9% от тази на ГТ. Това са 183,8 ха голини и 4,5ха сечища.

В останалата 3054,1ха (недървопроизводителна) площ преобладават нелесопригодни площи – 1480,7ха (48,5%); скали – 667,1ха (21,8%); поляните – 569,9ха (18,7%), нелесопригодни голини – 169,5ха (1,2%), дворни места – 6,3ха, кам. пътища – 21,7ха; просеки – 49,2ха ; сипеи – 20,9ха; 16,8ха. – кариери , хвостохранилище – 11,5ха и с незначителни площи – мочурища, табани, ровини, насипи и т.н.

Диаграма № 34 Териториално разпределение на голите площи

Диаграма № 34

Съгласно статута на защитената територия, горскодървесната растителност е обособена в група гори в защитена територия.

Таксационната характеристика и разпределението на залесената площ е направено по видове гори и илюстрирано с *Диаграма № 35 и Таблица №1.13.2.2.*

Диаграма № 35

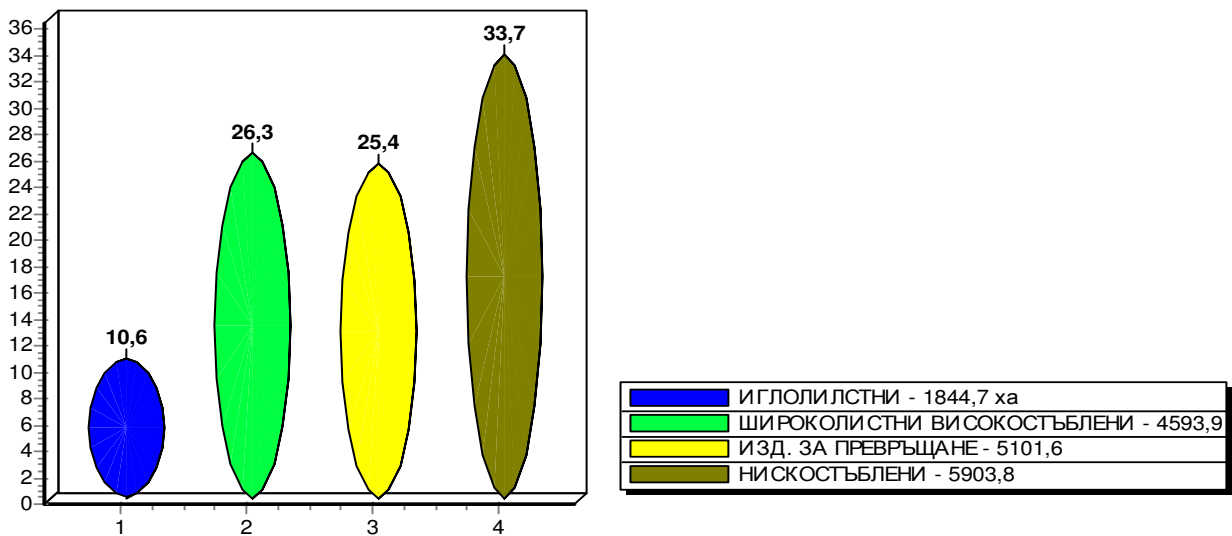

Таблица № 1.13.2.2.

Вид на горите	Площ /ха/	%
1. Иглолистни	1844,7	10,7
2. Широколистни високоствъблени	4593,9	26,3
4. Издънкови за превръщане	5101,6	29,2
5. Нискоствъблени	5903,8	33,8
Всичко:	17444,0	100,0

Обликът на растителността в парка дават формациите на бука (31,8%), горуна (11,2%), цера (4,1%), келявия габър (27,2%), обикновения габър(4,8%) и косматия дъб (0,4%).

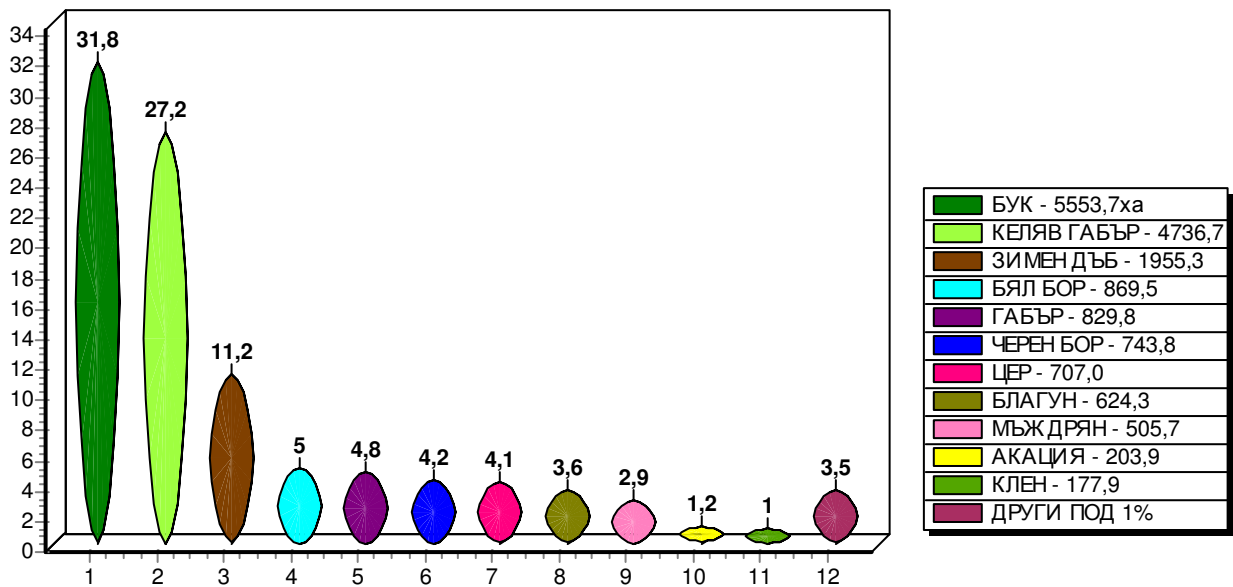
Запасът, на основните насаждения възлиза на 208 230куб.м. Средният запас на 1ха е116куб.м, а средният прираст на насажденията – 2,14куб.м/ха.

Средната възраст е 60 години като 10087,8ха (57,7%) от насажденията попадат в III - IV клас на възраст (41 - 80г.)

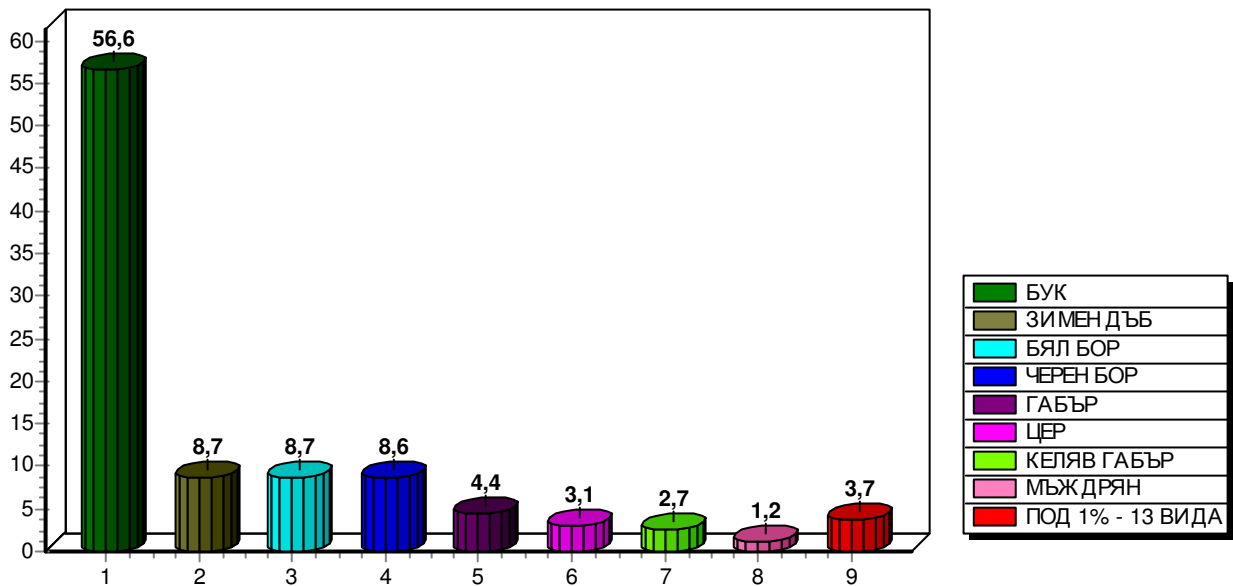
Средната пълнота е 0,71, но преобладават насаждения с пълнота 0,8 – 29,8%, средният бонитет е 4 (3,7).

Разпределението на залесената площ по дървесни видове, дървесния запас по дървесни видове, класове на възраст, пълноти, и бонитет е нагледно илюстрирано съответно с Диаграми № 36, 37 и 38

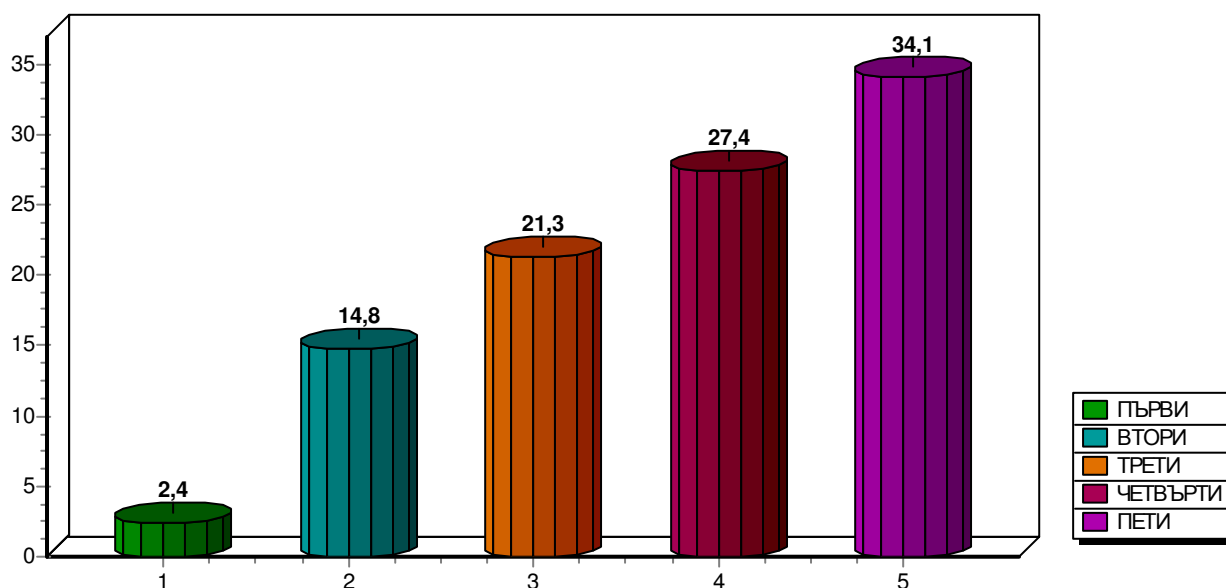
Диаграма № 36

Диаграма № 37

Диаграма № 38

Иглолистни гори

Иглолистните гори **заемат площ от 1844.7 ха.**

Те имат предимно изкуствен произход (99.6%) и *средна възраст* 33 години Създадени са с противоерозионна цел.

Заемат стръмни (56,3%) и наклонени (28,1%) терени, на припечни (55,1%) и сенчести изложения (44,9%), почти равномерно разпределени. Обхващат височинни пояси от 150 до 1300м н. в., като преобладаващите са във височинен диапазон 350 до 700 м н.в. – 73,2%.

Растат както върху средно богати до богати, свежи до влажни месторастения – 87.1%, така и на бедни до много бедни и сухи месторастения. Преобладаващо заемат два височинни пояса и 4 подпояса (77.4%), 13.4% с интразонално разположение и 9.2% върху ерозирани месторастения.

Растат върху сива горска, кафява и хумусно-карбонатни почва, средно-дълбока – 64.2% и плитка – 25.7%.

При разпределението на площта им по *класове на възраст* 79.4% попадат във II^{ри} клас (21 – 40г.), 15 % - в III^{ти} клас (41 – 60г.).

Средният бонитет е 3 (3.2).

Средната пълнота е 0.79, но преобладаващите са с пълнота 0.8 (38.8%), следвани от тези с пълнота 0.9 (25.6%) и пълнота 1.0 (5.2%).

При *разпределение на площта по видове насаждения*, чистите култури заемат 931.4 ха, смесените иглолистно - широколистни – 720.7ха.

Преобладанието на белия (51.3%) и черен (43.9%) бор е значително в *разпределението по дървесни видове*. С единично участие са смърча, дуглазката ела, обикновената ела, веймутов бор и лиственицата.

Общият запас на културите възлиза на 383 470куб.м. Средният запас на 1ха е 208 куб.м, а средният прираст – 6.29 куб.м.

Разпределението им по стопанства е неравномерно - от 13.6% и 14.2% в ДГС „Враца“ и ДГС „Берковица“ до 5.4% и 3.7% в ДГС „Мездра“ и ДГС „Своге“.

Приложение I

(1.13.2.3.) Обща характеристика на иглолистните гори

(1.13.2.4.) Таксационна характеристика на иглолистните гори

Широколистни високостъблени гори

Широколистните високостъблени гори заемат над една четвърт от площта на ГТ – 4 593.9ха. Те имат естествен произход (97.9%) и изкуствен (2.1%) произход. Това са елитните, предимно букови гори в ПП.

Заемат стръмни (54.4%) и много стръмни (28.6%) терени, със сенчести (74.2%) и припечни (25.8%) изложения.

Представени са от смесени широколистно-иглолистни култури – 2.3ха, смесени широколистни с явор – 1.7ха и смесени широколистни насаждения с трепетлика – 0.3ха.

Растат върху кафява, хумусно-карбонатна, сива и алувиално-ливадна, среднодълбока (60.3%) и дълбока (31.3%) почва.

Заемат предимно средно богати до богати, свежи "С-2" месторастения на два височинни пояса и 5 подпояса (83%). Върху ерозиранни терени и сипейни склонове са 6.3% и с интразонално разпределение – 10.7%.

Средната възраст е **90 години**, над сто години са 44.7%, а 80-100 – годишните – 22.4%.

Средният бонитет на тези гори е трети (3.0), като преобладават с втори (32.9%) и трети (30.5%).

Средната пълнота е 0,69, разпределена с 0.7 – 30.5%; 0.8 – 23.0% и съответно 0.6 и 0.5 – 16.3 и 11.1%.

Разпределението на площта по *дървесни видове*: безпорен лидер е букът – 80.3%. С участие 5.4 и 5.1% са зимния дъб и габъра; 2.1% цера; с по 1.3% явора и планинския ясен и с 1% клена. Под 1% с единично участие са благун, бряст, трепетлика, бреза, орех, кестен, сребролистна липа, череша, шестил, маклен. Културите са от интродуцирани видове на червен дъб и айлант и хибридна топола.

Общият запас е 946 560куб.м.

Средният запас на 1ха е 206куб.м, а средният прираст на хектар – 2.47куб.м.

Преобладаващата част от тези гори са в ДГС „Враца” (37.1%) и ДГС „Мездра” (23.0%) и с по 15.9 и 14.1%, съответно в ДГС „Берковица” и ДГС „Своге”.

Приложение I

(1.13.2.5.) *Обща характеристика на широколистните високостъблени гори*

(1.13.2.6.) *Таксационна характеристика на широколистните високостъблени гори*

Издънкови гори за превръщане

Една четвърт от горската територия на парка е заета с издънкови гори – 5 101.6ха (25.4%).

Имат естествен произход и са резултат от масови изсичания в средата на миналия век. Разпространени са върху стръмни (56.8%) и много стръмни терени (21.6%), на сенчести (59.6%) и припечни изложения (40.4%).

Разпределени във височинни пояси между 150 – 1300м.н.в., преобладаващите между 400-1000м – 72.8 %.

Растат върху трите почвени типа – кафяви, сиви горски и хумусно-карбонатни, среднодълбоки (67.7%) и дълбоки почви (19.3%).

Заемат богати и средно богати, от сухи до влажни месторастения – 86.5%, върху ерозиранни терени и сипейни склонове – 4.0%. С интразонално разположение са 19.1%.

Средната им възраст е 52 години, разпределена в класове на възраст X-XII – 46-60години (55.2%) и над 60години (34%), обособени през 5 години.

Средният бонитет на тези гори е четвърти (3.6). Разпределението е от I до V бонитет. Почти равностойно е разпределението на III (32.0%) и IV (29.7%); V (20.3%) и по-малко II (16.1%).

Средната пълнота е 0.72. Най-голямо е участието на насажденията с пълнота 0.8 и стойности 35%, следвани от тези с пълноти 0.7 (23.7%). Изредените (0.1-0.3) – 1.4%.

По видове насаждения площта се разпределя между смесените широколистни (60.9%) и чистите (35.7%). С най-голямо участие са смесените широколистни с преобладаващ дървесен вид – 73.7%, от които най-много са с преобладание на зимен

дъб, бук, благуна, габър и космат дъб. От чистите насаждения преобладават буквите (59.8%) и зимендъбовите (34.8%). По-малки територии заемат чистите гори от благуна, цер, габър, летен дъб и орех.

При разпределението на площта по дървесни видове се повтаря същата класация - най-голямо участие имат букът и зимният дъб – 34.1% и 30.6%, следвани от благуна (11.4%), габъра (10.2%) и цера (10.0%).

Запасът на основните насаждения е 566 640куб.м.

Средният запас на 1ха е 111куб.м, а средният прираст 2.21куб.м.

Тези гори са преобладаващи за ДГС „Берковица“ (44.8%) и ДГС „Своге“ (32.8%) и заемат около една пета в ДГС „Мездра“ (21.6%) и една четвърт в ДГС „Враца“ (24.6%).

Приложение I

(1.13.2.7.) *Обща характеристика на издънковите гори за превръщане*

(1.13.2.8.) *Таксационна характеристика на издънковите гори за превръщане*

Нискостъблени гори

Нискостъблените гори заемат една трета от горите в ПП, на площ от 5 903.8ха (33.8%).

Имат почти естествен произход (98.1%). Създадени са култури на площ от 110.3 ха.

Разпространени са върху стръмни (52.9%) и много стръмни терени (36,4%), на припечни (59,3%) и сенчести (40,7%) изложения. Почти равностойно по всички склонове в ПП.

Разпределени във височинни пояси между 150 – 1 250м.н.в., преобладаващите между 400-1000м. – 86,7%.

Растат върху трите типа почви, най-много върху хумусно-карбонатна (51,4%), 72,5% върху плиткени почви.

Заемат бедни и сухи месторастения А, В и АВ;0,1,2,12 – 95,0%, в два височинни пояса и 4 подпояса, значително е разпространението на интразоналните – 43,3% и върху ерозиранни терени и сипейни склонове – 29,2%. Тук попадат и повечето от бившите гори от клас "гори за реконструкция".

Средна възраст е 49 години. По класове на възраст площта е разпределена основно между X клас (46 - 50 години) – 27,7% и XII клас (56-60 години) – 22,0% и XI (51-55 години) – 10.9%.

Средният бонитет е пети (4.6). Преобладаващите насаждения от V бонитет заемат 69,0% от площта; 30,0% - IV; и много малко III (0.8%) и II (0.2).

Средната пълнота е 0,71, разпределена от 0.2 до 1.0. Най - голямо е участието на насажденията с пълнота 0,7 (34.1%) и 0.8 (27,8%) , следвани от тези с пълнота 0,6 (14,5%) и 0.9 (9.1%).

При разпределението на площта по видове насаждения са представени предимно смесени широколистни с преобладание на келяв габър – 49,9% и чисти от келяв габър – 39,3%. Само 1.9% - 110,3ха са заети от чисти и смесени широколистни култури на акацията и айланта – и двата чуждоземни и инвазивни видове.

При разпределението на площта по дървесни видове с най-голямо участие е представен отново келявия габър – 77.1%, следван от мъждряна (6,6%) и зимния дъб (3.9%), акацията (3,4%). С малко участие са представени цера, бука, благуна и от плодните – орех, круша, турска леска и др.

Запасът на основните насаждения е 131 560куб.м. Средният запас на 1ха е 22 куб.м, а средният прираст – 0.54куб.м.

По стопанства в ДГС "Мездра" и ДГС "Своге" те заемат половината от горите – 50,0% и 49,8%, в ДГС "Берковица" и ДГС "Враца" по ¼, съответно 25,1% и 24,7%.

Приложение I

Таблица № 1.13.2.9. *Обща характеристика на нискостъблените гори*

Таблица № 1.13.2.10. *Таксационна характеристика на нискостъблените гори*

Папка

12.Карта М1:10000 Съществуващо териториално разпространение на растителността

1.14. ФЛОРА и ГЪБНО РАЗНООБРАЗИЕ

1.14.1. ГЪБНО РАЗНООБРАЗИЕ (МАКРОМИЦЕТИ И МИКРОМИЦЕТИ) НА ПРИРОДЕН ПАРК "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Гъбите са все още слабо познати и тяхното изследване изостава в световен мащаб. Една немалка част от тях са микроскопични и могат да бъдат идентифицирани само със специални техники. Дори и тези видове, които образуват едри плодни тела са труден обект за изучаване и опазване, защото образуването на плодните тела се влияе силно от климатичните фактори и те често не се наблюдават всяка година. В допълнение плодните тела на гъбите са обикновено краткосъществуващи. Поради това инвентаризацията на гъбното разнообразие на дадена територия изисква един по-продължителен период от време, в сравнение с инвентаризацията на висшите растения. Едновременно с това, гъбите са незаменим природен ресурс, който трябва да бъде устойчиво използван и опазван.

▪ **Проученост на района**

В микологичната литература до момента липсват данни за гъбното разнообразие на ПП "Врачански Балкан". Известни са само отделни съобщения от прилежащи на парковата територия райони;

Общо са съобщени 10 вида макромицети;

В непубликуван доклад на д-р Симеон Ванев (намиращ се на разположение в Дирекцията на ПП "Врачански Балкан") се съдържат 37 вида макромицети и 30 вида микромицети, събрани през 1997г. (табл. 2). Три от видовете макромицети и 11 вида микромицети са намерени в резерват "Врачански карст".

Настоящото изследване включва както макромицети, така и гъби от т. нар. група на микромицетите

▪ **Разпространение**

В еколого-трофичния спектър на макромицетите преобладават представителите, развиващи се върху дървесина (44 вида). Едно възможно обяснение на този факт може да бъде сравнително сухият летен сезон, който като цяло не беше благоприятен за образуването на плодни тела на микоризообразуващите макромицети, от които са установени 35 вида. В подкрепа на това се явява и фактът, че повечето от установените видове са намерени в находища, където топографията на терена обуславя повишена влажност на почвата. Сапротрофите са представени от 20 вида. В спектъра са слабо представени копротрофните видове – само два, които при това са установени в малък брой находища и ниско обилие. Това вероятно следва да се свърже със слабото натоварване на пасищата в изследвания район.

Сред дърворазрушаващите видове преобладават сапротрофите върху мъртва дървесина. В единични находища и слаба представеност са констатирани двата вида на род *Armillaria* (*A. mellea* (Vahl. : Fr.) Kummer, *A. gallica* Merxm. & Romagn.), считани в горско-стопанската практика за важни патогени. Слабата представеност на паразитните дърворазрушаващи представители навежда на мисълта за добро фитосанитарно състояние (от гледна точка на паразитните макромицети) на горските съобщества на територията на парка. Най-много сапротрофи и паразити (31 вида) са констатирани върху букова дървесина (табл. 5), по-малко е разнообразието на видове, развиващи се върху габърова дървесина (10 вида). Само единични представители са намерени върху дървесина от дъб, черен бор, бяз, върба и орех. В тази връзка, оставянето при горскостопански мероприятия на разноразмерна дървесина в съответните насаждения има ключово значение за опазването на разнообразието от сапротрофни дървесни гъби.

Най-голям брой видове при настоящето изследване са констатирани в горските и тревните съобщества в района между Горския дом, с. Лютаджик, с. Горна Бела речка и с. Миланово.

Като паразити върху лечебни растения се развиват 22 вида от групата на микромицетите.

Наличието на неместни дървесни горскостопански видове обуславя също така и наличието на неместни за парка видове макромицети. От установените при

настоящото проучване видове такъв е *Lactarius deterrimus* Gröger, микоризно свързан със смърча (*Picea abies* Karst.), както и *Suillus luteus* (L. : Fr.) S. F. Gray, установен при предходни проучвания (Ванев, непубл.). От микромицетите е установен един инвазивен вид, *Erysiphe flexuosa* (Peck) U. Braun & S. Takamatsu, паразит върху култивирания в парка конски кестен (*Aesculus hippocastanum* L.).

- **Общ брой на видовете** - 184 вида, от които макромицети 122 вида и микромицети 62 вида (при настоящето проучване - 132 вида и два вариетета гъби, от които 100 вида и 2 вариетета макромицети и 32 микромицети. Потвърдени са 15 вида от групата на макромицетите, посочени за територията на парка от Ванев.)

- **Общ брой на видовете с даден статус** - 7 вида (5 от сегашни проучвания и 2 от предишни) консервационно значими макромицети. Поради липсата на официален червен списък на микромицетите на България, някои по-редки видове са посочени, базирайки се главно върху личния опит на изследователите.

Макромицетите са дадени съгласно **Червения списък на гъбите в България (Gyosheva et al. 2006)**.

- един уязвим (VU) - *Russula violeipes* Quél. f. *citrina* Quél.;

- четири застрашени (EN) – *Amanita strobiliformis* (Paulet) Bertillon; *Russula solaris* Ferd. & Winge; *Cantharellus friesii* Welw. & Curr. и *Rozites caperatus* (Pers. : Fr.) P. Karst. (установен от предишни проучвания);

- два почти застрашен (NT) - *Hericium coralloides* (Bull. : Fr.) Pers. и *Phyllotopsis nidulans* (Pers. : Fr.) (установен от предишни проучвания).

Поради липса на червен списък на **микромицетите** в България, за момента е трудно да се посочат консервационно значими видове микромицети. Все пак, част от установените при настоящето проучване видове до момента са съобщавани от **малък брой находища** в България и заслужават да бъдат отбелязани. Такива са – **8 вида**: *Cucurbitaria naucosa* (Fr. : Fr.) Fuckel, *Gnomonia cerastis* (Riess) Ces. & De Not., *Gnomonia geranii* Hollós, *Gnomonia rostellata* (Fr. : Fr.) Wehm., *Leptosphaeria acuta* (Moug. & Nestl.) P. Karst., *Puccinia helvetica* J. Schröt., *Plagiostoma bavaricum* (Rehm) M. E. Barr, *Plagiostoma inclinatum* (Desm.) M. E. Barr.

- “условно ендемичен” е **един вид микромицет**, описан и до момента само от територията на България – *Gnomonia geranii-macrorrhizi* Fakirova, развиващ се по обикновения здравец (*Geranium macrorrhizum* L.).

Понастоящем гъбите не фигурират като група в международното законодателство. В изготвеното през 2001 от Европейската комисия за защита на гъбите предложение за включване в приложение 1 на Бернската конвенция фигурират 33 вида макромицети. До момента на територията на парка такива представители не са установени.

- **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

Четири от видовете са намерени в стари букови гори от типа Cephalanthero-Fagion, приоритетен хабитат съгласно директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания. Един вид, *Amanita strobiliformis* (Paulet) Bertillon, е установен в съобщества на келяв габър (*Carpinus orientalis* Mill.). Консервационно значимите видове са разпространени само в ПП, в Р не са установени.

Наличната информация до момента не дава основа да бъдат посочени важни за опазването на гъбното разнообразие райони за територията на ПП “Врачански Балкан”.

- **Икономически ценни видове**

Общо на територията на парка са регистрирани 32 вида ядливи гъби, от които 22 (21 вида и един вариетет) добри ядливи гъби и 11 вида с посредствени вкусови качества.

Ценни ядливи гъби

Armillaria mellea (Vahl. : Fr.) Kummer
Bovista plumbea Pers.
Calvatia utriformis (Bull. : Pers.) Jaap
Cantharellus cibarius Fr.
C. cibarius var. *amethysteus* Quéf.
Clavulina cinerea (Bull. : Fr.) Schroet.
Clitopilus prunulus (Scop. : Fr.) Kummer
Craterellus cornucopioides (L.) Pers.
Hydnum repandum L.
Laccaria laccata (Scop. : Fr.) Berk. & Br.
Lactarius deterrimus Groger
L. volemus (Fr.) Fr.
Leccinum carpini (R. Schulz) Moser
Lepista nebularis (Batsch : Fr.) Harmaja
Lycoperdon perlatum Pers. : Pers.
L. pyriforme Schaeff. : Pers.
Macrolepiota konradii (Huijsman ex Orton) Moser
M. mastoidea (Fr. : Fr.) Singer
M. procera (Scop. : Fr.) Singer
M. rhacodes (Vitt.) Singer
Polyporus squamosus (Huds. : Fr.) Fr.
Russula virescens (Schaeff.) Fr.

Ядливи гъби с посредствени вкусови качества

Boletus luridus Schaeff. : Fr.
Coprinus atramentarius (Bull. : Fr.) Fr.
Laccaria amethystea (Bull.) Murr.
Lactarius pergamenus (Sw. : Fr.) Fr.
L. piperatus (L. : Fr.) Pers.
Mycena pura (Pers. : Fr.) Kummer
Oudemasiella radicata (Rel. : Fr.) Singer
Pluteus atricapillus (Batsch) Fayod
Russula aeruginea Fr.
R. delica Fr.
R. nigricans Fr.

Три вида имат доказана потенциална медицинска стойност – *Fomes fomentarius* (L. : Fr.) J. J. Kickx, *Macrolepiota procera* (Scop. : Fr.) Singer и *Trametes versicolor* (L. : Fr.) Lloyd.

- **Специални мерки** Наличната до момента оскъдна информация не дава основание да се препоръчат ограничения в събирането на диворастящи гъби. Тя само показва необходимостта от регулярно натрупване на такава информация с цел ранно предупреждаване за настъпващи неблагоприятни промени в популациите на стопански ценните видове гъби.

▪ **Пропуски в познанията**

Гъбите са все още слабо познати и тяхното изследване изостава в световен мащаб; Като цяло микотата на парка е слабо позната; Поради голямата площ и голямото разнообразие от хабитати, може да се предположи, че паркът съхранява богато и интересно гъбно разнообразие; По време на настоящето проучване не са констатирани представители на ядливите манатарки (напр. *Boletus aereus* Bull. : Fr., *B. reticulatus* Schaeff.), което вероятно се дължи на сухия летен сезон на 2006 г. Все пак, сведенията от анкетите сочат, че макар и твърде рядко, манатарки се срещат на територията на парка, но изглежда не се събират в големи количества, както това се практикува в много други части на страната. Събрани бяха сведения за ограничено изкупуване на майска гъба (*Calocybe gambosa* (Fr. : Fr.) Singer).

▪ **Значение**

Нови за парка са 115 вида, от тях 84 вида от групата на макромицетите и 32 вида микромицети.

Нови за страната са четири вида макромицети – *Armillaria gallica* Merxm. & Romagn., *Pluteus salicinus* (Pers. : Fr.) Kummer, *Scutellinia trechispora* (Berk. & Broome) Lambotte и *Xylaria longipes* Nits, както и един вид микромицет – *Leptosphaeria euphorbiae* Niessl. И петте вида са намерени в по едно-единствено находище в парка.

Настоящото изследване е първи опит за по-широкомащабна инвентаризация на гъбното разнообразие в ПП "Врачански Балкан". За доброто инвентаризиране на гъбното разнообразие на дадена територия са необходими системни наблюдения в период на минимум три години, а в карстови райони със засушлив климат и по-дълъг период. Това е свързано с характерната ритмика на образуването на плодните тела на гъбите, което се определя от климатичните условия в района. Поради това, категорични оценки за типичност, естественост и уязвимост на гъбното разнообразие на настоящия етап на познание биха били спекулативни. Все пак, известната до момента информация сочи наличието на едно **значително гъбно разнообразие** в изследваните територии, което е свързано и обусловено от разнообразните екологични условия и разнообразните растителни комплекси в района. С изключение на районите, заети от горски монокултури от неместни за района видове, установените до момента гъби и гъбоподобни организми са естествени и типични за районите с подобен тип растителност.

Приложения I

(1.14.1.1.) Макромицети и микромицети, известни по литературни данни от прилежащи на ПП "Врачански Балкан" територии

(1.14.1.2.) Макромицети и микромицети, известни от ПП "Врачански Балкан" и резерват "Врачански карст" (д-р Симеон Ванев, 1997г.)

(1.14.1.3.) Видов състав на макромицетите и микромицетите в ПП "Врачански Балкан" и резерват "Врачански карст"

(1.14.1.4.) Таксономична структура на гъбите и гъбоподобните организми

(1.14.1.5.) Микромицети, развиващи се върху дървесина

(1.14.1.6.) Микромицети, развиващи се като паразити по лечебни растения

(1.14.1.7.) Находища на консервационно значими видове гъби-макромицети

НИЗШИ РАСТЕНИЯ**1.14.2. ВОДОРАСЛИ**

- **Проученост на района**

До момента откритите водни тела на територията на ПП "Врачански Балкан" не са били обект на алгологични изследвания и данни за алгофлората на района липсват;

През 1996 е изследвана спелеоалгофлора на пещерата "Леденика" и са установени **17 вида от 15 рода и 4 отдела** (Stoyneva & al. 2002);

Събрани са проби от **17 водни тела** на територията на парка, като само едно от тях е на територията на резерват "Врачански карст" (**август, 2006г.**);

- **Разпространение**

Най-много видове са установени за пунктовете No 17, 14 и 2 – съответно 42, 35 и 29 вида, вариетети и форми, а най-малко за пунктовете No 1, 15 и 16 – съответно 13, 12 и 9 вида, вариетети и форми.

- **Богатство на таксоните** - 68 рода и 7 отдела

- **Общ брой на видовете** - 178 вида, вариетета и форми в т.ч. 119 вида, вариетета и форми кремъчни водорасли.

- **Общ брой на видовете с даден статус** - 2 вида

Видове и местообитания, включени в Приложение I на Директива 92/43/ЕИО за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна:

- **Chara braunii Gm.** - в двете езера в м. „Печенийски локви“, 1020 м.н.в., N 43° 11' 27.5" E 023° 28' 53.4"

- **Chara vulgaris L.** – р. Пробойница над с. Лакатник, 380 м.н.в., N 43° 05' 11.9" E 023° 22' 11.8"

- **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата:**
Местообитание 3140 - Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от Chara (Иванов, 2005):

- двете езера в м. „Печенийски локви“, 1020 м.н.в., N 43° 11' 27.5" E 023° 28' 53.4";

- р. Пробойница над с. Лакатник, 380 м.н.в., N 43° 05' 11.9" E 023° 22' 11.8"

- **Индикаторни видове**

Видът *Hildenbradia rivularis* (Liebm) J.A. Ag. от червените водорасли е индикаторен за олиготрофни условия и много рядък за страната.

- **Специални мерки**

Видовете харови водорасли **Chara braunii Gm.** и **Chara vulgaris L.** както и местообитанията им (включени в Директива 92/43/ЕИО) следва да са обект на специални мерки: ежегоден мониторинг и опазване (картиране на местообитанията, установяване на нови и запазване на съществуващите местообитания, които много често възникват и върху временно наводнени територии, понижения и понори, пресъхващи речни корита и др.). При следващи проучвания е възможно откриване и на други видове харови водорасли (всички те включени в Директива 92/43/ЕИО) на територията на парка, както и нови находища.

Hildenbradia rivularis (Liebm) J.A. Ag. е предложен за включване в бъдещия Червен списък на застрашените и редки видове на България. Местообитанията му също следва да са обект на ежегоден мониторинг и опазване. Среща се по каменисто и пясъкливо дъно в студени, чисти и бързотечащи участъци на потоци и реки.

- **Пропуски в познанията**

Въпреки близо 120 годишната история на изследвания на рецентни водорасли в България данните за биоразнообразието на сладководни водорасли у нас са с големи пропуски по отношение на изследваните райони.

Проучвания са проведени през последните години в защитени територии във връзка също с разработване на ПУ;

Водните тела в много планински райони на страната са със слабо познат или непознат водораслов състав и данни за някои групи водорасли липсват.

Поради ограниченото време на настоящите теренни проучвания и от друга страна сезонността в развитието на всички водораслови групи е необходимо допълнително проучване на алгофлората на парка, което би допринесло за попълване на видовия състав с нови видове и установяване на сезонната динамика на водораслите.

▪ **Значение**

За първи път за български пещери (от пещерата "Леденика") се съобщават представители на **жълтозелените водорасли** и за първи път за вътрешни пещерни зали – **зелени и кремъчни водорасли** (по Темникова и др. 2005);

Открити са **пет нови** за България вида кремъчни водорасли и още седем са с неизяснена видова принадлежност.

Приложения I

(1.14.2.1) Таксономичен състав на установените водорасли (м. август 2006г.)

(1.14.2.2) Списък на изследваните водни тела на територията на ПП "Врачански Балкан" (м. август 2006г.)

(1.14.2.3) Списък на установените видове в пещерата "Леденика" (по Stoyneva et al. 2002г.)

1.14.3. ЛИХЕНИЗИРАНИ ГЪБИ (ЛИШЕИ)

Лихенизираните гъби (лишеи) са организми, определяни като комбинация между водорасли и/или цианобактерии (т.нар. протобионт) и гъби (т.нар. микобионт). В действителност, за много от видовете, които са обект на изследване от специалистите-лихенолози, е установено, че гъбният компонент може да съществува самостоятелно, без връзка с водораслов компонент. Затова в съвременната литература за тази група е възприето понятието "лихенизирани гъби". Те се размножават по полов път, но за сметка на репродуктивната система на гъбния компонент.

▪ **Проученост на района**

Има информация за лишеите от района на гр. Враца и ПП "Врачански Балкан", която датира от началото на ХХ в.

Обобщаваща информация за лихенизираните гъби, известни в страната до средата на 60-те години на миналия век (в т.ч. и за такива от района на ПП "Врачански Балкан"), може да се намери и в разработката на Железова, Попниколов (1964). Общо в тези работи са съобщени **71 вида и 3** разновидности лихенизирани гъби.

Ограничени са проучванията в районите на прохода "Вратцата", Лакатник, Черепишки манастир.

Лихенологичните изследвания на територията на парка и резервата са в начален етап.

Теренните проучвания са осъществени през периода юни – септември 2006г.

▪ **Разпространение**

Характерно за редица лихенизирани гъби е, че те могат да се срещнат само в специфичен за тях хабитат.

На неблагоприятните повърхностно почвено-климатични условия вероятно се дължи относително слабата представеност на отделни семейства лихенизирани гъби, или участието им само с по няколко вида от семейство, които в отделни случаи са с недоразвита вегетативна част (талус) и отсъствие на репродуктивни органи (изидии, подеции, соредии, и др.) напр. при *Cladonia fimbriata*, *Cladonia chlorophaea*, *Cladonia squamosa*, *Peltigera praetextata*. Това се дължи както на липсата на постоянни, влажни климатични условия в горите, така и на състоянието и влажността на почвата, където обикновено се развиват лишеите от семейства *Cladoniaceae*, *Parmeliaceae*, *Peltigeraceae*, *Physciaceae*.

От различните жизнени форми лишей преобладават тези с корест тип строеж на талуса, като те определят лишейното богатство на растителната зона на резервата над 550 м н.в., а в по-ниските части разнообразието се допълва и от тези с листовиден тип талус. Най-много видове растат на скален субстрат - 65 вида (над 65% от общия брой), като преобладаващата част се срещат на варовици. След тях следват наземните лишей (11 вида) и епифитите.

Преобладаващата част от лишейте, срещани се на териториите на Парка и резервата са епилитни видове (над 65%), което е обусловено от карстовия скален релеф. Естественият характер на лишейните групировки е широко застъпен в ПП "Врачански Балкан" и резервата. От жизнените форми лишей преобладават тези с корест тип строеж на талуса, които се допълват от формите с листовиден тип талус, следвайки височинния градиент.

Значителен дял от видовото многообразие на лишейте от територията на резервата и парка е съсредоточен в районите на: местн. "Вратцата", на 400-900м н.в. (над 50%), местн. „Лакатнишки скали“ (над 20%), Черепишки манастир (над 12%), по склона след отклонението за с. Миланово от дефилето (12%), по високите части и на скалните венци източно от местн. „Бегличка могила“ (11%), над с. Лютаджик, направление към Горския дом (10%), над с. Челопек, край шосето за местн. „Околчица“ (10%), в района на местн. "Тезеро" до скалния венец (8%), по маршрута "Планинарство за начинаещи" (8%).

- **Богатство на таксоните** - 48 рода (или повече от 24% от досега известните родове лихенизирани гъби у нас), 26 семейства, 11 разреда, 4 подкласа и 3 класа. Огромното болшинство са представители на разреда от класовете *Lecanoromycetes* (~82% от общия брой - 83 вида и 2 разновидности) и *Eurotiomycetes* (~17% от общия брой - 15 вида и 2 разновидности), само незначителна част са с все още неясно систематично положение. Най-много лихенизирани гъби на територията на ПП "Врачански Балкан" и резерват "Врачански карст" има от разреда *Lecanorales* (50 вида), или 48% от общия брой, *Verrucariales* (14 вида и 2 разновидности), или почти 16% и *Teloschistales* (12 вида), или почти 12%.

Най-богати са следните семейства (представени на територията на парка и резервата с повече от 5 вида): *Cladoniaceae*, *Hymeneliaceae*, *Lecanoraceae*, *Parmeliaceae*, *Physciaceae*, *Porpidiaceae*, *Ramalinaceae*, *Theloschistaceae* и *Verrucariaceae*.

Най-голямо видово богатство има при родовете: *Aspicilia*, *Caloplaca*, *Cladonia*, *Porpidia*, *Rinodina* и *Verrucaria*.

Участието на родове от семейства като *Parmeliaceae*, *Physciaceae*, *Ramalinaceae*, *Teloschistaceae* и *Verrucariaceae* отразява до голяма степен планинския характер на лихенофлората. В същото време присъствието на видове от семействата *Verrucariaceae*, *Cladoniaceae*, *Peltigeraceae* и родове като *Verrucaria*, *Lecanora* и *Cladonia* показват сходства с представители на лишейте от южните области. Проявяват се и по-ксерофитни черти, свойствени за средиземноморието. Показател за това е видовото богатството на семейства като *Theloschistaceae*, *Physciaceae*, *Porpidiaceae*, както и присъствието на род *Collema*, за чийто център на видообразуване се счита Средиземноморието. Налице е разнородност в състава на лишейте, вероятно следствие от географското положение, характеристиките на почвите и особеностите на релефа на ПП "Врачански Балкан" и Р "Врачански карст".

- **Общ брой на видовете** - **103 таксона** (99 вида и 4 разновидности).

От тях 59 таксона (или 57% от общия брой) са установени на територията на Р "Врачански карст", съответно **70 са познати от територията на парка;**

28 вида и 1 разновидност (28%) са нови за територията на ПП "Врачански Балкан", съответно 8 - за Р "Врачански карст"

- **Общ брой на видовете с даден статус**

- **Редки**, указани в националната стратегия за опазване на биоразнообразието и някои видове с единични и малко находища по страната - **11 вида**

▪ **Индикаторни видове**

Лишеите са потенциални индикатори за **атмосферно замърсяване** още от средата на XIX век (Hawksworth and Rose, 1976). Оттогава лихенизираните гъби играят важна роля в изследванията на замърсяването на въздуха в световен мащаб, поради високата им чувствителност към различни газови замърсители, и особено към серен диоксид. Установено е, че имат свойството да натрупват химични елементи и минерали, като в тях са намирани следи от метали, сяра и радиоактивни елементи (Ahmadjian, 1993). Чрез изследвания на състава и развитието на лишеите, основани на мониторинг на лишеите от един район, могат да се установяват замърсените зони, и те да бъдат степенувани в зависимост от видовете развиващи се там. Затова лихенизираните гъби често са наричани "естествени биоиндикатори на атмосферно замърсяване".

В областта на медицината лишеите са използвани още от периода на древните цивилизации (за Европа има данни за началото на XV век, напр.: *Usnea florida* е използвана при косопад; *Xanthoria parietina* - при жълтеница, а *Peltigera canina* - за лечение на бяс). В някои северни региони на света *Cetraria islandica* все още се използва за лек против кашлица. На база научни изследвания, узниновата киселина е позната като антибиотик и понастоящем се прилага под формата на мехлем в Германия. Активни изследвания се провеждат относно употребата на лишейни продукти като антивирусни и антигъбни съставки.

▪ **Икономически ценни видове**

***Cetraria islandica* (L.) Ach. Исландски лишей.**

Вид с лечебни свойства. На територията на ПП "Врачански Балкан" е установен за първи път. Находището е разположено по открит терен, сред храстчета от черна боровинка, по склона непосредствено над мандра "Пършевица" (под езерцата, на около 1200 м н.в.), но поради малката площ, не представлява стопански интерес.

***Evernia prunastri* (L.) Ach. Дъбов лишей.**

Видът е разпространен на територията на страната от морското равнище до горната граница на гората. Расте по кората на широколистни дървета, по-рядко на иглолистни. Най-обилен е в зоната до около 800 м.н.в. и то главно в дъбови гори. Установен с единични находища в района на пещерата "Леденика". Използва се в парфюмерийната промишленост.

▪ **Специални мерки**

Планиране на дългосрочен мониторинг на лишеите в резервата и оценка на възможностите за използване на лихенизираните гъби като индикатори на атмосферно замърсяване.

По отношение на наземните и епилитните представители мерките трябва да бъдат насочени към регламентиране на туристическия поток, с внимание към скалното катерене, което трябва да се осъществява само на определените и съществуващи за тази цел места.

Препоръчително е опазването на старите дървета (особено падналите в незасегнати широколистни букови или дъбови гори), които са важна среда за развитие на редица епифитни видове. Изнасянето им трябва да става само при санитарна необходимост

Едно от основните условия за запазването на разнообразието на лишеите е опазването на биотопите, обитавани от тях. Лихенизираните гъби са много бавно растяща организмова група.

▪ **Пропуски в познанията**

Липса на окончателно изградена, съвременна таксономична база за лихенизираните гъби в парка и резервата. Необходимо е целенасочено и системно инвентаризационно и таксономично проучване на териториите на ПП "Врачански Балкан" и Р "Врачански карст" с оглед изясняване на пълния видов състав на лишеите в тях, което е първата и основна предпоставка за успешното реализиране на дейностите по изучаване и опазване на разнообразието на лихенизираните гъби.

Липса на прецизна оценка на степента на застрашеност на видовете в резервата. Данните за много от видовете са непълни и съобщенията за тях се нуждаят от допълнително проучване, потвърждаване и уточняване. Необходимо е натрупване на солидно количество информация не само за видовия състав, но и за разпространението (включително и прецизно локализиране на находищата) преди да бъде коректно и окончателно уточнен настоящия статус на застрашеност на лишеите на териториите на ПП "Врачански Балкан" и на резерват "Врачански карст". Поради голямата площ и разнообразието от хабитати може да се предположи, че паркът съхранява богато и интересно разнообразие от лишеи.

Досега не е провеждано комплексно лихенологично проучване на лишеите в ПП "Врачански Балкан" и Р "Врачански карст". Изясняването на видовия състав е първата и задължителна предпоставка за всички последващи оценки, норми, режими, условия и препоръки.

▪ **Значение**

Лишеите участват в почвообразуването, като спомагат за разрушаване на скали чрез отделяне на слаби лишейни киселини и нарастват много бавно (обикновено само с няколко мм годишно).

Приложения I

(1.14.3.1) Списък на лихенизираните гъби

(1.14.3.2) Таксономична структура на лишеите в (според таксономичната схема на Eriksson 2006)

(1.14.3.3) Разпределение на лихенизираните гъби (лишеи) според таксономичната структура

(1.14.3.4) Списък на по-редките видове лишеи

ВИСШИ РАСТЕНИЯ**1.14.4. МЪХОВЕ**

Установеното мъхово видово разнообразие на територията на Природен парк "Врачански Балкан" е значително, особено като се има предвид площта му, малката височинна амплитуда (от 143м до 1482м) и преобладаването на варовикова скална основа, която се счита за по-бедна на видове. Въпреки, че относителният брой видове мъхове на варовик е по-нисък в сравнение с този на силикатни субстрати, варовиковите хабитати са обитавани от множество интересни и специфични мъхове. Разнообразието на микрохабитати е основна предпоставка за наличието на богата мъхова флора.

- **Проученост на района**

Мъховата флора на Врачанска планина, като част от флорен район Западен ПредБалкан, е изключително слабо проучена. За Западния ПредБалкан има само спорадични съобщения предимно на обикновени и широко разпространени видове, общо 16 вида (Стефанов & Петров 1962; Петров 1963, 1966; Velenovsky 1902, и хербарни данни). За района на самата Врачанска планина има едно единствено съобщение от 1902 година (Velenovsky 1902). По-добре проучена е територията на парка, попадаща във флорен район Западна Стара планина – Лакатнишки скали, откъдето са съобщени 59 вида мъхове (Петров 1963; Ganeva 1996; Kuc & al. 1965; Papp & al. 2006; Simon & Vajda 1959; Šmarda 1970).

Разнообразните и добре запазени хабитати на територията на Природен парк "Врачански Балкан" предполагат наличието на специфична мъхова флора. Настоящият доклад представя резултатите от първото систематично проучване на мъховете в парка.

Първото систематично проучване на мъховете в парка (2006г. за ПУ) - инвентаризация на 33 локалитета на територията му. Посетени бяха следните хабитати: сухи открити варовикови скали и почви сред разреждени храсталаци, отвесни варовикови скални стени, дъбови и букови гори в долния и среден планински пояс, влажни зони край и в реки, потоци и канавки, влажни засенчени варовикови скали край водопади и извори, сухи и мезофилни тревисти хабитати. Извършена беше пълна инвентаризация на мъховата флора на изброените хабитати.

- **Разпространение**

В систематично отношение, два вида са рогоплодните (*Anthocerotophyta*), 27 чернодробните (*Marchantiophyta*) и 157 листнатите (*Bryophyta*) мъхове. **Нови за територията на страната са 4 вида** (Табл. 3).

Типично калцифилна с широко разпространение на ксерофитни видове от р. *Grimmia* (*G. ovalis*, *G. pulvinata*), *Orthotrichum* (*O. rupestre*, *O. cupulatum*), *Schistidium* (*S. arosarpum*). Като цяло, откритите сухи варовикови скали и рендзинни почви са бедни на видове, повечето мъхове са широко разпространени. Този тип хабитати е широко застъпен и добре запазен в парка. За разлика от сухите хабитати, мъховата флора на влажните засенчени варовикови скали, скални пукнатини и почви е богата и специфична. В такива хабитати се срещат 75 вида, вкл. и включените в Червения списък на мъховете в България уязвими листнати мъхове *Rhynchostegiella tenella*, *Taxiphyllum wissgrillii* и *Thuidium delicatulum*, а също и новоустановените за България *Conocephallum salebrosum* и *Seligeria trifaria*.

Друг богат на видове хабитат са откритите периодично влажни глинести почви в долния планински пояс. Този тип хабитати са обитавани от дребни, относително кратко живеещи видове мъхове. Типични са *Fossombronia pusilla*, *Ditrichum heteromallum*, *Bryum argenteum*, *Bryum bicolor*, *Bryum caespiticium* и др. Заслужаващи внимание видове мъхове тук са консервационно значимите *Atrichum angustatum*, *Dicranella rufescens*, *Dicranella subulata* и новия за България *Fissidens curvatus*. Интерес представлява намирането на рогоплодните мъхове *Anthoceros punctatus* и новия за България вид *Phaeoceros carolinianus*.

Реките и потоците на територията на парка са чисти и поради предимно скалистото си корито и липсата на ерозия, водите им са прозрачни и бистри. Последното е предпоставка за развитието на изобилна мъхова растителност и богата флора. В този тип хабитати се срещат 30 вида. С особено интересна и богата мъхова флора се характеризират карстовите извори (напр. извора "Житолюб" край Лакатник, изворите при ман. "Св. Иван Пустини" и "Св. Никола Мътнишки") и районите около водопади с активно бигорообразуване (водопадите Боров камък и Скакля, поречието на Петренски дол, бигорите при ман. "Св. Иван Пустини" и над "Св. Никола Мътрнишки"). В такива хабитати се срещат представители на р. *Cinclidotus* (всичките 5 вида, срещащи се в България), *Eucladium verticillatum*, *Brachythecium rivulare* и др., и уязвимите видове *Fissidens crassipes* и *Fissidens gracilifolius*.

Интересно е наличието на относително голям брой епифитни видове мъхове – 23 вида. Най-богати на епифити са единично растящи едри дървета, вкл. и край пътища и такива в крайнините на гори, които имат диаметър при основата над 40 см и относително груба кора. Такива са напр. орех (*Juglans regia*), ясени (*Fraxinus excelsior*, *F. americana*), клен (*Acer campestre*). Добре застъпен е предимно епифитният род *Orthotrichum* (8 вида).

Прорежданите гори и такива от издънков тип, възстановили се след голяма сеч, са бедни на видове. В такива гори се срещат предимно обикновени мъхове като *Hypnum cupressiforme*, *Brachythecium velutinum*, *Ceratodon purpureus* и др., почти липсват представители на чернодробните мъхове. Изключение в това отношение прави намирането на редкия вид *Fissidens exilis*, растящ в големи количества върху почва в издънковата млада букова гора край пътя от с. Лютаджик за Горския дом.

Запуствяването и обрастването на преди това сравнително открити хабитати са сериозни, но все още недооценени и пренебрегвани процеси у нас, които водят до намаляване на видовото разнообразие на мъховете. Причината е в слабата конкурентноспособност на голяма част от пионерните видове, обитаващи открити почви. Особено изразен е този процес в мезофилни и влажни хабитати поради бързото обрастване с *Juncus*, *Carex* и житни треви, които бързо изместват даже такива едри и относително конкурентни видове мъхове като *Calliergonella cuspidata* и *Philonotis* spp. В относително по-сухи хабитати като почва по горски пътеки, където при едно умерено утъпкване се срещат редица интересни кратко живеещи и ефемерни мъхове като *Fossombronia pusilla*, *Fissidens exilis*, *Dicranella* spp. и др., преустановяването на утъпкването води до настаняването на широко разпространени конкурентни, бързо нарастващи страничноплодни мъхове като *Hypnum cupressiforme* и *Brachythecium velutinum*, а впоследствие и житни треви (напр. *Poa pratensis*), които напълно изместват по-дребните ефемерни видове.

На територията на парка прави впечатление почти пълната липса на едроразмерна гниеца дървесина (диаметър над 40 см). Съответно липсват редица типични епиксилни мъхове, които може да се очаква да се срещат върху подобни субстрати, напр. *Hercogiella seligeri*, *Lophozia* sp. и др. Препоръка към горскостопанските практики е в бъдеще да се предвиди оставянето на определен процент гниеца едроразмерна дървесина, която освен характерна мъхова флора поддържа и богато разнообразие от гъби, насекоми и др. членестоноги.

▪ **Общ брой на видовете - 186 вида мъхове и два вариетета**, което е 25.4% от цялата мъхова флора на България (Ganeva & Natcheva 2003; Natcheva & Ganeva 2005). **Нови** за територията на страната са **4 вида**.

▪ **Общ брой на видовете с даден статус - Двадесет и един** от намерените видове са с конзервационно значение

– **9 вида – категория „уязвим“ VU (D2)** - *Racomitrium ericoides* (Hedw.) Brid., *Isopterygiopsis pulchella* (Hedw.) Z.Iwats., *Philonotis arnellii* Husn., *Rhynchostegiella tenella* (Dicks.) Limpr., *Seligeria pusilla* (Hedw.) Bruch et Schimp., *Syntrichia virescens* (De Not.) Ochyra, *Taxiphyllum wissgrillii* (Garov.) Wijk & Margad, *Tortula lanceola* R.H.Zander, *Thuidium tamariscinum* (Hedw.) Schimp.

– **2 вида – категория „почти застрашен“ NT** - *Orthotrichum pumilum* Sw., *Thuidium delicatulum* (Hedw.) Schimp.

▪ **Специални мерки**

Наличието на жизнени популации на редица мъхове с консервационно значение предоставя възможността те да бъдат наблюдавани с цел събиране на данни за тяхната фенология, биология и екология. От особен интерес в това отношение представляват видовете *Dicranella rufescens*, *Entodon concinnus*, *Fissidens exilis*, *Seligeria pusilla* и *Taxiphyllum wisgrillii*, които са известни у нас от ограничен брой находища, много от които не са потвърждавани през последните 50 години и вероятно са изчезнали. Ето защо е препоръчително да се изработят дългосрочни планове за мониторинг на тези видове на територията на парка.

Добавянето на данни за мъховото разнообразие към информационните брошури и табели в парка. Особено важно е това в районите на маршрут No 5 (Врачанска екопътека), образователен маршрут "В света на екологията" и в средната част на познавателен маршрут "Карст и биоразнообразие", които преминават през местности с особено пищна и интересна мъхова флора.

▪ **Пропуски в познанията**

Разнообразните и добре запазени хабитати на територията на Природен парк "Врачански Балкан" предполагат наличието на специфична мъхова флора.

▪ **Значение - Нови** за територията на страната са **4 вида**.

Приложения I

(1.14.4.1) Мъхове, установени на територията на Природен парк "Врачански Балкан"

(1.14.4.2) Консервационно значими мъхове, установени на територията на ПП "Врачански Балкан", включени в Червения списък на Р България (Natcheva et al. 2006)

(1.14.4.3) Нови за България мъхове, установени на територията на ПП "Врачански Балкан"

1.14.5. ПАПРАТОВИДНИ И СЕМЕННИ РАСТЕНИЯ

Познаването на флората като основа на средообразуващите растителни комплекси е от изключителна важност за правилното управление на всяка една територия. Флората от своя страна е динамична и се променят във времето по различни причини. Основно промените са резултат от действието на естествените фактори и разнообразните антропогенни влияния в съответния район. Понякога измененията се дължат на промени в таксономията на отделните растителни групи. Не на последно място, те са също свързани с натрупването на познания за дадената територия.

Настоящата краткосрочна инвентаризация е етап от изучаването на флората на ПП „Врачански Балкан“. Целта ѝ е да даде обобщена представа за нейното състояние, да установи степента на уязвимост, да открие застрашаващите фактори за растителното разнообразие и ресурси и да направи препоръки за тяхното по-ефективно опазване.

▪ **Проученост на района**

Първите данни за флората на парка се намират в работата на Урумов (1935) „Флората на Врачански окръг“, в която той посочва голям брой видове, констатирани на територии, включени в наши дни в парка. С тази работа се свързва намирането в парка на някои интересни и редки видове, но за съжаление в своите флористични работи Урумов рядко дава по-детайлни данни за находищата. Отново от този период данни за флората на Врачанска планина се намират в работите на Ахтаров (1936) и Стефанов и Георгиев (1937).

През 60-те години на 20 век върху флората и растителността на Врачанска планина работи проф. Велчо Велчев. Резултат от неговите изследвания са трудовете му, публикувани самостоятелно (Велчев 1961) или в съавторство с Б. Дянков (Велчев &

Дянков 1965) и П. Василев (Велчев & Василев 1969), в които се съобщават някои интересни флористични находки от района. През 1971г. от печат излиза и обобщаващата работа "Растителната покривка на Врачанската планина" (Велчев 1971), в която се намират сведения за разпространението на около 700 вида растения.

От края на 70-те години, почти до края на 20-ти век на практика липсват публикувани резултати от изследвания върху флората на Врачански Балкан. В края на деветдесетте години работата по изучаване флората на планината се подновява с изследванията на експерти от Дирекцията на парка (Стоева & Дончев 2003). Тази работа обобщава всички налични данни от литературата и резултатите от изследванията на двамата автори, проведени през периода 1998-2001г. До момента това е на практика най-пълната справка за флората на парка, съдържаща 983 вида. За съжаление, както и в повечето предходни работи, и тук липсва детайлна информация за находищата на консервационно значимите видове висши растения.

Проучването през юли – октомври 2006 и април, май 2007г. – обхваща теренни проучвания, преглед на литературни източници за района и обработка на хербарийни материали от района. По време на теренната работа са водени бележки за видовия състав на изследваните територии, находищата на консервационно значими видове, както и за потенциалните заплахи. В случаите, в които това е било възможно, находищата на консервационно значимите видове са локализиран с геопозиционна техника.

▪ **Разпространение**

Флората на парка се характеризира със значително многообразие на флорни елементи (над 50). Тяхната количествена представеност разкрива някои общи характеристики и характерни особености на разглежданата флора. Най-добре представени във флората на парка са флорните елементи с основна европейска компонента (513 вида, 47.4%), като е относително високо участието на европейско-средиземноморския елемент (142 вида, 13.1%). Средиземноморският елемент е представен с 46 вида (4.3%), като това е съчетано с добра представеност на субсредиземноморската група елементи (145 вида, 13.5%). Тази особеност в състава на флората би трябвало да се свърже с карстовия характер на територията и свързаните с него екологични условия. Добре застъпен е бореалният елемент (67 вида, 6.3%). Елементите с монтанен характер (алпийски, алпо-карпатски, арктоалпийски, карпато-Балкански) са относително слабо представени във флората на парка (12 вида, 1.2%). Българската ендемична група е представена от 6 вида (0.6%), а Балканската – от 36 вида (3.3%). Българските ендемити са характерни, два от тях са с много ограничено разпространение. *Campanula jordanovii* и *Centranthus kellereri* показват връзка на флората на Врачански Балкан с флората на високопланинските варовити масиви в Северен Пирин и Средните Родопи. Тези връзки, както и връзката с варовитите масиви в Средна Стара планина се потвърждават и от някои Балкански ендемити и реликтни видове (*Achillea ageratifolia*, *Carum graecum*, *Daphne laureola*, *D. oleoides* и др.). Сред Балканските ендемити преобладават широко разпространените видове. Това говори за едно сравнително не много интензивно формообразуване, което вероятно се дължи от една страна на липсата на значителни климатични стресове, а от друга - на първичната облесеност на изследваната територия. Сравнително слабо застъпен във флората на парка е адвентивният елемент.

Нехарактерни за флората на парка инвазивни растения:

Сред чуждите за флората на парка видове особено място заемат айлантът (*Ailantus altissima*) и акацията (*Robinia pseudoacacia*), инвазивни видове, широко използвани в горскостопанската практика.

Айлантът е сравнително широко разпространен на територията на парка, но особено значение като инвазивен вид има в прилежащите на Искърското дефиле райони, където се наблюдава бързо и ефективно разпространение, както по семенен път, така и вегетативно. Айлантът понастоящем заема значителни площи в района на ЗМ „Лакатнишки скали“ и с. Оплетня, където с предпочитание заселва голи и бедни на растителност каменливи терени, но също така навлиза в коренните горски и храстови

съобщества или дори по голи отвесни скали. На територията на защитена местност „Лакатнишки скали“ където преди 15 години е имало единични стари дървета и немногобройни самосевни фиданки, понастоящем айлантът се е настанил масово и се е превърнал в заплаха за естествените растителни съобщества. Само широкомащабни спешни мерки са в състояние да ограничат инвазията на този силно агресивен вид, който в отделни случаи се явява заплаха и за популациите на видове с висока консервационна значимост (напр. *Centranthus kellereri*). Подобен е също така и проблемът с акацията, от която на територията на парка има значителни по площ насаждения, особено в района на Елисейна, където заедно с айланта определят облика на терена. Желателно е при първа възможност да се пристъпи към подмяна на насажденията от акация към такива с местни видове, като се вземат предвид утвърдените в страната горскостопански практики.

Насажденията от чер (*Pinus nigra*) и бял бор (*P. sylvestris*), както и по-малко разпространените смърч (*Picea abies*), лиственица (*Larix* spp.), дуглазка ела (*Pseudotsuga menziesii*) и пр., също не са част от естествената растителност и присъщите на парка ландшафти. Макар възобновяването на тези видове да е слабо до незначително, с оглед запазването на естествения облик на растителните съобщества в парка, замаяната им с подходящи местни за района видове е силно препоръчително. От по-слабо представените чужди иглолистни видове следва да се отбележи също източната туя (*Biota orientalis*). Саморазселване на този вид е наблюдавано в района на Черепишкия манастир в близост до границата на парка. Макар източната туя да не представлява в конкретния случай заплаха за растителността и флората на парка, желателно е в бъдеще да се избягва интродукцията ѝ в близост до скалисти и отворени тревни съобщества върху каменливи терени.

Независимо от казаното дотук, адвентивният елемент като цяло е слабо представен във флората на парка (16 вида), което говори за нейната естественост и относително слабата повлияност на видовия и състав.

Рудерални растения:

В тази група се включват характерни висши растения, които се развиват обилно при повишено азотно съдържание в почвата, което е основно резултат от нарушения с антропогенен характер – пашуване, сечи, замърсяване с битови отпадъци, строителство и т. н. Сред най-характерните рудерални представители са копривата (*Urtica dioica*), паламидата (*Cirsium ligulare*), синята жлъчка (*Cichorium intybus*), видовете лобода (*Chenopodium* spp.), видовете щир (*Amaranthus* spp.), лепката (*Galium aparine*), видовете мъртва коприва (*Lamium* spp.) и др.

Наблюденията при настоящето изследване показаха, че на територията на парка съществуват редица рудерални огнища – комплекс „Леденика“, района на горната лифтена станция, овчарниците в местн. „Шилигарника“ и в местн. „Мижишница“, пасищата под хижа Пършевица (частично), пасищата в района на х. Околчица, районът на Горския дом, „Кравя“ и пр. Огнища на рудерална растителност има също така навсякъде в контактните зони на парка край селищата и по-големите пътни артерии. Прави впечатление слабата представеност на рудерални видове във високопланинската зона, подлагана в миналото на умерена паша. Рудерализацията на парковата територия има предимно локален характер и относително слабо влияние върху флората извън зоната на рудералните огнища, а значението ѝ като застрашаващ фактор за флората на парка към настоящия момент е в приемливи граници.

(1.14.5.4) Висши растения на територията на ПП – ФЛОРЕН ЕЛЕМЕНТ

▪ **Богатство на таксоните** - представени са видове на **455 рода и 101 семейства**

Най-богатите на видове семейства във флората на парка са Asteraceae (125 вида, 11.55%), Poaceae (83 вида, 7.66%), Fabaceae (76 вида, 7.0%), Lamiaceae (60 вида, 5.50%), Caryophyllaceae (60 вида, 5.50%), Brassicaceae (56 вида, 5.10%), което добре

съответства на анализа на Стоева & Дончев (2003). С по-малко от 10 вида са 45 семейства, а 32 са представени във флората на парка само с по един вид.

(1.14.5.2) Висши растения на територията на ПП – ВИДОВЕ СЕМЕЙСТВА

(1.14.5.3) Висши растения на територията на ПП – РОДОВЕ

- **Общ брой на видовете – 1 082 вида висши растения** (изкл. мъховете).

В общия списък са включени освен установените при настоящото проучване видове (1047), и такива, посочени от Стоева, Дончев (2003) за флората на парка, но непотвърдени при проведената инвентаризация (**35 вида**). Видове, неправилно посочвани в различни литературни източници за флората на парка са коментирани в **Приложения I (1.14.5.6)**.

(1.14.5.1) Висши растения на територията на ПП "Врачански Балкан"

- **Общ брой на видовете с даден статус**

Извършени бяха наблюдения и събрани данни за площта, пространствената структура и числеността на популациите, както и при възможност за възобновителните процеси в тях. Отчитани са също така и застрашаващите фактори за популациите. За критична се приема численост на популацията под 10 индивида, за малочислена – 10-50 индивида; с добра численост – 50-100 индивида; многочислена – над 100 индивида (виж още Стоева 2004).

- **Български ендемити - 6 вида:** *Campanula jordanovii*, *Centranthus kellereri*, *Cerastium bulgaricum**, *Chamaecytisus kovacevii*, *Festuca balcanica** и *Silene velcevii*. Всички те са с ограничено разпространение в страната. Находището на *Centranthus kellereri* е приблизително една втора от глобалната популация на този вид, а находищата на *Silene velcevii* в парка съхраняват най-малко 30% от популацията на вида.

- **Балкански ендемити - 36 вида:** *Acanthus balcanicus*, *Achillea ageratifolia*, *Angelica panicii*, *Aquilegia nigricans*, *Armeria rumelica*, *Campanula moesiaca*, *Carum graecum*, *Carum multiflorum*, *Centaurea chrysolepis*, *Cephalaria flava*, *Cerastium moesiacum*, *Chamaecytisus calcareus*, *Crocus veluchensis*, *Dianthus cruentus*, *Digitalis laevigata**, *Digitalis viridiflora*, *Eryngium palmatum*, *Erysimum comatum*, *Gentianella bulgarica*, *Hieracium pannosum*, *Hypericum boissieri**, *Iris reichenbachii*, *Lilium jankae*, *Linaria peloponesiaca*, *Orobanche serbica**, *Pastinaca hirsuta*, *Pedicularis grisebachii*, *Pedicularis leucodon**, *Pedicularis orthantha*, *Peucedanum aegopodioides*, *Scabiosa triniifolia*, *Sesleria latifolia*, *Silene sendtneri*, *Tragopogon balcanicum**, *Vicia truncatula*.

- **Балкански субендемити - 3 вида:** *Achillea clypeolata*, *A. grandifolia* и *Cirsium candelabrum*. Тези видове са със сравнително широко разпространение в страната и извън нея, поради което на тях не се отдава такава тежест, както на по-горе изброените ендемити.

- **Реликти – 3 + (3 с реликтен характер):** терциерни реликти - *Centranthus kellereri*, *Daphne laureola* и *Limodorum abortivum*. Очевидно реликтен характер има разпространението на *Daphne oleoides*, *Silene alpina* и *Taxus baccata*.

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

(* - Видове по литературни данни и неустановени при настоящото проучване.)

- **В приложение 3 на Закона за биологичното разнообразие** са включени 35 вида: *Acer heldreichii**, *Anacamptis pyramidalis*, *Anemone sylvestris*, *Aquilegia nigricans*, *Asplenium lepidum*, *Campanula jordanovii*, *Centranthus kellereri*, *Chamaecytisus kovacevii*, *Dactylorhiza saccifera*, *Daphne laureola*, *D. oleoides*, *Digitalis laevigata**, *Eryngium palmatum*, *Erysimum comatum*, *Galanthus elwesii*, *Genista pilosa**, *Himantoglossum caprinum*, *Hypericum boissieri**, *Juniperus sabina*, *Jurinea ledebourii*, *Lilium jankae*, *Limodorum abortivum*, *Linaria peloponesiaca*, *Ophrys cornuta*, *Orchis militaris**, *Orchis*

papilionacea, Paeonia mascula, Saxifraga marginata, Silene alpina, S. velcevii, Spiranthes spiralis, Taxus baccata, Traunstein;

- В приложение 4 на Закона за биологичното разнообразие - *Asparagus tenuifolius, Bupleurum praealtum, Crocus flavus, C. reticulatus, Dactylorhiza saccifera, D. sambucina, Dryopteris filix-mas, Erythronium dens-canis, Gladiolus imbricatus, Echinops banaticus, E. ritro, E. sphaerocephalus, Lilium martagon, Polygonatum officinale, Polystichum setiferum, Primula veris, Ruscus aculeatus, Salix caprea, Scilla bifolia, Smyrniium perfoliatum, Stipa capillata, S. epilosa* и видовете от род *Orchis. era globosa, Vaccinium vitis-idaea, Vicia truncatula.*

- В Червена книга на НР България (Велчев 1984) с категория:

- "Застрашен" - 4 вида: *Asplenium lepidum, Genista pilosa*, Paeonia mascula, Taxus baccata;*

- "Рядък" - 38 вида: *Acer heldreichii*, Anemone sylvestris, Angelica pancicii, Atropa bella-donna, Carum graecum, Carum multiflorum, Centranthus kellereri, Cerastium bulgaricum*, Chamaecytisus kovacevii, Daphne laureola, D. oleoides, Eryngium palmatum, Erysimum comatum, Ferula heuffelii, Festuca xanthina, Jovibarba heuffelii, Juniperus Sabina, Jurinea ledebourii, Laserpitium siler, Lilium jankae, Limodorum abortivum, Micropyrum tenellum*, Oenanthe millefolia, Orchis militaris*, Orchis papilionacea, Orobanche serbica*, Polygala hospita*, Polygala supina, Salvia verbenaca, Saxifraga marginata, Silaum silaus, Silene alpina, S. velcevii, Thesium linophyllon, Tilia rubra, Tragopogon balcanicum*, Traunsteinera globosa, Vicia truncatula.*

- Бернската конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна (Приложение 1) – 4 вида: *Centranthus kellereri, Himantoglossum caprinum, Hypericum boissieri*, Lilium jankae.*

- Приложение 2 на Директива 92/43/ЕИО за запазване на природните местообитания и на дивата фауна и флора (Приложение 2) - *Himantoglossum caprinum.*

- Обект на Конвенцията за международна търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES) - 30 вида – всички представители на орхидеите (*Orchidaceae*), *Galanthus elwesii, Hypericum boissieri*,* и *Cyclamen hederifolium.*

- Червения списък на застрашените растения на IUCN (Walter & Gillett 1998) – 2 вида с категория рядък (rare): *Centranthus kellereri* и *Chamaecytisus kovacevii.*

За целите на ефективното управление е важно да се познава уязвимостта на конзервационно значимите видове и естествените ресурси. С оглед на това, конзервационно значимите видове на територията на парка могат да бъдат отнесени в две големи категории – видове с висока уязвимост и такива с ниска уязвимост. Видове с висока уязвимост са българските ендемити, видове с критично ниска или ниска численост на популациите, както и растения, чиито популации са със средно добра или добра численост, но които са обект на засилен утилитарен интерес. Видове с висока уязвимост за територията на парка са *Acanthus balcanicus, Anemone sylvestris, Angelica pancicii, Asplenium lepidum, Atropa bella-donna, Campanula jordanovii, Campanula moesiaca, Centranthus kellereri, Chamaecytisus kovacevii, Daphne laureola, Daphne oleoides, Galanthus elwesii, Jovibarba heuffelii, Lilium jankae, Paeonia mascula, Silene alpina, Silene velcevii, Vicia truncatula,* както и всички орхидеи (*Orchidaceae*). Към видовете с ниска уязвимост се отнасят всички останали конзервационно значими видове растения.

(1.14.5.5) Конзервационно значими висши растения на територията на ПП

(1.14.5.6) Популации на конзервационно значими видове висши растения

(1.14.5.7) Координати на конзервационно значими видове висши растения на територията на ПП

▪ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

Като райони с висока консервационна значимост се определят райони с високо разнообразие от консервационно значими видове или такива, които съхраняват популации на български ендемити или други растения с висока консервационна значимост, имащи важно значение за опазване на определени видове на национално или международно ниво. На територията на парка се очертават няколко такива зони.

Тревни съобщества в планинската зона

Зоната обхваща планинските тревни съобщества и групировки на хазмофитна растителност източно от вр. Бук на запад до вр. Соколец и съхранява високо разнообразие на консервационно значими видове висши растения:

Български ендемити: *Campanula jordanovii*

Балкански ендемити: *Achillea ageratifolia*, *Armeria rumelica*, *Campanula moesiaca*, *Carum graecum*, *Centaurea chrysolepis*, *Cerastium moesiacum*, *Chamaecytisus calcareus*, *Gentianella bulgarica*, *Hieracium pannosum*, *Iris reichenbachii*, *Jurinea ledebourii*, *Lilium jankae*, *Linaria peloponesiaca*, *Pastinaca hirsuta*, *Sesleria latifolia*, *Silene sendtneri*

Други консервационно значими видове: *Carum multiflorum*, *Daphne oleoides*, *Ferula heuffelii*, *Festuca xanthina*, *Jovibarba heuffelii*, *Laserpitium siler*, *Thesium linophyllum*, *Vicia truncatula*

Основни заплахи за консервационно значимите видове в този район са естествените сукцесионни процеси, водещи до обрастване на тревните съобщества с храстови групировки, а в бъдеще достигане на климаксни горски съобщества. Потенциална заплаха би се явило прекомерното пашуване при недобро регулиране на пасищния режим. Допълнителен, но за момента второстепенен застрашаващ фактор е туристическият поток.

Местността „Веждата”. Районът се включва в зоните с висока консервационна значимост поради наличието в нея на една от двете в България популации на българския ендемит *Centranthus kellereri*, вид с изключително висока консервационна стойност. Действащите в този район заплахи са свързани преди всичко със сукцесионните процеси, водещи до намаляване на площта на местообитанията на вида – бедни на растителност подвижни варовити сипеи. Друг важен негативен фактор е навлизането в находищата на инвазивния дървесен вид *Ailanthus altissima*.

Районът на манастира “Св. Иван Пусти”

Районът се включва в списъка на местата с висока консервационна значимост поради наличието на единствената потвърдена на територията на парка и в страната популация на люспестото изтравниче (*Asplenium lepidum*) и на популация на Балканския ендемит *Acanthus balcanicus*. Застрашаващи фактори в този район са повишеният туристически интерес, съпроводен от събиране на декоративни растения, утъпкване, замърсяване и рудерализиране на находищата на консервационно значимите видове растения. Популацията на люспестото изтравниче е пряко застрашена от строителните работи по възстановяване на манастирската църква.

Защитена местност „Лакатнишки скали”

Районът съхранява високо разнообразие на консервационно значими видове висши растения:

Български ендемити: *Chamaecytisus kovacevii*, *Silene velcevii*

Балкански ендемити: *Centaurea chrysolepis*, *Cephalaria flava*, *Dianthus cruentus*, *Linaria peloponesiaca*

Други консервационно значими видове: *Anacamptis pyramidalis*, *Anemone sylvestris*, *Asplenium lepidum* (само по литературни данни), *Cephalanthera damasonium*, *Galanthus elwesii*, *Himantoglossum caprinum*, *Laserpitium siler*, *Limodorum abortivum*, *Ophrys cornuta*, *Orchis morio*, *Orchis tridentata*, *Orchis purpurea*, *Orchis coriophora*, *Orchis ustulata*, *Orchis papilionacea*, *Platanthera chlorantha*, *Polygala supina*, *Spiranthes spiralis*

В допълнение, районът се явява важно място за орхидеи, поради тяхното видово разнообразие. Мястото отговаря също така на критериите за ботанически важно място, поради наличието на популация на българския ендемит Велчево плюскавиче (*Silene velcevii*).

Заплахите в района са свързани преди всичко с големия туристически поток - утъпкване, замърсяване, рудерализиране и унищожаване на местообитанията, унищожаване на консервационно значими видове растения и такива с висока декоративна стойност. Значителна заплаха за растителното разнообразие се явява масираната инвазия на айланта (*Ailanthus altissima*) в естествените местообитания.

Районът на водопада "Боров камък"

В този район са концентрирани находища на значителен брой видове висши растения с природозащитен статут:

Балкански ендемити: *Aquilegia nigricans*, *Peucedanum aegopodioides*

Други консервационно значими видове: *Atropa bella-donna*, *Cephalanthera rubra*, *Daphne laureola*, *Festuca xanthina*, *Galanthus elwesii*, *Listera ovata*, *Saxifraga marginata*.

Заплахите в района са свързани преди всичко с големия туристически поток и се изразяват в утъпкване, замърсяване и рудерализиране на терена.

Мерките, които следва да се предприемат, се изразяват в регулиране и контрол на туристическия поток – ограничаване движението на туристи извън обозначения маршрут към водопада.

Към районите с висока консервационна значимост могат да се отнесат още **Войводин дол, района на водопада "Скакля" и района на прохода Вратцата**. В тези райони са локализираны находища на значителен брой консервационно значими видове – български и Балкански ендемити, реликтни, редки и застрашени от изчезване растения. Тези райони териториално са почти изцяло в границите на Р „Врачански карст“, където съобразно режима на защитената територия се гарантира опазването на техните популации.

(1.14.5.8) Райони с висока консервационна значимост на територията на ПП – хабитати и висши растения

▪ Специални мерки

Като **критично застрашени за територията на парка** трябва да се приемат *Asplenium lepidum*, *Centhranthus kellereri*, *Chamaecytisus kovacevii*, *Juniperus sabina*, *Lilium jankae*, *Silene velcevii* и *Traunsteinera globosa*. За тези видове, освен останалите препоръчани конкретни мерки за опазване, е необходимо да се осъществява ежегоден мониторинг на популациите. Желателно е, при възможност, това да се осъществява за популациите и на всички консервационно значими видове.

Значителна част от консервационно значимите видове са с висока декоративна стойност, поради което са сериозно застрашени от събиране от туристи и от местното население с украсна цел. Такива са: *Acanthus balcanicus*, *Achillea ageratifolia*, *Anemone sylvestris*, *Armeria rumelica*, *Campanula moesiaca*, *Centaurea chrysolepis*, *Centranthus kellereri*, *Dianthus cruentus*, *Galanthus elwesii*, *Lilium jankae*, *Paeonia mascula*, всички орхидеи (*Orchidaceae*) и др. За по-ефективното опазване на популациите на тези видове е необходима широка популяризаторска работа с обществеността, която да включва поставяне на информационни табели с илюстрации и данни за редките растения в парка, издаване на плакати и илюстриран атлас на редките и интересни растения на парка, подобно на тези за ПП „Странджа“, НП „Пирин“ и НП „Централен Балкан“. Тук е мястото също така да се обърне внимание, че редица видове с украсна стойност, макар и формално невключени в категорията на консервационно значимите видове, също заслужават внимание. Сред тях могат да бъдат отбелязани – *Anemone ranunculoides*, *Gentianella ciliata*, *Helleborus odoratus*, *Hepatica nobilis*, *Hyacinthella leucophaea*, *Isopyrus thalictroides*, и др. Тези видове често се събират от туристи в букети, като по този начин се увреждат популациите им. Желателно е да се потърсят начини за намаляване на това въздействие на територията на парка. Усилено събиране на декоративни растения е известно в защитена местност „Лакатнишки скали“, където туристите освен лечебни, събират и консервационно значими видове. Обикновено това са *Anemone sylvestris*, *Galanthus elwesii*, както и повечето видове орхидеи. Тази порочна практика съществува от години и понастоящем е сериозна заплаха за неголемите популации на тези растения.

Asparagus tenuifolius, *Dryopteris filix-mas*, *Polystichum setiferum* и *Ruscus aculeatus* в някои райони на страната се събират в големи количества за аранжиране на букети, поради което на места популациите им са сериозно намалели. На територията на парка събиране на тези видове в големи количества не е наблюдавано, но с оглед на опазването на техните популации в бъдеще е необходимо по възможност тази практика да се ограничава, както и да се провежда популяризаторска работа сред туристите и местното население, която да спомогне за по-доброто опазване на изброените по-горе видове.

Изготвяне и прилагане на програма за борба с инвазивните видове, в т. ч. картиране на разпространението им, изготвяне, пилотно изпробване и по възможност практическо прилагане на мерки за борба с айланта (*Ailanthus altissima*).

Ограничаване на интродукцията на неместни горскостопански видове в парка.

Замяна на насажденията на неместни дървесни видове с местни такива, съобразно утвърдените в страната горскостопански практики.

Осъществяване на конкретни мерки за опазване на консервационно значимите видове.

Осъществяване на ежегоден мониторинг на популациите на приоритетните за опазване консервационно значими видове и при възможност за останалите видове с природозащитен статут.

Стимулиране на прилагането на устойчиви горскостопански, животновъдни и земеделски практики.

Предприемане на мерки за ликвидиране на замърсяванията с битови отпадъци в местността „Тезеро“, „Горския дом“ и по поречието на р. Лева между с. Згориград и прохода Вратцата.

Ограничаване на достъпа в местността „Тезеро“.

Определяне на подходящи режими на пашуване в най-натоварените с паша райони - х. Пършевица, местн. „Кравя“ и „Ибишов валог“, между „Горския дом“ и с. Миланово, м. „Каличина бара“ и пр.

Разширяване на площите, използвани като сенокосни ливади. Косенето благоприятства запазването на високо видово богатство в тревните комплекси.

Разработване и прилагане на система за мониторинг на състоянието на тревните съобщества на територията на парка.

▪ **Пропуски в познанията**

Въпреки наличието на флористични проучвания на територията на парка до момента липсва съвременно системно дългогодишно изследване. Наличната информация като цяло е стара и трудно дава основа за вземане на решения за управлението на територията;

Оскъдна и в повечето случаи доста стара и неточна е наличната информация за разпространението и състоянието на популациите на консервационно значимите видове растения в парка;

Почти липсва информация за адвентивните растения в парка, както и оценка на тяхното влияние върху коренната флора и растителност;

Слабо застъпено в досегашните изследвания е състоянието на биологичните ресурси и тяхното използване, което не е добра основа за вземане на управленски решения за тяхното устойчиво ползване.

Настоящата инвентаризация не потвърждава наличието в Парка на някои от известните по литературни данни консервационно значими видове. В част от случаите (особено при таксономично трудни родове) вероятно се касае за погрешно посочване и/или смесване с близки видове, напр. *Bupleurum longifolium*, *Chamaecytisus neiceffii*, *Crocus tommasinianus*, *Digitalis laevigata*, *Galanthus nivalis*, *Malcolmia orsiniana*, и др.. В други случаи това вероятно е свързано с факта, че немалка част от консервационно значимите видове образуват малочислени локализиран популации, които при липса на детайлни данни за находището и един сравнително по-ранен къс период на цъфтеж на растенията, трудно могат да бъдат потвърдени при краткосрочно изследване или бърза екологична оценка. В конкретния случай такива са *Eryngium palmatum*, *Micropyrum tenellum*, както и някои представители на семейство Салепови

(*Orchidaceae*). В тази връзка, изключително важно е да се отбележи необходимостта от оборудване на парковата дирекция с достатъчно геопозиционна и фотодокументална апаратура, което ще повиши допълнително ефективното участие на парковите експерти в инвентаризацията на консервационно значимите растителни видове. Съчетано с мониторинг на популациите и поддържане на база данни за консервационно значимите растения, това ще осигури по-добра основа за бъдещи управленски решения.

▪ **Значение**

Флората на ПП „Врачански Балкан“ се характеризира с висока степен на естественост, типична за районите с карстов характер. Едновременно с това характерното съчетание на нейните елементи ѝ придава уникалност, подсилена от наличието на характерни ендемични елементи и видове, чиито единствени находища в България се намират на територията на парка. Географското положение, геоложките и климатичните особености, както и голямото хабитатно разнообразие предопределят нейното значително видово богатство, представляващо 28% от българската флора.

На територията на парка бяха установени редица нови видове, някои от които известни от литературата за Врачанска планина, но непосочени до момента за ПП: *Achillea grandifolia*, *Armeria rumelica*, *Asyneuma anthericoides*, *Alchemilla glaucescens*, *Campanula jordanovii*, *Carum multiflorum*, *Cephalaria flava*, *Cephalanthera longifolia*, *Coralorhiza trifida*, *Dianthus cruentus*, *Dipsacus pilosus*, *Echinops banaticus*, *Inula hellenium*, *Linaria peloponesiaca*, *Micromeria cristata*, *Monotropa hypopitys*, *Orchis purpurea*, *Pedicularis grisebachii*, *Platanthera chlorantha*, *Pulicaria disenterica*, *Scabiosa triniifolia*, *Silene cserei*, *Taxus baccata*, *Telekia speciosa*, *Thesium linophyllum*, *Verbascum nigrum*. В тази насока считаме, че едни последващи по-продължителни проучвания несъмнено ще доведат до допълване списъка на висшите растения с още нови видове.

За първи път при настоящето изследване са **установени 15 консервационно значими вида**: *Armeria rumelica*, *Asyneuma anthericoides*, *Campanula jordanovii*, *Carum multiflorum*, *Cephalanthera longifolia*, *Cephalaria flava*, *Coralorhiza trifida*, *Dianthus cruentus*, *Linaria peloponesiaca*, *Orchis purpurea*, *Pedicularis grisebachii*, *Platanthera chlorantha*, *Scabiosa triniifolia*, *Taxus baccata*, *Thesium linophyllum*.

От направения по-горе преглед става ясно, че изследваната територия понастоящем опазва значително разнообразие на консервационно значими видове. Наличието сред тях на шест български ендемични вида дава основание да се приеме, че Паркът има международно значение, осигурявайки опазването на техните популации. По отношение опазването на останалите консервационно значими видове Паркът има важно значение на национално ниво.

Папка

20. Карта М1:25000 Карта на консервационно значимите флористични видове

1.14.6. ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ

При теренните проучвания бяха събрани и данни за находищата, състоянието на популациите и възможностите за експлоатация на видове с лечебни свойства. Установените лечебните растения следват Закона за лечебните растения в България (2002, измен. 2004).

▪ **Проученост на района**

На територията на ПП "Врачански Балкан" съществува значително разнообразие от лечебни растения, но в наличната научна литература данните за видовия състав и разпространението им са твърде оскъдни (Стоянов, 1972, 1973; Стоева & Дончев, 2003) или липсват.

При провежданите до сега флористични проучвания в ПП лечебните растения не са били конкретно обект на изследване.

В резултат на настоящото проучване съществуващият списък на лечебните растения бе актуализиран, като от него отпаднаха видове, погрешно посочвани за

територията или като лечебни растения (поради неправилно определяне и/или смесване с други близки видове), а в същото време той бе допълнен с видове, установени при настоящото проучване.

В списъка на лечебните растения, установени за ПП „Врачански Балкан“ са включени и някои видове, чиито находища не бяха локализирани при настоящото проучване (поради краткия период за теренни проучвания). За тези видове, позовавайки се на различни литературни източници, ние приемаме за напълно възможно разпространението им в парка, като тяхното локализиране е възможно при допълнителна теренна работа.

Определени бяха райони с най-висока концентрация на лечебни растения, което е от значение с оглед прилагането на мерки за защита, както на видовете, така и на техните местообитания. Районите, в които са локализирани находища на лечебни видове с природозащитен статут и такива под специален режим на опазване определено имат своето значение при дефиниране територията на ПП „Врачански Балкан“ като територия с висока консервационна стойност.

▪ **Разпространение**

С най-висока концентрация на видове лечебни растения са районите на Скакля (65 вида), Леденика-Бутов дол-Гарванец (50 вида), с. Миланово - Горския дом (48 вида). Сравнително малко видове лечебни растения са локализирани в района на Вратцата, местн. „Мижишница“, „Черепишки“ манастир, „Мътнишки“ манастир, манастира „Св. Иван Пустини“ и пр.

Редица видове лечебните растения бяха намерени в парка в единични или малко на брой находища. Имайки предвид общото им разпространение в страната считаме, че те са по-широко разпространени и в парка, но установяването на още находища би било възможно при провеждането на едни по-продължителни и детайлни проучвания. Към тези видове се отнасят бодлив залист (*Ruscus aculeatus*), Балкански страшник (*Acanthus balcanicus*), бял оман (*Inula hellenium*), сибирски девесил (*Heracleum sibiricum*), зарниче (*Astrantia major*), планински лазерпициум (*Laserpitium siler*), загърличе (*Laser trilobum*), орхидеята *Anacamptis pyramidalis* и пр.

▪ **Богатство на таксоните** - представени са 258 рода от 82 семейства от българската висша флора.

▪ **Общ брой на видовете** - **373 вида** лечебни растения, което е **34%** от общия брой видове висши растения, разпространени в Парка.

▪ **Общ брой на видовете с даден статус** - Значителен е броят на лечебните растения с консервационна стойност:

Балкански ендемити - 4 вида: *Angelica pancicii*, *Acanthus balcanicus*, *Aquilegia nigricans*, *Carum graecum*.

▪ **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

Закона за биологичното разнообразие в България (Приложение 3 към чл. 37) – 9 вида - *Galanthus elwesii*, *Anacamptis pyramidalis*, *Anemone sylvestris*, *Himantoglossum caprinum*, *Orchis papilionacea*, *Aquilegia nigricans*, *Juniperus sabina*, *Taxus baccata*, *Vaccinium vitis-idaea*;

Закона за биологичното разнообразие в България (Приложение 3 към чл. 37) – 9 вида (Приложение 4 към чл. 41) (опазване и регулирано ползване на видове от флората и фауната) - **7 вида**: *Primula veris*, *Scilla bifolia*, *Ruscus aculeatus*, *Lilium martagon*, *Dryopteris filix-mas*, *Echinops sphaerocephalus*, *Bupleurum rotundifolium*.

Червена книга на НР България - 8 вида - *Anemone sylvestris* (рядък), *Angelica pancicii* (рядък), *Atropa bella-donna* (рядък), *Carum graecum* (рядък), *Juniperus sabina* (рядък), *Laserpitium siler* (рядък), *Orchis papilionacea* (рядък), *Taxus baccata* (застрашен);

Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES) - *Galanthus elwesii* и видовете от сем. *Orchidaceae*;

Бернската конвенция (Приложение 1) и на Директива 92/43/ЕИО за хабитатите (Приложение 2) – 1 вид - *Himantoglossum caprinum*.

▪ Икономически ценни видове

Най-широко разпространени и с най-многочислени популации на територията на парка са видовете: жълт кантарион (*Hypericum perforatum*), риган (*Origanum vulgare*), ароматно еньовче (*Galium odoratum*), есенен минзухар (*Colchicum autumnale*), видове от групата на хилядолистния равнец (*Achillea millefolium* compl.), мащерка (*Thymus* spp.), подъбиче (*Teucrium* spp.), живовлек (*Plantago* spp.), шипка (*Rosa canina*), къпина (*Rubus* spp.), мента (*Mentha* spp.), здравец (*Geranium* spp.), червен глог (*Crataegus monogyna*), дрян (*Cornus mas*), сина жлъчка (*Cichorium intybus*), трицветна теменуга (*Viola tricolor*), гергевка (*Cruciata laevipes*), кукуряк (*Helleborus odorus*), орлова папрат (*Pteridium aquilinum*), лечебна върбинка (*Verbena officinalis*), лечебна разваленка (*Parietaria officinalis*), коприва (*Urtica dioica*), жълта какула (*Salvia glutinosa*), прешленеста какула (*Salvia verticillata*), подбел (*Tussilago farfara*), стенното и обикновено изтравниче (*Asplenium ruta-muraria*, *Asplenium trichomanes*), златиста папрат (*Ceterach officinarum*) и др. Тези видове са установени в голям брой находища в парковата територия и всъщност те са едни от най-широко известните и събирани като билки. Като се има предвид биологията на видовете и сравнително добрите запасите от тях е допустимо събирането им за лични нужди, но събирането им с търговска цел би следвало да се контролира и регулира, за да не се стига до унищожаване или необратими промени в популациите.

Видовете шипка, коприва, липа, къпина, бъзак, черна боровинка, глог, трънка, пелин, глухарче, гръмотрън са в списъка с 25-те най-изнасяни диворастящи билки в България (Гусев, 2005), т. е. те са обект на най-активно събиране с цел използване на части от тях (листа, цветове, плодове, корени и пр.) за храна и като растителна дрога.

▪ Специални мерки

Видовете лечебни растения с природозащитен статут заслужават особено внимание, още повече, че голяма част от тях и са с много ограничено разпространение и представени с малочислени популации – напр. панчичева пищялка (*Angelica pancicii*), лудо биле (*Atropa bella-donna*), Балкански стражник (*Acanthus balcanicus*), планински лазерпициум (*Laserpitium siler*), обикновената кандилка (*Aquilegia nigricans*), кимионът (*Carum graecum*). Съобразно с това използването им като билки, дори за лични нужди би следвало да бъде много ограничено и контролирано.

На територията на парка се срещат почти всички от видовете лечебни растения, за които в страната ни е определен специален режим на ползване и опазване (Заповед на МОСВ – ДВ, бр. 17/07.02.2007г.): *Alchemilla vulgaris* complex, *Althaea officinalis*, *Angelica pancicii*, *Artemisia alba*, *Asarum europaeum*, *Asplenium trichomanes*, *Atropa bella-donna*, *Berberis vulgaris*, *Carlina acanthifolia*, *Galium odoratum*, *Inula helenium*, *Orchis* spp., *Phyllitis scolopendrium*, *Primula veris*, *Ruscus aculeatus*, *Sedum acre*, *Stachys officinalis* (*Betonica officinalis*), *Valeriana officinalis* и пр.

От забранените за събиране на територията на цялата страна в парка се срещат: *Althaea officinalis*, *Angelica pancicii*, *Artemisia alba*, *Asarum europaeum*, *Asplenium trichomanes*, *Inula helenium*, *Orchis* spp., *Phyllitis scolopendrium*, *Ruscus aculeatus*, *Valeriana officinalis*, а от тези с ограничителен режим (допустими количества за ползване) са установени *Paeonia peregrina*, *Frangula alnus*, *Primula veris*, *Galium odoratum*, *Atropa bella-donna*, *Stachys officinalis*, *Carlina acanthifolia*, *Sedum acre*, *Berberis vulgaris*, *Alchemilla vulgaris* compl. Видовете *Alchemilla vulgaris* complex, *Atropa bella-donna*, *Berberis vulgaris* са представени в парка с малочислени и малки по площ популации, поради което събирането им е крайно нежелателно. За *Primula veris* и *Stachys officinalis* (*Betonica officinalis*), въпреки, че са с добра представителност в границите на ПП, се препоръчва да се събират само надземни части.

Изготвяне и прилагане на програма за детайлна инвентаризация на находищата и детайлна оценка на запасите на най-важните експортни лечебни растения.

Координиране на взаимодействието между Дирекцията на парка и РИОСВ в региона за осъществяване на надзор по време на кампаниите за събиране на лечебни растения с търговска цел.

Приложение I

(1.14.6.1) Лечебни растения на територията на ПП

(1.14.6.2) Данни за находищата и популациите на лечебни растения на територията на ПП

Папка

17.Карта М 1:25 000 Карта на находищата на лечебните растения

1.14.7. ДРУГИ ПОЛЕЗНИ РАСТЕНИЯ

Медоносни растения

Природен парк „Врачански Балкан е богат на медоносни растения. При настоящето проучване са установени **общо 184 вида**. Широко разпространени и с голямо практическо значение са около 50 вида, сред които *Ailanthus altissima* (айлант), *Carduus nutans* (наведен магарешки бодил), *Cichorium intybus* (обикновена синя жлъчка), *Cornus mas* (дрян), *Cornus sanguinea* (кучешки дрян), *Corylus avellana* (леска), *Crataegus monogyna* (обикновен глог), *Crataegus pentagyna* (черен глог), *Daucus carota* (морков), *Echium vulgare* (обикновено усойниче), *Eryngium campestre* (полски ветрогон), *Fagus sylvatica* (обикновен бук), *Fraxinus excelsior* (планински ясен), *Fraxinus ornus* (мъждрян), *Hedera helix* (бръшлян), *Juglans regia* (обикновен орех), *Lamium purpureum* (обикновена мъртва коприва), *Melissa officinalis* (медицинска маточина), *Mentha spicata* (класовидна мента), *Origanum vulgare* (обикновен риган), *Prunus spinosa* (трънка), *Robinia pseudoacacia* (робиния), *Salvia* spp. (видове конски босилек), *Sambucus ebulus* (тревист бъз), *Sambucus nigra* (черен бъз), *Scilla bifolia* (двулистен синчец), *Syringa vulgaris* (обикновен люляк), *Taraxacum officinale* (лечебно глухарче), *Teucrium chamaedrys* (обикновено подъбиче), *Thymus* spp. (видове мащерка), *Tilia cordata* (дребнолистна липа), *Tilia pathyphyllos* (едролистна липа), *Tilia tomentosa* (сребролистна липа), *Trifolium pratense* (ливадна детелина), *Trifolium repens* (бяла детелина/пълзяща детелина).

(1.14.7.1) Медоносни растения на територията на ПП

Хранителни растения

Паркът е богат на растения, които могат потенциално да бъдат използвани в качеството им на храна. Понастоящем широко използвани от тях са само **около 50 вида**. В повечето случаи това са растения, използвани заради вкусовите качества на плодовете или семената, но в тази категория се включват също така растения, използвани като зеленчук, като подправки, а също така и неголям брой видове, използвани в производството на алкохолни напитки.

В първата група трябва да се споменат дрян (*Cornus mas*), леска (*Corylus avellana*, *C. colurna*), глог (*Crataegus monogyna*, *C. pentagyna*), видове ягода (*Fragaria moschata*, *F. vesca*, *F. viridis*), орех (*Juglans regia*), дива ябълка (*Malus sylvestris*), череша (*Prunus avium*), джанка (*Prunus cerasifera*), трънка (*Prunus spinosa*), дива круша (*Pyrus pyraeaster*), видове шипка (*Rosa arvensis*, *R. canina*, *R. dumalis*, *R. gallica*), видове къпина (*R. caesius*, *R. canescens*, *Rubus thyranthus*), малина (*Rubus idaeus*), видове бъз (*Sambucus ebulus*, *S. nigra*, *S. racemosa*), боровинка (*Vaccinium myrtillus*). В преобладаващата част от случаите се касае за ползване за лични нужди.

Като зеленчук (главно листна маса) могат да се събират киселец (*Rumex acetosella*), коприва (*Urtica dioica*), радика (*Taraxacum officinale* gr.)

В качеството на подправки се използват планински ацинос (*Acinos alpinus*), левурда (*Allium ursinum*), ким (*Carum carvi*), джоджен (*Mentha spicata*), риган (*Origanum vulgare*), дива чубрица (*Satureja montana*), видове мащерка (*Thymus longicaulis*, *T. moesiacus*, *T. pulegioides*, *T. striatus*).

В промишленото производство на алкохолни напитки се използват съцветията на хмела (*Humulus lupulus*) и галбулите на видовете хвойна (*Juniperus communis*, *J. sibirica*).

Багрилни растения

Установени са **20 вида багрилни растения**: *Achillea nobilis*, *Agrimonia eupatoria*, *Alnus glutinosa*, *Althaea officinalis*, *Anthemis tinctoria*, *Berberis vulgaris*, *Betula pendula*, *Cornus sanguinea*, *Cotinus coggygria*, *Crataegus monogyna*, *Crocus flavus*, *Euphorbia cyparissias*, *Galium verum*, *Genista tinctoria*, *Juglans regia*, *Linaria vulgaris*, *Malva sylvestris*, *Sambucus ebulus*, *Taraxacum officinale*, *Urtica dioica*.

Флората като туристически ресурс

С развитието на т. нар. екологичен туризъм все повече се налага използването на природните дадености на дадена територия като туристически атракцион. Флората не прави изключение от това общо правило. През последните години редица български туроператорски фирми предлагат на външния пазар т. нар. ботанически турове в България, но основните предлагани дестинации като правило не включват ПП "Врачански Балкан". Това е като цяло добре обяснимо, имайки предвид сравнително неголемия брой ендемични растения, които обикновено са основни обекти на интерес от страна на туристите в такива специализирани групи. Независимо от това, следва да се отчита, че паркът предлага много добри възможности за наблюдение на такива характерни български ендемити като йордановата камбанка (*Campanula jordanovii*), келереровия кентрантус (*Centranthus kellereri*), ковачевия зановец (*Chamaecytisus kovacevii*) и велчевото плюскавиче (*Silene velcevii*). Това, наред с Балканските ендемити, както и с голямото разнообразие от орхидеи, прави територията подходяща дестинация за посещение на общи природолюбителски групи. Флората на парка също така дава много добри възможности за развитие на образователен туризъм за ученици. Наличието на многобройни, добре разработени маршрути улеснява използването на флористичното богатство на парка като туристическа атракция. В рамките на т. нар. селски туризъм често се включват занятия за анимиране на туристическите продукти. Такова се явява също събирането на билки и горски плодове.

Папка

Карта М 1:25000

Данни за находищата и популациите на лечебни растения на територията на ПП

1.15. ФАУНА

На територията на ПП "Врачански Балкан" са установени **1 507 вида** животни. От тях **1 231 вида** са безгръбначни и **276 вида** са гръбначни животни. Докато видовият състав на гръбначните животни може да се счита за сравнително добре проучен (над 95%), установеното богатство при безгръбначните може да се определи като незадоволително проучено предвид общото богатство на разглежданите групи, благоприятните природни условия, наличието на разнообразни местообитания и липсата на целенасочени проучвания в тази насока. На база експертна оценка, очакваният брой видове безгръбначни животни надхвърля **5000 вида**.

На територията на парка са застъпени голям брой местообитания, което е предпоставка за срещането на видове от различни фаунистични комплекси, които повече или по-малко са привързани към определен комплекс от природни условия. Най-много видове са установени в широколистните гори в границите на парка. Това определя тяхното високо значение за опазване на биологичното разнообразие в защитената територия. Друга характерна особеност е изобилието от скалисти местообитания (отвесни стени, венци, сипеи, пещери), които са разпространени в целия парк и определят неговия облик. В тази специфична среда живеят представители на всички класове гръбначни животни (без риби), както и стотици видове от безгръбначните, които формират комплекса от петрофилни видове.

В зоогеографско отношение, преобладаваща част от видовете принадлежат към холоарктичния и европейския фаунистичен комплекс. Присъстват множество субмедитерански и медитерански елементи, които имат по-голяма или по-малка представителност в различните групи и като цяло са по-чести по южните склонове на планината. Въпреки голямото видово разнообразие видове с ограничено или точково разпространение в страната са малко на брой. Фауната може да се характеризира като типична за северозападна България.

1.15.1. БЕЗГРЪБНАЧНА ФАУНА (INVERTEBRATA)

Безгръбначната фауна на ПП "Врачански Балкан" не е била обект на комплексно фаунистично проучване. Липсват проектни разработки, в които се съдържат обобщени данни за видовия състав и разпространението на безгръбначните животни на територията на парка. Данните са пръснати в десетки статии, публикувани у нас и в чужбина през последните поне 90 години. Във фаунистичната характеристика на парка направена за ПУ (1996-2006) не са изнесени данни за безгръбначната фауна, с изключение на видовете от пещерната фауна.

В настоящата разработка, като приоритетни бяха определени само групите с по-висока консервационна значимост, каквито са **твърдокрилите насекоми, пеперудите, мекотелите** и някои други групи безгръбначни. Повечето доклади се основават на литературни данни, базирани на дългогодишните проучвания във Врачанска планина и публикувани през последните 30 години. Оригинални приноси има за някои групи, за които бяха изготвени справки след преглед на колекцията в Националния природонаучен музей и Института по зоология при БАН и инвентаризация на лични теренни данни.

Събраната сравнително изчерпателна информация за проучените групи дава най-обща представа за богатството на фауната, зоогеографската принадлежност на видовете и тяхното разпространение в парка.

Общо за парка са установени **1 231 вида** безгръбначни животни. Общата степен на проученост може да се определи като "слаба", предвид общото богатство на групите, благоприятните условия, разнообразните местообитания и липсата на целенасочени проучвания.

В зоогеографско отношение прави впечатление преобладаването на видове с **палеарктичен и евросибирски тип** на разпространение, което при различните групи безгръбначни животни варира от 65% до около 90% от видовия състав. Повечето "северни" видове живеят в мезофилните горски местообитания в по-високите части на

планината. Видовете с южен тип на разпространение (средно около 10-20% от видовете) са по-често срещани по южните, топли склонове на Врачанска планина.

Много висок е делът на **ендемичните видове** - общо **58 вида (4,7%)**, от които **28 са балкански, 12 са български и 18 вида** са локални ендемити. Основната причина за големия брой ендемити е наличието на богата подземна фауна. Ендемичният комплекс от видове придава висока степен на уникалност на фауната във Врачанска планина.

Най-много ендемични таксони има в групите Gastropoda (охлюви), Diplopoda (диплоподи), Carabidae (бръмбари-бегачи) и Pseudoscorpiones (псевдоскорпиони). Най-много видове защитени от закон или конвенции са от Lepidoptera (пеперуди) и Carabidae (бръмбари-бегачи).

Потенциалът за откриването на нови за науката видове е особено голям при пещерните животни. Провеждането на бъдещи проучвания върху пещерната фауна със сигурност ще доведе до откриването на нови и слабопознати таксони.

Приложения I

1.15.1. Безгръбначна фауна на ПП "Врачански Балкан" на база представените експертни доклади.

1.15.1.1. Тип MOLLUSCA (Мекотели)

▪ *Проученост на района*

- В 36 публикации се съобщават данни за Западна Стара планина или се коментират сведения, отнасящи се до Врачанската планина.

- Всички работи дават откъслечни сведения за отделни видове или се описват нови таксони. Има и данни за съответните находища като надморска височина и скален състав. Сведенията са предимно от териториите, които влизат в популярните туристически маршрути. Нито една публикация не е посветена специално на изследвания район.

- По-добре известен е видовият състав в районите около **Искърския пролом (особено около Гара Лакатник и с. Миланово), пролома Вратцата, околностите на Враца и пещерата Леденика.**

- ***Разпространение*** - Преобладават сухоземните форми, които са **90 вида**, докато водните са **20; 3 групи:** видове, разпространени в Палеарктика и извън нея (12 вида); видове, разпространени само в Палеарктика, но в повече от една подобласт (16 вида) и видове, разпространени в границите на една палеарктична подобласт (82 вида). Последните имат евросибирско (67 вида) и медитеранско (15 вида) разпространение. Карстовите райони винаги имат по-богата малакофауна от силикатните. Водните представители са локализирани около някои извори, пещерни системи и речни долини. Подчертано голямо е тяхното разнообразие в карстовите райони около Искърския пролом. С изключение на споменатите по-горе райони (Искърския пролом при Гара Лакатник с долината на р. Петренска и с. Миланово, Вратцата, околностите на Враца и пещерата Леденика), от които са известни повечето видове, значителни територии от парка остават непроучени в малакологично отношение.

- ***Богатство на таксоните*** - представени са видове от 2 класа, 5 разреда и 35 семейства

- ***Общ брой на видовете*** – **110 вида (32.7%** от малакофауната на България - без морските).

- ***Общ брой на видовете с даден статус*** - **32 таксона (29.1%)**

Световно – 6 вида – четирите локални ендемита (100% от популациите им са локализирани на територията на планината) и с ограничено разпространение

(*Bulgarica intricata*) и *Unio crassus* (IUCN-LR/nt, BC-II¹, HD-II/IV) тъй като фигурира в списъците на IUCN;

Европейско - 18 вида - Балканските ендемити и субендемители, където е включен и *Helix pomatia* (ESC, BC-III, HD-V и CORINE), "ресурсен вид", макар и разпространен широко в планината;

Национално – 8 вида - Реликтните и редките форми (ако не принадлежат и към някоя от другите категории).

Консервационната е особено висока, когато за някой вид се съчетаят повече от един критерии. В разглежданата територия са известни **2 такива таксона** (***Bulgarica intricata* и *Derocheras zilchi***).

- **локални ендемита** – 4 вида (*Belgrandiella hessei* A., *Belgrandiella pussilla*, *Paladilhopsis bureschi*, *Balea vratzatica*) - Локални ендемити са стигобионтните форми от сем. Hydrobiidae, установени в подземните карстови води около Искърския пролом (*Belgrandiella hessei*, *B. pussilla* и *Paladilhopsis bureschi*) и *Balea vratzatica* от сем. Clausilidae, описан от Вратцата.

- **българските** - 4 вида (*Vitrea neglecta*, *Milax parvulus*, *Helicigona trizona*, *Bulgarica intricata*)

- **балканските** - 11 вида

- **10 редки - 10 таксона**, като *Bulgarica intricata* и *Derocheras zilchi* същевременно са и ендемити - малочислени популации или са известни от единични находища в България

- **Реликти – 4 вида**

2 преглациални или "стари" реликти (*Pomatias rivulare* и *Vitrea pygmaea* - с медитеранско разпространение);

един глациален (*Bythinella austriaca* - в студен извор, южно от комплекс "Леденика")

един каспийски реликт (*Theodoxus danubialis*, проникнал по р. Искър до границата на планината);

Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:

- ***Helix pomatia*** е включен в регистрите на ESC, BC-III, HD-V и системата CORINE – широко разпространен в ПП;

- ***Unio crassus*** - в IUCN-LR/nt, BC-II¹ и HD-II/IV - около р. Искър на границата с парка

- **Защитени от нашето законодателство (ЗБР)** - 2 вида - ***Helix lucorum* и *H. pomatia***, които често се намират в парка.

От ПЕЩЕРНАТА ФАУНА - 3 вида от семейство **Hydrobiidae** се приемат за стигобионтни локални ендемити с висока консервационна значимост - ***Belgrandiella hessei*** - пещерата Темната дупка при Гара Лакатник, локален ендемит, стигобионт; ***Belgrandiella pussilla*** - Петренски извор, началото на р. Петренска при Гара Лакатник, локален ендемит, стигобионт, кренобионт; ***Paladilhopsis bureschi*** - пещерата Темната дупка при Гара Лакатник, локален ендемит, стигобионт.

Видовете ***Oxychilus glaber*, *O. depressus*, *Daudebardia rufa*, *Tandonia kuscer* и *Limax cinereoniger*** нямат консервационна стойност поради широкото им разпространение и застъпеността им в едафични биотопи. Същевременно те често са съставен елемент на пещерните съобщества и попадат под някаква форма на защита, поне що се отнася до пещерите.

Може да се смята, че ендемизмът сред мекотелите на Врачанския Балкан е висок и в този район на Западен Балкан (планините Козница, Понор и Врачанска) има **локални формообразуващи центрове**.

▪ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата** - Като приоритетна се предлага територията между р. Пробойница, от х. "Пробойница" до вливането ѝ при Гара Лакатник, р. Искър и пътя за селата Миланово и Дружево, включваща долината на р. Петренска и Лакатнишки скали. Тук присъстват редица добре проучени, уникални, богати и добре запазени съобщества.

▪ **Индикаторни видове** - 4 вида, 3 от които са α - и β -мезосапробни, широко разпространени у нас холарктични, палеарктични и евросибирски таксони от семействата Planorbidae и Physidae. За ксеносапробен се приема глациалният реликт *Bythinella austriaca*.

▪ **Икономически ценни видове** - 2 вида охлюви от род *Helix*: *Helix pomatia*, чийто биотопи по-често са локализираны на по-голяма надморска височина (предимно в планините) и *Helix lucorum*, който има повсеместно разпространение и се изкачва в планините до към 1200м (рядко до 1400м). Двата "ресурсни" вида са разпространени широко във Врачански Балкан.

▪ **Специални мерки**

- Оптималният период за събиране на охлювите, съобразен с размножаването им, е от **10 май до 30 юни**-съгласно Заповед.,(ДВ,бр.38/11.05.2004)на МОСВ.
- Видовете *Bythinella austriaca*, *Belgrandiella hessei*, *Ancylus fluviatilis*, *Helix lucorum*, *H. pomatia* и *Unio crassus* са включени в НАЦИОНАЛНАТА СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ.
- Опазването на застрашените популации при безгръбначните животни изисква **запазването на техните местообитания**, а не защита на отделни представители.

▪ **Пропуски в познанията** - предполага се, че са установени 70% от видовете. Липса на теренни изследвания в редица райони на парка; липса на екологични изследвания; липса на мониторинг на консервационно значимите видове. Необходими са изследвания в приоритетните територии и периферните райони в северозападната част на парка. Основните проблеми на ПП "Врачански Балкан" по отношение на фауната са в две направления - инвентаризация и опазване.

▪ **Значение** - мекотелите имат основно консервационно значение поради многобройните ендемични, реликтни и редки форми.

Приложения I

- 1.15.1.1.1. Мекотели (Gastropoda - охлюви и Bivalvia - миди)
 1.15.1.1.2. Малакофаунистично разнообразие
 1.15.1.1.3. Консервационен статус на мекотелите
 1.15.1.1.4. Видово богатство на мекотелите (тип Mollusca)
 1.15.1.1.5. Хабитати на мекотелите

1.15.1.2. Разред Araneae (Паяци)

- **Проученост на района:**
- Първи сведения от началото на миналия век - 128 вида паяци от Западна Стара планина, 88 от които установени и във Врачански Балкан;
 - Научни публикации (29) засягащи отделни части или цялата територия на ПП "Врачански Балкан";
 - Районите на град Враца, гарите Лакатник и Черепиш, където са изследвани и 29 пещери: Леденика, Лудото езеро, Змейова дупка 1 и 2, Резньовете, Сипо, Гарванец, Барките, Беляра, Хайдушката дупка - Враца; Ямата – с. Челопек, Тошова дупка – с.

Бели Извор, Вратник, Меча дупка, Соколска пещера – с. Лютаджик; Водната, Аврамица, Св. Киряк – с. Ботуня; Въртешката, Пропаст № 8 – Зверино; Пропастта Студената, Шишмановец – Черепиш; Темната дупка, Свинската, Сухата – Лакатник.

■ **Разпространение** - В зоогеографско отношение преобладават широкоареалните елементи: Палеарктичните видове са най-добре представени – **62 вида** (55%), следвани от европейските видове – **34** (30%). Ендемитите – **6 вида** (5.3%) и Югоизточноевропейските видове **3** (3%) определят локалния характер на аранеофауната.

■ **Богатство на таксоните** – **19 семейства**: Scytodidae (1), Pholcidae (3), Eresidae (1), Nesticidae (1), Theridiidae (8), Linyphiidae (25), Tetragnathidae (7), Araneidae (7), Lycosidae (17), Pisauridae (1), Agelenidae (6), Dictynidae (1), Amaurobiidae (3), Clubionidae (3), Gnaphosidae (13), Sparassidae (1), Philodromidae (1), Thomisidae (7), Salticidae (6)

■ **Общ брой на видовете** - **113** вида (12% от всичките 985 вида, установени в България)

- **Общ брой на видовете с даден статус**
 - **българските ендемита** – **3** вида (*Centromerus lakatnikensis*, *Centromerus bulgarianus*, *Antrohyphantes sofianus*)
 - **балканските ендемита** – **3** вида (*Lepthyphantes centromeroides*, *Palliduphantes istrianus*, *Coelotes jurinitschi*)
 - **Редки** - **30** вида
 - **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци: IUCN** – **1** вид - *Eresus cinnaberinus*

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата** - Пещерите и карстовите райони имат висока консервативна стойност, характеризират се с голямо биоразнообразие и представляват рефугиуми за оцеляване на безгръбначна фауна.

- Територията в близост до резервата "Врачански карст", където за паяците най-голяма консервационна стойност имат **пещерите Леденика** (*Antrohyphantes sofianus*, *Lepthyphantes centromeroides*, *Porrhomma convexum*, *Meta menardi*) и **Беляр** (*Centromerus bulgarianus*).

- Районът на гара Лакатник с пещерите **Темната дупка** (*Antrohyphantes sofianus*, *Lepthyphantes centromeroides*, *Porrhomma convexum*, *Meta menardi*, *Metellina merianae*) и **Ржишката** (Сухата) (*Centromerus bulgarianus*, *C. lakatnikensis*, *Porrhomma convexum*), които са пещерите с най-богата безгръбначна фауна.

■ **Индикаторни видове** - *Centromerus bulgarianus*, *C. lakatnikensis*, *Antrohyphantes sofianus*, *Lepthyphantes centromeroides*, *Porrhomma convexum* и *Meta menardi* - подходящи за дългосрочен мониторинг, за анализ на състоянието на различни типове хабитати. Подходящи са за следене състоянието на пещерните хабитати и могат да бъдат мониторирани чрез визуални наблюдения - брой екземпляри на квадратен метър в съответния хабитат.

- **Специални мерки**
 - Видовете *Antrohyphantes sophianus* и *Centromerus bulgarianus* са установени само в пещери на Западна Стара планина, което ги прави сублокални ендемити.
 - В Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР) са включени видовете *Centromerus bulgarianus* и *C. lakatnikensis*.

■ **Пропуски в познанията** - недостатъчно проучена (около 40-50%). Слабо проучени територии се очертават: високите части на планината, както и типично карстовите терени. Недостатъчната информация се дължи на неравномерната проученост на паяците в таксономично и териториално отношение. Мигаломорфните паяци (Atypidae, Nemesidae) не са проучвани въобще, а от арахноморфните паяци недостатъчно изследвани са семействата: Dysderidae, Pholcidae, Theridiidae, Dictynidae, Amaurobiidae, Thomisidae и Salticidae.

Да бъде стимулирана дългосрочна програма за провеждане на комплексни фаунистични теренни изследвания в ПП "Врачански Балкан"

■ **Значение** - основен фактор в трофичните вериги на природните екосистеми, голяма част от тях играят роля, като редутори на числеността на някои селскостопански вредители.

Приложения I

1.15.1.2. Списък на установените паяци в ПП "Врачански Балкан", с бележки върху тяхното разпространение в страната и природозащитен статус

1.15.1.3. Разред Scorpiones (Скорпиони)

- **Общ брой на видовете** - 1 вид (от трите установени за България) - "северната форма" на *Euscorpius cf. carpathicus (sensu lato)* - Карпатски скорпион
- **Разпространение** - под камъни в крайнини на гори, в сипеи, покрай пътища и пътеки и на много други места с преобладание на скалисти местообитания.

1.15.1.4. Разред Pseudoscorpiones (Псевдоскорпиони)

■ **Разпространение** - Живеят в листната подстилка, в мъх, под корите на дърветата, под камъни, в човешки постройки и другаде. Хищници, които се хранят с дребни безгръбначни животни (акари, колемболи и др.)

■ **Общ брой на видовете** - 10 вида, от тях един вид е нов за науката (*Chthonius sp.*) от пещерата Тошина дупка при с. Главаци и научното му описание предстои.

- **Общ брой на видовете с даден статус:**
 - **локални ендемита** - Четири вида (*Balkanoroncus hadzii*, *Neobisium beroni*, *Roncus mahnerti*, *Chthonius sp.*)
- **Пропуски в познанията** - очакваният брой видове е 22.

Приложения I

1.15.1.4. Видово богатство на разред Pseudoscorpiones във ПП "Врачански Балкан".

1.15.1.5. Надклас MYRIAPODA (CHILOPODA, DIPLOPODA)**■ Проученост на района**

Няма специални фаунистични изследвания върху многоножките на Западна Стара планина. Цялата информация за таксономията, разпространението и хабитатните предпочитания на представителите на клас Chilopoda в изследвания район може да бъде намерена в монографията "A Catalogue and Key to the Centipedes (Chilopoda) of Bulgaria" (STOEV, 2002). За клас Diplopoda липсва подобна обобщаваща публикация. За изготвянето на списъка от видове са прегледани всички публикации за многоножки в България и е извадена информацията, отнасяща се до фауната на природен парк "Врачански Балкан" и резервата "Врачански карст". Лични сборове и непубликувани данни, основаващи се на материали от колекцията на Националния природонаучен музей в София, също са включени в доклада. Основната част от информацията се отнася за фауната на района на *ж.п. гарите Лакатник и Черепиш, град Враца и пещерата Леденика*. Съвсем ограничени данни има за централните части на Врачанска планина и граничещите с парка села.

■ Разпространение:

- Многоножките от класовете Chilopoda и Diplopoda са едни от най-често срещаните безгръбначни животни в почвата и листната подстилка. Пещерите, цепките в скалите, корите на дърветата, мравуняците, макар и по-рядко, също дават убежище на голям брой видове. Някои евритопни и по-лесно адаптивни видове обитават и силно повлияни от човека места – жилища, градски паркове, дворове и др.

- По отношение на зоогеографската принадлежност в парка преобладават елементите с по-широко палеарктично разпространение: евросибирски – 2 вида, евро-медитерано-турански – 2 вида, европейски – 5 вида, централноевропейски – 4 вида, източноевропейски – 7 вида, медитерански – 1 вид и източномедитерански – 1 вид. Регионално разпространение – карпато-балканско и балканско – имат съответно 6 и 3 вида. Три вида – *Balkanopetalum armatum*, *Typhloiulus bureschi* и *Balkanophoenix borisi* – са установени до момента в различни райони на страната и могат да бъдат категоризирани като български ендемити. Два вида – *Bulgarosoma bureschi* и *Typhloiulus longipes* – са локални (суб)ендемита.

■ Богатство на таксоните - 8 разреда и 12 семейства

- **Общ брой на видовете - 36** вида многоножки (16.5% от всичките 222 вида, установени в България):

- **Диплоподите са 15 вида** и спадат към 5 разреда и 7 семейства
- **Хилоподите – 21 вида** от 3 разреда и 5 семейства.

■ Общ брой на видовете с даден статус

- **локални ендемита – два - *Typhloiulus longipes*** – е известен до момента единствено от пещерите Беляр близо до границите на резервата "Врачански карст" и Звънкова дупка при село Лиляче. Твърде вероятно е видът да се среща и в други пещери в района, но това ще стане ясно едва след провеждането на по-задълбочени биоспелеологични изследвания в парка. Другият локален ендемит – ***Bulgarosoma bureschi*** – е също пещерен обитател, но с по-широко разпространение в района. До момента видът е установен в 6 пещери в границите на парка и резервата.

- **българските ендемити – три - *Typhloiulus bureschi* и *Balkanopetalum armatum*** – са пещерни обитатели. Първият е установен до момента в над 25 пещери в Софийско, Монтанско, Врачанско и Ловешко и е най-честият троглобионтен представител на семейство Julidae в България. *B. armatum* е с по-ограничено разпространение в пещерите на Западна Стара планина. ***Balkanophoenix borisi*** е

известен до момента единствено от Ржишката (Сухата, Горната) пещера до гара Лакатник и около Чукурска река в Родопите. *Lithobius lakatnicensis* е най-често срещаният български троглобионт сред представителите на клас Chilopoda. Намерен е до момента в над 30 пещери в Западна Стара планина, Пирин, Родопите, Предбалкана, Конявска планина и долината на Струма.

■ **балкански ендемити – три вида** (*Lithobius* (L.) *illyricus*, *Lithobius* (L.) *lakatnicensis*, *Pachyiulus cattarensis*)

■ **редки – 9**

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• По отношение на многоножките, пещерата с най-голяма консервационна стойност е **Беляр** (намира се близо до границите на Р "Врачански карст"). В нея са установени и двата локални ендемита – *Typhloiulus longipes* и *Bulgarosoma bureschi*. В близкоразположената пещера **Леденика** са установени *Lithobius illyricus* и *Bulgarosoma bureschi*.

• Друг пещерен район с консервационно значение е **Лакатнишкият**, където обитават два български (*Typhloiulus bureschi* и *Balkanophoenix borisi*) и два балкански ендемита (*Lithobius lakatnicensis* и *Lithobius illyricus*). Тук е установен и редкият за страната троглобионт *Trachysphaera orghidani*, известен още от пещери в Румъния.

• Третият район с голяма консервационна значимост е **Черепишкият**. В пещерите около гара Черепиш са установени българският ендемит *Balkanopetalum armatum* и балканският *Lithobius illyricus*.

■ **Индикаторни видове** - *Lithobius lakatnicensis*, *Typhloiulus bureschi*, *Pachyiulus hungaricus*, *P. cattarensis* и *Cylindroiulus boleti* - подходящи за дългосрочен мониторинг и за анализ на състоянието на различни типове хабитати. *L. lakatnicensis* и *T. bureschi* са подходящи за анализ на състоянието на пещерите. *P. cattarensis* е подходящ обект за анализ на състоянието на безлесните части на парка, а *P. hungaricus* и *C. boleti* – за мезофитните широколистни гори.

■ **Специални мерки** - Не само поради по-добрата си проученост, но и заради ролята си на рефугиуми и "горещи точки" (hot spots) с голямо биоразнообразие, пещерите и карстовите масиви се нареждат на първо място по отношение на местообитанията, нуждаещи се от ефективна защита.

Нито един от видовете, установени в парка не е включен в Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР 2005).

■ **Пропуски в познанията**

• Проучеността на клас Diplopoda в България не надхвърля 70%; при Chilopoda този процент е малко по-висок – около 80%. Като цяло може да се каже, че фауната на парка е слабо проучена (около **30-40%**).

• Въпреки, че до момента разред Scutigermorpha не е намерен на територията на парка (представен само с един вид в България – къщната скрипя *Scutigera coleoptrata*), неговото установяване в бъдеще е твърде вероятно.

• Очаква се намирането на подклас Penicillata (разред Polyxenida), разредите Polyzoniida и Scutigermorpha, семействата Schendylidae, Henicopidae, Craspedosomatidae, Chordeumatidae, Blaniulidae и Nemasomatidae. Почти сигурно е намирането на видове-убиквисти като *Polydesmus complanatus*, *Megaphyllum unilineatum*, *Lithobius forficatus* и др.

• Единствено пещерната фауна е задоволително проучена (от 1924г. до наши дни се провеждат регулярни проучвания в различни пещери и пропасти), но и тук все още могат да се очакват интересни находки. Най-слабо изследвани са билните безлесни части на парка, ограничени са сведенията за фауната на широколистните гори.

- Желателно е през следващите години да започне системното проучване на билните части на парка (например, районите на Кобилини стени, Соколо, Могилата, Добралин и др.), както и периферните части (да се наблегне на районите на селата Долна и Горна Бела речка, Зверино, Горно и Долно Озирово, около Мътнишкия манастир). От изключително значение е стартирането на проект за системни проучвания на фауната на резервата, резултатите от които да послужат като основа за започване на дългосрочен мониторинг на съобществата.

■ **Значение**

Всички хилоподи са хищници и притежават редица морфологични приспособления за улавяне на жертвите си – видоизменени хватателни крака, отровни жлези, голяма скорост на придвижване и т.н. Диплоподите са предимно детрито- и сапрофаги, много малък брой видове се хранят хищнически. Те играят важна роля в разграждането на падналата листна маса и дървесина. В отделни местообитания диплоподите могат да преработват до 25% от годишния отпад. Отделяните от диплоподите екскременти стимулират развитието на различни бактерии, плесени и гъби, които от своя страна разграждат 90% от падналата листна маса. Понякога, при благоприятни условия на средата, различни видове диплоподи образуват струпвания от стотици хиляди екземпляри, които могат да причинят щети на селскостопанската продукция. До момента в България официално такива случаи не са регистрирани. Хилоподите теоритично могат да бъдат използвани в селското стопанство за биологична борба срещу вредители. Все по-голямо внимание се отделя напоследък на диплоподите като експериментални животни, чрез които могат да бъдат проследени основни принципи във физиологията на безгръбначните животни, да бъдат разкрити процесите на сегментация и генните механизми.

Приложения I

1.15.1.5. Списък на установените многоножки в ПП "Врачански Балкан", с бележки за тяхното разпространение в страната и природозащитен статус

1.15.1.6. Клас INSECTA (Насекоми)

Насекомите са най-големият клас от безгръбначните животни и тяхното пълно проучване е възможно само при участието на широк кръг от специалисти и продължителни теренни проучвания. В настоящата справка са обобщени само данните за някои групи, които съдържат представители, характерни за парка.

➤ **РАЗРЕД MANTODEA (БОГОМОЛКИ)**

1. *Mantis religiosa* Linnaeus, 1758 – зелена богомолка

У нас са известни 4 вида от този разред. На територията на парка успяхме да наблюдаваме само зелената богомолка, но положително поне още един вид ще бъде установен в изследваната територия.

➤ **РАЗРЕД ORTHOPTERA (ПРАВОКРИЛИ НАСЕКОМИ)**

■ **Проученост на района**

- Първите откъслечни данни за правокрилата фауна на Врачанска планина (понастоящем в границите на ПП "Врачански Балкан") се дават още в началото на миналия век. Няколко фаунистични и таксономични публикации допълват данните, като от парка включително са описани и два нови за науката таксона – *Ehippiger ehippiger balkanicus* Andreeva, 1985 и *Isophya miksici* Peshev, 1985, и двата със съмнителен статус.

• При изготвянето на фаунистичния списък с видове е използвана цялата налична литература по въпроса. Включени са и непубликувани данни от преглеждане колекцията на Националния природонаучен музей в София и личната колекция на Д. Чобанов, както и резултати от биоакустични изследвания върху род *Isophya* Br.W. (Чобанов, непубликувани данни).

■ **Общ брой на видовете - 46 (47 таксона). Девет вида** се съобщават за пръв път тук, като резултат от непубликувани находки или промени в таксономичния статус на видовете. **15** от съобщените в литературата видове са отхвърлени поради това, че обитават само равнинните влажни райони (*Ruspolia nitidula* (Scopoli, 1786), *Metrioptera roesellii* (Hagenbach, 1822), *Sphingonotus caeruleans* (Linnaeus, 1767)), подлежат на синонимизация (*Isophya miksici* Peshev, 1985), не са били определени до вид (*Pseudopodisma* sp.), или са грешно съобщени (*Isophya pyrenaea* (Serville, 1839), *Isophya modesta* (Fivaldsky, 1867), *Pachytrachys frater* (Brunner von Wattenwyl, 1882), *Odontopodisma schmidtii* (Fieber, 1853), *Euchorthippus pulvinatus* (Fischer de Waldheim, 1846), *Chorthippus montanus* (Charpentier, 1825), *Chorthippus albomarginatus* (De Geer, 1773), *Chorthippus dichrous* (Eversmann, 1859), *Chorthippus vagans* (Eversmann, 1848), *Chorthippus mollis* (Charpentier, 1825).

■ **Общ брой на видовете с даден статус**

■ **български ендемита - два** (един вид и един подвид) - *Isophya plevnensis*, *Ephippiger ephippiger balkanicus*

■ **балкански ендемит - един вид (*Metrioptera domogledi arnoldi*)**

■ **Редки – 15** - Като много редки у нас, от установените видове може да се посочат *Leptophyes discoidalis*, известен със сигурност само в Западна Стара планина, и *Barbitistes serricauda*, за изясняването на чието разпространение са нужни нови изследвания. Видовете *Phaneroptera falcata*, *Isophya plevnensis*, *Isophya modestior*, *Tettigonia cantans*, *Metrioptera domogledi domogledi*, *Pholidoptera littoralis*, *Saga natoliae*, *Tetrix bipunctata* са редки или с ограничено разпространение.

■ **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:** подвидът *Metrioptera domogledi domogledi*, който е и субендемит за Балканския полуостров, е включен в списъците на IUCN като уязвим.

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• прохода Вратцата над Враца, където са установени най-голям брой видове, включително много редките и с ограничено разпространение у нас *Leptophyes discoidalis* и *Pholidoptera littoralis*;

• високите склонове на планината със съобщества на стари букови и смесени гори и неповлияни от човешка дейност планински ливади, където обитават редките *Tettigonia cantans*, *Metrioptera domogledi domogledi* и *Barbitistes serricauda*;

• много интересни във фаунистично отношение са слабо обраслите с растителност варовикови участъци в планинския пояс (типичен е *Stenobothrus rubicundulus*) в границите на резервата, както и ксеротермните растителни асоциации, запазени по Искърския пролом, които обаче са слабо проучени и се нуждаят от нови изследвания.

■ **Индикаторни видове**

• *Pseudopodisma fieberi*, обитаващ планински и субалпийски ливади с буйна и висока тревиста растителност, незасегнати от човешка дейност и паша; *Tettigonia cantans* – рядък вид у нас, обитаващ стари букови и иглолистни гори и крайнините им във високите ни планини;

- *Isophya modestior* – в равнинни и предпланински ливади в крайнини на гори в Северозападна България, слабо или неповлияни от човешка дейност;
- *Stenobothrus rubicundulus* – типичен за планински карстови терени с ксерофитна тревиста растителност;
- *Saga natoliae* – ксеротермофилен вид с фрагментирано разпространение в южните райони на страната сред ксеротермни дъбови гори и естествено остепнени тревисто-храстови асоциации, слабо- или неповлияни от човешка дейност. Видът е специализиран хищник и съответно зависим от обилието на храна – други правокрили. Уязвим и от пряко унищожаване поради големите си размери. Находището при Черепиш е много отдалечено от останалите популации на вида, поради което предизвиква голям интерес.

■ **Икономически ценни видове** - Стопанското значение на групата е голямо и се обуславя от значителното ѝ участие в хранителните вериги. Голям брой видове са сочени като вредители.

■ **Специални мерки** запазване на съществуващите хабитати.

■ **Пропуски в познанията** - установените видове са 54% от очакваните (около 85 вида). Проучванията трябва да се концентрират предимно по югоизточните склонове на планината, от където данните са най-оскъдни.

■ **Значение** - От биологична гледна точка правокрилите се делят почти поравно на две големи групи – всеядни (полифаги) и слабо или неспециализирани растителноядни (фитофаги). Някои представители обаче са тясно специализирани хищници или растителноядни.

Приложения I

1.15.1.6. 1. Видово богатство на разред Orthoptera в ПП "Врачански Балкан"

➤ СЕМЕЙСТВО CARABIDAE (INSECTA: COLEOPTERA) (БРЪМБАРИ-БЕГАЧИ)

■ **Проученост на района**

• Основната част от материала произхожда от сборове на автора по протежение на долината на р. Бела речка (около с. Горна Бела речка и с. Долно Озеро), в северната и централна част на парка, и в по-малка степен в други райони. В северната част добре изследвани територии има в западната част на резерват "Врачански карст" (местността "Барките" над с. Бистрец; района около хижа "Леденика"; района около вр. Тошина могила; местността "Черните дупки"). В централната част на парка сравнително добре проучени са районите около х. "Пършевица" и вр. Бегличка могила. Умерено количество информация има и от северозизточни (около вр. Околчица и Бошняшки преслап) и югоизточни (около Лакатник и с. Миланово) райони на парка. Малко данни има и от северозападния ъгъл на парка - районът около пещ. "Тошова дупка" при с. Главаци.

• Списъкът на видовете е изготвен по литературни данни, като за целта са прегледани известните публикации по въпроса. Включени са и данните от публикацията на АТАНАСОВ и др. (2001), която третира данни именно от района на парка.

• За някои от видовете са включени и непубликувани до сега данни от колекцията на Националния природонаучен музей на БАН.

■ **Разпространение** - Местообитанията на тези интересни насекоми са повърхностния почвен слой (хумус или горската шума), под камъни и паднали дървета. По-малък брой видове обитават открити части на растения, под кора на дървета, дупки на гризачи или са мирмекофили. Приблизителното съотношение между видовете със северен тип на разпространение (бореални видове) и видовете с южен тип (меридионални видове) на територията на ПП "Врачански Балкан" е 3 : 1.

■ **Общ брой на видовете** - 96 (13.3% от видовете в България - 722 вида). Два от видовете - *Carabus intricatus* и *Carabus gigas* се съобщават за първи път от територията на парка.

■ **Общ брой на видовете с даден статус**

• **локални ендемита** - 11(5 вида и 6 подвида) *Pterostichus (Rambousekiella) ledenikensis*, *Pheggomisetes globiceps georgievi*, *Pheggomisetes globiceps lakatnicensis*, *Pheggomisetes globiceps mladenovi*, *Pheggomisetes globiceps stoicevi*, *Pheggomisetes radevi radevi*, *Pheggomisetes radevi ilcevi*, *Pheggomisetes radevi tranteevi*, *Duvalius (Paraduvalius) beroni*, *Duvalius (Paraduvalius) papasoffi*, *Duvalius (Paraduvalius) zivkovi*, *Pheggomisetes buresi*;

• **балкански ендемита** - 10 таксона (4 вида и 6 подвида) - *Carabus (Megodontus) violaceus azurescens*, *Carabus (Procerus) gigas gigas*, *Carabus (Tomocarabus) convexus dilatatus*, *Molops (Molops) alpestris kalofericus*, *Molops (Molops) piceus bulgaricus*, *Molops (Molops) robustus*, *Molops (Molops) robustus robustus*, *Myas (Myas) chalybaeus*, *Pterostichus (Parahaptoderus) vecors*, *Pterostichus (Pterostichus) brucki*, *Tapinopterus (Tapinopterus) kaufmanni winkleri*;

• **Редки** – 39

• **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:** Видовете *Calosoma sycophanta* и *Carabus intricatus* са включени едновременно в три конвенции: IUCN (червен лист на световно застрашените животни, към Световния Център за Мониторинг и Опазване на Околната Среда, издание 2000 г.), ESC (червен лист на застрашените животни и растения в Европа, към Икономическия и Социален Съвет на ООН) и CORINE (списък на защитените безгръбначни животни по проекта за защита на местообитанията CORINE, към Комисията на Европейската Общност). Видът *Carabus gigas* е защитен от доста остарелия Закона за Защита на Природата.

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• карстовите райони около Лакатник (мест. "Лакатнишки скали"),
 • долината на р. Бела речка (при с. Горна Бела речка),
 • поляните около х. "Пършевица" и вр. Околчица,
 • водоемите между х. "Пършевица" и вр. Бегличка могила.
 • мезофилните горски местообитания около местностите "Барките" и "Черните дупки".

■ **Индикаторни видове**

• Видовете *Pheggomisetes buresi*, *P. globiceps s.l.*, *P. radevi*, *Duvalius beroni*, *D. papasoffi*, *D. zivkovi* и *Pterostichus ledenikensis* могат да бъдат използвани за мониторинг на състоянието на пещерите в района.

• *Carabus intricatus*, *Carabus gigas*, *Pterostichus vecors*, както и всички видове от *Abax*, *Molops*, *Myas* и *Tapinopterus* могат да служат за мониторинг на мезофилните горски хабитати.

• *Clivina collaris*, *Dyschirius aeneus*, *Bembidion dalmatinum*, *B. deletum*, *Pterostichus oblongopunctatus*, *Agonum marginatum*, *A. viridicupreum*, *Oxypselaphus obscurus*, *Platynus assimilis*, както и двата вида от *Stenolophus* могат да бъдат използвани за мониторинг на чисти крайбрежни хабитати.

■ **Специални мерки**

• По-специални природозащитни мероприятия могат да бъдат препоръчани в района на Лакатнишките скали и в района на постоянните и временни водоеми между х. "Пършевица" и вр. Бегличка могила.

• Популациите на два от горските видове, обитатели предимно на стари букови гори и стенобионти по отношение на хабитата, могат да бъдат класифицирани като уязвими. Това са *Carabus intricatus* и *C. gigas*. Също стенобионти, както по отношение на местообитанията, така и по отношение на влажността и температурата, са всички представители на *Pheggomisetes*, *Paraduvallius* и *Rambousekiella*. Те обитават пещери и подземни пукнатини и каверни в карстовите райони на парка. Въпреки, че част от местообитанията им (подземните пукнатини и каверни) са поне засега недостъпни за човешката дейност, част от пещерите са обект или могат да бъдат такъв на деструктивна антропогенна дейност и за много кратко време част от потенциалните местообитания на тези видове могат да бъдат необратимо унищожени.

• Като стенобионти, най-уязвими от рипиколните видове в района са *Dyschirius aeneus*, *Bembidion dalmatinum* и *B. deletum*. В конкретният случай, уязвими са популациите на тези видове, обитаващи крайбрежните хабитати по р. Искър между гара Лакатник и с. Лютиброд.

• Необходимо е да се защитят уникалните съобщества от антропогенно влияние в района на местността "Лакатнишките скали", като се препоръчва една по-широка буферна зона на запад от спомената местност да бъде включена в територията на парка. Научно-изследователските проекти, както с природозащитна, така и с изследователска тежест, биха били от полза по отношение на райони със слабо проучено биоразнообразие или да проведат контрол на уязвимите местообитания и популации в парка.

■ **Пропуски в познанията**

• Липса на методични проучвания при изследваната група;

• Групата е относително добре проучена в границите на Западна Стара планина – познати са около 190 вида и подвиди;

• Степента на проученост в границите на парка е около **55%**. Очакваният брой видове е около **180**.

■ **Значение** - По брой на видовете Carabidae (бръмбари-бегачи) е третото по големина семейство трърдокрили насекоми в България. Около 95% от българските видове са хищници или със смесено хранене (като в този случай хищничеството е важен компонент); останалите около 5% видове са предимно растителноядни. Значението на групата в хранителните вериги и екосистемите е голямо тъй като по биомаса бръмбарите-бегачи са едни от най-многочислените и активни компоненти на почвената мезофауна. Те имат важна роля за редуциране числеността на редица растителноядни безгръбначни животни (в това число много видове насекоми и техните ларви), в това число и редица вредители със стопанско значение.

Приложения I

1.15.1.6.2. Списък на видовете бръмбари бегачи Carabidae (Insecta: Coleoptera) установени в ПП "Врачански Балкан"

➤ **РАЗРЕД LEPIDOPTERA (ПЕПЕРУДИ)**

■ **Проученост на района**

• Част от видовете са взети от литературни източници – публикациите;

• Повечето видове са по лични непубликувани данни на ст.н.с. II ст. д-р Стоян Бешков;

• Основната част от материала е събирана по граничните територии на парка – около Враца, прохода „Вратцата“, с. Миланово, гара Лакатник (включително под „Вражите дупки“ близо до с. Губислав), гара Елисейна, Черепиш. За вътрешните части

на парка данни почти липсват. Данните за резерват „Врачански карст“ са сравнително малко – основно от прохода „Вратцата“, няколко вида са съобщени от района на пещерата „Леденика“.

■ **Разпространение** - В зоогеографско отношение преобладават видовете от холарктично-евросибирския комплекс – около 75%. Медитерано-централноазиатският комплекс обединява около 24% от установените видове. Незначително е представен тропичният комплекс – под 1,5%.

■ **Богатство на таксоните** - Най-богатото на видове семейство е Noctuidae със 72 вида, следвано от сем. Geometridae с 41 вида. С 33 вида е представено сем. Nymphalidae. Няколко семейства са представени само с по 1-2 вида, което се обяснява с недостатъчната проученост на територията.

■ **Общ брой** - 214 вида

■ **Общ брой на видовете с даден статус** - 19

• **Балкански ендемита** – 2 вида - *Zerynthia cerisy ferdinandi*, *Euchloe ausonia graeca*

• **Редки** - 4 - *Lemonia balcanica*, *Xylena lunifera*, *Antitype suda*, *Polymixis xanthomista*

• **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

- **ЗБР** – един вид - *Parnassius apollo* - Червен аполон (районът на Лакатник е най-ниската точка, в която е намиран този типично планински вид);

- **IUCN** – 3 вида - *Saturnia pyri*, *Lycaena dispar*, *arnassius apollo*

- **Bern** – 4 вида - *Lycaena dispar*, *Zerynthia polyxena*, *Parnassius apollo*, *Parnassius mnemosyne*

- **ERB** – 3 вида - *Saturnia pyri*, *Plebejus argyrognomon*, *Parnassius mnemosyne*

- **92/43/ЕИО** – 3 вида - *Lycaena dispar*, *Parnassius apollo*, *Parnassius mnemosyne*

- **CORINE** – 9 вида - *Saturnia pyri*, *Zerynthia cerisy ferdinandi*, *Parnassius mnemosyne*, *Parnassius apollo*, *Pieris krueperi*, *Scolitantides orion*, *Eublemma purpurina*, *Calyptra thalictri*, *Neptis sappho*

- **RDBEB** – 4 вида - *Parnassius apollo*, *Erebia medusa*, *Scolitantides orion*, *Pseudophilots vicrama*

- **CITES** – един вид - *Parnassius apollo*

Parnassius apollo – е включен в 7 нормативни документа на защита; *Parnassius mnemosyne* – в 4; *Saturnia pyri* и *Lycaena dispar* – в 3; *Zerynthia cerisy ferdinandi* и *Scolitantides orion* – в 2.

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• Района на с. Миланово и гара Лакатник заедно с околностите ѝ. Макар и погранични територии на парка, те се отличават с голямо разнообразие на местообитанията и съответно голямо видово богатство;

• С най-голямо разнообразие в резервата е прохода „Вратцата“.

На база критерии залегнали в проекта
“Prime butterflies areas in Bulgaria/Основни места за пеперуди в България”,
 ПП “Врачански Балкан” е определен като **място с високо значение за опазване**
популациите от пеперуди в страната!

■ **Специални мерки**

Опазване на техните местообитания и хранителни ресурси;

• В случай на популационен взрив на някои видове пеперуди (напр. *Lymantria dispar*, *Euproctis chrysohorea*, *Hypanthria cunea* и др.) може да се използват биологични

методи на борба. Обикновено дори и това не е необходимо, тъй като в тези случаи се включват естествените механизми за регулация на популационната численост;

- Строг контрол върху сбора на пеперуди. Сборове на редки и консервационно значими видове са допустими само за научни цели. Не трябва да се използват убиващи автоматични ловилки за нощни насекоми продължително време на едно място. Подобни действия могат съществено да повлияят върху популациите на някои видове.

- **Пропуски в познанията**

- Районът на Западна Стара планина е относително добре проучен по отношение на пеперудната фауна, по-специално на дневните пеперуди.

- Вероятният брой видове за цялата територия на парка надхвърля **600**;
- Проучеността на групата е около 35%;
- Възможно е откриването на *Perisomena caecigena* (Kupido, 1825), който е защитен по Закона за биологичното разнообразие и е трофично свързан с дъба.

- **Значение** - Разредът на пеперудите е един от най-богатите на видове (описани са повече от 160 000 вида). На практика се срещат във всички климатични зони и заемат всевъзможни екологични ниши. Огромната част от тях са трофично свързани с растителни видове и ларвите им са повече или по-малко специализирани фитофаги. Определени видове понякога се явяват в особено голяма численост и нанасят поражения, но това важи преди всичко за интродуцирани видове и за видове, участващи в нестабилни съобщества. Ларвите и възрастните форми на пеперудите преставляват хранителен ресурс за много видове птици и бозайници и заемат съществено място в трофичните вериги.

Приложения I

1.15.1.6. 3. Списък на пеперудите (*Insecta: Lepidoptera*) установени в ПП "Врачански Балкан".

Приложения I

1.15.1.6. 4. Видове пеперуди с консервационна значимост

➤ **РАЗРЕД DIPTERA (ДВУКРИЛИ)**

- **Проученост на района**

- Настоящият преглед на двукрилите се основава на публикувани и собствени (предимно за семейство Tachinidae) изследвания.

- В 42 публикации се съобщават данни за Врачанската планина или се коментират сведения за съседни територии от Западна Стара планина.

- Голямата мобилност и широкото разпространение на двукрилите наложи и включването на таксони, установени в граничещите с парка територии.

- По-добре известен е видовият състав около Искърския пролом, комплексите "Леденика" и "Околчица", в близост до хижите "Леденика" и "Пършевица" и в околностите на Враца.

- **Разпространение**

Диптерната фауна на Врачански Балкан се състои от 2 групи: 1) видове с **медитерански тип** на разпространение (около 13%) – по-топлолюбиви и разпространени предимно в южните части на Палеарктика; 2) видове с **палеарктичен и евросибирски тип** на разпространение (около 87%) – по-студенолюбиви и по-широко разпространени в Палеарктика. Зоогеографският характер на двукрилите във Врачанската планина се определя от втората група и се колебае в отделните семейства.

- **Пещерна фауна**

На територията на парка са изследвани редица пещери и пропасти и е установена богата подземна фауна.

- От двукрилите на Врачански Балкан към **26 вида** от семействата Limoniidae, Mucetophilidae, Stratiomyidae, Hybotidae, Helomyzidae, Sphaeroceridae и Drosophilidae са съставен елемент на пещерните съобщества. Те нямат консервационна стойност поради липсата на троглобионти между тях и широкото им разпространение. За троглофил-гуанофил се приема само видът ***Heteromyza atricornis***. Установени са:

- Троглофили – 1
- Субтроглофили – 11
- Троглоксени – 4(6)

- **Богатство на таксоните** - 3 подразреда, 7 инфраразреди, **41 семейства (само в ПП - 36)**. С най-много видове са представени семействата Limoniidae, Mucetophilidae, Muscidae и Tachinidae. Липсата на данни за някои големи семейства (каквото е Syrphidae) деформира резултатите от настоящия преглед.

- **Общ брой** - **504 вида** (412 само за ПП - 12.6% от известните български диптери)

- **Общ брой на видовете с даден статус**

- **локални ендемита – 2 вида (3 – общо с Р)** - *Monocentrota matilei* Bechev, 1989 (семейство Keroplatidae), *Acnemia vratsatica* Bechev, 1985 (в Р) и *Ectrepesthoneura ledenikiensis* Bechev, 1988 (и двата от семейство Mucetophilidae). Тези видове са описани като нови таксони за науката през последните 10 години.

- **Редки – 7 вида (8 – общо с Р)** Само ***Tachina grossa*** е намерена на територията на ПП "Врачански карст". Особено интересно е установяването на ***Vermileo vermileo*** (семейство Vermileonidae) при извора Житолюб срещу гара Лакатник. Това е единственото съобщение за представител на семейството в България.

- **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата** - Данните от изследванията на двукрилите насекоми не са достатъчни за определяне на приоритетни територии.

- **Индикаторни видове – 3** - Като сладководни индикатори се разглеждат 3 вида от сем. Simuliidae, които са β - α сапробни и β -мезосапробни. Система от мониторинни видове двукрили насекоми у нас не е разработена.

- **Икономически ценни видове** - Сред българските диптери няма видове, които имат значение като ресурси, но редица неприятели на растенията, паразити и преносители на заболявания се приемат за **антиресурсни фактори**. Такива са повечето кръвосмучещи форми, синантропните и синбовилните двукрили, голям брой фитофагни и фитопаразитни видове. Антиресурсните видове включват около 5-6% от локалната ентомофауна;

- **Пропуски в познанията**

- Данните са фрагментарни, засягат отделни части на планинския масив и са пръснати в статии, които не са посветени специално на ПП "Врачански Балкан";
- Сведенията са предимно от териториите, влизащи в популярните туристически маршрути;

- Системни проучвания има за семействата Culicidae (БОЖКОВ, 1967), Muscidae (ЛЪВЧИЕВ, 1970), Asilidae (ЖЕЛЯЗОВА, 1971) и надсемейство Mucetophiloidea (БЕЧЕВ, 1985-1999);
- Значителна част от планината е непроучена. Това важи особено за териториите, които са отдалечени от туристически маршрути и пътни магистрали;
- Предполага се, че са намерени към 30% от възможните видове двукрили;
- Необходими са изследвания в приоритетните територии и периферните райони в северозападната част на парка;
- Основните проблеми на ПП "Врачански Балкан" по отношение на фауната са в две направления - инвентаризация и опазване.

Приложения I

1.15.1.6.5. Видов състав на двукрилите (Diptera) от ПП "Врачански Балкан"

Приложения I

1.15.1.6.6. Обобщени данни за разред Diptera

- **Семейство РИЕЩИ ОСИ (HYMENOPTERA, CRABRONIDAE)**
 - **Проученост на района**
 - Списъкът от видове е изготвен изцяло върху литературни данни.
 - Материалът основно произхожда от Централната част на Врачанската планина и околностите на Враца.
 - **Разпространение** - Семейството е космополитно с най-голямо видово разнообразие в тропиците и аридните райони на планетата.
 - **Богатство на таксоните** - тотална представеност на широкоареални видове – холарктични и транспалеарктични;
 - **Общ брой на видовете** - шест.
 - **Общ брой на видовете с даден статус** - няма
 - **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**
 - Доколкото варовиковите терени на по-малка надморска височина, а също масивите от букова гора с естествено отмираща дървесина в района предоставят удобни екологични ниши по отношение гнездене и отглеждане на потомство при представителите на Crabronidae, конкретни места в района на парка с висока стойност за опазване на групата:
 - Ниските планински склонове с източно изложение при долината на река Искър в отсечката между населените места Лютиброд и Зверино;
 - Горските масиви в околностите на селата Горно Озирово и Лютаджик.
 - **Индикаторни видове** - няма
 - **Икономически ценни видове** - Представителите на семейство Crabronidae нямат пряко стопанско или икономическо значение, но се явяват естествени регулатори на числеността на някои други видове насекоми – фитофаги. Пример е строгия стенофаг *Larra (Larra) anathema* (Rossi), който запасява гнездата на своите

ларви единствено с вида *Gryllotalpa gryllotalpa* (Linnaeus) и се явява силен супресор на числеността на последния вид на територията на Средна и Източна Европа.

■ **Специални мерки**

Опазване на горските масиви от *Fagus sylvatica* в района и ограничаването на сечи в масиви със стари дървета.

■ **Пропуски в познанията**

• Семейство Crabronidae е изследвано фаунистично в границите на Западна Стара планина единствено от Никола Недялков (Недялков, 1914) и Нено Атанасов (Атанасов, 1972а, 1972б).

• Липсата на каквито и да са изследвания свързани с групата по тези места;

• Проучено на около 2.5% - очакваният брой видове е около **240**, свързан с географското местоположение на района и донякъде с геоморфоложкия строеж и геоложкото развитие на планината;

• Очаквани видове с консервационна стойност няма, но се очаква намирането на редица видове с дизюнктивен ареал като *Polemistus abnormis* (Kohl, 1888), *Dryudella femoralis* (Mocsáry, 1877), *Ectemnius kriechebaumeri* (Kohl, 1879);

• Цялостно, повсеместно проучване на видовия състав в района чрез използване на комплекс от методи за събиране и регистриране на материал от групата при системното им прилагане най-малко четири поредни години.

■ **Значение** - В екологично отношение представителите на семейството се класифицират като хищници – **паразитоиди**.

Приложения I

1.15.1.6. 7. Видово богатство на семейство Crabronidae

1.15.1.7. Безгръбначна ПЕЩЕРНА ФАУНА

„Врачански Балкан“ попада във **Врачански пещерен район** на **Старопланинска област**. Карстът е добре изразен, развит върху варовици.

В България, биоспелеологично са изследвани над **730** пещери, от които са известни над **770** вида пещерни животни (включително над **112** троглобионта и **47** стигобионта) (БЕРОН, 2005).

В пещерната фауна на Врачанска планина са представени и трите екологични групи подземно живеещи животни: **троглоксени, троглофили и троглобионти**.

На територията на ПП «Врачански Балкан» са известни около **523 пещери** и пропасти според Главната картотека на БЪЛГАРСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ ПО СПЕЛЕОЛОГИЯ (БФСп). Биоспелеологично са изследвани около **45 пещери** (< 9%), 35 от които са на територията на бившия Врачански окръг и 10 са в Софийски окръг.

■ **Проученост на района**

• На територията на парка са започнали организираните проучвания на пещерната фауна в България.

• Пещерата „Леденика“ е първата пещера у нас, чиято фауна се проучва от специализиран екип биолози. Заедно със свои сътрудници д-р Буреш предприема редица пътувания в пещерите около гр. Враца, Искърския пролом и на други места в Западна Стара планина и за кратко време (1923-1926г.) се откриват и описват десетки нови видове и родове пещерни животни.

- След 1944г. д-р Буреш организира към БАН т.нар. "пещерни бригади", които продължават изследванията върху пещерите в България.
- По-късно през годините се включват специалисти по различни групи, чиито представители живеят в пещери и данните за фауната на пещерите, особено във Врачанска планина нараства неимоверно.
- Данните за видовете безгръбначни животни живеещи в пещерите на ПП "Врачански Балкан" са резултат от многогодишни проучвания;
- Списъкът на видовете за всяка от изследваните пещери е взаимствен от непубликуваната все още монография "Пещерна фауна на България" (BERON et al., in prep.).

■ **Разпространение**

- **45 пещери** от „Врачански Балкан“;
- Подземните води в парка се обитават от специфичен стигобионтен комплекс;
- Най-голяма численост и видово разнообразие на водната фауна е установено в пещерните системи на **Барките** в мест. "Кленово буче".

■ **Богатство на таксоните** – представени са **26** групи животни:

- Най-много видове са установени от двукрилите насекоми (29 вида), но сред тях няма нито един троглобионт или друг консервационно значим таксон;
- Най-богати на видове с консервационно значение са твърдокрилите насекоми **23 вида**;

■ **Общ брой - 215 вида.**

■ **Общ брой на видовете с даден статус**

- **локални ендемита** – **17 вида** - *Vandeloniscellus bulgaricus*, *Bulgarosoma bureschi*, *Typhloiulus longipes*, *Centromerus bulgarianus*, *Neobisium beroni*, *Balkanoroncus hadzii*, *Onychiurus sensitivus*, *Plusiocampa rauseri*, *Pheggomisetes radevi*, *Ph. r. ilcevi*, *Ph. r. tranteevi*, *Ph. globiceps mladenovi*, *Duvalius beroni*, *D. papasoffi*, *D. zivkovi*, *Radevia hanusi*, *Vratzaniola pandurskii*.

- **Троглобионти** – **35 вида** (16.3%) - най-богати на видове са ТВЪРДОКРИЛИТЕ НАСЕКОМИ - **12 (52%)** (родовете *Beskovia*, *Duvalius*, *Pheggomisetes*, *Radevia*, *Rambousekiella*, *Vratzaniola*); МОКРИЦИТЕ - **6 (54%)** (родовете *Bureschia*, *Protelsonia*, *Sphaeromides*, *Trichoniscus*, *Tricyphoniscus*; *Vandeloniscellus*) МНОГОНОЖКИТЕ - **4 (36%)** (родовете *Bulgarosoma*, *Trachysphaera*, *Typhloiulus*); ПСЕВДОСКОРПИОНИ - **2 (40%)** (родовете *Balkanoroncus*, *Neobisium*).

- **български ендемита** Високо специализираният вид *Elaphoidella balkanica* е ендемичен за планината (само едно находище: пещерата 25 год. Академик).

- **Реликти** - Един от най-древните реликти в подземните води на България е *Sphaeromides bureschi*.

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:** Нито един вид от пещерната фауна не е защитен по националното законодателство (ЗБР-2002), въпреки че всички неблагоприятно пещери са определени като местообитания с европейска значимост в България по смисъла на Директива 92/43/ЕИО и програмата НАТУРА 2000 (код 8310).

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

- Безспорно най-висока е консервационната значимост на **троглобионтите (стигобионтите за водната фауна)**, които са най-застрашени от унищожване поради ограниченото си разпространение, което понякога се ограничава до една пещера. Повечето троглобионти могат да бъдат считани за "видове-чадъри", покриващи целия комплекс от други пещерни видове;

- Пещерата с **най-голямо видово богатство (75 вида безгръбначни и 5 вида прилепи)** и същевременно с **най-висок брой на видове троглобионти (17 вида) - пещерата Темната дупка** край гара Лакатник. Това е уникално високо разнообразие не само в България, а и в източната част на Балканския полуостров;

- Друг район с богата пещерна фауна е **района на гара Черепиш**, където са установени над 30 вида безгръбначни и прилепи;

- Третият район с богата подземна сухоземна и водна фауна е района **около пещерата Леденика на запад до Барките**, където са установени над 40 вида пещерни животни.

- **Индикаторни видове -**

- 17 вида локални ендеми са индикаторни за сухоземната троглобионтна фауна на Врачанска планина;

- Според специално разработената НАЦИОНАЛНА СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (МОСВ-ИАОС), **10 вида** от пещерната фауна на Врачанска планина са включени за регулярен мониторинг- ***Speocyclops infernus*, *Delaya [=Haplotaxis] bureschi*, *Bureschia bulgarica*, *Niphargus bureschi*, *Balkanoruncus hadzii*, *Neobisium beroni*, *Centromerus lakatnikensis*, *Centromerus bulgarianus*, *Belgrandiella hessei*, *Belgrandiella bureschi***;

- Мониторингът ще се извършва в пещерите около гара Лакатник (**Темната дупка, Ржишката пещера, Свинската дупка**), които са най-натоварените и същевременно най-уязвимите подземни обекти;

- С помощта на тези видове ще могат да бъдат оценени степента на чистота/замърсеност на подземните води, степента на повлияване на пещерните системи вследствие на туристическата натовареност и други показатели за качества на местообитанието.

-

- **Специални мерки**

- Мерки за законодателната защита, управление и изследване на пещерите се съдържат в Препоръка № 36 /1992 към Бернската конвенция (Глава 14);

- В началото на 2005г. в Народното събрание беше депозиран проект на ЗАКОН ЗА ПЕЩЕРИТЕ, където се регламентират правилата за управлението, опазването и проучването на пещерите в България.

- Номенклатурата на типовете пещери във Врачанска планина според класификацията на палерактивните хабитати е представена от:

65.22 Континентални прилепни пещери;

65.41 Пещери с безгръбначни троглобионти в умерената зона;

65.5 Пещери с безгръбначни троглофили;

65.6 Пещери с безгръбначни субтроглофили.

- Високо специализираният воден вид *Elaphoidella balkanica* - само едно находище: пещерата 25 год. Академик

- **Пропуски в познанията**

- Въпреки, че пещерната фауна на Врачанска планина може да се счита като добре проучена, подземната среда на планината все още крие потенциал за откриването на нови за науката видове от слабо проучени групи.

- Проучванията върху дребните водни остракоди Ostracoda, сухоземните почвени нематоди (Nematoda), палпигради (Palpigradi), псевдоскорпиони (Pseudoscorpiones) и други животни с малки размери със сигурност ще доведе до откриването на нови и интересни видове.

- Приоритет за подпомагане трябва да бъдат всички научни проекти за изследване биологията (размножаване, развитие, хранене и др.) и екологията (относителната численост, срещаемост, конкуренция и др.) на троглобионтите живеещи в пещерите на парка. В тази насока липсват каквито и да е данни, които са основани на теренни изследвания в естествени условия, а необходимостта от такива е особено голяма особено ако е необходимо взимането на конкретни мерки за спасяването на някои видове от изчезване.

- **Значение**

- Безгръбначните животни, които живеят в пещерите са се адаптирали в различна степен към условията на пълния мрак, високата влажност, липсата на сезони, постоянната температура и недостига или липсата на хранителни източници.

- За високоспециализираните видове към подземен живот се предполага, че са потомци на древна фауна живяла на Земята преди десетки хиляди, а някои от видовете вероятно и преди милиони години.

- Пещерните животни са изключително интересни организми за зоогеографията и еволюционната биология.

- С изследвания върху тях могат да бъдат изяснени филетичните връзки между различни групи животни, тяхната относителна възраст и историческо развитие.

- Ако към бройката на безгръбначните добавим прилепите (много видове от които са регулярни пещерни обитатели) и гнездещата в някои пропасти на парка хайдушка гарга (*Pyrhocorax graculus*), общият брой обитаващ пещерите в парка ще стане **236 вида**. Това богатство на видове и троглобионти е уникално високо и отрежда Врачанска планина на **първо място по богатство на пещерната фауна, не само в България, а и в източната част на Балканския полуостров!**

Приложения I

1.15.1.7.1. Списък на биоспелеологично изследваните пещери и тяхната фауна в ПП "Врачански Балкан"

1.15.1.7.2. Списък на видовете безгръбначни животни открити в пещерите на ПП "Врачански Балкан"

1.15.1.7.3. Богатство на групите с по-висш ранг установени в пещерите на ПП "Врачански Балкан"

1.15.2. Гръбначна фауна (VERTEBRATA)

На територията на ПП "Врачански Балкан" са установени **276 вида** гръбначни животни. Общото видово разнообразие може да бъде оценено като **много високо** - на площ от **0.26%** от територията на България са установени **45.6%** от гръбначните животни установени у нас (без риби).

Зоогеографският статус на земноводните и влечугите показва, че 19 вида (73%) принадлежат към **мезофилния тип фауна** и само 7 (27%) към **термоксерофилния комплекс** от видове. Това процентно разпределение е съвсем закономерно предвид широката застъпеност на горските местообитания във Врачанска планина.

Паркът е една от най-важните и представителните територии в България по отношение на **гнездящите видове от скалния орнитокомплекс**. Районът се характеризира с преобладание на **холоарктично-палеарктични видове птици (50%), евросибирски (30%) и средиземноморски (20%)**.

В **бозайната фауна** преобладават **европейските и евросибирските** елементи. Голяма част от видовете принадлежат към горския (мезофилен) тип фауна, който включва видове с широко разпространение в горите на умерената зона на Палеарктика и/или Холарктика. Бореалните видове са малко на брой (9 вида) поради липсата на

характерния за по-високите планини иглолистен пояс. **Най-многочислен** е комплексът на видовете, които обитават **мезофилните широколистни гори** (25 вида). Горският, термоксерофилен тип фауна е слабо представен (7 вида).

Степента на проученост на видовото богатство може да се определи като **висока**. Различните класове са проучени неравномерно и още около 25 вида се предполага, че ще бъдат установени за фауната на парка. Слабо или почти непроучени са популационните параметри на повечето видове. Сезонната динамика, миграциите и хабитатното разпределение са по-добре проучени само при птиците. Предвид високия си консервационен статус, **най-значими** от гръбначните животни за парка са **хищните птици и прилепите**.

Анализът на консервационния статус на гръбначната фауна показва, че **212 вида** (77%) от установените **276 вида** са защитени по **Закона за биологичното разнообразие**. Най-много видове са защитени от **птиците (87%)** и **земноводните (100%)**. С категория **"световно застрашен вид/vulnerable"** по IUCN (2006) са **9 вида** (1 вид влечуго, 2 вида птици, 5 вида бозайници). Много голям е броят на видовете защитени по **Директива 92/43/ЕИО (107 вида)** и **Бернската конвенция (245 вида)**. Наличието на толкова голям брой видове с висок консервационен статус е основание за планиране на преки консервационни дейности и изпълнение на проекти насочени към подпомагане популациите от най-значимите видове.

Приложения I

1.15.2.1. Гръбначна фауна в ПП "Врачански Балкан": видово богатство, степен на проученост, вероятен брой видове

Приложения I

1.15.2.2. Консервационен статус на гръбначната фауна установена в ПП "Врачански Балкан"

Гръбначната фауна на ПП "Врачански Балкан" не е била обект на комплексно фаунистично проучване. Някои групи (напр. птици, прилепи) са били по-системно изследвани през последните години и преди това, докато други (напр. дребни бозайници, земноводни) са останали слабо или почти непознати.

Данните за повечето групи са пръснати в десетки статии, публикувани у нас и в чужбина през последните около 40 години. Във фаунистичната характеристика на парка направена за ПУ (1996-2006г.) са изнесени най-пълните данни, които са били актуални към 1994-1995г.

Повечето доклади се основават на литературни данни базирани на дългогодишните проучвания на авторите във Врачанска планина и публикувани от самите тях през последните 20 години.

Нови теренни данни са събрани за някои групи гръбначни животни (земноводни, влечуги, птици и прилепи), чието срещане и убежища се менят сравнително динамично и заснемането на тяхното съвременно състояние е важно във връзка с дефиниране на съвременните приоритети в опазването на фаунистичното разнообразие в парка като цяло.

1.15.2.1. Клас PISCES (РИБИ)

- **Проученост на района**
 - Първото специализирано изследване, което проучва ихтиофауната на Западна Стара планина е проведено през 1963-1964г. (Михайлова, 1970).

- В границите на ПП "Врачански Балкан" няма водоеми и речни течения, където ихтиофауната да е била обект на специално изследване. Във връзка с карстовия характер на планината, постоянните реки, чиито извори са на територията на парка са сравнително малко и на практика участъците подходящи за риби попадат извън границите на защитената територия.

- **Разпространение**

- Всички реки в границите на парка са част от Дунавския водосборен басейн.
- Единственият пункт, който има някаква връзка с Врачанска планина е точката "река Ботуня, мест. Рипалото под с. Стояново".
 - По непубликувани данни на ихтиолози, в участъка на р. Искър между Гара Лакатник и Мездра.

- **Общ брой – 11 вида** в близост до границите на парка (по 9 вида в двете реки, като 7 се срещат и в двете)

- **Общ брой на видовете с даден статус – 6**

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

- **ЗБР – 5** - *Barbus meridionalis*, *Rhodeus amarus*, *Cobitis elongatoides*, *Sabanejewia balcanica*;
- **БЕРН – 4** - *Alburnoides bipunctatus*, *Rhodeus amarus*, *Cobitis elongatoides*, *Sabanejewia balcanica*;
- **92/43/ЕИО – 5** - *Barbus meridionalis*, *Rhodeus amarus*, *Cobitis elongatoides*, *Sabanejewia balcanica*;
- **IUCN – 1** - *Sabanejewia balcanica*.

Приложения I

1.15.2.1.1. Видов състав и конзервационен статус на рибите в района на ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.2. Клас AMPHIBIA (ЗЕМНОВОДНИ) и Клас REPTILIA (ВЛЕЧУГИ)

- **Проученост на района**

- Предишните знания обхващат данните за видовия състав и разпространението на земноводните и влечугите още от началото на миналия век. През годините се увеличават сведенията най-вече за района на Искърския пролом от гара Лакатник до Лютиброд, малко сведения има за видове открити около Враца и прохода Вратцата. Без конкретни данни за разпространението са разгледани хабитатните предпочитания на 11 вида земноводни и влечуги в ПП "Врачански Балкан" (ДОНЧЕВ, 2001). Публикуваните сведения за херпетофауната са от най-ниските части на Котля Балкан, териториите около с. Долно и Горно Озирово, с. Лютаджик и с. Миланово. Липсват целенасочени изследвания върху земноводните и влечугите на резерват "Врачански карст".

- Освен изчерпателния литературен преглед, за съставяне на видовия списък са използвани лични данни и наблюдения извършени в периода 1989-2006г;

- Към сведенията за слабо познати видове е подхождано критично и при възможност данните са проверявани;

- При теренните изследвания е използван основно маршрутния метод. Преглеждани са всички подходящи убежища и микроместообитания, влажни зони, каменисти биотопи и навсякъде, където е възможно обитанието на земноводни и влечуги;

- Материалът произхожда от сравнително много находища, но далеч не равномерно покриват целия парк. Много от наблюденията са направени в често посещаваните райони на Лакатнишките скали, над с. Оплетня под Кобилини стени, над гр. Враца към с. Згориград.

- Латинските имена на видовете следват придобилите популярност в официални документи на ЕС имена на таксони. За яснота, някои от старите имена на таксоните са приложени в скоби като синоними.

■ **Разпространение**

- Земноводните и влечугите са гръбначни животни с непостоянна телесна температура. Най-високо е видовото им разнообразие в по-топлите, южни краища на страната, където зимата е мека и средногодишните температури са сравнително високи;

- Земноводните са зависими от наличието на вода за размножаване, а в някои случаи и като среда на живот. Тяхното обилие е значително по-високо във влажните, сенчести долове, северни склонове, мочурливи ливади и други влажни зони;

- Влечугите са значително по-често срещани по слънчеви, топли склонове обрасли с храстова или рядка дървесна растителност.

■ **Общ брой - 11 вида земноводни** (61% от видовете в България) и **15 вида влечуги** (42% от видовете в България). Видовото богатство е високо предвид географското положение и площта на парка.

■ **Общ брой на видовете с даден статус**

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

- От установените във Врачанска планина **11 вида земноводни**: **11** са защитени по **ЗБР** и **Бернската конвенция**, нито един вид не покрива критериите за световно застрашен вид по **IUCN (2006)**, **8 вида** са защитени по **Директива 92/43/ЕИО**. **Местообитанията** на тритоните ***Triturus cristatus/karelinii*** и жабата ***Bombina variegata*** са приоритетни за опазване според **Приложение 2 на ЗБР**;

- От установените във Врачанска планина **15 вида влечуги**: **9 вида** са защитени по **ЗБР**, **1 вид** е от **Червената книга (1985)**, само **1 вид (*Testudo graeca*)** покрива критериите за **световно застрашен вид по IUCN 2006**, **15 вида** са от **Бернската конвенция**, **12 вида** са защитени по **Директива 92/43/ЕИО** и **2 вида** са под защитата на **Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора**. **Местообитанията** за двата вида **сухоземни коственурки**, както и на обикновената блатна костенурка са приоритетни за опазване според **Приложение 2 на ЗБР**.

Консервационно значими видове земноводни и влечуги за ПП «Врачански Балкан»

СТАТУС	ВИДОВЕ
[1] Редки в България с точково или ограничено разпространение	<i>Triturus cristatus</i> <i>Triturus karelinii</i> <i>Darevskia praticola</i> <i>Ablepharus kitaibelii</i>
[2] Видове с в добра численост в парка, но статусът им у нас или в тази част на ареала им буди тревога	<i>Bufo bufo</i> <i>Bufo viridis</i> <i>Zamenis longissimus</i>
[3] Видове с ниска численост в парка, които се нуждаят от мерки за поддържане на тяхната популация	<i>Rana temporaria</i> <i>Testudo hermanni</i> <i>Testudo graeca</i> <i>Emys orbicularis</i>

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата** - Четири района са определени като херпетологично значими места на територията на ПП "Врачански Балкан". Две от местата (№ 2-3) са от южната страна на парка, едно (№ 1) е на билото на планината и едно (№ 4) е от северозападния страна на парка:

1. **Микроводоеми под връх Бегличка могила** - Северозападно от вр. Бегличка могила, на височина около 1300-1350м се намират два микроводоема с естествен или полуестествен произход. Имат дъждовно-снежно подхранване и в тях целогодишно се задържа вода. Наблизо има и трета "локва", която е с малки размери и през летните месеци пресъхва. Бреговете са частично обрасли с папур (*Typha* sp.) и дзука (*Juncus* sp.). Това са единствените места във високите части на планината, където има условия за задържане на земноводни. Водоемите имат важната роля на "родилни домове" за поне **6 вида земноводни** (*Hyla arborea*, *Rana dalmatina*, *R. temporaria*, *Bufo bufo*, *Triturus vulgaris*, *Tr. cristatus*). Наблюденията показаха, че водоемите служат и за водопой на няколко вида едри бозайници (сърни, лисици и др.), птици (пойни и някои хищни) и домашни животни;

2. **Устието на Петренски дол**, гара Лакатник - Целогодишно течащата река, специфичният микроклимат, разнообразни местообитания (крайречни, водни, храстови и гористи) на сравнително малка площ са природните дадености, които благоприятстват обитания на 10 вида земноводни и 10 вида влечуги. Височинният диапазон с най-високо видово разнообразие е 450-650м. Установени са: **Земноводни:** *Salamandra salamandra*, *Triturus vulgaris*, *Bufo bufo*, *Bufo viridis*, *Rana ridibunda*, *Rana dalmatina*, *Bombina variegata*, *Hyla arborea*. **Влечуги:** *Anguis fragilis*, *Podarcis muralis*, *Lacerta viridis*, *Ablepharus kitaibelii*, *Dolichophis caspius*, *Coronella austriaca*, *Zamenis longissimus*, *Natrix tessellata*, *Natrix natrix*, *Vipera ammodytes*.

3. **Каменната река под Кобилини стени**, с. Оплетня - Типично карстово местообитание с висока степен на естественост и ниско антропогенно натоваарване. През района минава малка, периодично пресъхваща рекичка. Близостта на р. Искър има подхранваща за биологичното разнообразие роля. Височинният диапазон с най-голяма плътност на популациите е 450-750м н.м.в. Установени са **8 вида земноводни и 11 вида влечуги**. **Земноводни:** *Salamandra salamandra*, *Triturus vulgaris*, *Bufo bufo*, *Bufo viridis*, *Rana ridibunda*, *Rana dalmatina*, *Bombina variegata*, *Hyla arborea*. **Влечуги:** *Anguis fragilis*, *Ablepharus kitaibelii*, *Podarcis muralis*, *Lacerta viridis*, *Darevskia praticola*, *Zamenis longissimus*, *Dolichophis caspius*, *Coronella austriaca*, *Natrix tessellata*, *Natrix natrix*, *Vipera ammodytes*.

4. **Около пещерата Тошина дупка**, с. Главаци - Природните условия в този район са много благоприятни за наличието на богато биологично разнообразие. Съчетанието на водоеми, гори и пасища разположени на ниска надморска височина (250-350м) са предпоставка и за богата херпетофауна. Установени са **9 вида земноводни и 10 вида влечуги**. **Земноводни:** *Salamandra salamandra*, *Triturus vulgaris*, *Triturus cristatus*, *Bufo bufo*, *Bufo viridis*, *Rana ridibunda*, *Rana dalmatina*, *Bombina variegata*, *Hyla arborea*. **Влечуги:** *Testudo graeca*, *Testudo hermanni*, *Emys orbicularis*, *Anguis fragilis*, *Podarcis muralis*, *Lacerta viridis*, *Zamenis longissimus*, *Natrix tessellata*, *Natrix natrix*, *Vipera ammodytes*.

■ **Индикаторни видове**

- Всички видове земноводни са зависими от водната среда за размножаване. Много от видовете не снасят яйца или от тях не се излюпват ларви в замърсени с органични отпадъци, азотни торове и други селскостопански отрови. Броят на видовете във всеки един от микроводоемите в парка може да се използва като показател за естественост.

- Липсата на земноводни във водната среда през размножителния период (краят на март-юни) е сигурен белег за замърсеност с неорганичен или органичен произход.

■ **Специални мерки**

• И двата вида сухоземни костенурки са приоритетни видове за мониторинг според Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР-МОСВ, ИАОС). ПП "Врачански Балкан" не е включен в мрежата от места, на които ще бъде извършван мониторинг, но това не пречи на територията на парка да бъдат извършвани теренни преброявания на костенурки по методиката на НСМБР, а така също и според приетият от МОСВ "План за действие за защита на сухоземните костенурки в България" (2005-2014).

■ **Пропуски в познанията**

- Единични са наблюденията в билните части на планината;
- На практика липсват детайлни данни и от големи територии в центъра на парка, които са покрити с гори;
 - Не са известни никакви данни от високите части на Котля Балкан (Креща);
 - Усилията за бъдещите изследвания върху херпетофауната трябва да бъдат насочени към установяване на нови местообитания, зони и места с високо херпетологично разнообразие;
 - Търсене и GPS-картиране на находищата на сухоземните костенурки, обикновената блатна костенурка, горския гущер и смока мишкар ще допринесе за по-прецизно очертаване на зоните с консервационно значими видове;
 - Периодичното публикуване и разпространение на печатни материали за интересни и значими представители на херпетофауната в парка със сигурност ще има образователен ефект с преки консервационни последиствия върху популациите на видове традиционно убивани от посетителите на парка.

■ **Значение**

Представителите и на двата класа са важна хранителна база за много видове хищни бозайници, водоплаващи и хищни птици. В България са установени 18 вида земноводни и 36 вида влечуги (БЕШКОВ & НАНЕВ, 2002; TZANKOV & STOYANOV, in prep.).

В сравнение с други природни и национални паркове, "Врачански Балкан" е на второ място (с 0.90 вида на 10 км²) по богатство на херпетофауната след ПП "Сините камъни" (с 1.76 вида на 10 км²).

Сравнителен анализ на херпетологичното разнообразие в три национални и три природни парка в България

парк	площ ха	земно- водни	влечуги	общо	вид/ 10 км ²
НП „Централен Балкан“	71670	8	14	22	0,31
НП „Рила“	81046	10	10	20	0,25
НП „Пирин“	40332	8	11	19	0,47
ПП „Странджа“	116136	9	23	32	0,28
ПП „Сините камъни“	11380	8	12	20	1,76
ПП „Врачански Балкан“	28845	11	15	26	0,90

Приложения I

1.15.2.2.1. Списък на видовете земноводни и данни за тяхното разпространение в ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.2.2. Списък на видовете влечуги и данни за тяхното разпространение в ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.2.3. Видов състав и природозащитен статус на земноводните (Amphibia) установени в ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.2.4. Видов състав и природозащитен статус на влечугите (Reptilia) установени в ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.3. Клас AVES (ПТИЦИ)

Понастоящем на Земята са известни **9 047 вида** птици (Howard & Moore 1980). Според последният публикуван най-пълен видов списък, за територията на България са установени **428 вида** птици (Nankinov, 2004).

■ **Проученост на района**

- В редица орнитологични материали от различни периоди от време, има информация за някои видове птици, които са установени във Врачанска планина - в частност територията на ПП. Това са работите на: Reiser (1894), Патев (1950), Симеонов (1967), Мичев (1968), Дончев (1970), Baumgart (1971), Ботев, Пешев- отг. ред. (1985), Стоянов (1996), Milchev & Georgiev (1998), Симеонов и др. (1990), Нанкинов (2002), Стоянов (2006) и др;

- Основни орнитологични проучвания, които дават по-цялостна информация за птиците във Врачанска планина са работите на Профиров (1988), Milchev & Georgiev (1988), Georgiev & Milchev (2000);. В Паркоустройствен проект на НП(1995г.), където има информация за птиците от проведените общи фаунистични проучвания;

- За настоящото изследване – освен посочените литературни източници са извършени многобройни теренни изследвания през всички годишни сезони на 2006г;

- Използвани са данните събрани при многократните полеви наблюдения през периода 1982–2005г;

- Провеждани са и нощни изследвания в отделни участъци от района, с цел установяване по звук на представители от разред Совоподобни (Strigiformes) и някои други видове птици;

- През 2005г.-2006г. бе извършван и улов на птици с орнитологични мрежи по време на есенната и пролетната миграция на птиците;

- Използвани са сведения от биолози, природолюбители, ловци, горски работници, алпинисти и други местни жители от селищата в и около Врачанска планина.

■ **Разпространение и Богатство на таксоните** - представени са 15 разреда, 40 семейства:

- Според зоогеографската характеристика на гнездовата орнитофауна в България (Георгиев & Симеонов, 1992), територията на парка и резервата попадат в Старопланински район. Този район се характеризира според тази зоогеографска подялба с преобладание на холоарктично-палеарктични видове птици (50%), евросибирски (30%) и средиземноморски (20%);

- Обликът на територията на парка се определя от основните орнитологични комплекси, имащи тясна връзка с типичните и най-широко застъпени местообитания - **петрофилини (скалолюбиви), дендрофилни видове птици, птици обитаващи откритите територии с тревна растителност**. Значително в по-слаба степен са представени **околоводни, водоплаващи и синантропни** видове, поради факта, че в района липсват или има много малко подходящи местообитания за тези птици;

- Районът на парка е една от най-важните и представителните територии за България по отношение на **гнездящите видове от скалния орнитокомплекс (петрофилни видове) - 31 вида** птици, което е 27% от общия брой на гнездящите видове (общо 113 вида). Типични скалолюбиви видове за района са гарвана (*C. corax*), белогръдия бързолет (*A. melba*), скалната люстовица (*P. rupestris*), червенокръстата лястовица (*H. daurica*), планинския кеклик (*A. graeca*), бухала (*B. bubo*), скалния орел (*A. chrysaetos*), сокола скитник (*F. peregrinus*), белоопашатия мишелов (*B. rufinus*) и др. Многократно установено е да **гнездят по скали синантропни видове** - градска лястовица (*D. urbica*), домашно врабче (*P. domesticus*), обикновен скорец (*S. vulgaris*). Подобреното състояние на водите на р. Искър през последните 15 год. е важна предпоставка за увеличаване на числеността и разпространението при скалолюбиви видове, които се **хранят в чисти водоеми**- типичен пример в тази връзка са черния щъркел (*C. nigra*) и водния кос (*C. cinclus*);

- **Птици на горските комплекси (дендрофилни видове)** - Това е най-многобройната и добре представена екологична група птици. Тези видове са **повсеместно** разпространени в горските типове ландшафти - буковите и дъбовите гори, дървесно-храстови формации от различен тип, вторични иглолистни насаждения, естествени или изкуствени крайречни дървесни формации по левия географски бряг на р. Искър. С най-голямо видово богатство се отличават горските масиви, които са слабо повлияни от различни човешки дейности - букови гори в по-високите или трудно достъпни части на планината, по стари дъбови и други широколистни гори в района като цяло. В иглолистни култури и околни на тях територии при скитания в парка проникват някои типични високопланински видове характерни за иглолистният горски пояс достигащ до горната граница на гората- кръсточовка (*L. curvirostra*), сокерица (*N. caryocatactes*). Тази група птици основно е представена от видове от разр. Врабчоподобни (Passeriformes)- 100 вида за парка. От тях най-често срещани и широко разпространени са редица видове от сем. Мухоловки (Muscicapidae), Синигерови (Paridae), Чинкови (Fringillidae) и др. От групата на дендрофилните птици много добре са представени и видовете от разр. Кълвачоподобни (Piciformes)- 9 от общо 10 вида установени за страната при този разред. Представителите от този разред през всеки гнездови сезон издълбават нови хралупи в застаряващи или изсъхнали дървесни стволове. По този начин те създават гнездова база за редица други хралупо гнездещи птици, които не могат сами да издълбават хралупите си - синигери, горска зидарка, чухал др. Наличието на естествени хралупи образувани и продължаващи да се образуват в някои от по-старите дървета създават също така допълнителни възможности за хралупо гнездещи видове птици. За района такива са представителите на сем. Синигерови (Paridae)- голям синигер (*P. major*), син синигер (*P. caeruleus*), лъскавоглав синигер (*P. palustris*), жалобен синигер (*P. lugubris*) и черен синигер (*P. ater*). Това се отнася също така за горската зидарка (*S. europaea*), горската дърволазка (*C. familiaris*) и въртошийката (*J. torquilla*), които гнездят в различни типове хралупи, но за разлика от кълвачите не могат сами да ги издълбават. Друга много добре представена група е тази на открито гнездещите птици. За проучвания район, характерни и често срещани видове от тази група са представителите на разр. Пойни (Passeriformes): червеношийка (*E. rubecula*), кос (*T. merula*), поен дрозд (*T. philomelos*), имелов дрозд (*T. viscivorus*), голямо черноглаво коприварче (*S. atricapilla*), елов певец (*P. collybita*), обикновена чинка (*F. coelebs*), зеленика (*C. chloris*), щиглец (*C. carduelis*), сойка (*G. glandarius*) и много други. От другите разреди птици много често срещани видове размножаващи се в различните горски местообитания на района са: обикновен мишелов (*B. buteo*), горска улулица (*S. aluco*), гривяк (*C. palumbus*), обикновена кукувица (*C. canorus*) и др;

- **Птици на откритите тревни пространства** - Този тип местообитание е добре представен във високите дялове на парка. От особена важност за птиците обитаващи тези терени са **високите части на Бегличкия и Базовския дял**, в по-слабо представени и в отделни райони от Стрешерския дял на Врачанска планина. В следствие на намаленията паша обширни тревни територии са се самозалесили с дървесно храстови растителни видове, като този процес в една или друга степен. Немалко от съществуващите днес открити тревни пространства са значително променени в сравнение с миналото - прекоморното увеличаване на височината на тревните настилки, поради липса на активното им изпасване от домашни животни. Всички тези промени на този тип ландшафти са повлияли негативно редица видове птици обитаващи откритите пространства, поради това че терените са ставали все по-непригодни за тях, като среда за търсене на храна, гнездене и др. Характерни видове за тези терени са полската чучулига (*A. arvensis*), ръждивогушото ливадарче (*S. rubetra*), пътпъдък (*C. coturnix*), ливаден дърдавец (*C. crex*). Значително по-редки видове от тази екологична група са ушатата (балканска) чучулига (*E. alpestris balcanica*) и планинската бърбица (*A. spinoletta*)- срещат се рядко в ограничени райони на високите части от Бегличкия дял на планината, черногушото ливадарче (*S. torquata*), яребицата (*P. perdix*) и др. Откритите тревни терени се явяват **важен хранителен хабитат** за много видове птици, които гнездят в други типове местообитания (скали, дървестно-храстови съобщества). Поради това тук при хранене се установяват и редица други видове птици - хищни, врабчоподобни и т. н;

- **Околоводни и водолюбиви птици** - малко видове гнездят на територията на парка. Големият брой от установените водолюбиви и водоплаващи птици са само **преминаващи** (прелитащи) над проучвания район, по време на сезонни миграции и зимуване, рядко при скитания. Този факт е лесно обясним поради факта, че парка и особено резервата са много безводни. Единствено по периферията на парка има в близост по-големи и постоянно течащи реки (Искър, Черна, Ботуня), а също и няколко малки непресъхващи естествени карстови езера/блата- „локвите” около вр. Бегличка могила. **Гнездящи** околоводни видове птици в парка са: черен щъркел, воден кос, планинска стърчиопашка (*M. cinerea*) и бяла стърчиопашка (*M. alba*). По левия географски бряг на р. Искър, рядко (периодично) гнездят речния дъждосвирец (*C. dubius*) и късокрилият кюкавец (*A. chypoleucos*). Като **прелитащи** по време на сезонните миграции или зимуване, над територията на парка в района на мест. Креща (над с. Долно Озирово), са установени някои видове от разредите Pelecaniformes, Anseriformes и Charadriiformes. В „локвите” под вр. Пършевица по време на миграция също така са установявани периодично единични птици или малки ята от видове от сем. Патицови (Anatidae) и разр. Charadriiformes. В този район и над с. Долна Бела речка е установяван орел рибар (*P. haliaetus*)- на два пъти през есенната миграция. Причина за по-честата срещаемост над и около югоизточните граници на парка на редица водолюбиви птици през последните 15г. е подобреното състояние на водите на р. Искър. Поради това, тук през този период от време, отново се появяват при миграция и зимуване (прелитат, хранят се) някои околоводни птици. При някои от видове се наблюдава и силно увеличаване на броя на индивидите- например при големия корморан (*P. carbo*) през някои години ятата наброяват от няколко десетки до над 100 индивида. В някои случаи водолюбиви птици навлизат на територията на парка (северната му граница) и в района около рибарниците в мест. „Кална мътница”, които се намират извън тази защитена територия. При следгнездовите скитания рядко е установявано да навлиза и земеродното рибарче (*A. atthis*) в територията на ПП - по р. Стрешерица над с. Горно Озирово;

- **Синантропни видове птици** - Поради наличието на различни човешки постройки в парка, както и близостта на гр. Враца и селата в и около планината, са установени някои от типичните представители на селищните/градските орнитокомплекси. Някои синантропни видове птици гнездят и по скали в парка и резервата - особено по скалните масиви, които се намират по-близо до селища, обработваеми площи, кошари. По типични видове от тази екологична група, които са установявани в парка са градска лястовица, домашно и полско врабчета, обикновен скорец, бяла стърчиопашка, гарга (чавка) (*C. monedula*), скален/полудив гълъб (*C. livia*

var. domestica). Горепосочените видове се размножават и в парка и резервата. В някои случаи в двете защитени територии навлизат и индивиди от тези видове (при хранене) от по-отдалечени райони;

- **Миграционна активност** - През района на парка има изразена миграционна активност. Този прелетен „поток“ е от северните части на миграционното трасе **Via Aristotelis**. То преминава през западните дялове на България, където е много по-разпръснато (дисперсно) и при отделните видове не така ясно изразено, както в Югозападна България. Въпреки това, в някои райони на Врачанска планина като цяло се наблюдава добре изразена пролетна и есенна миграционна активност. В тази връзка могат да бъдат посочени **северозападните територии** на парка - по долината на р. Бяла река до билото в района на Дружевската (Дупнивръшката) седловина и долината на р. Черна река. В този район се наблюдава ясно изразена миграция при редица видове от разред Passeriformes и в по-слаба степен при някои видове от разредите Ciconiformes, Anseriformes, Charadriiformes и Falconiformes. Друг район с миграционна активност е по течението на р. Искър, но за разлика от по-горе посочените райони тук прелета не е така мащабен и добре изразен. Най-вероятно това се дължи на факта, че долините на р. Черна и р. Бяла са с ясно очертани, дълбоко всечени и с широко отворени долинни профили в посока юг-север, което съвпада с основните посоки при движение на птиците при пролетна и есенна миграция. В допълнение на това трябва да се има предвид и факта, че районът на Дружевската седловина се явява най-ниската точка в тази част от веригата на Западна Стара планина. Близостта на язовир „Огоста“ също оказва влияние върху орнитофауната на Врачанска планина. На този язовир през зимния период се концентрират големи количества (хиляди индивиди) от много видове водолюбиви птици. Поради това в някои случаи при прелет, търсене на храна или локални скитания, от него към района на парка долитат различни видове водоплаващи птици по долината на р. Ботуня, а от нея и по нейните притоци - р. Черна и р. Бяла;

- Във високите части на планината - районите около вр. Бегличка могила (1482 м), вр. Соколец (1372м) и другаде, макар и рядко се установяват някои видове, които са представителите на екологичната група птици обитаващи субалпийската и алпийската зона на страната. Такива са пъстрогушата (алпийска) завирушка (*P. collaris subalpina*), балканската чучулига (*E. alpestris balcanica*) и в по-слаба степен скалолазката (*T. muraria*), и хайдушката гарга (*P. graculus*). Гнезденето на тези видове в райони с по-ниска надморска височина (инверсия) може да бъде обяснено с наличието на много подходящи ландшафти (мощни и много разнообразни скални комплекси, обширни билни открити пространства), специфичен микроклимат и др.

■ **Общ брой**

- **181 вида** птици - 42% от установения видов състав в България 428 вида (Nankinov, 2004);

- Установени през размножителния сезон – **124 вида**;
- Установени по време на есенен и пролетен прелет, скитания – **169 вида**;
- Установени през зимния период – **80 вида**.

■ **Общ брой на видовете с даден статус**

балкански ендемита – **2 подвида** - балканска (ушата) чучулига (*Eremophila alpestris balcanica*) и пъстрогуша (алпийска) завирушка (*Prunella collaris subalpina*);

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

- По **ЗБР** са защитени **157 вида**, което е 86% от общия брой установени видове. Видове от Червена книга са **38** на брой (в категориите: „**застрашен**“ - **27 вида**, „**рядък**“ - **11 вида**), което съставлява съответно 38% от общо включените 100 вида в Червена книга на България (1985);

- В различните **международни природозащитни конвенции и директиви**: IUCN- 3 вида (1,6%), SPEC- 101 вида (56%), RAMSAR- 2 вида (1%), BERN- 173 вида (95%),

CITES- 40 вида (22%), BONN- 80 вида (44%), Директива 92/43/ЕИО - 55 вида (30%), Директива 79/409- 74 вида (40%) (в скобите е даден процента на тези видове спрямо общо установената орнитофауна в парка).

■ **Консервационна значимост**

- От разредите, които имат най-много видове с висока консервационна значимост, най-представителен е **разр. Соколоподобни** (Falconiformes). За парка от този разред са установени 26 вида (от които гнездят понастоящем 12 вида), а за територията на резервата 17 вида (от тях 10 вида гнездят към 2006г.). Общо установените видове от този разред в парка са 66% и 43% в резервата от всички установени в страната видове (39 вида) при разр. Соколоподобни;

- При малкия лешояд (*N. percnopterus*) през последните 5 г. се наблюдава ясна тенденция към намаляване броя на гнездящите двойки. През 2006 г. от този вид гнезди само една двойка в парка и в една от старите размножителни територии на вида в резервата бе установена една възрастна птица;

- При скалния орел (*A. chrysaetos*) през последните 10г. се наблюдава стабилизиране на броя на гнездящите двойки и понастоящем на територията на парка и резервата гнездят редовно 5-6 двойки;

- При сокола скитник (*F. peregrinus*), през последните 10-15г. също се наблюдава подобна тенденция. При този вид има и значително нарастване на броя на гнездящите двойки- към момента около 12-14 редовно размножаващи се двойки;

- Обратната тенденция е установена при ловния сокол (*F. cherrug*), който през изминалите 10 г. изчезна като гнездящ вид в горепосочените територии.

■ **Икономически ценни видове**

Редица видове птици в следствие на своята хранителна специализация, се явяват основната група гръбначни животни които имат "санитарна" роля в горските екосистеми- естествен регулиращ фактор на много видове насекоми и гризачи, които нанасят големи щети на горските масиви и селскостопанските култури.

■ **Специални мерки**

- За някои скалолюбиви видове птици съществуват сигурни сведения, че в миналото са гнездили на територията на парка, но понастоящем не се размножават тук. Това са белоглавия лешояд (*G. fulvus*) и ловния сокол (*F. cherrug*). Съществуват литературни данни (Атанасов, 1931) от началото на ХХ век, че в района на Черепишкия манастир е гнездил по скали и черен лешояд (картал) (*A. monachus*). Този вид понастоящем напълно е изчезнал от Врачанска планина и Северна България като цяло. Малкият лешояд (*N. percnopterus*) вече е изчезнал като гнездящ от резервата (след 2002г.), а за територията на парка през 2006г. бе установена само една размножаваща се двойка- единствена и за цяла Северозападна България;

- От по-глобален мащаб за бъдещото опазване на птиците, значение ще имат различни човешки дейности и тяхното цялостно негативно влияние върху ландшафтите. На първо място това се отнася за сечите в горите, които трябва да бъдат съобразени и контролирани с природозащитния статус на защитената територия. В тази е крайно наложително да бъдат обособени няколко зони с по-строг режим (без извършване на горстопанска дейност) в райони, където все още има стари и добре запазени горски масиви. Такива са района на **мест. Барките - вр. Стрешеро (1215 м), около вр. Соколо (1285 м), от х. Пършевица** - към района на бившата мина "Медна" и някои други. Друг бъдещ проблем в това отношение, който трябва да бъде контролиран е свързан с различните типове строителство - дейности на фирма "Зоров-97", строеж на нови ски съоръжения и свързаната с тях инфраструктура и леглова база в районите около х. Пършевица и др;

- Основен приоритет за **опазване** трябва да бъдат **хищните птици**, които са с изключително висока консервационна стойност. От една страна това са извършване на **превантивни дейности** свързани с тяхното опазване- издаване на тематични информационни материали, използването на електронните и печатни медии, работа с

различни целеви групи- ловци, подрастващи, алпинисти, делтапланеристи и др. Действия свързани с **подпомагане и опазване** на хищните птици - изкуствено подхранване на лешоядните видове; охрана през гнездовия период на отделни рискови територии, в които може да бъде извършено ограбване на гнезда от браконieri.;

- За опазването на **ливадния дърдавец** (*Crex crex*) е необходимо при провеждане на коситба тя да се извършва от централните части към края на ливадите, а не кръгово от края към средата на площите. В зоните където се коси да се оставят отделни неокосени площи, в които птиците да могат да се укриват. В случаите където е възможно да се използва късното окосяване- през месец август. Последния метод дава най-добри резултати за опазването на ливадния дърдавец, защото през този период вече е приключило гнезденето на вида. Необходимо е и да не се използват инсектициди за третиране на ливадите;

- **Редовен мониторинг, изследвания.** Усилията при тази дейност трябва да бъдат с акцент върху редките и защитени видове птици, видове с намаляваща численост, индикаторни и представителни видове парка;

■ **Пропуски в познанията и тенденции**

- Анализирайки известната информация до момента, за орнитофауната в района могат да бъдат посочени някои основни моменти. В списък на птиците при проучването за Паркоустройствения проект (1994) са посочени 92 вида установени в ПП "Врачански Балкан". Според изследването на Milchev&Georgiev (1998) на територията на цялата Врачанска планина се срещат 154 вида птици. При настоящото проучване върху територията на парка бяха установени 181 вида птици. За територията на резерват "Врачански карст" съответно бяха установени 129 вида птици, като в тази територия няма видове, които да не се срещат в парка. Тези нови данни увеличават съвременния видов състав при птиците установени до момента. При бъдещи проучвания този общ видов състав може да се очаква, че **ще нарасне - най-вече с мигриращи/зимуващи** (не гнездящи) видове птици, които преминават през/над територията на парка. По време на настоящото проучване бяха установени **15 вида** птици на територията Врачанска планина, които не са регистрирани в парка. Именно тези и някои други видове птици може да се очаква, че ще бъдат установени за в бъдеще на територията на парка.

■ **Значение**

- Чрез способността си за активен полет, птиците се явяват най-подвижната и многобройна група гръбначни животни обитаващи сушата.

- Голямото разнообразие в оперението, характерното пеене и звуци при много видове, обитатели на разнообразни ландшафти, голямата им подвижност в тях и въздушната среда и много други, са едни от причините поради, които птиците са една от най-атраktivните групи животни.

- Птиците имат и много важно и основно значение за изграждането на природозащитна култура на хората, като това важи най-вече за подрастващите.

- Различните характеристики на този клас, определят птиците като **най-значимата и представителна група гръбначни животни** за територията на ПП "Врачански Балкан".

■ **Състояние и тенденции на изменение популациите**

- Проследявайки разпространението и числеността на видовете птици в парка се забелязват някои промени настъпили през изминалите десетилетия. **Ловният сокол** е изчезнал от района, като гнездящ вид през последните 10г. При **египетския лешояд** също се наблюдава силен спад през последните 5-6 г.- от 4-5 гнездящи двойки към 2001г., през 2006г. бе установена само 1 гнездяща двойка. **Белоглавият лешояд** все още се среща - макар и много рядко, като този вид е изчезнал като размножаващ още около средата на XX век. За **черния лешояд** (*A. monachus*) единствените сигурни сведения, че се среща във Врачанска планина са от началото на XX век. Поради това

този вид не е включен в настоящите видови списъци, защото от много отдавна не е потвърдено въобще неговото присъствие в тези територии.

- През последните 10-15г. също така се наблюдава ясно ограничаване в разпространението и намаляване на числеността при **балканския кеклик** (*A. graeca*).

- Подобна ясно изразена **негативна** тенденция се наблюдава и при някои други видове - **хайдушка гарга (чавка), скален (полудив) гълъб**. Те вече не гнездят в много райони на парка или са с много по-ниска численост в сравнение с миналото в районите, където все още гнездят. Намаляването или изчезването на отделните по-горе посочени видове, се дължи на различни фактори, които са повлияли негативно тези птици. При повечето от тези видове има обаче и един общ негативен фактор, който е оказал влияние през изминалите 15-20 и повече години. Това е промяната в селскостопанските практики - значителното намаляване на площите на откритите тревни ландшафти, вследствие на почти изчезналото мащабно пасищно животновъдство; липса на площи с отглежданите в миналото различни зърнени култури във Врачанска планина и т.н.

- Противоположно на горепосочените видове при други птици се наблюдава **стабилизиране** или увеличаване на числеността и разпространението през последните 10-15 години. Това са **белоопашатия мишелов и червенокръстата лястовица, сокола скитник, бухала** и др. Първите два вида през последните десетилетия разширяват ареала си от юг на север за територията на цяла България. В територията на парка тези видове намират благоприятни условия за размножаване и заселват през последните години нови райони. При сокола скитник тенденция за увеличаване на числеността и разпространението се наблюдава в различни части на България през последните 10-15 години. В тази връзка, парка е един от предпочитаните райони за този петрофилен вид, поради многото подходящи за гнездене скални масиви и по-слабото влияние на негативните антропогенни фактори в тези трудно достъпни терени. Бухалът също се среща и гнезди в много скалисти райони на територията на цялата планина.

Приложения I

1.15.2.3.1. Видов състав, характер на пребиваване и природозащитен статус на клас Птици (Aves) в ПП "Врачански Балкан"

1.15.2.3.2. Брой на разреци, семейства и видове от клас Птици (Aves) на територията на ПП "Врачански Балкан".

1.15.2.4. Клас Бозайници (Mammalia: Insectivora, rodentia, lagomorpha, artiodactyla, carnivora)

Благодарение на специфичните си особености (постоянна телесна температура, вътреутробно развитие на зародиша, висша нервна дейност и др.), бозайниците се характеризират с **голяма екологична пластичност**, която им позволява да заемат най-разнообразни местообитания в рамките на обширен широчинен и височинен градиент, усвоявайки най-разнообразни екологични ниши. У нас групата е разпространена на практика повсеместно, от морското равнище до субалпийския пояс, но между отделните природни райони се наблюдават известни различия по отношение на видовото богатство, присъствието на редки и застрашени видове и плътността на популациите. Планинските райони на страната съхраняват едни от най-запазените местообитания у нас, които предлагат близки до оптималните условия за живот на голяма част от представителите на българската бозайна фауна.

■ **Проученост на района**

- Детайлни фаунистични и екологични изследвания върху бозайната фауна на ПП "Врачански Балкан" **не са правени**;

- За видовия състав може да се съди по **непубликуваните** данни, отчетите на горските стопанства и данните от проучванията върху бозайниците в Западна Стара планина като цяло, като се вземе предвид спецификата на местообитанията в района;

- Наличната информация произлиза основно от фаунистични изследвания върху бозайниците в Западна Стара планина (МАРКОВ, 1968; PESHEV, 1969), които дават най-общи данни само за видовия състав и отчасти за разпределението на видовете по биотопи. Но тази информация е твърде стара (отпреди приблизително 40 години);
- Предишните проекти – Паркоустройствен на НП „Врачански Балкан“ и проучвания от ДПП (АТАНАСОВ и др., 2001; ПЕТРОВ, 1993-1995) са източник на по-нова, но също недостатъчна информация;
- Няма конкретни данни за количествените параметри на популациите на видовете (численост, плътност), с изключение на информацията от таксацията на някои едри бозайници, която обаче се отнася до териториите на ловните стопанства в района, а не конкретно до територията на парка и резервата;
- Списъкът на видовете бозайници в ПП “Врачански Балкан” е изготвен на базата на литературен преглед, лични непубликувани данни, от теренни проучвания, извършени по маршрутен метод през месец октомври 2006г., както и резултати от ловните таксации на някои видове, правени през пролетта на същата година.
- Проучване 2007г. чрез заложили **живоловни капани** за дребни бозайници (общо 400 капаноденоношия), разположени в линейни трансекти. Изследването обхваща **5 различни местообитания** в района на х. Пършевица, х. Леденика, с. Миланово и гара Лакатник. В района на х. Пършевица са изследвани две местообитания: вторични пасища в билните части на планината и букова гора.

■ **Разпространение и богатство на таксоните**

- Преобладаващ в района на ПП “Врачански Балкан” е **горският мезофилен тип**. Към него се отнасят над 90% от видовете, като половината от тях са представители на неморалния фаунистичен комплекс, типичен за мезофилните широколистни гори на Палеарктика. Трите синантропни вида (*Mus musculus*, *Rattus rattus*, *Rattus norvegicus*) не са взети предвид в зоогеографската характеристика на бозайната фауна на района, тъй като не са автохтонни.
- **Горският мезофилен тип** фауна, който включва както видове с широко разпространение в горите на умерената зона на Палеарктика и/или Холарктика (*Meles meles*, *Lutra lutra*, *Mustela nivalis*, *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Felis silvestris*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*), така и бореални (тясно свързани с биома на иглолистните гори, смесените гори и съответните интразонални биотопи) и неморални (свързани с мезофилните широколистни гори в Палеарктика) видове.
- **Бореалният фаунистичен комплекс** е представен в района на Врачанска планина от 7 вида бозайници: *Neomys fodiens*, *Sorex araneus*, *Sorex minutus*, *Clethrionomys glareolus*, *Avicola terrestris*, *Microtus arvalis*, *Lepus capensis*. Неморалния фаунистичен комплекс е преобладаващ. Към него се отнасят *Erinaceus concolor*, *Talpa europaea*, *Neomys anomalus*, *Crocidura leucodon*, *Sciurus vulgaris*, *Glis glis*, *Dryomys nitedula*, *Muscardinus avellanarius*, *Sylvaemus sylvaticus*, *Sylvaemus flavicollis*, *Apodemus agrarius*, *Microtus subterraneus*, *Chionomys nivalis*, *Mustela putorius*, *Capreolus capreolus* (общо 15 вида).
- Горският **термоксерофилен тип** фауна е незначително представен с един средиземноморски вид- *Crocidura suaveolens*, и един малоазийски вид - чакала (*Canis aureus*). Сляпото куче (*Nannospalax leucodon*) се отнася към групата на югоизточно-европейските степни видове.
- В района е възможно да бъдат установени **два степни** вида, които се отнасят към континентално-ксерофилния тип фауна: европейският лалугер (*Spermophilus citellus*) и пъстрият пор (*Vormela peregusna*), както и още няколко представители на горския мезофилен тип фауна.
- **25 вида** са с повсеместно разпространение у нас (към тях е отнесен и чакалът, въпреки че разпространението му не покрива цялата страна – без високите части на планините) и **11 вида**, които имат ограничено разпространение – обитават само или предимно планините, както и видове, които се срещат в почти цялата страна, но са редки и възискателни към условията на средата.

▪ **Общ брой** – 36 вида, в т.ч. 24 вида дребни бозайници и 12 вида едри бозайници

▪ **Общ брой на видовете с даден статус**

• Балкански ендемит – един - подвида на невестулката *Mustela nivalis galinthias*

• **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:** 9 са защитени на национално ниво (Червена книга на България, Закон за биологичното разнообразие), 20 на европейско ниво (Бернска конвенция, Директива 92/43/ЕИО) и 9 на световно ниво (IUCN Red List, CITES).

- ЗБР – 9
- ЧК – 2
- BERN – 20
- IUCN – 7(VU - 1; NT – 2; LR/nt - 4)
- 92/43/ЕИО – 5
- CITES - 3

▪ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• С висока стойност за опазване на групата са влажните широколистни гори, които се отличават с най-висока концентрация на мезофилни видове, каквито са повечето представители на Micromammalia.

• Речните брегове и долини също са с голямо значение за бозайниците, особено като се има предвид сухия, карстов характер на района като цяло. Опазването на тези местообитания е приоритетно с оглед защитата на видрата.

• Макар да не се характеризират с висока концентрация на видове, планинските пасища на юг от х. Пършевица и скалистите части в дефилето на река Искър и в резервата представляват интерес поради специфичните си условия, които позволяват в планината да навлизат видове като сляпото куче и снежната полевка.

• Билните части са потенциално местообитание и на лалугера, чието опазване е приоритет както у нас, така и в Европа като цяло.

▪ **Индикаторни видове**

• Територията на ПП "Врачански Балкан" не е посочена като приоритетна за провеждането на мониторинг на бозайниците в НСМБР. Въпреки това, присъствието на редица видове с конзервационно значение както на национално, така и на европейско и световно ниво, налага състоянието на популациите им да бъде следено с оглед на тяхното опазване.

• От бозайниците на ПП "Врачански Балкан" (включително 4 от 6-те потенциално вероятните видове), 10 вида са включени в списъка на предлаганите за мониторинг бозайници в Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР). Това са катерицата (*Sciurus vulgaris*), лалугерът (*Spermophilus citellus*), сляпото куче (*Nannospalax leucodon*), вълкът (*Canis lupus*), чакалът (*Canis aureus*), пъстрият пор (*Vormela peregusna*), златката (*Martes martes*), видрата (*Lutra lutra*), дивата котка (*Felis silvestris*) и еленът (*Cervus elaphus*).

• Препоръчаните за мониторинг видове (с изключение на чакала) са добри индикатори за състоянието на хабитатите, както и на други видове.

■ **Икономически ценни видове**

- Някои от българските ловни бозайници се характеризират с голяма трофейна стойност (например благородният елен), което ги превръща в ценен обект на международен ловен туризъм.
 - Редица видове хищници са източник на ценни кожи (лисица, дива котка и др.).
 - От едрите бозайници най-голямо стопанско значение имат видовете, които са обект на лов: благороден елен, сърна, дива свиня, представителите на сем. Canidae (Кучета), Mustelidae (Порови) и др.
 - Според резултатите от пролетното таксиране на дивеча на територията на Врачанска планина популациите на сърната, дивата свиня и заека са в относително добро състояние. Тези видове показват равномерно разпределение в района и сравнително висока численост, поради което са обект на стопанско ползване.
 - За благородния елен – през 2006г. са преброени само 3 екземпляра. Необходимо е изясняване на причините за състоянието на вида в района на парка и предприемане на съответните мерки за възстановяване на числеността и за защитата му.
 - Сведенията от таксациите показват сравнително висока численост и широко разпространение на вълка, чакала и лисицата. Тези данни, обаче, трябва да се интерпретират внимателно. Твърде възможно е сумирането на бройките от различните отчети да води до получаване на завишени стойности поради преброяването на едни и същи екземпляри в различните ловно-стопански райони. Това се отнася в най-голяма степен за вълка, чиито глутници се характеризират с доста големи територии – от десетки до стотици квадратни километри, а дневно един индивид може да измине над 100 km. Макар и в по-малка степен, паралелно преброяване на едни и същи екземпляри е възможно също така при чакала и лисицата.
 - Според анализиранияте данни скитащи кучета са регистрирани само в ДГС гр. Мездра, но това вероятно се дължи на факта, че само там те са били обект на преброяване. Може да се очаква реалният брой на скитащите кучета на територията на природния парк да е много по-голям. Освен че се считат за конкуренти на някои хищници, те представляват заплаха и поради факта, че се кръстосват с вълка. Хибридизацията на вълка с домашното куче се счита за основен проблем за опазването на вида в Европа.

■ **Специални мерки**

- Първа стъпка към опазването на видовете бозайници в бъдеще е проучването на съвременното състояние на техните популации, степента им на застрашеност и факторите, които им влияят в конкретния район.
 - На базата на тези данни е желателно да започне мониторинг на застрашените и уязвими видове бозайници. Ако е необходимо, за отделни видове може да се наложи вземането на по-специфични мерки за защита.
 - Провеждането на ефективен контрол и охрана на природния парк и резервата е с особено голямо значение за опазването на видовете и техните местообитания.
 - За установяване на вероятното присъствие на голямата водна земеровка е необходимо да се проведе изследване на крайречните местообитания.

■ **Пропуски в познанията**

- Степента на проученост на бозайниците в границите на ПП "Врачански Балкан" е приблизително 86% (изготвеният списък включва 36 вида, но може да се очаква да нарасне до 42)
 - При по-детайлни проучвания списък на дребните бозайници може да се увеличи на 26:
 - С включването на голямата **водна земеровка** (*Neomys fodiens*) (установен край реките в Западна Стара планина (МАРКОВ, 1968), но конкретна информация за Врачанска планина липсва);
 - С включване евентуално на **лалугера** (*Spermophilus citellus*). За момента лалугерът е посочен само като потенциално вероятен вид, тъй като сведения за

присъствието му в района се дават единствено в един литературен източник (АТАНАСОВ и др., 2001), според който през 2001г. в откритите части на природния парк са наблюдавани единични екземпляри. Видът не е потвърден от други автори за територията на парка, нито от теренните проучвания;

- При по-детайлни проучвания списък на едрите бозайници може да се увеличи с 3-4 вида:

- С оглед на най-новите данни за установен рис в Западна Стара планина (SPASSOV et al., 2006; ЗИДАРОВА - непубл.), което вероятно показва тенденция хищникът да се разселва от територията на Сърбия на запад към нашите планински райони, Врачанска планина трябва да се разглежда като част от обширна територия, която може да бъде заселена от вида или да служи като коридор за неговото разселване на изток.

- Слабо вероятно е в природния парк да бъдат установени златката и мечката, но предвид присъствието им в съседни райони (Средна Стара планина), това не е изключено. Една от основните популации на мечката у нас се намира в Средна Стара планина, а в миналото тя е била разпространена и в западната част на тази планинска верига, където по анкетни данни през последните години също е регистрирана появата на отделни индивиди.

- Сравнително старите гори в северната и източната част на парка предоставят подходящи, макар и не оптимални условия за златката. Видът предпочита стари гори с хралупести дървета, което ограничава района на нейното вероятно разпространение до малка част от площта на природния парк.

- Твърде вероятно е в района да се среща петнист пор – през последните години един индивид е бил регистриран недалече от територията на парка, в дефилето на р. Искър (А. Попов- устно съобщение).

- Обезлесените билни части на планината трябва да бъдат проучени за изясняване на статута на европейския **лалугер** в природния парк. Вторичните пасища, които заемат част от територията на парка, са сходни с тези в разположената в близост Понор планина, където лалугерът образува една от най-запазените си планински колонии на територията на нашата страна.

- За установяване на вероятното присъствие на **голямата водна земеровка** е необходимо да се проведе изследване на крайречните местообитания

- Желателно е да се съберат актуални данни за състоянието на **снежната полевка**, като се акцентира върху района около Черепишкия манастир и резерват "Врачански карст". В първия район видът е установен преди повече от 35 години от ПЕШЕВ (1969), но той определя популацията като "залязваща", което повдига въпроса за състоянието и дори за съществуването ѝ в момента. По-късно присъствието на вида в района е потвърдено само веднъж (АТАНАСОВ и др., 2001). От друга страна, скалите и сипеите на територията на резервата предоставят подходящи условия за този сравнително взискателен вид. Възможно е той да бъде установен и там.

- Данни за плътността/числеността на повечето видове бозайници на територията на ПП "Врачански Балкан" липсват;

- Бъдещите изследвания трябва да акцентират и върху количествените параметри на популациите на видовете с висока консервационна стойност.

■ **Значение**

- Бозайниците представляват съществен компонент на хранителните вериги, което определя голямото им значение за екосистемите. Повечето представители на *Micromammalia* са основна хранителна база за редките и застрашени видове дневни и нощни хищни птици, както и за редица видове от разред *Carnivora* (Хищници): лисица, чакал, невестулка, черен пор, белка и др. Хищниците (разред *Carnivora*) играят съществена роля за поддържане на популациите на техните жертви в оптимално състояние, а копитните бозайници (разред *Artiodactyla*) – за поддържане на естественото състояние на растителността в района. Последните представляват и основна трофична база за едрите хищници.

- Голяма част от представителите на Micromammalia (обикновена полевка, домашна мишка, полска мишка, лалугер, плъх и др.) се разглеждат като вредители на земеделието, а на Macromammalia (вълк, чакал, лисица и др.) – за животновъдството.

- По отношение на бозайната фауна ПП "Врачански Балкан" се отличава с относително **голямо видово богатство**, което може да се обясни с височинния градиент и най-вече с наличието на разнообразни местообитания: влажни и сухи широколистни гори, скални разкрития, карстови терени, ливади, пасища, крайбрежия на реки и др.

Приложения I

1.15.2.4.1. Видово богатство на клас Mammalia (Бозайници) в ПП "Врачански Балкан"- Insectivora, Rodentia, Lagomorpha, Artiodactyla, Carnivora.

1.15.2.4.2. Резултати от пролетното преброяване на дивеча в района на ПП "Врачански Балкан" за 2006г.

1.15.2.4.3. Списък на установените видове Бозайници

1.15.2.4.4. Разпространение на някои видове от клас Бозайници в ПП "Врачански Балкан" (теренни проучвания 06.2007г.)

1.15.2.5. Клас Бозайници разред Прилепи (Mammalia: Chiroptera)

Прилепите са единствените бозайници, които са способни на активен полет във въздушното пространство. В света са описани малко повече от 1000 вида, които са разпространени на всички континенти с изключение на Антарктида.

От 35-те вида прилепи известни в континенталните части на Европа, в България са установени 33 вида (Benda et al. 2003; Schunger et al., 2004). Видовото разнообразие в България е изключително високо, което ни отрежда едно от първите места по богатство на прилепната фауна в Европа.

Врачанска планина е характерна планина, в която са налице множество карстови форми и различни скални образувания. Наличието на няколкостотин пещери и пропасти, десетки скални масиви, ниши и обширни широколистни гори са предпоставки за богата прилепна фауна.

■ **Проученост на района**

- Първи изследвания върху прилепите на планината започва д-р Иван Буреш, който публикува данни за прилепите, живеещи в проучените от него пещерите край гара Лакатник (БУРЕШ, 1917).

- Проучванията продължават по-системно след 1950г., когато наред с проучване на безгръбначната пещерна фауна на Западна Стара планина се събират данни от пещерите във Врачанския Балкан. Публикувани са много статии върху прилепите, сред които най-значими са тези на HANÁK & JOSIFOV (1959), BERON (1961, 1963, 1972), Guéorguiev & Veron (1962), Veron & Guéorguiev (1967) и БЕШКОВ (1993).

- Данните за видовия състав произлизат от сравнително малко на брой пещери, които са били многократно посещавани от редица изследователи в периода 1915-1990г. Наблюденията на прилепи в много от останалите пещери през този период в планината касаят няколко вида подковоноси и имат случаен характер.

- След 1990 г., в прилепните изследвания се включват млади изследователи, орнитологичните мрежи стават основен метод за изследване, данните за разпространението на прилепите нарастват, като се разширява и броя на целенасочено изследваните обекти и пещери. Най-значими са резултатите публикувани от Pandurska & Beshkov (1998) и Атанасов и др. (2001).

- Към края на 2006г., най-добре проучен е видовия състав на прилепите обитаващи пещерите **Темната дупка, Ржишката пещера, Свинската дупка и**

Вражите дупки край гара Лакатник, Серапионовата пещера при гара Черепиш и пещерата Тошина дупка (Кална мътница) край с. Ботуня.

- За настоящето изследване, списъкът на видовете прилепи установен в границите на ПП "Врачански Балкан" е изготвен на основа **всички публикации**, в които се съобщават данни от проучваната територия. Като основен източник е използвана обобщителната работа на Venda et al. (2003), която обобщава всички данни за видовия състав и разпространението на прилепите в България до 2003г.

- Освен публикуваните данни за разпространението на прилепите, в доклада са включени и лични данни, събрани от експертите от **1995г. до м. август 2006г.** Изследванията върху прилепите са провеждани по силата на **Разрешително № 61/18.04.2006г.** издадено от МОСВ на основание чл. 49, ал. 1, т. 1 от Закона за биологичното разнообразие и чл. 3, ал. 1, т.4 и чл. 7, ал. 1 от Наредба № 8/12.12.2003г.

- Установяването на видовете прилепи, които използват като временно или постоянно убежище дадена пещера, изисква многократното и посещаване през различни периоди на годината и най-вече провеждането на улови с мрежи особено през есента, когато в някои пещери се струпва огромен брой прилепи от почти всички видове живеещи в дадения район. Това е причината дори и понастоящем всяко ново посещение да допълва видовия състав на прилепите установен в дадена пещера.

- Поради липсата на целенасочени изследвания, много малко от данните произхождат от територията на резервата "Врачански карст". Лични данни има от района на прохода Вратцата и от Централната стена на Врачанските скали (Б. Петров, непубл.).

- Изследвания върху сезонната численост/динамиката на известните видове прилепи, размножителните срокове, хранителните им площи и други аспекти на тяхната екология има само от **Серапионовата пещера при гара Черепиш и Тошина дупка, с Ботуня.**

1. Разпространение

- По-големи размножителни колонии са известни в **Серапионовата пещера** при гара Черепиш (голям и остроух нощник, дългопръст нощник, пещерен дългокрил), **Тошина дупка** при с. Ботуня (голям и остроух нощник, дългопръст нощник, пещерен дългокрил), **Каца пещера** до с. Долно Озирово (голям подковонос, южен подковонос и подковонос на Мехели).

- По-големи зимуващи колонии (пещерен дългокрил, голям нощник) засега са установени само в **Тошина дупка** при с. Ботуня и **Серапионовата пещера** при гара Черепиш (пещерен дългокрил, голям подковонос, дългопръст нощник).

- **Богатство на таксоните** - представени са видове от **две семейства** (подковоноси и гладконоси прилепи)

- **Общ брой на видовете** - **22 вида (67% от 33-те вида** установени в България) Някои от видовете са проблематични за определяне (групата *M. mystacinus/aurascens/alcahloe* и *P. pipistrellus/pygmaeus*), което може да доведе до намаляване на този брой поради грешно определяне. От друга страна, обитанието на още поне два вида е почти сигурно (*M. daubentonii* и *B. barbastellus*), така че цифрата **23 отразява** реалното видово богатство. **19 вида** са известни по литературни данни, срещането на **3 вида** е потвърдено по време на теренните изследвания 1999-2006г.

- **Общ брой на видовете с даден статус**

- **Застрашени видове от световни, европейски и национални червени списъци:**

- **ЗБР – 21**
- **ЧК – 2**
- **BERN – 22**

- IUCN – 11 (VU уязвими - 5; NT потенциално застрашени – 2; LR/nt "нисък риск" – 2; LC слабо застрашени - 2)
- 92/43/ЕИО – 21
- CITES – 3
- Местообитанията на всичките видове подковоноси (*Rhinolophus* spp.), *Myotis capaccinii*, *M. myotis* и *M. emarginatus* са приоритетни за опазване според Приложение 2 на ЗБР

■ **Райони и съобщества с висока стойност за опазване на групата**

• С най-висока консервационна значимост от гледна точка на мерките за опазването им в ПП "Врачански Балкан" трябва да са видовете, за които са локализирани убежищата за размножаване и зимуване. От особено значение за парка са **колониалните видове** (*Rhinolophus* spp., *Miniopterus schreibersii*, *Myotis capaccinii*, *M. myotis*, *M. blythii*) и **всичките техни летни и зимни убежища**. Мерките за защита на пещерите, които те обитават включват ограничаване на посещенията чрез обозначаване с табели на тези убежища и редовен мониторинг на състоянието през летния и зимен период.

• **Котля Балкан (9 вида прилепи) - пещерите Тошина дупка при с. Ботуня, Каца пещера и пещерата Татнята** при с. Долно Озирово и прилежащите около тях територии. Това са най-важните убежища за опазването на големите колонии на подковоносите *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rh. euryale*, *Rh. blasii* и *Rh. mehelyi* както и на *Miniopterus schreibersii*.

• **Карстовите масиви около гара Черепиш (7 вида прилепи)- Серапионовата пещера** и други пещери на територията и извън парка, както и прилежащото течение на р. Искър са значими за опазване на колониите от *Myotis myotis*, *M. blythii*, *M. capaccinii* и *Miniopterus schreibersii*.

• **Лакатнишките скали (17 вида прилепи)- Ржишката пещера, Свинската дупка, Темната дупка** и десетките останали пещери, ниши и ловни територии в този масив. В тези пещери постоянно, временно (напр. по време на миграции) или сезонно (само през зимата или само през лятото) живеят много индивиди, които макар и с пониска численост допълват изключително богатия списък на животински видове с консервационно значение в този район.

■ **Индикаторни видове**

• Като индикаторни видове за състоянието/качеството на подземните местообитания (пещери, галерии) се считат колониалните видове прилепи, които формират колонии над 100 екз. Такива са всичките **видове подковоноси както и *Myotis myotis*, *M. blythii*, *M. capaccinii* и *Miniopterus schreibersii***. Наличието на по-голяма прилепна колония в дадено убежище е относителен показател за слабо или липсващо антропогенно безпокойство и добро състояние на хранителната база (видово разнообразие и обилие на насекоми) в даден район.

• Индикатори за естествеността и природосъобразното управление на горите са **горсколюбивите видове прилепи като *Myotis bechsteinii*, *M. nattereri* и *Nyctalus noctula***. И трите вида са установени с единични или малко на брой екземпляри, въпреки че състоянието на горския фонд в парка е предпоставка за по-висока численост.

• Видовете *Rhinolophus ferrumequinum* (голям подковонос), *Rh. euryale* (южен подковонос), *Rh. blasii* (средиземноморски подковонос), *Miniopterus schreibersii* (дългокрил прилеп), *Myotis capaccinii* (дългопръст нощник), *M. myotis* (голям нощник), *M. emarginatus* (трицветен нощник), *M. blythii* (остроух нощник), *M. bechsteinii* (бехщайнов нощник) са определени като **приоритетни за мониторинг според Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР, МОСВ-ИАОС 2005)**. За територията на парка е препоръчително да бъдат разработени схеми за мониторинг на някои от тези видове на местно ниво. Получените данни впоследствие могат да се предоставят и на националната база данни

администрирана от ИАОС, която чрез специален софтуер ще анализира данните и обобща тенденциите за настъпващите промени.

■ **Икономически ценни видове** - Прилепите имат огромна роля в естествената регулация числеността на нощните насекоми, много от които са вредители по селскостопанските култури и горските насаждения.

■ **Специални мерки**

- За някои от изследваните пещери (напр. Темната дупка, Ржишката пещера, Свинската дупка, Леденишка яма и др.) е известно, че именно нарастването на човекопотока (организиран и неорганизиран пещерняци, случайни посетители, групи за "еко-туризъм") е довело до намаляване числеността на прилепите и изчезване на колониите поради силно безпокойство през всички сезони на годината.

- Поради колониалния си начин на живот, високото им място в хранителните вериги и ниския размножителен потенциал, прилепите са силно уязвима група бозайници. По редица причини, числеността им в много от известните в миналото колонии намалява, разрушени или са станали непригодни редица техни убежища, намалени са качествата на местообитанията и е редуцирана хранителната им база.

- **Екстензивно животновъдство** - може да се счита за полезно, защото в повечето случаи създава условие за естественото развитие на много видове двукрили и твърдокрили насекоми на голяма площ в открити райони, каквито са билните части на Врачанска планина.

- **Изграждане на водни площи** - изграждането на малки езера, локви или канавки и последващото образуване на заблатени участъци и мочури около тях може да се счита за полезно предвид увеличаването на насекомното разнообразие и численост, които са основната хранителна база за прилепите.

- **Инсталация на къщички за прилепи** - това е подход заимстван от Централна и Западна Европа, с който се цели подпомагане обитанието на хралупо-гнездящите видове прилепи (напр. *Myotis bechsteinii*, *M. nattereri*, *Barbastella barbastellus*, *Nyctalus noctula* и други). В периода май 2001 г. до септември 2003 г. в мест. Баличин преслап над с. Миланово (в границите на парка) и около минните галерии над гробището на с. Горна Бела речка (извън парка) бяха инсталирани общо 20 къщички за прилепи SCHWEGLER тип 2FN. За съжаление, за трите лета когато бяха изложени къщичките, прилепи в тях не бяха установени, поради което бяха свалени и преместени извън парковите граници в района на манастира "Седемте престола". В този район, част от къщичките вече се обитават от *Nyctalus noctula* и *N. leisleri*.

- Запазване на мрежа от дървета (25-30/ha), които вече са образували хралупи от кълвачи или гниене, имат пукнатини или хлабава кора.

- Маркиране и запазване на дърветата, за които се знае че са убежища на единични прилепи или колонии; Запазване само с местни, подходящи за района широколистни видове;

- Запазване на стари дървета и създаване на условия за достъп на повече светлина около тях, за да се увеличи обилието на насекоми; Запазване/създаване на голини и полянки на по-големи от 0.5-1ха създадени в резултат на естествени процеси или възобновяване; Добив на дървета в групи или малки прозорци;

- Запазване или увеличаване склопеността на подлеса и втория дървесен етаж над 0.3;

- Частично разреждане на склопа, за да се увеличи силата на проникващата светлина и подпомогне подлеса (склопеността се намалява до 0.8).

- Създаване на вътрешни коридори/просеки.

- Оформяне на външни граници на горите с дълбочина най-малко 30м;

- Да не се използват пестициди (по-специално инсектициди), а да се разчита на превантивни мерки за борба с насекомите-вредители;

- Поддържане на влажни участъци в горите;

- Инсталиране на къщички за прилепи в млади гори с малко на брой дървета с хралупи.

■ **Пропуски в познанията**

- По-системни изследвания върху прилепите са проведени само в определени райони от парка - **около гара Лакатник, гара Черепиш и части от Котля Балкан**;
- Прилепната фауна на други големи територии остава почти непозната;
- Основно проучени са **райони с пещери**, докато данни за прилепите обитаващи горите в парка почти няма;
- Високите билни части на Врачанска планина (Бегличкия дял) са много слабо изследвани по отношение на прилепите (убежища и видов състав). От пропастта Пършевишка яма над х. Пършевица са известни **3 вида** (голям и малък подковонос, голям нощник). От Четвъртата дупка под вр. Бегличка могила са известни сивият дългоух прилеп, савиевото прилепче и полунощния прилеп. Всички находки се отнасят за единични екземпляри или субфосилен материал. Колонии над 1000м височина не са известни за нито един вид нито през лятото, нито през зимата.
- Поради наличието на твърде ограничени данни за видовия състав на горсколюбивите видове прилепи е необходимо да бъде проучено тяхното видово разнообразие, разпространение по типове гори и възраст, както и относителна им численост в различните райони на парка.
- Провеждане на улови с мрежи на входовете на пещери, за които няма никакви данни и се намират в неизследвани райони с цел попълване на празнините в познанията за разпространението на прилепите.
- Установяване на видовия състав на прилепите във високите, открити части на планината. Потенциалните обекти за лов с мрежи в билните части са малко, но почти няма друг начин за сигурно определяне на точния видов състав.
- С цел проследяване на промените и взимането на конкретни мерки по опазването е необходимо да се провежда сезонен мониторинг в най-значимите пещери, в които живеят големи прилепни колонии (виж по-нагоре). За да бъде избегнато дублирането на мониторинга организиран от администрацията на парка е необходимо съгласуване с дейностите по НСМБР.

■ **Значение**

- В сравнение с подобни територии, **видовото богатство е много високо**. В почти четири пъти по-големия по площ ПП "Странджа" (116 136 ха) са установени **21-22 вида** (Benda et al., 2003; ИВАНОВА, негубл.). В ПП "Сините камъни" (11 380ха) са установени едва **11 вида**, но този малък брой се дължи донякъде и на липсата на целенасочени изследвания. Богатството на прилепната фауна на парка се дължи на наличието на разнообразни природни условия (много пещери, обширни гори, мозайка от местообитания) и сравнително високата степен на проученост на пещеролюбивите видове.
- Прилепите се намират на върха на хранителната пирамида, поради което намаляването на консументите (насекомите) от по-долни нива на хранителната верига се отразява пагубно за числеността на групите в горните нива (хищници, каквито са прилепите).

Приложения I

1.15.2.5.1. Видов състав, разпространение и природозащитен статус на прилепите (Mammalia: Chiroptera) в ПП

1.15.2.5.2. Списък на видовете прилепи и данни за тяхното разпространение в ПП

1.15.2.5.3. Координати на най-значимите подземни убежища за прилепи в ПП

1.15.2.5.4. Екологична класификация на прилепите във ПП "Врачански Балкан" в зависимост от предпочитаните им убежища и местообитания

Палка

21. Карта М 1:25 000 Карта на консервационно значимите фаунистични видове

КУЛТУРНА И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА ХАРАКТЕРИСТИКА**1.16. СОЦИАЛНО - ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ,
ПОЛЗВАНЕ НА ОБЕКТА И ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ****1.16.1. НАСЕЛЕНИЕ И ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Проучванията, свързани с културната и социално-икономическата характеристика на ПП "Врачански Балкан", са направени на база лични разговори с кметовете на населените места и Стратегическите планове на съответните общини и области.

На територията на ПП "Врачански Балкан" попадат територии от 5 общини и 21 населени места. От останалите населени места – 5 бр. са с население над 1000 човека (ч.); 5 бр. – над 500ч.; 6 бр. – под 500ч. и 5 бр. – под 200ч.

Гъстотата на населението в прилежащите общини с изключение на Враца, е под средната за страната 70 ч. /кв.км.

Общини	градове	села	Гъстота на населението – ч./кв.км
Враца	1	21	119
Криводол	1	14	36
Мездра	1	27	48
Вършец	1	9	39
Своге	1	15	28

По общини разпределението на населението и демографските характеристики са както следва:

⇒ **Община Своге:** 24 132 човека (към 31.12.2004г.);

Според данни от последното преброяване на населението през 2001г., 99% се самоопределят като българи и едва 1% са посочили друга етническа група.

- Смъртността (на 1000 души) е 43,1%;
- Раждаемостта (на 1000 души) е 10,9%;
- Естественят прираст следва тенденция на намаление – приблизително 5,3% за период от 4 години (2001г. – 2005г).

Отрицателният демографски темп се дължи на негативната комбинация от ниска раждаемост и отрицателен миграционен поток. Коефициентът на възрастовата зависимост за общината е 52,5% при среден за страната 45,5%. Тенденцията за запазването на възрастовия профил ще се запази и през следващите години, като се очаква броят на населението в пенсионна възраст да достигне повече от 1/3 от цялото население на общината.

Образователното ниво на населението е с висока степен на образование. Лицата с *висше и полувисше образование* са 6%, със *средно* –36%, с *основно* -18%.

Икономическата активност възлиза на 58,6% от хората на 15 и повече навършени години при средна за страната 50,2%. Най-висок е процентът на заетите в услугите - 46,8%, следвани от тези заети в индустрията – 32,1% и в държавната и общинска администрация - 15,68%.

Трайно засегнати от безработицата се три групи: на жените - 54,51% (от регистрираните безработни); на лицата над 45 години - 73,26% (от регистрираните безработни); населението с основно и по ниско образование – 43% (от регистрираните безработни).

Населени места, чиито землища попадат в границите на ПП "Врачански Балкан" са:

- с. Оплетня – с население 100 жители;
- с. Миланово – с население 530 жители;
- с. Дружево – с население 306 жители.

В трите населени места само 12% от хората в с. Миланово са в трудоспособна възраст. В другите две села 70% от населението е над 60 години. В с. Миланово има 5 бр.дърводелски цеха, цех за битова тъкан. Няма създадени кооперации. Едва около

15% от земята се обработва. В сферата на селското стопанство и животновъдството се работи само за задоволяване на личните нужди.

Трудови дейности свързани с парка на този етап няма развити. Могат да се развиват такива свързани с поддържането му, ресторантьорство, хотелиерство, транспорт, водачески услуги. В населените места има подходящи условия за развитие на селски туризъм. Има интерес за закупуване на къщи, но все още няма регистрирани такива за семеен туризъм – дейност, която предстои да се развива и благоприятства увеличение на заетите в областта на услугите и туризма.

⇒ **Община Вършец** е с население от 9 870 човека;

В селата живеят предимно българи. Има по 2-3 семейства роми, които са местни.

- Естественият прираст следва тенденция на намаление – 8,1%.

В центъра на общината е съсредоточено 73,4% от населението. Селата са малки.

В общината безработицата е 25,82%. Една трета от безработните са с ниско образование и квалификация.

Работещите са заети в областта на услугите – 38%; индустрията – 21% и селското стопанство – 41%, макар че делът на предприятията в тази сфера е най-нисък – т. е. хората са заети в личните си стопанства, произвеждайки продукция главно за собствена консумация.

Населени места, чиито землища попадат в границите на Парка са:

- с. Горна Бела Речка – с население 100 жители;
- с. Долна Бела Речка – с население 120 жители;
- с. Горно Озирово – с население 340 жители;
- с. Долно Озирово – с население 535 жители;
- с. Стояново – с население 65 жители.

Преобладаващото население е над пенсионна възраст. В с. Горна Бела Речка 20 човека са над 90 години, а в с. Долна Бела Речка живущите са над 70 години.

⇒ **Община Криводол** е с население 11 353 човека ;

- Естественият прираст е отрицателен – 22,5% (на 1 000 души);
- Смъртността (на 1 000 души) е 29,1%;
- Раждаемостта (на 1 000 души) е 7,1%.

Коефициентът на застаряване на населението е 43,5%. Криводол е сред общините с най-застаряло население.

Образователното ниво е с висока степен на образованост.

Икономическата активност е предимно в първичния сектор – 48,3% (селско, горско, ловно стопанство, рибна и добивна промишленост), следвана от вторичния сектор (индустрия) и в сферата на услугите – 25,26%.

Безработните съставляват 31,09% от хората в трудоспособна възраст - един от най-високите коефициенти за страната. Жените са 55% от безработните, а 73% са на възраст над 30 години.

Населени места, чиито землища попадат в границите на Парка, са:

- с. Главаци – с население 280 жители;
- с. Краводер – с население 1 170 жители.

В с. Главаци живеят 17,8% роми, а в с.Краводер – 14,5%.

В с. Главаци 50% от населението е в пенсионна възраст, а в с.Краводер – 50% е в активна възраст.

Възможност за работа има и в двете села – дърводелски цех и птицевъдница с цех за разфасовки. Има една кооперация и четирима арендатори, които обработват около 80% от земята.

⇒ **Община Враца** е 81 000 човека

В общината живеят 97% българи, 1,3% роми, 0,2% турци и 0,3% други.

- Естественият прираст е отрицателен – 5,5% (на 1 000 души);
- Смъртността (на 1 000 души) е 13,8%;
- Раждаемостта (на 1 000 души) е 7,8%.

Коефициентът на застаряване на населението е 19,6%.

Общината е най-голяма в областта. Само в гр. Враца живее 30% от населението. Градът е най-големият в Северозападния район на страната и на 16 място в страната.

В демографско отношение тенденциите са сходни с тези в цялата страна, миграцията е засилена, поради близостта на административния център до столицата.

Образователното ниво е с висока степен на образование. Лицата с *висше и полувисше образование* са 15,7%, със *средно* – 44,5%, с *основно* – 23,22%, с начално – 14,27%, неграмотни 0,6%. Ромското население, което заема едва 2% от населението на общината, дава 22% от всички неграмотни.

Равнището на безработицата е 13,1%. От регистрираните безработни мъжете са 44%, а жените – 60%. От общият брой безработни, тези без специалност са най-много – 38%.

Традиционни отрасли за индустрията на общината са: строителна, хранително – вкусова промишленост (млекопреработване и месопреработване), машиностроене, дърводобивна и дървопреработваща, химическа, текстилна. Икономическият профил на общината се определя като "промишлен".

Икономическата активност на населението е в областта на търговията и ремонта - 51%. Хората ангажирани със селско, ловно, горско и рибно стопанство са едва 2%. Делът на добивната и преработващата промишленост е 12% и близо до нея са заетите в хотелиерство и растениевъдство.

Населени места, чиито землища попадат в границите на Парка, са:

- с. Бели Извор – с население 750 жители;
- кв. Бистрец – с население 1 200 жители;
- гр. Враца – с население 65 180 жители;
- с. Лютаджик – с население 184 жители;
- с. Згориград – с население 1 970 жители;
- с. Паволче – с население 800 жители;
- с. Челопек – с население 534 жители.

В с. Лютаджик процентът на жителите в пенсионна възраст е 70%. В останалите села хората в активна възраст и пенсионерите са по равно, а в гр. Враца и с. Челопек хората в пенсионна възраст са 30%.

Град Враца и другите села около парка от общината най-тясно са свързани с него. В удобна връзка с града се очертават три центъра за отдих и туризъм – комплекс Леденика, център за отдих Врачански Балкан и х.Пършевица. Развитието на туризма на територията на парка ангажира хора в предлагането на услуги, свързани с поддържането му, хотелиерство, ресторантьорство, транспорт. Услуги, свързани с развитие на алтернативен туризъм – планински, велосипеден, етнографски, спортен, орнитоложки, екологичен. Поставено е началото на развитието на селски туризъм в селата Паволче и Згориград.

⇒ **Община Мездра** е 25 514 човека;

В общината живеят 93% българи, 7% роми.

- Естественят прираст е отрицателен – 10,2% (на 1 000 души);
- Смъртността (на 1 000 души) е 17,5%;
- Раждаемостта (на 1 000 души) е 7,3%.

Коефициентът на застаряване на населението е 28,3%.

Общинският център остава най - привлекателното място за живеене в общината – там е концентрирано около 50% от населението, като този дял продължава да нараства.

Икономическата активност на населението е съсредоточена в индустрията - над половината от приходите и създадената продукция в общината. Вторият по значимост икономически сектор в общината е търговията и ремонта. Голяма част от населението е ангажирано в търговията и услугите.

Равнището на безработицата е 15,47%. И тук тенденцията се запазва – най-голям е делът на безработните жени и хората без образование.

Населени места, чиито землища попадат в границите на Парка, са:

- с. Лютиброд – с население 383 жители;
- с. Зверино – с население 2000 жители;

- с. Елисейна – с население 420 жители;
- с. Очин дол – с население 200 жители.

Селата Зверино и Елисейна са с добра възрастова структура, пенсионерите са 30%.

В с. Лютиброд и с. Очин дол е поставено началото на развитието на туризма и дейностите, свързани с ПП "Врачански Балкан" – пътеката до Рашов дол, скуптурата на дядо Йоцо, организирането на първите къщи за селски туризъм и др.

Анализът на демографското развитие показва следните характеристики:

- За период от 4 години се наблюдава спад на населението по-голям от средния за страната (като най-висок е за община Враца);
- Естественят прираст е отрицателен във всички общини (най-висок в община Криводол);
- Жителите на градовете представляват около 60% от общото население;
- Застаряването на населението води до увеличаване на демографския товар, затруднение пред системите за социална защита, увеличение на разходите за издръжка на възрастните поколения, по-бързо обезлюдяване на селските райони;
- Процесът на застаряване в селата и темповете на намаление са по-бързи;
- Увеличава се населението в трудоспособна възраст около 0,5%. Намалява това под трудоспособна възраст с около 2% и над трудоспособна възраст с около 1,7%;
- В разглежданите райони около 93% от населението са българи, 6% роми и 1% други;
- Образователното ниво на населението е с висока степен на образованост. За различните общини лицата с *висше и полувисше образование* са от 6% до 15,7%, със *средно* – от 36% до 45,5%, с *основно* -18% - 23,22%, с *начално* - около 14% и *неграмотни* около 1 %;
- Нивото на безработицата е от 13,1% до 25,82% - над средното за страната 12,67%;
- Най-голям е делът на безработните жени, на хората над 45 години и на тези с ниска степен на образование. По принцип делът на хората без образование съставлява около 22% от ромското население;
- Икономическата активност на населението е предимно в първичния сектор – селско, горско, ловно стопанство, рибна и добивна промишленост; следвана от вторичния сектор (индустрия) и сферата на услугите;
- Трудови дейности свързани с парка на този етап има развити само в община Враца. Поставено е началото за развитието на такива и в община Мездра – с. Лютиброд и с. Очин дол.

Приложения I

(1.16.1.1) Население и демографска характеристика по общини, по землища на ПП "Врачански Балкан"

Таблица № 1.16.1.2

Население и демографска характеристика по общини на ПП "Врачански Балкан"

Таблица № 1.16.1.2

	Естествен прираст %	Население под трудосп. възраст %	Население в трудосп. възраст %	Население над трудосп. възраст %	Иконом. активни лица %	Безработица %
За страната	- 5,70	15,50	60,80	23,70	-	12,67
Община Своге	- 5,30	17,00	62,00	21,00	58,60	-
Община Вършец	- 8,10	17,50	41,20	33,30	41,20	25,82
Община Криводол	-22,50	12,80	41,90	45,30	30,43	31,09
Община Враца	- 5,95	16,10	64,30	19,60	50,68	13,10
Община Мездра	-10,21	15,30	56,50	28,30	43,65	15,47

1.16.2. СЕЛИЩНА МРЕЖА

Урбанизацията е процес на създаване и усъвършенстване на околната среда за реализация на жизнените дейности – обитаване, труд и отдих. Добре управляван този процес осигурява равновесие между личните и обществените интереси. Целесъобразно е бъдещото планиране на урбанизационните процеси в устройството на територията да се съобразява с реалните връзки, взаимоотношение и влияние на общинските центрове върху по-малките населени места.

Селищната система може да се характеризира като сравнително добре балансирана и равномерно развита. Населените места са равномерно разпределени на територията и разстоянията между тях не са големи. Опорните центрове - малките градове, са разположени в добра близост до селата. Това предполага възможности в бъдеще да се усъвършенстват връзките град – село.

В зависимост от характера на релефа селищата са равнинни и планински. Планинските селища имат достъп чрез общинската пътна мрежа, няма недостъпни и изолирани села, поради липса на пътища.

Мрежите на техническата инфраструктура не удовлетворяват адекватно нуждите. Амортизирана е физическата среда и сградния фонд в големи части от населените места, има голям неизползваем сграден фонд. Усилията на местните власти следва да бъдат насочени към поддържане в добро състояние на съществуващата обществена инфраструктура – сгради и обществени пространства, озеленени площи и други елементи на обществената селищна среда. Не са достатъчни грижите за културно – историческото наследство и паметниците на културата в населените места. Тяхното ново социализиране предстои и може да изиграе решаваща роля за превръщането им от обект само на пасивно опазване в инструмент за развитие. В компетенцията на местните власти е да търсят решения чрез промяна на собствеността или други форми на стопанисване на изоставени обществени сгради и територии.

Съществуващата тенденция за постоянно намаляващ общ брой на населението, настоящото икономическо и физическо състояние на населените места е сериозен проблем за общините.

1.16.3. ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА, ЗАСТРОЕНИ ПЛОЩИ И СГРАДИ

1.16.3.1. ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯ, ВОДОСНАБДЯВАНЕ И КАНАЛИЗАЦИЯ, ТОПЛОСНАБДЯВАНЕ И ГАЗИФИКАЦИЯ, СЪОБЩЕНИЯ

ЕЛЕКТРИФИКАЦИЯ

Всички населени места на територията на **община Своге**, с изключение на с. Манастирище (с 6 души постоянно население), са електроснабдени, като електроснабдителната мрежа е сравнително добре изградена, но на места има проблеми с качеството и сигурността на захранване. Мрежата е изцяло въздушна.

Възможностите за експлоатация на възобновяеми енергийни източници са свързани предимно с изграждането на малки ВЕЦ по поречието на р. Искър и нейните притоци. Съществува проект за изграждане на девет малки руслови ВЕЦ по поречието на р. Искър и седем напорни микро – ВЕЦ по притоците на р. Искър.

Оптимизирането на енергопотреблението за обществени нужди е свързано с изпълнението на проект за подмяна на осветителните тела в уличната осветителна мрежа с енергоспестяващи. Повишаването на енергийната ефективност в публичния сектор е свързана и с топлоизолацията на обществените сгради - общинската администрация, училища и детски градини и ремонт на отоплителната система като по този начин се реализират икономии в общинския бюджет.

Всички населени места на територията на община Вършец са електроснабдени. Електроенергийната система в община Вършец е добре изградена и оразмерена за натоварване, по-голямо от сегашното. Мрежата със средно напрежение се нуждае от доизграждане и реконструкция. В общината има възможност за изграждане на микро-ВЕЦ, които не нарушават екологичното равновесие на средата и задоволяват директно нуждите на местните консуматори - мандри, оранжерии, цехове за различни производства.

Електроснабдяването на населените места от **общините Криводол, Враца и Мездра** се осигурява от "Електроразпределение – Плевен" – АД. Всички населени места на територията на общините са електроснабдени.

В община Криводол подстанция захранва отделните селища чрез изградена електропроводна мрежа. Мрежата не е съобразена с потребностите на всички абонати. На места има проблеми с качеството и сигурността на захранване.

На територията на община Враца са изградени 3 подстанции, 465 броя трансформаторни постове със средна инсталирана мощност 300KW. Изградената електропроводна и електроразпределителна мрежа осигурява достатъчна сигурност и оперативност в захранването. Инсталираната мощност е оразмерявана за по-големи товари от сегашното потребление и повечето подстанции работят с около 50 – 60% от капацитета си. Основният проблем се състои в остарялата и амортизирана мрежа в някои от населените места и квартали.

На територията на община Мездра има 239 трафопоста и 2 възлови станции. През последните четири години са изградени 4 трафопоста и е увеличена дължината на кабелната мрежа с 3 км. Извършена е реконструкция на 20 км въздушна ел. мрежа. Във връзка с монтирането на нови достъпни електромерни табла се осъществяват реконструкции на въздушната мрежа. Основният проблем на електроснабдяването се състои в остарялата и амортизирана мрежа в някои населени места.

Основните ЕЛ проводни, захранващи сградите на територията на ПП "Врачански Балкан", са 20 KV въздушни.

- 2ЕП 20KV Вола и Веслец – отклонение към с.Паволче, ТП Хъшовете, ТП Помпена станция, ТП Околчица, ТП поч.компл.Вола;
- ЕП 20 KV Скакля – ТП Уч.колония, ТП Балкантон, ТП Горна лифтова станция;
- ЕП 20KV Вратцата – ТП Психодиспансер, ТП Горски дом, КТП Зоров, МТП Зоров, ТП Пършевица, ТП Помпена станция;
- ЕП 20KV Балкан – всички ТП в кв. Бистрец;
- ЕП 20KV Бели извор – ТП Белоизв. цимент, ТП Манастира;
- ЕП 20KV – ТП Хлораторно ВиК, ТП Пасищен комплекс, ТП Текстилен цех, ТП Почивен дом;
- ЕП 20KV от възлова станция Вършец – Стояново, Д. Озирова, Г. Озирова, Лютаджик.

В контактната зона към с. Дружево минава транзитен далекопровод 400KV и втори такъв в района на с. Горна и Долна Бела Речка, с. Долно Озирова, с.Стояново.

ВОДОСНАБДЯВАНЕ И КАНАЛИЗАЦИЯ

В **община Своге** има изграден един магистрален водопровод с каптиран дебит от 210 л/сек., от който частично са водоснабдени части от гр. Своге (60%) и селата Свидня и Искрец. Останалите населени места се водоснабдяват от локални водоизточници. Около 6% от населението от общината е на режим на водоползване. Количеството и качеството на доставената вода на човек от населението е сравнително близо до стойността на показателя за страната.(111л/ч към 137л/ч) Водопроводната мрежа в цялата община е остаряла и амортизирана, което води до чести аварии и загуба на питейна вода. Изградена е пречиствателна станция за питейни води при гара Лакатник, втора станция при с. Искрец е в процес на изграждане.

Частично изградена канализационна мрежа има в гр. Своге, с. Церово, с. Реброво и гара Лакатник. В останалите населени места се използват септични ями и попивни кладенци, което води до замърсяване на подземните води.

Изграждането на надеждна и отговаряща на съвременните изисквания водопроводна и канализационна система е важно условие за подобряване на качеството на живот на местното население.

Тези проблеми пречат за развитието на туризма, дори при наличие на обновена леглова и друга туристическа база. В тази връзка, изграждането на канализационна мрежа и на пречиствателни станции е проблем не само за опазване на околната среда, а и за комплексното развитие на общината и подобряване благосъстоянието на нейното население.

Населените места, потребители на които част от землищата попадат на територията на ПП "Врачански Балкан", са:

Нас. място	Каптаж	Дебит л/сек	Тръби / вид	Резервоар/ м ³
Общ. Своге				
<i>г.Лакатник</i>	"Пещерата" или "Житолуб"	20	Пречиств.ст. и помп.ст.	50
<i>с.Лакатник</i>	"Продо"	-	-	-
<i>мах.Царана</i>	"Усое"	-	-	-
<i>рудника</i>	"Пашов слог" на приток на р.Искър	0,10 0,20 -	- - -	- - -
<i>с.Миланово</i>	"Мушат" "Петрински дол" "Главата"	1,20 10,0 1,0	Стом. тр. помп.ст.стом.водопрФ80 -	- - 140
<i>с.Дружево</i>	"Студена млака"	1,30	Манесманов водопр.	100
<i>с.Оплетня</i>	водх. Бялата река "Врелото"2бр.	10,0		50

Всички населени места в **община Вършец** са водоснабдени, но наличните водоизточници, добри в количествено и качествено отношение, не се използват рационално, а съществуващата водопроводна мрежа е остаряла и се нуждае от подмяна и реконструкция.

Канализационна мрежа е изградена частично само в общинския център.

В останалите населени места се използват септични ями и попивни кладенци, което води до замърсяване на подземните води.

Липсват пречиствателни съоръжения за отпадъчните води и безконтролното изпускане на замърсени води в реките причинява замърсяване на околната среда. Съществуващата ПСОВ в гр. Вършец не може да поеме отпадъчните води поради малък капацитет и затова изграждането на канализационни мрежи е прекратено.

Населените места потребители, на които част от землищата попадат на територията на ПП "Врачански Балкан", са:

Нас. място	Каптаж	Дебит л/сек	Тръби / вид	Резервоар/ м ³
Общ. Вършец				
<i>с.Долна и Горна Бела Речка</i>	"Извора" 2 бр.при Сухата река	30,0 общо35	Етерн.водопр.Ф80 с дебит 2,14л/сек; стом.водФ200	100 към група Тодорини кукли при с. Черкази
<i>с.Горно Озирово</i>	"Черна" (замърсен)	10,0-45,0 откл.5,0	-	-
<i>с.Долно Озирово</i>	Централно от вод.гр.яз.Среченска бара	откл.Ф100-5,0	-	-
<i>с.Стояново</i>	Централно от вод.гр.яз.Среченска бара	откл.Ф100-5,0	-	-
<i>с.Г.Озирово</i>	Минерални извори	5 темп.17 ⁰	-	-

Водоснабдяването в **община Криводол** се извършва от "ВиК" – ЕООД Враца, район Криводол. За питейно – битови нужди се използват подземни води от терасите на реките, каптажи на изворни води и яз. Среченска бара. Водоснабдяването се осъществява чрез три водоснабдителни системи – Мътница, Кобиляк и Среченска бара. Голяма част от водопреносната мрежа е изградена от етернитови тръби, които са морално и физически остарели и това е причина за чести аварии и големи загуби във водопреносната мрежа.

В гр. Криводол съществуват отделни отводнителни канали, които са изградени за нуждите на отделни предприятия, използващи за производствената си дейност големи количества вода. В тях са се включили незаконно и някои от домакинствата, но само за битово отпадни води. В останалите населени места канализация не е изградена. Битово-фекалните води се събират в септични ями. Това е заплаха за замърсяване на подземните води. Предвижда се до 2008 г. да се изгради канализационна система с пречиствателна станция в гр. Криводол.

В общината няма действащи напоителни системи. Напояването в личните стопанства се извършва с води от р. Ботуня и р. Лева. Има изградени 25 язовира (12бр.са дадени под наем, 3бр. на концесия), 5 рибарника и 1 изкуствена площ. Рибарниците са разположени в заливната тераса на р. Ботуня. През по-голямата част от годината те не са завирени и не се използват.

Населените места потребители, на които част от землищата попадат на територията на ПП "Врачански Балкан", са:

Нас. място	Каптаж	Дебит - л/сек	Тръби вид / вид	Резервоар/ м ³
Община Криводол				
<i>с.Главаци</i>	"Мътница" от Ф546 х.в. Среченска бара – Ф80Е	6,0-20,0	от Ф546 – Ф80Е	-
<i>с.Краводер</i> <i>с.Г.Бабино</i> <i>с.Пудрия</i> <i>гр.Криводол</i>	"Нова Мътница"	6,0-20,0	Ф 150 – стом.	-

На територията на **община Враца** има 36 водоизточника – 29 каптажа, 1 шахтов кладенец и 6 тръбни кладенци. Каптираните извори, които се използват за питейно – битово водоснабдяване на селата и град Враца са 14 бр. с дебит от 110 – 450 л/сек. Язовир "Среченска бара" с обем 16,5 млн.м³ захранва 22 селища в областите Враца и Монтана. ВиК Враца е дружество за водоснабдяване и канализация, в което собствеността е разпределена между държавата и общината 51:49%.

Град Враца има изградена и действаща Пречиствателна станция за отпадни води, която е въведена в експлоатация в периода 1982–85г. Фактът, че пречиствателната станция се експлоатира от дълги години, е довел до амортизация на голяма част от съоръженията, намаление на тяхната ефективност и изменение на изходните параметри на отпадъчните води, постъпващи в канализационната мрежа на гр. Враца.

В селата от общината няма изградена канализационна мрежа. Използват се септични ями и попивни кладенци, което води до замърсяване на подземните води.

На територията на общината има изградени 17 язовира. Голяма част от тях са предназначени за напояване, но не са малко и тези, които се ползват от големите индустриални предприятия и обекти.

Населените места потребители, на които част от землищата попадат на територията на ПП "Врачански Балкан", са:

Нас. място	Каптаж	Дебит л/сек	Тръби / вид	Резервоар/ м ³
Общ. Враца				
<i>гр.Враца</i>	Яз."Среченска бара"	-	Два водопр- Етернитов Ф546 Стоманен Ф1000	-
	"Лудото езеро"	6,0-30,0	-	600
	"Езерото"	30,0-40,0	помп.ст. и водоеми	1000
	"Медковец"	0,3-3,0	-	70
	"Манастирски дол"	2	-	600
<i>с.Паволче</i> <i>с.Челопек</i>	"Крушовица" "Голяма бара" над с.Челопек	6,0-30,0 50,-20,0 5,0	Помп.ст. Помп.ст. Стом.тр.Ф125	50 100 -
<i>с.Згориград</i>	по теч. на р.Лева	5,0-10,0	Стм.трФ100	260
<i>с.Лютаджик</i>	"Ракъовица" 1 и 2	1-2	Ф150 – стом.тр.	-
<i>Мътнишки манастир</i>	"Стара Мътница"	6,0-20,0	Ф 225 Е	-

Водохващания и деривации за напояване – от р. Лева /до дома на алпиниста/, чрез канали водата се отвежда до яз. Дъбник в контактната зона. Други микроязовири за напояване са Влашки дол, Лиляче, Три кладенци и др.

Водоснабдяването на **град Мездра** и селата от общината е проблем, който изисква приоритетно решаване. Основен водоизточник за град Мездра е хидровъзел Среченска бара. Като последен консуматор водното количество, което се получава в град Мездра, варира между 20 л/с и 30 л/с. От местни водоизточници /каптажи/ се

получават допълнително средно 10 л/с. Водоснабдяването на останалите населени места се осъществява от 44 каптажа, 5 шахтови кладенци, 2 тръбни кладенци и 1 дренаж. Високопланинските селища могат да бъдат допълнително водоснабдени чрез каптиране на нискодебитни извори с малки каптажи или дренажи. Съществуващите етернитови водопроводи са полагани преди повече от 30 години и тяхната нормативна използваемост е преминала, което води до чести аварии и загуби на питейна вода

Канализационната мрежа на град Мездра е изградена на 98%. В останалите населени места на общината, с изключение частично на с. Зверино, няма изградена канализация. Необходимо е да се изгради пречиствателна станция за отпадни води на град Мездра.

В община Мездра има 6 язовира – "Крапешки язовир" на територията на селата Боденец, Моравица и Руска бяла; язовир в с. Долна Кремена; "Върбешки язовир"; язовир "Горна Бешовица"; язовир "Ослен Криводол" и язовир в село Люти брод. Използвайки са за рибно – развъждане и частично напояване.

Населените места потребители, на които част от землищата попадат на територията на ПП "Врачански Балкан", са:

Нас.място	Каптаж	Дебит л/сек	Тръби / вид	Резервоар/ м ³
Общ. Мездра				
<i>с.Очин дол</i>	"Студена пишура" "Заградна"	4,6-10,4 0,20-1,0	Стом.водопр.Ф125 Стом тр.	от двата кап. В 100
<i>с.Елисейна</i>	"Варовитица" "Студеница"	6,0-20,0 1,0-10,0	- -	140 80
<i>с.Зверино</i>	"Бялата вода" "Белия кладенец" /"Слатина"/ "Бигор"	1,0-10,0 - 15,0	- - -	100 - 250
<i>с.Люти брод</i>	Череп.ман	10,0	-	200
<i>Череп.ман. Варова ф-ка</i>	"Езерото"	10,0	-	-
<i>с.Зли дол</i>	"Нешов рът" /Кулов рът/	-	-	100

През територията на парка преминават значителни водни количества от реките, които го пресичат. Няма достатъчна информация, позволяваща оценка на количеството водни ресурси. Загубите във водопреносната мрежа са високи, поради факта, че водопроводите са етернитови, изградени преди 30–40 години. Тяхната нормативна използваемост е преминала, което води до чести аварии и загуби на питейна вода. Необходимо е изграждане на канализационна мрежа за отвеждане на отпадните води или снабдяване на базите с модерни съоръжения за пречистване на отпадните води. Тези мерки са особено наложителни поради карстовия характер на терена.

Потребители на територията на ПП "Врачански Балкан":

ПП „Врачански Балкан“	Каптаж	Дебит - л/сек	Тръби / вид	Резервоар/ м ³
Турист.компл Врачански Балкан	при мина"Медна" /Плакалница/ "Чегорил" "Додил"	1,0-10,0	Помп.станция до облекчителна шахта 1 оттам гравитачно до резервоар, от там чрез стом. тръби до всички бази в района на Леденика	220 /над п.ст Козлодуй/
<i>х.Пършевица Мандра Пършевица</i>	"Каличина бара"		Откл.от гл. водопр. за т.к. Леденика, от поцинк. тръби - ф 1 1/2", шахта с черпат. кл. и помпи в резервоар	100
<i>Пещера Леденика, рест. Леденика</i>	Собств. водоизточник			

Питейно–битовото водоснабдяване на туристическия комплекс Врачански Балкан и почивните бази към него става посредством каптиране водите на р. Лева при мина "Медна". Дебитът е от 0 до 10 л/сек. От този каптаж посредством помпена станция водата се тласка до облекчителна шахта и от нея гравитачно се спуска до резервоар с обем 220 м³, непосредствено разположен над почивната станция на Козлодуй. От него чрез стоманени тръби са захранват всички почивни бази, разположени в района.

Водоснабдяването на х. Пършевица се осъществява чрез отклонение от главния водопровод, които захранва водите на турист.комплекс. Това отклонение е от поцинковани тръби и посредством шахта с черпателен кладенец и помпи, водата се изтласква към резервоар с обем 100м³, а оттам за х. Пършевица. Мандра "Зоров" се захранва от локален водоизточник "Каличина бара" с незначително количество вода. Пещерата Леденика и прилежащите към нея туристическа база и ресторант имат собствен водоизточник.

На територията на ПП "Врачански Балкан", на основание чл. 118, ал. 1, т.3 от Наредба № 3/27.10.2000г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно–охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно – битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди и Заповед №РД – 547/03.08.2001 г. на МОСВ, е учредена единствената на територията на парка санитарно-охранителна зона около водоземно съоръжение "Галерия 670" на подземни води публична държавна собственост от средно-триаски водоносен хоризонт на територията на с. Згориград. Каптажът е в припорталната част на проучвателна "Галерия 670" на дрениралите се в нея подземни води. Обособени са трите пояса, със съответните режими за тях.

За община Вършец и община Своге няма отредени санитарно охранителни зони. За останалите каптажи на територията на община Враца и Мездра са в сила определените стари СОЗ до проектиране на нови:

Община Враца:

- с. Челопек – СОЗ, зап. № 81/25.01.1982 г., пояс "А"- 0,9дка, м. "Ливадето", пояс "Б" – 15дка;
 - с. Паволче – СОЗ, зап. № 419/19.01.1953 г., пояс "А" - 2,4дка, пояс "Б" - 4,0дка;
 - Туристически комплекс Леденика - кап. Чегорил – СОЗ, зап. № 1447/10.11.1985 г. м. "Стрешеро", пояс "А" - 1,2дка, пояс "Б" - неотредена;
 - с. Лютаджик – кап. Черна, СОЗ, зап. № 915/30.06.1964г., пояс "А" и "Б" с площ 4,8дка. Силно замърсен и вече не се използва.
 - с. Згориград – СОЗ, зап. № 1675/17.09.1971г., кап. на р. Лева, пояс "А" - 1,2дка, пояс "Б" - 10дка;
 - гр. Враца - СОЗ, зап. № 2718/29.11.1977г. кап. Бигора, пояс "А" - 0,24дка, пояс "Б" – 0,54дка; СОЗ, зап. № 2718/29.11.1977г. кап. Лудото езеро, пояс "А" и пояс"Б" – 0,9дка;
 - с. Главаци, с. Краводер – СОЗ, зап. № 1539/05.10.1982г. м. "Мътница", пояс "А" - 0,1дка.
- Община Мездра:
- СОЗ, зап. № 1228/09.07.1968г.,кап. Бялата вода, пояс "А" - 0,8дка, пояс "Б" - 1,0дка;
 - СОЗ, зап. № 1748/04.04.1956г.,кап. Езерото /Черепишки манастир/, пояс "А";
 - СОЗ, зап. №116/06.01.1953 г. за с.Лютиброд;

Почивни бази на територията на парка, които имат септични ями и попивни кладенци

№ по ред	Наименование на обекта	Пречиствателни съоръжения	Състояние	Капацитет /бр.почиващи/
1.	Почивна база на АЕЦ "Козлодуй" ЕАД	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	80
2.	Почивна база МВР	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	30
3.	Почивна база на "Поци" и БТК	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	20
4.	Почивна база на бивш СМК Хотел "Тева"	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	30
5.	Почивна база на бивш "Белоизворски цимент" - хотел "Кипарис"	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	30
6.	Почивна база на Община Враца	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	50
7.	Почивна база на "Балкантон" /сега частна собственост/	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	20
8.	Ски база	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	50
9.	Почивна база на Профсъюзи – /ремонт и реконструкция/	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	80
10.	Почивна база на ЕТ "Гарант 90"- Стоян Цонев	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	40
11.	Хотелски комплекс и х.Леденика	Септична яма и попивен кладенец	Работеща	40

ТОПЛОСНАБДЯВАНЕ И ГАЗИФИКАЦИЯ

Централното отопление е с много голями предимства и следва да се внедрява винаги, когато е икономически осъществимо. Тези видове доставки на топлина са особено подходящи за снабдяване на жилищни блокове и многофамилни къщи, както и на обществени сгради като болници, училища и административни сгради.

В гр. Враца е изпълнена отоплителна мрежа, захранваща 47% от изградените жилищни апартаменти. Заедно с приведените към апартаменти обекти, процентът на топлофициране нараства на 62%.

Собственик на топлопреносните мрежи и съоръжения е "Топлофикация – Враца" АД. Използваното гориво е основно природен газ и резервно – мазут. Бъдещото развитие е насочено към повишаване на енергийната ефективност и качеството на топлоснабдяването.

"Булгаргаз" ЕАД е собственик и оператор на пръстеновидно изградената газопреносителна мрежа на природен газ до потребители и газоразпределителни дружества в страната. Враца е добре газифициран промишлен град, с възможности за битова газификация. Градът е един от 8-те региона, на които е разделена националната газопреносна мрежа – регион "Запад". Той обхваща територии на общините Враца, Криводол и др. През територията на региона преминават северния и южния полупръстени на газопреносната мрежа. На този етап газификация за битово отопление в гр.Враца не е развито. Има изготвена схема с предпроектни проучвания.

През 2001г. в град Мездра е пусната в експлоатация мрежа за разпространение на природен газ - "Газоснабдяване Враца" АД.

Почивните бази на територията на ПП "Врачански Балкан", които са частна собственост или са дадени под аренда, са с местно парно отопление.

СЪОБЩЕНИЯ

През последните години Информационните технологии и Телекомуникациите се оформиха като водещ сектор в глобалната икономика.

Подобряването на телекомуникационната инфраструктура и осъществяването на интернет достъп до възможно най – висок брой потребители е важен фактор за развитие на цялата икономика.

Община Своге се обслужва от "Българска телекомуникационна компания" ЕАД, Териториален възел "Далекосъобщения", гр. Своге. В общината са изградени и се експлоатират АТЦ тип А-29. Територията на общината е почти изцяло покрита от мрежата на мобилните оператори.

Достъп до Интернет се осъществява посредством наети линии на "БТК" АД и мрежата изградена от кабелните оператори. На настоящия етап работят трима Интернет доставчици.

Пощенски станции функционират във всички населени места.

Общинската администрация в гр.Своге е оборудвана със сателитен Интернет. Изградена е и се поддържа Интернет – страница на общината. В процес на оборудване с компютри са и кметствата на територията на общината. Предстои изграждане на безжична връзка между тях и общинската администрация. Това ще допринесе за въвеждане на определен набор от услуги, които ще се предоставят по електронен път.

Всички населени места от **Община Вършец** са телефонизирани, радиофицирани и имат покритие с каналите на БНТ. Общината е включена към Националната система за автоматично избиране. Междуселищни и международни връзки могат да се осъществяват по телефон, факс, телекс и чрез Интернет. В Общината се осъществяват мобилни телефонни връзки. Пощенски станции функционират във всички населени места. В гр. Вършец има развита мрежа за кабелна телевизия.

Всички населени места в **Общини Враца, Криводол и Мездра** са телефонизирани.

Населените места в общините са покрити на 100% от трите национални телевизии – Канал 1, БТВ и Нова телевизия, както и от програмите на Българското национално радио – "Хоризонт" и "Христо Ботев". Всички населени места са включени за входящо и изходящо избиране в автоматичното вътрешнорегионално избиране.

На територията на градовете действат фонокартни апарати за селищно и междуселищно избиране "БЕТКОМ" и "БУЛФОН". Предстоящо е монтирането на апарати в някои села на общините. Пощенски станции функционират във всички населени места.

В експлоатация е цифрово междуселищно избиране по оптичния кабел Враца - Мездра по проекта "ДОН", чрез което всички селища в общините са включени в националната система за автоматично междуселищно и международно избиране двупосочно.

Мрежите на съществуващите мобилни оператори в страната – МОБИЛТЕЛ, ГЛОБУЛ и МОБИКОМ, покриват територията. Основен оператор на ИНТЕРНЕТ услуги в общината е БТК.

1.16.3.2. ТРАНСПОРТНА ИНФРАСТРУКТУРА

Гъстотата на пътната мрежа в **община Своге** е по-ниска от средната за страната (23км/100кв.км към 33км/100 кв.км. средна за страната). Причината за ниската гъстота е планинският релеф, който влияе неблагоприятно върху развитието на транспортната мрежа.

Главната пътна артерия в общината е път II-16 (Мездра – Ботевград) - Ребърково – Елисейна - Своге – София, която свързва общината със столицата и Северна България (преминаващ в посока юг - североизток). Перспективата е свързване с предвиждания международен транспортен коридор №4 (Централна Европа - Видин - София - Атина). С него се свързва и път I – 81 София – Лом (преминаващ в крайната западна част на общината).

Пътища с надобщинско значение: III – 162 – (Елисейна – Своге) - Миланово – Долна Бела Речка – Стояново – (Монтана – Враца); III – 164 – Своге – Искрец – Бучин проход – връзка с път Е–81 и общини Костинброд и Годеч;

Съотношението на пътищата в добро, средно и лошо състояние е 29,8%: 52,75%:14,43%.

През пролома на р. Искър минава основната ЖП линия София – Мездра – Горна Оряховица. Линията е двойна, електрифицирана и е част от големия железопътен пръстен на страната.

Територията на **община Вършец** се обслужва изключително от автомобилен транспорт. Най-близката ЖП линия София - Мездра минава през съседната община Своге, а гарата в областния център Монтана се намира на 30 км от центъра на общината. Пътната мрежа е сравнително добре изградена, като гъстотата ѝ е по-ниска от средната за страната, което се дължи на планинския и полупланински релеф на общината, както и на ниската гъстота на обитаване. Общината се обслужва основно от: II – 81 - Берковица - Вършец – (Монтана – Враца) - връзка с основното направление от Северна България към София през прохода Петрохан; Е–79 – Видин – Монтана – Враца - София;

Състоянието на общинската пътна мрежа не е добро. По-малките села от общината практически са труднодостъпни, особено през зимните месеци.

Територията на **община Криводол** се обслужва основно от второкласен път II – 13, който осъществява връзка към международен път Е–79 и второкласен път II – 15 (Враца - Оряхово). От третокласната пътна мрежа по-важни са пътищата: Криводол – Бойчиновци; Криводол – Бели Извор; Криводол – Враца; Криводол – Три кладенци. Състоянието на пътищата е незадоволително. Настилките и най-вече пътната маркировка са в много лошо състояние и не гарантират безавариен превоз на пътници и товари.

Град Криводол се обслужва и от железопътна линия Мездра – Видин.

В **община Враца** пътищата от републиканската пътна мрежа обслужват предимно гр.Враца: Първокласен път Е–79, (Монтана – Враца – Мездра); път втори клас II – 15 (Враца – Борован) и път трети клас III – 1050 (Враца – Леденика). Пътната мрежа в община Враца в по-голямата си част е от IV клас. Около 70% от пътищата са в лошо състояние.

Общинската пътна мрежа в **община Мездра** обхваща 132км, които са разположени в полупланински и планински райони. В голямата си част тази мрежа е в лошо състояние.

Историята на възникване на гр. Мездра е свързана с развитие на ЖП транспорта в България. Строителството на първия ЖП участък в общината започва през 1893г. Строителството приключва в началото на 1897г., като са изградени три ЖП станции – Елисейна, Мездра, Роман. И сега през община Мездра преминава важна част от националната ЖП мрежа. Общината е важен железопътен център.

Дължината на железния път, преминаващ през община Мездра, е около 113км електрифицирана двойна ЖП линия със средна скорост на движение 70км/ч за дефилето и до 100км/ч за останалите райони. Средно на денонощие през гара Мездра преминават около 80 влака. Едно от основните ЖП трасета, което преминава през общината София – Мездра – Горна Оряховица – Каспичан – Варна (543км) е включено в АГТС -споразумението за комбиниран транспорт.

Основните проблеми по отношение поддръжката и развитието на общинската пътна мрежа са свързани с пресечеността на релефа, интензивността на водната ерозия, особено на пътищата с трошенокаменна настилка и пътищата на земно легло и липсата на средства за ремонт. Неблагоприятно влияние върху състоянието на транспортната инфраструктура оказват и активните свлачищни процеси.

Транспортна инфраструктура на ПП "Врачански Балкан"

Близостта на ПП "Врачански Балкан" до регулацията на град Враца благоприятства транспортната достъпност.

Видове транспорт:

□ Автомобилен транспорт

Осъществява се чрез пътища от първи до четвърти клас от републиканската пътна мрежа.

Около ПП "Врачански Балкан" се образува транспортен пръстен от пътища:

- **на юг** – дефилето на р.Искър – по линията очертана от второкласен път II - 16 в участъка от гара Лакатник до с. Лютиброд;
- **на изток** – от линията очертана от четвъртокласен път IV - 16006 (от с. Лютиброд до Враца);
- **на североизток** – по линията очертана от международен път Е-79, в участъка от гр. Враца до пътно кръстовище I-1 (с. Главаци);
- **на запад, северозапад и север** – по линията очертана от третокласен път III - 162 от гара Лакатник – с. Миланово – с. Долна Бела речка – с. Стояново – до пътно кръстовище I-1 (с. Главаци) с Е-79.

Пътища от държавната пътна мрежа на територията на парка – по периферията и във вътрешността на района са:

Първокласни пътища:

- ПП I /Е – 79/ - участък Главаци – Враца;
(граница Румъния – Видин – Враца – София – Благоевград – граница Гърция).

Второкласни пътища:

- ПП II – 16 - участък Люти брод – гара Лакатник;
/пк I-1 /Ребърково/ - Елисейна; пк II-18 /София/.

Третокласни пътища:

- ПП III-162 - гара Лакатник – с.Миланово; Миланово – Главаци;
/пк II-16/ гара Лакатник /пк I-1 / Главаци /

Четвъртокласни пътища:

- ПП IV-16006 - участък Лютиброд - Враца
/пк II-16 /Лютиброд/-Челопек; пк I-1/Враца/;
- ПП IV-16008 - Челопек – Вола
/пк 16006 /Челопек/ - местн. "Вола"/;
- ПП IV-16204 - Миланово – Враца;
- ПП IV-16208 - пк IV-16204 – пеш.Леденика;
- ПП IV-16212 - пк IV-16204- Згориград;
- ПП IV-16216 - Долно Озирово – Лютаджик
/пк III-162 /ДолноОзирово/ - Горно Озирово-Лютаджик/;
- ПП IV-16018 – Елисейна - Очин дол
/пк II-16/Елисейна/ - Очин дол/;
- ПП IV-10024 - Враца-Бистрец
/пк I-1/ Враца /-Бистрец/.

□ **Железопътен транспорт:**

Осъществява се чрез: ЖП линия гр. София - гр. Враца - гр. Видин; магистрална линия № 3.

□ **Въздушен транспорт:**

Най-близкото летище е в гр. София. Съществува и летище в гр. Видин, което към настоящия момент не функционира.

□ **Лифтен транспорт на територията на ПП "Врачански Балкан":**

- двуседалкова въжена линия – с. Згориград - м. "Краве" - с дължина 2163,93м, построена 1987г. - денивелация 597м, капацитет от 500ч/час. Не работи и съоръженията са разграбени.

- влек тип "Помагалски" с дължина 1 200м и пропускателна способност 200 души на час – при х. Пършевица.

□ **Пешеходни алеи и туристически маршрути:**

Горските пътища са издълбани от повърхностните води (без канавки), прокарвани са без проект, не са спазени изискванията за наклони.

□ **Подходи към територията на ПП "Врачански Балкан":**

➤ **Автомобилен:**

-от гр. Враца – през прохода "Вратцата" в близост до алпийски скали "Доломитите" и с отклонение за пещерата Леденика (м. "Кравя") - път IV клас №16204;

• от гр. Враца – през прохода "Вратцата" в близост до алпийски скали "Доломитите" – отклонение за м."Каличина бара" (Горски дом) - път IV клас № 16204;

• с. Челопек – м. "Вола" - път IV клас №16008

• продължение на пътя с. Челопек – м. "Вола" до м. „Дългата мъртваина” – „Церово ливаге” – „Старата мандра”, с две отклонения за „Мишкова падина” – „Скакля” и „Зебрец” – горски пътища;

• с. Зверино – м. "Кошарен" - горски път;

• с. Елисейна – м. "Кошарен" – м. "Бук" – Каличина бара (Горски дом) - горски път;

• от с. Миланово – до м. "Каличина бара" (Горски дом) - гр. Враца – път IV клас № 16204;

• с. Дружево – м. "Горелата падина" – с. Горна Бела речка – горски път;

• с. Долна Бела речка – с. Горна Бела речка – м. "Добралин" – горски път;

• от с. Долно Озирово – чрез път Д. Озирово – Лютаджик (път IV клас №16216) и продължение горски път по р. Глухарка;

• отклонение от с. Главаци – гр. Враца (път I клас - Е 79) - Мътнишки манастир;

• отклонение от път I клас (Е 79) - резиденцията на Врачанска епархия.

➤ **Пешеходен:**

Всички маркирани пешеходни маршрути от съответните населени места са:

-от гр. Враца (през Вратцата за х. Леденика и х. Пършевица; през в. Скакля за х. Околчица; през кв. Медковец за х. Околчица; покрай рест. Хъшовете (Ботев път за м. "Вола");

•с. Паволче – през Веждата за х. Околчица;

•с. Лютиброд – Рашов дол – х. Околчица;

•с. Зверино – вр. Яворец – х. Околчица;

•с. Оплетня – х. Пършевица;

•гара Лакатник – х. Пършевица;

•кв.Бистрец – х.Леденика.

На подходите към парка Дирекцията на ПП "Врачански Балкан" е поставила 18 бр.табели. Табелите са два вида:

–Главно информационно табло, което съдържа карта, лого и кратка информация за парка. Поставено е към главните подходи от гара Лакатник, между Враца и с.Згориград, с. Лютиброд, в началото на Ботевия път при хот. "Хъшовете", Долна и Горна Бела речка, Долно и Горно Озирово. Малко по опростен вид табло е поставено: при пещерата Леденика, х. Околчица, х. Пършевица, на разклона за с. Очин дол, с. Паволче, с. Челопек, с. Миланово, с. Горно Озирово, с. Згориград.

–информационно табло - за второстепенните подходи, информация за парка и населеното място.

Паркинги на територията на парка и в близост:

Регламентирани паркинги са обособени към съответните почивни бази и посетителски центрове на територията на парка.

Наличен обществен транспорт:

До всички населени места, тангиращи с границите на парка, има автобусна връзка от гр. Враца, гр. Вършец, гара Лакатник.

Личен транспорт: по всички пътни артерии, тангиращи и минаващи през парка.

Наличен парков транспорт - няма.

Пътища от държавната пътна мрежа на територията на парка – по периферията и във вътрешността на района

№ по ред	Клас и № на пътя	Наименование	Участъци в зоната на парка	Дължина км	Категория
1.	I E-79	граница Румъния-Видин-Враца-София Благоевград-граница Гърция	Главаци-Враца	18	A-I
2.	II-16	пк I-1/Ребърково/-Елисейна Пк II-18/София/	Люти брод-Гара Лакатник	28,2	A-I
3.	III-162	Пк II-16/г.Лакатник/ Пк I-1/Главанци/	Г.Лакатник-Миланово; Миланово-Главанци;	7,0 36,5	A-IV A-II
4.	IV-16006	пк II-16 /Лютиброд/-Челопек; пк I-1/Враца/	Лютиброд-Враца	12,9	A-IV
5.	IV-16008	пк 16006/Челопек/-местн."Вола"	Челопек-Вола	10,3	A-IV
6.	IV-16204	Миланово-Враца	Миланово-граница с общ.Враца; гран.общ.Враца-Враца;	15,0 18,0	- A-III
7.	IV-16208	пк IV-16204 – пещ. Леденика	път 16204 – Леденика	3,9	A-IV
8.	IV-16212	пк IV-16204-Згориград	път 16204-Згориград	1,5	A-II
9.	IV-16216	пк III-162/Долно Озирова/-Горно Озирова-Лютаджик;	Долно Озирова – Лютаджик;	8,4	A-I
10.	IV-16018	пк II-16/Елисейна/-Очин дол	Елисейна-Очин дол	4,5	A-IV
11.	IV-10024	пк I-1/Враца/-Бистрец	Враца-Бистрец	1,5	A-I
			ОБЩО	165,7	

Други пътища

№	Наименование	Вед. прин.	км	Вид на наст.
1.	Свинчово поле-Шумака	-	2,5	-
2.	Горна Бела речка-Черешовица	горски	3,5	-
3.	Горна Бела речка-Вълкас	горски	8,3	-
4.	Долно Озирово-Котля	-	6,5	
5.	Горно Озирово-Каменити дол	-	3,0	-
6.	Злашка мъртвина	-	2,2	-
7.	Чегорил	-	3,2	-
8.	Старо село-Русков дел	горски	3,0	стабил.
9.	Аржаница-паметника	Общ.	1,4	Асфалт
10.	Миланово-Старо село	Общ.	1,0	Трош.кам
11.	Миланово-Мрамор	Общ.	2,2	-
12.	Път по Оплетненски дол	-	1,2	Стабил.
13.	Каличина бара-х.Пършевица	БТС	1,1	Асфалт
14.	Коритата-Герана	Общ.	2,2	Трош.кам
15.	Елисейна-Меча бара-Изворци-Зверино	горски	4,5 10,0	Стабил.
16.	Жила-Ушите	горски	3,0	-
17.	Жила-Равна	-	1,0	-
18.	Рудината	-	2,2	-
19.	Очин дол -Ретранслатора	Общ.	2,2	Стабил.
20.	Очин дол-Реката	горски	1,7	-
21.	Зверино-Кошарен	-	3,4	-
22.	Гара Елисейна -Гребеново Бърдо-Деша дупка	горски	3,8	-
23.	Зверино-по дере Златица	горски	3,5	Стобил.
24.	Лютаджик-по Черна река	горски	5,2	-
25.	Лютаджик-по р.Глухарка	горски	2,5	Трош.кам
26.	Глухарка-път канал	мината	4,3	-
27.	к-с Леденика-вентилационни шахти	общ. мината	0,7 2,0	Бетон Трош.кам
28.	Каличина бара-Държавна ливада	-	1,5	-
29.	Държавна ливада-път Глухарка	горски	2,4	-
30.	Държавна ливада – отдел 75	горски	1,1	-
31.	Път до Резиденцията	общ.	0,9	Асфалт
32.	Пътища за отдел 44	горски	2,3	-
33.	Път до манастир св.Никола	общ.	1,3	Трош.кам
34.	Бели извор-кариерите	ДЦЗ	1,6	Бетон
35.	Враца-подделението	Общ.	0,6	Асфалт
36.	Згориград-мината	мината	6,3	Асфалт
37.	Път за стария рудник	мината	3,5 0,8	Асфалт Трош.кам
38.	Вола-Баба	-	0,9	Стабил.
39.	Път Старата мандра	-	2,0	-
40.	Път Патлейна	-	1,0	-
41.	Леденика-Ценов връх	горски	3,5	-
42.	Мътнишко ханче-Птичарника	Общ.	0,6	асфалт
43.	Мътнишко ханче – отдел 45	горски	3,5	-
44.	Път до ман. комплекс и Суходоло	Общ.	1,2/1,5	Асфалт
45.	Пограбите-Маркова могила	горски	3,2	-
46.	Згориград – отдел116	горски	1,1	-
	ОБЩО		150,4	

1.16.3.3. ПЕШЕХОДНИ АЛЕИ И ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТЕКИ

От гр.Враца до Вратцата има изградена пешеходна алея покрита с каменна настилка. Алеята е оборудвана с места за отдых – пейки и кошчета за отпадъци.

При Лакатник има пешеходна алея към пещерата Темната дупка, която е в много лошо състояние. На много места алеята е пропаднала и е опасна за туристите.

На територията на парка са регламентирани 22 броя туристически и интерпретативни маршрута. Туристическите маршрути са с табели, на които е обозначена посоката, номерата на табелата и логото на парка. Най-голяма е гъстотата на пътеките, преминаващи през Врачанската част на парка.

Туристически маршрути:

- № 1. гр. Враца – м. "Гарванец" – м. "Кравя" – х. Леденика;
- № 2. гр. Враца – м. "Локумчето" – м. "Кравя" – х. Леденика;
- № 3. кв. Бистрец – м. "Влайна" – х. Леденика;
- № 4. гр. Враца – м. "Учителски колонии" – Замбина могила – х. Пършевица;
- № 5. гр. Враца – с. Згориград – в. Боров камък – х. Пършевица (екопътека);
- № 6. гр. Враца – в. Скакля – м. "Патлейна" – м. "Избата" – х. Околчица;
- № 7. гр. Враца – кв. Медковец – м. "Женската вода" – х. Околчица;
- № 8. с. Паволче – м. "Веждата" – Крушов дол – х. Околчица;
- № 9. гр. Враца – м. "Йолковица" – х. Околчица (Път на Ботевата чета);
- №10. х. Околчица – м. "Погледец" – м. "Рашов дол" – с. Лютиброд;
- №11. Маршрут "Тезеро";
- №12. х. Пършевица – м. "Боров камък" – м. "Царево ливаде" – х. Околчица;
- №13. х. Пършевица – бр. Бук – м. "Йолковица" – х. Околчица;
- №14. с. Зверино – вр. Яворец – х. Околчица;
- №15. г. Лакатник – с. Миланово – х. Пършевица;
- №16. с. Оплетня – в. Остра могила – в. Бегличка могила – х. Пършевица.

Повечето маршрути са с подновена маркировка. Поставени са над 350 указателни табели тип "стрелка". На картата са обозначени с червен цвят.

Интерпретативни маршрути

- №1. Войводин дол – Скакля – гр.Враца – познавателен маршрут;
- №2. Планинарство за начинаещи – туристически маршрут;
- №3. Карст и биологично разнообразие – познавателен маршрут;
- №4. В света на екологията – образователен маршрут;
- №5. Горска пътека на приказките;
- №6. Гората – място за живот и прием – познавателен маршрут;
- №7. М. „Ненковец“ – южно от с. Очин дол– познавателен маршрут.

Маршрутите са много добре оформени с указателни табели за посоката на движение, табла, запознаващи посетителите със същността на създадения маршрут. По маршрутите има изградени места за почивка. На картата са обозначени със син цвят.

В контактната зона преминават:

- Международен маршрут Е-3 (Ком - Емине);
- с.Зверино – х.Лескова;
- гр.Вършец – х.Бялата вода – х.Пробойница;
- х.Бялата вода – Клисурски манастир – с.Бързия;
- Патрохан – с.Бързия – гр.Вършец – Бокиловци;
- Вършец – Иванчова поляна – Бялата вода - Водопада – Вършец;
- Вършец – Водопада – м.Чуката – Минкови бани – Вършец;
- Вършец – Червени камък – Столовете – Бялата вода – Вършец;
- Вършец – Зелени дол – вр.Тодорини кукли – Клисурски манастир – Вършец;
- Д.Озирово – Калето – Пещера "Кръста" – Д.Озирово;

- Д.Озирова – Извора – Испийски кладенец – Г.Озирова;
- Вършец – Г.Озирова – Испийски кладенец – Барките – Леденика – Вършец;
- Вършец – Лютаджик – Соколска пещера – Вършец;
- Вършец – Пещерен комплекс "Кална мътница" – Вършец;
- с.Игнатица – х.Лескова ;
- с.Игнатица – Черепишки манастир/Лютиброд/ - Околчица;
- с.Игнатица – с.зверино – Околчица;
- с.Игнатица – м. "Преслап" – Дреново бърдо – Братилица – х.Оселна ;
- с.Игнатица – Байрамов камък – Седемте престола;
- Лакатник – х.Пробойница – м. "Локвата" – х.Петрохан;
- Лакатник - х.Пробойница – х.Бялата вода – х.Пършевица;
- Лакатник – х.Пробойница – м. "Локвата" – х. Бялата вода – х.Пършевица.

1.16.3.4. ЗАСТРОЕНИ ПЛОЩИ

На територията на ПП "Врачански Балкан" има изградени стопански сгради, овцеферми, почивни бази, хотели и др.(приложен списък).

За туристите и посетителите на парка има създадени:

- Посетителски център с.Лютиброд. Изграден по съвместен проект за културен туризъм с читалище "Колката". Срещу Ритлите има построена детска площадка с кътове за отдих от ДПП "Врачански Балкан".
- Посетителски център "Прилепа" при пещерата Леденика. В околното пространство са изградени кътове за отдих и пикници.
- Посетителски център с.Згориград. Намира се в читалище "Пробуда".
- Преустройство на Горски дом в м.Варовитица за създаване на база на ДПП "Врачански Балкан" и Посетителски център на територията на парка.

За многобройните туристи и поклонници през 2001г. от "Мемориален комплекс Ботев път" е открит Информационен център в туристическата база на вр. Околчица. Втори център е открит през 2006 г. в с.Челопек за желаещите да посетят къщата – музей "Баба Илийца" и туристическите екопътеки.

На лобните места на Давид Тодоров и Перо Херцеговинеца – членове в щаба на четата на Хр. Ботев, са оформени мемориални кътове. Съвместно с кметството на с. Челопек са изградени историческа екопътека Погледец – Рашов дол, туристически заслон в м. "Кривульо", детски кът за отдих в м. "Панкова кория".

1.16.4. СЕЛСКО СТОПАНСТВО

Общините, на чиято територия се намира природния парк, разполагат с достатъчно качествени земеделски земи. Атмосферните условия са сравнително благоприятни за отглеждане на пшеница, ечемик, царевица, слънчоглед. Поради застаряването на населението, делът на обработваемата земя е много малък, от 15% до 40%. Голяма част от обработваемата земя се е превърнала в пустеещи земи. Дrastично е намаляло производството и ако има такова то е само за задоволяване на лични нужди. Намаляват и площите с овощни градини. По-големите средства при отглеждането на зеленчуците, липсата на пазари за бърза реализация и в същото време невъзможност за продължително съхранение на продукцията са причина за големият спад в производството им.

В с. Бели извор, с. Згориград и с. Долно Озирова има по един арендатор, а в с. Главаци са трима. В с. Згориград и гр. Вършец се наблюдава процес на създаване на вишневи и малинови насаждения като суровинна база за предприятието за дълбоко замразяване на плодове "Елснер Продакт" ООД. Това е перспективна насока на развитие на селскостопанско производство, която завършва с готов продукт и осигурява заетост.

Животновъдството се развива също екстензивно. Малкият брой отглеждани животни, съчетано с ниска продуктивност, е по скоро начин за гарантиране на домашно

препитание, отколкото пазарен дял. Забелязва се увеличение единствено при броя на козите, но пак за лично препитание. В с. Горно Озирова има двама арендатори, в с. Краводер – един, с. Лютиброд – един, които се занимават с отглеждане на по-голям брой крави. В с. Зверино има свинеферма. В с. Главаци – птицеферма. Водеща за района е мандра Пършевица, чиито стремеж е затворен цикъл на производство – от отглеждане на животни, изработване на продукцията и реализация. В кв. Бистрец също има мандри за произвеждане на продукти с марката "Млечен рай" и "На баба".

Като цяло могат да се направят следните изводи:

- Основен фактор за замирането на селското стопанство е застаряването на населението и обезлюдяването на населените места;
- Остаряла и непрекъснато намаляваща техника за обработване на земята;
- Разбита система за поливане;

Могат да се търсят възможности за развитие чрез:

- Наличие на национална политика за стимулиране на селското стопанство;
- Развитие на преработващата промишленост в региона;
- Привличане на чужди инвеститори;
- Развитие на нетрадиционни сектори /бубарство, пчеларство/;
- Увеличение на износа чрез използване на преференциалните споразумения на България с ЕС и страните – кандидати за членство в ЕС.

Приложение I

1.16.4.1 и 1.16.8.1

Промисленост и селско стопанство по общини на ПП "Врачански Балкан"

1.16.5. ГОРСКО СТОПАНСТВО

1.16.5.1. ГОРСКОСТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ И ФУНКЦИИ НА ГОРИТЕ В ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

За територията на ПП действа Паркоустройствен проект от 1995г., към който са изготвени отделни свитъци за четирите ДГС, с проектирани мероприятия по растителността. Освен него ДГС работят по ЛУП, съответно: ДГС "Мездра" - 1997г. и нов от 2007г.; ДГС "Берковица" – 1994г. и нова таксация за ПП 2006г.; ДГС "Враца" – 1993г. и 2004г.; ДГС "Своге" – 1995г. и 2005г. На база на тези проекти – предвиденото в тях и реализираното за територията на ПП (по предоставена информация от четирите ДГС) през периода 1995г. – 2006г. се прави преглед на ползването от ГТ.

Исторически преглед на управлението на ГТ е направен в т.1.3.1. Преди обявяване на територията на Парка, горите са се ползвали като гори със стопанско предназначение, с изключение на обявените "Р", "ПЗ", "ЗМ" и "ИМ", горите със защитни и рекреационни функции. След неговото обявяване - като гори със специални функции – защитени територии и по състояние.

□ ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ПОЛЗВАНЕТО

В таблична форма са дадени обобщените резултати и процентното изпълнение на извършените през десетилетието сечи в площно и количествено изражение. Подробен анализ е направен в Устройствовите проекти на горската растителност по ДГС, към ПУ, където в приложение в таблична форма е дадено изпълнението по години.

Таблица № 1.16.5.1.1
Справка за площно изпълнение на сечите по ДГС и общо за ПП

Вид сеч	План ха	Отчет ха	% изпълнение
ДГС "ВРАЦА"			
Отгледни и санитарни	2254,9	1675,1	74,2
Възобновителни	323,3	437,7	135
Реконструкция	104,5	20,8	19,9
Общо:	2682,7	2133,6	79,5
ДГС "МЕЗДРА"			
Отгледни и санитарни	554,3	600,7	108,3
Възобновителни	8,1 ха	53,0	654,3
Реконструкция	-	20,1	2010,0
Общо:	562,4	673,8	119,8
ДГС "БЕРКОВИЦА"			
Отгледни и санитарни	1380,1	787,7	57
Възобновителни	48,9	-	-
Реконструкция	21,5	21,3	99
Общо:	1450,5ха	809,0	55,7
ДГС "СВОГЕ"			
Отгледни и санитарни	391,9	516,3	131,7
Възобновителни	37,6 ха	33,9	90,2
Реконструкция	-	85,9	8590
Общо:	429,5	636,1	148,1
Общо за ПП			
Отгледни и санитарни	4581,2	3579,8	78,1
Възобновителни	417,9	524,6	125,5
Реконструкция	126,0	148,1	117,5
Общо:	5125,1	4252,5	83,0

Общо за ПП е видно едно значително неизпълнение (27%), което е главно за сметка на водените отгледни и санитарни сечи и преизпълнение на възобновителните и реконструктивни сечи. Водени са сечи, които не са били предвидени в Паркоустройствения проект, в голяма част той е бил пренебрегван и са изпълнявани мероприятията от ЛУП, които не са били синхронизирани с него.

Таблица № 1.16.5.1.2
Справка за количествено изпълнение на сечите по ДГС и общо за ПП

	Отгледна и санитарна			Възобновителна и реконструкция			Общо		
	план	изпълнение	%	план	изпълнение	%	план	изпълнение	%
"ВРАЦА"	54865	40071	73	28345	44332	156	83210	84403	101
"МЕЗДРА"	17345	13 529	78	400	9815	2454	17745	23 344	132
"БЕРКОВИЦА"	39295	20415	52	3115	118	4	42410	20533	48
"СВОГЕ"	8555	4229	49	1690	1275	75	10245	5504	54
Общо за ПП	120060	78244	65	33550	55540	166	153610	133784	87

ДГС „Враца“

Общото изпълнение на предвидените сечи е 101%. През отделните години на ревизионния период ползването е твърде неравномерно, като само през периода 2002-2005 години е превишавало предвиденото средногодишно ползване.

Отгледните сечи (вкл. санитарни) са изпълнени 73%, или с 14 794куб. м в по-малко от предвиденото.

Възобновителните сечи са изпълнени 156%. Групово-изборна сеч е изведена в подотдел 76 в, първа фаза на краткосрочно-постепенната сеч – 76 б, постепенна трета фаза – 76д и гола сеч за тополата – 120д (непредвидена в проекта) и гола за акацията - 101 а.

Сечите са изведени съгласно действащите правилници в Република България.

От *отгледните* сечи най-много са водени *пробирки*, подотдели: 21и; 22а;25ж; 31в; 44л; 45з; 93к,л; 95о; 97б,в; 108 г; 116 д; 137г; и други.

Прореждане е водено в следните подотдели: 6е; 13д; 22з; 25а; 30г; 31а; ;33х; 75е,з,м; 96к,л,н; 97а; 98ж; 101в; 117м; 118л; 132з; и други.

Прочистки са водени в следните подотдели: 1в,р; 8н; 11а; 16н; 131к; 133д; и други.

Санитарна сеч е водена в следните подотдели: 127а; 142к; 47в; 44д; 142и; 33д; 140б; 125в; и други.

В семенните бази е водена *селекционна сеч*, подотдели: 6з; 7е; 28а и други.

От *възобновителните сечи* най-голямо е участието на *постепенните сечи* (осеменителна, осветителна и окончателна фаза): 2к,л,х; 4з; 7д; 8л; 10е; 11в,г,е,ж,и; 12а; 13б,и; 18г; 25г,д,ж; 27б; 29в; 30б,в; 31в; 36е; 38а; 46а,е; 48е; 53д; 108г,д,д1; 142г,п,р.

Групово-изборна сеч е водена в подотдели 6л и 25д, изборна –в 4л, и постепенно-котловинна- в 46ж.

Гола на тесни площи е водена в подотдел 22а (трепетлика), а гола сеч за акацията – в подотдели 58б и 85г.

От общата добита дървесина 38,3% е строителната, 47,1% са дървата и 0,1% е вършината. По проекта от 1995г. е предвиден добив на 45% строителна дървесина, дърва – 28% и вършина – 9%. Неизпълнението на добива от строителна дървесина се дължи на това, че част от добива е реализиран като дърва за огрев. Част от добитата вършина също е реализирана като дърва за огрев. Предвиденият отпад е бил 18%, а е реализиран 14,5%. Разликата е отишла в дървата.

Общо добитата дървесина за периода 1995 - 2005г. възлиза на 84 403куб. метра.

При възобновителни сечи са добити 43 546куб. м дървесна маса, което представлява 51,6% от общото ползване в парка, при реконструкция – 786куб. м – 0,9%, а от отгледни и санитарни сечи – 40 071куб. м – 47,5%.

ДГС „Мездра”

Общото изпълнение на предвидените сечи е 132%, или с 5 599куб. м в повече от предвиденото. Преизпълнението се дължи на посочените по-горе причини (изпълнение по нов ЛУП от 1997г.). През отделните години на ревизионния период ползването е твърде неравномерно.

Отгледните сечи (вкл. санитарни) са изпълнени **78%**, или с 3 816куб.м в по-малко от предвиденото.

Възобновителните сечи са изпълнени **2 454%**, което се дължи на отчетените тук допълнително нови голи сечи на тополи и акации, съгласно предвижданията на новия лесоустройствен проект от 1997г и достигната турнусна зрялост на акациевите насаждения. Групово-изборна сеч е изведена в подотдел 344д.

От *отгледните сечи* най-много са водени **пробирки**, подотдели: 1г; 2з,и; 6ж; 7л; 8а; 10к; 12п; 16л;36е,ж,к и други.

Прореждане е водено в следните подотдели: 8п; 20ж; 23п, 35и и 39е.

Прочистки са водени в следните подотдели: 5г; 6с; 12п; 13р,с,т; други.

Санитарна сеч е водена в следните подотдели:7и; 11а; 41ж; 96в; 343а,б; и други.

От *възобновителните сечи* най-голямо е участието на голите сечи (в топови и акациеве гори): 96г; 51р,с т; 103г; 104к;6з,и; 7б,д; 51м; 52з; 99б.

Групово-изборна сеч е водена в подотдел 344д.

В някои насаждения за отгледни и санитарни сечи е водена сеч няколко пъти, без да е извеждана същата на цялата площ, но е отчитана отново. Не винаги цялото предвидено ползване е усвоявано. От тук следва неизпълнението на тези сечи по запас, а се отчита преизпълнение по площ.

От общата добита дървесина 50,7% е строителната, 35,2% са дървата и 0,2% е вършината. По проекта от 1995г. е предвиден добив на 42% строителна дървесина,

дърва – 19% и вършина – 14%. Преизпълнението на добива от строителна дървесина се дължи на това, че тук са отчетени допълнително изведени голи сечи на тополи и акации, които не са влизали в паркоустройствения проект. Част от добитата вършина също е реализирана като дърва за огрев. Предвиденият отпад е бил 25%, а е реализиран 14%. Разликата е отишла в дървата.

Общо добитата дървесина за периода 1995 - 2005г. възлиза на 23344куб.м.

При възобновителни сечи са добити 8 120куб.м дървесна маса, което представлява 34,8 % от общото ползване в парка, от отгледни и санитарни сечи – 13 529,24куб. м – 58,0% и при реконструкция – 1 695куб.м – 7,2%.

ДГС „Берковица”

Общото изпълнение на предвидените сечи е **43,9 %**, или с **26 272куб. м в по-малко** от предвиденото. През отделните години на ревизионния период ползването е твърде неравномерно, като само през 1996г. е превишавало предвиденото средногодишно ползване.

Отгледните сечи (вкл. санитарни) са изпълнени **47,3%**, или с 22851 куб. м в по-малко от предвиденото.

Възобновителните сечи не са провеждани.

Предимно е водена *санитарна сеч*: отдели и подотдели: 284и; 290ж; 291ж; 303г; 306г; 314б,в,и,л и други.

От *отгледните сечи* най-много са водени прореждания, подотдели: 277г; 289г; 290в,д,е; 293б; 294 е,и о и други.

Пробирки са водени в следните подотдели: 288о; 279р; 292ж; 297в; 302б; 307е и други.

Прочистки са водени в следните подотдели: 312в, 314д и 315а.

От общата добита дървесина 18,9% е строителната, 43,6% са дървата, без да е добита вършина. По проекта от 1995г. е предвиден добив на 41% строителна дървесина, дърва – 16% и вършина – 16%. Неизпълнението на добива от строителна дървесина се дължи на това, че не е изпълнявана възобновителна сеч, а част от добива е реализиран като дърва за огрев. Добитата вършина също е реализирана като дърва за огрев. Предвиденият отпад е бил 27%, а е реализиран 37,4%. Разликата се дължи на липсата на добив от възобновителните сечи, където отпада е значително по-малък, а освен това при санитарните сечи (5039 куб.м – 24,5% от общия добив), отпада е значителен.

Общо добитата дървесина за периода 1995 - 2005г. възлиза на **20 533куб. м.**

В резултат на изведените през този период отгледни и санитарни сечи е подобрен качественият и сортиментният състав на младите, средновъзрастните и дозряващите дървостои, което е довело до увеличаване прираста на гората и общия дървесен запас.

Подобрен са общото санитарно състояние, защитните и ландшафтни функции на гората.

ДГС „Своге”

Общото изпълнение на предвидените сечи е 54%, или с 4 741куб.м по-малко от предвиденото. През отделните години на ревизионния период ползването е твърде неравномерно, като само през 2001г. е превишавало предвиденото средногодишно ползване.

Отгледните сечи (вкл. санитарни) са изпълнени **49%**, или с **4 326куб. м** по-малко от предвиденото. Предвидени са били санитарни сечи в размер на 1 200куб. м, а изпълнението е 1 183куб. м. От отгледните сечи най-много са водени прореждания (77а; 78а,г,д; 81ж; 84г; 107г,и; 108б; 109д;) следвани от пробирки (74з; 79е; 81ж; 100ж; 103м; 108г; 109б,в) и прочистки (109а). Санитарни сечи са водени в следните подотдели: 75и,н; 76б,в; 77а,г; 78в,д; 79б; 81а,в; 82и; 84б,г; 87а; 107г,о,п; 108г,д,з.

Възобновителните сечи са изпълнени **75%** или **415куб. м** по-малко. Групово-изборна сеч е изведена в подотдел 76в, първа фаза на краткосрочно-постепенната сеч – 76б, постепенна окончателна фаза – 76д и гола сеч за тополата – 120д(непредвидена в проекта) и гола за акацията - 101а.

В някои насаждения за отгледни и санитарни сечи е водена сеч няколко пъти, без да е извеждана същата на цялата площ, но е отчитана отново. Не винаги цялото предвидено ползване е усвоявано. От тук следва неизпълненито на тези сечи по запас, а се отчита преизпълнение по площ.

От общата добита дървесина 9,4% е строителната, 73,2% са дърва и 4,2% е вършината. По проекта от 1995г. е предвиден добив на 41% строителна дървесина, дърва – 21% и вършина – 15%. Неизпълнението на добива от строителна дървесина се дължи на това, че възобновителните сечи са изпълнени едва 68,6%, а също така и част от добива е реализиран като дърва за огрев. Част от добитата вършина също е реализирана като дърва за огрев. Голямо е участието на санитарните сечи, при които са добивани главно дърва за огрев.

Общо добитата дървесина за периода 1995 - 2005г. възлиза на **5 504куб.м.**

При възобновителни сечи са добити 1 275куб.м дървесна маса, което представлява 23,2% от общото ползване в парка.

Най-голямо е ползването от отгледни сечи - 3046куб.м (55,3%). От пробирки са добити 1 670куб.м, от прореждане – 1 356куб.м и от прочистки – 20куб.м.

Добивите от санитарна сеч са 1 183куб.м.

□ **ЗАЛЕСЯВАНЕ**

По проект е било предвидено да се извърши залесяване на обща площ 330,9ха:

- Ново залесяване – 154,2ха
- След гола сеч – 65,4ха
- Попълване на редини – 61,8ха
- При реконструкция – 20,5ха
- Подпомагане възобновяването със залесяване – 29,0ха.

Предвидените фиданки за залесяването са 291,0хил бр.

В териториите на ДГС „Враца“ е предвидено и подпомагане на възобновяването без залесяване – разрохкване под склопа на 117,2ха.

В предоставените гори от горския фонд (ПГФ) и в горите от селскостопанския фонд (ССФ) не са били проектирани залесявания и не са провеждани.

Таблица № 1.16.5.1.3.

Справка за изпълнението на залесяванията по ДГС и общо за ПП

Таблица № 1.16.5.1.3.

	Общо ПП		ВРАЦА		МЕЗДРА		БЕРКОВИЦА		СВОГЕ
	План	изпълнение	план	изпълнение	план	изпълнение	план	изпълнение	план
Общо залесявания	330,9	109,3	163,0	62,2	46,8	21,9	105,1	25,2	16,0
%		(33%)		(38%)		(47%)		(63%)	
Дървесни видове			Бук, цер, зим.дъб, сrb. липа, благун, габър, мъждрян явор	Черен бор, смърч, кедър, червен дъб	Айлант, сребр. липа, цер, благун	Черен бор, дъб, липа, топола, бук	Цер, благун, зимен дъб, айлант, ср. липа	Черен бор, акация	Айлант, бук, сребр. липа

ДГС „Враца”

Общата площ на залесяванията за цялата територия на парка е **62,2ха** или **38%** изпълнение.

Без да е бил предвиден в проекта, е залесявано с черен бор, смърч, кедръ и червен дъб.

В повечето случаи състоянието на културите от нетипични дървесни видове, растящи в парка, е добро. От общата им площ 1 051,1ха, увредени в различна степен, са 131,0ха или 12,5%.

Най-засегнати са културите от лиственица – 0,5 ха (38,5%), засегнати от снеголом (75 и). На второ място са културите от черен бор – 68,4ха, или 15,7%, като повредените са само от суховършия (2 п; 53 д, ж; 73 е; 77 е; 83 е; 86 б; 94 с, ф, х, ц; 128 ч, ш, ш-4, ш-5, щ, ю, ш3; 130 б, в, м; 132 и-л, к3; 134 б, б-4; б-5, б-6, б-7, в, г, д, е, ж, м, м-4, о, п, с, т, у, ф, х, м1, я1, а2, б2, д2, м2, б3, в3, г3, д3).

Следват културите от бял бор – 51,9 ха или 12,7%, от които 3,8 ха са повредени частично от снеголом (30 к; 75 и; 102 ж) и от суховършия – 48,1 ха (2 п; 3 з; 4 з; 25 з; 29 ч; 32 а, б, а3; 36 в; 73 е; 76 г, д, к, о; 94 с, ф, х, ц, ж2; 95 д, ф-ц, ц1; 128 ч).

Повредените смърчови култури са 4,0 ха или 9,1 %, от които от снеголом – 1,7 ха (96 ч; 101 ц), от суховършия – 1,2 ха (6 б; 24 д; 116 г) и от паша – 1,1 ха (31 д).

Дуглазката ела е засегната само от суховършия – 1,5ха или 6,3% (94 а1, з1; 95 п, р, т).

Акацията е най-слабо засегната – 4,7 ха или 3,4%, само от суховършия (1 з, и; 38 д; 52 с, ф, х, ц; 82 д; 85 а; 92 ж; 94 д, з, д3; 120 а; 128 щ).

ДГС „Мездра”

Общата площ на залесяванията за цялата територия на парка е **21,9 ха** или **47%** изпълнение. Залесявано е с **черен бор** (3,8 ха), въпреки, че не е предвидено по проект. Всички останали залесявания са с широколистни – **дъб, липа, топола и бук**. Редовно е извършвано окопаване на новосъздадените култури.

В повечето случаи състоянието на културите, създадени преди ревизионния период е добро. От общата им площ - **246,9ха, увредени в различна степен са 56,0 ха** или 22,7%. Най-засегнати са бялборовите култури 30,5ха (54,5%), 18,1 ха са повредени частично дърветата в долния край по кората при извоза на отсечените стъбла при изведените отгледни сечи, а 12,4ха – повредени от снеголом, подотдели – 4 в,ж,з,м,р,с. Засегнатите черборовите култури са 10,3 ха, или 18,4%, като повредите са от съхнене и снеголом, подотдели – 15 и; 16 ф; 51 м, у. Акациевите култури (8,7 ха – 15,5%) съхнат поради престаряване, възрастта им е от 20 до 50 години, подотдели – 15 ч; 49 з; 51 т; 53 н. Съхнат зелената дуглазка (3,3 ха – 5,9%), подотдел 16 к, айланта (1,2 ха – 2,1%) – подотдели – 51 е, ф, както и тополата (1,1 ха – 2,0%), подотдел – 52 ж. Брезовите култури (0,9 ха – 1,6%) са повредени от снеголом, подотдели 16 л, п.

ДГС „Берковица”

С **иглолистни** е залесявано на площ от **24,2 ха** (96%), а такива не са проектирани.

В повечето случаи състоянието на културите от нетипични дървесни видове, растящите в парка, е добро. От общата им площ 545,1 ха, увредени в различна степен са 113,6ха или 20,8%.

Най-засегнати са бялборовите култури – 65,7 ха (57,8%), от които 34,5 ха са повредени частично от снеголом (286 х, щ, ю; 296 щ, ю, з1, и1, к1, л1, н1, о1, р1; 297 г, л, ш, в1; и др.), при пожар – 23,5 ха (304 т1, у1, ф1, х1, ц2, ш2, щ2, т3; 305 н, с, ф; 320 в, е, ж, и, ф и др.), от суховършия – 5,7 ха (276 а, б; 286 б, в, д, н; 293 ж; 297 и) и от ветровал - 1,6 ха (304 а3).

Засегнатите черборови култури са 25,2 ха, или 22,2%, като повредите са предимно от снеголом – 11,8 ха (286 щ; 296 х1; 297 г; 301 г, к, ф, ю), от суховършия – 9,9 ха (286 б, д, е, н, а1; 301 д, ж) и при пожар – 3,5 ха (301 р, х).

Следват акациевите култури – засегнати са 19,8 ха или 17,4%. Преобладават повредите от суховършия по акацията – 17,2 ха или 86,9% (276 а, б, и, х; 286 ю, я; и др.). Другите повреди при акацията са незначителни – от клоносек, снеголом и паша съответно 0,6 ха, 1,4 ха и 0,6 ха.

Останалите дървесни видове са зелената дуглазка – с повреди от суховършия 1,1 ха (293 ж; 296 е; 301 ч), и конски кестен – също от суховършия – 0,1ха (288 т1).

ДГС „Своге”

Не са извършвани залесявания.

Създадените преди години култури от бял бор, черен бор, смърч, орех и топола, се развиват добре и са в добро санитарно състояние. Единствено културите от акация съхнат (85г; 119д,ж,и,м,ц; 124е) и са пострадали от снеголом (109д), тъй като са престарели (с възраст от 25 до 50 години).

От извършените теренни проучвания при изготвяне на ПУ и анализа от ревизионния период могат да се направят следните обобщения и изводи:

- Изпълнявани са Лесоустройствените проекти, въпреки наличието на Паркоустройствен проект – действащ на територията на ПП „Врачански Балкан” След утвърждаването на Паркоустройствения проект (1995г.) той е влязъл в сила, като автоматично е отменил действията на лесоустройствените проекти на четирите стопанства за ПП. Нещо което на практика не се е случило, както и с него не са били съобразени следващите лесоустройствени проекти на ДГС „Враца”(2004г.) и ДГС „Своге” (2005г.);

- Почти напълно е компроментирано и залесяването – изпълнение само 33% и залесяване с нетипични иглолистни видове;

- От неизпълнение на предвидените залесявания и в резултат на зачестили обилни валежи се наблюдават ускорени ерозионни процеси, които се благоприятстват и от значителните теренни наклони;

- Изоставане в извеждането на отгледните сечи;

- Занижен е контролът и се допускат нарушения на технологичната дисциплина – при отгледните сечи - извеждане на качествен и оставяне на влошен дървостой и добив над предвиденото на дървесина и завишаване на интензивността на сечта – в резултат спрени отгледни сечи след проверка в ДГС „Мездра”, землище на с. Очин дол;

- Прокарване на горски пътища безразборно и без проект и изоставянето им без последваща рекултивация, което е довело до значителни ерозионни процеси и прекъсване на достъпността до определени територии от парка;

- Гъстите схеми в иглолистните култури са основна причина за физиологичното им отслабване, а навременното извеждане на съответното отгледно мероприятие е гаранция за добро развитие (често се пропуска прочистката и се влиза с прореждане поради по-голяма икономическа изгода). Не би могло да се очаква добро здравословно състояние в иглолистна култура на 30 години, в която никога не е провеждано мероприятие.(пробни площи отдел 107 Своге) Резултатът в такива случаи е пречупени върхове от снеголом, понижена правостъбленост, активизиране на биотичния фактор и др;

- При извеждане на сечите се наблюдава пренебрегване на лесовъдските изисквания, като се изваждат качествени стъбла, а се оставят на корен изостанали в растежа и съхнещи за постигане на по-голяма икономическа изгода. Това налага по-строг контрол по време на извеждане на сечта, особено в частните имоти;

- Поради изключително разнообразните микроклиматични и почвени условия в парка извеждането на отгледните и възобновителните сечи да се преценяват индивидуално за всяко насаждение при спазване на лесовъдските изисквания, като не се допуска комерсиален подход с цел бърза печалба;

- Съсредоточаване на усилията по извеждане на възобновителни сечи в издънковите дъбови гори с цел превръщането им в семенни, предвид настъпващите неблагоприятни климатични промени. Известно е, че семенните насаждения са значително по-устойчиви на неблагоприятни промени. При поява на жизнен подраст, особено на средно богати и богати месторастения е целесъобразно да се положат грижи за неговото опазване и укрепване;

- Реконструкция на нископродуктивни насаждения да се прави по изключение само при ниска пълнота, където има опасност от развитие на ерозионни процеси;

- Избор на дървесен вид за залесяване да се прави конкретно за всеки подотдел, отчитайки специфичните особености на микроклимата и почвените показатели, което ще гарантира създаване на устойчиви култури. Като пример за неудачен избор на дървесен вид за залесяване са пробните площи в отдел 79, където върху хумусно-

карбонатна почва, при 400 м.н.в. са създадени смесени култури от кестен и явор. Резултатът е физиологично отслабване и постепенно загиване на явора, който е спътник на бука. В същото време внесения в същите култури кестен е в добро състояние и този дървесен вид като нетипичен за района е удачен избор, което може да се отчете при бъдещи залесявания. Във връзка с нетипичните горски култури може да се отбележи и доброто развитие на културите от червен дъб. Този дървесен вид показва много добра пластичност спрямо различните екологични изисквания - влажност, количество на карбонатите, богатство и др. Обстоятелството, че на 40 години червенодъбови култури при сравнително неблагоприятни условия на месторастене се чувстват много добре, дава основание да се счита, че този дървесен вид е перспективен;

- При месторастенията върху хумусно-карбонатни почви черният бор няма алтернатива и следва да бъде и в перспектива основният дървесен вид за залесяване при по-бедните месторастения, а при по-богатите карбонатни почви добър растеж и устойчивост показва цера;

- Поради изключително разнообразните микроклиматични и почвени условия в парка извеждането на отгледните и възобновителните сечи да се преценяват индивидуално за всяко насаждение при спазване на лесовъдските изисквания, като не се допуска комерсиален подход с цел бърза печалба;

- Качествено извършване на почвоподготовката и използване само на местни посевни материали при залесителните работи.

При съпоставката отпреди 10 години и отчитане на промените в постоянните пробни площи (въпреки промените в разположението на точките на квадратната мрежа) са подбрани пробните площи, в които наблюденията са извършени на едно и също място и са напълно сравними.

Таблица № 1.16.5.1.4. Справка за динамиката в състоянието на горски насаждения от мониторинговите точки

Таблица № 1.16.5.1.4.

Отдел	Състав	R -% 1996	R -% 2006
15 Мз.	Чб 9 ак 1	10-Мн.добро	26-Задоволит.
16 Мз.	Чб 10	10-Мн.добро	27-Задоволит.
16 Мз.	Бб 9 чб 1	5-Мн.добро	25-Добро
16 Мз.	Чб 10	10-Мн.добро	24-Добро
18 Мз.	Чб 10	10-Мн.добро	31-Задоволит.
18 Мз.	Чб 10	10-Мн.добро	29-Задоволит.
19 Мз.	Чб 7 кгбр 3	5-Мн.добро	31-Задоволит.
36 Мз.	Бк 10	10-Мн.добро	25-Добро
1 Вр.	Здб 9 цр 1	35-Задоволит.	43-Задоволит.
1 Вр.	Здб 7 бк 2 гбр 1	35-Задоволит.	42-Задоволит.
2 Вр.	Здб 10	44-Задоволит.	45-Задоволит.
44 Вр.	Бл 8 цр 2	20-Добро	38-Задоволит.
52 Вр.	Цр 7 бл 3	15-Добро	28-Задоволит.
52 Вр.	Цр 10	20-Добро	38-Задоволит.
79 Вр.	Чб 10	15-Добро	28-Задоволит.
79 Вр.	Бб 10	10-Мн.добро	16-Добро
93 Вр.	Бк 7 гбр 2 здб 1	10-Мн.добро	21-Добро
93 Вр.	Бк 8 гбр 2	15-Добро	23-Добро
93 Вр.	Бб 9 здб 1	10-Мн.добро	31-Задоволит.
94 Вр.	Бб 10	5-Мн.добро	32-Задоволит.
94 Вр.	Гбр 9 бк 1	10-Мн.добро	13-Добро
94 Вр.	Гбр 8 бк 2	20-Добро	21-Добро
94 Вр.	Бб 10	5-Мн.добро	13-Добро
108 Вр.	Бк 10	10-Мн.добро	24-Добро
122 Вр.	Чб 10	20-Добро	29-Задоволит.
122 Вр.	Чб 10	13-Добро	15-Добро
303 Бер.	Бб 10	10-Мн.добро	14-Добро
303 Бер.	Здб 8 бл 2	38-Задоволит.	40-Задоволит.

От таблицата се вижда, че здравният статус се променя най-силно при иглолистните култури. Една от причините за това е, че след 20-та година при тях започва най-интензивното развитие и ако не се проведе отгледно мероприятие започва физиологично отслабване. В пробните площи с проведени отгледни сечи категорично може да се твърди, че процесът на отслабване е силно забавен и състоянието е стабилизирано.

При буково-габъровите насаждения не се забелязва съществено влошаване на състоянието и огромната част от тях са в категорията "зdravi" (R до 25%). Единствено на бедни месторастения се забелязва по-съществена разлика, което е естествен процес с увеличаване на възрастта.

Здравният статус на издънковите дъбови насаждения през десетилетието се променя най-слабо и като цяло те са в задоволително състояние както преди, така и при сегашните наблюдения. Относителното им стабилизиране се дължи основно на подобрението на климатичните параметри през последните няколко години. Основно вниманието трябва да се насочва към издънковите насаждения над 50 години, които са най-уязвими, а при влошаване на климатичните условия ще бъдат подложени на най-силен стрес.

□ СТРАНИЧНИ ПОЛЗВАНИЯ

От страничните ползвания в Паркоустройствения проект (1995г.) се е предвиждало **паша на добитък** върху площ *9 915,4ха* за едър и дребен добитък. Върху тази площ проекта е предвиждал да пашуват *39 882бр.* дребен добитък, или *7 977 бр.* едър добитък, или комбинация от тях. Конкретни данни за пашувалия добитък за района на парка не бяха предоставени. Поради силно намалелия брой на домашните животни през ревизионния период (по данни към 2006г. – 1 425 крави, 7 550 овце и 8 600 кози), може да се каже, че превишение в броя на пашувалия добитък в района няма. По сведение на ДГС "Враца" приходите от таксите за паша са 53 032 лв (2001- 2006г.) и от др. ползвания за същия период – 12 075 (добив на цвят - липа, иглика, божур, глухарче; стрък ранилист; листа левурда, смърч; плод - шипка, трънка, глог; коледни елхи). За другите стопанства такава информация не беше предоставена. През различните години, без да са водени специални отчети за района на ДГС „Мездра“ и „Берковица“, са добивани незначителни количества сено, гъби манатарки и пачи крак, жълт кантарион, глог и други.

На територията на парка има варници и кариери, които не работят.

Таблица № 1.16.5.1.5.
Справка за предвидените площи за паша на едър и дребен добитък по ДГС и реализация

<i>Таблица № 1.16.5.1.5.</i>						
стопанство	Разрешена паша площ	Разрешена едър добитък	Разрешена дребен добитък	Налични животни Бр. добитък	Събрани средства	От др. дейности
1	2	3	4	5	6	7
ДГС "Враца"	3877,5	1938	9693	700-крави 4100-овце 5100-кози	53032 (2001-2006)	12075
ДГС "Мездра"	1978,0	1978	9890	500-крави 1150-овце 1700-кози	-	-
ДГС "Берковица"	2835,2	2836	14176	170-крави 1300-овце 1200-кози	-	-
ДГС "Своге"	1224,7	1225	6123	55-крави 1000-овце 600-кози	-	-
	9915,4	7977	39882	1425-крави 7550-овце 8600-кози	53032	12075

Забележка: Колона 2,3,4 – предвиждания в Паркоустройствения проект 1995г.
Колона 5 – наличен добитък в прилежащите селища към 2006г.
Колона 6, 7 – предоставена информация от ДГС

□ **ОПАЗВАНЕ НА ГОРАТА**

Противопожарни мероприятия

Горите в ПП "Врачански Балкан" са били отнесени и отговарят на I и II клас на пожарна опасност.

За бариерни противопожарни прегради служат изкуствени и естествени бариери - шосета, просеки, реки и по-големи дерета. Направа на нови не са били залагани в проекта, поради това, че съществуващите са достатъчни. Препоръчано е било да се оборудват с противопожарен инвентар нови депа при необходимост за всяко стопанство - лопати 10 броя, мотики 10 броя, брадви 10 броя, кирки 5 броя, гребла 5 броя и др. Такива депа са оборудвани само в прилежащи територии на парка, стопанисвани от ДГС – сградите на стопанствата и на гара Лакатник.

Площадки за наблюдение за пожари са били предвидени по пътя с.Миланово - х. Пършевица и на връх Пършевица, но не са направени.

Провеждани са санитарни мероприятия покрай източниците на огън и от двете страни на пътищата.

Поставени са предупредителни табели покрай пътищата и главните туристически маршрути, както и около всичките места определени за почивка и паркиране на коли.

Организирано е редовно дежурство по време на противопожарния сезон.

Пожар е унищожил 1,7ха дървесна растителност в подотдели 36в,г (ДГС „Враца“), които своевременно са залесени.

Прави впечатление, че за района на Мездренското стопанство **най-много пожари** (55 бр.) с най-много опожарена площ (13 242,6дка) са възникнали през периода 2000-2003г. Взетите мерки от ръководството на ИАГ (ДАГ, НУГ) през 2002г. и правилните действия на РДГ "Берковица" и ДГС "Мездра" довеждат до силно намаляване на пожарите - по 3 бр. през 2003 и 2004г.

Направени през ревизионния период са:

За ДГС „Мездра“

- минерализовани ивици – 3,17км, проектирани - 5,11км.
- противопожарни депа - 3 бр., проектирани– 3 бр.

Повреди по растителността и лесозащитни мероприятия

По време на проучванията бяха направени фитопатологични и ентомологични проучвания на горската растителност от доц. Ст. Мирчев и инж. Ст. Момов, с основни цели:

- да се създаде подходяща мрежа от пробни площи, чрез която да се следи в дългосрочен план динамиката на анализирания фактори;
- да се установи състоянието и степента на увреждане на дървесната растителност по възприета методика;
- да се анализират основните екологични фактори, влияещи най-силно върху здравословното състояние.

Проучването се извърши по възприета методика, като се използва класическия вариант на едроплощните методи, при които наблюденията се извършват в пресечните точки на предварително развита квадратна мрежа с интензивност 4x4км. Кръговите пробни площи са с радиус 250м, като се допуска отклонение в разположението на точката до 10% от интензивността на квадратната мрежа.

Приложение I

(1.16.5.1.6.) Заложени кръгови пробни площи на територията на ПП за дългогодишно наблюдение на състоянието на горскодървесната растителност

Във временните пробни площи са определени:

- таксационните данни на насажденията;

- степента на увреждане на база най-малко 40 броя господстващи дървета в 4-те посоки на света по 2 признака – степен на обезлистване на короната и изменение цвета на листата;
- степента на нападение от гъбни болести и насекомни вредители;
- повреди от абиотични фактори;
- проведени лесовъдски мероприятия.

Във всяка точка от най-представителното място са взети проби от мъртва горска постилка в три повторения и от минералната част на почвата по степени на дълбочина.

За анализ на динамиката на радиалния прираст са взети дървесни проби с Преслеров свредел от основните дървесни видове.

Състоянието на моделните дървета в пробните площи се оценява с помощта на утвърдената в страната международна 5-бална скала за степените на дефолиация.

Таблица № 1.16.5.1.7.

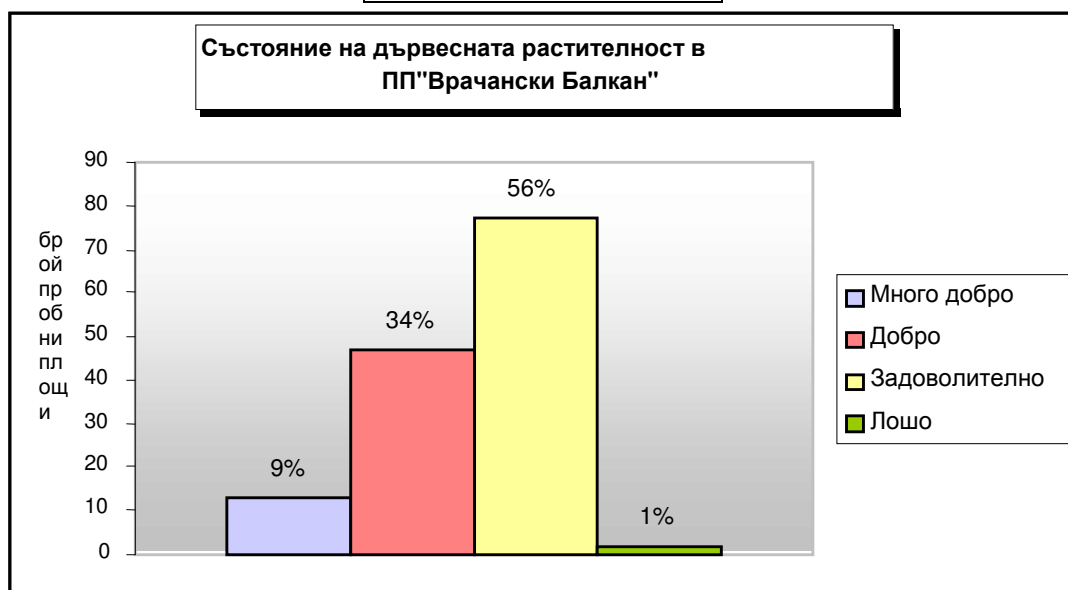
Здравен статус на моделните дървета в зависимост от степента на тяхното обезлистване и цвета на листата

Таблица № 1.16.5.1.7.

Обезлистване	Бал	Здравен статус	Състояние
0 ÷ 10 %	0	Здрави	Много добро
11 ÷ 25 %	1	Слабо увредени	Добро
26 ÷ 59 %	2	Средно увредени	Задоволително
60 ÷ 99 %	3	Силно увредени	Лошо
100 %	4	Изсъхнали дървета	

Разпределението на пробните площи общо за парка според показателя за повреденост R, показва, че 9% от пробните площи са в много добро състояние, 34% са в добро състояние, 56% са в задоволително състояние и едва 1% в лошо състояние, а среднопретегления показател R е 26.7%, което показва сравнително устойчиво състояние.

Фигура № 1 (1.16.5.1.)

При иглолистните култури 9% са в много добро състояние, 30% - в добро състояние и 61% - в задоволително състояние. Преобладаващата част от тях в задоволително състояние са в начална фаза на физиологично отслабване и R е около 30%. Най-големи поражения се наблюдават при иглолистните култури с неизведени,

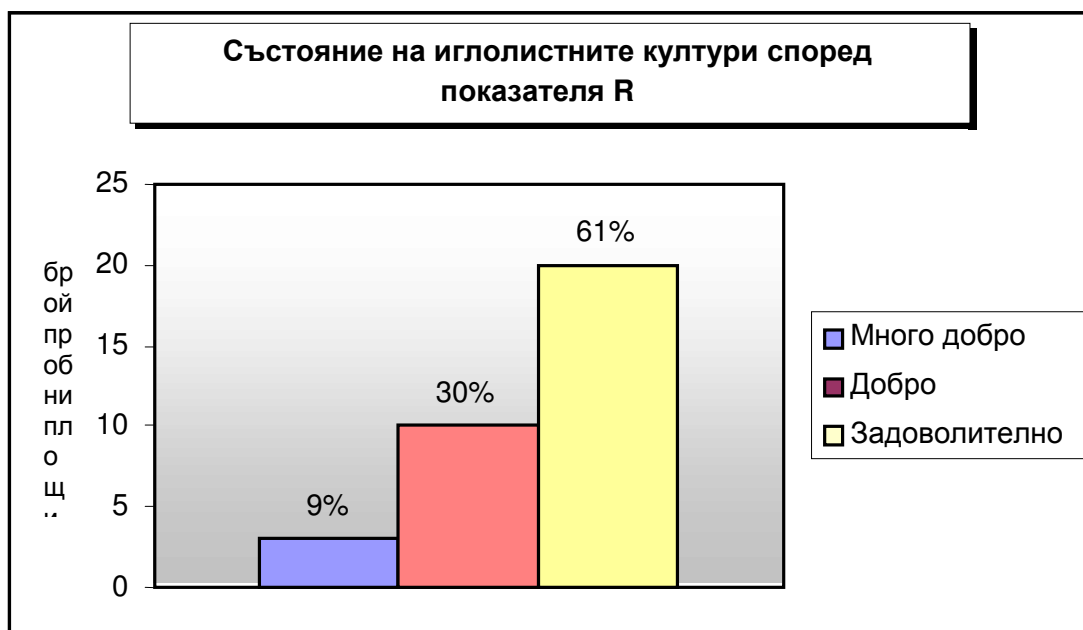
или късно изведени отгледни сечи, вследствие на което е налице снеголом и активизиращ се биотичен фактор.

При издънковите дъбови насаждения 7% са в много добро състояние, 11% в добро състояние и 82% в задоволително състояние. Въпреки частичната им стабилизация вследствие на подобрените климатични параметри през последните години, тази група насаждения остава най-уязвима и с най-висок процент на съхнене.

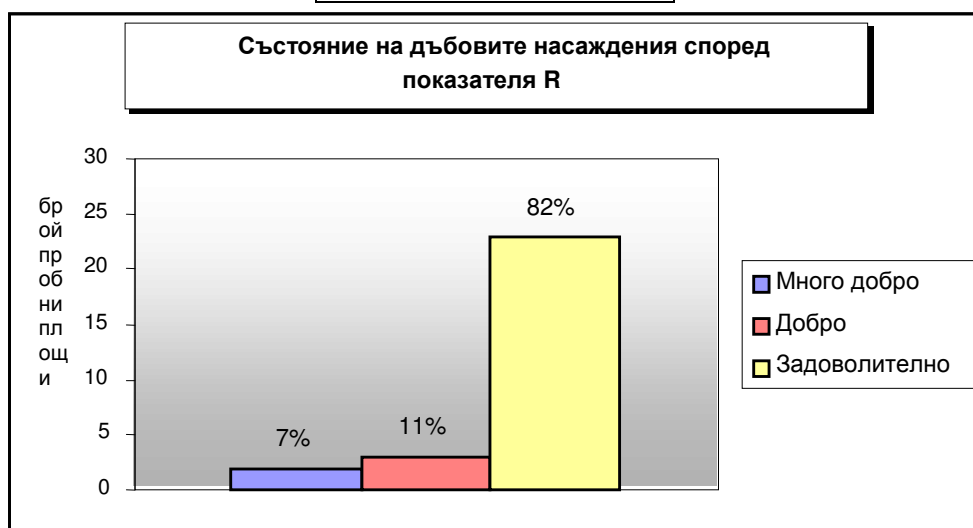
Буковите и смесените с габър насаждения независимо от произхода им се намират в стабилно състояние. Резултатите от оценката показват, че 17% от пробните площи са в много добро състояние, 52% - в добро състояние, 29% в задоволително състояние и 2% в лошо състояние.

Преобладаващите по численост вредители са стъблените насекоми-ксилофаги (сечковци, бронзовки, дървесни оси и др), както и ограничено по площ каламитетно развитие на корояди. Посочените представители на вредната ентомофауна са вторични и за тяхното масово развитие е наложително друг стресов фактор да провокира физиологично отслабване на съответния дървесен вид-гостоприемник. Хранителният режим на останалите представители на вредната ентомофауна е свързан с листната система на дървесните видове, но те са с ограничена численост и поради това също не са съществен фактор за състоянието на дървесната растителност. Част от тях са много опасни насекомни вредители и при определени условия могат да играят важна съдействаща роля в комплекса от фактори водещи до силното увреждане и съхнене на определени дървесни видове. Гъбните болести включват както облигатни фитопатогени (*Microsphaera* sp., *Coleosporium* sp.), така и факултативни паразити и факултативни сапрофити (*Armillaria* sp., *Heterobasidion* sp., *Lophodermium* sp., *Ceratocystis* sp., *Cenangium abietis* и др.). Степента на разпространение на облигатните (строги) паразити и характера на хранене на установените факултативни патогенни гъби дават основание да се отреди второстепенно значение и ограничена съдействаща функция в развитието на патологичните процеси в района на парка.

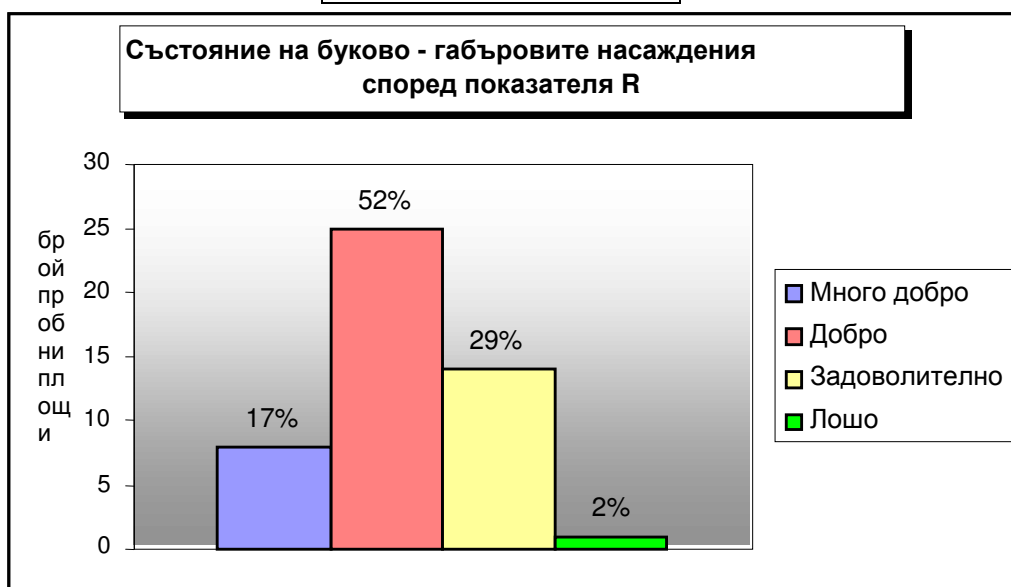
Фигура № 2 (1.16.5.1.)

Фигура № 3 (1.16.5.1.)

Фигура № 4 (1.16.5.1.)

ДГС „Враца“

На територията на стопанството са регистрирани единични нападения от гъботворка, акациев семеяд, малък тополов сечко и стъклянка.

През 2000г. в разсадника "Криводол" е проведена наземна борба против акациев семеяд (1,7дка) с препарат "Карате" – двукратно.

Проведена е механична борба срещу малък тополов сечко и стъклянка, като засегнатите фиданки са изрязвани и унищожени (20дка). В стопанството са постъпили 21 броя сигнални листове за всички охранителни участъци. Лесопатологичните обследвания са извършени съвместно с главен експерт от ЗЛС "София".

През 2000г. е имало нападение от педомерка в слаба степен на повреда в отдели 116, 117 и 118 (1 000дка). В отдели 34, 35, 36 и 37 (2 000дка) и 135 (300дка) също е регистрирано подобно нападение. Борбата е водена с препарат "Карате" – 0,02%.

През 2005г. е имало нападение от гъботворка в отдели: 146-148 на обща площ от 3 000дка; 159, 160 и 162 – 4 000дка; 46, 47, 52 – 3 200дка. Водена е авиохимична борба.

От акациев семеяд са били нападнати 18дка. Пръскано е с гръбна пръскачка с препарат "Нуреле".

Проведена е санитарна сеч с интензивност 15% в насаждения, засегнати от съхнене по дъба (39г и 40б) и по бука (40е).

ДГС „Мездра“

На територията на парка не са регистрирани масови заболявания и нападения от вредители.

За поддържане на добро санитарно състояние ДГС е провело за периода 2003-2006г. авиобиологична (1 260ха – 2005г.); авиохимична (2 100ха - 2005г.); наземна химична (65.3ха - 2003г. до 2006г.) обработка на дървостойките.

ДГС „Берковица“

На територията на парка не са регистрирани нападения от вредители и различни болести по дървесната и храстова растителност.

По тази причина не са провеждани и лесозащитни мероприятия.

Проведените санитарни сечи са били планирани при изработването на паркоустройствения проект.

ДГС „Своге“

На територията на стопанството са регистрирани единични нападения от гъботворка, педомерка, листоврътка, тополов листояд и зимна летораслозавивачка.

Водена е както химическа авиационна, така и механична борба с вредители. Използвани са главно препаратите "Димилин", "Форей" и "Дипел". Предприетите своевременно мерки са довели до ограничаване на каламитетите от насекоми и гъбни вредители.

Повредите от дивеч и от паша на домашни животни в млади култури и насаждения са незначителни.

Най-големи са повредите от трахеомикоза по дъбовете, гниене по бука, снеголом и ветролом в иглолистните култури.

По някои по-възрастни букови и габъррови дървета се наблюдават стъблени гнилоти, причинени от гъбни заболявания.

Своевременно провежданите санитарни сечи и изваждането на сухата и паднала дървесна маса са допринесли до подобряване на състоянието на горите в района на парка. Освен това правилното стопанисване на горите извън природния парк са повлияли благоприятно върху санитарното му състояние.

Извършени нарушения

Охранителните участъци на територията на парка са 13, към 4 ГСУ на съответните Горски стопанства (Таблица т.1.5.2.2.). С тях ДПП поддържа постоянен контакт. Провеждани са семинари и обучение за работа в защитени територии.

За всяко ГСУ отговаря един старши лесничей, който се занимава с организационните въпроси и един лесничей.

Охраната се осъществява от горски стражари по един за всеки охранителен участък.

Освен назначената охрана към ДГС, в тяхна помощ са подвижна охрана към управление по горите, служителите на парка и горското стопанство, общински служби по опазване на природната среда и други обществени сътрудници.

Поради динамични промени през ревизионния период в организационни и кадрови структури на ДГС, докуменацията не е водена редовно, на места изцяло липсва и не може да се даде пълна представа за състоянието на извършените нарушения за целия период. Не се води на отделен отчет и територията от ПП и повечето от данните засягат и част от стопанствата извън него.

За ДГС „Враца“

За периода 1995-1999г. преписките по нарушенията не са предоставени. За периода 2000-2005г. основно нарушенията са от незаконна сеч (69 броя) и незначителни от незаконна паша на овце и кози (4 броя) и бране на шипка (1 брой).

При незаконните сечи са добити 153,43куб. метри дърва и строителна дървесина. По данни от извършените ревизии по охранителни участъци наложените глоби възлизат на 10 716,95лв.

За този период са били санкционирани нарушителите, като са съставени 69бр. акта, за незаконно добита 153,43 куб.м. дървесина, за 10 716,95лв.

ДГС „Мездра“

ДГС "Мездра" не води отделен отчет за нарушенията в територията на парка. Такива са предоставени общо за стопанството.

За периода са съставени общо 902 бр. акта, от които 640 са за незаконна сеч, 133 за незаконен добив от странични ползвания и 64 за браконьерски риболов. Анализирайки общите нарушения за ДГС "Мездра", може да се каже, че най-големи са нарушенията от незаконна сеч, пожари и други.

При **незаконните сечи** са добити общо 340,43куб. м строителна дървесина и 1 536,30куб. м дърва.

Нарушенията от незаконна паша са малко, с незначителни повреди върху дървеснохрастовата растителност.

Незначителни са нарушенията от лов (33 бр. за десетте години) и паша (4 бр. за 46 бр. добитък).

ДГС „Берковица“

На територията на парка не са допускани пожари, незаконна паша, косене на сено, лов, незаконни странични ползвания (добив на билки, гъби и др.) и незаконно строителство. Допуснати са само 2 нарушения по риболова.

За периода 1995-1998г. преписките по нарушенията не са предоставени. Основно нарушенията са от незаконна сеч (63 броя) и незначителни от незаконен риболов.

При незаконните сечи са добити 165,00куб. м дърва и строителна дървесина. По данни от извършените ревизии по охранителни участъци наложените глоби възлизат на 18359,40лв.

ДГС „Своге“

На територията на парка не са допуснати пожари, незаконна паша, косене, лов и строителство. Най-честите нарушения, за които има сведения за периода 2001-2004 години, са незаконните сечи.

За този период са съставени 21 акта за незаконно добита 54,95куб. м дървесина на стойност 3 464,7лв.

От извършения анализ могат да се направят следните бележки:

- Прецизиране на териториите на ГСУ и ОУ, които да обхващат площи само от ПП;
- Равномерно разпределение на площите по ОУ, които да отговарят на базовия стандарт за паркова територия от 1 500ха;
- Съвременен оборудване на горските стражари с проходими за планинските условия МПС/яздитни коне и нужната наблюдателна и защитна техника;
- Обучение и специализация на охранителите за работа в зешитена територия;
- Редовно водене на отчетността за извършени нарушения и санкции на нарушителите;
- Подпомагане на дейността по охраната от собствениците и ползвателите на територията на парка за информиране и сигнализиране при констатирани нарушения;
- Подпомагане на дейността на охранителите от местния и национален клуб по Делтапланеризъм, които провеждат чести излитания над територията на парка, чрез обща мобилна връзка за сигнализиране на пожари и нарушения в ПП.

1.16.6. ЛОВ

На територията на ПП "Врачански Балкан" се ловува. Обособени са ловностопански райони, които включват части от горски и земеделски територии и са предоставени за стопанисване и ползване на местни ловни дружинки и сдружения. Това са единствените обществени организации, свързани с ползване на природни ресурси, които функционират под методическото ръководство и контрола на Централния съвет на Съюза на ловците и риболовците и под контрола на местните ДГС. На територията

на парка има 3 бр. Ловно стопански комплекса (ЛСК), част от 3бр. Държавни дивечовъдни участъка (ДДУ) и 15 бр. Предоставени ловни района (ПЛР), които са обособени с различни заповеди на МЗГ(в последствие ДАГ). Общият брой на организирани ловци за територията на парка и околпарковата територия е между 315-350 бр. Базата с която разполагат на територията на парка е оскъдна. Организирана е на 9 места, като масивни постройки са 4, 3 фургона, 1 изоставена кошара и една почти разрушена постройка.

Информацията, която беше предоставена от четирите стопанства е непълна, липсва информация за различни периоди и не може да се направи пълно обобщение и анализ на ползването. А там където има някаква информация тя касае и територии извън ПП и също не дава обективна картина на състоянието в парковата територия.

ДГС "Враца"

През ревизионния период е действал Ловоустройствен проект от 1993г и от 2004г. (чието действие продължава до 2013г.).

На парковата територия попадат цели или части от ДДУ – ЛСК "Леденика" и предоставени за стопанисване на ловните сдружения - ловностопански райони, както следва:

- ПЛР "Враца" V
- ПЛР "Згориград"
- ПЛР "Краводер" – част
- ПЛР "Главаци" – част
- ПЛР "Бели извор" – част
- ПЛР "Враца" VI – част
- ПЛР "Враца" II – част
- ПЛР "Челопек" – част

През ревизионния период са поддържани и засявани дивечови ниви през 2000 и 2001 години по 0,6ха. През 2004, 2005 и 2006 са поддържани по 2 000дка дивечови ливади и 3 000дка дивечови сечища.

Осигуряван е концентриран фураж през:

- 2003г. – 15000кг
- 2004г. – 89000кг
- 2005г. – 8320кг
- 2006г. – 15900кг

Осигурявана е пшеница през 2000г. – 4 503кг и 2001г. – 4 603кг; овес: 2000 – 4 580 и 2001г. – 4 580кг и слънчоглед – 2001г. – 3 000кг.

Груб фураж е осигуряван сравнително редовно: 2000г. – 4 500кг, 2003г. – 10 000кг, 2004г. – 6 000кг, 2005г. – 4 000кг и 2006г. – 8 000кг. Със сол е снабдявано през 2000г. и 2001г. съответно по 5 062кг и 1 077кг.

През 1998г. са разселени 227 броя фазани.

Водената досега ловностопанска дейност както за ДДУ, така и за ПЛР се свежда до ежегодна таксация на дивеча; редовно подхранване през зимата на едрия дивеч с груб и концентриран фураж, а на дребния само с концентриран, организиране на хайки за хищен дивеч; добив на месо и упражняване на ловен спорт.

Попадането на части от ловните райони в територията на парка и водената обща статистика, не дава точна представа за състоянието на дивеча само в парковата територия.

ДГС "МЕЗДРА"

В разглежданата територия попадат части от ловните полета в ДУ "Врачански Балкан - Ръжана".

За периода 1995-2006г. е действал Ловоустройствен проект, който е неразделна част от Лесоустройствения проект на ДГС „Мездра“, като предмет на проекта са дивечът и площите, обитавани от него – горски (ГТ) и земеделски територии (ЗТ) на ловностопанските райони.

Извършва се ежегодна таксация на дивеча, чрез която се следят тенденциите и взимат конкретни мерки за регулиране на дивеча.

През ревизионния период са поддържани дивечови ниви и ливади. Осигуряван е редовно концентриран фураж.

От предоставената информация е видна тенденцията за намаление броя на благородния елен. Има колебание в броя на заека и вълка. Останалите видове имат постоянна тенденция на увеличение. Негативно се отразява увеличението на скитащите кучета върху популациите на останалия дивеч (без вълка и чакала).

Не са постигнати и плановете показатели за отстрелян дивеч.

ДГС "БЕРКОВИЦА"

На територията на парка има два предоставени ловни района (ПЛР): ПЛР "Вършец" и ПЛР "Долно Озирово".

За периода 1995-2006г. е действал Ловоустройствен проект, който е неразделна част от ЛУП на ДГС „Берковица“, като предмет на проекта са дивечът и площите обитавани от него – ГТ и Зем.Т на ловностопанските райони.

Извършва се ежегодна таксация на дивеча, чрез която се следят тенденциите и взимат конкретни мерки за неговото регулиране.

През ревизионния период са поддържани дивечови ниви и ливади, осигуряван е редовно концентриран фураж.

Ловностопанската дейност се извършва от ДГС "Берковица", сведения за която не са предоставени.

ДГС "СВОГЕ"

В разглежданата територия попадат части от ловните полета на ДГС "Своге".

За периода 2005 - 2014г. действащ е Ловоустройствен проект, който е неразделна част от Лесоустройствения проект на стопанството, като предмет на проекта са дивечът и площите обитавани от него - горските и земеделски територии (ЗТ) на ловностопанските райони. Границите между ловностопанските райони са приведени в съответствие с изискванията на Чл. 7 (5) от Закона за лова и опазване на дивеча (ЗЛОД) и са регламентирани със Заповеди №№ РД-46-879/22.05.01г., РД-46-1476/14.08.01 г. и РД-49-190/23.09.03 г. на МЗГ.

Общата площ на дивечопригодните площи в горските територии възлиза на 2498,8ха (91,8% ГТ)

Като от общата площ са подвадени всичките недивечопригодни територии – защитени територии – ПЗ и ЗМ, урбанизирани територии, оградени площи, скали, кариери, територии в близост до населени места и други райони, в които не се допуска ловуване или няма условия за съществуване на дивеча. Недивечопригодната горска площ е 224,1ха.

Дивечопригодната площ в земеделските територии, включена в ловностопанските райони възлиза на 1 520,5ха (98,9%). Недивечопригодната земеделска територия е 16,3ха. Тя е получена като от общата земеделска площ на землищата са извадени всички територии, като заградени площи, археологически паметници и исторически места, водоеми и др.

На територията на Парка попадат части от:

- ЛСК "Балдуин", с две ловища – "Балдуин" и "Каличина бара" – 959,6ха;
- ПЛР "Миланово" - лов. Червена локва, Корита, Русинов дел, Платото, Мраморен – 3 001,2ха;
- ПЛР "Дружево – "Драйчева ливада" – 58,5ха.

В отдел 120 и на Драйчева ливада не се ловува – има развъдници.

Наблюдава се една тенденция през тези три години на увеличаване броя на зайци – 152 бр. през 2004 – 283 бр. през 2006г.; на яребиците – 59 бр. през 2004г. – 93бр. през 2006г.; кеклици – 20 бр. през 2004 – най-много 2005г. – 60 бр. и през 2006 – 45 бр.

При хищниците се забелязва намаляване на броя на вълка – от 23 през 2004 до 17 бр. през 2006 и увеличаване броя на чакала от 5 на 17 и на лисиците от 72 на 92 бр.

Увеличение има и на сърната и дивата свиня и намаление до изчезване през 2006 г. на благородния елен.

От предоставената справка се вижда, че не са постигнати плановите показатели. При планирани 102бр. мъжки диви свине са отстреляни 35, при 35 женски са отстреляни 4.

От дребния дивеч по справка за 2004г. са отстреляни: лисици – 14 бр.(план-20 бр.); диви котки – 6 (план 5 бр.); скитащи кучета – 11 (15); белки – 1 (4); вълци – 1 (6).

От прелетни и водоплаващи птици са отстреляни по справка за 2004г. – 4 бр. гривеци и гълъби в ПЛР "Миланово".

По план за 2005 и 2006г. в ЛСК "Балдуин" са били предвидени за отстрел по 1 бр. мъжки и женски броя приплод сърна и за 2006г. – за ПЛР "Миланово" и "Дружево" по 1 бр. трофейно зрели мъжки.

Изоставане има в добива на сено 350куб. м. (при план 500) и в поставяне солища за зайци при предвидени 300, изпълнени 150.

Водената досега ловностопанска дейност както за ДДУ, така и за ПЛР се свежда до ежегодна таксация на дивеча; редовно подхранване през зимата на едрия дивеч с груб и концентриран, а на дребния с концентриран фураж, организиране на хайки за хищен дивеч; добив на дивечово месо и упражняване на ловен спорт.

Солицата са разположени в близост до хранилките. Хранилките редовно се зареждат с листников фураж, сено и царевича. Създадена е добра организация от страна на ловните дружинки по зимното подхранване.

От извършения анализ могат да се напровят следните препоръки:

- Обособяване на ловни райони и ловни полета, които да покриват само територията на парка;
- Изработване на общи стандарти и форми за ежегодната таксация и отчетност по стопанства и редовното им водене;
- Предоставяне на тази информация на ДПП "Врачански Балкан";
- Подобряване на материално-техническата база – изграждане на ловни заслони и кътове за почивка.

1.16.7. ТУРИЗЪМ, РЕКРЕАЦИЯ, СПОРТ, УСЛУГИ

Исторически и съвременни тенденции за развитието на туризма в района

Община Своге е традиционна територия на масовия туризъм. Има туристически хижи и няколко маркирани туристически маршрута, в това число наречената на патриарха на българската литература – "Вазова пътека".

Силно залесеният планински терен благоприятства развитието на ловния туризъм. В района на Община Своге се намира защитената местност "Лакатнишки скали" – величествен скален масив с отвесни стени, част от най-източните разклонения на планината Козница в Западна Стара планина. В подножието на скалите е пещерата "Темната дупка", най – дългата пещера в Стара планина. В района на Лакатнишките скали са утвърдени алпинизмът и пещернячеството.

През 1931г. на Лакатнишките скали е употребено за първи път у нас алпийско въже. Община Своге е и зона за културен туризъм. Има над 80 културни и археологически паметници, манастири и други, съхранили българския дух, култура и книжовност. Най-посещаван е манастирът "Седемте престола" - създаден през XI век.

Вършец е възникнал около минералните извори и неговата история е свързана с балнеолечението. Обявен е за курорт с национално значение през 1950г. В общината има изградена база за туристически и балнеолечебни услуги (3 500 легла). В голямата си част тя е амортизирана и не отговаря на съвременните изисквания за организиран туризъм. Много добре развито е било и отдаването на квартири под наем от населението на Вършец (до 9 хил.легла), което в момента поради липса на туристи и други обективни фактори вече е занемарено.

Туристическата индустрия в общината е в упадък. Голяма част от базите функционират сезонно, не се влагат инвестиции в обновяване на хотелската част и на инфраструктурата около базите, хотелските стаи не отговарят на нарастналите изисквания при предлагане на туристическия продукт, няма достатъчно атрактивни ресторанти, механи и заведения.

Богатото природно и културно наследство предоставя солидна база за развитието на екотуризма в Община Криводол и за създаването на модерни и атрактивни туристически продукти. Общината има разработен проект "Слънчево селище" - развитие на екотуризъм в Община Криводол, чрез изграждане на модерна туристическа инфраструктура и популяризиране на местните природни и културни значимости", който очаква одобрение и финансиране. Наличието на много исторически забележителности: Римска вила "Рустика" при с. Урвене, Манастира "Свети Йоан Предтеча" известен като "Градешки манастир", Манастира "Иван Пустини" наричан още "Мътнишкият манастир" и много други свещени и религиозни забележителности са достатъчен капитал за развитието на религиозен туризъм. Община Криводол има готов проект за изграждане на почивна база в с. Ботуня, в който са включени пещерно дело, пешеходни маршрути и колоездене, езда и обучение "как да оцелеем в дивата природа". Проектът е изцяло съобразен с нормативните изисквания за опазване на околната среда и предвижда използването на слънчева енергия за отопление и осветление (разработка на доц. Емил Минев), мини система за преработка на отпадъците от комплекса.

На територията на община Мездра съществуват разкопки от древни времена, които привличат туристи и археолози, дори извън пределите на страната. Общината разполага само с един хотел с капацитет от 60 легла. Нарастването на броя на туристите е индикация за добри перспективи за развитие на отрасъла и свързаните с него дейности в общината.

През 1900г. във Враца се основава туристическо дружество Веслец, което през годините е давало тон на туристическия живот не само във Врачанско, а и в Северозападна България. То е едното от двете туристически дружества у нас, непрекъсвали своята дейност от създаването си. Неизменно през годините основно направление в дейността на дружеството е пешеходния туризъм – за първи път врачанска група участва организирано през 1952г. в националния туристически поход по пътя на Ботевата чета "Козлодуй – Околчица", провеждат се походи на мира и свободата, по местата на революционната и трудова слава, на българо – руската и българо – съветската бойна и трудова дружба и др.

Първите изкачвания на Врачанския скален масив са извършени през 1949г. Клубът по алпинизъм е един от най-старите в страната. Установил е международни връзки с алпийските центрове в Чехия, Словакия, Полша, Гърция и др. В продължение на годините на Врачанския скален масив са проведени редица традиционни алпийски прояви – републикански и международни алпиниади и състезания по скално катерене. В историята на българския алпинизъм като втора българка покорила осемхилядник /връх Шиша Пангма/ влиза врачанската лекарка д-р Калина Сълова.

През 1958г. започва оформянето на Ботевата алея. През годините дейностите по поддържането, опазването и развитието на алеята се ръководят от отдел "Архитектура, благоустройство и Ботева алея" към ОНС гр. Враца /до 1978г./, отдел "Ботев път" към ОИМ гр. Враца /до 1989г./. През 1989г. се обособява самостоятелна дирекция "Ботев път", която през 1991г. – става Център "Ботев път, а от 1996г. става Управление Мемориален комплекс "Ботев път". В момента звено Мемориален комплекс "Ботев път" към отдел "Други дейности на културата" – община Враца отговаря основно за участъка от Ботевия път на територията на общината.

През 1958г. са учредени Секция по ориентиране, Клуб по пещерно дело, Клуб по алпинизъм. През 1963г е създаден Клуб ски – туризъм и Клуб по колотуризм. Един от най-младите клубове в дружеството е Клубът по воден туризъм, учреден през 1975г. Всички клубове, през годините, са участвали в много регионални, национални и международни състезания и не един път са печелели призови места.

С обявяването на Народен парк "Врачански Балкан" през 1989г., прекатегоризирането му в Природен парк и създаване на Дирекция на ПП "Врачански Балкан" се поставя началото на организираните и целенасочени активни действия за превръщането на Природния парк в основен център за развитието на туризма в Северозападна България. Една от водещите задачи на ДПП е регулирането на рекреационните и туристически дейности в границите на парка: планирането, изграждането, поддържането на туристическите маршрути и кътове за отдих,

обозначителни и информационни табла, паркови и архитектурни елементи за нуждите на туризма и отдиha.

Съвременно състояние на туризма

Географското положение, богатата флора и фауна и уникалният карстов релеф, както и удобните транспортни връзки, са предпоставка за устойчиво развитие на туризма на територията на Природен парк "Врачански Балкан". В него са обособени зони за отдиh и туризъм - Комплекс "Леденика"; Център за отдиh "Врачански Балкан"; профилакториум на АЕЦ "Козлодуй", множество бунгала, ски – база, х. Пършевица. Комплексът "Леденика" е свързан с удобна транспортна и пешеходна връзка с града, с градския лесопарк "Вестител", местността "Хъшовете" и от там с националният Ботев път.

Туристическите продукти са свързани с развитието на видовете алтернативен туризъм:

– *пешеходен* – най-разпространен. Многобройни са обектите, които представляват интерес – водопада "Скакля", проходът "Врацата", скалният масив "Ритлите" и др.;

– *спортен* със своите разновидности – велотуризм, алпинизъм, скално катерене, пещерен, туристическо ориентиране, езда на кон, делта и парапланеризъм;

– *селски туризъм* – развит през последните години по инициатива на ДПП "Врачански Балкан" в селата Паволче, Челопек и Згориград;

– *екотуризм* – изградената екопътека край с.Згориград, която е част от мрежата екопътеки, създадени в цяла България; Горска пътека на приказките; Екообразователен маршрут "Карст и биологично разнообразие"; Екопътека с. Очин дол – х. Пършевица;

– *спелеоложки* – около 500 пещери, привлекателни със своята уникалност, специфични флора и фауна, интересни за масовия посетител и за спелеолозите;

– *културно-познавателен* – многобройни са манастирите, паметниците на културата с историческа, археологическа и художествена стойност от местно и национално значение;

– *речен* – по поречието на р. Искър се организират състезания по рафтинг от Клуб по воден слалом и ски "Скакля" гр. Враца;

– *детски и младежки* – излети, походи, екскурзионни летувания, организирани от училищата, туристическите дружества, дирекцията на парка;

– *конферентен* - част от базата предлага условия за провеждане на семинари, конференции, краткотрайни обучения след които се предлагат възможности за отдиh сред природата, с посещение на туристически обекти;

– *международен туризъм* – най-вече интерес към селския туризъм в селата Згориград, Паволче и Челопек.

Организацията на масовия и на специфичните видове туризъм се извършва с помощта на всички заинтересовани страни, участващи в развитието на туризма:

- Държавни институции – Общинска администрация, Мемориален комплекс Ботев път, ДПП "Врачански Балкан", РИОСВ – Враца, Държавни лесничества, Консултативните съвети по въпросите на туризма към общините;

- Стопански организации и образователни структури – туроператори, туристически агенции, хотелиери, ресторантьори, доставчици на допълнителни туристически услуги, свързани с пътувания, развлечения, спортни, културни, опознавателни прояви и др.;

- Неправителствени организации и местни инициативни групи – Сдружение "Туристическо дружество - Веслец", Клуб "Приятелите на ПП "Врачански Балкан", Сдружение "Врачански Балкан" – 2000", Сдружение "Булит", Вело – алпийски клуб "Хималаи", Клуб по воден слалом и ски – гр. Враца, Клуб по туризъм, алпинизъм и пещерно дело "Стрешеро"- гр.Враца, Сдружение "Околчица – 97", Сдружение "Балкански тайни" – с. Паволче, Сдружение "Искърско дефиле" – с. Зверино, Скаутски клуб "Сокол – скитник" и др.

Разпределение на легловия фонд и местата за хранене на територията на ПП "Врачански Балкан"

Туристическа инфраструктура

Места за настаняване, подслон и хранене

В ПП "Врачански Балкан" са обособени зони за отдых със съответния леглови капацитет:

- Мотел Чайка и Алпийски дом – 85 легла

Със завършването на новата сграда на мотела легловата база ще се увеличи. Мястото е посещавано поради близостта с града и удобните транспортни връзки. Алпийският дом се използва предимно от алпинисти и пещерняци, които идват за практикуване на двата вида спорт.

- Комплекс "Леденика" – един от стоте национални туристически обекта. Базите към него разполагат в хотел с 54 места, туристическа спалня с 40 места, ресторант с 60 места, туристическа столова с 50 места, летен бар, барбекю. Свързан е с удобна транспортна и пешеходна връзка с града, с градския парк "Вестител", местността "Хъшовете" и от там с националния Ботев път. На този етап много добре е развит център за отдых и туризъм, който предлага и допълнителни атракции – стрелба с въздушна пушка, бiliarд и тенис на маса, байкове под наем, конен туризъм, пейнтбол. Наблюдава се увеличение на интереса и посещаемостта в сравнение с предишни години.

- Център за отдых "Врачански Балкан" – където са съсредоточени ведомствени почивни бази с общо 464 легла и 400 места за хранене, профилакториум на АЕЦ "Козлодуй" със 140 места за хранене и 70 легла, множество бунгала, ски – база с две неработещи писти. Базите които работят като хотели – Тева, Оазис, профилакториум на АЕЦ "Козлодуй" се посещават почти през цялата година, с различна натовареност. В момента се извършва ремонт на хотел "Кипарис", които се преустройва в една съвременна база за отдых с всички необходими изисквания, покриващи категория три звезди по закона за туризма.

На тази територия се намират бунгалата, чиято собственост все още не е категорично изяснена. Намира се и бившата сграда на Профсъюзите, която е в много лош вид. Новият собственик на сградата фирма "ТОМЕКОМ" ЕООД има инвестиционни намерения за "Ремонт и преустройство на съществуващия почивен дом и построяване на планински вилни къщи".

Ведомствените бази се използват частично и сезонно.

- Център за отдых х. "Околчица" – с капацитет 85 легла и ресторант 80 места.

Поради лошото състояние на базата, реално могат да се използват 30 места. Нуждае се от ремонт и инвестиции за развитие, защото се наблюдава интерес от туристи и посетители. Най голямо е натоварването на 2 юни, по време на Ботевите тържества. Хижа "Околчица" през зимния сезон не работи.

- Местност "Пършевица" - х. "Пършевица" с капацитет 70 места, частично ремонтирана, не приема посетители, лошо стопанисвана. В последните години поради неуредиците значително е намаляла посещаемостта в района; Хотел-ресторант "Зоров" – 24 легла и ресторант с 40 места, който приема посетители целогодишно.

На територията на парка няма общо комплексно обслужване – няма обособен център с магазин, хлебарница и др.

Общественото хранене се обезпечава от ресторантите към съответните бази, които обслужват и външни посетители.

Приложения I

(1.16.7.1)

Списък на почивните бази за обществено и ведомствено ползване на територията на ПП "Врачански Балкан"

Таблица № 1.16.7.2.**Разпределение на легловия фонд и местата за хранене на територията на ПП "Врачански Балкан"****Таблица № 1.16.7.2.**

Всичко легла за ползване	Ведомствена поч.база	База за свободно ползване	Места за хранене
Реално използваеми 579 легла	Реално използваеми 216 легла	Реално използваеми 473 легла	Реално използваеми 500 места
Неизползваеми 515 легла	Неизползваеми 238 легла	Неизползваеми 167 легла	Ведомствени свободни 100 места +400 места
1 094 легла	454 легла	640 легла	890 места

Ски писти

Оформят се две основни ски зони:

- Ски зона при х. "Пършевица". Пистата е разположена на Кръстанова могила. Дължината и е 1 300 м, наклона 20%, часова пропускателна способност 450 чов/час. Обслужва се от ски – влек тип "Помагалски" с пропускателна способност 700 чов./час. Общ капацитет на зона за ски "Пършевица" 810 чов/час. Районът около хижата предоставя добри условия за пързаляне с шейни. Оттук започва традиционното през годините ски-спускане х. "Пършевица" – гр. Враца – 23км.
- "Замбина могила" - две писти по 200м, часова пропускателна способност 292 чов/час. 3 ски влека, капацитет 500 чов/час. Общ капацитет на зона за ски "Замбина могила" 792 чов/час.

Общо капацитета на двете ски зони е 1 600 скиори.

Има изграден двуседалков лифт от с. Згориград до м. "Краве", който не функционира от години и е разграбен.

През годините много популярни са били ски – походи по маршрути: Ком – Петрохан – Пършевица; Пършевица – Миланово; Паволче – Околчица; Ком – Лакатник; Враца – Пършевица – Лакатник; Враца – Тетевен.

Последните години при добри условия в района на х. "Пършевица" се организират ски – училища с продължителност 5 дни. Децата се извозват всеки ден. Могат да ползват ски гардероб. За един сезон минават 7 групи по 10 деца. При снежна зима сезонът продължава до м. април. Всяка година се провежда Градско първенство по ски – алпийски дисциплини за деца, юноши, мъже и жени за купата и наградите на ПП "Врачански Балкан". В продължение на 7 години (1997г. - 2004г.) във Враца се е провеждало Републиканско ски първенство за ветерани, състезания по ски - бягане и ски – слалом.

Туристически маршрути

През територията на ПП "Врачански Балкан" преминават **23 маршрута**. От тях **16 са туристически, 7 интерпретативни** (познавателни и образователни):

1. гр. Враца – м. "Гарванец" – м. "Кравя" – х. "Леденика" (2 часа, изходен пункт гр. Враца);
2. гр. Враца – м. "Локумчето" – м. "Кравя" – х. "Леденика" (3 часа, изходен пункт гр. Враца);
3. кв. Бистрец – м. "Влайна" – х. "Леденика" (2,5 часа, изходен пункт кв. Бистрец);
4. гр. Враца – м. "Учителски колонии" – "Замбина могила" – х. "Пършевица" (3 часа, изходен пункт гр. Враца);
5. гр. Враца – с. Згориград – в. Боров камък – х. "Пършевица" (Врачанска екопътека – 3 часа, изходен пункт гр. Враца);
6. гр. Враца – в. Скакля – м. "Патлейна" – м. "Избата" – х. "Околчица" (3 часа, изходен пункт гр. Враца);

7. гр. Враца – кв. Медковец – м. "Женската вода" – х. "Околчица" (Зчаса, изходен пункт гр. Враца);
8. с. Паволче – м. "Веждата" – Крушов дол – х. "Околчица" (2часа, изходен пункт с. Паволче);
9. гр. Враца – м. "Йолковица" – х. "Околчица" (Път на Ботевата чета – 3 часа, изходен пункт гр. Враца);
10. х. "Околчица" – м. "Погледец" – м. "Рашов дол" – с. Лютиброд (Зчаса, изходен пункт х. Околчица);
11. Маршрут "Тезеро" (2,5 часа, изходен пункт Ибишов валог);
12. х. "Пършевица" – м. "Боров камък" – м. "Царево ливаге" – х. "Околчица" (4,5 часа, изходен пункт х. "Пършевица");
13. х. "Пършевица" – вр. Бук – м. "Йолковица" – х. "Околчица" (4,5 часа, изходен пункт х. "Пършевица");
14. с. Зверино – вр. Яворец – х. "Околчица" (4часа, изходен пункт с. Зверино);
15. гара Лакатник – с. Миланово – х. "Пършевица" (5 часа, изходен пункт гара Лакатник);
16. с. Оплетня – в. Остра могила – в. Бегличка могила – х. "Пършевица" (Зчаса, изходен пункт с. Оплетня); Повечето са с подновена маркировка. Поставени са над 350 указателни табели тип "стрелка". На всяка табела е посочен номера и крайната точка на съответния маршрут.

Интерпретативни маршрути

Тези маршрути са познавателни и образователни. Те показват атрактивни природни дадености при силно присъствие на биотичния компонент. При преминаване по трасетата посетителите се запознават с повърхностните карстови форми, характерната флора и фауна и връзката помежду им. Маршрутите са много добре оформени с указателни табели за посоката на движение, табла, запознаващи посетителите със същността на създадения маршрут. Има изградени места за почивка.

1. „Войводин дол” – вод. "Скакля" – гр. Враца – познавателен маршрут през резерват "Врачански карст" (2,5 часа);
2. "Планинарство за начинаещи" – туристически маршрут (3 часа);
3. "Карст и биологично разнообразие" – познавателен маршрут в близост до пещерата Леденика и посетителски център "Прилепът" (2 часа);
4. "В света на екологията" – образователен маршрут в комплекс "Горски дом" (2,5 часа);
5. "Горска пътека на приказките" – предназначен за деца от 5 до 10 години (2 часа);
6. "Гората – място за живот и прием" – познавателен маршрут в непосредствена близост до с. Горно Озирово (2,5 часа);
7. Горска пътека – експонирани тематични табла с информация за флора, фауна, геология и културно наследство за района; кътове за отдих, детски кът, чешми, училище на открито – на юг от с. Очин дол в м. "Ненчовец" (1,5 часа).

Традиционни места за масов отдих, пикници, излети, събори и др.

На територията на ПП "Врачански Балкан":

- вр. Околчица – ежегодни тържества свързани с Ботевите дни;
- м. "Рашов дол" – възпоменателно тържество на 3 юни;
- "Леденика" – ежегодно провеждане на национален рокерски събор;
- х. Пършевица – основен ски център за района, организиране на състезания и др;
- "Лакатнишки скали" – ежегодно през месец май се организират от ПСС демонстративни катерения до местността "Алпийска поляна", с. Миланово, спускане по въжета - тролей. Извършва се водосвет на поставения метален кръст в чест на загиналите алпинисти и планинари. Провежда се факелно шествие от района на кръста – паметника на загиналите антифишисти в с. Миланово, през местност "Алпийската поляна" до гара Лакатник;

- с. Миланово – един ден в периода между 20 и 24 септември се организират тържества около паметника в чест на загиналите антифашисти.

Места за практикуване на специфични видове спорт

Пещернячество

В границите на ПП "Врачански Балкан" досега са проучени над 523 пещери и пропасти. Повече на брой, но с по-малко линейни размери са пещерите в източната част на парка. В западната част се намират по-големите пропасти, пропастни пещери и пещери. По голямата част от тях са подходящи за посещение от подготвени пещерняци и спалеолози. За масовия турист пещерите са привлекателни със своята уникалност. Специфичната флора и фауна, неповторимите скални образувания са причина за големия интерес.

Приложения I

(1.16.7.3.)

Списък на по-значимите и най-посещавани пещери и пропасти в границите на ПП "Врачански Балкан"

За периода 1994 – 2006г. на територията на парка са проведени една международна (2001г.), повече от 10 национални и десетки клубни пещерни експедиции в районите на гараЧерепиш (с. Лютиброд, 2003-2005г.), с. Долно Озирово (2000г.), с. Бели Извор (2003 – 2006г.), с. Паволче, с. Зверино, с. Миланово (1998 – 2006г.) и х. "Леденика". Проучени са и са картирани 385 нови пещери и пропасти. Въпреки направеното досега, в изследователски план, територията на парка все още е недостатъчно и детайлно проучена.

Алпинизъм

На територията на ПП "Врачански Балкан" и в непосредствена близост има три основни алпийски обекта – "Вратцата", "Лакатник", "Оплетня".

Районът на Врачанските скали е разделен на няколко катерачни района - съвкупност от стени, масиви, игли, които представляват логично обособен район. От своя страна катерачните райони са разделени на катерачни масиви - стена или игла, ръб, ребро с няколко стени, по които има прокарани катерачни маршрути.

Приложения I

(1.16.7.4)

Списък на катерачните райони и обектите разработени за спортно катерене на територията на ПП "Врачански Балкан"

Масиви с учебни маршрути.

Най-популярният район за обучение по катерене е района на Лакатник – главно масива на "Алпийска поляна". Това е главният обект за провеждане на курсове за начално обучение по катерене и алпинизъм от софийските клубове.

Районът на Враца е другото място, на което се провеждат курсове. Катери се от начинаещите главно в по-ниските части – масивите на "Малката Вратца", "Безенги", "Долен централен масив".

Проведени състезания и учебни лагери за последните 10 години.

Ежегодно се провеждат 3-4 курса - за начално обучение по катерене и алпинизъм и за инструктори по катерене и алпинизъм. За този период около 600 човека са обучени в курсовете за начално обучение по алпинизъм и около 50 човека са придобили квалификация – инструктор по алпинизъм. Два пъти годишно се провеждат алпиниади, като в последните 4-5 години държавната лятна алпиниада – най-важното спортно събитие в календара на алпинизма, традиционно се провежда във Враца.

Проведени международни срещи и състезания.

Досега са организирани 5 международни срещи, в които са участвали над 130 участници от чужбина. ФБАК с подкрепата на община Враца има амбицията тези международни катерачни срещи да станат традиционни.

Делтапланеризъм

В природния парк има условия за практикуване на делта и парапланеризъм.

- х. "Околчица" - изградени са две рампи за делтапланеристи, посока на летене СИ-СЗ към гр. Враца;
- вр. Искри връх – посока на летене СИ към с. Згориград;
- над м. "Църквище" – посока на летене СИ към гр. Враца.

През последните години има засилен интерес към този вид спорт. Не се предвижда разширяване, а по-скоро ограничаване в периодите на гнездене на скалните птици и ограничения по отношение на височината на летене за осигуряване на спокойствие на птиците, регламентирано в зона II.

Велотуризм

Този вид спорт се практикува организирано с помощта на Вело – алпийски клуб "Хималаи".

Предлагат се следните маршрути:

- гр. Враца – "Вратцата" – "Леденика";
- гр. Враца – с. Паволче – с. Челопак – "Околчица";
- гр. Враца – с. Челопек – с. Люти брод – с. Елисейна – манастир "Седемте Престола";
- гр. Враца – с. Черепиш – с. Лакатник;
- гр. Враца – с. Горно Озирова – с. Лютаджик – "Горски дом" – гр. Враца;
- гр. Враца – гр. Вършец – "Клисурски манастир";
- гр. Враца – с. Бързия;
- гр. Враца – гр. Берковица – вр. Ком.

Клубът е инициатор на провеждането на ежегоден колопоход с маршрут:

- "Леденика" – гр. Враца – гр. Вършец – "Клисурски манастир" – гр. Берковица – гр. Белоградчик.

Конен спорт

На този етап има развити конни маршрути и създадена конна база при х. "Леденика". Отглеждат се 2 бр. коне и 4 бр. малки кончета /2бр.ездатни и 1бр. за двуколка/. Конете обслужват маршрут до базата на АЕЦ с продължителност 2 часа. Използват се и за разходки в района на х. "Леденика".

Актуалните тенденции за развитие на туризма са засегнати в:

- *Общински план за развитие на Община Своге 2007 – 2013г.*

Отчетени са условия за развитие на ловен, екотуризм, културен и религиозен туризм, рекреативен туризм, алпинизъм и спелеология.

- *Стратегия за развитие на Област Монтана 2005 – 2015г.*

Туристическо-географското положение на област Монтана се оценява като относително благоприятно с потенциал за развитие на планински, балнеологичен и нетрадиционни форми на туризма – екологичен, селски и др.; положително влияние върху съживяването на икономиката на селските райони;

- *Програма за развитие на туризма в Община Вършец 2003 – 2010г.*

Добрите възможности, които има в областта на здравния и балнеоложки туризм, могат да бъдат използвани рационално и ефективно от жителите за създаване на по-качествен и продаваем продукт, което ще допринесе за повишаване на жизненото равнище, подобряване на средата, в която живеят и работят и ще се използва като основен фактор за бъдещо устойчиво развитие и просперитет.

Главната цел, която ще се преследва за периода 2003 – 2010г. ще бъде: създаване на условия за устойчиво развитие на туризма.

- *Общински план за развитие на Община Криводол 2005 – 2013г.*

Относително благоприятно транспортно – географско положение и близост до Враца и Монтана, където се формира туристическо търсене. Липсва концепция за развитие на туризма.

- *Стратегия за развитие на туризма в Област Враца 2005 – 2015г.*

Устойчиво развитие на туризма, повишаване качеството на туристическия продукт, изграждане на добре развита туристическа инфраструктура, развитие като значима и интригуваща туристическа дестинация, акцентирайки върху традиционното българско гостоприемство на местното население, уникалната природа и богато културно – историческо наследство.

- *Общински план за развитие на Община Враца 2006 – 2013г.*

Развитие на туризма като перспективен и печеливш сектор от икономиката на общината и като полезна за здравето и познанието - общочовешка необходимост и потребност.

- *План за развитие на Община Мездра 2007 – 2013г.*

Възможности за развитие на селски, екологичен и религиозен туризъм.

Цялостна дейност на ДПП "Врачански Балкан" в областта на развитието на туризма

През годините на своето съществуване ДПП е направила много за развитието на туризма в района. Като първа стъпка може да се отбележи откриването през 1998г. на първия по рода си на територията на Северозападна България и третия на територията на страната информационен туристически център. Функциите му са свързани с повишаване на обществената осведоменост за дейността на парковата администрация и подпомагане на развитието на туризма в региона. Информационното обезпечаване се свързва с предоставяне на рекламни материали за възможностите за практикуване на селски и екологичен туризъм и обща информация за парка. В този си вид центъра просъществува до 2004го. По данни на служителите на парка за този период през него са преминавали по около 30 туристи дневно. След преместването си в центъра на града посещенията на място са намалели. Посещава се предимно от посетители от града, а от страната търсят информация по телефона. Електронният адрес на центъра е публикуван многократно, но информация по електронен път събират само специализирани организации.

Дейността на ДПП е в няколко насоки:

- *Информационна* – активен обмен на информация чрез: представяне на ПП "Врачански Балкан", запознаване със защитените територии и други атрактивни обекти на територията на парка, запознаване с последните тенденции в природозащитата, интернет страница, печатни материали;
- *Образователна* – запознаване с биологичното разнообразие, запознаване с проблеми на отрасъла и нови горски политики, стопанисване на горите, изменение в законодателството и др. Работа с местни, регионални и централни власти, неправителствени организации от страната и чужбина, териториални, браншови, продуктови туристически сдружения, средни и висши училища, спортни клубове, културни институции, музеи, занаятчии, туристически фирми и предприемачи от региона и страната. Работа с деца и различни съвместни инициативи с училищата - организиране на детски лагери – цел придобиване на начални туристически умения (ориентиране по туристическа маркировка, опъване на палатки, походи на територията на парка и др.). Обучение на домакинства от околните села в областта на селския туризъм. Обучение на планински водачи, подпомагане и развитие на алтернативни форми на туризъм.
- *Връзки с обществеността* – укрепване на регионалното сътрудничество и партньорство за използване на природните ресурси, трансгранично сътрудничество в областта на опазване на природата, организиране на международни срещи и инициативи, подпомагане развитието на регионален екотуристически продукт, участие в специализирани форуми. Срещи с представители на различни медии за пропагандиране развитието на туризма.

1.16.8. ПРОМИШЛЕННОСТ

На територията на парка се е развивала добивна промишленост още от древни времена. По тези места, които представляват най – източната част от Бегличкия и най – западната част от Базовския дял на Врачанската планина, са установени две големи

дислокации – разломи по които са протекли процесите на рудообразуването и са се формирали находищата на полиметални руди. В Плакалнишкия руден район са известни находищата "Каламината", "Плакалница", "Боров камък", "Седмочисленици", "Широкото лице" и "Рупите".

За рудник "Мина медна" е построена обогатителна фабрика "Елисейна" още през 1905г. Тя е работила с въжена линия до 1973г., като е обслужвала 9 рудника в района. След привършването на запасите въжената линия е спряна. Извършва се обединение на рудник "Плакалница", "Медна" и "Седмочисленици" с наименование - рудник "Мир" и обогатителна фабрика "Мир". Обогатителна фабрика "Мир" се е намирала на 16км югозападно от гр. Враца в землището на с. Згориград - разположена в средните склонове на Западна Стара планина. До обекта се е достигало с асфалтов път от четвъртокласната пътна мрежа. През района на площадката преминава далекопровод 20 KV, от който е бил захранен целия комплекс. Фабриката е била изградена с цел обогатяване на добиваната руда от находище "Седмочисленици" на рудник "Плакалница". От 1997г. не се извършва никаква производствена дейност в рудник "Плакалница", обогатителна фабрика "Мир", хвостохранилище "Згориград".

Във връзка с изпълнение на ПМС №142 от 01.07.2003гд. е прекратена работата на обектите и е изготвен проект за "Техническа ликвидация, консервация, рекултивация, пречистване на води и мониторинг на минни обекти", съгласно ПМС№140 от 1992г. и последвалите го изменения и допълнения. Обектите са подложени на рекултивация и възстановяване на околната среда от негативните последствия.

Хвостохранилище "Лютаджик" е разположено в землището на с. Лютаджик. То е с височина на стената 71 метра и воден обем от около 3 мил.куб.м. Съоръжението е запечатано, като неговото запълване с отпадък от флотационната фабрика на "Елисейна" е преустановено през 1997г. Изпълнен е проект за рекултивация - езерото е напълно отводнено и затревено, язовирната стена и страничните скатове са добре залесени с акациев дървета. Състоянието на колектора е добро, същият е тампониран и успешно извежда от съоръжението попадащите в чашата дъждовни води. От двете страни на съоръжението са изградени два канала /средна дължина на всеки – 1 500 метра/, чиято функция е да събират и извеждат извън сухото езеро стичащите се от страничните скатове повърхностни води. Безаварийното съществуване на обекта е гарантирано само в случай, че двата канала отвеждат успешно, извън чашата на съоръжението, стичащите се по склоновете повърхностни води. Необходимо е редовно да се почистват попадналите в двата канала скални и почвени маси, да се отстраняват прорастналите тревисти растения в пукнатините на бетоновите плочи и да се извършва текущ ремонт на бетоновата конструкция на каналите.

На границата на парка са действали и няколко кариери за инертни материали – при с. Паволче, с. Бели извор и др. В настоящият момент няма действащи кариери в границите на парка и в близост до него. Рекултивация на съществуващите кариери не е извършвана.

Понастоящем в парка промишленост не се развива.

Приложения I

(1.16.8; 1.16.4) Промисленост и селско стопанство по общини на територията на ПП "Врачански Балкан"

1.16.9. ИНФОРМИРАНост НА ОБЩЕСТВеностТА ЗА ПАРКА И ОТНОШЕНИЕТО КЪМ НЕГО

Природен парк "Врачански Балкан" с благоприятното си местоположение и близостта до общинския център, разнообразна природа, тишина и спокойствие, създадените условия за почивка, туризъм и спорт се е превърнал в традиционно място и символ на жителите на гр. Враца и прилежащите населени места, както и за посетители най-вече от гр. Бургас, гр. Варна, гр. София, гр. Козлодуй и др. Най-посещаваното място за отдих на територията на парка е района около пещерата

"Леденика". Второто по натовареност място е "Вратцата" и районът на "Лакатнишки скали". Районът на "Околчица" е най-посещаван през месец юни. Увеличава се посещаемостта от чуждестранни туристи на територията на парка – средно по хиляда и петстотин нощувки на година.

Данните от анкетата проведена през 2006–2007г. сочат, че посещенията се осъществяват от:

- Активни туристи на възраст от 19 до 40 години, следвани от тези над 50 години, традиционалисти, със средни до ниски доходи, регион Враца, София, Варна, Бургас и др.;

- Семейства с деца и самостоятелно пребиваващи, на възраст до 40 години, традиционалисти, със средни до ниски доходи, регион Враца, София, Варна, Бургас и др.;

- Специалисти в областта на екологията, природните науки, културното и археологическото наследство, търсещи нови познания;

- Чуждестранни туристи, възрастова група 40 – 60 години, нетрадиционалисти със средни доходи, Германия, Франция, Македония, Италия.

- Млади хора, възрастова група 14 – 35 години, нетрадиционалисти, търсещи познания и занимания с екстремни спортове, средни и високи доходи, от страната и чужбина.

Изводите, които могат да се направят:

Паркът се посещава най-вече от семейни хора и млади – несемейни. Младите практикуват предимно ски, делтапланеризъм, алпинизъм, велоспорт, пикник. Използват в повечето случаи личен транспорт.

По възрастните – пешеходен туризъм, лов и риболов, бране на билки. Достигат до парка предимно пеша и с градски транспорт до където е възможно.

Повечето от анкетирания са информирани, че територията е защитена. Против въвеждането на такса за посетители са 95%. За възстановяване на градския транспорт поне два пъти на ден са 80% от анкетирания. Всички са за изграждане на повече кътове за отдих, заслони, нови пътеки.

Дирекцията на ПП "Врачански Балкан" допринася много за повишаване на обществената осведоменост за дейността и подпомагане развитието на туризма в региона. Информационната обезпеченост се свързва с предоставяне на рекламни материали за възможностите за туризъм и обща информация за парка. Привличането на обществеността и образователните цели имат няколко аспекта:

- Популяризиране на природното наследство, биологичното разнообразие, защитените територии и значението им за екологичната стабилност на района;

- Идентифициране на целеви групи, определяне на интереси, създаване на партньорство на местно, регионално, национално, трансгранично, международно ниво за природозащитна дейност;

- Създаване на актуални демонстрационни, публицистични и образователни материали;

- Събиране и разпространяване на екотуристическа информация.

От направените интервюта и попълнените анкети, от телефонни обаждания в офиса и посетителските центровете на дирекцията се констатира, че има интерес към:

1. Информационно–рекламните материали, издавани от парка и препоръки за издаване на нови, допълващи сведенията за природните дадености и културното наследство;

2. Издаване на образователни брошури, книжки и провеждане на занимателни занятия, свързани с природата, които да бъдат в помощ на учителите;

3. Радио и телевизионни предавания за парка;

4. Организиране изложби, информационни, екологични кътове в училищата.

Важен момент в дейността на ДПП "Врачански Балкан" е поддържане на двустранни отношения с медиите на територията на общината и страната като цяло и информираността на обществеността за обекта.

1.17. НАСТОЯЩО ПОЛЗВАНЕ НА ПРИЛЕЖАЩИТЕ ТЕРИТОРИИ

Икономическата активност на населението е предимно в първичния сектор – селско, горско, ловно стопанство, рибна и добивна промишленост; следвана от вторичния сектор (индустрия) и сферата на услугите.

В околните на парка населени места няма вече замърсяващи производства. В 9 села няма никакво производство, в 3 села има дърводелски цехове, в 3 села - шивашки цехове, в 1 село – птичекланица, в 1 село циментов завод /"Холсим България"/, в 1 село производство на млечни произведения. Селското стопанство е предимно за задоволяване на лични нужди – 10 села. Обработваемата земя само в едно от селата е 85%, а в останалите между 15 и 40%. В три села по голямата част от земята е обхванаха от арендатори и в 1 село има оранжерия.

Развитието на животновъдството, също е предимно за задоволяване на лични нужди. В едно от населените места има свинеферма и в едно птицеферма. Най-голям е броят на овцете /7 335 бр./, следван от козите /6 787 бр/, крави /760 бр./, магарета /80 бр./.

Странично ползване не се развива в 6 от населените места. В останалите се събират гъби, билки и охлюви в минимални количества.

Трудови дейности свързани с парка на този етап има развити само в община Враца. Поставено е началото за развитието на такива и в община Мездра – с. Лютиброд и с. Очин дол.

Околопарковата зона обхваща прилежащите територии, които са социално – икономически свързани с парка. Голяма част от легловата и обслужващата база се намират на тези територии. Препоръчително е и в бъдеще, с цел опазване на уникалната природна среда на парка, такива обекти да се изградят главно в тази зона. В предпарковата зона се препоръчва да се извършват традиционни горски и селскостопански дейности, насочени към съхраняване и възстановяване на представителните за района екосистеми; създаване по отношение на архитектура, обем и функции база за рекреация, осигуряваща както обслужване на посетителите на парка, така също и допълнителен поминък на населението (хотелиерство, ресторантьорство, водачество), развитие на селски туризъм, което ще възроди изоставените махали (Старо село, Русинов дел), реализиране на противоерозионни мероприятия, рекултивация на нарушени терени.

В предпарковата зона преминават туристически маршрути към х. "Пробойница", х. "Бялата вода", х. "Тръстеная", х. "Ком", х. "Предел" и др. Тук преминава и международния планински маршрут "Е-3" /Атлантически океан – Карпати – Стара планина – Черно море/, известната Вазова пътека.

Община Своге:

На територията на общината има неголяма леглова база.. На нейна територия се намират най - големият брой хижи към които може да се направи връзка с маршрутите и обектите от ПП "Врачански Балкан".

- х. "Пробойница" - /1 004 м н.в./ се намира в долината на р. Пробойница на 15км от гара Лакатник, близо до с. Губислав, под м."Царичина". На 4 етажа, 100 места за спане, 10 бунгала с по 4 легла; Ел и В и К.

Може да се направи връзка с х. "Петрохан", х. "Бялата вода", х. "Пършевица";

- х. "Тръстеная" /1 130 м н.в./ се намира под връх Издремец. Двуетажна сграда с 30 места. Туристическа кухня, столова и сервизни помещения. Ел и В и К. Условия за ски спорт. Изходен пункт - с. Лакатник.

Може да се направи връзка – ман. "Седемте престола", х. "Пробойница".

Хижата е пункт от европейския маршрут "Е-3";

- *Ловен дом "Търсава"* – в едноименната местност на 60км от София – 40 места и площадка за хеликоптери;

- *манастир "Седемте престола"* – намира се в долината на р. Габровница, посока с. Осенов лаг. Разполага с 40 места за спане и ресторант. Изходно място е с. Елисейна. Връзка с маршрут за х. "Тръстеная";

- х. "Лескова" –/1 340 м н.в./ Намира се в мах. Лескова на с. Осенов лаг. Разполага с 28 места с общи санитарни възли и бани. Ел и В и К, туристическа кухня и столова. Наоколо е подходящо за къмпирание. Връзка с х. "Тръстеная", х. "Буковец", х. "Мургаш". Хижата е пункт от европейския маршрут "Е-3".

Приложения I

(1.17.1) Списък на местата за настаняване и подслон в непосредствена близост до границата на ПП "Врачански Балкан"

Община Вършец:

Общината е с утвърдени традиции от балнеоложки характер с регионално и национално значение. Като курорт от национално значение Вършец е разполагал с не малка по количество, но вече силно амортизирана материално-техническа база за отдих и лечение. По данни от общината сега има само около 420 легла, разположени в хотели и ведомствени почивни станции (на "Химко-медика" ООД, "Промислено строителство" ЕАД, "Дом на строителя" и др.) Голяма част от базите са стопанисвани от "ПРО" ЕАД София и функционират само сезонно, целогодишно се използва само Оздравителен дом "Тинтява". Повечето почивни домове освен основните предоставят и допълнителни услуги - консултации с медицински кадри, допълнителни съоръжения за физиотерапия, фитнес, други възстановителни услуги.

Голяма част от изградената база вече е амортизирана и не отговаря на съвременните изисквания за туризъм. Поради липса на туристи е занемарено и отдаването на частни квартири под наем, което е още една причина за спада на доходите на населението от общината.

Краткотрайният отдих е съсредоточен в м. "Бялата вода", м. "Зеленски дол", м. "Чуката", м. "Еленков дол", м. "Водопада", "Клисурски манастир".

Дълготрайният отдих най-добре е изявен в комплекс "Вършец" и комплекс "Спанчевци".

- х. "Бялата вода" /774 м.н.в./ се намира в м. "Бялата вода" под вр. Столовете. На два етажа, 69 места, туристическа кухня, Ел и В и К. Изходен пункт гр. Вършец.

Община Криводол

В общината няма изградена леглова база за отдих. Екотуризмът е приоритетен отраслов сектор на икономиката в района. Богатото природно и културно наследство предоставя солидна база за развитието на този поминък в Община Криводол и за създаването на модерни и атрактивни туристически продукти. Общината има разработен проект "Слънчево селище" - развитие на екотуризъм в Община Криводол, чрез изграждане на модерна туристическа инфраструктура и популяризиране на местните природни и културни значимости, който очаква одобрение и финансиране. Има много добри условия за развитие на "селски туризъм".

Община Враца

На територията на общината има достатъчно сгради за подслон и места за настаняване. Селата около парка са пряко свързани с развитието на туризма в района. Голямо бъдеще има селският и еко туризъм. В с.Паволче и с.Згориград имат регистрирани къщи за практикуване на този вид туризъм. Добър старт за развитие има пешеходния и познавателния туризъм, пещернячеството, алпинизмът. Необходимо е да се обърне по-голямо внимание за развитието на воден туризъм. За тази цел използваемите са поречието на р.Лева, яз.Дъбника и най-близките реки Огоста и Дунав.

Община Мездра

Изградената леглова база в общината е недостатъчна. Алтернативно развитие на туризма в тази част на парка е организирано от сдружение с нестопанска цел "Искърско дефиле" с адрес на управление с. Зверино. Негова инициатива е изграждането на етнографски комплекс "Дядо Йоцо гледа", леглова база в с. Очин дол, познавателни маршрути в района около селото.

Село Игнатица се явява връзката между Централен Балкан, Ржана планина и Врачански Балкан. Маршрут от с. Игнатица – м. "Преслап" – Дреново бърдо – м.

“Братилица” – х. “Оселна”; с. Игнатица – м. “Байрамов камък” – ман. “Седемте престола”;

В с. Осенов лаг /Ржана планина/ има развитие на конен туризъм. В района на селото има 18 броя оброци.

1.18. КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Културното наследство е предпоставка за развитие на познавателен туризъм. Многобройни са манастирите, музеите, галериите, паметниците на културата с историческа, археологическа и художествена стойност от местно и национално значение.

Първите известни на историята жители на **Свогенския край** са траките. Намерените знаци в Искърския пролом от IV – I век преди Христа показват, че по това време районът е бил в търговски отношения със Средиземноморския свят. През Римската епоха в пролома е имало селище, чиято цел е била да поддържа съществуващия римски път, минаващ от Сердика за северните провинции на Империята. Открити са и 13 укрепления, построени или поправени през същия период, които е трябвало да спират нашествията на варварите. От края на V век започват набезите на славяните. Един от постоянните пътища на заселването им минава през Искърския пролом към Софийското поле. Тези земи са включени в пределите на Първата Българска държава в началото на IX век, когато войските на хан Крум преминават оттук, за да превземат важния стратегически център Средец. От времето на Втората Българска държава са датирани две от църквите в общината – с. Дружево и с. Меча поляна /Искрец/. След падането на България под османска власт, населението в района се увеличава значително. Това е обусловено от стремежа на българите да се отдалечат от турските административни центрове. В част от селищата са регистрирани църкви, строени през XV – XVI век. През 1871г. оттук минава Апостола на свободата – Васил Левски. След Освобождението на България, Свогенският район е сравнително изостанал в икономическо отношение. В края на XIX век е прокарана ЖП линията София – Роман. Своге става гара и около нея се образува събран тип селище. След прокарването на ЖП линията животът в Искърския пролом постепенно се оживява. През 1921 г. е основана фабриката за захарни и шоколадови изделия.

На територията на община Своге има 14 читалища, които са културни средища с обществени библиотеки и разностранна самодейност в сферите на театъра, фолклора, музиката, изобразителните изкуства. Най-голямо е читалището в общинския център гр. Своге, създадено през 1907г. от Зарко Коцев, носещо името "Градище". В своята история, чрез разнообразната си дейност се е утвърдило като средище на традиции – местни и национални. А днес се превръща в духовен и възпитателен център за младото поколение. Характерно за дейността на читалището е събирането и популяризирането на местния фолклор – танцов и певчески, художествено-творческа дейност, център за работа с деца с увреждания, както и други дейности по популяризиране на културното наследство в региона. На територията на община Своге има останки от средновековно градище в м. "Куленица" /Лакатник/, от римски калета, много църкви и манастири.

Община Криводол още в най-дълбока древност развива висока за времето си култура. В пещерите край село Ботуня има неизследвани обиталища на първобитния човек от края на палеолитната /старокаменната/ епоха – 40 000г.пр.н.е. Още в началото на неолитната /новокаменната/ епоха – 6 000г.пр.н.е., тук се развива богатата праисторическа култура. През периода на медно-каменната епоха /5 000 – 4 000г.пр.н.е./ в земите на днешна Западна България се зараждат и развиват две оригинални и последователни по време халколитни култури – култура "Градешница" и култура "Криводол". Край с. Градешница е открита глинена плоча с писмени знаци – образец на първата писменост в Европа. Този ценен експонат се намира в Националния исторически музей. По време на траките и римляните тук е кипял бурен живот. Характерно за тези земи по време на късноримската епоха е наличието на много имения, вили и крепости. От един каменен надпис от II век научаваме, че

днешният гр. Криводол е разположен върху територията на римския град Тафтиомозис. Това е първият зрим знак, доказващ, че древното име на Криводол е Тафтиомозис. През 1910-1913г. се изгражда железопътната линия, свързваща столицата с дунавския край и Северозапада, построява се гара. Това прави селището естествен транспортен, търговски и културен център.

На територията на общината действат читалища с обособени библиотеки в тях: "Н. Й. Вапцаров - 1924", гр. Криводол; "Светлина - Ракево", с. Ракево; "Светлина - Краводер", с. Краводер; "Светлина - 1940", с. Главаци; "Бъдеще - 1927", с. Градешница; "Развитие - Лесура", с. Лесура; "Просвета - 1921", с. Пудрия; "Пробуда - Осен", с. Осен и "Светлина" с. Главаци.

Историческият музей в гр. Криводол съдържа експонати от "етнокултура Градешница" и "етнокултура Криводол", намерени при разкопки в землището на селища от общината и етнографска сбирка, с експонати дарени от местната общност. Художествена галерия съхранява експонати от всички жанрове на изобразителното изкуство, предимно дарения.

В община Криводол могат да се посетят праисторическо селище – пещера "Задната дупка" в местността "Камъка" край с. Ботуня, Античната вила край с. Галатин, манастирски комплекс "Св. Йоан Предтеча" край с. Градешница.

Историята на Вършец започва далеч в миналото. Археологическите находки показват, че Вършецката котловина е била обиталище на първобитни хора, на траките, преживяла е римската и византийската епоха, идването и отсядането на славяните, които дават и името на града, както и времето на българските царства и многовековни робства. За миналото на община Вършец говорят множество старинни паметници на културата – останки от римски крепости при кв. Заножене, антична и средновековна крепост при с. Горно и Долно Озирова, църквите "Св. Никола", "Св. Георги", "Клисурския манастир". Намерените останки от римски балнеологични съоръжения и предмети в града свидетелстват за използването на лековитите минерални води още от древността. В околностите на гр. Вършец има останки от римска крепост, средновековен манастир, следи от антично рударство и други.

В различните исторически епохи **град Враца** се е развивал като значимо обществено, пазарно и културно средище. Следите от човешка дейност по тези места датират още от новокаменната ера. Първите обитатели – тракийското племе трибали, развили висока материална култура, останки от която се намират и днес на територията на Врачанския регион. Уникалните находки, открити при археологическите разкопки на Могиланската могила във Враца, в с. Букьовци и в с. Рогозен носят богата информация за процъфтяваща древна цивилизация. Римляните, които оценили географското и стратегическо положение на земите около пролома, ги превърнали в непристъпна крепост, контролираща най-късия път от Дунава към юг и запад и към богатите рудни находища високо в планината. Върху руините на крепостта славяните съградили селище, което нарекли Вратица – твърдина с важно значение през втората българска държава. В средните векове то разширило границите си и се превърнало в голям център. От това време са останали в наследство многобройни паметници на духовната и материална култура. През възраждането градът дава много светли личности, оставили трайни следи в политиката, дипломатията, национално-освободителното движение, в културата и просветата. Тези епохи, събития и хора са показани в богатите експозиции на Регионалния исторически музей на града, Етнографско - възрожденския комплекс "Св. Софроний Врачански", Районната библиотека, читалище "Развитие" и др. Църквите във Враца са местата където се е извършила подготовката и опита на местния революционен комитет за въстание през 1876г. – Храм паметник "Свети Софроний епископ Врачански", историческия храм "Свето Възнесение". В околностите на града се намират и манастирите "Иван Пустини", "Мътнишки", които са свързани с историята на България.

Много обекти има в община Враца: местността "Милин камък" край с. Баница, лобното място на Христо Ботев в местността Йолковица, Мемориален комплекс "Ботев път", средновековните рудници "Плакалница" и "Медна" край с. Згориград, връх Околчица – място на сражение на Ботевата чета и паметник на Христо Ботев и др.

Многобройни са обектите и в **община Мездра** - в ляво от "Ритлите" е историческият "Рашов дол", където са убити дванадесет Ботеви четници и където в малка гробница се съхраняват костите на героичните българи. От "Рашов дол" през р. Искър се намира пътят на баба Илийца, минаващ през "Просечен камък" и стигащ до "Черепишкия манастир". Крепостта Калето – на брега на р. Искър - гр. Мездра върху останки от халколитната епоха, многократно разрушавана и изградена по време на Рим, Византия, Първо и Второ българско царство, защитавала естествената връзка между Южна и Северна България и прилежащия град. Добре запазените останки от крепостни стени и жилища са от края на XIV век. Праисторически селища в околностите на селата Горна Кремена, Ребърково, Старо Село, Горна Бешовица, Цаконица. Тракийски селища - до селата Долна Кремена, Старо Село, Лютиброд. Средновековни селища, крепости и църкви - до селата Дърманци, Ребърково, Старо село, Лик, Ослен Криводол, Зверино, Лютиброд, Игнатица, Типченица. Крепост "Големия град"- с. Старо село, тераса с формата на равнобедрен триъгълник - отнесена към ранно византийската епоха, най-вероятно при Юстиян I /527-565 г./, средновековна крепост "Градище" - архитектурна забележителност намираща се на 3,5км. от с. Зверино, Черепишкият манастир "Успение Богородично", "Тържишки" /"Струпешки"/ до с. Старо село. В с. Очин дол – в най-високата част на селото, през 2002г. бе разкрит ранно християнски храм, уникален с плана на изграждането си. В община Мездра има уникални църкви : църквата "Св. Николай" в с. Долна Бешовица, църквата "Св. Димитър" с. Горна Бешовица ,църквата "Св. Никола" с. Царевец, строена през XVII век, останки от Средновековна църква край село Лютиброд функционира през 12–14 век, ранно християнска базилика край село Лютиброд и др.

Богат е културния и фолклорния календар, включващ националните и традиционни празници и обичаи на всяко едно населено място – Коледа, Заговезни, Великден.

Село Миланово провежда събор на 24 май, курбан на Св.Тройца и на Кръстов ден; с. Дружево на Илинден – курбан на селото, на Спасов ден – традиционен събор;с. Оплетня на 14 юни – традиционен събор; с. Горна Бела речка – от 20 до 24 май провежда фестивал на киселото мляко; с. Долна Бела речка – събор началото на м.юни; с. Горно Озирова – събор на 29 август; с. Долно Озирова – събор на 2 август и земляческа среща на 30 юли; с. Стояново – събор на 8 ноември; с. Главаци – събор на Петков ден; с. Краводер – събор на 24 май; с. Бели Извор – събор на Св. Дух оброк на Малка Богородица, молебен за дъжд; с. Лютаджик – събор на 28 август; с. Згориград – ден на заврения зет; с.Паволче – 2 юни празник на селото, курбан на Илинден; с. Лютиброд – събор на 2 юни, фолклорен фестивал "Балкана пее" от 5 до 10 юни; с. Зверино – 4 юни ден на селото с международно участие, събор на Димитровден, курбани на Спасовден и Илинден; с. Елисейна – събор 28 юни Св.Елисей, оброк в м. Рудината; с.Очин дол – събор първата събота на м. декември, 4 obroka на Все Светии, Св. Спас, Св. Дух, неделята на слепия, 28 май – събор на населените места по Искърското дефиле.

Ежегодно се провежда Национален туристически поход "Козлодуй – Околчица" по пътя на Ботевата чета, в който участват туристи и поклонници на подвига на Христо Ботев и неговата чета от цялата страна.

Традиционно се празнуват Лазаровден – празник на нивите, пасищата и горите; Цветница – празник на цветята, природата, красотата и здравето; Трифон зарезан – празник на плодородието и виното.

В гр. Вършец се провежда фестивал на спомените с международно участие, традиционен пленер на изкуствата, празник на курорта Вършец, минералната вода и Балкана, преглед на художествената самодейност.

В гр. Враца се провежда Национален преглед на малките театрални форми – организиран от община Враца, Драматичен театър – Враца и финансовата подкрепа от министерство на културата; международен младежки любителски театрален фестивал "Време" – организиран от Младежкия дом – Враца с подкрепата на Министерство на младежта и спорта; Младежки музикален форум – организиран ежегодно от Филхармония – Враца, общинските културни празници: "Ботеви дни във Враца".

Паметници на културата по смисъла на Закона за културното наследство

За територията на парка по ЗКН са обявени през годините десет обекта и един е в процедура по обявяване.

□ **Мемориален комплекс "Ботев път"**

Разположен върху площ от 549,5 ха на територията на шест общини – Враца, Козлодуй, Мездра, Борован, Мизия и Бяла Слатина. Основната част на комплекса е 120 километрова алея, маркираща пътя на Ботевата чета от Козлодуйския бряг до Врачанския балкан – м. "Йолковица", лобното място на Христо Ботев. Тя е очертана от двете страни от по два реда дървета и храсти. Оформянето на алеята започва след излизане на Постановление №89/1958г. на Министерски съвет.

От 2003г. на МК "Ботев път" е поверено поддържането и опазването на туристически комплекс "Околчица" с паметника на вр. Околчица.

Дължината на пътеката преминаваща през територията на ПП Врачански Балкан е 5 км. Ботевият път преминава през отд.127/е,ж,з,л,з1,и1,л1; отд.128/15-1,н1,д3,г3; отд.139/е,о,1,2; от ДГС "Враца" и през земеделски територии на с.Челопек и с.Паволче (м. "Качуля", м. "Крушовица").

По определения маршрут всяка година минават групи от Националния туристически поход "Козлодуй – Околчица", които се включват във възпоменателното тържество в м. "Рашов дол" на 3 юни.

На лобните места на Давид Тодоров и Перо Херцеговинеца – членове в щаба на четата са оформени мемориални кътове. По пътя за Рашов дол, в м. „Панковата кория“ е оформен детски кът за отдих, носещ името на двете овчарчета Петко и Герго , загинали в сражение заедно с четниците от групата на Георги Апостолов. В м. "Кривульо", на мястото, където Ботевата чета е водила сражение с башибозуците, е изграден туристически заслон. На вр.Околчица има организиран информационен център, а в с.Челопек - къща-музей на баба Илийца.

□ **Местност "Рашов дол"** – Паметник на културата, включен в "Списъка на историческите паметници от националноосвободителните борби във Врачански окръг" (ДВ, бр. 18 от 1979 г.; допълнен ДВ, бр. 99 от 1993 г.) на Министерство на културата – отдел 97- к от ДГС "Мездра" – **площ 1,0ха** (по ЛУП от 1980 г.) – той е част от ПЗ "Ритлите". Тук намерили гибелта 10 четника от Ботевата чета и 2 овчарчета. МК "Ботев път" с помощта на с.Челопек са изградили исторически екопътека "Рашов дол".

□ **Черепишки манастир "Успение Богородично"** - сгушен в подножието на величествени бели скали в красивия Искърски пролом – част от земеделска територия с кад.номер 017.004 от землището на с. Лютиброд и площ около 2,0 ха.

Манастирът се оформя като комплекс през 14 век. Въпреки многобройните преустройства църквата в манастира е запазила първоначалният си вид от 1612 година. Тя е еднокорабна с обширно предверие, открита галерия и островърх купол. Интерес представлява дърворезбованият иконостас, старата му част, която представлява владишкия трон и сребърна мощехранилница от 1792 година. Особено атрактивна с вградената в нея естествена скала е т.н. Рашидовата къща. Според легендата тя е построена през първата половина на XVIII век с дарение на богат турчин, чиято дъщеря получила изцеление в манастира.

Към момента манастирът е действащ – извършват се литургии, кръщенета, отбелязват се подобаващо религиозни празници. Има предпоставки за развитие на бизнес и конферентен туризъм. В близост е до шосеен път и жп спирка, има място за паркиране и възможност за хранене.

□ **Манастир "Св. Иван Пустини"** – известен още като "Иван Касинец", а след 1928г. "Св. Иван Рилски" се намира на 6 км северозападно от гр.Враца, землището на с.Бистрец - отд.62/6 с площ 0,2 ха от ДГС "Враца", построен на мястото на антично светилище.

Стенописите от църквата, заедно с постницата в скалите са обявени за паметник на културата от национално значение. През 17 век активна дейност развива златарско ателие в което чипровските майстори Никола и Пала създават много известното уникално произведения на Чипровската школа – престолен сребърен кръст с позлата и цветни камъни, потир с образите на светците Иван Рилски, Йоан Богослов и Христос (има ги в скалните стенописи, в постницата, както и на щампи и икони през

Възраждането). На север и на юг от манастира личат основите на две калета. През Възраждането е имало килийно училище. Бистрешкият манастир е свързан и с началото на туристическото движение във Враца. От 2003г. е възстановена традицията да се провежда събор на 28 август. В периода 2006г-2008г. е реставрирана църквата с уникални стенописи с животински елементи, датирани XI – XIIв. Построена е магерница и помещения за свещениците по инициатива и с труда на хора на петте прилежащи селища. Предложение за изграждане на малка туристическа база за преспиване в близост до манастира.

□ **Мътнишки манастир "Св.Никола"** - води началото си от XVII век. Намира се в землището на с.Краводер, част от земеделска територия с кадастрален номер 000.180 с площ 0,5 ха. Разоряван няколко пъти от турци и кърджалии, докато в по-ново време е съграден с четири сгради, с 16 стаи в тях, за монасите и посетителите. В настоящият момент стопанските сгради са разрушени. Възстановена е църквата.

□ **„Крепост Долно Озирова“** – археологически паметник с местно значение. Датиран от римска и късноантична епоха, вероятно използвана и през средновековието. Намира се в землището на с. Долно Озирова, община Вършец, горска територия от ДГС „Берковица“, отдели 316"б", 317"а", "д", с обща площ 4,2ха.

Границите са определени с протокол от 29.05.2008г. на междуведомствена комисия и обхващат правоъгълна територия: със страни 300 на 140м, като северната граница представлява успоредна линия на 20м, северно на билото на възвишението, с дължина по 150м на изток и запад от триангулационна точка №4500.

□ **Античен водопровод, с.Долно Озирова** – археологически паметник с местно значение. Землище на с.Долно Озирова, община Вършец, местността „Градище“, на 1км северно от с. Долно Озирова.

□ **„Горно Озирова кале“**- археологически паметник с местно значение. Землище на с.Горно Озирова, община Вършец, местността „Котля“, на 10км източно от с.Горно Озирова. Според налична публикувана информация там са регистрирани останки от зидове на средновековна крепост, изградена от ломен камък с бял хоросан. Крепостта е заемала площ от около 0,05ха. Точното място не е определено.

□ **Средновековна крепост "Вратцата" (Вратица)** – архитектурно-строителен обект с "национално значение" – прохода "Вратцата".

□ **Средновековна крепост "Шишманово кале" (Коритен град)** - археологически обект с "местно значение" – на левия бряг на р. Искър, на 0,57км северозападно от с. Лютиброд.

Предложение за обявяване на паметник на културата:

"Антично и средновековно укрепление" - намира се в м. "Градище", землище на гр.Враца - отд.90/г и б с площ 4,4ха - направено от експерти от РИМ-гр.Враца.

За територията на парка от съществено значение е възстановяването на запустели и рушащи се обекти, повечето под атаката на иманяри, а там където по икономически причини това е невъзможно – тяхното консервиране и защита. На територията на парка действащ е само **„Черепишкия манастир“**. **Мемориален комплекс "БОТЕВ ПЪТ"** – обявен за **Групов исторически паметник на културата от национално значение**, - самостоятелен статут на управление, извършващо се от Управление Мемориален комплекс "Ботев път" към отдел "Други дейности на културата", Община Враца - Рашов дол – обявен за паметник на културата.

От спешни възстановителни дейности се нуждаят останалите обекти на територията на парка - **Манастир "Св. Иван Пустий"; Мътнишки манастир "Св. Никола"; църквата "Рождество Богородично" в кв. Старо село – с. Миланово, античната базилика и раннохристиянския храм в с. Очин дол, рушащите се църкви – източно от „Ритлите“ при Лютиброд и край с. Дружево.**

Продължаване на проучванията и консервиране на археологическите обекти.

Приложения I

(1.18.1) Културно наследство по общини и землища на ПП "Врачански Балкан"

1.19. СТРУКТУРА НА ЛАНДШАФТА И ЕСТЕТИЧЕСКИ КАЧЕСТВА

ПП "Врачански Балкан", съгласно Системата на регионалните таксономични единици при ландшафтното райониране на България (География на България. Монография БАН с.1997г.) попада:

Б. Старопланинска област

V. Западно-Старопланинска подобласт

37. Понорско-Врачански район

38. Искърски район

Съгласно типологичното ландшафтното райониране на страната (проф. Петров П. "Базисна геологична класификация на ландшафтите в България" 1989г.), ПП "Врачански Балкан" обхваща **2 класа, 6 типа, 6 подтипа, 11 групи**:

КЛАС 3. КОТЛОВИННИ ЛАНДШАФТИ:

тип:

3.7. Ландшафти на умереноконтиненталните ливадно-степни и лесо-ливадно-степни котловинни дъна

подтип:

3.7.14. Ландшафти на ливадно-степните хълмисти дъна на вътрешнопланинските котловини

група:

3.7.14.28. Ландшафти на ливадно-степните хълмисти дъна на вътрешнопланинските котловини с неспоени кватернерни наслаги и с висока степен на земеделско усвояване

тип:

3.8. Ландшафти на субсредизимноморските ливадно-степни и лесо-ливадно-степни котловинни дъна

подтип:

3.8.17. Ландшафти на ливадно-степните, предимно хълмисти, дъна на вътрешнопланинските котловини

група:

3.8.17.37. Ландшафти на ливадно-степните дъна на вътрешнопланинските котловини с неспоени кватернерни наслаги и с висока степен на земеделско усвояване

3.8.17.38. Ландшафти на ливадно-степните дъна на вътрешнопланинските котловини с плиоценски песъчливоглинести наслаги и висока степен на земеделско усвояване

3.8.17.39. Ландшафти на лесо-ливадно-степни възвишения сред дъната на вътрешнопланинските котловини от масивни и метаморфни скали със сравнително малка степен на земеделско усвояване

КЛАС 4. ПЛАНИНСКИ ЛАНДШАФТИ:

тип:

4.10. Ландшафти на умереновлажните планински гори

подтип:

4.10.21. Ландшафти на среднопланинските широколистни гори и вторични ливади

групи:

4.10.21.50. Ландшафти на среднопланинските широколистни гори върху безкарбонатни седиментни скали

4.10.21.51. Ландшафти на среднопланинските широколистни гори върху масивни и метаморфни скали

4.10.21.52. Ландшафти на среднопланинските широколистни гори върху варовикови скали;

тип:

4.11. Ландшафти на високопланинските ливади

подтип:

4.11.25. Ландшафти на високопланинските субалпийски ливади и храсти

*групи:*4.11.25.63. *Ландшафти на високопланинските субалпийски ливади и храсти върху интрузивни скали*

тип:

4.12. Ландшафти на голите планински скали

подтип:

4.12.27. Ландшафти на голите планински скали и сипеи в структурно-ерозионен релеф

*група:*4.12.27.70. *Ландшафти на планински скали и сипеи в структурно-ерозионен релеф от интрузивни скали*4.12.27.71. *Ландшафти на планински скали и сипеи в структурно-ерозионен релеф от карбонатни скали*

тип:

4.13. Ландшафти на планинския открит (гол) карст

подтип:

4.13.29. Ландшафти на умереновлажния планински открит карст

*група:*4.13.29.75. *Ландшафти на умереновлажния планински открит карст в седиментни карбонатни скали*

Използваната типологична таксономична система, чрез която са определени отделните йерархични рангове и единици, е пряко свързана с категориите в горската таксация на терена и по този начин е свързана единно с типологията на ландшафтите.

Съвременната ландшафтна структура на ПП „Врачански Балкан“ е представена от 67 ландшафтни вида, структурирани по типове ландшафти както следва:

- **Горски ландшафти** – 40 вида, с площ **17 443.4ха** (63,8% от територията на ПП) - представен е най-широко на територията на парка и заедно с ливадния и скален ландшафт дават облика на ПП.

Заемат денудационно-ерозионните склонове и някои денудационни заравнености. Обхванати са и трите подтипа – иглолистен, широколистен високостъблен, широколистен нискостъблен.

- **Горски иглолистен – 11 вида**, от 1.1 до 1.11, с площ 1 844.7ха (10.6% от горската площ). Най-голямо участие – 913.7ха (50.0%) има *1.9 Склонов, средно богат, мезоморфен* и *1.7 Склонов беден ксероморфен* - 698.4ха (37.9%). Има вторичен произход. Представен е от черборови и бялборови култури. Пръснат е мозаечно по цялата територия на парка. Счита се, че има естествен произход в м. „Боров камък“. Културите са създадени върху стръмни, бедни месторастения и ерозирани терени с цел укрепване, но променят естествените местообитания. В перспектива се предвижда тяхното участие постепенно да намалява и постепенно да се подменя с характерна за условията широколистна растителност.

- **Горски широколистен високостъблен – 11 вида**, от 2.1 до 2.11, с площ 4593,3ха (26.3% от горската площ). Най-голямо участие има *2.8 Склонов, средно богат, мезоморфен* – 3 539,7ха (77.1%). Това са най-представителните горски ландшафти, с възраст над 90 години, с участие на бук, горун, цер, благуи. Разположени са във високите части на планината, основно във Врачанското стопанство и в ДГС „Берковица“, където букът участва почти равностойно с горун. Добре запазени и компактни са стогодишни букови насаждения в м. „Барките“. Перспективата е съхраняване и увеличаване на тяхното участие.

- **Горски широколистен нискостъблен – 18 вида** от 3.1 до 3.18, с площ *11 005.4ха* (63.1% от горската площ). С най-голямо участие са представени *3.14 Склонов, средно богат, мезоморфен* (4 229.6ха - 38.2%); *3.11 Склонов, беден, ксероморфен* (3 531.7ха - 32.2%) и *3.10 Склонов много беден ксероморфен* (2 648.7ха - 24.2%). Те са резултат от неразумното стопанисване на горите в миналото, ерозията, обеднялата почва и пр. Преобладават чисти и смесени нискостъблени и издънкови гори от келяв габър, мъждрян, цер, зимен дъб, акация и

др., като тенденцията е към подобряване на видовия състав и постепенното им превръщане в семенни.

- **Ливадни ландшафти** – 14 вида – от 4.1 до 4.14, с площ 753,7 ха (2.8% от площта на ПП). Забелязва се една тенденция към намаляване, за сметка на горските ландшафти, в резултат на много активни сукцесионни процеси през изминалите десет години, в резултат на силно намалялата паша и коситба на територията на ПП. Част от тях са се самозалесили, други - силно подивели и захрастили, а други са компроментирани от настанила се папрат и магарешки бодил. Заемат предимно денудационно-ерозионните склонове, а също така денудационните заравнености в платовидната средна част и високата южна част. Изградени са от ливадно-тревна растителност. Възникнали са вторично на мястото на обезлесените и ерозирани терени с изтощен и намален почвен слой. С по-голямо участие са представени 4.7. Склонов, беден, ксероморфен (291.8ха – 38.7%) и Склонов, средно богат мезоморфен (257.2ха – 34.1%), останалите са с малко площно участие и сравнително равномерно процентно разпределение.

- **Скални ландшафти** – в значителна степен те дават спецификата на ПП. Заемат значителни площи (2 277.9ха – 8.3%). Преобладават карбонатни седиментни скални формации, които обуславят образуването на характерни карстови форми в съвременния релеф на ПП. Те са диференцирани на негативни и позитивни. Негативните са представени от понори, въртопи, валози, ували, слепи долини и др. От позитивните – кари, карни повърхнини, карстови стени, скални стъпала, скални корнизи и др. Покритият или подземен карст е широко представен от: пещери, пропасти, ями и др. Значително е участието на скалните формации от юрско-долнокредни карбонатни седименти, включващи сиви дебелопластови неясно ядчести варовици. В тях са образувани подземните карстови форми – пещера „Леденика“, „Ледницата“, „Кчеляшка дупка“. На някои места („Вратцата“, „Медковски дол“) се наблюдават къси тесни пещери, които са образувани в пластовите междини.

Откритите карстови форми в юрско-долнокредната карбонатна формация са представени от голям брой въртопи и обширни карни полета, разположени по заравнените карстови участъци. Увалите, като по-големи негативни карстови форми, имат плоско дъно с голям брой въртопи, запълнени с глинести наноси. Те имат дълги оси, перпендикулярни на посоката на проектиране на пластовете (Очински валог, Говедарник и др.) Някои са развити по посока на простиране на пластовете. На североизток и изток от Згориградското долинно разширение се намират увалите „Езерото“, „Медна“, „Дзеврец“ и „Хайдушки трап“. В местността „Топилките“ – увалите „Топилката“, „Скървенико“ и „Студен трап“. В „Езерецката долина“ се намират увалите „Киселица“, „Крушовица“ и „Йолковица“. Покрай шосето с. Челопек – Околчица са образувани „Долния“ и „Горния“ валог, „Липата“ и „Дълга“. Долнокредните карбонатни седименти са развити в Североизточната периферия на ПП. Представени са от Лютибродската скална свита (песъчливи варовици и варовити пясъчници) от Черепишката скална свита (светли органогенни масивни варовици). Характерни земеповърхни форми в тези карбонатни скални формации са природните забележителности „Ритлите“ и „Черепишките скали“. Карбонатните скални формации от средно- и горнотриаската възраст се разкриват в южните части на парка. Те са представени главно от Милановската скална свита и Русиновделската скална свита, включващи сиви дебелопластови и тънкослойни доломити. На тях са развити характерни карстови форми от типа на скалните корнизи и скалните стени – „Кобилини стени“, „Маркови откоси“, „Коритски стени“ и др.

Силикатните скални формации са представени от долнопермски брекчоконгломерати и пясъчници – Вранска скална свита и долнотриаски пясъчници и конгломерати – Петроханска скална свита. Тези скали се развиват в северната половина на ПП и изграждат различни по наклон склонове и денудационни заравнености във вътрешността на Врачанската планина. Подобно е положението и в южната част на планината, където разкритие имат Карбон-пермските силикатни скали от Вранската, Букската и Зверинската скална свита, представени от брекчоконгломерати, конгломерати, пясъчници и др. Като цяло силикатните скални седименти заемат незначителна част от територията на ПП. Същото се отнася и за скалните комплекси от магмените интрузивни скали. Обликът дават 5.2 Скален седиментен карбонатен, заемащ 2 028.0ха (89% от скалните ландшафти).

- **Типът „аграрен ландшафт“** е застъпен значително на територията на парка – 6241.7 ха (22.9% от територията на ПП) – втори по размер след горския. Обхваща и трите му подтипа, а най-широко е представен ливадно-пасищният (5964,2 ха – 95,6%). Той също както

и ливадният, не се използва интензивно и са започнали процеси на захрастяване, самозалесяване и загуба на пасища.

- **Типът „техногенен ландшафт“** заема сравнително малка територия – 585,4ха (2.1%), като се срещат представители и на трите му подтипа. Към 6.1 *Техногенен комуникационен* са включени териториите на всички категории пътища, просеки и паркинги. Към 6.2 *Техногенни градоустройствени* - всички територии, свързани с някакво строителство на територията на ПП – сгради за обслужване, информационни и посетителски центрове, почивни бази и хотели, производствени сгради, кошари, кътове за отдих и т.н. Към 6.3 *Техногенни индустриални* – територии, свързани с производствена дейност – бивши табани, хвостохранилища, кариери.

- **Аквален ландшафт - заема площ от 35.3 ха** и включва всички водни площи, групирани в подтиповете „речни“ и „мочурливи“ ландшафти.

Приложения I

(1.19.) Разпределение на площта на ПП „Врачански Балкан“ по типове и видове ландшафти

Естетическите качества на ландшафта се определят в най-голяма степен от непрекъснато сменящите се картини и динамичния характер на релефа. Всички форми на терена като стръмни склонове, остри била, хълмове, долове и малки котловинки, със съответната им растителност, спомагат да се очертае силуета и утвърждават характерните доминанти на ПП. От пресечеността на терена произлизат богатите пейзажни пространства, динамичността и интензивността на светлинните и сенкови ефекти. От цялото Искърско дефиле, Врачанското поле се налага с мощната снага на Врачански Балкан, скален комплекс Врачански карст, естествената входна врата към парка – ждрелото „Вратцата“, връзаните речни долини на р. Лева, Златица, Черна, на Войводин дол, Манастирски дол, Метковски дол, характерните сипейни склонове с храсталачни съобщества – „Веждата“, с невероятните скални образувания. Живописните скални комплекси, които се разкриват от всички страни на Балкана, като мощни акценти – от юг като отрязани с нож, показващ ни цялата геоложка история – Лакатнишки скали, следват Кобилини стени, уникалните „Ритли“ и „Черепишки скали“, след завоя в Северна посока откъм Враца – цялата снага на Балкана – изразения скален венец Веждата, преминаващ във внушителния Врачански карст, разсеченото ждрело на Вратцата; Черните дупки над Бистрец, Ключни връх над Мътнишки манастир и от там, движейки се в западна посока – мощната снага на Крещта и Котля Балкан. Голямата денивелация е станала главен „виновник“ да се удивяваме и прехласваме пред най-високия водопад – „Скакля“, невероятно красивия „Боров камък“ и множество други по-малки, но също така красиви и запомнящи се обекти (над 100 за целия парк). Силно развитият трислоен карст е един от най-богатите на пещери и пропасти, приютили уникална пещерна фауна и непредвидими красоти, оставащи скрити от погледите на човека. Тук са разположени над 500 познати пещери, от незначителни дупки и ниши до най-дългата – „Темната дупка“; най-красивата пещера в България „Змейова дупка“; отворената за посещение, благоустроена пещера „Леденика“; красивите и богати на подземна фауна „Ръжишката“, „Новата пещера“, „Серапионовата дупка“; пропастните пещери в района на м. „Барките“ и мн. др. Безкрайните погледи от ПП разкриват многопланови перспективи от върхове – от най-високите – Бегличка могила, Пършевица, м. „Кравя“, Ушите, Бук, вр. Добралин, по целия път от с. Челопек към Околчица, от м. „Рудината“ над Елисейна и т. н., далеч на юг и север с цялото многообразие и сменящ се пейзаж, докато в долините между тях се налагат гледки в близък план, които в детайл показват акцентите на типичното за ПП флористично богатство и геоложки феномени.

Естетическите достойнства на ландшафта са силно повлияни от сезонната смяна, характерна с богат колорит. С еднаква сила въздействат свежозелената окраска на горите, пъстротата на цъфтящите поляни и топлата гама от жълто, оранжево, червено и кафяво на горските масиви през есенните месеци. Типологията на ландшафта дава възможност за илюстриране на хоризонталната ландшафтна структура на територията на ПП. Тя помага да се обособи функционалното зонироване, композиционното решение, решението на пътно алейната мрежа, на проектираните мероприятия при горските ландшафти, както и решенията на някои от детайлите. За определяне на типологията на ландшафтите на ПП „Врачански Балкан“ е използвана специално изработена методика на проф. П. Петров и доц. Н. Пипков.

1.20. СЪСТОЯНИЕ НА КОМПОНЕНТИТЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Опазването на околната среда, екологосъобразното усвояване на природно-ресурсния потенциал и поддържането на природен комфорт за населението на определена територия е един от най-важните и стратегически приоритети в развитието на България през следващите години. В тази връзка изясняването на въпроса за качеството на околната среда и състояние на природните ресурси е от първостепенно значение за провеждането на адекватна екологична политика, гарантираща опазването и.

1.20.1. СЪСТОЯНИЕ НА АТМОСФЕРНИЯ ВЪЗДУХ

На територията на **община Своге** няма значими замърсители на атмосферата. През 2003г. са реализирани ограничени емисии на вредни вещества – неметанови летливи органични съединения 5,79 т. /3,59% от емисиите в рамките на областта, / двуазотен окис 0,72 т. /4,90%/ и метан 744,04 т. /5,40%/.

Характерна за **Община Вършец** е чистата природна среда. Малкото предприятия на територията не замърсяват въздуха.

Съгласно изискванията на наредба №7 към закона за чистотата на атмосферния въздух /ЗЧАВ/, община Криводол се отнася към районите, в които нивата на замърсителите /азотен двуокис, серен двуокис и ФПЧ/ не превишават долните оценъчни прагове. На територията и няма значими неподвижни източници на вредни вещества в атмосферата.

Качеството на атмосферния въздух във въздушния басейн на **община Враца** е функция от въздействието на климатичните фактори и емисиите на вредни вещества, главно от местни източници – от промишлена дейност на предприятията, от горивните уредби, бита и транспорта.

На територията на гр. Враца са обособени три промишлени зони: Северна, Северозападна и Югоизточна, всяка от които има своя дял в замърсяването на въздуха, въпреки намаления капацитет на работещите предприятия.

Транспортът и битовото отопление имат дял в замърсяването на въздуха с прах, оловни аерозоли, въглеродни оксиди, въглероден диоксид и ФПЧ10. В селата Згориград, Челопек, Лютаджик, Бистрец няма производствени дейности, водещи до замърсяване на околната среда. Качествените показатели на атмосферния въздух в тези райони отговарят на изискванията на Наредба №14 на МЗ и МОСВ.

Основен източник на емисии във въздуха в община Мездра е парната централа на фирма "Сънитекс" АД, която произвежда платове и спално бельо. От средата на 2002г. централата е газифицирана. Наблюдава се също повишена запрашеност на въздуха в районите на фирма "Вархим" ЕООД. Проблемите със замърсяването на атмосферния въздух от "Елисейна" ЕАД не съществуват поради спиране на работа на дружеството. Всички останали източници на замърсяване на атмосферния въздух са с минимални емисии – горски и полски пожари, транспорт и бита. Следва да се отбележи праховото замърсяване на територията на населените места. Търсят се възможности за въвеждане на практика за регулярно миене на улиците, което е единствения ефективен начин за справяне с проблема.

От всичко казано по горе се налагат няколко извода:

- Основни фактори, които влияят негативно върху замърсяването на въздуха в общините е транспортът, преминаващ през населените места, горивните уредби и бита;
- Наличните енергийни мощности, емитираните производствени замърсители са в рамките на допустимите стойности;
- В отделни райони се наблюдава по висока запрашеност на въздуха, но превишенията имат локален характер.

На територията на природния парк, след спиране работата на мините, кариерите и "Химко" АД, чистотата на въздуха е добра Същевременно липсата на системен мониторинг и наблюдения в самия парк не дават възможност за надеждна оценка на реалното състояние, както по отношение на човешкия фактор, така и по отношение на природните екосистеми.

1.20.2. СЪСТОЯНИЕ НА ПОВЪРХНОСТНИ И ПОДЗЕМНИ ВОДИ

Основните замърсители на територията на общини **Своге, Вършец и Криводол** са битово-фекалните води от населението. Няма установени значими индустриални замърсявания.

Източници на замърсяване на територията на община Враца са: недоизградената улична канализация в някои от кварталите на града и в селата, малките месодобивни и месо-преработвателни предприятия, животновъдните ферми, млеко-преработващите цехове, нерегламентираните сметищни площадки в селата, складовете с опасни отпадъци и пестициди.

Отпадните води на предприятията в гр. Мездра се заустват в градската канализация. Не са редки отклоненията в работа на локалните пречиствателни станции, което води до надвишаване нормите за заустване в градската канализация и от там допълнително замърсяване на водите в река Искър. Подземните води в района на Елисейна са остатъчно замърсени, което е пряко следствие от съществуващото замърсяване на площадката на "Елисейна" ЕАД, въпреки че завода от години не работи.

Състоянието на повърхностните води на територията на парка е обект на системен текущ контрол от страна на РИОСВ-София, Враца и Монтана по предварително утвърден график. Извършват се периодично и допълнителни проверки и контролни анализи по сигнали и жалби на граждани.

През последните десетилетия повърхностните води са били системно замърсени над пределните норми за проектната си категория, особено водите на р. Ботуня и р. Лева. След прекратяване на дейността на някои от основните замърсители, се наблюдава подобряване на химичния статус на водните ресурси, като максимално измерените стойности на неводните компоненти във водите - съдържание на нитритен азот е повишено 1,25 пъти.

С оглед получаване на актуална, достоверна информация за състоянието на водите в ПП "Врачански Балкан", беше проведено пробовземане /9 водни проби/ за хидрохимичен анализ за времето 28.09.2006 – 6.10.2006г.

Водите бяха подложени на изследване за киселинност, кислородно съдържание, минерален състав, пригодност за напояване.

Получените резултати показват, че киселинността на изследваните води е в диапазона 7,32 – 8,91 рН единици/норма от 6 до 8,5 рН/, типични за води, формирани в карстови райони. Водният отток от хвостохранилището при с. Згориград, р. Черна в отд. 15, р. Златица, р. Лева, р. Ботуня и Коритски дол не отговарят на изискванията за тяхната проектна категория.

По кислородно съдържание само водите на р. Черна в 15 отд. не съответстват на нормите, както и по показателите биохимична потребност от кислород, амониев и нитратен азот. По последните два показателя водите на р. Черна са по-замърсени от нормите и при с. Долно Озирово. Тези повишени стойности вероятно се дължат на замърсяване с битово-фекални води и отпадъчни продукти от млекопреработвателни предприятия.

В останалите наблюдавани контролни пунктове на водните течения по граничните линии на природния парк няма превишения на пределните норми по посочените показатели.

Влошаването на състоянието на водните обекти може да се предизвика от няколко потенциални точкови източници на замърсяване, а така също и от дифузни замърсители, каквито са атмосферните валежи, формирали се в замърсени райони и инфилтрацията се от водосборната област воден отток при неправилно използване на пестициди и минерални торове.

Източници на замърсяване на водите на територията на природния парк са следните обекти:

- Мандра "Пършевица" – проектният капацитет на мандрата е за преработка на 100 тона прясно мляко на ден. От производствената и дейност се формират 35 тона цвик дневно и 70 куб.м. дневно отпадни води от измиването на площадките и съоръженията. За това общо количество отпадъчни води от 35 070куб.м дневно няма изградена пречиствателна станция. На територията на мандрата има мазноуловител и резервоар, от

който отпадъчните води се транспортират до пречиствателната станция на гр. Враца, до изграждането на собствена пречиствателна станция.

- х. "Пършевица" и всички почивни бази и хотели на територията на парка - отпадъчните битово – фекални води се заустват без пречистване в попивни кладенци. Базите, които са наскоро ремонтирани или са в процес на ремонт са подобрили канализационните си системи към попивни кладенци и септични ями. Необходимо е да се помисли за използване на съвременни модулни пречиствателни съоръжения.

- Склад за пестициди – разположен в бивш стопански двор на с.Миланово. В него се съхраняват 5 тона пестициди с необявен химичев състав и свойства в метални варели и полиетиленови пликове без охрана, поради което е необходимо сериозно внимание от страна на органите за управление на парка.

- Хвостохранилище "Лютаджик" – съоръжението е рекултивирано, но представлява потенциална опасност при запушване на каналите, които събират скатните води и при екстремни природни бедствия. Необходимо е да бъде засилен контрола от страна на органите на управление на ПП и РИОСВ.

- Сметища за твърди отпадъци – макар и добре локализираните, организирани депа за твърди отпадъци са потенциален дифузен източник за замърсяване на подземните и повърхностните води с инфилтрирани замърсени води и по тази причина е необходим пиезометричен контрол в прилежащите водни обекти. Особено внимание като дифузни източници на замърсяване на водите изискват нерегламентираните сметища по бреговата ивица на почти всички реки, преминаващи през населените места в парка. На територията на парка няма организирано сметосъбиране. Собствениците и ползватели на бази и съоръжения са ангажирани сами да се грижат за събирането и извозването на твърдите отпадъци.

Като цяло не се забелязва замърсяване на карстовите води. Това се дължи най-много на отсъствието на замърсители във водосборната област на басейна, като се изключат действащи кошари. Основните източници на замърсяване в района са старите галерии от преустановена миннодобивна дейност. Тук са добивани полиметални руди, като някои от галериите пресичат триаските варовици и доломити и служат като подземен дренаж в тях, както в случая с галерия "680". От една от старите галерии на мина "Плакалница" излиза пресъхващ през лятото поток, който се характеризира с по-висока минерализация 1428 mg/dm^3 , сулфати 699 mg/dm^3 , флуор 138 mg/dm^3 (сулфатно-калциево-натриева вода) и завишено съдържание на Fe, Zn, Ni, Co и др., и се влива в потока над м. "Медна".

През месец октомври 1995г. по данни на Вик-Враца е било спряно водоснабдяването от Черния извор, поради десетократно увеличение на Fe и Mn и поява на амонак във водите му. В този момент дебитът му е бил минимален и не е имало подхранване. Затова може да се предполага, че поради изтощаване на статичните запаси в наситената зона и намаляване на кислорода във водата се е променила окислително-редукционната обстановка, което от своя страна довежда до по-благоприятни условия за разтваряне и изнасяне на тези компоненти от наслаги в каверните, които са били нанесени при пълноводие. В момента този извор е органично замърсен с отпадъчни пордукти с вероятен източник от мандра "Пършевица".

Периодично замърсен е изворът "Житолюб" при гара Лакатник. Това се дължи на съществената роля на речното подхранване от р. Пробойница. В отделни проби се установяват нитрити и амонак. Най-подробни са наблюденията върху перманганатната окисляемост – показател за органично замърсяване на водите. Като се проследи нейното изменение в периода 1962-1975г. се вижда, че след 1972г стойностите на окисляемостта започват да варират в по-широки граници, като има моменти, в които надхвърлят нормите. Приблизително от началото на 70-те години е започнало по-активно застрояване и заселване на територията около мястото на губене на водите на р. Пробойница. В последващият период – до 1991г. стойностите на окисляемостта варират около $2.2 \pm 0.9 \text{ mgO}_2/\text{l}$ (табл. 7). При огледа на района около губилищата се установи наличие на твърди отпадъци, както и оборска тор в руслото на реката около къщите от двете страни на течението и.

Съгласно ПУРБ, повърхностните и подземните водни тела се оценяват в следното състояние:

2.1. Повърхностни води

- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Искър с код BG1IS135R026 е оценено в лошо екологично и добро химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R006 е оценено в добро екологично и химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R007 е оценено в умерено екологично и добро химично състояние;
- Повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R018 е оценено в добро екологично и химично състояние.

2.2. Подземни води

- Подземно водно тяло от Порови води в Кватернера - Врачански пороен конус с код BG1G00000Qp027 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Годечкия масив с код BG1G00000TJ046 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Западния Балкан с код BG1G0000TJK044 е оценено в добро химично и количествено състояние;
- Подземно водно тяло от Карстови води в Централния Балкан с код BG1G0000TJK045 е оценено в лошо химично и добро количествено състояние.

1.20.3. СЪСТОЯНИЕ НА ГЕОЛОЖКАТА ОСНОВА, РЕЛЕФА И ПОЧВИТЕ

От сравняване на стойностите на химичните анализи в замърсените точки от квадратната мрежа става ясно, че в резултат на прекратяването на дейност на предприятието за цветна металургия в гара Елисейна е налице добре изразена тенденция на намаляване на замърсяването на почвите в района. В останалите точки количеството на микроелементи е в рамките на пределно допустимите концентрации. Изключение прави точката в отдел 78 от ДГС „Своге“, където има задържане в стойностите на оловото и дори повишаване съдържанието на цинк. Вероятно поради голямата надморска височина тук се касае и за въздушен пренос на аерозоли чрез въздушните течения. Поради непосредствената близост на мандра "Пършевица" до този район е желателно количеството на микроелементите да се проследи и да се направят допълнителни изследвания на почвата в близко време.

Изследваните почви са твърде различни по морфология, строеж, химични свойства и състав. По степен на устойчивост сивите и кафявите горски почви са по-слабо устойчиви в сравнение с хумусно-карбонатните почви. Степента на устойчивост зависи от реакцията на почвата рН, съдържанието и качеството на хумуса, мощността на хумусния хоризонт, съдържанието на карбонати, състава на глинестите минерали, сорбционния капацитет, степента на наситеност с бази, степента на минерализация на органичните вещества. Особено важна и неоченима е ролята на мъртвата горска постилка като универсален сорбент, който задържа и ограничава достъпа на замърсители до коренообитаемия почвен слой.

Замърсяването на атмосферата може да доведе до сериозни изменения в климатичните условия на даден район, което от своя страна се отразява неблагоприятно върху видовото и количествено обедняване на екосистемите.

От екологична гледна точка е важен проблема за киселинните отлагания от атмосферните валежи и тяхното влияние върху горските почви. Те влияят върху реакцията на почвения разтвор, върху изнасянето на хранителни елементи от почвата и почвената микрофлора. Тяхното въздействие е както в резултат на водородните катиони, така и на анионите на силните киселини, аерозолите на серните и азотни окиси. Вкисляването на почвата увеличава скоростта на образуване на разтворими форми на токсични елементи и най-вече на алуминиеви катиони, които действат токсично и подтискат растежа на кореновите власинки и по този начин се нарушава нормалния хранителен режим.

Като критерий за оценка на замърсяването се използва фитотоксичния ефект на тежките метали или други замърсители, изразен чрез процента на намаляване на биопродуктивността. За фитотоксично се приема това съдържание на замърсителите в почвата, което снижава биопродуктивността с повече от 10% в сравнение с контролните растения.

Един от най-чувствителните индикатори за замърсени почви е почвената микрофлора. В повечето случаи влиянието на замърсяването с тежки метали върху почвените микроорганизми се изразява в инхибиране на тяхното развитие.

Особено чувствителен към повишаване концентрацията на тежки метали е процеса на фотосинтеза както и активността на ензимите. Най-силен инхибитор се оказва медта, която може да измести магнезиевия атом от хлорофила и да понижи активността на ензимите до 50%.

Разглеждайки почвеният тип респ. типът месторастене като основен екологичен фактор все повече ще се налага необходимостта от тясно обвързване на почвените изследвания, резултатите и оценките от тях със състоянието на горските насаждения.

В непосредствена близост до комплекс "Пършевица", се открива повишено съдържание на цинк - 345 мг/кг, олово – 129 мг/кг. Цинкът е шест пъти, а оловото четири пъти повече. По степен на замърсяване почвите в този район може да бъдат отнесени към силно замърсени с цинк и олово.

1.20.4. ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА НЕУТРАЛИЗИРАНЕ НА ЗАМЪРСЯВАНЕТО

Поставени са за решаване няколко цели:

- * Запазване на благоприятните тенденции в екологичната обстановка;
- * Ликвидиране на вредните последици от минната дейност;
- * Решаване на проблема с третиране на твърдите битови отпадъци;
- * Решаване на проблема със замърсяване района на х. "Пършевица" с построяването на собствена пречиствателна станция на мандра „Зоров“, отговаряща на всички европейски стандарти;
- * Установяване на траен мониторинг върху качеството на водите на по-големите реки на територията на ПП;
- * Създаване на система за изследване и контрол на влиянието на прилаганите пестициди и химикали в аграрния сектор върху почвите, водите и жизнената среда;
- * Въвеждане на мониторинг на атмосферното замърсяване по пътните артерии и градската среда.

За неутрализиране на замърсяването на водните тела, са необходими следните мерки, за постигане на тяхното добро състояние до 2015 г.:

3.1. Повърхностни води

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Искър с код BG1IS135R026 мерките включват:

✓ Основни мерки: 1. Контрол по изпълнението на условията в издаденото комплексно разрешително; 2. Контрол на изпълнението на условията на разрешителното за заустване на отпадъчни води във водни обекти; 3. Изграждане на канализационна мрежа за населените места между 2 000 и 10 000 е.ж. на с.Зверино; 4. Изграждане на ГПСОВ между 2 000 и 10 000 е.ж. на с.Зверино; Определяне и изграждане на СОЗ; 5. Контрол за спазването на охранителният режим в границите на СОЗ; 6. Контрол на задължително изпълнение от земеделските стопани в уязвимите зони на програми от мерки за ограничаване и предотвратяване на замърсяването с нитрати от земеделски; 7. Спазване на правила за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници; 8. Разрешителен режим за водно тяло, съобразно ОВОС/екологичната оценка и/или оценката за съвместимост; 9. Забрана за издаване на разрешителни за водовземане с цел ВЕЦ (с изключение на руслови ВЕЦ на съществуващи бентове и прагове); 10. Контрол по спазване на условията в разрешителното за водовземане;

✓ Допълнителни мерки: 1. Допълнителни условия в издадените и новоиздаващите се разрешителните за заустване на отпадъчни води в повърхностни водни обекти с цел достигане на доброто състояние на водния обект; 2. Подобряване на сметосъбирането и сметоизвозването в населените места;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R006 мерките включват:

✓ Основни мерки: 1. Контрол на изпълнението на условията на разрешителното за заустване на отпадъчни води във водни обекти; 2. Контрол за спазването на охранителният

режим в границите на СОЗ; 3. Контрол на задължително изпълнение от земеделските стопани в уязвимите зони на програми от мерки за ограничаване и предотвратяване на замърсяването с нитрати от земеделски; 4. Спазване на правила за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници; 5. Разрешителен режим за водно тяло, съобразно ОВОС/екологичната оценка и/или оценката за съвместимост; 6. Забрана за издаване на разрешителни за водоземане с цел ВЕЦ (с изключение на руслови ВЕЦ на съществуващи бентове и прагове); 7. Контрол по спазване на условията в разрешителното за водоземане;

✓ Допълнителни мерки: 1. Допълнителни условия в издадените и новоизващите се разрешителните за заустване на отпадъчни води в повърхностни водни обекти с цел запазване на доброто състояние на водния обект; 2. Подобряване на сметосъбирането и сметоизвозването в населените места;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R007 мерките включват:

✓ Основни мерки: 1. Контрол по изпълнението на условията в издаденото комплексно разрешително; 2. Контрол на изпълнението на условията на разрешителното за заустване на отпадъчни води във водни обекти; 3. Доизграждане на канализационна мрежа за населено място над 10 000 е.ж. на гр.Враца; 4. Разширение, реконструкция и модернизация на ГПСОВ за отстраняване на азот и фосфор над 10 000 е.ж. (чувствителна зона) на гр.Враца; 5. Закриване и рекултивиране на стари промишлени зони; 6. Контрол на задължително изпълнение от земеделските стопани в уязвимите зони на програми от мерки за ограничаване и предотвратяване на замърсяването с нитрати от земеделски; 7. Спазване на правила за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници; 8. Разрешителен режим за водно тяло, съобразно ОВОС/екологичната оценка и/или оценката за съвместимост; 9. Контрол по спазване на условията в разрешителното за водоземане;

✓ Допълнителни мерки: 1. Допълнителни условия в издадените и новоизващите се разрешителните за заустване на отпадъчни води в повърхностни водни обекти с цел достигане на доброто състояние на водния обект; 2. Подобряване на сметосъбирането и сметоизвозването в населените места;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R018 мерките включват:

✓ Основни мерки: 1. Контрол на задължително изпълнение от земеделските стопани в уязвимите зони на програми от мерки за ограничаване и предотвратяване на замърсяването с нитрати от земеделски; 2. Спазване на правила за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници; 3. Разрешителен режим за водно тяло, съобразно ОВОС/екологичната оценка и/или оценката за съвместимост;

Допълнителни мерки: 1. Допълнителни условия в новоизващите се разрешителните за заустване на отпадъчни води в повърхностни водни обекти с цел запазване на доброто състояние на водния обект; 2. Подобряване на сметосъбирането и сметоизвозването в населените места.

Като най-тежък в екологично отношение проблем се явява незавършената техническа ликвидация и рекултивация на мина "Плакалница", намираща се в район с интензивно животновъдство. Дейността на рудника е преустановена, но програмата за ликвидиране на последиците все още не е изпълнена.

Втори приоритетен проблем е третирането на твърдите битови и промишлени отпадъци. Регионалното депо на ТБО в гр. Враца е новоизградено, охранявано и на него се извършва екологосъобразно депониране на битови отпадъци. Проблем е по скоро добрата организация за извозването на ТБО.

Селските сметища са неконтролирани. Те са създадени без административна процедура. Извозването на отпадъците до тях е неорганизирано. Не отговарят на екологичните изисквания. Предвижда се да бъдат закрити и рекултивирани, след включване на селата в системата на организирано сметосъбиране и извозване до Регионалното депо на ТБО-Враца.

ПЪРВА ОЦЕНКА

1.21. ЕКОЛОГИЧНА ОЦЕНКА

Целта на този раздел е на основата на обективни критерии да се определят хабитатите, видовете и техните местообитания, както и териториите в парка с най-голямо природозащитно значение, които поради тяхната специфична природна уязвимост и застрашеност от човешките дейности следва да получат защитен режим със зонирването на територията и да заемат приоритетно място в програмите за реално опознаване, опазване и възстановяване на природата.

Екологичната оценка е направена по възприетите, като общоевропейски стандарти критерии (уязвимост, рядкост, естественост, типичност, размери, биологично разнообразие, стабилност и нестабилност).

Крайната цел на този раздел е да се оцени в национален и в международен план природозащитното значение на парка, за да може той да заеме полагащото му се място в приоритетите на държавата, обществото и международната общност за дългосрочното съхраняване на природното наследство.

1.21.1. УЯЗВИМОСТ

Всяка промяна на условията на местообитанията и месторастенията, в резултат на естествени и/или антропогенни фактори води и до промяна, намаляване или изчезване на видове. Колкото по-тясна е специализацията по отношение на хранене, месторастене и местообитание на вида, толкова той е по-уязвим. Изолираността на таксоните, тяхната малочисленост и невъзможност за генетичен обмен, прекъсване на хранителната верига, са част от естествените фактори, които правят даден вид особено уязвим.

Най-уязвими са антропогенните местообитания. Основни причини за високата степен на уязвимост на видовете са нерегулирана паша, недостатъчна компетенция на охраната, антропогенен натиск на определени територии, браконьерските сечи и събиране на декоративни и лечебни растения в парка и прилежащите територии, липса на информация или недостатъчна такава за посетителите, неправилно ползване на ресурсите.

Повечето местообитания и видове са със средна степен на уязвимост. Това изисква мониторинг върху тяхното по-нататъшно развитие и при необходимост, предприемане на мерки, водещи към тяхното естествено възстановяване. При наличие на **биоиндикатори**, да се провежда мониторинг за тях и при промени да се взимат адекватни мерки за отстраняване на негативните фактори.

Основните мерки за премахване на фактори или за намаляване на тяхното въздействие с цел опазване на местообитания и видове са:

- Ненамеса в хидрологичния режим на територията на парка;
- Прилагане на целенасочена паша;
- Постепенно премахване на интродуцираните видове;
- Обучение на парковата охрана;
- Решаване проблемите с незаконната сеч;
- Повишаване информираността на туристите;
- С предимство да се развива организирания туризъм.

СТЕПЕНИ: +- ниска ++ - средна +++ - висока

ВИД	СТЕ-ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ			
Води - реки, ручеи, потоци и езера	+++	⇒Съществуването им зависи от общите климатични условия; ⇒Промени в хидрологичния режим; ⇒Антропогенно влияние.	⇒Мониторинг на биоиндикаторните видове; ⇒Отстраняване и недопускане на битови замърсявания.
Храстова и тревна растителност	++	⇒Уязвима на утъпкване, замърсяване с отпадъци, ерозия, пожари; ⇒Разширяването на площите на съобществата на папратта е причинено основно от намаленото пасищно натоварване в Парка; ⇒Доминиране на картъла, в резултат на интензивна паша, при липса на режим за пашуване; ⇒Тревната растителност в горската зона има вторичен произход и навсякъде е развита на мястото на изсечени в миналото гори; ⇒Състоянието на тревните ценози е относително добро; ⇒Наблюдава се масово навлизането на вторична храстова растителност, вследствие намалялата или пълната липса на паша; ⇒Групировки от <i>Silene alpina</i> – намаляваща популация – точкови находища от по няколко вида.	⇒Движение по определените маршрути; ⇒Отстраняване на сметищата; ⇒Организирано сметосъбиране; ⇒Къмпирание и почивка на регламентираните места; ⇒Палене на огън само на определените места; ⇒Прилагане на целенасочена паша; ⇒Регламентиране на териториите за пашуване и редуване на пасищата; ⇒Мониторинг върху възобновяването и разпространението <i>Silene alpina</i> .

ВИД	СТЕ-ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Антропогенни местообитания	+++	<p>Концентрирани са в пет урбанизирани територии - "Леденика", "Учителски колонии", "Пършевица", "Горски дом", "Чайка" и "Околчица", бивши мини и кариери, както и по линейните инфраструктурни съоръжения.</p> <p>⇒Промяна на естествените екосистеми;</p> <p>⇒В повечето случаи на места повлияни от човешка дейност се появяват антропофитни растения;</p> <p>⇒Безпокойство и прогонване на фаунистични видове;</p> <p>⇒Пряко унищожаване, вследствие от хищническа експлоатация на растения или техни части;</p> <p>⇒Внасяне на нетипични видове води до промяна в екосистемата, респективно до интродуцирането на генфонда.</p>	<p>⇒Възстановителни дейности;</p> <p>⇒Определяне на територии за почивка, къмпирание, бивакуване, маршрути в територии с ограничени или липсващи консервационни значими местообитания и видове;</p> <p>⇒Постепенна подмяна на интродуцираните видове;</p> <p>⇒Разумно ползване на ресурси, съгласно законовите разпоредби и норми, и ефективни санкции за нарушителите;</p> <p>⇒Засилен контрол и охрана по време на масови мероприятия;</p> <p>⇒Спиране и ограничаване на достъпа на лични МПС при масови мероприятия.</p>
ФЛОРА			
Гъби	++	<p>⇒Промяна в климатичните условия - най-вече валежи и температура;</p> <p>⇒Нерегламентирано събиране на стопански ценни видове и унищожаване на симбионтните видове висши растения;</p> <p>⇒Неправилния начин на събиране на гъбите води до унищожаване на мицела и затрудняване на възпроизводството на популациите.</p>	<p>⇒Комплексно оценяване и опазване на гъбното разнообразие в Парка;</p> <p>⇒Дългосрочни стационарни наблюдения в представителни съобщества-инвентаризация и мониторинг;</p> <p>⇒Да се провежда контрол върху цялостната експлоатационна дейност на гъбните ресурси в района;</p> <p>⇒Да се приемат държавни нормативни документи по събирането, заготвянето и реализирането на продукти от макромицети;</p> <p>⇒Просветна и популяризаторска дейност за запознаване на местното население с биологията на гъбите и спазване на определена технология при събиране на ядливи видове за лични нужди;</p> <p>⇒Издаване на Атлас на широкоразпространени ядливи и отровни гъби в ПП.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Лишеи	+++	<p>⇒ Лишеите са много бавно растящи организми и нарушенията в техните ценози се възстановяват много бавно. Понякога са нужни десетки години;</p> <p>⇒ <i>Унищожаване на видове, в следствие на:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - унищожаване на горите; - строителство на пътища; - курортно строителство; - паша и утъпкване на почвата; - замърсяване на атмосферата; - пожари. <p>⇒ Най-уязвими са храстовидните, тъй като са с по-малка площ и видово разнообразие и се срещат само в ограничен брой местности.</p>	<p>⇒ Обучение на парковата охрана;</p> <p>⇒ Предотвратяване браконьерското изсичане на горите;</p> <p>⇒ Регламентиране на пашата;</p> <p>⇒ Да се спре замърсяването с битови отпадъци, най-вече по туристическите пътеки и съсредоточения - Вратцата, Лакатнишки скали, Черепишки манастир, след отклонението за с.Миланово от дефилето, по високите части и на скалните венци източно от местн. „Бегличка могила“, над с.Лютаджик, направление към Горския дом, над с.Челопек, край шосето за местн. „Околчица“, в района на местн. “Тезеро” до скалния венец, по маршрута “Планинарство за начинаещи”, където са концентрирани и се срещат “редки” за парка видове лишеи;</p> <p>⇒ Паленето на огънове да става на определените за целта места, означени със съответни табели.</p>
Водорасли	+++	<p>⇒ Водорасловата флора се влияе от замърсяването на водните басейни;</p> <p>⇒ Промяна в хидроложкия режим - <i>Сух и беден през летния сезон</i></p>	<p>⇒ Отстраняване на битовото замърсяване около хижите, реките, изворите, естествените езера;</p> <p>⇒ Ежегоден анализ на биоиндикаторите;</p> <p>⇒ Да се преустанови заустването на напечистени до необходимата степен отпадъчни води в повърхностните водни обекти;</p> <p>⇒ Да се изгради канализационна система за урбанизираните места и малки пречиствателни станции по съвременни технологии на пречистване;</p> <p>⇒ Да се преустанови замърсяване на карста с органични отпадъци, които попадат в речните течения – р. Черна.</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Мъхове	++	<p>⇒ 16 уязвими; 2 редки и 2 почти застрашени вида, включени в Червения списък на България, 5 вида (<i>Dicranella rufescens</i>, <i>Entodon concinnus</i>, <i>Fissidens exilis</i>, <i>Seligeria pusilla</i> и <i>Taxiphyllum wisgrillii</i>) – жизнени за ПП популации, но с ограничен брой находища (някои считани за изчезнали) за България;</p> <p>⇒ Реагират сравнително бързо на промяната на околната среда;</p> <p>⇒ Разреждане на горите и степента на засенчване, в резултат на сечите и промяната на вида пространство от сенчесто в открито, полуоткрито – до изчезване на сенколюбивите мъхове;</p> <p>⇒ Сукцесионните промени, в резултат на преустановяване на пашата и утъпкване – промяна на местообитанията;</p> <p>⇒ Почвена влажност;</p> <p>⇒ Вида на субстрата;</p> <p>⇒ Продължително засушаване;</p> <p>⇒ Ерозията на почвата;</p> <p>⇒ Продължителното пресъхване на планинските реки и потоци;</p> <p>⇒ Строителството;</p> <p>⇒ Паленето на огънове и утъпкването на почвата.</p>	<p>⇒ Дългосрочни планове за мониторинг на 5 вида мъхове;</p> <p>⇒ Предотвратяване браконьерското изсичане на горите;</p> <p>⇒ Интензивността на сечта да не води до рязка промяна на пълнотата – на вида пространство;</p> <p>⇒ Да се регламентира пашата;</p> <p>⇒ Да се спре замърсяването с битови отпадъци;</p> <p>⇒ Паленето на огънове да става само на определените за целта места, означени със съответни табели;</p> <p>⇒ Опазване местообитанията на видовете с различна категория на застрашеност и особено: край пътя от Горския дом за с. Лютаджик; от Пършевица към м. "Червения завой"; над с. Лютаджик; над м. "Св. Никола Мътнишки"; при водопад "Боров камък"; р. Крушова бара под вр. Крушовица; извора "Жителюб"; вод. "Скакля"; р. Черна над с. Лютаджик; ман. "Св. Ив. Пусти"; долината на Петренски дол - като на съответните места се поставят предупредителни табели за опазване на мъховата покривка;</p> <p>⇒ Добавяне на данни за мъховото разнообразие към информационните брошури и табели в парка.</p>
Папратовидни и семенни растения	++	<p>⇒ С висака уязвимост – 18 вида и всички орхидеи - <i>Acanthus balcanicus</i>, <i>Anemone sylvestris</i>, <i>Angelica pancicii</i>, <i>Asplenium lepidum</i>, <i>Atropa bella-donna</i>, <i>Campanula jordanovii</i>, <i>Campanula moesiaca</i>, <i>Centranthus kellereri</i>, <i>Chamaecytisus kovacevii</i>, <i>Daphne laureola</i>, <i>Daphne oleoides</i>, <i>Galanthus elwesii</i>, <i>Jovibarba heuffelii</i>, <i>Lilium jankae</i>, <i>Paeonia mascula</i>, <i>Silene alpina</i>, <i>Silene velcevii</i>, <i>Vicia truncatula</i>;</p> <p>⇒ Критично застрашени – 7 вида - <i>Asplenium lepidum</i>, <i>Centranthus kellereri</i>, <i>Chamaecytisus kovacevii</i>, <i>Juniperus sabina</i>, <i>Lilium jankae</i>, <i>Silene velcevii</i> и <i>Traunsteinera globosa</i>;</p> <p>⇒ Едногодишните растения са най-уязвимия биологичен тип, тъй като събирането им по време на цъфтеж заради декоративните им или лечебни качества възпрепятства репродукцията им;</p> <p>⇒ При малочислени популации събирането на голям брой индивиди може да доведе до унищожаването им;</p> <p>⇒ Разногодишната динамика в числеността на популациите на едногодишните видове зависи в много голяма степен от климатичните условия;</p> <p>⇒ Прекомерната паша;</p> <p>⇒ Козята паша;</p> <p>⇒ Браконьерството - с особен интерес към <i>Acanthus balcanicus</i>, <i>Achillea ageratifolia</i>, <i>Anemone sylvestris</i>, <i>Armeria rumelica</i>, <i>Campanula moesiaca</i>, <i>Centaurea chrysolepis</i>, <i>Centranthus kellereri</i>, <i>Dianthus cruentus</i>, <i>Galanthus elwesii</i>, <i>Lilium jankae</i>, <i>Paeonia mascula</i>, всички орхидеи (<i>Orchidaceae</i>) и др.</p>	<p>⇒ Опазване на находища и ежегоден мониторинг за популациите;</p> <p>⇒ Строг контрол и засилена охрана със съдействието на обществеността по време на цъфтеж на уязвимите видове;</p> <p>⇒ Обучение на парковата охрана;</p> <p>⇒ Просветна дейност сред местната общественост за биологията на растенията и вредите, които могат да се нанесат при събирането им за лични нужди;</p> <p>⇒ Опознаване, чрез поставяне на информационни табели с илюстрации и данни за редките растения в парка, издаване на плакати и илюстриран атлас на редките и интересни растения на парка.</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Лечебни растения	+++	<p>⇒Редки - 7вида; 1 – застрашен (ЧК), 6 вида с малочислени популации в парка (<i>Angelica pancicii</i>, <i>Atropa bella-donna</i>, <i>Acanthus balcanicus</i>, <i>Laserpitium siler</i>), <i>Aquilegia nigricans</i>), <i>Carum graecum</i>).</p> <p>От естествен характер</p> <p>⇒Основни заплахи са: промени в климата, пожари, сукцесионни процеси (за тревните фитоценози), ерозионните процеси, както и произтичащите от природата на самите видовете лимитиращи фактори – репродуктивен потенциал, възобновителни възможности, численост на популациите, устойчивост на вредители и болести и пр.</p> <p>От антропогенен характер</p> <p>⇒Неправилното им събиране, което понякога възпрепятства репродуцирането им - висок риск от увреждане и унищожаване;</p> <p>⇒Нарушаване в тяхното развитие, както и следи от утърпяване в урбанизираните територии и около вилите, хотелите и заведенятия за обществено хранене по цялата паркова територия и около населените места;</p> <p>⇒Тревожно е състоянието на сребролистната липа, поради отсичане на клони и части от дървета, с цел по-лесно събиране на липов цвят.</p>	<p>⇒Изготвяне и прилагане на програма за детайлна инвентаризация на находищата и детайлна оценка на запасите на най-важните експортни лечебни растения;</p> <p>⇒Координиране на взаимодействието между ДПП и РИОСВ в региона за осъществяване на надзор по време на кампаниите за събиране на лечебни растения с търговска цел;</p> <p>⇒Засилване на популяризаторските дейности по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения;</p> <p>⇒Обучение на парковата охрана;</p> <p>⇒Повишаване информираността на туристите;</p> <p>⇒Въвеждане норми за паша;</p> <p>⇒Разширяване на площите, използвани като сенокосни ливади;</p> <p>⇒Разработване на устройствен проект на лечебните растения – ресурсна оценка и запаси.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Риби	+	<p>⇒ Установени са в периферията на парка;</p> <p>⇒ Основният отрицателно действащ фактор е интродуцирането на чужди видове;</p> <p>⇒ Други антропогенни фактори - браконьерството, хидростроителството и водовземането от реките, замърсяването и изсичането на дървесната растителност.</p>	<p>⇒ Извършване на планови зарибявания с местни видове;</p> <p>⇒ Регламентиран режим за извършване на спортен риболов;</p> <p>⇒ Контрол и ефективни санкции срещу браконьерството.</p>
Земноводни и влечуги	+ до ++ +++	<p>⇒ Обективни причини за тяхната уязвимост са дребните им размери, слабата подвижност, пряката зависимост по отношение на размножаването на много видове от определени условия (локални водоеми, в отделни случаи единствени такива);</p> <p>⇒ Замърсяване на водите на всички стоящи водоеми и подхранащите ги източници;</p> <p>⇒ Уязвими са всички видове влечуги (особено змиите и костенурките), които живеят в близост до пътната мрежа и периферията на парка;</p> <p>⇒ Субективни - негативното отношение към голяма част от представителите на тези групи;</p> <p>⇒ В по-слабо посещавани територии степента на уязвимост може да се приеме за относително ниска;</p> <p>⇒ В по-ниските райони и особено около хижи, заслони, места за бивакуване и т.н. е по-висока.</p>	<p>⇒ Недопускане на замърсяване на съществуващите водоеми;</p> <p>⇒ Обособяване на нови водоеми на подходящи места – стари кариери, изкопи и др.;</p> <p>⇒ Обучение на парковата охрана;</p> <p>⇒ Повишаване информираността на туристите;</p> <p>⇒ Планиране и прилагане на ефективен теренен контрол;</p> <p>⇒ Мониторинг за състоянието на популацията на трите вида костенурки.</p>
Птици	+++	<p>⇒ 38 вида (застрашени – 27, рядък - 11) - Червена книга на България; 3 вида – по IUCN и 2 вида балкански ендемита - могат да бъдат отнесени към категорията уязвими (тенденция към намаляване - малък лешояд, ловен сокол с тенденция до изчезване – вече не гнездят белоглавия лешояд, черния лешояд;</p> <p>⇒ Най-уязвими скалолюбивите видове птици;</p> <p>Негативни фактори - Антропогенен натиск в различните му форми:</p> <p>⇒ Сечи на стари дървета – намалява възможностите на хралупогнездещите видове;</p> <p>⇒ Браконьерство, включително ограбване на гнездата – яйца и малки на сокол скитник, скален орел, вероятно и ловен сокол;</p> <p>⇒ Излизане и движение извън обозначените туристически маршрути;</p>	<p><i>Обособяване на зони с консервационна значимост и ограничаване на човешката дейност и присъствие там:</i></p> <p>⇒ Ограничаване до минимум на всички видове сечи;</p> <p>⇒ Забрана за залесяване с иглолистни видове;</p> <p>⇒ Забрана за бивакуване и палене на огън;</p> <p>⇒ Забрана за излизане и движение извън обозначените пътеки;</p> <p>⇒ Забрана за организирано събиране на гъби и билки;</p> <p>⇒ Забрана за провеждане на разкопки без разрешение и липса на квалификация;</p> <p>⇒ Извеждането на особено належащи сечи и провеждането на организиран лов задължително да става само извън размножителния сезон на дивите животни (15 октомври-15 януари);</p>

<p>Птици</p>	<p>⇒Бивакуване и палене на огън; ⇒Алпинизъм, скално катерене, спелеология; ⇒Билкарство, гъбарство; ⇒Иманярство; ⇒Козарство; ⇒Намаляване на хранителната база (лалугера); ⇒Поставяне на отровни примамки за борба с вредните хищни бозайници; ⇒Промяна на селскостопанските практики – намаляване на откритите тревни ландшафти от намалялото и почти изчезнало животновъдство; липса на преди развито зеленчукопроизводство на територията на ПП и около нея; ⇒Елпроводи и вятърни турбини.</p>	<p>⇒През този период трябва да се провеждат и подготвителните и възстановителни мероприятия, които също безпокоят и прогонват животните; ⇒Оставянето на жизнени стари хралупати дървета е от голямо значение за поддържането на числеността в популациите на дупко-гнездящите видове птици и прилепи; ⇒За опазването на ливадния дърдавец (<i>Crex crex</i>) е необходимо при провеждане на коситба тя да се извършва от централните части към края на ливадите, а не кръгово от края към средата на площите. В зоните където се коси да се оставят отделни неокосени площи, в които птиците да могат да се укриват. В случаите където е възможно да се използва късното окосяване- през месец август; ⇒Използуването на животинска сила е най-природосъобразния начин за извличане на трупите и когато това е възможно би следвало да се прилага именно този подход. Това е и най-щадящия за околната среда начин, защото промените в местообитанията са минимални и често обратими; ⇒Присъствието на експерт по биологичното разнообразие от ДПП и РИОСВ по време на маркирането на дърветата за сеч е желателно, за да се отчетат промените в гнездовите местообитания (нови гнезда, изоставени или заселени стари) на редки и застрашени видове птици; ⇒ Подхранване на хищните птици; ⇒Преминаване към подземни елпроводи и забрана за вятърни турбини на територията на ПП; ⇒ Проучване дълготрайните тенденции в популационната динамика на птиците.</p>
---------------------	---	--

ВИД	СТЕ-ПЕН	ОСОБЕНОСТИ, ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Бозайници	++ до +++	<p>⇒4 вида, включени в Червената книга на България;</p> <p>⇒По IUCN - уязвими – 6; почти застрашени – 3; редки 15 вида;</p> <p>⇒ Основна причина е браконьерството;</p> <p>⇒Недостатъчно проучени са насекомоядните, прилепите и гризачите.</p>	<p>⇒Обучение на парковата охрана и оборудване с адекватна техника;</p> <p>⇒Повишаване информираността на туристите;</p> <p>⇒Сравнителни проучвания за състоянието на популациите и местообитанията на бозайниците в районите с антропогенно натоварване и тези със строг режим;</p> <p>⇒Поддържане на оптимална численост на ловните видове под контрол на ДГС и ловните дружинки;</p> <p>⇒Допълнително проучване на насекомоядните и гризачите;</p> <p>⇒Възраждане на пасищното животновъдство.</p>
Прилепи	+++	<p>⇒Безпокойството и влизането в пещери, определени като Значими подземни местообитания по време на зимуване и размножаване;</p> <p>⇒Прилепната фауна е силно уязвима от човешко присъствие;</p> <p>⇒Подмяна на горски насаждения и сечи в стари гори;</p> <p>⇒Употреба на пестициди;</p> <p>⇒Вандализъм в пещерите – палене на огън, факли, чупене на образувания, иманярство;</p> <p>⇒Промени в естествеността – благоустрояване (мандри, гъбарници, превръщане в обори и т.н.), затваряне на входовете;</p> <p>⇒Тенденция към намаляване в пещера Темната дупка, Ръжишката, Свинска дупка, Леденишка яма – силно безпокойство през всички сезони на годината.</p>	<p>⇒Разширяване на мрежата на ПЗ - пещери – убежища за размножаване и зимуване, с висока степен на биологично разнообразие и прилепни колонии;</p> <p>⇒Ограничаване на посещенията в обитаваните пещери от видовете <i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (голям подковонос), <i>Rh. euryale</i> (южен подковонос), <i>Rh. blasii</i> (средиземноморски подковонос), <i>Miniopterus schreibersii</i> (дългокрил прилеп), <i>Myotis capaccinii</i> (дългопръст нощник), <i>M. myotis</i> (голям нощник), <i>M. emarginatus</i> (трицветен нощник), <i>M. blythii</i> (остроух нощник), <i>M. bechsteini</i> (бехщайнов нощник), определени като приоритетни за мониторинг според Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие (НСМБР, МОСВ-ИАОС 2005);</p>
Прилепи			<p>⇒Мониторинг на 4 вида индикаторни за състоянието на подземните местообитания – пещери и галерии - всичките видове подковоноси - <i>Myotis myotis</i>, <i>M. blythii</i>, <i>M. capaccinii</i> и <i>Miniopterus schreibersii</i>;</p> <p>⇒Мониторинг на три вида горсколюбиви - <i>Myotis bechsteini</i>, <i>M. nattereri</i> и <i>Nyctalus noctula</i> – поради малката им численост в ПП;</p> <p>⇒Обозначаване с табели на местата на колонии;</p> <p>⇒Редовен мониторинг за състоянието през летния и зимен период;</p> <p>⇒Екстензивно животновъдство;</p> <p>⇒Изграждане на водни площи за увеличаване на хранителната база;</p> <p>⇒Инсталация на къщички за прилепи в горите;</p> <p>⇒Запазване на мрежа от дървета (25-30/ha), които вече са образували хралупи от кълвачи или гниене, имат пукнатини или хлабава кора;</p> <p>⇒Маркиране и запазване на дърветата, за които се знае че са убежища на единични прилепи или колонии;</p> <p>⇒Допълнително проучване на насекомоядните, прилепите.</p>

1.21.2. РЯДКОСТ

На територията на парка се срещат голям брой локални ендемити, защитени и редки видове от флората и фауната.

Геоморфологичните особености на ПП "Врачански Балкан" го правят неповторим, както в национален, така и в международен план.

СТЕПЕНИ: +- ниска ++ - средна +++ - висока

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ЛАНДШАФТ		
Геоморфологични особености	+++	<p>⇒ Уникалните „Скални склонове на Врачанския карст” - открити варовикови скални стени и откоси, върху които освен богатата флора, се формират растителни групировки с висока природоохранна стойност – в общеевропейската класификация на хабитатите тези природни формирования имат собствена позиция под кода 62.1A132". Хабитатът е включен в Приложение I на Директивата за хабитатите на Европейския съюз, което предполага специални мерки за опазването му;</p> <p>⇒ Интересни скални образувания – Вратцата, Лакатнишки скали, Черепишки скален комплекс, Ритлите, Веждата, Кобилини скали, Котля, Креща и недалеч в околпарковата зона – Вражите дупки, Божият мост, Тиганчето;</p> <p>⇒ Със сигурност може да се каже, че няма друг район в България - във височинния диапазон от около 300–1400м, където на такава хоризонтална площ да има толкова много мощни и заемащи големи територии скални масиви;</p> <p>⇒ Всички неблагоустроени пещери са определени като местообитания с европейска значимост в България по смисъла на Директива 92/43/ЕИО и програмата НАТУРА 2000 (код 8310) - за територията на парка установени повече от 600 – най-дългата пещера в България Темната дупка, едни от най-красивите пещери с образувания – Змейова дупка, Серапионова, Новата и мн. др., както и много пропасти (Барките, Чавките и др.), минни галерии;</p> <p>⇒ Добре развит трислоен карст;</p> <p>⇒ Районът на ПП "Врачански Балкан" е един от най-богатите по отношение на негативни повърхностни карстови форми. Във високите му части са се образували едни от най-големите валози в страната – <i>Каличина бара, Свинарска локва, Търсов валог, Пършевишки валог, Папрати и Бръмчов валози; Дълга падина, Бучива падина, системи – Топилата, Езерската долина, Медна; Влайна, Леденишки валог, Межишница, Муханати бабки, Стрешерски, Пребежа, Краеве, Стубела, Замбина могила и др.;</i></p> <p>⇒ Водопади – най-високият "Скакля", "Боров камък" и над 150, пресъхващи през летния период.</p>
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ		
<p>През 1998г. Врачански Балкан, респективно Р „Врачански карст”, е определен за КОРИНЕ място код F00000300, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.</p> <p>През 2005г. територията е обявяване от BirdLife International за Орнитологично важно място код BG 053. С решение на МС от 02.03.2007г., територията на парка е одобрена за защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код BG0002053.</p> <p>В резултат на проведеното проучване и анализ на наличните литературни данни е установено високо разнообразие от растителни съобщества и свързаните с тях екосистеми в границите на ПП "Врачански Балкан".</p> <p>На ниво „група растителни асоциации" това разнообразие се свежда до 53 типа екосистеми, които обхващат 23 групи дървесни, 6 групи храстови и 24 групи от тревни съобщества.</p> <p>В пряка връзка със средообразуващата роля на съобществата, тяхното разнообразие се отнася към 29 типа хабитати по <i>Палеарктичната класификация</i> и 23 типа хабитати от EUNIS класификацията. Десет от тези хабитатни типове са обхванати от <i>Закона за биологичното разнообразие</i> в България и от <i>Директивата за хабитатите на ЕИО</i>. Седем от тях изискват мерки за опазване по <i>Бернската Конвенция</i>. Във връзка с посочените документи съответните хабитатни типове имат национална и общеевропейска значимост.</p>		

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
Води	+ до ++	<p>⇒Реки – по-големите р. Лева, Златица и Черна и по-малки Очиндолска, Оплетненска, Мечи трап, и значителния Искърски пролом на р. Искър– очертаващ южна граница на парка. Тези природни местообитания са характерни за планинската зона на всички планини;</p> <p>⇒Естествени (или полуестествени) микроводоеми с дъждовно снежно подхранване – два – северозападно от вр. Бегличка могила – на 1300-1350м. н.в. и локвите северно от вр. Пършевица, които през лятото пресъхват;</p> <p>⇒Карста до голяма степен повлиява водния режим и характеризира планината като суха.</p>
Храстова и тревна растителност	+ до ++	<p>⇒Вторичните по произход съобщества по природа също имат естествен характер, тъй като не са продукт на пряка човешка намеса при изграждането им, а косвено са резултат от промените на първичната растителност. В някои литературни източници такива съобщества се наричат „полуестествени“;</p> <p>⇒Под формата на по-малки по площ съобщества в границата на горската зона – от типа горски поляни;</p> <p>⇒По най-високите била, върху обширни площи се формират стабилни комплекси след изкуствено понижаване на горната граница на гората. Те придават специфичен облик на ландшафта;</p> <p>⇒Особено специфични за Парка са откритите варовикови скални стени и откоси, върху които освен богата флора, се формират растителни групировки с висока природоохранна стойност;</p> <p>⇒Група смесени съобщества на планинска чубрица с турска мащерка (<i>Satureja montana</i> – <i>Thymus zygooides</i>) – едно находище под Околчица, рядък за страната;</p> <p>⇒Наличие на балкански ендемити и специфични за Балканския полуостров съобщества (формацията на широколистната гъжда - калцифилни съобщества);</p> <p>⇒Съобщества доминирани от светла власатка (<i>Festuca xanthina</i>) – само едно локлно находище в парка – под вр. Бук, представен само в Централна и западна Стара планина;</p> <p>⇒Съобщества на сплеснат овесец (<i>Avenula compressa</i>) с разнотравие – едно находище на Кравя;</p> <p>⇒Съобществата на перест късокрак (<i>Brachypodium pinnatum</i>) с валезийска власатка (<i>Festuca valesiaca</i>), със суница (<i>Fragaria moshata</i>), с обикновена полевица (<i>Agrostis capillaris</i>) – едно находище на Кравя, на Таушаница – ограничено се среща и за страната;</p> <p>⇒Съобщества на келереров кентрантус (<i>Centranthus kellereri</i>) - Като ендемичен вид за България и като вид с реликтна природа, келереровият кентрантус формира едно от най-атрактивните съобщества в границите на Парка. Между селата Челопек и Паволче, в местността „Средни връх” – „Веждата”. Теренът представлява каменист сипеи с източно изложение при 600-700м надморска височина. Много рядко за страната;</p> <p>⇒Групировки от хазмофити – уникални за парка и страната – естествени по произход.</p>
Гори	+++ + +	<p>Широколистни гори Естествените гори от бук и келяв габър дават облика в ПП и са характерни за типа месторастения, редки за парка и страната са съобществата на:</p> <p>⇒Съобщества доминирани от маклен (<i>Acer monspessulanum</i>) термофилни гори – ограничено в района над гара Черепиш и на селата Стояново и Долно Озирово – имат реликтна природа;</p> <p>⇒Съобщества и групировки от орех (<i>Juglans regia</i>) – редки за страната и фрагментарно в парка, предполага се естествен произход.</p> <p>Иглолистни гори ⇒Не са типични, имат вторичен характер, главно в резултат на залесяване. Смесените гори и горски култури са широко разпространени екосистеми, както в национален, така и в международен план.</p>
Скали, сипеи и пещери	+++	<p>⇒Те са уникални за парка и страната и повечето обявени за ПЗ с национално и международно значение – ПЗ „Вратцата”, „Лакатнишки скали”, „Ритлите”, „Веждата”, Р „Врачански карст” – неговия облик дават варовикоите скални грамади;</p> <p>⇒Силно развит подземен карст – пещери, пропасти, галерии – ПЗ „Темната дупка”, „Новата пещера” и над 600 за целия парк.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ФЛОРА, ГЪБИ И РАСТИТЕЛНОСТ		
Гъби	+	<p>⇒Характерни са за планините в България;</p> <p>⇒Не се отличават с голям брой консервационно значими видове;</p> <p>⇒Установени са четири вида макромицети нови за страната – <i>Armillaria gallica</i> Merxm. & Romagn., <i>Pluteus salicinus</i> (Pers. : Fr.) Kummer, <i>Scutellinia trechispora</i> (Berk. & Broome) Lambotte u <i>Xylaria longipes</i> Nits, както и един вид микромицет – <i>Leptosphaeria euphorbiae</i> Niessl. И петте вида са намерени в по едно-единствено находище в парка;</p> <p>⇒ 8 вида от микромицетите са представени от малък брой находища в България и заслужават да бъдат отбелязани -<i>Cucurbitaria naucosa</i> (Fr. : Fr.) Fuckel, <i>Gnomonia cerastis</i> (Riess) Ces. & De Not., <i>Gnomonia geranii</i> Hollós, <i>Gnomonia rostellata</i> (Fr. : Fr.) Wehm., <i>Leptosphaeria acuta</i> (Moug. & Nestl.) P. Karst., <i>Puccinia helvetica</i> J. Schröt., <i>Plagiostoma bavaricum</i> (Rehm) M. E. Barr, <i>Plagiostoma inclinatum</i> (Desm.) M. E. Barr;</p> <p>⇒5 вида от макромицетите са защитени от нашето законодателство - <i>Amanita strobiliformis</i> (Paulet) Bertillon, <i>Cantharellus friesii</i> Welw. & Curr., <i>Hericium coralloides</i> (Bull. : Fr.) Pers., <i>Russula solaris</i> Ferd. & Winge, <i>Russula violeipes</i> Quéf. f. <i>citrina</i> Quéf.</p>
Лишеи	+	<p>⇒Голямо видово разнообразие и количествено участие;</p> <p>⇒11 вида са редки за парка.</p>
Водорасли	+	<p>⇒Нормална водораслова флора;</p> <p>⇒Видът <i>Hildenbradia rivularis</i> (Liebm) J.A. Ag. от червените водорасли е индикаторен за олиготрофни условия и много рядък за страната;</p> <p>⇒ Открити са пет нови за България вида кремъчни водорасли и още седем са с неизяснена видова принадлежност.</p>
Мъхове	+	<p>⇒Голямо видово разнообразие и количествено участие;</p> <p>⇒3 от видовете са редки за страната ни;</p> <p>⇒Много от видовете са редки за парка.</p>
Висши растения	+++	<p>⇒Широко разпространени видове и наличие на редки видове;</p> <p>⇒Български ендемити са 6 вида - ограничено разпространение в страната. Находището на <i>Centranthus kellereri</i> е приблизително една втора от глобалната популация на този вид, а находищата на <i>Silene velcevii</i> в парка съхраняват най-малко 30% от популацията на вида;</p> <p>⇒Балканските ендемити са 36 вида;</p> <p>⇒Терциерни реликти са 3 вида - <i>Centranthus kellereri</i>, <i>Daphne laureola</i> и <i>Limodorum abortivum</i>;</p> <p>⇒Реликтен характер имат 3 вида - <i>Daphne oleoides</i>, <i>Silene alpina</i> и <i>Taxus baccata</i>;</p> <p>⇒Редки за страната са 38 вида;</p> <p>⇒С международен природозащитен статус редки са 2 вида, както и представителите на сем. <i>Orchidaceae</i>.</p>
Лечебни растения	++	<p>⇒Балканските ендемити са 4 вида;</p> <p>⇒Редки за страната са 7 вида;</p> <p>⇒На територията на парка се срещат почти всички от видовете лечебни растения, за които в страната ни е определен специален режим на ползване и опазване;</p> <p>⇒От забранените за събиране на територията на цялата страна в парка се срещат 9 вида, а от тези с ограничителен режим (допустими количества за ползване) са установени 10 вида;</p> <p>⇒Видовете <i>Alchemilla vulgaris</i> complex, <i>Atropa bella-donna</i>, <i>Berberis vulgaris</i> са представени в парка с малочислени и малки по площ популации.</p> <p>⇒За <i>Primula veris</i> и <i>Stachys officinalis</i> (<i>Betonica officinalis</i>) са с добра представителност в границите на ПП.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ФАУНА		
Безгръбначни	+++	<p>⇒ 117 вида са определени като редки в национален мащаб;</p> <p>⇒ 18 вида са Локални ендемити;</p> <p>⇒ 28 вида са Балкански ендемити;</p> <p>⇒ 12 са Български ендемити;</p> <p>⇒ 5 вида са категоризирани като реликти;</p> <p>⇒ 3 са видовете защитени по ЗБР;</p> <p>⇒ 13 вида са под закрилата на Директива 92/43/ЕИО за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна;</p> <p>⇒ 8 вида са от списъците на застрашени животни по IUCN;</p> <p>⇒ Най-много ендемични таксони има в групите Gastropoda (охлюви), Diplopoda (диплоподи), Carabidae (бръмбари-бегачи) и Pseudoscorpiones (псевдоскорпиони);</p> <p>⇒ Най-много видове защитени от закон или конвенции са от Lepidoptera (пеперуди) и Carabidae (бръмбари-бегачи);</p> <p>⇒ От многоожките единият от локалните ендемити – <i>Typhloiulus longipes</i> – е известен до момента единствено от пещерите Беляр близо до границите на резервата "Врачански карст" и Звънкова дупка при село Лиляче. <i>Balkanophoenix borisi</i> е известен до момента единствено от Ржишката (Сухата, Горната) пещера до гара Лакатник и около Чукурска река в Родопите;</p> <p>⇒ От правокрилите насекоми като много редки у нас, от установените видове може да се посочат <i>Leptophyes discoidalis</i>, известен със сигурност само Западна Стара планина, и Barbitistes serricauda, за изясняването на чието разпространение са нужни нови изследвания. Видовете <i>Phaneroptera falcata</i>, <i>Isophya plevnensis</i>, <i>Isophya modestior</i>, <i>Tettigonia cantans</i>, <i>Metrioptera domogledi domogledi</i>, <i>Pholidoptera littoralis</i>, <i>Saga natoliae</i>, <i>Tetrix bipunctata</i> са редки или с ограничено разпространение;</p> <p>⇒ От двукрилите - категория рядък са установени 8 вида, като само <i>Tachina grossa</i> е намерена на територията на Р "Врачански карст". Особено интересно е установяването на <i>Vermileo vermileo</i> (семейство Vermileonidae) при извора Житолюб срещу Гара Лакатник. Това е единственото съобщение за представител на семейството в България.</p>
Гръбначна фауна – 212 вида са защитени от ЗБР, редки са 51.		
Риби	+	<p>⇒ Съвременната ихтиофауна е представена в реки тангиращи на парка;</p> <p>⇒ 5-ЗБР, 1 - застрашен по IUCN.</p>
Земноводни и влечуги	+ до ++	<p>⇒ Видовете се срещат и в редица други райони на страната;</p> <p>⇒ Значително видово и популационно количество, като се изключат двата вида костенурки, които са намалели значително през последните двадесет години;</p> <p>⇒ Почти липсват видове, които у нас са разпространени в малко на брой находища или имат ограничен ареал в Европа;</p> <p>⇒ 9 вида са защитени ЗБР, 1 вид е от Червената книга (1985), само 1 вид (<i>Testudo graeca</i>) покрива критериите за <u>световно застрашен вид</u> по IUCN 2006, 15 вида са от Бернската конвенция, 12 вида са защитени по Директива 92/43/ЕИО и 2 вида са под защитата на Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора. Местообитанията на двата вида сухоземни костенурки, както и на обикновената блатна костенурка са приоритетни за опазване според Приложение 2 на ЗБР.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
Птици	+++	<p>⇒С най-високо консервационно значение;</p> <p>⇒Два вида птици, на които подвидовете им са ендемични за Балканския полуостров - балканска (ушата) чучулига (<i>Eremophila alpestris balcanica</i>) и пъстрогуша (алпийска) завирушка (<i>Prunella collaris subalpina</i>);</p> <p>⇒157 вида (86% от установените в ПП 181 вида птици) са включени в ЗБР, 38 (40% от всички включени в ЧК) са в ЧК, като редки са 11, застрашени - 27;</p> <p>⇒Съгласно международното законодателство - IUCN - 3 вида (1.6% от общо установената орнитофауна), SPEC - 101 вида (56%), RAMSAR- 2 вида (1%), BERN - 173 вида (95%), CITES - 40 вида (22%), BONN - 80 вида (44%), Директива 92/43/ЕИО - 74 вида (40%);</p> <p>⇒Голяма част от хищните птици са представени с малко бройки - малкият лешояд (1 двойка в ПП и една възрастна птица в Р) и ловния сокол през последните 10 години не гнезди в ПП. Стабилизира се популацията на скалния орел (5-6 двойки) и на сокола скитник (12-14 двойки);</p> <p>⇒През последните 10-15г. се наблюдава ясно ограничаване в разпространението и намаляване на числеността при балканския кеклик (<i>A. graeca</i>). Подобна ясно изразена негативна тенденция се наблюдава и при някои други видове- хайдушка гарга (чавка), скален (полудив) гълъб. Те вече не гнездят в много райони на парка или са с много по-ниска численост в сравнение с миналото в районите, където все още гнездят;</p> <p>⇒Значително по-редки видове от птиците на откритите тревни пространства са ушатата (балканска) чучулига (<i>E. alpestris balcanica</i>) и планинската бърбрия (<i>A. spinoletta</i>) - срещат се рядко в ограничени райони на високите части от Бегличкия дял на планината, черногушото ливадарче (<i>S. torquata</i>), яребицата (<i>P. perdix</i>);</p> <p>⇒Работи се по подхранване на лешоядни видове хищни птици и стабилизиране и завръщането на египетския и белоглав лешояд на територията на ПП. В резултат през последните години на площадката се хранят - белоглави лешояди (от 1 до 3 птици), египетски лешояди- двойката гнездяща над с. Горно Озирово, скални орли- двойка и единични птици, гарвани- струпвания до около 50 индивида.</p>
Бозайници	+ до ++	<p>⇒Повечето видове бозайници се срещат в подходящи местообитания из цялата страна и на обширни територии от Евразия – 58% от тези в България - 58 се срещат в парка;</p> <p>⇒В ЗБР – 30 вида (51.7; 4 вида (6.9%) са в ЧК, като редки;</p> <p>⇒Съгласно международното законодателство - IUCN - 26 вида; BERN - 42 вида (72.4%), CITES - 3 вида (5.1%), BONN - 1 вида (1.7%), Директива 92/43/ЕИО – 21 вида (36.2%);</p> <p>⇒Като цяло при бозайната фауна на България ендемизмът е слабо проявен. Подвидът на невестулката <i>Mustela nivalis galinthias</i> е балкански ендемит;</p> <p>⇒На територията на парка са установени 22 вида прилепи (67% от 33-те за България) с висок консервационен статус: В ЗБР – 21 вида (95.4%), 2 вида (9.0%) са в ЧК, като редки. Съгласно международното законодателство - IUCN – 20 вида; BERN - 22 вида, BONN и Директива 92/43 – 21 вида.</p>

1.21.3. ЕСТЕСТВЕННОСТ

По-голямата част от местообитанията и видовете на територията на парка се отличават с висока степен на естественост. Това налага мониторинг и необходимост от мерки, водещи към тяхното по-нататъшно естествено развитие и възстановяване.

С ниска степен на естественост са оценени техническата инфраструктура и просеките за ски-писти, застроените територии, нарушените от геогенни и техногенни терени, създадените култури, формираните вторични тревни и храстови антропофитни съобщества.

Основните мерки за премахване на фактори или за намаляване на тяхното въздействие с цел опазване естествеността на местообитания и видове са:

- ⇒ Определяне на зони със строг режим на опазване;
- ⇒ Възстановяване на нарушени и деградирани площи;
- ⇒ Мониторинг върху състоянието на горските екосистеми;
- ⇒ Постепенно премахване на интродуцираните видове;
- ⇒ Ново строителство само в урбанизираните зони, след изготвяне на ПУП и оценка на въздействие и то само за нуждите на отдиха и управлението на ПП.

СТЕПЕНИ: +- ниска ++ - средна +++ - висока

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
ЛАНДШАФТ	+++	⇒ Естествеността на горските, скалните и до известна степен на ливадните ландшафти общо за парка е висока;	Запазване, превръщане на издънковите насаждения в семенни, поддържащи и възстановителни дейности в горските територии; ⇒ Ново строителство само в урбанизираните територии, след изготвяне на ПУП и оценка на въздействие върху околната среда; ⇒ Изпълнение на арх. инженерни решения, вписващи се в средата; ⇒ Рекултивация на деградирани терени; ⇒ Постепенна подмяна на интродуцираните с местни видове.
	+	⇒ Като неестествени се явяват просеките за ски-писти, просеките на техническата инфраструктура, сгради с открояваща се в ландшафта архитектура (урбанизираните територии - антропогенните ландшафти) комплексите "Леденика"; "Околчица"; "Врачански Балкан" - Учителски колонии, Замбина могила, Горски дом, Църквище"; „Пършевица“ и „Чайка“, както и обработваемите земеделски територии и горските култури и внесени чужди дървеснохрастови видове; изоставените кариери, мини и галерии и съоръженията към тях.	
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ			
Води	+++	⇒ Всички имат естествен характер в границите на парка; ⇒ Констатирано е системно замърсяване с органични отпадъци на р. Черна; ⇒ Корекции на р. Лева са извършени в с. Згориград и гр. Враца.	⇒ Запазване на естествения характер и недопускане на замърсяване; ⇒ Забрана за заустване на непречистени до необходимата степен отпадни води в повърхностни и подземни водни обекти; ⇒ Забрана за извършване на корекции и изграждане на мини ВЕЦ-ове на територията на ПП.
Храстова и тревна растителност	+++ +	⇒ Пионерни тревни групировки по скалисти места; ⇒ Формирани вторични тревни и храстови съобщества, вследствие на природни фактори – сукцесионни процеси; ⇒ Формирани вторични тревни и храстови съобщества, вследствие на антропогенни фактори – рудерални съобщества.	⇒ Опазване и защита; ⇒ Регулиране и поддържане на видовия състав чрез екстензивна паша и сенокосен режим; ⇒ Механично почистване и недопускане на замърсяване с битови отпадъци и интензивна паша – преизпасване.

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Гори	+++ + +	<p>⇒С естествен произход са 88.3% от горските екосистеми;</p> <p>⇒Изключителна ценност представляват старите, надвишаващи 100 годишна възраст масиви и единични екземпляри;</p> <p>⇒Ниска степен на естественост имат създадените култури от черен и бял бор и малко от смърч, дуглазка ела, лиственица – 1837.2ха (10.5%) от площта на горите в Парка;</p> <p>⇒Наличието на интродуцирани дървесни видове е незначително – 242.7ха (1.4%), но поради голямата инвазивност на видовете – акация (района на Елисейна) и айлант (значителни територии в района на Лакатнишки скали и с. Оплетня) – те бързо завземат територия;</p> <p>⇒Незначително е участието и на хибридни форми тополи – 17.7ха (0.1%) – те са на заливни месторастения в долната част на ПП – не оказват особено значение;</p> <p>⇒Естествеността е нарушена на много места в горските местообитания. В резултат на сечи, някои горски участъци са фрагментирани и е нарушена тяхната естествена свързаност и функционално предназначение, особено по отношение на водозадържащата им роля – най-вече около селищата.</p>	<p>⇒Мониторинг върху състоянието на горските екосистеми;</p> <p>⇒Специален режим за опазване на старите букови гори;</p> <p>⇒Подмяна на нетипичните иглолистни видове в бъдещия състав на горите;</p> <p>⇒Залесяване с бял и черен бор с противоерозионна цел само на места, където липсва друга възможност;</p> <p>⇒Постепенно отстраняване на интродуцираните видове и подмяната им с местни, подходящи за условията на месторастене;</p> <p>⇒При липса на възобновяване да се предприемат залесителни мероприятия и възстановяване на горските местообитания.</p>
Скали, сипеи и пещери	+++	<p>⇒Те заемат площ от 2427.6ха(8.4% от ПП);</p> <p>⇒Висока степен на естественост;</p> <p>⇒Вторичен характер на съобществата и първични тревни групировки.</p>	<p>⇒Ограничаване на антропогенното натоварване и обявяване на нови ПЗ;</p> <p>⇒Мониторинг върху състоянието.</p>
ФЛОРА ГЪБИ	+++	<p>⇒Висока степен на естественост и относително слаба повлияност на видовия състав – адвентивния елемент е слабо представен – 16 вида;</p> <p>⇒Всички видове гъби, лишеи, мъхове и почти всички папратовидни и семенни растения са естествени за ПП;</p> <p>⇒Рудерализацията в ПП има локален характер (к-кс „Леденика“, района на горна лифтена станция, овчарниците в м. Шилигарника и Мижишница, пасищата под х.Пършевица-частично, в р-на на х. Околчица, р-на на Горския дом, Кравя и др.) и слабо влияние извън зоната на рудералното огнище върху флората – резултат е от антропогенна дейност – пашуване, сечи, замърсяване с битови отпадъци, строителство и др. Сред най-характерните рудерални представители са копривата (<i>Urtica dioica</i>), паламидата (<i>Cirsium ligulare</i>), синята жлъчка (<i>Cichorium intybus</i>), видовете лобода (<i>Chenopodium</i> spp.), видовете щир (<i>Amaranthus</i> spp.), лепката (<i>Galium aparine</i>), видовете мъртва коприва (<i>Lamium</i> spp.) и др.</p>	<p>⇒Ограничаване на антропогенното въздействие;</p> <p>⇒Организирано сметосъбиране;</p> <p>⇒Завишен контрол към собственици и ползватели на бази в ПП;</p> <p>⇒Завишен контрол и изисквания към организаторите на масови мероприятия.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ	+++	<p>⇒Лечебните растения са запазили естествения си характер;</p> <p>⇒Лечебните растения са представени от автохтонни видове с широко или по-слабо разпространение у нас.</p>	<p>⇒Събирането да се извършва съгласно Закона за лечебните растения;</p> <p>⇒Координиране на взаимодействието между ДПП и РИОСВ в региона за осъществяване на надзор по време на кампаниите за събиране на лечебни растения с търговска цел;</p> <p>⇒Засилване на популяризаторските дейности по опазване и устойчиво ползване на лечебните растения;</p> <p>⇒Повишаване информираността на туристите;</p> <p>⇒Въвеждане норми за паша;</p> <p>⇒Разширяване на площите, използвани като сенокосни ливади;</p> <p>⇒Разработване на устройствен проект на лечебните растения – ресурсна оценка и запаси.</p>
<p>ФАУНА – Фаунистичният комплекс в парка и резервата е с местен произход. Голяма част от животинските местообитания са в естествено състояние. В защитената територия досега не са провеждани интродукции на чужди видове ловни и диви животни. Възобновяване и поддържане на естествените популации от някои видове хищни, птици и бозайници изисква провеждането на преки конзервационни дейности.</p>			
Безгръбначни	+++	<p>⇒В парка няма интродуцирани безгръбначни животни, обособили популации;</p> <p>⇒Всички установени видове са автохтонни и придават висока степен на уникалност на фауната.</p>	<p>⇒Защита и ограничаване на човешка дейност.</p>
Земноводни и влечуги	+++	<p>⇒В рамките на естествените популации, типични за биогеографския район;</p> <p>⇒Костенурките са били значително по-чести на територията на целия парк, докато сега са рядкост, поради дългогодишната липса на теренен контрол и засилен браконьерски интерес.</p>	
Птици	+++ +	<p>⇒Висока степен на естественост, в малка степен повлияна от човешка намеса;</p> <p>⇒Миграционен път и през определени сезони преминават, а често и спират за храна и почивка нехарактерни видове;</p> <p>⇒Близостта на стоящи водоеми – рибарниците в м. „Кална Мътница“, на яз. „Огоста“ и по-големите течачи – р.Искър, р.Лева, р.Черна, локвите при вр. Пършевица обяснява навлизането и преминаването през ПП на околноводни и водолюиви птици;</p> <p>⇒ Строителството на територията на парка е предпоставка за навлизане на синантропни видове птици - от градска среда;</p> <p>⇒ Антропогенната дейност в различните и форми води до намаляване на видовото богатство и промени във видовия състав.</p>	<p>⇒Строителство само в урбанизираните центрове;</p> <p>⇒Определяне на зони със строг режим на опазване;</p> <p>⇒Възобновяването и поддържането на популациите от някои видове хищни птици (белоглав лешояд, египетски лешояд, малък лешояд, ловен сокол и др.) изисква провеждането на възстановителни мероприятия (изкуствено подхранване, опазване на гнездата и др.).</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Бозайници	+++ до ++	<p>⇒Широката пластичност и разнообразните местообитания определят многообразието на групата на бозайниците;</p> <p>⇒Преобладаващ е горският мезофилен тип – 90% от видовете, като половината от тях са представители на неморалния фаунистичен комплекс на мезофилните широколистни гори на Палеарктика;</p> <p>⇒На отделни места, под влияние на антропогенни промени на местообитанията, проникват някои нехарактерни видове – установени са три синатропни вида (<i>Mus musculus</i>, <i>Rattus rattus</i>, <i>Rattus norvegicus</i>);</p> <p>⇒Необяснима е липсата на лалугера, който има значителна популация с висока численост в Понор планина. Двата района са близко разположени и предлагат сходни, подходящи за вида биотопи.</p>	<p>⇒Възобновяването и поддържането на популациите от някои бозайници (благороден елен, сърна) изисква провеждането на възстановителни мероприятия (изкуствено подхранване, опазване и разселване);</p> <p>⇒Сведения за присъствие в парка на дива коза са основание за опит за нейното възстановяване на територията на парка.</p>

1.21.4. ТИПИЧНОСТ

Типични за типа месторастения и климатичните условия са преобладаващите естествени насаждения от бук и горун. Значителна част от буковите гори имат семенен произход и достигат възраст над сто години.

Представени са и не така типични за географското положение на парка растителни съобщества с южна присредиземноморска компонента, но те са пряко свързани с микроклиматичните условия обусловени от значително представения карстов терен – ксерофитни дървесни съобщества от дъбовия пояс на косматия дъб, маклена, мъждряна, благуна и цера.

Нетипично е за планинските условия слабата поясна изразеност на растителността – причина силната интразоналност на месторастенията от особеностите на геоморфологията, релефа и климата.

Като нетипични за природния комплекс на ПП са културите от чуждоземни видове. Адвентивните видове в парка са 16, което отнесено към видовото разнообразие е около 1% и е поредното доказателство за естествеността и слабата повлияност от човека.

ПП „Врачански Балкан“ има изключително голямо значение като територия, на която се съхраняват типични за района местообитания и видове - горски насаждения, местообитания и видове от микотата, лечебни растения. Те се явяват своеобразни "оазиси" на богато биологично разнообразие, представено с редица редки и застрашени видове животни.

Фауната на парка е типична за географското положение, надморска височина и релеф на парка. Фаунистичният комплекс е съставен предимно от видове с европейско и холарктично разпространение с наличие на медитерански елементи. Повечето "северни" видове живеят в мезофилните горски местообитания в по-високите части на планината. Видовете с южен тип на разпространение (средно около 10-20% от видовете) са по-често срещани по южните, топли склонове на парковата територия.

Голямо е значението на ПП и по отношение на типичността на ландшафтите – естествен с преобладание на горските ландшафти и значително участие на ливадни и скални ландшафти - типичен добре развит трислоен карст.

СТЕПЕНИ:	+ - ниска	++ - средна	+++ - висока
-----------------	-----------	-------------	--------------

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ЛАНДШАФТ	+++	⇒Типичен за парка е трислойно развития карст – негативни и позитивни карстови образувания и форми и силно развит подземен карст с голям брой пещери, пропасти и галерии; ⇒Специфични и типични за парка са откритите варовикови скални стени и откоси, които имат голяма консервационна стойност – обобщевропейската класификация на хабитатите им е отредила собствена позиция „Скални склонове на Врачанския карст“; ⇒С висока степен на типичност се явяват широколистните букови гори в горния растителен пояс и келявогабървите гори върху варовик и сухи и ерозираны месторастения; ⇒С висока степен на типичност са тревните и храстови съобщества, но с тенденция на много места към подивяване и настъпващи сукцесионни процеси, които водят до тяхното намаляване и загуба на пасища.

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ		
Води	+++	<p>⇒Типични за карстовия терен са непостоянните водни течения, силно намаляващи и пресъхващи през летния период, буйни и разрушителни през пролетта;</p> <p>⇒Реките и потоците са чисти и бистри, което е резултат на липсата на ерозия по бреговете и предимно скалистите корита;</p> <p>⇒Наличието на карстови извори – Житолуб, при манастирите „Св. Иван Пусти“ и „Св. Никола Мътнишки“;</p> <p>⇒райони около водопади, с активно бигорообразуване – водопади „Боров камък“, „Скакля“, поречието на р. Петра (крайгранична, предлага се за включване), бигорите над двата манастира;</p> <p>⇒р. Искър, като гранична река оказва съществено значение, както като значително смекчаваща климатичните условия в крайбрежната зона, така и като местообитание за редица водолюбиви фаунистични видове и флорни елементи – нетипични за ПП.</p>
Храстова тревна растителност	и +++	<p>⇒Значителна площ заемат вторично формираните се храстови и тревни съобщества;</p> <p>⇒Силната южна компонента и широко застъпената ксерофитна, ксеромезофитна и мезофитна растителност е в резултат на геоложката основа – широко застъпения карст, сухи и припечни месторастения и нетипична за северното географско местоположение – тя е по-близка до тази на Източни Родопи и Гърция;</p> <p>⇒Тревните и храстови съобщества като цяло, са типични за високите части на повечето наши планини. Видовете включени в тях са характерни за региона;</p> <p>⇒Типични за ПП са формациите на келявия габър, който дава облика на значителна част от ПП и има главно хресталачен тип, предопределен от лошите месторастения (плитки, каменливи и скалисти, сухи, силно ерозирани терени), както и от антропогенната дейност (сечи, паша на кози в миналото). Върху по-ограничени площи съобществата са представени с ниски дървесни форми. Съставът им е изключително богат. За това способстват отворените пространства и относително слабата конкуренция на келявия габър;</p> <p>⇒Формацията на люляка с фрагментарно разпространение, типична за ерозирани, плитки почви изцяло развити върху варовик;</p> <p>⇒От тревните формации широко разпространени са тези в буковия пояс, представени от 14 формации (11 типични, 1 специфичен и 2 нетипични резултат от антропогенизация). Типични са съобществата на златистата власадка, широколистната гъжва, сплеснатия овесец, на перестия късокрак, метличеста власадка, къдрава и червена власадка и на обикновенната полевица – мезофитна растителност, типична за влажни и богати месторастения, разположена във високите части, върху северни склонове и била – те дават облика на билните ливади и госки поляни;</p> <p>⇒Формациите на скалните ксерофилни и калцифилни видове са типични за плитките, сухи, ерозирани и топли почви и скален рохляк в ниските части на ПП, с южни изложения – представени са в дъбовия пояс;⇒Местообитанията на степните съобщества с участие на ароматни видове са под защита на Бернската конвенция и приоритетни за защита от ЗБР;</p> <p>⇒Скалната растителност и формациите на широколистната гъжва са калцифилни видове, типични групировки за скалните комплекси върху варовита скална основа. Те са специфични за Балканския полуостров съобщества;</p> <p>⇒Нетипично е настаняването на антропофити, резултат от чивешка намеса.</p>

ВИД	СТЕ-ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
Висши растения	++ +	⇒Голямо видово разнообразие, което в преобладаващата си част е типично за региона и условията на месторастене - доминират средноевропейски видове, но присъстват и редица южни елементи и степни видове; ⇒Български ендемите - 6 вида и 2 подвида– 3.5%; ⇒Балкански ендемити - 36 вида- 11.5%; ⇒Балкански субендемити - 3 вида; ⇒Терциерни реликти – 3 + 3 с реликтен характер.
ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ	++	⇒Типични за техния характер и условията на месторастене, но присъстват и значителен брой средиземноморски етеричномаслени растения.

ФАУНА		
Безгръбначни	+++	⇒Популациите на безгръбначните животни образуват типични съобщества за биогеографския район и различните хабитати; ⇒Голям процент на български и балкански ендемити (паяци, твърдокрили и пеперуди).
Риби	+	⇒Не са представени на територията на ПП; ⇒В околпарковата територия - р.Искър и р.Ботуня – типични видове.
Земноводни и влечуги	+++	⇒Подходящи хабитати с типични за България видове с местен произход.
Птици	+++	⇒Типични и най-широко застъпени местообитания на дендрофилни, петрофилни, на открити територии с тревна растителност; ⇒Типични за Западна Стара планина и Предбалкана; ⇒Нетипични са някои мигриращи водолюбиви птици; ⇒Синатропни видове – нетипични, от близостта до населените места.
Бозайници	+++	⇒Типични за географското положение, надморската височина и релефа; ⇒Типични за Западна Стара планина.

1.21.5. РАЗМЕРИ

Територията на ПП „Врачански Балкан“ и площите, които той заема, осигуряват опазването на хиляди животински и растителни видове с жизнени популации.

Забранителният и ограничителният режим, регламентиран в ЗЗТ и заповедите за обявяване и прекатегоризация в голяма степен допринасят за опазване на ценни и застрашени видове и местообитания.

Природата на парка е облагодетелствана от съседството на горски масиви по своите граници, които служат и за естествен буфер и смекчават влиянието на антропогенния натиск (с изключение на територии по източната и североизточна част на парка – по регулацията на града).

Наличието на резерватен режим и територии със собствен статут на защита осигуряват допълнителна защита на територии с доказани уникални и значими качества. Всичко това засилва жизнеността на горската биота в ПП и намалява силата на заплахите, свързани с природната уязвимост и редкостта на редица видове.

Размерите на парка са достатъчни за естественото възобновяване на голяма част от наземно живеещите видове животни. Територията е недостатъчна за осигуряване прехраната на летящите видове каквито са едрите грабливи птици (орли и лешояди) и някои видове прилепи, които се хранят извън парка. Липсата на съществени физикогеографски прегради е фактор, който благоприятства миграцията на видовете през проходите и по речните долини, както и колонизацията на нови територии.

Предвид много високото биологично разнообразие на резерват „Врачански карст“, размерите на територията му не са достатъчни за опазване на ключовите видове от фауната. Незащитени остават териториите на ждрелото „Вратцата“, като това се усложнява и от почти постоянното присъствие на катерачи и алпинисти в тези територии, което противоречи на резерватния режим. Поради невъзможността да се контролира алпийска дейност е наложително от границите на резервата да се изключи „Централната стена“ на Врачанските скали и новата граница да мине по билото на вр. Баба. По-тревожни са териториите в близост до пътя Враца-Леденика, където посегателствата от браконieri и козята паша са значителни. Наличието на археологически паметник в границите на резервата (местността „Градището“) и перспективата да продължат проучванията, също влиза в противоречие с резерватния режим на територията.

Останали са необхванати много близки територии - като ландшафт, растителен и животински свят в северна и южна посока, с висока степен на естественост и уникалност, но силно уязвими поради близостта до населени места – Паволче и Бистрец.

Като цяло големината на Р, осигурява необходимите предпоставки за изпълнение на нейното консервационно предназначение и за постигане на управленските цели по ЗЗТ и с някои промени по отношение на прекатегоризация на част от територията (свиване и разширение) ще се постигне необходимия оптимум.

С констатирани още по време на паркоустройствения проект неточности и явни технически грешки – така наречените плуващи петна във вътрешността на парка, територията остава разпокъсана и е наложително предприемане на мерки за тяхното фактическо (в настоящия проект те са обект на устройване) включване.

Друга част от територията по границата остава разкъсана – площи между пътя и реката по Искърското дефиле, откъм Берковишката част при селата Горно и Долно Озирово - следва да отпаднат, още повече че в преобладаващата си част са горски култури. Друга част от територията, непосредствено граничеща с регулацията на града, през последните десет години е променила предназначението си, също преобладаващи горски култури над гр. Враца – комплекс „Хъшовете“, магазин „Техномаркет“ и следва да отпаднат от територията на Парка.

От голямо значение за флората и фауната, и гъбното разнообразие на парка, са прилежащите на запад територии (масива на Козница) и юг (Ржана), които са естествен популационен резерв за голяма част от птиците и бозайниците. Предвид наличието на множество консервационно значими видове влечуги, птици и бозайници **предлагаме разширяване** на парковата територия на три места:

1. Черепишки скален комплекс - включва масиви на десния бряг на р. Искър разположени източно от Черепишкия манастир и южно от с. Лютиброд. Целта е опазване цялостта и естествения характер на скалния комплекс и коритото на р. Искър, като местообитание на популации от влечуги, скалолюбиви и водолюбиви птици, бозайници, прилепи и ендемична пещерна фауна.

2. Вражите дупки - Петренски дол - включва скалния масив Вражите дупки и част от билото, което го свързва с долината на р. Петренска. Целта е защита на 16 пещери (Вражите дупки), пещерната фауна и скалолюбивите видове птици и бозайници като важна съставна част от зоната с високо биологично разнообразие "Лакатнишки скали".

3. Местността „Рудината“, над с. Елисейна – отрити земеделски територии, пасищно ливаден фонд са едно изключително красиво и обзорно място, с разнообразна растителност и животински свят, обследвано е и съгласувано с част от местните жители за включване кам Парка.

1.21.6. БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ

Голямото биологично разнообразие на малка територия (2.6% от територията на България) е предопределено от местоположението, геоморфологичните дадености, специфичният климат, релефа, както и други природни условия.

До момента са известни **1 735 растителни вида, вариетета и форми**, включително: 186- гъби (124 макро- и 62 микромицети); 103 - лишеи; 186 - мъхове и 178 - водорасли; **1507 вида животни** - 276 гръбначни и 1231 безгръбначни.

Семенните растения обхващат **28%** от тези за България. Не всички таксономични групи са проучени достатъчно и в бъдеще се очаква установяване на още видове растения и животни.

Спрямо биологичното разнообразие в България в ПП „Врачански Балкан“ са представени: папратовидните - 16 вида (37.2% от); хвощови – 3 вида (42.8%); от плауновите – 1 вид (12.5%); **покритосеменните – 1051 вида (27.8%)**; голосеменните – 11 (57.9%); мъховете 186 (25.4%); лишеите 103 (11%); водораслите 178 (8 %); 186 гъбни видове (3.8%), в т.ч. макромицетите 124 вида (почти 6%).

От гръбначните животински видове - птиците 181 (44.7%; бозайниците 58 (58%); земноводните 11 (68.7%); влечугите 15 (41.6%). Добре представена е пещерната фауна – от добре проучени **45 пещери** са установени общо – **236 животински вида – 215 безгръбначни 22 вида прилепи (32.3%)**.

От общият брой видове покритосеменни растения в ПП - 44 (4%) са дървесните, 44 (4%) са храстите и останалите 92% са тревистите видове.

От тревистите най-голям е относителният дял на многогодишните и незначително е участието на двугодишните.

СТЕПЕНИ: + - ниска ++ - средна +++ - висока

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ ⇒ значително хабитатно разнообразие, 53 за ПП, в съответствие с "A classification of Palearctic habitats" (1996)		
Води	+ до ++	⇒Ниската степен се определя от незначителните водни ресурси и непостоянният воден отток през годината; ⇒Най-голямо е видовото разнообразие при водопад „Скакля“, на „Боров камък“, извора „Житолуб“, извора при манастир „Св. Иван Пустни“, локвите на Пършевица и Печенийски локви – ляво след отклонение за Леденика. Значително е и на Петренски дол – предложен за включване към ПП; ⇒Незначително е при р. Лева и р. Черна, поради силната урбанизация на района около тях и локално замърсяване с органични отпадъци на р. Черна.
Тревна растителност	+++	⇒Представена е от 21 формации; ⇒Групировки от хазмофити- заемащи значителни територии от ПП установени в тях 11 фаунистични и 13 флористични консервационни вида. Типични представители за тях са <i>Stipa epilosa</i> , <i>Dianthus petraeus</i> , <i>Achillea clypeolata</i> , <i>Sedum grisebachii</i> , <i>Chamaecytisus calcareus</i> , <i>Festuca xanthina</i> , <i>Daphne oleoides</i> и др. Този тип растителност се отнася към <i>Potentilletalia caulescentis</i> на клас <i>Asplenietea trichomanis</i> ; ⇒Групировки от <i>Silene alpina</i> – с точкови находища – критично застрашен, върху сипеи, с намаляващи популации, единствени за страната; ⇒Формира главно калцифилни съобщества, върху различни по богатство, влага и структура почви, но с преобладаване на сухи и бедни, често разкъсани от излаза на основна скала; ⇒Естествени местообитания на птици, влечуги, бозайници, пеперуди и др. представители от безгръбначната фауна и на редки и ендемични флористични и фаунистични таксони.

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
Растител-ност	+++	<p>⇒Обхванати са 53 растители съобщества;</p> <p>⇒Дървесно храстовата растителност е представена с 23 групи дървесни, 21 тревни формации, 6 групи храстови съобщества и три с абиотичен характер;</p> <p>⇒Значително място заемат буковите и горунови формации, както и обширни територии от ксерофитни храстови съобщества от келяв габър. В смесените съобщества участват голям брой дървесни и храстови видове като <i>Quercus pubescens</i>, <i>Q. frainetto</i>, <i>Acer campestre</i>, <i>Fraxinus ornus</i>, <i>Paliurus spina christi</i>, <i>Syringa vulgaris</i>, <i>Cotinus coggygia</i>, <i>Pyrus pyraister</i>, <i>Crataegus monogyna</i>, <i>Rosa canina</i>, <i>Clematis vitalba</i> и др. Заслужава да се отбележи присъствието на реликтните видове <i>Daphne laureola</i>, <i>Acanthus longifolius</i>, <i>Acer monspessulanum</i>, <i>A. hyrcanum</i>, <i>Corylus colurna</i>, <i>Juglans regia</i>. Установени са редки фаунистични (3) и флористични (6) вида;</p> <p>⇒Групировки от хазмофити, където се развиват едни от най-богатите на флористично разнообразие растителни групировки – установени за района 11 фаунистични и 13 флористични вида. Типични представители за тях са <i>Stipa epilosa</i>, <i>Dianthus petraeus</i>, <i>Achillea clypeolata</i>, <i>Sedum grisebachii</i>, <i>Chamaecytisus calcareus</i>, <i>Festuca xanthina</i>, <i>Daphne oleoides</i> и др;</p> <p>⇒Групировката на <i>Silene alpina</i> е с малко локалитети и малочислени популации на територията на ПП и от изключително значение за опазването им;</p> <p>⇒Незначително е участието на изкуствените широколистни и иглолистни гори и рудерални тревни съобщества.</p>
Лечебни растения	+++	<p>⇒373 вида – 48.6% от включените в ЗЛР(768);</p> <p>⇒258 рода от 82 семейства.</p>
Медоносни	++	⇒184 вида – 71.8% от тези за България (256).
Хранителни	++	⇒31вида.
Багрилни	++	⇒17 вида.
ФАУНА		
Безгръбначни	+++	<p>⇒1231 вида, от които:</p> <p>⇒С най-много видове са представени <i>насекомите</i> (892- 4.2% от тези за Б-ия) – <i>двукрили</i> (504 - 12.6%); <i>пеперуди</i> – (214 – 7.4%), <i>охлюви и миди</i> (110 – 4.7%) и <i>бръмбари бегачи</i> (96 – 13.3.% от 722);</p> <p>⇒ Като се има предвид, че проучеността на безгръбначната фауна в планината не надхвърля 35%, разнообразието от таксони може да се прецени като високо.</p>
Гръбначни	++ до +++	⇒276 вида (68.7%).
Риби	-	⇒проучени са в околоселската територия – р. Искър и р. Ботуня.
Земноводни и влечуги	+++	<p>⇒11 вида земноводни от два разряда – 68.7% от тези за България (16), всички попадат под защита на четири и повече български и международни документи;</p> <p>⇒15 вида влечуги от 2 разряда – 44.7% от тези за България,всички попадат под защита на четири и повече български и международни документи.</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ
Птици	+++	<p>Голямо видово разнообразие и висок консервационен статут. <i>Голямо значение!</i></p> <p>⇒181вида от 15 разреда и 40 семейства – 44.2% от тези за България; ⇒37 вида са нови за Р (1994г. В Паркоустройствения проект са посочени 92 вида за ПП);</p> <p>⇒Ловният сокол е изчезнал от района, като гнездящ вид през последните 10 г.; ⇒При египетския лешояд също се наблюдава силен спад през последните 5-6 г.- от 4-5 гнездящи двойки към 2001г., през 2006г. бе установена само 1 гнездяща двойка; ⇒Белоглавият лешояд все още се среща - макар и много рядко, като този вид е изчезнал като размножаващ още около средата на ХХ век; ⇒За черния лешояд (<i>A. monachus</i>) единствените сигурни сведения, че се среща във Врачанска планина са от началото на ХХ век; ⇒Последните 10-15г. също се наблюдава ясно ограничаване в разпространението и намаляване на числеността при балканския кеклик (<i>A. graeca</i>), хайдушка гарга (чавка), скален (полудив) гълъб; ⇒Подобна ясно изразена негативна тенденция се наблюдава и при някои други видове - хайдушка гарга (чавка), скален (полудив) гълъб. Те вече не гнездят в много райони на парка или са с много по-ниска численост в сравнение с миналото в районите, където все още гнездят; ⇒При други птици се наблюдава стабилизиране или увеличаване на числеността и разпространението през последните 10-15 г. Това са белоопашатия мишелов и червенокръстата лястовица, сокола скитник, бухала и др; ⇒Във високите части, макар и рядко се установяват някои видове, които са представителите на екологичната група птици обитаващи субалпийската и алпийската зона на страната - лъстрогушата (алпийска) завирушка (<i>P. collaris subalpina</i>), балканската чучулига (<i>E. alpesstris balcanica</i>) и в по-слаба степен скалолазката (<i>T. muraria</i>), и хайдушката гарга (<i>P. graculus</i>); ⇒Установяването в парка (вероятно и над територията на резервата) на редица водолюбиви видове птици по време на сезонните миграции и зимуване се дължи на факта, че от тук преминават част от миграционните трасета на прелетния път Via Aristotelis; ⇒По време на миграция и зимуване броят на видовете значително се увеличава (наблюдавани са 249 вида).</p>
Бозайници	+++	<p><i>Изключително разнообразни по морфология, биология и среда на обитание!</i></p> <p>⇒58вида от 6 разреда, 16 семейства- 58% от сухоземните бозайници у нас; ⇒В т.ч. са отнесени и 22 вида прилепи, от две семейства (67% от прилепите в България); ⇒Насекомоядните бозайници и гризачите на парка са все още недостатъчно проучени - може да се допусне, че този процент е още по-голям.</p>

1.21.7. СТАБИЛНОСТ И НЕСТАБИЛНОСТ

Повечето от местообитанията и популациите на видовете в парка са оценени с висока и средна степен за стабилност. Това се предопределя от защитния режим на територията.

В стабилно състояние се намират само популациите на видовете с широко разпространение в страната.

Нестабилни са параметрите на популациите от високо уязвимите видове, чиято численост е под носещия капацитет на представените в ПП местообитания. Такива са някои видове земноводни, влечуги, птици (скалолюбиви, хралупогнездеци) и бозайници (хищници и прилепи).

Промяна в местообитанията или влошаване на техните качества са основните причини за популационни сривове, трайни или временни изчезвания на екземпляри и видове.

Нивото на безпокойство по време на размножителния период е от ключово значение за репродуктивния успех на всички видове с нисък размножителен потенциал каквито са хищните птици, прилепите и едрите бозайници.

Нестабилни при определени условия (замърсяване, безпокойство и др.) са популациите от всички обитатели на подземната среда. Особено уязвими са троглобионтите, които могат да съществуват само при строго определени абиотични условия (температура, влажност и др.) характерни за пещерите.

В нестабилно състояние са съобществата на водните басейни, скални съобщества, горските екосистеми в гранични части на ПП, където са и чест обект на посегателства. Нестабилни са и малочислените, тези с критичен минимум и разположените покрай маршрутите популации на ендемични, редки, защитени и застрашени видове.

Мерките за премахване или намаляване на въздействието на фактори, водещи до нестабилност на хабитати или популации на видове са:

- Ограничаване на туристическия поток в близост до находищата на консервационно значими видове;
- Мониторинг на водите;
- Реинтродуктивни дейности от страна на ДПП и РИОСВ за видове в критично състояние;
- Недопускане на човешко присъствие и безпокойство по времена размножителния период в пещерите и скалните ландшафти;
- Засилен контрол и превантивни действия през пожароопасния период за територията на ПП;
- Засилен контрол и ефикасни санкции срещу браконьерството на територията на ПП;
- Широка разяснителна и информационна дейност за защитния режим и забраните в ПП;
- Обособяване на територии с висока биологична значимост, в районите с концентрация на консервационно значими видове;
- Въвеждане на ограничителен режим за всякаква човешка дейност и безпокойство по време на размножаване на хищните и петрофилни видове, в районите около гнездовите находища.

СТЕПЕНИ: + - ниска степен или нестабилни ++ - средна +++ - висока степен или стабилни

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Ландшафт	+++	<p>⇒Преобладаващите естествени горски ландшафти са с висока степен на стабилност;</p> <p>⇒Скалните ландшафти са с висока до средна степен на стабилност;</p> <p>⇒Водните ландшафти, поради непостоянния воден режим са с ниска степен на стабилност, но като територии са незначителни.</p>	<p>⇒Въвеждане на ограничителни режими за ползване и присъствие в нестабилните ландшафти – периодите на скално катерене;</p> <p>⇒Изграждане на информационна маркировка по туристическите маршрути.</p>
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ			
Води	+	<p>⇒Повечето дерета през летния период пресъхват, което се отразява пагубно на водната флора и фауна;</p> <p>⇒Нестабилни на химически и биологични замърсители, с трайни последствия от това върху биологичното разнообразие, допълнително утежнено от карстовия терен, при който едно локално замърсяване може да се отрази далеч от него и да обхване значителни размери;</p> <p>⇒Липсата на канализация и наличието на септични ями и нерегламентирано заустване в дерета и реки, и корекции на водното легло за р. Лева.</p>	<p>⇒Мониторинг на биоиндикаторите за замърсеност на водите;</p> <p>⇒Забрана за използване на изкуствени торове и провеждане на химична борба с вредителите в цялата контактна територия;</p> <p>⇒Въвеждане на съвременни пречиствателни съоръжения в урбанизираните територии.</p>
Храстова и тревна растителност	++	<p>⇒Липсата на паша води до превръщане на тревните съобщества в храсталачно-тревни;</p> <p>⇒Нерегламентирана паша води до формиране на картълони или на ксерофилни тревни съобщества с малко покритие – по периферията на резервата, в близост до селищата;</p> <p>⇒Относително стабилни - в част от тях протичат вторични сукцесионни процеси, които са следствие от антропогенна намеса;</p> <p>⇒Нестабилни на ерозионни процеси на стръмни и оголени терени;</p> <p>⇒Замърсяването с битови отпадъци – до рударизиране на видовия състав;</p> <p>⇒Инвазивната растителност – особено айланта и акацията, много бързо завладяват територии и изместват характерна местна растителност.</p>	<p>⇒ Определяне на подходящи режими на пашуване в най-натоварените с паша райони - х. Пършевица, местн. "Кравя" и "Ибишов валог", между "Горския дом" и с. Миланово;</p> <p>⇒ Намеса в местата, където ерозионните процеси имат необратим и застрашаващ характер;</p> <p>⇒Засилен контрол покрай маршрутите за недопускане на замърсяване с битови отпадъци;</p> <p>⇒Предприемане на мерки за ликвидиране на замърсяванията с битови отпадъци в местността „Тезеро“, „Горския дом“ и по поречието на р. Лева между Згориград и прохода Вратцата;</p> <p>⇒Разширяване на площите, използвани като сенокосни ливади. Косенето благоприятства запазването на високо видово богатство в тревните комплекси;</p> <p>⇒Разработване и прилагане на система за мониторинг на състоянието на тревните съобщества на територията на парка;</p> <p>⇒Изготвяне и прилагане на програма за борба с инвазивните видове, в т. ч. картиране на разпространението им, изготвяне, пилотно изпробване и по възможност практическо прилагане на мерки за борба с айланта (<i>Ailanthus altissima</i>).</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Гори	++ до +++	<p>⇒Намират се в относително стабилно състояние - с типичен видов състав и оптимална структура;</p> <p>⇒Въздействащите фактори върху стабилността са главно от природен характер - ветровали, естествено възникнали пожари и др.;</p> <p>⇒Нестабилни по състояние са иглолистните култури;</p> <p>⇒В резултат на засушаване на климата и безогледни сечи в миналото преобладаващата част от високостъблените гори са деградирали и заменени с издънкови и нискостъблени гори и шубраци от горун, космат дъб, келяв габър и мъждрян;</p> <p>⇒Инвазивната растителност – особено айланта и акацията, много бързо завладяват територии и изместват характерна местна растителост;</p> <p>⇒Превишеното ползване и интензивност на водените сечи води до засилена ерозия и промяна на хабитата;</p> <p>⇒На много места в ПП, поради влошените месторастения, есественият възобновителен процес е силно затруднен.</p>	<p>⇒Изготвяне на проект за превантивен контрол и противопожарни дейности;</p> <p>⇒Засилен контрол при провеждане на сечи в ПП – спазване на предвиденото по проекти и спазване на технологичната дисциплина;</p> <p>⇒При необходимост провеждане на санитарни и отгледни мероприятия с предимство;</p> <p>⇒ Специален режим на управление в прилежащите територии;</p> <p>⇒ Контролиране и регулиране на пасищния режим в ПП и особено на козята паша;</p> <p>⇒ Ефективен контрол и санкции срещу браконьерството;</p> <p>⇒ Провеждане на ежегоден мониторинг на състоянието на горите;</p> <p>⇒Ограничаване на интродукцията на неместни горскостопански видове в парка;</p> <p>⇒Замяна на насажденията на неместни дървесни видове с местни такива, съобразно утвърдените в страната горскостопански практики;</p> <p>⇒Предприемане на мерки за ограничаване на сечите в старите букови гори и прилагане на удължен възобновителен период;</p> <p>⇒Въвеждане на ограничения по отношение на време и интензивност на видовете сечи в зоните с висока биологична значимост;</p> <p>⇒Спазване на заложените в проектите залесявания, като технология и видов състав – за преодоляване на затруднения възобновителен процес на значителна територия в ПП.</p>
ФЛОРА	++ до +++	<p>⇒Оценен като цяло флорният комплекс се намира в стабилно състояние;</p> <p>⇒Нестабилни са популациите на определени видове с висока консервационна стойност (подробно описани в ч.1.1.14.5.);</p> <p>При някои от видовете тази нестабилност има естествен характер, вследствие на суксесионни изменения на екосистемите. При други видове причините са от чисто антропогенен характер;</p> <p>⇒Нестабилни са популациите в граничните територии и покрай туристическите маршрути и с малка численост, както и такива върху подвижен субстрат - <i>Silene alpina</i>;</p> <p>⇒Браконьерство по време на цъфтеж и плодосене;</p> <p>⇒Най-нестабилни са едногодишните, при браконьерство и събиране на целите растения или унищожаване на репродуктивните им органи - резултат - изчезване на видове;</p> <p>⇒Нестабилни са водораслите по отношение на водния режим и замърсяването;</p> <p>⇒Нестабилни са лишеите по отношение на замърсяване на околната среда, особено замърсяване на атмосферата;</p> <p>⇒Мъховете са чувствителни на влошаване на водния режим и замърсяване на атмосферата.</p>	<p>⇒Ограничаване на туристическия поток в близост до находища на консервационно значими видове;</p> <p>⇒Реинтродуктивни дейности от страна на ДПП и РИОСВ за видове в критично състояние;</p> <p>⇒Ефективен контрол и санкции срещу браконьерството и засилен такъв в уязвимото време за привлекателните видове;</p> <p>⇒Мониторинг на факторите на околната среда и при влошени показатели - мерки за предотвратяване и ограничаване на влиянието върху парковата територия.</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Гъби	+	<p>⇒Влияят се от засушаването и промени в топлинния режим;</p> <p>⇒Нестабилни в пограничните територии, покрай туристическите маршрути и в близост да селищата от посегателства;</p> <p>⇒Унищожаването на плодните тела на диворастящите гъби от туристите намалява репродуктивните способности на съответните видове. С особено значение това явление има при редките видове, които образуват рядко и малобройни плодни тела;</p> <p>⇒Сечите и останалите горскостопански мероприятия водят до нарушаване на подстилката и горните почвени слоеве, като по такъв начин се затормозява нормалното развитие на гъбите;</p> <p>⇒Прекомерна паша в горските и тревисти екосистеми;</p> <p>⇒Битово замърсяване по туристическите пътеки и в зоните за отдих;</p> <p>⇒Прекомерното изземване на плодни тела на диворастящи гъби от природата, носи потенциална заплаха от изтощаване на популациите на съответните видове. Тази заплаха е общовалидна за всяка една територия, но има особено значение за парка и резервата, където поради характерни климатични особености образуването на плодни тела на гъбите е нерегулярно.</p>	<p>⇒Регулиране на пашата на територията на Парка. Очаква се умереното пашуване да окаже благоприятно влияние върху обиλιето на по-нитрофилните видове гъби в тревните съобщества;</p> <p>⇒При извеждане на горско-стопански мероприятия се препоръчва оставяне на известно количество мъртва дървесина (пънова, разноразмерна стволова и клони). Такава стъпка води до увеличаване на обиλιето на сапротрофните видове гъби в горските съобщества, поради което е възприета в горскостопанските практики на редица страни, напр. САЩ (Stamets 2005);</p> <p>⇒При извеждане на сечи да се вземат мерки за намаляване до минимум утъпкването и разрушаването на подстилката и горните почвени слоеве, което се отразява неблагоприятно върху микоризообразуващите представители;</p> <p>⇒Интродукцията на чужди за флората на парка дървесни горскостопански видове води до интродукция и на свързаните с тях гъбни видове. В тази връзка се препоръчва да се ограничи бъдещата интродукция на такива видове, особено на силно агресивните инвазивни видове като айланта (<i>Ailanthus altissima</i>) и акация (<i>Robinia pseudoacacia</i>). В по-дългосрочен аспект се препоръчва да се планира постепенна замяна на насажденията от неместни видове към такива с местни, като това се съобрази с възприетите горскостопански практики;</p> <p>⇒Разработване и прилагане на образователна и популяризаторска програма за гъбното разнообразие на парка и необходимостта от неговото устойчиво използване и опазване.</p>

ВИД	СТЕ ПЕН	ПРИЧИНИ / ОСНОВАНИЯ	ПРЕПОРЪКИ
Лечебни растения	+до ++	<p>⇒Сукцесионни и ерозионни процеси;</p> <p>⇒Лимитиращи фактори–репродуктивен потенциал, възобновителни възможности, численост на популациите, устойчивост на вредители и болести;</p> <p>⇒Нестабилни от прекомерно събиране;</p> <p>⇒Нестабилни в пограничните територии, покрай туристическите маршрути и в близост да селищата от посегателства; начинът на събиране на тези растения – частите от тях, които се използват като билки за лични нужди или с търговска цел;</p> <p>⇒От неправилна експлоатация - съществува висок риск от увреждане или дори унищожаване на видовете и техните популации (изкореняване на растения, чупене на клони от дървесните и храстови видове и пр.);</p> <p>⇒Инфраструктурното развитие на и около населените места, курортното строителство в отделни участъци на планината, активизирането на земеделски дейности (промяна в режима на ползване на земите), развитие на животновъдството и др.</p>	<p>⇒Да се провежда контрол върху цялостната експлоатационна дейност на лечебните растения в ПП;</p> <p>⇒Широка разяснителна и информационна дейност за начина на събиране на различните видове лечебни растения;</p> <p>⇒Да се проследява ежегодно състоянието и продуктивността на находищата и се предприемат практически мерки за стабилизиране на популациите.</p>
ФАУНА			
Безгръбначни	+++ до ++	<p>⇒Поради естествения характер на съобществата и слабо проявеното антропогенно натоварване популациите на видовете са стабилни;</p> <p>⇒Нестабилни са тясно привързаните към определена среда и хранителен режим;</p> <p>⇒Всяка промяна на микроклимата, замърсяване на околната среда и разрушаване на местообитанията могат да бъдат фатални и да доведат до изчезване на тези видове;</p> <p>⇒Нестабилни при определени условия (замърсяване, безпокойство и др.) са популациите от всички обитатели на подземната среда;</p> <p>⇒Особено уязвими са троглобионтите, които могат да съществуват само при строго определени абиотични условия (температура, влажност и др.) характерни за пещерите;</p> <p>⇒Пожарите са причина за загуба на месообитанията и на видове.</p>	<p>⇒Навременна и адекватна реакция за намаляване на антропогенното влияние върху природата като цяло и на отделни нейни компоненти;</p> <p>⇒Ограничаване на човешкото присъствие в територии с висок консервационен статут – скали, пещери, извори;</p> <p>⇒Изготвяне на червени регистри за максимален брой безгръбначни животни;</p> <p>⇒Да не се допуска отнемането на подстилка и стари гниещи дървета в района на ПП;</p> <p>⇒Изготвяне на проект за превантивен контрол и противопожарни дейности.</p>
Земноводни и влечуги	++	<p>⇒Популациите на видовете са стабилни, с изключение на посочените като уязвими;</p> <p>⇒Зависими са от състоянието на водната среда;</p> <p>⇒Нестабилни в откритите места и при преминаване на пътищата често стават жертва на МПС.</p>	<p>⇒Ограничаване скоростта на МПС на територията на парка и в пограничните територии;</p> <p>⇒Планиране и прилагане на ефективен контрол.</p>

Птици	++ до +++	⇒По-голямата част от характерните видове за района са многочислени и стабилни, особено пойните, които са и преобладаващи; ⇒Много редки и застрашени видове птици са с ниска, колебаеща се или намаляваща численост (посочени са по-горе); ⇒Нестабилни и тенденция към намаляване числеността на гнездейците двойки на някои хищни птици; ⇒Нестабилни и силно се влияят от изчезване на хранителната база - лешояди, орли, соколи и др.	⇒Изкуствено подхранване на лешояди и др. хищни птици; ⇒Ограничаване на безпокойството, особено през гнездовия период за петрофилните видове; ⇒Възраждане на традиционното пашуване в ПП.
Бозайници	++ до +++	⇒Като цяло стабилността е от средна (някои редки видове) до висока - масовите видове; ⇒Сравнително малки са популациите на едрите хищници и копитните; ⇒Нестабилни са популациите на прилепите, които силно се влияят от човешкото присъствие, промени в местообитанията, урбанизацията.	⇒Регулиране числеността на хищниците и на ловните видове в зависимост от състоянието; ⇒Провеждане на организирани мероприятия по подхранване през зимния период; ⇒Ограничаване на човешкото присъствие в пещерите през размножителния период.

1.21.8. ЗНАЧЕНИЕ

Защитния режим на ПП, природните дадености и голямото биологично и ландшафтно разнообразие, определят изключителното му значение най-вече за местното население, в регионален, национален и международен мащаб.

На територията на ПП обекти с международно значение са резерват "Врачански карст", ПЗ "Леденика", определени със Заповед №988/04.11.1993г. на МОСВ.

Обекти с национално значение са ПЗ "Ритлите", ЗМ "Лакатнишки скали" определени със Заповед №988/04.11.1993г. на МОСВ. Наличието на хабитати с Европейско значение, местообитания с приоритетност в опазването им и многото видове поставени в различни степени на значимост и защита в международното законодателство, определят значението на ПП в Европейски и Световен мащаб.

Невероятното разнообразие и уникалната пещерна фауна, привлекли вниманието на учените още в миналото, са поставили началото на изследвания именно тук. И сега за пещерната фауна има натрупани най-много знания, а това обяснява и установяването на толкова много видове.

Продължаване проучванията на безгръбначната фауна, насекомоядните гризачи, прилепите и дребните бозайници, както и на водорасловата, лишейна и микотна флора, вероятно ще установят нови очаквани видове и това многообразие ще се увеличи значително.

В много отношения видовото богатство се доближава и дори надхвърля това на Врачанска планина, Козница и Западна Стара планина.

От значение за науката са и **установените нови растителни и животински видове и находища на територията на парка**. Поставяне на началото на изследвания върху рибната фауна и голяма част от безгръбначните, водораслите, лишеите, мъховете и микотната флора.

През 1998г. Врачански Балкан, респективно Р „Врачански карст”, е определен за КОРИНЕ място код F00000300, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици.

През 2005г. територията е обявена от BirdLife Internacional за Орнитологично важно място код BG 053.

С решение на МС, територията на парка е одобрена за защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код BG0002053 и код BG0000166.

На база критерии залегнали в проекта **“Prime butterflies areas in Bulgaria/Основни места за пеперуди в България”**, ПП „Врачански Балкан“, респективно Р „Врачански карст“ е определен като място с високо значение за опазване популациите от пеперуди в страната.

В общоевропейската класификация на хабитатите варовиковите скални стени и откоси имат собствена позиция под кода 62.1A132 и наименованието **„Скални склонове на Врачанския карст“**.

Всички неблагоприятно структурирани пещери са определени като местообитания с **европейска значимост** в България по смисъла на Директива 92/43/ЕЕС и програмата НАТУРА 2000 (код 8310).

ПП „Врачански Балкан“ е от особено голямо значение за опазване на 1507 фаунистични и 1735 флорни и гъбни таксона.

Опазването на флористичното, гъбно и фаунистично разнообразие в ПП „Врачански Балкан“ ще допринесе за:

- Изпълнение на задълженията по опазване на биологичното разнообразие в сайта с европейска значимост по програмата НАТУРА 2000 „Врачански Балкан“ и Орнитологично важното място със същото име по програмата на Бърд Лайф Интернешънъл.
- Опазване в национален и международен план на уникално богатата пещерна фауна с множество оригинални елементи (локални, български и балкански ендемити).
- Опазване популациите на около **125 вида** консервационно значими безгръбначни животни (мекотели, многоножки, паякообразни, пеперуди, твърдокрили насекоми и др.), които са редки за страната или са защитени от националното и международно законодателство.
- Поддържане на популационния резерв от едри грабливи птици, които обитават тази част на страната. Това е една от най-важните и представителни територии в България по отношение на гнездящите видове от скалния орнитокомплекс (петрофилни видове).

Фаунистични видове

ЗНАЧИМОСТ	БРОЙ
Световно значими	75 вида
Локални ендемити	18
IUCN	57
Европейско значими	161 вида
Балкански ендемити	29
Български ендемити	12
Директива 92/43/ЕИО и програмата CORINE	120
Национално значими	380 вида
Реликти	5
Редки	160
Закон за биологичното разнообразие	215

Флористични видове

ЗНАЧИМОСТ	БРОЙ
Световно значими	2 вида
Локални ендемити	-
IUCN	2
Европейско значими	51 вида
Балкански ендемити	38
Български ендемити	7
Балкански субендемити	3
Директива 92/43/ЕИО и програмата CORINE	3
Национално значими	110 вида
Реликти	3
Редки	72
Закон за биологичното разнообразие	35

N – национално **E** – европейско **W** – световно

ВИД	ЗНАЧЕНИЕ	ОСНОВАНИЯ
ПРИРОДНИ МЕСТООБИТАНИЯ	E	<p>⇒ПП „Врачански Балкан“, е КОРИНЕ място (код F00000300), поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици;</p> <p>⇒Посочват се 53 групи асоциации, които се отнасят към: 34 - Палеарктичната класификация; 28 - EUNIS класификацията; 15- Закона за биологичното разнообразие в България и от Директивата за хабитатите на Европейския Съюз; 10 - Бернската Конвенция;</p> <p>Във връзка с посочените документи съответните хабитатни типове имат национална и общоевропейска значимост;</p> <p>⇒62.1A132 Скални склонове на Врачанския карст – собствена позиция в Палеарктичната класификация;</p> <p>⇒Всички неблагоустроени пещери са определени като местообитания с европейска значимост в България по смисъла на Директива 92/43/ЕИО и програмата НАТУРА 2000 (код 8310);</p> <p>⇒Посочват се 13 приоритетни за опазване хабитата;</p> <p>⇒ПП е единствено находище на <i>Silene alpina</i>.-</p>
	E	<p>⇒Бернска конвенция (Приложение 1) и Директива 92/43/ЕИО (Приложение 2) - 1 вид –<i>Himantoglossum caprinum</i>.</p>
	N	<p>Определени като приоритетни за опазване за Р/ПП</p> <p>⇒25/91WO Съобщества доминирани от обикновен бук (<i>Fagus sylvatica</i>) (приоритетни над 100г.);</p> <p>⇒26/91WO Група смесени съобщества на обикновения бук (<i>Fagus sylvatica</i>) (приоритетни над 100г.);</p> <p>⇒44 Съобщества на келеров кентрантус (<i>Centranthus kellereri</i>);</p> <p>⇒51 Групировки от <i>Silene alpina</i> – единствено находище на територията на ПП.</p>
Флора и растителност		
	W	<p>ЕНДЕМИТИ – 16 ВИДА:</p> <p>⇒Български ендемити са 6 вида -6.6% (от 90 за Стара планина): <i>Campanula jordanovii</i>, <i>Centranthus kellereri</i>, <i>Cerastium bulgaricum*</i>, <i>Chamaecytisus kovacevii</i>, <i>Festuca balcanica*</i> и <i>Silene velcevii</i>;</p> <p>⇒Балканските ендемити са 36 вида – 55.4% (от 65 за Стара планина): <i>Acanthus balcanicus</i>, <i>Achillea ageratifolia</i>, <i>Angelica pancicii</i>, <i>Aquilegia nigricans</i>, <i>Armeria rumelica</i>, <i>Campanula moesiaca</i>, <i>Carum graecum</i>, <i>Carum multiflorum</i>, <i>Centaurea chrysolepis</i>, <i>Cephalaria flava</i>, <i>Cerastium moesiacum*</i>, <i>Chamaecytisus calcareus</i>, <i>Crocus veluchensis</i>, <i>Dianthus cruentus</i>, <i>Digitalis laevigata*</i>, <i>Digitalis viridiflora</i>, <i>Eryngium palmatum</i>, <i>Erysimum comatum</i>, <i>Gentianella bulgarica</i>, <i>Hieracium pannosum</i>, <i>Hypericum boissieri*</i>, <i>Iris reichenbachii</i>, <i>Lilium jankae</i>, <i>Linaria peloponesiaca</i>, <i>Orobanche serbica*</i>, <i>Pastinaca hirsuta</i>, <i>Pedicularis grisebachii</i>, <i>Pedicularis leucodon*</i>, <i>Pedicularis orthantha</i>, <i>Peucedanum aegopodioides</i>, <i>Scabiosa triniifolia</i>, <i>Sesleria latifolia</i>, <i>Silene sendtneri</i>, <i>Tragopogon balcanicum*</i>, <i>Vicia truncatula</i>;</p> <p>⇒Балкански субендемит - 3 - <i>Achillea clypeolata</i>, <i>Achillea grandifolia</i> и <i>Cirsium candelabrum</i>;</p> <p>⇒Терциерни реликти са 3 от видовете в Парка - <i>Daphne laureola</i>, <i>Limodorum abortivum</i> и <i>Taxus baccata</i>;</p> <p>⇒Видимо реликтен характер имат три вида - <i>Daphne oleoides</i>, <i>Juniperus sabina</i> и <i>Silene alpina</i>.</p>

ВИД	ЗНАЧЕНИЕ	ОСНОВАНИЯ
	W	⇒Европейския червен списък на IUCN (1995г.) - 2 вида с категория рядък (rare): <i>Centranthus kellereri</i> и <i>Chamaecytisus kovacevii</i> .
	E	⇒Бернската конвенция за защита на дивата европейска флора, фауна и местообитания - 4 вида: <i>Centranthus kellereri</i> , <i>Himantoglossum caprinum</i> , <i>Hypericum boissieri</i> *, <i>Lilium jankae</i> ; ⇒Конвенцията по международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора – 30 вида: всички представители на орхидеите (<i>Orchidaceae</i>), <i>Galanthus elwesii</i> , <i>Hypericum boissieri</i> *, и <i>Cyclamen hederifolium</i> .
	N	ВИДОВЕ С НАЦИОНАЛЕН ПРИРОДОЗАЩИТЕН СТАТУС ⇒Червена книга - 42 вида в категория - "Застрашен" - 4 вида: <i>Asplenium lepidum</i> , <i>Genista pilosa</i> *, <i>Paeonia mascula</i> , <i>Taxus baccata</i> ; - "Рядък" - 38 вида: <i>Acer heldreichii</i> *, <i>Anemone sylvestris</i> , <i>Angelica pancicii</i> , <i>Atropa bella-donna</i> , <i>Carum graecum</i> , <i>Carum multiflorum</i> , <i>Centranthus kellereri</i> , <i>Cerastium bulgaricum</i> *, <i>Chamaecytisus kovacevii</i> , <i>Daphne laureola</i> , <i>D. oleoides</i> , <i>Eryngium palmatum</i> , <i>Erysimum comatum</i> , <i>Ferula heuffelii</i> , <i>Festuca xanthina</i> , <i>Jovibarba heuffelii</i> , <i>Juniperus Sabina</i> , <i>Jurinea ledebourii</i> , <i>Laserpitium siler</i> , <i>Lilium jankae</i> , <i>Limodorum abortivum</i> , <i>Micropyrum tenellum</i> *, <i>Oenanthe millefolia</i> , <i>Orchis militaris</i> *, <i>Orchis papilionacea</i> , <i>Orobanche serbica</i> *, <i>Polygala hospita</i> *, <i>Polygala supina</i> , <i>Salvia verbenaca</i> , <i>Saxifraga marginata</i> , <i>Silaum silaus</i> , <i>Silene alpina</i> , <i>S. velcevii</i> , <i>Thesium linophyllum</i> , <i>Tilia rubra</i> , <i>Tragopogon balcanicum</i> *, <i>Traunsteinera globosa</i> , <i>Vicia truncatula</i> ; ⇒ЗБР - Приложение 3 - 35 вида: <i>Acer heldreichii</i> *, <i>Anacamptis pyramidalis</i> , <i>Anemone sylvestris</i> , <i>Aquilegia nigricans</i> , <i>Asplenium lepidum</i> , <i>Campanula jordanovii</i> , <i>Centranthus kellereri</i> , <i>Chamaecytisus kovacevii</i> , <i>Dactylorhiza saccifera</i> , <i>Daphne laureola</i> , <i>D. oleoides</i> , <i>Digitalis laevigata</i> *, <i>Eryngium palmatum</i> , <i>Erysimum comatum</i> , <i>Galanthus elwesii</i> , <i>Genista pilosa</i> *, <i>Himantoglossum caprinum</i> , <i>Hypericum boissieri</i> *, <i>Juniperus sabina</i> , <i>Jurinea ledebourii</i> , <i>Lilium jankae</i> , <i>Limodorum abortivum</i> , <i>Linaria peloponesiaca</i> , <i>Ophrys cornuta</i> , <i>Orchis militaris</i> *, <i>Orchis papilionacea</i> , <i>Paeonia mascula</i> , <i>Saxifraga marginata</i> , <i>Silene alpina</i> , <i>S. velcevii</i> , <i>Spiranthes spiralis</i> , <i>Taxus baccata</i> , <i>Traunstein</i> .
Мъхове	N	11 от видовете са редки: ⇒9 вида – категория „уязвем” VU (D2) - <i>Racomitrium ericoides</i> (Hedw.) Brid., <i>Isopterygiopsis pulchella</i> (Hedw.) Z.lwats., <i>Philonotis arnellii</i> Husn., <i>Rhynchostegiella tenella</i> (Dicks.) Limpr., <i>Seligeria pusilla</i> (Hedw.) Bruch et Schimp., <i>Syntrichia virescens</i> (De Not.) Ochyra, <i>Taxiphyllum wissgrillii</i> (Garov.) Wijk & Margad, <i>Tortula lanceola</i> R.H.Zander, <i>Thuidium tamariscinum</i> (Hedw.) Schimp; ⇒2 вида – категория „почти застрашен” NT - <i>Orthotrichum pumilum</i> Sw., <i>Thuidium delicatulum</i> (Hedw.) Schimp.
Лишеи	N	⇒Редки, указани в националната стратегия за опазване на биоразнообразието и някои видове с единични и малко находища по страната - 11 вида.
Водорасли	E	⇒Видове и местообитания, включени в Приложение I на Директива 92/43/ЕИО за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна: 2 вида: <i>Chara braunii</i> Gm., <i>Chara vulgaris</i> L.

ВИД	ЗНАЧЕНИЕ	ОСНОВАНИЯ
Гъби	N	<p>⇒Макромицетите са дадени съгласно Червения списък на гъбите в България (Gyosheva et al. 2006 -) – 7 вида:</p> <ul style="list-style-type: none"> - един уязвим (VU) - <i>Russula violeipes</i> Quéél. f. <i>citrina</i> Quéél.; - четири застрашени (EN) – <i>Amanita strobiliformis</i> (Paulet) Bertillon; <i>Russula solaris</i> Ferd. & Winge; <i>Cantharellus friesii</i> Welw. & Curr. и <i>Rozites caperatus</i> (Pers. : Fr.) P. Karst. (установен от предишни проучвания); - два почти застрашен (NT) - <i>Hericum coralloides</i> (Bull. : Fr.) Pers. и <i>Phyllostopsis nidulans</i> (Pers. : Fr.) (установен от предишни проучвания); <p>⇒Микромицетите - 8 вида с малък брой находища в България: <i>Cucurbitaria naucosa</i> (Fr. : Fr.) Fuckel, <i>Gnomonia cerastis</i> (Riess) Ces. & De Not., <i>Gnomonia geranii</i> Hollós, <i>Gnomonia rostellata</i> (Fr. : Fr.) Wehm., <i>Leptosphaeria acuta</i> (Moug. & Nestl.) P. Karst., <i>Puccinia helvetica</i> J. Schröt., <i>Plagiostoma bavaricum</i> (Rehm) M. E. Barr, <i>Plagiostoma inclinatum</i> (Desm.);</p> <p>⇒"условно ендемичен" е един вид микромицет, описан и до момента само от територията на България – <i>Gnomonia geranii-macrorrhizi</i> Fakirova, развиващ се по обикновения здравец (<i>Geranium macrorrhizum</i> L.).</p>
ФАУНА		
Безгръбначна фауна	W	<p>⇒18 вида са локалните ендемитите;</p> <p>⇒8 вида са от Европейския червен списък на IUCN.</p>
	E	<p>⇒28 вида са балкански ендемити;</p> <p>⇒12 вида са български ендемити;</p> <p>⇒4 вида пеперуди от Бернската конвенция за защита на дивата европейска флора, фауна и местообитания;</p> <p>⇒4 вида пеперуди в Европейската ЧК на дневните пеперуди;</p> <p>⇒3 вида са под закрилата на Директива 92/43/ЕО.</p>
	N	<p>⇒5 вида са категоризирани като реликти;</p> <p>⇒3 защитени по ЗБР;</p> <p>⇒117 вида са определени като редки за страната.</p>
Гръбначна фауна		
	W	<p>⇒49 вида по IUCN;</p> <p>⇒45 вида по CITES;</p> <p>⇒101 вида по BONN.</p>
	E	<p>⇒245 вида по BERN;</p> <p>⇒107 вида по DIR 92/43;</p> <p>⇒101 вида по SPEC.</p>
	N	<p>⇒212 вида по ЗБР;</p> <p>⇒43 вида по ЧК.</p>
Земноводни и влечуги	W	<p>⇒8 вида от влечугите по IUCN;</p> <p>⇒11 вида земноводните по IUCN.</p>
	E	<p>⇒всичките 15 влечуги и 11 земноводни по BERN;</p> <p>⇒8 вида земноводни и 12 влечуги по DIR 92/43.</p>
	N	<p>⇒11 земноводни и 9 влечуги по ЗБР;</p> <p>⇒1 вид от влечугите по ЧК.</p>
Птици	W	<p>Установени от списъка са:</p> <p>⇒40 вида по CITES;</p> <p>⇒55 вида по BONN.</p>
	E	<p>⇒173 вида по BERN;</p> <p>⇒55 вида по DIR 92/43;</p> <p>⇒74 вида по DIR 79/409;</p> <p>⇒2 вида балкански ендемити.</p>
	N	<p>⇒157 вида по ЗБР;</p> <p>⇒ 38 вида по ЧК.</p>
Бозайници	W	<p>Установени от списъка са:</p> <p>⇒26 вида по IUCN;</p> <p>⇒3 вида по CITES;</p> <p>⇒21 вида по BONN.</p>
	E	<p>⇒42 вида по BERN;</p> <p>⇒27 вида по DIR 92/43.</p>
	N	<p>⇒30 вида по ЗБР;</p> <p>⇒4 вид по ЧК.</p>

1.21.9. ЗАПЛАХИ ЗА ВИДОВЕТЕ И ХАБИТАТИТЕ В ГРАНИЦИТЕ НА ПАРКА

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
МАКРОМИЦЕТИ И ФЛОРА					
МАКРОМИЦЕТИ					
Висока чувствителност по отношение на антропогенното въздействие и климатичните фактори - валежи и топлина.	⇒Засушаване на климата; ⇒Пожари.	⇒Безконтролно събиране на ядливи гъби; ⇒Изсичане на горите; ⇒Прекомерна паша в горските и тревисти екосистеми; ⇒Битово замърсяване по туристическите пътеки и в зоните за отдих.	⇒Засушаване на климата; ⇒Ветроломи и снеголоми; ⇒Пожари.	⇒Изсичане на горите; ⇒Строителство; ⇒Прекомерна паша; ⇒Палежи.	⇒Да се регламентират зоните, в които няма да се събират гъби; ⇒Да се определи норма за събиране на гъби и се регламентира стопанското събиране на гъби; ⇒Контрол при събиране на гъби; ⇒Да се засили охраната на парка; ⇒Да се регламентират местата за събиране на отпадъци и се засили контрола върху безразборните сметища на територията на ПП; ⇒Освен издадената книжка за гъбите от ДПП, да се провеждат лекции, издават брошури и др. материали за ограмотяване по отношение на техниката на събиране и познаване на ядливите гъби и териториите, в които те могат да се събират.

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
ВОДОРАСЛИ					
Чувствителни са на промени в екологичната обстановка и замърсяване от антропогенен характер.	<p>⇒Засушаване на климата;</p> <p>⇒Промяна в хидрологичния режим.</p>	<p>⇒Замърсяване с битови, строителни и химични отпадъци;</p> <p>⇒Битово замърсяване по туристическите пътеки, в зоните за отдих и около чешмите и водоизточниците.</p>	<p>⇒Засушаване на климата;</p> <p>⇒Пресушаване на водните басейни и водоизточници.</p>	<p>⇒Корекции на водни течения и площи.</p>	<p>⇒Обособяване на зони с водоохранни функции, с цел запазване на водоизточниците за питейна вода;</p> <p>⇒Необходим е ежегоден анализ (мониторинг) на биоиндикаторите, с цел вземане на своевременни мерки при необходимост;</p> <p>⇒За запазването и подобряването на състоянието на Парка би трябвало да се обърне внимание на организацията на туристическата дейност не само като познавателна, но и като съхраняваща природното богатство;</p> <p>⇒Да се вземат мерки за отстраняване на битовото замърсяване около ЗМ "Лакатнишки скали", прохода "Вратцата", района около Горския дом, района около пещерата "Леденика", местността "Тезеро";</p> <p>⇒Видовете харови водорасли Chara braunii Gm. и Chara vulgaris L. както и местообитанията им следва да са обект на специални мерки: ежегоден мониторинг и опазване (картиране на местообитанията, установяване на нови и запазване на съществуващите местообитания, които много често възникват и върху временно наводнени територии, понижения и понори, пресъхващи речни корита и др.);</p> <p>⇒Hildenbradia rivularis (Liebm) J.A. Ag. е предложен за включване в бъдещия Червен списък на застрашените и редки видове на България. Местообитанията му също следва да са обект на ежегоден мониторинг и опазване.</p>

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
ЛИШЕИ					
<p>⇒Лишеите са непретенциозни по отношение на субстрата. Понякога върху едно малко късче от скалата са намирани един до друг по няколко вида лишеи. Това обяснява и широкото им разпространение в Парка;</p> <p>⇒От трите групи лишеи най-уязвими са храстовидните, тъй като са с по-малка площ и видово разнообразие и се срещат само в ограничен брой местности. Те са много чувствителни към замърсяване на средата.</p>	<p>⇒Пожари.</p>	<p>⇒Замърсяване на атмосферата;</p> <p>⇒Унищожаване на горите;</p> <p>⇒Строителство на пътища;</p> <p>⇒Курортно строителство;</p> <p>⇒Прекомерна паша и утъпкване на почвата.</p>	<p>⇒Пожари;</p> <p>⇒Ветроломи и снеговали.</p>	<p>⇒Промяна на горите;</p> <p>⇒Прекомерна паша и утъпкване на почвата;</p> <p>⇒Иманярството - нарушаване на скалния комплекс;</p> <p>⇒Палене на огън;</p> <p>⇒Замърсяване с битови отпадъци.</p>	<p>⇒Да се преустанови изсичането на горите, освен в случаите, когато това е необходимо за оптимизиране на условията в тях;</p> <p>⇒Пашата в района на Парка да се ограничи в подходящи за целта места, неувреждащи естествената флора и растителност;</p> <p>⇒Да се спре замърсяването с битови отпадъци, най-вече в м. „Лакатнишки скали“ и „Вратцата“;</p> <p>⇒Паленето на огънове да се допуска само в определените за целта места, означени със съответни табели;</p> <p>⇒Провеждане на системни изследвания по програмите „Глобален мониторинг“ и „Импактен мониторинг“;</p> <p>⇒По отношение на наземните и епилитните представители мерките трябва да бъдат насочени към регламентиране на туристическия поток, с внимание към скалното катерене, което трябва да се осъществява само на определените и съществуващи за тази цел места;</p> <p>⇒Препоръчително е опазването на старите дървета (особено падналите в незасегнати широколистни букови или дъбови гори), които са важна среда за развитие на редица епифитни видове. Изнасянето им трябва да става само при санитарна необходимост;</p> <p>⇒Едно от основните условия за запазването на разнообразието на лишеите е опазването на биотопите, обитавани от лишеите. Лихенизираните гъби са много бавно растяща организмова група.</p>

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
МЪХОВЕ					
Мъховете са чувствителни по отношение на атмосферната и почвена влажност, вида на субстрата и степента на засенчване.	<p>⇒Пожари;</p> <p>⇒Ерозията на почвата и продължителното пресъхване на планинските реки и потоци;</p> <p>⇒Засушаване на климата;</p> <p>⇒Засушаване на почвата.</p>	<p>⇒Унищожаване и разреждане на горите;</p> <p>⇒Строителство на пътища;</p> <p>⇒Курортно строителство;</p> <p>⇒Прекомерна паша и утъпкване на почвата;</p> <p>⇒Палене на огън.</p>	<p>⇒Пожари;</p> <p>⇒Тенденцията към засушаване на климата, води до сукцесионни изменения в растителната покривка, а оттам до промяна и намаляване на видовото разнообразие и количественото участие на мъховете в почвената и скална покривка.</p>	<p>⇒Унищожаване и разреждане на горите и внасяне или подмяна на широколистната с иглолистна растителност;</p> <p>⇒Палене на огън;</p> <p>⇒Нерегламентирана паша - прекомерна или недостатъчна;</p> <p>⇒Замърсяване с битови отпадъци около водоеми и чешми.</p>	<p>⇒Да се ограничат сечите, освен в случаите, когато това е необходимо за оптимизиране на условията в тях;</p> <p>⇒Пашата в района на Парка да се ограничи в подходящи за целта места, неувреждащи естествената флора и растителност;</p> <p>⇒Паленето на огънове да се допуска само в определените за целта места, означени със съответни табели;</p> <p>⇒Да се поставят табели и кошчета за боклук по туристическите маршрути в парка и се подсигури изнасянето на отпадъците от територията му;</p> <p>⇒ да се изработят дългосрочни планове за мониторинг на видовете <i>Dicranella rufescens</i>, <i>Entodon concinnus</i>, <i>Fissidens exilis</i>, <i>Seligeria pusilla</i> и <i>Taxiphyllum wisgrillii</i>, които са известни у нас от ограничен брой находища, много от които не са потвърждавани през последните 50 години и вероятно са изчезнали;</p> <p>⇒Противоерозионни мероприятия;</p> <p>⇒Препоръчително е добавянето на данни за мъховото разнообразие към информационните брошури и табели в парка. Особено важно е това в районите на маршрут No 5 (Врачанска екопътека), образователен маршрут "В света на екологията" и в средната част на познавателен маршрут "Карст и биоразнообразие", които преминават през местности с особено пищна и интересна мъхова флора.</p>

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
ПАПРАТОВИДНИ И СЕМЕННИ РАСТЕНИЯ					
Уязвими най-много от засилена антропогенна дейност.	<p>⇒Рязка промяна в условията на живот - природни бедствия - пожари, ветровали, снеголоми др.;</p> <p>⇒Каламитети;</p> <p>⇒Ерозията на почвата и подвижен субстрат - сипеен характер;</p> <p>⇒Глобалното затопляне на климата.</p>	<p>⇒Унищожаване и разреждане на горите;</p> <p>⇒Туристическата инвазия - замърсяване с битови отпадъци и утъпкване;</p> <p>⇒Бракониерството;</p> <p>⇒Прекомерна паша и утъпкване на почвата;</p> <p>⇒Палене на огън;</p> <p>⇒Неконтролирано и прекомерно събиране на цветя, лечебни растения, плодове и др.;</p> <p>⇒Неправилен начин за събиране на лечебни растения;</p> <p>⇒Утъпкването от туристи е застрашаващ фактор, действащ локализирано в близост до големи туристически обекти. Основното му негативно влияние е свързано с навлизането в засегнатите местообитания на рудерални видове;</p> <p>⇒Ясно изразено негативно влияние оказва този фактор в ЗМ "Лакатнишки скали", прохода "Вратцата", района около Горския дом, района около пещерата "Леденика",</p>	<p>⇒Рязка промяна в екологичните условия на живот - природни бедствия - пожари, ветровали, снеголоми др.;</p> <p>⇒Ерозията на почвата и подвижен субстрат - сипеен характер;</p> <p>⇒Глобалното затопляне на климата.</p>	<p>⇒Унищожаване и разреждане на горите и внасяне или подмяна на широколистната с иглолистна растителност;</p> <p>⇒Строителство на пътища;</p> <p>⇒Курортно строителство;</p> <p>⇒Нерегламентирана паша и утъпкване на почвата.</p>	<p>⇒Да продължи издирването на популации от посочените, но неоткрити при последните проучвания видове на територията на Парка, защото те са застрашени от изчезване за този дял от Стара планина;</p> <p>⇒Да се ограничат сечите, освен в случаите, когато това е необходимо за оптимизиране на условията в тях;</p> <p>⇒ Определяне на подходящи режими на пашуване в най-натоварените с паша райони - х. Пършевица, местн. "Кравя" и "Ибишов валог", между "Горския дом" и "Миланово";</p> <p>⇒Паленето на огньовете да се допуска само в определените за целта места, означени със съответни табели;</p> <p>⇒Да се поставят табели и кошчета за боклук по туристическите маршрути в парка и се подсигури изнасянето на отпадъците от територията му;</p> <p>⇒Да се полагат грижи за опазване местообитанията на видовете с различна категория на застрашеност и особено в местата с малочислени популации и подложени на антропогенен натиск, като на съответните места се поставят предупредителни табели за опазване;</p> <p>⇒Критично застрашени за територията на парка трябва да се приемат <i>Asplenium lepidum</i>, <i>Centhranthus kellereri</i>, <i>Chamaecytisus kovacevii</i>, <i>Juniperus sabina</i>, <i>Lilium jankae</i>, <i>Silene velcevii</i> и <i>Traunsteinera globosa</i> останалите препоръчани конкретни мерки за опазване, е необходимо да се осъществява ежегоден мониторинг на популациите;</p> <p>⇒Изготвяне и прилагане на програма за борба с инвазивните видове, в т. ч. картиране</p>

		<p>местността „Тезеро“, района на „Мътнишкия манастир“ и манастира „Св. Иван Пусти“;</p> <p>⇒Скалното катерене не оказва ясно изразено негативно влияние върху групировките от скални растения. Неблагоприятното му влияние е свързано преди всичко с бивакуването на катерачите, което също, както утъпкването улеснява рудерализирането в съответните райони;</p> <p>⇒Слабото познаване на природозащитното законодателство и на неписаните правила на екологично поведение е основна причина за по-голяма част от изброените по-горе негативно влияещи фактори. Както повечето от туристите, така и вероятно немалка част от местното население не познават правилата за поведение в парка;</p> <p>⇒Събирането на консервационно значими видове висши растения с декоративна стойност е значителна заплаха за техните популации. Подробни бележки за уязвимостта на отделните видове са</p>			<p>на разпространението им, изготвяне, пилотно изпробване и по възможност практическо прилагане на мерки за борба с айланта (<i>Ailanthus altissima</i>);</p> <p>⇒Замяна на насажденията на неместни дървесни видове с местни такива, съобразно утвърдените в страната горскостопански практики;</p> <p>⇒Предприемане на мерки за ликвидиране на замърсяванията с битови отпадъци в местността „Тезеро“, „Горския дом“ и по поречието на р. Лева между Згориград и прохода Вратцата;</p> <p>⇒Да се засили контрола по време на цъфтеж и плодоносене в уязвимите популации;</p> <p>⇒Да се засили контрола и санкциите срещу браконьерството;</p> <p>⇒Да се обособят зони с висока консервационна значимост и се регламентират дейностите, режимите и нормите в тях;</p> <p>⇒Да се регламентира преминаването през защитените територии по специализирани маршрути с водач и намалена численост на групите;</p> <p>⇒Да се поставят информационни табла с редките, защитени и ендемични видове в тези от местностите, в които има висока концентрация на такива, които да запознават гражданите с тяхната уникалност и да призовават към опазването им;</p> <p>⇒Да се създаде кърт с пълна информация и снимков материал за редките, ендемични и защитени видове в Информационните центрове на Парка;</p> <p>⇒Да се създадат подходящи кътове с информация за защитените, редки и ендемични растения от Парка в по-големите хотели и почивни бази в Парка;</p> <p>⇒Да се маркират по подходящ начин всички туристически пътеки, определени за туризъм и препоръчвани в рекламните материали на Парка;</p>
--	--	--	--	--	--

		<p>дадени в раздел "Консервационно значими видове". Тази заплаха може да има силно негативно въздействие върху видове с популации с численост около и под критичния минимум (напр. <i>Lilium jankae</i>), като в отделни случаи може да доведе до изчезване. В други случаи това води до силно намаляване на броя на индивидите в репродуктивна фаза и респ. до намаляване на репродуктивните способности на популацията.</p>		<p>⇒ Да се упражнява контрол и се изисква от организаторите на всички спортни, туристически и културно-масови прояви пълно почистване на територията, където те се провеждат; ⇒ Строго да се контролира събирането на билки от парковата територия, при стриктно спазване на указанията в Закона за лечебните растения (2000г.) допустими количества за лични нужди; ⇒ Да продължат наблюденията на редките, застрашените и защитените видове от специалистите в Парка, използвайки резултатите от настоящото проучване, като база за сравняване. В случай на негативно въздействие да се реагира своевременно, като се оптимизират условията за развитие на видовете с влошено състояние на популациите; ⇒ Да продължи търсенето на неоткритите по време на експедициите посочени за Парка редки, ендемични и защитени видове и нови популации на наблюдаваните по време на изследването; ⇒ Да се работи повече по повишаване природозащитната култура сред обществеността на прилежащите населени места и посетителите на ПП "Врачански Балкан", като се използват местните медии, преса, повече рекламни материали и се провеждат редовно беседи в училищата и сред летуващите ученици; ⇒ Изготвяне и прилагане на програма за детайлна инвентаризация на находищата и детайлна оценка на запасите на най-важните експортни лечебни растения; ⇒ Координиране на взаимодействието между Дирекцията на парка и РИОСВ в региона за осъществяване на надзор по време на кампаниите за събиране на лечебни растения с търговска цел.</p>
--	--	---	--	--

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
ФАУНА					
БЕЗГРЪБНАЧНА ФАУНА					
Разред Паяци					
Особено уязвими са пещерните популации и обитаващите горската постилка.	⇒Пожари.	⇒Повсеместно изсичане на горите; ⇒Стопанска дейност в пещерите; ⇒Неограничен достъп на хора в пещерите; ⇒Унищожаване на горската постилка; ⇒Замърсяване с битови отпадъци.	⇒Пожари.	⇒Повсеместно изсичане на горите; ⇒Стопанска дейност в пещерите; ⇒Неограничен достъп на хора в пещерите; ⇒Иманярство - до унищожаване на пещерни и скални образувания.	⇒Ограничаване до минимум на всички видове сечи, включително направа на просеки, пътища и др. мероприятия, свързани с нарушаване на естествеността на горските екосистеми в зоните с висока консервационна стойност.
Надклас Многоножки					
⇒Особено уязвими са пещерните видове, силно специализирани към живот в подземна среда; ⇒Представителите на клас <i>Chilopoda</i> имат големи възможности за колонизиране на нови територии - заплахата за пряко унищожаване е малка.	⇒Нарушаване целостта на местообитанието.	⇒Повсеместно изсичане на горите; ⇒Унищожаване на пещери; ⇒Замърсяване с органични и неорганични отпадъци; ⇒Прокарване на пътища в райони, обитавани от застрашени от изчезване видове.	⇒Пожари.	⇒Смяна на един тип растителност с друг - засаждане на монокултури, подмяна на широколистните гори с иглолистни т.н.; ⇒Изменение на коритата на планински реки и потоци и водохващания; ⇒Използване на изкуствени торове при обработка на почвата.	⇒Забрана за залесяване с иглолистни видове; ⇒Забрана за ползване на изкуствени торове и химически вещества; ⇒Регламентирани сметища и почистване на замърсените с битови отпадъци райони; ⇒Засилен контрол и ефективни санкции за иманярите; ⇒Ограничаване на строежите на нови пътища.
Клас Насекоми					
Бръмбари ⇒Най-чувствителни са стенотопните редки видове и ендемитите; ⇒Силно уязвими са хидробионтните форми; ⇒Популациите на два от горските видове, обитатели предимно на стари букови гори и	⇒Промяна на местообитанието; ⇒Пресъхване на водоеми; ⇒Пожари.	⇒Замърсяването на водите с химикали, промишлени и битови отпадъци; ⇒Залесяването с неподходящи растителни видове драстично изменя състава на съобществата, което	⇒Засушаване на климата; ⇒Пожари.	⇒ Изсичането на горите и разораването на някои терени има негативен ефект върху числеността на видовете; ⇒Строителната дейност и прокарването на транспортни коридори влияят отрицателно както чрез прякото им	⇒Забрана за залесяване с иглолистни видове; ⇒Забрана за корекции на реки и пресушаване на водоеми; ⇒Забрана за ползване на изкуствени торове и химически вещества; ⇒Регламентирани сметища и почистване на замърсените с битови отпадъци райони; ⇒Ограничаване на строителните

<p>стенобионти по отношение на хабитата, могат да бъдат класифицирани като уязвими. Това са <i>Carabus intricatus</i> и <i>C. gigas</i>; ⇒ Също стенобионти, както по отношение на местообитанията, така и по отношение на влажността и температурата, са всички представители на <i>Pheggomisetes</i>, <i>Paraduvallius</i> и <i>Rambousekiella</i>.</p>		<p>води до изчезване на определени, най-често стенотопни таксони с висока консервационна стойност.</p>		<p>въздействие върху съобществата, така и като предпоставки за засилващо се антропогенно натоварване; ⇒ Битовото замърсяване в зоните на активен туризъм и къмпирание; ⇒ При нерегулиран пасищен режим протичат деградационни промени, които оказват негативно влияние върху фаунистичните комплекси.</p>	<p>дейности на територията на парка; ⇒ Регламентиране на пашата на домашни животни и нормите на пашуване; ⇒ Необходимо е да се защитят уникалните съобщества от антропогенно влияние в района на местността "Лакатнишките скали", като се препоръчва една по-широка буферна зона на запад от спомената местност да бъде включена в територията на парка; ⇒ Препоръчва се провеждането на мониторингови изследвания на уязвимите популации в посочените типове местообитания и изготвяне на "червени списъци" на отделни групи животни в ПП "Врачански Балкан".</p>
<p>Пеперуди ⇒ Те са насекоми с пълно превръщане и заемат различни екологични ниши, което ги прави по различен начин и степен уязвими.</p>	<p>⇒ Унищожаване на естествените местообитания;</p>	<p>⇒ Неконтролираната паша на домашни животни - изместването на коренната растителност от рудерална такава; ⇒ Изчезването на определени растения води до изчезването на видове пеперуди, трофично зависими от тях.</p>	<p>⇒ Пожари; ⇒ Снетовали и ветроломи.</p>	<p>⇒ Промяна на горските и полски екосистеми; ⇒ Изместване на коренната растителност с рудерална; ⇒ Унищожаване на определени видове растения; ⇒ Прекомерна и нерегламентирана паша; ⇒ Палежи.</p>	<p>⇒ Спиране на браконьерските сечи и строг контрол и охрана; ⇒ Забрана за залесяване с иглолистни видове; ⇒ Регламентиране на пашата на домашни животни и нормите на пашуване; ⇒ Регламентиране на местата за палене на огън; ⇒ Своевременно извеждане на отгледните сечи; ⇒ В случай на популационен взрив на някои видове пеперуди (напр. <i>Lymantria dispar</i>, <i>Euproctis chrysorrhoea</i>, <i>Hyphantria cunea</i> и др.) може да се използват биологични методи на борба; ⇒ Строг контрол върху сбора на пеперуди. Сборове на редки и консервационно значими видове са допустими само за научни цели. Не трябва да се използват убиващи автоматични ловилки за нощни насекоми продължително време на едно място. Подобни действия могат</p>

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПП "БРАЧАНСКИ БАЛКАН"

					съществено да повлияят върху популациите на някои видове; ⇒Подмяна на луминесцентните и други типове лампи, които са с голям дял на сините, виолетовите и ултравиолетовите лъчи в спектъра с лампи, светещи с жълта светлина, която слабо привлича нощноактивните видове пеперуди (разбира се, в рамките на парка).
ЗЕМНОВОДНИ					
⇒Зависимостта на земноводните от наличието на водна площ за размножаване ги прави особено уязвими по отношение на този абиотичен фактор.	⇒Засушаване на климата; ⇒Пресъхване на водоемите; ⇒Пожари.	⇒Пряко унищожаване от човека; ⇒Бракониерство; ⇒Палежи.	⇒Засушаване на климата; ⇒Пресъхване на водоемите; ⇒Пожари.	⇒Пресушаване на водоеми и корекции на реки; ⇒Развитието на пътната инфраструктура; ⇒Замърсяване на водите на всички стоящи водоеми и подхранващите ги източници са потенциална заплаха за размножаването на всички видове земноводни.	⇒Поддържане на наличните стоящи водоеми; ⇒Създаване на нови стоящи водоеми; ⇒Засилена охрана и контрол; ⇒Ограничаване на строителните дейности и пътната инфраструктура на територията на парка.
ВЛЕЧУГИ					
⇒Уязвими са всички видове влечуги, които живеят в близост до пътната мрежа и около урбанизираните територии; ⇒Силно уязвими са двата вида костенурки, които са и с висок консервационен статут.	⇒Пожари.	⇒Изчезване на предпочитаните местообитания - замяна на един растителен вид с друг; ⇒Бракониерство; ⇒Пряко унищожаване; ⇒Палежи; ⇒Безпокоене от туристическа дейност; ⇒Честа жертва на МПС по автомобилните пътища на парка.	⇒Пожари.	⇒Промяна на горските екосистеми, внасяне на неприсъщи видове и подмяна на широколистни с иглолистни видове; ⇒Ново строителство и прокарване на нови пътища.	⇒Планирането и осъществяването на ефективен теренен контрол и прилагането на строги санкции за нарушителите са задължителни, както по вътрешното така и според международното природозащитно законодателство (костенурките са определени от IUCN 2002г. като Световно застрашени видове!). Бездействието обрича костенурките на изчезване в парка в най-близко бъдеще; ⇒Подготовката на план за действие (като съподчинен на "НАЦИОНАЛЕН ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ОПАЗВАНЕТО НА СУХОЗЕМНИТЕ КОСТЕНУРКИ В

					<p>БЪЛГАРИЯ" (ПЕТРОВ И ДР. 2003г.) целящ опазването на тези два вида; ⇒Забрана за залесяване с иглолистни видове; ⇒Ограничаване на строителните дейности и пътната инфраструктура на територията на парка; ⇒Ограничаване на скоростта на движение на МПС на традиционните места на преминаване на влечуги и зоните с висока консервационна стойност; ⇒Оставяне на малки проходи-тунели под пътните настилки, при строеж на нови пътища; ⇒Регламентиране на местата за палене на огън; ⇒Забрана за движение на МПС в територията на парка извън пътищата на републиканската пътна мрежа и обозначените за това горски пътища; ⇒С цел поддържане на биологичното разнообразие в билните части на Врачанска планина, препоръчваме изготвянето на устройствен проект за управление на съществуващите 2(3) микроводоема в Бегличкия дял; ⇒Равномерно разпределяне на пашуването - умереното пашуване в билните части на парка благоприятства много видове животни, като им създава условия за тяхното съществуване (убежища, храна).</p>
ПТИЦИ					
⇒Най-уязвими са скалолюбивите видове птици в резултат практикуването на скално катерене и спелеология; <i>Особено уязвими са:</i> ⇒Хищните птици;	⇒Резки промени в климатичните фактори; ⇒Пожари; ⇒Каламитети.	⇒Пряко унищожаване на видове, на техните малки и гнездата им; ⇒Безпокоене от човешко присъствие и масово човешко присъствие - през почивните дни и летния	⇒Пожари; ⇒Ветровали и снеголоми.	⇒Промяна и унищожаване на естествените екосистеми и местообитания; ⇒Сечите на стари дървета намалява възможностите за обитание на	⇒Забрана за залесяване с иглолистни видове; ⇒Регламентиране на местата за бивакуване и палене на огън; ⇒Забрана за излизане и движение извън обозначените пътеки; ⇒Режим за делта и парапланеризъм и скално катерене, съобразен с

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

<p>⇒Наземно и приземно гнездящите птици; ⇒Редките и застрашени по българското и международно законодателство; ⇒Неустановените при последните проучвания видове, цитирани при предишни проучвания за парка.</p>		<p>период, който съвпада с гнездовия период; ⇒Автомобилните пътища осигуряват бърз достъп на значително количество хора, в близост до територии, които са от голямо значение за орнитофаунистичното биоразнообразие в района - "Вратцата", „Лакатнишки скали“, „Черепишки скали“; ⇒Бракониерството, ползването на неразрешени капани и примамки, кучета гоначи - голяма опасност за хищните птици; ⇒Излизане и движение извън обозначените туристически пътеки; ⇒Бивакуване и палене на огън на нерегламентирани места; ⇒Скално катерене - влияе негативно през гнездовия период (от февруари до юни);</p>		<p>размножаване на хралупогнездящите видове; ⇒Нерегламентираната паша; ⇒Всякакъв вид строителство; ⇒Иманярство и нерегламентирани разкопки - промяна в скалните хабитати; ⇒Палежи.</p>	<p>размножителния период на хищните птици; ⇒Забрана за организирано събиране на гъби и билки; ⇒Забрана за провеждане на разкопки без разрешение и липса на квалификация; ⇒В зоните с висока консервационна стойност, извеждането на особено належащи сечи и провеждане на организиран лов да става извън размножителния период 15 октомври - 15 януари; През този период да се провеждат и подготвителните /възстановителни мероприятия, които също безпокоят и прогонват животните; ⇒Оставяне на жизнени ,стари хралупати дървета е от голямо значение за поддържането на числеността в популациите на дупко-гнездящите видове птици и прилепи; ⇒Използването на животинска сила е най-природосъобразния начин за извличане на трупите и при възможност да се прилага с предимство; ⇒Желателно е присъствието на специалист по биологичното разнообразие от ДПП по време на маркирането на дърветата за сеч, защото по този начин ще се отчетат промените в гнездовите местообитания (нови гнезда, изоставени и заселени стари) на редки и застрашени видове птици;</p>
--	--	--	--	--	--

		<p>⇒Билкарство и гъбарство - когато е с масов характер въздейства негативно на наземно и приземно гнездящите птици;</p> <p>⇒Иманярство води до пряко унищожаване на местообитанията и безпокойство през гнездовия период;</p> <p>⇒Козарство влияе негативно върху гнездещите по храсти и ниски дървета;</p> <p>⇒Сечи на стари хралупести дървета, дървета с гнезда и безпокойство, когато съвпадат с размножителния период на птиците;</p> <p>⇒Намаляване на хранителната база - най-силно засегнати лешоядните птици (некрофаги), в следствие на силно намалялото пашуване на територията на парка, изчезването на лалугера;</p> <p>⇒Поставяне на отровни примамки "за борба с вредните хищни бозайници";</p> <p>⇒Ветрови турбини, мачтови трафопостове - причина за пряко унищожаване;</p>			<p>⇒Забрана за разполагане и изграждане на ветроенергийни съоръжения - единични ветрови турбини или ферми и мачтови трафопостове;</p> <p>⇒Опазване, подпомагане и следене на състоянието на редките и застрашени видове хищни птици и сови;</p> <p>⇒Изкуствено подхранване на лешоядните грабливи птици;</p> <p>⇒Картиране на гнездовите находища на хищните птици и совите;</p> <p>⇒Да бъдат обособени няколко зони с по-строг режим (без извършване на горстопанска дейност) в райони, където все още има стари и добре запазени горски масиви. Такива са района на мест. „Барките” - вр. Стрешеро (1215 m), около вр. Соколо (1285 m), от х. Пършевица- към района на бившата мина "Медна" и някои други;</p> <p>⇒Друг бъдещ проблем в това отношение, който трябва да бъде контролиран е свързан с различните типове строителство - дейности на фирма "Зоров-97", строеж на нови ски съоръжения и свързаната с тях инфраструктура и леглова база в районите около х. Пършевица и др.</p>
--	--	--	--	--	--

		<p>⇒Електропроводи.Този въпрос е слабо проучен за района на планината. Известни са случаи на загинали бели щъркели (<i>C. ciconia</i>) в района на х. Пършевица и орел рибар (<i>P. haliaetus</i>) в района край с. Долна Бела речка. И в двата случая птиците са загинали от далекопроводи с напрежение 20 kv- при пряк сблъсък с проводниците и електрически удар.</p>			<p>⇒За опазването на ливадния дърдавец (<i>Crex crex</i>) е необходимо при провеждане на коситба тя да се извършва от централните части към края на ливадите, а не кръгово от края към средата на площите. В зоните където се коси да се оставят отделни неокосени площи, в които птиците да могат да се укриват. В случаите където е възможно да се използва късното окосяване- през месец август. Последния метод дава най-добри резултати за опазването на ливадния дърдавец, защото през този период вече е приключило гнезденето на вида. Необходимо е и да не се използват инсектициди за третиране на ливадите.</p>
--	--	--	--	--	--

Чувствителност (уязвимост)	Заплахи за пряко унищожаване на видовете		Заплахи за промяна на хабитатите		Препоръки за опазване
	Естествени	Антропогенни	Естествени	Антропогенни	
БОЗАЙНИЦИ					
⇒Особено уязвими са редките и застрашени видове по българското и международно законодателство; ⇒Уязвими са и хищниците, по голямата част с висок консервационен статут, но търсени заради кожата-лисица, вълк, видра и др.	⇒Резки промени в климатичните фактори; ⇒Епизоотии; ⇒Пожари.	⇒Пряко унищожаване на видове; ⇒Браконьерство; ⇒Изваждане от бърлогите и унищожаване на малките на вълка и чакала; ⇒Палежи; ⇒Жертва на МПС по пътищата на парка; ⇒Урбанизиране на територии от парка.	⇒Резки промени в климатичните фактори; ⇒Пожари.	⇒Паша в гори и прекомерна паша в земеделски земи; ⇒Промяна на естествените екосистеми и местообитания; ⇒Внасяне на неприсъщи видове; ⇒Строителство на сгради и съоръжения; ⇒Палежи; ⇒Иманярство и разкопки. ⇒Урбанизиране на територии от парка.	⇒Засилване на охраната в парка и ефективни санкции срещу нарушителите - браконieri, иманяри и др.; ⇒Ограничаване на човешкото присъствие в пещерите и недопускане на стопанска дейност; ⇒Възвръщане на традиционното пасищно животновъдство и регламентиране на пашата; ⇒Реинтродукция и поддържане на популациите от лалугери във високите открити части на парка; ⇒Опазване на старите гори, които съхраняват богато биологично разнообразие; ⇒Ограничаване на строителните дейности и пътната инфраструктура на територията на парка; ⇒Ограничаване на скоростта на движение на МПС на традиционните места на преминаване видове с висока консервационна стойност; ⇒Оставяне на малки проходи-тунели под пътните настилки, при строеж на нови пътища; ⇒Регламентиране на местата за палене на огън; ⇒Забрана за движение на МПС в територията на парка извън пътищата на републиканската пътна мрежа и обозначените за това горски пътища.
ПРИЛЕПИ					
⇒Силно уязвима е прилепната фауна от човешко присъствие; ⇒Силно уязвима са колониалните видове прилепи;		⇒Прекомерни и недобросъвестни посещения – изчезнали прилепни колонии от Лакатнишките пещери през 50-те години; ⇒Употреба на пестициди – намалява хранителната база – насекомите; ⇒Замърсяване на речни течения – умъртвява водни		⇒Подмяна на горски насаждения и сечи в стари гори – засяга хранителната база и води до рязко обедняване на общото биологично разнообразие; ⇒Вандализъм в пещерите – влошава качеството на местообитанието и ги прогонва; ⇒Промяна в естествеността – благоустрояване, туризъм, затваряне на входовете –	⇒Стимулиране на развитието на екстензивно животновъдство – условие за развитие на много видове двукрили и твърдокрили насекоми на голяма площ в открити билни райони; ⇒Изграждане на малки водни площи – също увеличава хранителната база; ⇒Поставяне на къщички за прилепи в горите за хралупо-гнездещите видове, при липса на стари дървета; ⇒Запазване на мрежа от дървета (25-30/ха) с хралупи от кълвачи, гниене, пукнатини и хлабава кора;

		насекоми и прогонва прилепните колонии от местообитанията; ⇒Вятърни турбини – на място на „тесен фронт“ за миграция на птици и прилепи – смъртоносна за много от мигрантите.		прилепите сами напускат и търсят др. местообитания	⇒Маркиране и запазване на дървета, за които се знае че са убежища на прилепи; ⇒Залесяване с местни видове; ⇒Запазване на стари дървета и достъп на светлина за увеличаване обилието от насекоми.
--	--	---	--	--	--

Заключение: Изброените преки посегателства нямат масов характер. На по-голямата част се реагира своевременно (спиране за няколко години добива от липов цвят; спиране на промишления добив от лечебни растения и плодове от диворастящи видове; засилени дежурства в пожароопасния период и по време на цъфтеж на защитени видове, примамливи за събиране). Реална опасност за унищожаване на видове и хабитати за близките десет години няма. Защитният режим на парка от близо двадесет години е възпитал и създал адекватно поведение в преобладаващата част от посетителите на парка.

1.21.10. ПРИОРИТЕТНИ ЗА ОПАЗВАНЕ ВИДОВЕ И ХАБИТАТИ

1.21.10.1. ПРИОРИТЕТНИ ЗА ОПАЗВАНЕ ФЛОРИСТИЧНИ ВИДОВЕ И ХАБИТАТИ

С оглед степенуването на действията за опазване на консервационно значими видове е практично приоритизирането на отделните видове. За оценка на консервационната тежест е използвана точкова система. Присъствието на вида в международни природозащитни документи (конвенции, червени списъци, директиви) носи по една точка за всеки един документ. Присъствието в приложение 3 на Закона за биологичното разнообразие носи допълнително една точка. Статусът на видовете по Червена книга на Р България носи по две точки за статус „застрашен“ и една точка за статус „рядък“. Ендемичните видове получават по една допълнителна точка, ако са Балкански ендемити и две точки, ако са български такива. Субендемизмът не добавя точки към оценката. За отчитане на някои допълнителни особености са въведени три допълнителни корекционни коефициента. Неблагоприятният статус на вида в парка се отчита с добавяне на една точка. Също толкова се добавя към оценката на видове, за които паркът е единствено находище в страната. Допълнително по една точка получават видове, които при оценка по критериите на IUCN на регионално ниво са получили статус „Критично застрашен“ (Червен списък на висшите растения в България, непубл.). Корекционните коефициенти са независими един от друг. Максималната оценка по тази схема е 12, като максималната получена за консервационно значим вид в парка е 6. **Съобразно с това, за приоритетни следва да се считат всички видове, получили оценка равна или по-висока от 4 точки: *Anemone sylvestris*, *Asplenium lepidum*, *Centranthus kellereri*, *Chamaecytisus kovacevii*, *Himantoglossum caprinum*, *Lilium jankae*, *Paeonia mascula*, *Silene alpina*, *Silene velcevii* u *Traunsteinera globosa*. Към този списък следва да се добави и *Juniperus sabina*, вид със силно неблагоприятен статус на територията на парка.**

Таблица №1.21.10.1. Приоритизация на консервационно значими флористични видове

Таблица № 1.21.10.1.

Вид	ЧК	ЗБР	Ендемит	Берн	IUCN	CITES	Статус ПП	Единствено находище	Корекция CR	Общо точки
<i>Acanthus balcanicus</i>			1				1			2
<i>Achillea ageratifolia</i>			1							1
<i>Achillea clypeolata</i>										0
<i>Achillea grandifolia</i>										0
<i>Anacamptis pyramidalis</i>		1				1				2
<i>Anemone sylvestris</i>	2	1					1			4
<i>Angelica pancicii</i>	1		1							2
<i>Aquilegia nigricans</i>		1	1							2
<i>Armeria rumelica</i>			1							1
<i>Asplenium lepidum</i>	2						1	1	1	5
<i>Asyneuma anthericoides</i>			1							1
<i>Atropa bella-donna</i>	1									1
<i>Campanula jordanovii</i>			2							2
<i>Campanula moesiaca</i>			1							1
<i>Carum graecum</i>	1		1							2
<i>Carum multiflorum</i>	1		1							2
<i>Centaurea chrysolepis</i>			1							1
<i>Centranthus kellereri</i>	1		2	1	1				1	6
<i>Cephalanthera damasonium</i>						1				1
<i>Cephalanthera longifolia</i>						1				1
<i>Cephalanthera rubra</i>						1				1
<i>Cephalaria flava</i>			1							1

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Вид	ЧК	ЗБР	Ендемит	Берн	IUCN	CITES	Статус ПП	Единствено находище	Корекция CR	Общо точки
<i>Cerastium moesiacum</i>			1							1
<i>Chamaecytisus calcareus</i>			1							1
<i>Chamaecytisus kovacevii</i>	1	1	2		1					5
<i>Cirsium candelabrum</i>										0
<i>Coeloglossum viride</i>						1				1
<i>Coralorhiza trifida</i>										1
<i>Crocus veluchensis</i>			1							1
<i>Cyclamen hederifolium</i>						1				1
<i>Dactylorhiza saccifera</i>						1				1
<i>Dactylorhiza sambucina</i>						1				1
<i>Daphne laureola</i>	1	1								2
<i>Daphne oleoides</i>	1	1								2
<i>Dianthus cruentus</i>			1							1
<i>Digitalis viridiflora</i>			1							1
<i>Epipactis helleborine</i>						1				1
<i>Eryngium palmatum</i>	1	1	1							3
<i>Erysimum comatum</i>	1	1	1							3
<i>Ferula heuffelii</i>	1									1
<i>Festuca balcanica</i>			2							2
<i>Festuca xanthina</i>	1									1
<i>Galanthus elwesii</i>		1				1				2
<i>Gymnadenia conopsea</i>						1				1
<i>Hieracium pannosum</i>			1							1
<i>Himantoglossum caprinum</i>		1		1		1+1				4
<i>Iris reichenbachii</i>			1							1
<i>Jovibarba heuffelii</i>	1									1
<i>Juniperus sabina</i>	1	1					1			3
<i>Jurinea ledebourii</i>	1	1								2
<i>Laserpitium siler</i>	1									1
<i>Lilium jankae</i>	1	1	1	1			1			5
<i>Limodorum abortivum</i>	1	1				1				3
<i>Linaria peloponesiaca</i>			1							1
<i>Micropyrum tenellum</i>	1									1
<i>Neotia nidus-avis</i>						1				1
<i>Oenanthe millefolia</i>	1		2							3
<i>Ophrys cornuta</i>		1				1				2
<i>Orchis coriophora</i>						1				1
<i>Orchis mascula</i>						1				1
<i>Orchis morio</i>						1				1
<i>Orchis pallens</i>						1				1
<i>Orchis papilionacea</i>	1	1				1				3
<i>Orchis purpurea</i>						1				1
<i>Orchis simia</i>						1				1
<i>Orchis tridentata</i>						1				1
<i>Orchis ustulata</i>						1				1
<i>Paeonia mascula</i>	2	1								3
<i>Pastinaca hirsuta</i>			1							1
<i>Pedicularis grisebachii</i>			1							1
<i>Pedicularis orthantha</i>			1							1
<i>Platanthera bifolia</i>						1				1
<i>Platanthera chlorantha</i>						1				1
<i>Polygala supina</i>	1									1
<i>Salvia verbenaca</i>	1									1
<i>Saxifraga marginata</i>	1	1								2
<i>Scabiosa triniifolia</i>	1		1							2
<i>Sesleria latifolia</i>			1							1

Вид	ЧК	ЗБР	Ендемит	Берн	IUCN	CITES	Статус ПП	Единствено находище	Корекция CR	Общо точки
<i>Silene alpina</i>	1	1					1	1		4
<i>Silene sendtneri</i>			1							1
<i>Silene velcevii</i>	1	1	2						1	5
<i>Spiranthes spiralis</i>		1				1				2
<i>Taxus baccata</i>	2	1								3
<i>Thesium linophyllum</i>	1									1
<i>Tilia rubra</i>	1									1
<i>Traunsteinera globosa</i>	1	1				1	1		1	5
<i>Vicia truncatula</i>	1	1	1							3

* Консервационно значимите видове, които не са установени при настоящото проучване, а се посочват по литературни данни за парка не са приоритизирани

Райони и хабитати с висока консервационна значимост за растителните видове

Като райони с висока консервационна значимост се определят райони с високо разнообразие от консервационно значими видове или такива, които съхраняват популации на български ендемити или други растения с висока консервационна значимост, имащи важно значение за опазване на определени видове на национално или международно ниво. На територията на парка се очертават няколко такива зони.

1. Тревни съобщества в планинската зона

Зоната обхваща планинските тревни съобщества и групировки на хазмофитна растителност източно от вр. Бук на запад до вр. Соколец и съхранява високо разнообразие на консервационно значими видове висши растения:

Български ендемити: *Campanula jordanovii*

Балкански ендемити: *Achillea ageratifolia*, *Armeria rumelica*, *Campanula moesiaca*, *Carum graecum*, *Centaurea chrysolepis*, *Cerastium moesiacum*, *Chamaecytisus calcareus*, *Gentianella bulgarica*, *Hieracium pannosum*, *Iris reichenbachii*, *Jurinea ledebourii*, *Lilium jankae*, *Linaria peloponesiaca*, *Pastinaca hirsuta*, *Sesleria latifolia*, *Silene sendtneri*.

Други консервационно значими видове: *Carum multiflorum*, *Daphne oleoides*, *Ferula heuffelii*, *Festuca xanthina*, *Jovibarba heuffelii*, *Laserpitium siler*, *Thesium linophyllum*, *Vicia truncatula*.

Основни заплахи за консервационно значимите видове в тези райони са естествените сукцесионни процеси, водещи до обрастване на тревните съобщества с храстови групировки, а в бъдеще достигане на климаксни горски съобщества. Потенциална заплаха би се явило прекомерното пашуване при недобро регулиране на пасищния режим. Допълнителен, но за момента второстепенен застрашаващ фактор е туристическият поток.

2. Местността „Веждата”

Районът се включва в зоните с висока консервационна значимост поради наличието в нея на една от двете в България популации на българския ендемит *Centranthus kellereri*, вид с изключително висока консервационна стойност. Действащите в този район заплахи са свързани преди всичко със сукцесионните процеси, водещи до намаляване на площта на местообитанията на вида – бедни на растителност подвижни варовити сипеи. Друг важен негативен фактор е навлизането в находищата на инвазивния дървесен вид *Ailanthus altissima*.

3. Районът на манастира "Св. Иван Пусту"

Районът се включва в списъка на местата с висока консервационна значимост поради наличието на единствената потвърдена на територията на парка и в страната популация на люспестото изтравниче (*Asplenium lepidum*) и на популация на Балканския ендемит *Acanthus balcanicus*. Застрашаващи фактори в този район са повишеният туристически интерес, съпроводен от събиране на декоративни растения, утъпкване, замърсяване и рудерализиране на находищата на консервационно значимите видове растения. Популацията на люспестото изтравниче е пряко застрашена от строителните работи по възстановяване на манастирската църква.

4. Защитена местност „Лакатнишки скали“

Районът съхранява високо разнообразие на консервационно значими видове висши растения:

Български ендемити: *Chamaecytisus kovacevii*, *Silene velcevii*.

Балкански ендемити: *Centaurea chrysolepis*, *Cephalaria flava*, *Dianthus cruentus*, *Linaria peloponesiaca*.

Други консервационно значими видове: *Anacamptis pyramidalis*, *Anemone sylvestris*, *Asplenium lepidum* (само по литературни данни), *Cephalanthera damasonium*, *Galanthus elwesii*, *Himantoglossum caprinum*, *Laserpitium siler*, *Limodorum abortivum*, *Ophrys cornuta*, *Orchis morio*, *Orchis tridentata*, *Orchis purpurea*, *Orchis coriophora*, *Orchis ustulata*, *Orchis papilionacea*, *Platanthera chlorantha*, *Polygala supina*, *Spiranthes spiralis*.

В допълнение, районът се явява важно място за орхидеи, поради тяхното видово разнообразие. Мястото отговаря също така на критериите за ботанически важно място, поради наличието на популация на българския ендемит велчево плюскавиче (*Silene velcevii*).

Заплахите в района са свързани преди всичко с големия туристически поток - утъпкване, замърсяване, рудерализиране и унищожаване на местообитанията, унищожаване на консервационно значими видове растения и такива с висока декоративна стойност. Значителна заплаха за растителното разнообразие се явява масираната инвазия на айланта (*Ailanthus altissima*) в естествените местообитания.

5. Районът на водопада Боров камък

В този район са концентрирани находища на значителен брой видове висши растения с природозащитен статут:

Балкански ендемити: *Aquilegia nigricans*, *Peucedanum aegopodioides*.

Други консервационно значими видове: *Atropa bella-donna*, *Cephalanthera rubra*, *Daphne laureola*, *Festuca xanthina*, *Galanthus elwesii*, *Listera ovata*, *Saxifraga marginata*.

Заплахите в района са свързани преди всичко с големия туристически поток и се изразяват в утъпкване, замърсяване, рудерализиране на терена.

Мерките, които следва да се предприемат се изразяват в регулиране и контрол на туристическия поток – ограничаване движението на туристи извън обозначения маршрут към водопада.

Към районите с висока консервационна значимост могат да се отнесат още Войводин дол, района на водопада Скакля и района на прохода Вратцата. В тези райони са локализираны находища на значителен брой консервационно значими видове – български и балкански ендемити, реликтни, редки и застрашени от изчезване растения. Тези райони териториално са почти изцяло в границите на Резерват „Врачански карст“, където съобразно режима на защитената територия се гарантира опазването на техните популации.

1.21.10.2. ПРИОРИТЕТНИ ЗА ОПАЗВАНЕ ФАУНИСТИЧНИ ВИДОВЕ И ХАБИТАТИ

Ефективното опазване на фаунистичното разнообразие в защитените територии е възможно след изготвянето на комплексна оценка за състоянието на популациите и тяхната уязвимост. Световната конзервационна практика е доказала, че от всички видови комплекси е практически да се изберат **приоритетни видове**. Планирането и полагането на преки мерки за защита и поддържане популациите именно на тези видове ще благоприятства всички останали видове, които са или твърде дребни по размери (напр. повечето безгръбначни животни) или не са достатъчно значими за района и парка. Изборът на тези видове се основава и на база местообитанията, които те обитават в границата на парка. Приоритизирането е направено по точкова система по следната матрица:

Таблица №1.21.10.2.1. Матрица за точкуване приоритетността за опазване на конзервационно значимите видове животни в ПП „Врачански Балкан“

Таблица № 1.21.10.2.1.

Категория	Точки
ЗБР – Закон за биологичното разнообразие	1
ЧК - Червена книга на Република България (ново издание)	1
92/43/ЕИО – Директива 92/43 на Съвета на ЕИО за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна	1
79/409/ЕЕС - Видове включени в Директива 79/409/ЕЕС на Европейския съюз за защита на дивите птици (Директива за птиците).	1
IUCN - IUCN 2006 Red List of Threatened Species (www.redlist.org)	1
БЕРН - Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция)	1
БОН - Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни (Бонска конвенция)	1
EUROBATS - Споразумение за опазване на популациите от европейски прилепи	1
CITES - Конвенция за международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна	1
СПЕС – Видове от европейско природозащитно значение, определени на базата на критериите в съответствие с техния световен и европейски статус и пропорционално с размерите на тази част от ареала им, която е разположена в Европа според “Птиците на Европа: техния природозащитен статус” (TUCKER & HEATH, 1994)	1
BL – Балкански ендемит	1
BG – Български ендемит	2
VR – Локален ендемит	3
Неблагоприятен статус в парка	От 2 до 4 точки на база експертна оценка

За краткост, всички видове са кодирани в таблицата с уникален номер по следната схема:

Група	Номер в таблицата
Земноводни	20-29
Влечуги	30-39
Птици	1-19
Бозайници	40-49

Таблица № 1.21.10.2.2. Приоритетни за опазване видове животни на територията на ПП „Врачански Балкан“

Таблица №1.21.10.2.2.

Група/Категория	ЗБР	ЧК	92/43	IUCN	БЕРН	БОН	EURO-BATS	CITES	SPEC	BL	BG	VR	Статус в парка	ОБЩО
ПТИЦИ														
1. Черен щъркел (<i>Ciconia nigra</i>)	1	1	1		1	1		1	1				2	9
2. Малък лешояд (<i>Neophron percnopterus</i>)	1	1	1	1	1	1		1	1				4	12
3. Белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>)	1	1	1		1	1		1	1				2	9
4. Скален орел (<i>Aquila chrysaetos</i>)	1	1	1		1	1		1	1				3	10
5. Орел змияр (<i>Circaetus gallicus</i>)	1	1	1		1	1		1	1				2	9
6. Сокол орко (<i>Falco subbuteo</i>)	1	1			1	1		1					2	7
7. Сокол скитник (<i>Falco peregrinus</i>)	1	1	1		1	1		1	1				3	10
8. Балкански кеклик (<i>Alectoris graeca</i>)		1	1		1				1				4	8
9. Ливаден дърдавец (<i>Crex crex</i>)	1	1	1	1	1				1				3	9
10. Бухал (<i>Bubo bubo</i>)	1	1			1			1	1				2	7
11. Белогръб кълвач (<i>Picoides leucotus</i>)	1	1			1								4	7
12. Пъстър скален дрозд (<i>Monticola saxatilis</i>)	1		1		1	1			1				2	7
13. Полубеловрата мухоловка (<i>Ficedula semitorquata</i>)	1	1	1		1	1			1				4	10
14. Червеногуша мухоловка (<i>Ficedula parva</i>)	1	1			1	1							4	8
15. Хайдушка гарга (<i>Pyrhocorax graculus</i>)	1	1			1								4	7
ЗЕМНОВОДНИ														
20. Северен гребенест тритон (<i>Triturus cristatus</i>)	1	1	1		1								3	7
21. Южен гребенест тритон (<i>Triturus karelinii</i>)	1		1		1								2	5
ВЛЕЧУГИ														
30. Шипоопашата костенурка (<i>Testudo hermanni</i>)	1	1	1	1	1			1					4	10
31. Шипобедрена костенурка (<i>Testudo graeca</i>)	1	1	1	1	1			1					4	10
32. Горски гущер (<i>Darevskia praticola</i>)					1								3	4
33. Смок мишкар (<i>Zamenis longissimus</i>)	1		1		1								2	5

Група/Категория	ЗБР	ЧК	92/43	IUCN	БЕРН	БОН	EURO-BATS	CITES	SPEC	BL	BG	VR	Статус в парка	ОБЩО
БОЗАЙНИЦИ														
40. Южен подковонос (<i>Rhinolophus euryale</i>)	1	1	1	1	1	1	1						3	10
41. Средиземноморски подковонос (<i>Rhinolophus blasii</i>)	1	1	1	1	1	1	1						3	10
42. Подковонос на Мехели (<i>Rhinolophus mehelyi</i>)	1	1	1	1	1	1	1						4	11
43. Бехщайнов (Дългоух) нощник (<i>Myotis bechsteinii</i>)	1	1	1	1	1	1	1						4	11
44. Трицветен нощник (<i>Myotis emarginatus</i>)	1	1	1	1		1	1						4	10
45. Дългопръст нощник (<i>Myotis saraccinii</i>)	1	1	1	1	1	1	1						3	10
46. Пещерен дългокрил (<i>Miniopterus schreibersii</i>)	1	1	1	1	1	1	1						3	10
БЕЗГРЪБНАЧНИ*														
60. <i>Belgrandiella hessei</i> (Mollusca)												3	2	5
61. <i>Belgrandiella pussilla</i> (Mollusca)												3	2	5
62. <i>Paladilhopsis bureschi</i> (Mollusca)												3	2	5
63. <i>Balea vratsatica</i> (Mollusca)												3	2	5
64. <i>Balkanoroncus hadzii</i> (Pseudoscorpiones)												3	4	7
65. <i>Neobisium beroni</i> (Pseudoscorpiones)												3	4	7
66. <i>Roncus mahnerti</i> (Pseudoscorpiones)												3	3	6
67. <i>Paralola buresi</i> (Opiliones)												3	4	7
68. <i>Typhloiulus longipes</i> (Diplopoda)												3	2	5
69. <i>Bulgarosoma bureschi</i> (Diplopoda)												3	3	6
70. <i>Pheggomisetes buresi</i> (Carabidae)												3	2	5
71. <i>Pheggomisetes globiceps</i> (Carabidae)												3	2	5
72. <i>Pheggomisetes radevi</i> (Carabidae)												3	2	5
73. <i>Duvalius (Paraduvalius) beroni</i> (Carabidae)												3	2	5
74. <i>Duvalius (Paraduvalius) papasoffi</i> (Carabidae)												3	2	5

Група/Категория	ЗБР	ЧК	92/43	IUCN	БЕРН	БОН	EURO-BATS	CITES	SPEC	BL	BG	VR	Статус в парка	ОБЩО
75. <i>Duvalius</i> (<i>Paraduvalius</i>) <i>zivkovi</i> (Carabidae)												3	2	5
76. <i>Pterostichus</i> (<i>Rambousekiella</i>) <i>ledenikensis</i> (Carabidae)												3	3	6

* Пещерните безгръбначни животни не са картирани във „Ведомост на подотделите“ поради факта, че се срещат в точно определени пещери, които се локализируют на картата с географските си координати.

Райони и хабитати с висока конзервационна значимост за животинските видове

Управлението на конзервационно значимите представители от дивата фауна в ПП "Врачански Балкан" е най-ефективно чрез комплексна защита на местообитанията, които имат най-голямо значение в контекста на опазването на природното богатство на природните и националните паркове в България. Най-висока е концентрацията на видове в откритите и подземни скални местообитания с карстов характер - венци, отвеси, пещери, карстови терени. Следващите по значимост за опазване на биологичното разнообразие в парка са старите гори и речните течения. Последните са обект на засилен стопански интерес и нарастващо ползване.

ПРИЛОЖЕНИЕ 21: Зони с приоритетно значение за опазване на фауната на ПП "Врачански Балкан".

име	КРАТКО описание	Състояние/заплахи	Препоръки
1. Лакатнишките скали и контактна зона (Петренски дол, Вражите дупки)	<p>Многобройни скални венци, множество пещери, скалолюбиви птици, прилепи, много богата пещерна фауна.</p> <p>Много популярна и високонатоварена зона поради близостта и до София и удобни жп и авто пътища.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Нарастващ поток от туристи; Недовършена туристическа инфраструктура и нередовна поддръжка; Неорганизиран пещерен туризъм; Изяви на скални катерачи извън системата на БФКА; Недостатъчни места за събиране на отпадъци; Липса на план за управление на ЗМ; Липса на устройствен проект за развитие на катерачния район. 	<ul style="list-style-type: none"> Довършване на инфраструктурата за регулация на човекопотока; Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; Поставяне и поддръжка на кошчета за отпадъци; Подготовка на устройствен проект за развитие на катерачните дейности; Охрана на пещерата "Темната дупка"; Изграждане на информационен пункт (център) от Дирекцията на ПП съвместно с кметството на с. Лакатник.
2. Оплетня – Кобилини стени	<p>Скалисти местообитания (венци, сипеи), билни ливади над скалите, букови гори под венците, силно пресечен релеф, богата орнитофауна, разнообразна херпетофауна, прилепи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Липса на маркирани пътеки и информационни табели; Ерозия поради антропогенно отнемане на чимове трева; Пожари; Браконieri изземващи яйца и малки на грабливи птици. 	<ul style="list-style-type: none"> Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; Контрол върху използването на билните ливади за различни нужди; Забрана за извършване на бъдеща катераческа дейност; Контрол / охрана на гнезда на редки видове хищни птици.
3. Локвите	<p>Място за размножаване на земноводни, водопой на птици и бозайници в билните части на планината, място за почивка и хранене на водолубиви птици по време на миграция.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Пресушаване; Прекомерно ползване; Замърсяване; Намаляване на водния обем поради натрупване на мъртва растителност, фекалии от селскостоп. животни и др. 	<ul style="list-style-type: none"> Недопускане пресушаване на локвите; Контрол върху ползването за стопански цели; Контрол върху замърсяването; Почистване с технически средства на дъната на водоемите.
4. Зверино - Яворец	<p>Горско-скалисти местообитания, открити скали, богата орнито- и херпетофауна.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Липса на маркирани пътеки и информационни табели; Загубване на туристи. 	<ul style="list-style-type: none"> Движение само по маркирани и добре обособени пътеки.

име	КРАТКО описание	Състояние/заплахи	Препоръки
5. Черепишки скали – парк + контактна зона	Скалисти местообитания, богата пещерна фауна, грабливи и водолюбиви птици, прилепи.	<ul style="list-style-type: none"> • Добив на скални и инертни материали; • Неорганизиран пещерен туризъм. 	<ul style="list-style-type: none"> • Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; • Определяне на място / места за бивакуване; • Ограничения за прокарването на нови катерачни маршрути.
6. Водосборът и изворите на р. Черна над с. Лютаджик	Горски местообитания с богата орнитофауна (дендрофилни видове) прилепи, надземни и подземни скални местообитания (скалолюбиви птици и прилепи).	<ul style="list-style-type: none"> • Органично замърсяване с биологично разградими вещества; • Мащабни и неправилно изведени сечи върху стръмни скалисти терени с плитък почвен слой; • Извеждане на сечи в размножителния период на птиците и прилепите. 	<ul style="list-style-type: none"> • Доказване на замърсителя и прекратяване на замърсяването на р. Черна; • Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; • Спиране на мащабните сечи и прокарването на горски пътища за промишлен добив на дървесина; • Извършване на противоерозионни и залесителни мероприятия с типични местни дървесни видове; • Спиране на достъпа до някои от новопрокараните горски пътища.
7. Район Барките - Беляр - вр. Стрешеро	Стари и добре запазени букови гори, разнообразна орнитофауна. Изключително богата пещерна фауна, горски видове прилепи, много пропасти.	<ul style="list-style-type: none"> • Неорганизиран пещерен туризъм; • Изхвърляне на твърди отпадъци в пещерите; • Пожари; • Извършване на бъдещи сечи за промишлен добив на дървесина. 	<ul style="list-style-type: none"> • Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; • Регистрация в ДПП на масови прониквания и пещерни експедиции; • Определяне и обособяване на място за бивакуване; • Недопускане на бъдещи сечи за промишлен добив на дървесина.
8. Местностите „Креца“ и „Мала Креца“) пещерата Тошина дупка (с. Ботуня-Долно Озирово)	Ловно местообитание на огромна колония от подковоноси прилепи, водолюбиви птици.	<ul style="list-style-type: none"> • Неорганизиран пещерен туризъм; • Замърсяване на реките и водооми. 	<ul style="list-style-type: none"> • Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; • Поставяне на информационни табели за охрана на прилепните пещери.
9. Стари гори – над 80-100 г.	Дендрофилна фауна, хралупогнездещи видове птици, прилепи.	<ul style="list-style-type: none"> • Извеждане на сечи в размножителния период на дивите животни; • Селективна сеч на хралупати дървета; • Засилване на мащабните сечи за добив на промишлена дървесина. 	<ul style="list-style-type: none"> • Обособяване на зони със строг режим в горския фонд; • Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; • Спиране или силно ограничаване на сечите; • Предписания и контрол на фирмите извършващи сечите.

име	КРАТКО описание	Състояние/заплахи	Препоръки
10. Скален венец в м. Котля – с. Долно и Горно Озирово	Скални венци и сипеи, грабливи и други петрофилни видове птици.	<ul style="list-style-type: none"> Извършване на всякакъв вид алпийска дейност; Полети на делта- и парапланери; Браконьерство. 	<ul style="list-style-type: none"> Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; Целогодишна забрана за скално катерене и други алпийски дейности; Забрана за ниско прелитане и полети през гнездовия сезон на планеристи.
11. Венец от водопада Скакля до м. „Веждата” над с. Челопек	Отвесни скали, пещерни входове и ниши, скалолюбиви видове птици и прилепи.	<ul style="list-style-type: none"> Извършване на всякакъв вид алпийска дейност; Полети на делта- и парапланери; Шумно присъствие на хора; Движение извън определените маршрути; Браконieri изземващи яйца и малки на грабливи птици. 	<ul style="list-style-type: none"> Движение само по маркирани и добре обособени пътеки; Информационна кампания на планеристите използващи рампата край х. Околчица, контрол на дейността на планеристите; Контрол / охрана на гнезда на редки видове хищни птици.
12. Билото на Врачанска планина от вр. Соколец – м. „Чавките” – м. „Герана” до м. „Вия глава” (землище с. Миланово)	Колонии на хайдушки гарги, много пещери и богата пещерна фауна, билни пасища.	<ul style="list-style-type: none"> Влизането в пропасти по време на размножителния период (от 15 март до 15 юли); Браконьерство; Липса на паша и окосяване- води до повишаване на тревния етаж и обрастване на пасищата с храсти и дървета; Пожари. 	<ul style="list-style-type: none"> Забрана за влизане в определени пропасти през размножителния период (15 март-30 юни); Поставяне на информационни табели; Стимулиране на пасищното животновъдство, почистване на пасищата.

Мониторингът на приоритетните видове от безгръбначната фауна е твърде специфичен, за да може да бъде осъществяван от експерти на администрацията на парка или резервата. Според специално разработената НАЦИОНАЛНА СИСТЕМА ЗА МОНИТОРИНГ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ (МОСВ-ИАОС-2005), **10 вида** от пещерната фауна на Врачанска планина са включени за регулярен мониторинг- *Speocyclops infernus*, *Delaya [=Haplotaxis] bureschi*, *Bureschia bulgarica*, *Niphargus bureschi*, *Balkanoroncus hadzii*, *Neobisium beroni*, *Centromerus lakatnikensis*, *Centromerus bulgarianus*, *Belgrandiella hessei*, *Belgrandiella bureschi*.

Мониторингът на пещерната фауна ще се извършва от специалисти от Института по зоология и Националния природонаучен музей- БАН. В схемата засега са включени пещерите около гара Лакатник (**Темната дупка, Ржишката пещера, Свинската дупка**), които са най-натоварените и същевременно най-уязвимите подземни обекти в парка. Десетте вида са избрани поради високата си чувствителност към промени в местообитанията, които обитават. С помощта на тези видове ще могат да бъдат оценени степента на чистота/замърсеност на подземните води, степента на повлияване на пещерните системи вследствие на туристическата натовареност и други показатели за качества на местообитанието. Теренните данни ще бъдат вписвани в електронна база данни със софтуеър за следене на тенденции и прогонизиране. Администратор на данните е ИАОС, а ползватели са всички институции отговорни за управлението на защитените територии и най-вече администрациите на парковете в България.

Усилията в защита на местообитанията на приоритетните животински групи трябва да бъдат насочени към представители на гръбначната фауна, а именно към скалолюбивите видове птици и прилепите. Тези групи са особено приоритетни за Врачанския Балкан и тяхното опазване е с първостепенно значение в планирането на преките консервационни дейности. Особено внимание трябва да бъде обърнато и на горсколюбивите видове, които са с най-добра численост в буковия пояс на парка. Всички тези видове са силно уязвими от промяна в местообитанията и сечите, особено когато те се извеждат по време на размножителния период.

Папка

Карта № 22 М1:25000

Карта на приоритетните за опазване животински, растителни видове и хабитати.

1.22. СОЦИАЛНО- ИКОНОМИЧЕСКА ОЦЕНКА

Възприетият подход при този тип оценка се свежда до оценка на социално – икономическите фактори и дейности от гледна точка на тяхното устойчиво и природосъобразно развитие от една страна и съвместимост със статута на територията от друга.

Извършена е оценка на съществуващата функционална структура на територията, определена с Паркоустройствения проект от 1994г., чието действие ще продължи до влизане в сила на ПУ. Тя е извършена само върху урбанизираната територия и дейностите, които имат социално – икономически аспект.

1.22.1.УРБАНИЗИРАНА СРЕДА

1.22.1.1. ОЦЕНКА НА ФУНКЦИОНАЛНОТО ЗОНИРАНЕ

ОЦЕНКА	ПРЕПОРЪКИ
<p>• Зони определени по Паркоустройств. Проект 1995 г.</p> <p>• Територии с подрежим на рекреационно – туристически функции: В тях са обособени четири зони: ⇒зона за административно – стопанско обслужване - няма реално изградена;⇒зона за обитаване - концентрирана в м."Учителски колонии", „Горски дом“, „Околчица“ и х."Пършевица"; места за подслон – вили, бивши ведомствени бази, почивно–оздравителен комплекс и др. развитието на зоната през годините не е осмислено и координирано; ⇒зона за спорт - не е компактна. Обособява се от спортните терени изградени при някои от базите за отдих; двете ски зони - х.Пършевица и Замбина могила; местата за практикуване на екстремни спортове – алпинизъм, делтапланеризъм, пещерначество; ⇒зона за туризъм - най-голяма като площ. Добри условия за развитие на маршрутно – познавателен, образователен и др. видове туризъм. Маркирани и обозначени са 22 броя маршрути. Изградени са кътове за отдих и три заслона. Така посочени зоните и съответните режими в тях не са предложени рационално. Дейности по изпълнението на режими не са изпълнявани, поради липсата на предоставени права за това на парковата администрация, невъзможност за упражняване на контрол, поддържане границите на парка, създаване на ефективна бариера срещу антропогенното присъствие.</p>	<p>• Определените с ПУ зони, режими и норми трябва: ⇒Да допускат известни възможности за гъвкавост при взимане на управленски решения при промени в обстоятелствата; ⇒Да не влизат в конфликт с нормативно определените; ⇒Бизнесът, общината и държавата да обединят усилията си за съвместна работа, партньорски проекти и инвестиции в турист. инфраструктура; ⇒Собствениците и ползвателите да се включат активно в изпълнение на новите режими и дейности в съответните зони.</p>
<p>Приети след ПУП планови документи и тяхното зонироване по отношение изпълнението му и съгласно ЗЗТ.</p>	
<p>⇒В утвърдените планови документи до 1994г. за устройство на НП „Врачански Балкан“ режимите и дейностите са определяни съгласно стратегическите цели за развитието на Защитените територии и отговорностите на Р България; ⇒Основната част от допълнително възлагани и приети планове и технически проекти след 1994г. не са разработвани съгласно приетите в ПУП зони, режими и норми; ⇒През 1998г. Врачански Балкан, респективно Р „Врачански карст“, е определен за КОРИНЕ място код F00000300, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици; ⇒През 2005 г. територията е обявена от BirdLife International за Орнитологично важно място код BG 053;</p>	<p>- - ⇒Отразяване в ПУ на залегалите в тях ограничения, режими, норми и препоръки и спазване на защитените и приоритетни за опазване местообитания и видове;</p>

<p>⇒С решение на МС от 02.03.007г., територията на парка е одобрена за защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код BG0002053, а по-късно и зона с код BG0000166;</p> <p>⇒Заповед № РД-526/12.07.2007 г. на МОСВ, прекатегоризира буферната зона на резервата в Защитена местност "Падините". Запазва обхвата, границите и режимите за буферната зона;</p> <p>⇒След1995 излизат ЗЗТ, ЗБР, Закон за лечебните растения, Закон за възстановяване на земи и гори, Закон за опазване на околната среда – всички имат пряко отношение към управление на ПП и ресурсите в него;</p> <p>⇒С протокол от 29.06.2001 г. става прехвърляне на Р „Врачански карст” към РИОСВ – Враца;</p> <p>⇒Извършва се прекатегоризация на ИМ в ЗМ.</p>	<p>⇒Цифровизиране на границата. Отразяване в КВС;</p> <p>⇒Съобразяване на режими, норми и дейности с постановките на новото законодателство;</p> <p>⇒Най-съществената промяна е възстановяването на собствеността и съвместяване на различни видове собственици - с ПУ да се регламентират техните функции в съответните зони.</p>
---	--

1.22.1.2. ОЦЕНКА НА ЗАСТРОЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ

От съществено значение за оценката на урбанизираната среда са вида и състоянието на наличния сграден фонд. Материално–техническата база за отдих и благоустройствените фондове са съсредоточени основно в местности: "Леденика", "Учителски колонии", "Горски дом", "Пършевица", "Околчица", "Вратцата". Голяма част от изградената в близкото минало база е била предназначена за нуждите на социалния отдих. Тя носи отпечатъка на тясно ведомствени интереси и възможности. В настоящия момент, когато голяма част от ведомствата са преустроени, приватизирани или закрити, на лице са процеси на търговски сделки – приватизация, продажби и препродажби, изясняване на собствености по съдебен път и експлоатацията на сградите и съоръженията е замразена и нерентабилна. Навлизането на пазарните отношения изисква нови механизми за нейното ефективно ползване. При оценката на съществуващото положение може да се направи следното заключение:

ОЦЕНКА	ПРЕПОРЪКИ
<p>Степен на застроеност</p> <p>⇒Териториалното разпределение на легловата база е неравномерно – основно в м."Леденика", м."Околчица", м."Учителски колонии", м."Горски дом", м."Пършевица";</p> <p>⇒На територията на парка има 1094 легла в масивна база/454л ведомствена база и 640л свободно използваема база/ и 40 бунгала със 100 легла. От масивната база 405 места са неизползваеми. Бунгалата реално са неизползваеми поради факта, че са разпродадени и се ползват от новите собственици за лични нужди;</p> <p>⇒Като цяло състоянието на използваемите масивни сгради е добро. Като капацитет, легловия фонд на територията на парка е достатъчен. Застроените територии като цяло не са в добро състояние - изоставеност, проблеми с водоизточниците, неуреденост на отвеждането на отпадните води, лоши санитарни възли, остарял сграден фонд.</p> <p>⇒Липсват заведения за масово туристическо хранене на достъпни цени, заведения за търговия и услуги. здравна служба, поща, полиция и.т.н.</p> <p>⇒Като цяло застроените територии са незначителен дял от територията на парка (под 1%), което е предпоставка за по-лесното овладяване на проблемите.</p>	<p>⇒Остра необходимост от разработване на ПУП, съгласно ЗУТ, който да регламентира и оцени необходимостта от обновяване на сградния фонд, обслужващата инженерна инфраструктура, обслужващия сектор и т.н.;</p> <p>⇒Да се прецени от собствениците целесъобразността от запазването и санирането на неизползваемите, изоставените, недовършените сгради и рушащите се бунгала;</p> <p>⇒Оптимизиране на съществуващата база, подобряване на достъпността, атрактивността и информираността за нея.</p>

Допустимост на ново строителство	
<p>⇒На този етап съществуващата леглова база като капацитет задоволява търсенето;</p> <p>⇒Ново строителство на сгради, както и увеличаване на капацитета, застроената и разгънатата застроена площ на съществуващите ще бъде регламентирано с ПУП на урбанизираните зони за нуждите на обществения отдиш.</p>	<p>⇒Ремонт и подобряване на условията за отдиш на база съществуващия леглови фонд;</p> <p>⇒Адаптиране за ползване на хора с увреждания;</p> <p>⇒Подобряване на санитарно-хигиенните условия и подмяна на остарелите и замърсяващи съоръжения със съвременни, природосъобразни.</p>
Необходимост от премахване на обекти	
<p>⇒Съществуват изоставени, рушащи се и ненужни сгради - бивши обори, стари дървени бунгала, паянтови навеси на пастирите, които загрозяват ландшафта.</p>	<p>⇒Премахване на неизползваеми и загрозяващи ландшафта съоръжения и сгради.</p>

1.22.1.3. ОЦЕНКА НА ТЕХНИЧЕСКАТА ИНФРАСТРУКТУРА

ОЦЕНКА	ПРЕПОРЪКИ
Електро снабдяване	
<p>⇒Основните ЕЛ проводни, захранващи Консуматорите на територията на ПП "Врачански Балкан", са 20 KV въздушни. Повечето от изградените трафопостове са захранени въздушно. Оценката за състоянието на електропроводната мрежа на територията на парка се определя като добра.</p>	<p>⇒Препоръчително е при реконструкция на съществ. електропроводи и при необходимост от нови, те да бъдат изпълнени при възможност кабелно. Да се премахнат неизползваемите стълбове останали от обслужването на мината и разрушените сгради.</p>
Водоснабдяване	
<p>⇒Изградените и експлоатирани водохващания не са показали нарушения на екологичното равновесие;</p> <p>⇒Има отредена само една санитарноохранителна зона при с.Згориград;</p> <p>⇒Загубите във водопреносната мрежа са високи, поради факта, че водопроводите са етернитови, изградени преди 30 – 40 години. Тяхната нормативна използваемост е преминала, което води до чести аварии и загуби на питейна вода.</p>	<p>⇒Да са отредят санитарно – охранителни зони на каптажите по реда на Наредба №3 от 16.10.2000г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на СОЗ;</p> <p>⇒Поддържане на водоснабдителните мрежи и съоръжения в парка;</p> <p>⇒Поддържане на чешмите по туристическите маршрути.</p>
Канализация	
<p>⇒Почивните станции и туристическите хижи са на самостоятелно пречистване – септични ями с попивни кладенци. На много от тези почивни бази има изградени само септични ями, които са в лошо състояние и не се почистват редовно, което довежда до тяхното затлачване;</p> <p>⇒Исключение правят базата на АЕЦ Козлодуй и мандра "Зоров".</p>	<p>⇒Препоръчва се въвеждането на съвременни модули за биологично пречистване на този тип отпадъчни води, както и поставянето на химически тоалетни в най-посещаваните от туристи райони. Тези мерки са особено наложителни поради карстовия характер на терена;</p> <p>⇒Поддържане на канализационните мрежи и съоръжения в парка.</p>
Топлоснабдяване	
<p>⇒Почивните бази на територията на ПП "Врачански Балкан", които са частна собственост или са дадени под аренда, са с местно парно отопление – на твърдо гориво или нафта и се явяват сериозен замърсител на въздуха и почвата.</p>	<p>⇒Преминаване към екологосъобразни и енергийно спестяващи технологии – слънчеви батерии и газ.</p>
Телефонизация	
<p>⇒Захранването с телефонни постове не покрива целия сграден фонд;</p> <p>⇒Обществени телефонни постове няма;</p> <p>⇒Покритието на територията на ПП през зимата с радиовръзка на ПСС е илюзорно - може да се разчита само на съвременните мобилни комуникации.</p>	<p>⇒Да се поставят обществени телефонни постове във всички бази за отдиш.</p>

Транспортна инфраструктура	
<p>⇒Дължина на държавната и общинска пътна мрежа – 102,6км по периферията и 63,1км във вътрешността на района. Основното предназначение на пътищата от държавната пътна мрежа е да осъществи пътно – комуникационната връзка между населените места. В този смисъл всички населени места, разположени по границите на парка, са свързани с асфалтови пътища, които са в добро и задоволително състояние;</p> <p>⇒В републиканската пътна мрежа влизат пътищата I,II и III клас. Пътищата IV категория са приоритет на общините : път 16204 "Миланово – Враца"; път 16008 "Челопек – Вола"; път 16208 до "Леденика";</p> <p>⇒Пътната мрежа е достатъчна в количествено отношение;</p> <p>⇒В качествено отношение нивото не е добро. Изключение прави пътя от Горския дом до мандра Пършевица. Като геометрични елементи в план, профил и габарити, пътищата в повечето случаи отговарят на класната си принадлежност. Извършва се само текущо пддържане и ремонт на силно износени участъци с малки дължини поради липса на средства. На някои места съоръженията от нискокласната пътна мрежа са с недостатъчен габарит и не позволяват разминаване на превозни средства;</p> <p>⇒Територията на парка е добре покрита с пътна мрежа.</p>	<p>⇒Ремонт и поддръжка на пътната мрежа, която при суровите планински климатични условия и по-големите наклони се амортизира по-бързо;</p> <p>⇒За осигуряване на безопасност при зимни условия – редовно опесачаване и почистване, поради интензивното им използване за ски туризъм.</p>
• Автомобилен достъп	
<p>⇒Мрежата от пътища позволява бърз достъп до територията на парка от единадесет направления до всички бази, спортни обекти и др. На подходите на парка ДПП е поставила 18бр. информационни табели;</p> <p>⇒Натоварване на пътната мрежа, а от там и значително шумо - и газозамърсяване на територията на парка;</p> <p>⇒Често жертва на автомобилите стават влечугите и дребните бозайници;</p> <p>⇒Едно от най-натоварените шосета минава през „Вратцата” – активен катерачен район и създава условия за ПТП;</p> <p>⇒Няма организиран обществен транспорт в границите на парка, с изключение по време на масови чествания.</p>	<p>⇒Ограничаване на личния транспорт, за сметка на обществения, през почивните дни и ваканциите и по време на масови мероприятия в парка;</p> <p>⇒Въвеждане на ограничителен режим за тежкотоварни коли в ПП през почивните дни и при масови чествания;</p> <p>⇒Ограничаване на скоростта на движение при "Вратцата" и на територията на ПП.</p>
Горска пътна мрежа	
<p>⇒Горските пътища през последните години са прокарвани без проект и не са спазени допустимите норми за напречни и надлъжни наклони, разбиване на криви, липсват канавки и в резултат на това се наблюдава засилена ерозионна дейност;</p> <p>⇒Ненужните пътища се изоставят, без да се извърши рекултивация и ерозията се задълбочава и прави пътищата непроходими.</p>	<p>⇒Горски пътища да се прокарват само при доказана необходимост, по проект и при спазване на техническите параметри за допустими надлъжни и напречни наклони и канавки за водооттичане.</p>
Съществуващи паркинги	
<p>⇒Регламентирани паркинги са обособени към съответните почивни бази и посетителски центрове на територията на парка и на вр.Околчица.</p>	<p>⇒Обособяване на нови паркинги, с цел ограничаване на достъпа с автомобили на територията на парка при някои от автомобилните подходи – от с.Згориград, Петренски дол, при манастирите, в селищата, с начало на пешеходни маршрути и др.</p>

Въжени линии	
<p>⇒Двуседалкова въжена линия – с.Згориград - м. „Краве” - с дължина 2163,93м, работила е само през първата година след пускането. Оказала се е неудачна като позициране и с недобри технически качества. Сега стои като паметник и създава опасност за преминаващите – загрозява ландшафта;</p> <p>⇒Влек тип "Помагалски" с дължина 1200м; и пропускателна способност 200ч/на час – при х.Пършевица;</p> <p>⇒Портативни ски влекове при Горския дом, поч.база на АЕЦ Козлодуй и др.</p>	<p>⇒Да се демонтира.</p>
Пешеходни туристически пътеки	
<p>⇒Съществуват 22 броя туристически и интерпретативни маршрута. Те са обозначени с табели и над 350 указатели тип "стрелка". Най-голяма е гъстотата на пътеките преминаващи през Врачанската част на парка. Липсват обособени и маркирани маршрути в северозападната част на парка.</p>	<p>⇒Проектиране на нови маршрути в северозападната част на парка и в близост до населените места за разходка и кратки излети на местното население;</p> <p>⇒Сгъстяване на маркировката при променящ се характер и посока и поставяне на такива възлови места на карта с означено трасе и времетраене на маршрута;</p> <p>⇒Да се избягва дублиране на туристическа и др. маркировка, защото често води до объркване – при сливане на два маршрута да се постави указателна табела и да продължи да води едната маркировка до тяхното отделяне;</p> <p>⇒Да се извърши цифровизация на маршрутите и отбелязване на едромащабна карта с хоризонтали – особено за дългите маршрути, като се препоръча ползване на туристически водач.</p>

1.22.1.4. ОЦЕНКА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Историческото и културното наследство е предпоставка за развитие на познавателен туризъм и национална гордост. Голяма част от недвижимите паметници на културата са концентрирани в самите селища. На територията на Врачанската община почти няма селище, в чиито околности да не са открити обиталища на траки и тракийски могили и по-следващи слоеве история.

Териториите за опознаване на *културното наследство*, като елемент на защитени територии със собствен статут на защита, не са реално обособени. Приетият с Писмо на НИПК № 545/27.02.2001 г. минимален териториален обхват в радиус 10м около паметниците, престава палиативна мярка, тъй като липсва картиране и геодезическо заснемане на отделните обекти, липсват съответните обозначения, което води до неадекватни ползвания в прилежащите на паметниците територии и разрушаване на самите паметници.

ОЦЕНКА	ПРЕПОРЪКИ
<p>Обекти на КН – степен на опазване</p> <p>⇒Четири „Светини” има на територията на ПП „Врачански Балкан” – манастирите „Черепишки”, „Св. Иван Пустини” и „Св. Николай Мътнишки” – оцелели през вековете, носещи огромния енергиен заряд на миналото, много богата история, уникална стенопис и архитектура и лобното място на Ботев и неговите четници;</p> <p>⇒В много добро състояние е „Черепишки” манастир – с постоянни посетители и поклонници. Там е разположена и сбирка на ПП „Врачански Балкан” – ремонтиран, действащ манастир, добре поддържан. Благодарение на инициативността на местното население, ремонтът е започнал през 2007г. с шепя</p>	<p>⇒Подкрепа на инициативи, свързани с придаване на “реална стойност” на обектите на КН чрез съвременна интерпретация и включване в туристически продукти;</p> <p>⇒Съвместни инициативи на държавата, общината, областта и местните общности за финансиране и възстановяване на паметниците на КН;</p> <p>⇒Спешни консервационни мерки за археологическите и рушащите се паметници на КН;</p> <p>⇒Подкрепа от Религиозните общности за възстановяване и поддържане на църкви и</p>

<p>ентусиасти от Бистрец и още четири прилежащи села, в поледствие намерил и своето финансиране и реставратори. Тази година манастирът е напълно обновен, възстановена е и помощна постройка към него;</p> <p>⇒В лошо състояние е манастир "Св. Николай Мътнишки", усилено се руши стопанската постройка към него. Нуждае се спешно от ремонт;</p> <p>⇒Ботев път, Рашов дол, паметника на Околчица и паметната плоча на лобното място на Ботев се поддържат, направена е трайна маркировка, прави се възстановка от Люти брод по Рашов дол на събитията на 03.06 всяка година;</p> <p>⇒В лошо състояние са археологическите паметници, въпреки че и там има известно раздвижване – разкопките при Паволче, на Вратцата, на калето в Мездра;</p> <p>⇒Чакат своите спомоществатели църквата в Старо село, забравеният и потънал в коприва и храсти, изискващ незабава намеса, манастир при с.Лютиброд – оценен по стойност и датиран от същото време на Боянската църква; манастирът при с. Дружево, който бързо се превъща в археологически паметник, почти напълно е разрушен и усилено се „проучва“ от иманяри. Могат да се изброят още много такива паметници на славното ни минало, на които в най-голям дълг остава Държавата и тъжната статистика:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Поради недостиг на средства не се извършват необходимите реставрационни и консервационни работи; -Заличават се археологически обекти, поради липса на информация; -Разрушават се обекти, свързани с историята на региона. 	<p>манастири.</p>
<p>Съхранение на местни обичаи и занаяти и необходимост от подкрепа</p>	
<p>В този район има запазен удивителен дух в годините на преход и смесване на национални ценности. Почти във всяко село функционира читалищна дейност, запазени са певчески, танцови и музикални състави. Провеждат се традиционни събори и землячески срещи. В с.Згорирад – „Ден на заврания зет“, „На местната кухня и обичаи“, в с.Горна Бела речка – „Празник на киселото мляко“, В с.Очин дол се дава наградата „Дядо Йоцо“ и празник с надпяване, и мн.др. В гр.Враца се намира един от най-големите в страната Регионален исторически музей – със съвременна зала за съхраняване и опазване и добро презентирание на Рогозенското сребърно съкровище, на Могиланското златно съкровище, на онази невероятна глинена плочка, показваща ни някогашна незнайно от къде връзка с египетските йероглифи и датираща една много древна писменост.</p> <p>Етнографски комплекс – съхранил местните обичаи и занаяти, характерната Врачанска къща, сбирка на първия завод за модерни превозни средства – каруци и фаятони, на местното грънчарство, бубинарство, копринарство, винарство, знахарство и мн. др. Образци на една изключителна иконописна школа, опазила в трудните години на преход иконописното богатство на местните църкви.</p> <p>Един изключителен краеведски отдел, който може да даде пълна информация за всичко, което е ставало от най-дълбока древност до днес за този много буден български край.</p>	<p>⇒Цялото това богатство да се включва и презентира в туристически пакети;</p> <p>⇒При създаване на туристически продукти да се поощрява включването на хора, практикуващи традиционни занаяти чрез демонстрации, хоби курсове, изложби и др.;</p> <p>⇒Популяризиране на традиционните занаяти чрез създаване и утвърждаване на марка за произход и качество;</p> <p>⇒Включване на информация за обектите на КН в информационно - посетителските центрове на ПП „Врачански Балкан“.</p>

1.22.1.5. ОЦЕНКА НА САНИТАРНО-ХИГИЕННИТЕ УСЛОВИЯ

Санитарно–хигиенните условия са тясно свързани със системата за сметосъбиране, събиране и пречистване на отпадните води и замърсяването от различни източници.

ОЦЕНКА	ПРЕПОРЪКИ
Третиране на твърди отпадъци	
<p>⇒Третирането на твърдите битови и пласмасови отпадъци, които не се разграждат с години принципно е решен. Отделните хижи, хотели и почивни бази отговарят сами за почистването на районите. Замърсяването е съсредоточено главно в урбанизираните зони;</p> <p>⇒Проблем са строителните отпадъци на територията на парка;</p> <p>⇒Градските депа за твърди отпадъци са в прилежащите територии - това налага непрекъснат контрол на състоянието им, съгласно изискванията на Наредба № 7 /17.09.2004г.;</p> <p>⇒Друга „гореща точка“ на замърсяване са оборите и кошарите – складиране и обработване на оборския тор, който замърсява почвата и прилежащите реки и дерета.</p>	<p>⇒Своевременно изнасяне на отпадъците от територията на парка и недопускане попадането им в дерета, реки, валози и ями, където са в състояние да замърсят значителна част от карста;</p> <p>⇒Спазване на санитарно-хигиенните условия в малките мандри, кошари и обори, ограждане и складиране на торищата.</p>
Пречистване на отпадни води	
<p>⇒Състоянието на повърхностните води на територията на парка се контролира в 15 пункта на реките Ботуня, Бяла река, Глухарка и Лева;</p> <p>⇒Водите на р.Ботуня са чисти преди гр.Вършец и при с.Стояново, а в останалите участъци са слабо замърсени;</p> <p>⇒Водите на р.Лева са чисти само преди с.Згориград, но до заустването и в р.Ботуня са слабо до средно замърсени;</p> <p>⇒Органично замърсен е извор Черна с отпадъчни продукти с най-вероятен замърсител мандра "Пършевица";</p> <p>⇒Периодично замърсен е извор "Житолуб" при гара Лакатник – нитрати и амоняк;</p> <p>⇒Проблем е заустването на отпадъчните битово фекални води повсеместно без никакво пречистване-септичните или попивни ями на хижи и почивни станции, както и отпадъчните води от животновъдни ферми, мандри и др.;</p> <p>⇒Нерядко локалните частни водоизточници за питейни води и за напояване са в непосредствена близост с депата с оборски тор от частните стопани, което предствлява сериозна опасност за замърсяване на водите с патогенни микроорганизми;</p> <p>⇒Въпреки ,че хвостохранилище Лютаджик не се използва вече, то представлява потенциална опасност при неправилно стопанисване и поддържане или при екстремни природни бедствия, поради което е необходимо да бъде обект на засилено внимание от страна на органите на управление на парка;</p> <p>⇒Организираните депа за твърди отпадъци са потенциален дифузен източник за замърсяване на подземните и повърхностни води с инфилтрирани замърсени води;</p> <p>⇒Като цяло не се забелязва замърсяване на карстовите води. Това се дължи най-много на отсъствието на замърсители във водосборната област на басейна, като се изключат действащите кошари.</p>	<p>⇒За обекти над 50 човека да се предвидят малки модулни пречиствателни станции за отпадъчни води;</p> <p>⇒Изпразването на съществуващите септични ями на територията на парка да става в присъствие на представител на парковата администрация за да се избегнат потенциални злоупотреби и изхвърлянето им в най-близкия водоприемник.</p>
Вододайни зони	
<p>⇒Определена е една зона при с.Згориград (според Наредба №3);</p> <p>⇒За останалите водоизточници действат старите заповеди.</p>	<p>⇒Да са отредят санитарно – охранителни зони на каптажите по реда на Наредба №3 от 16.10.2000г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на СОЗ.</p>

Минно-добивна и преработвателна промишленост в парка	
<p>⇒От 1997г. не се извършва никаква производствена дейност в рудник "Плакалница", обогатителна фабрика "Мир", хвостохранилище Згориград; Във връзка с изпълнение на ПМС№142 от 01.07.2003г. е прекратена работата на обектите и е изготвен проект за "Техническа ликвидация, консервация, рекултивация, пречистване на води и мониторинг на минни обекти, съгласно ПМС№140 от 1992г. и последвалите го изменения и допълнения". Обектите са подложени на рекултивация и възстановяване на околната среда от негативните последствия; ⇒Хвостохранилище Лютаджик не работи от 1997г. Изпълнен е проект за рекултивация.</p>	<p>⇒Да се обезопасят старите галерии и полуразрушени сгради на мината на територията на парка.</p>

1.22.2. СОЦИАЛНО – ИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

1.22.2.1.ОЦЕНКА НА РЕКРЕАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ

Рекреационният капацитет в паркоустройствения проект е определен, съобразно две групи фактори – екологични и социални.

Екологичните фактори отчитат устойчивостта на екосистемите на различните по вид рекреационни натоварвания /туризъм, алпинизъм, спорт/ и опазването на генетичния фонд. Социалните фактори отразяват психологичната атмосфера при посещаемостта на различните по съдържание части на парка, функционалното предназначение на териториите, разпределението на посетителите по възрастови групи и интереси, разположението на легловата база и обектите за обществено ползване.

Характерните екологични особености определят различен рекреационен капацитет на парка през летния и зимния сезон. Поемната способност на обекта през зимния сезон е изчислена на база възможностите за спорт и туризъм. Утежнените атмосферни условия през този сезон рязко намаляват възможностите за туризъм във високите части на планината. При тази постановка зимният рекреационен капацитет се определя на 20 000 човека, а летният е определен на 43 789 човека (според Паркоустройствения проект от 1994г.).

Лятно ползване

Съществена предпоставка за лятното ползване на планината е търсенето на прохлада. Планината привлича с разнообразна природа, с богати възможности за изкарване на времето – тиха почивка, здравословно възстановяване в здрава среда, спорт, игри на открито, пряк досег до природата, опознаване, ползване на природни продукти и др. Важен фактор за лятната рекреация е растителната характеристика на територията – откритите, полуоткритите и полузакритите пространства. За почивка се предпочитат местата с равномерен и групов строеж на дървостоя, пъстрите поляни и голини. През гъстите сенки на "закритите" горски пространства се преминава предимно транзит.

Обект на посещение са паметниците на културата, местата свързани с историческото наследство, природните забележителности, като активно се ползват местата около чешмите, местата за отдих, оформени със заслони, маси, пейки, огнища и др. пръснати в различни участъци на територията на парка. Добре развитата мрежа от туристически пътеки и алеи се използва за масов пешеходен туризъм главно през лятото. През този период се провеждат ежегодно и традиционни масови мероприятия - вр.Околчица – тържества свързани с Ботевите дни; м."Рашов дол" - възпоменателно тържество на 3 юни; м. „Леденика” – провеждане на национален рокерски събор; „Лакатнишки скали” – организират се от ПСС демонстративни катерения до местността "Алпийска поляна", с.Миланово, спускане по въжета – тролеи; факелно шествие от района на кръста – паметника на загиналите антифишисти в с. Миланово, през местност "Алпийската поляна" до гара Лакатник и др.

За да се запази природата и смекчи натиска при тези събития е необходимо да се въведат известни ограничения по отношение на транспортната достъпност, поведението на хората, да бъде засилена охраната от зелени патрули, да се организира сметосъбиране и почистването на терените след това, да се поставят временни химически тоалетни. Близките места с висока консервационна стойност да се означат с табели и се забрани навлизането в тях.

Зимно ползване

Като центрове за зимно ползване са се оформили районите около х. "Пършевица" и м."Замбина могила". Привлекателен център са ски пистите и условията за ски-бягане. Климатичните условия често са доста сурови и не са редки случаите, когато районът на парка остава откъснат и недостъпен. През последните години се наблюдава обратното явление, скъсяване на снежния сезон.

Социалният ефект има точен израз в броя на разкритите работни места на територията на парка и в дейности свързани с него. Това са работни места в сферата на управлението, охраната, стопанисването, обслужването. Обслужването включва организирано хранене, леглова база, реклама, информация, водачество, спортни вещи под наем и др. Социалният ефект се изразява и в опазването на уникалната ландшафтно – естетическа стойност на тази територия.

Икономическата ефективност е в зависимост от реализираните приходи и разходи. Приходите са таксите от ползватели на сгради и съоръжения, маршрути с водачество, продажба на туристически карти и пособия, сувенири и др. Разходите се предвиждат за поддръжка, охрана, рекламна дейност и др.

1.22.2.2. ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ

Оценката на влиянието на отделните дейности и фактори от икономическата сфера е направена на база експертна оценка и включва съществуващото състояние и бъдещи рискове.

В голямата си част земеделските територии не се използват по предназначение. По тази причина самата функционална зона е подложена на горски сукцесии и евентуални промени на площта и функциите.

Наличието на значителни стръмни и много стръмни терени изисква специална технология за извоз - напр. късометражни въжени линии и лебедки в съчетание с животинска тяга, които са прилагани успешно в миналото, но в последните години участието им е намаляло. Наред с положителния ефект върху ограничаването на ерозията и увеличаването на общите запаси от дървесина, извършените залесявания с иглолистни видове са повредили и унищожили естествени фитоценози.

Сериозен проблем е нерегламентираната паша на кози в горите.

Хроничният недостиг на човешки ресурс, както и ангажирането на неквалифицирани работници за горскостопанска дейност водят до ниско ниво на изпълнение на горскостопанските мероприятия и екологични последици.

Събирането на недървесни продукти се извършва без реална оценка на ресурса и много често в нарушение на законово установените правила. Това ще доведе до изчезване на определени видове и дисбаланс в екосистемите. До момента не са предприети действия от институциите по изпълнението на Закона за лечебните растения и разработване на регламентирани в него планове, програми и оценки за ползване на ресурсите. Отсъства система за мониторинг на находищата на лечебни растения. Заплаха представлява фактът, че една голяма част от събирачите са приходящи, повечето от ромски произход и слабо образовани.

В резултат на браконьерски лов, значително са намалели дивечовите запаси на благородния елен и сърната. Ефективни мероприятия за подхранване и грижа за дивите животни и с общите усилия на охраната на парка, ловните дружинки и неправителствени организации да се засили контрола и да се противодейства на нарушителите.

В таблична форма е направена систематизирана оценка по дейности

Дейност	Оценка	Въздействие върху територията
Добив на инертни материали и рудни изкопаеми	положителна	⇒ Прекратяване на дейността.
	негативна	⇒ Липса на средства за рекултивация на терени.
Селско стопанство	положителна	⇒ Косене на тревата в определени райони; ⇒ Екстензивна паша – поддържане тревостоя на пасищата.
	негативна	⇒ Незаконна паша на кози; ⇒ Заглъхване на традиционното животновъдство до нежелана сукцесия в тревно-пасищните комплекси и компроментиране на пашата.
Горско стопанство	положителна	⇒ Водене на отгледни и възобновителни сечи за постигане на оптимален бъдещ състав, устойчив дървостой на болести и вредители и срещу стихийни бедствия.
	негативна	⇒ Недостатъчно залесяване поради липса на средства; ⇒ Залесяване с видове, които не са били предвидени по проект – иглолистни видове, нехарактерни за района; ⇒ Неспазване на технологичната дисциплина и извеждане на качествени дървостои и завишено ползване при отгледни сечи; ⇒ Извеждане на възобновителни сечи в насаждения със забавен възобновителен процес; ⇒ Неясно поведение на възстановените собственици на гори; ⇒ Браконьерски сечи; ⇒ Безразборно прокарване на горски пътища и използване на тежки машини – в резултат предизвикана ерозия.
Лов и събиране на горски продукти	положителна	⇒ Когато се спазва закона и се провежда по проект; ⇒ Извършва се подхранване на дивеча и регулиране числеността на хищниците.
	негативна	⇒ Незаконен лов (браконьерство); ⇒ Безпощадно събиране на билки и гъби, като се унищожава мицела, репродуктивни органи, чупят се клони и др., които водят до силно намаляване и унищожаване на видове и цели популации.
Стопански туризъм и спорт	положителна	⇒ Възможност за рекреация и приходи.
	негативна	⇒ Увеличаваща се антропогенна намеса.
Селищна мрежа.	положителна	⇒ Липса на населени места на територията на парка.
	негативна	⇒ Замърсяване по крайнините на парка, вследствие близостта с населените места; ⇒ Лошо състояние на сградния фонд, инфраструктурата и недобро икономическо състояние са ограничаващи фактори за развитие на алтернативен туризъм.

1.22.3. СОБСТВЕНОСТ

С възстановяване на собствеността върху горите и земите, възникват проблеми, свързани със съчетаването на интересите на собствениците и функциите на природния парк.

Обобщените резултати от анализа по отношение на собствеността показват, че в територията на парка е установена осем вида собственост: държавна, частна, общинска, временно стопанисвана от общината, религиозна, други юридически лица, съсобственост и чуждестранна.

Преобладаващият дял на държавната собственост в структурата на собствеността в парка (58,4%) и особено в структурата на горските територии, където преобладават консервационно значими елементи, ще улесни взимането на управленски решения и тяхното прилагане.

Общо частните имоти са 11 164 бр., на повече от три хиляди собственика, като най-много са в землището на с.Горно Озирово, с.Миланово и с.Згориград. Като проблем може да се отчете, продължаващото разпореждане с държавната и общинска собственост, въпреки изтичането на всички законови срокове за възстановяване и статута им в ПП – публична собственост, която не подлежи на продажба и промяна на предназначението. В повечето земи тази собственост продължава неправомерно да се води като „държавна частна“ и „общинска частна“.

Списъкът на собствениците и ползвателите на сгради и съоръжения в парка непрекъснато се променя – вадят се нотариални актове на наследници, текат съдебни делби на имоти, активни продажби и препродажби. Това особено важи за изоставените сгради и постройки в парка.

Наличието на разнообразна собственост в парковата територия предполага повече усилия при организацията на нейната охрана. Докато контролът върху видовете ползвания е в компетенциите на няколко институции, то опазването е функция на самите собственици (ЗЗТ, чл.52, ал.1).

Структурата на собствеността не е ограничител за регламентиране на начина на устройство на отделните функционални зони на парка.

1.22.4. ОЦЕНКА НА УПРАВЛЕНИЕТО

Управлението на парка се извършва от специализиран орган - Дирекция на ПП "Врачански Балкан". Функциите и материално-техническата обезпеченост са дадени подробно в т.1.5.2.1.

Със създаване на ДПП и активното управление от 1998г., е поставено началото на значителни дейности по отношение на устройване на маршрути, места за отдих, просветни и рекламни дейности за повишаване на природозащитната култура и популяризиране целите на парка.

Сложено е началото на редица проучвания по отношение на биологичното разнообразие и на база данни за растителния и животински свят на парка и са издадени значителен брой материали - брошури, карти, проспекти за парка и богатото му биологично, ландшафтно и културно наследство.

Осъществени са контакти и партньорства с местните общински и областни администрации, кметствата на прилежащите селища и местното население, туристически и неправителствени организации.

Постигната е активна връзка с медиите, особено внимание е насочено към работа с подрастващите, чрез достъпни, атрактивни и интересни теми и форми за изграждане на любов към природата и нейната защита и опазване.

ДПП участва традиционно на туристически изложения в София и Бургас, популяризира и презентира достойно качествата на ПП, подпомага развитието на местния и международен интерес към туризма и създаването и функционирането на приемни къщи за екотуризъм.

Работи се активно по реализацията на мащабни проекти, с помощта на европейски фондове и програми.

Всички тези усилия са намерили своето признание чрез постигнати международни и наши награди и включване на ДПП в управителни съвети на местни и национални структури за управление и взимане на решения.

ДПП активно участва и във формирането на политиката по отношение на туризма, опазването на природата и защита на интереси при участие в разработване на различни дългосрочни стратегии на местно и регионално ниво.

Популяризира парка и дейността си чрез многобройни статии и интервюта в медиите.

В партньорство с областната администрацията ДПП доказва, че може да бъде добър стопанин на пещера „Леденика“.

ДПП се задъхва от недостиг на кадри, малък щат за управление на тази голяма територия, липса на модерен собствен офис, съвременна проходима за планинските условия, мобилна транспортна техника.

1.22.4.1. ОЦЕНКА ЗА СТЕПЕНТА НА ПОКРИТИЕ НА ФУНКЦИИТЕ НА ДПП С ПЕРСОНАЛ И НЕОБХОДИМОСТ ОТ ДОПЪЛВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС

Съществуващият дефицит на кадровите, финансови и материално-технически ресурси затруднява в голяма степен изпълнението на задълженията по Правилника за функциониране на ДПП.

Един от основните проблеми е липсата и текучеството на достатъчно специалисти, което се отразява особено негативно върху дейностите по опазване на биологичното разнообразие и контрола върху дейността на държавното горско стопанство. Една от причините за тази ситуация е липсата на норматив, обвързващ площта на парковата територия с броя на персонала. По тази причина контролът върху горскостопанските дейности, страничните ползвания и охраната на парка е силно занижен. Липсата на биолози през един дълъг период от управлението на парка затруднява дефинирането и планирането на голям брой специализирани изследвания, осъществяването на системни наблюдения върху приоритетни елементи на биологичното разнообразие и поддържането на база данни.

Наличието на Консултативен съвет (КС) към ДПП е фиктивно, той на практика, така и не е заработил и не може да компенсира дефицита на познания и персонал. Поради голямата численост на състава и липсата на финансова обезпеченост за редовни срещи и консултации, КС не може на практика да изпълнява задълженията си като орган за съгласуване на намеренията и действията на различните партньори на територията на ПП и реално на практика не функционира. По-ефективен вариант за работа с партньорите би бил разделянето на консултативните функции с чисто научен характер от общите консултативни функции, чрез създаване на научен консултативен съвет в намален състав, обхващащ основните теми за работа на ДПП.

ДПП успява да компенсира до известна степен този дефицит чрез привличане за целите на парка на научни работници от ЛТУ, БАН, БАСЕТ, и разработване на тематични за ПП дипломни работи, а от там и привличане на млади и амбициозни кадри – Тони Милева, Даниела Стоева, които и сега продължават започнатите в края на следването си проучвания върху биологията, разпространението и т.н. на видове и ресурси и публикуват своите резултати. Много ползотворен е и периодът на работа в ДПП на спец. биолога Красимир Дончев и неговия принос в обогатяване познанията за биологичното разнообразие в парка, но специализацията му в Япония го насочи към други поприща.

Причина за кадровия дефицит на ДПП до голяма степен са ниските заплати, неотговарящи на ценза на специалистите, липса на база за привличане и устройване на външни кадри, напр. ведомствени жилища, липса на система за повишаване престижа на институцията (подходяща символика и отличителна знакова система, възможности за професионално израстване и др.), не на последно място близостта до гр.София и „изсмукването“ на кадри към столицата.

А и да отчетем факта, че все още сме в първата десетгодишна от създаване на ДПП и на дирекции на паркове въобще, време в което те трябваше да се сформират,

укрепнат, натрупат опит, извоюват позиции, да установят контакти и да утвърдят име и престиж. За ДПП „Врачански Балкан“ това вече е факт.

1.22.4.2. ОЦЕНКА НА МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКАТА И ФИНАНСОВА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ

Освен кадровият дефицит проблем се явява все още недостатъчната материално-техническа обезпеченост.

Все още ДПП няма собствена сграда. За поддържане на база данни и провеждане на ефективен мониторинг ще бъде необходимо адекватно оборудване с необходимата техника и софтуер и закупуване на GPS.

Дефицитът на финансови средства за изпълнение на задачите по Правилника е сериозна пречка за управлението на парка. Отпусканите средства за дейности и мероприятия, предвидени в годишните планове на ИАГ, се разминават по количество и срокове с предвижданията на ДПП, необходими за изпълнение на заложените мероприятия в рамките на съществуващия щат. Генерирането на допълнителни приходи от проекти през последната година покрива в голяма част финансовите нужди. На този етап като оптимален вариант за привличане на средства от различни фондове за развитие на Парка може да се оцени създаването на клуб "Приятели на ПП Врачански Балкан".

Оценка на работата с други институции и партньори

Въпреки, че ДПП, РДГ и ДГС са подразделения на ИАГ, се явяват разминавания в целите и задачите на институциите. Това се дължи на неизяснените и регламентирани (само чрез вътрешни правила) функции на ДПП, както и разделянето на стопанисването, ползването и управлението на тези територии от различни ведомства. Разнопосочните цели и задачи на защитената територия и горите със стопански функции, често е в ущърб на ПП.

Съгласно горскостопанското деление, паркът като самостоятелна стопанска единица е включен в територията на ДГС „Враца“, ДГС „Берковица“, ДГС „Своге“ и ДГС „Мездра“ в обхвата на РДГ „Берковица“ и РДГ „София“. Стопанствата осъществяват стопанисването и охраната на територията на парка. Комуникациите се затрудняват от териториалната отдалеченост – ДПП е в близост само до ДГС „Враца“. Охранителните участъци на част от ГСУ, попадат както в ПП, така и в територии извън него. Това не дава точна представа по отношение на отчетността на установени нарушения и санкции и обхваща опазване на територии с различни функции.

Налага се да се преосмислят и предложат само за територията на парка самостоятелни охранителни участъци, а охранителите да преминат курс на обучение за осъществяване на охрана в ЗТ. Същото важи и за площното разпределение на Ловните райони и предоставените ловни полета.

Всички дейности, предвидени на територията на парка (от частни лица, организации или фирми), задължително се съгласуват с Дирекцията на Природния парк.

Като положителна може да се отчете добрата съгласуваност, информираност и развито партньорство на ДПП с РИОСВ - Враца.

ДПП има активна политика и е широко отворена за партньорство с регионалните органи на властта, културните институции, училищата, туристическите дружества, средствата за масово осведомяване и неправителствените организации. Работи се по съвместни програми и проекти, които касаят опазването, чистотата и разработване на туристически продукти, а голяма част са свързани с образователни, рекламни и други съвместни дейности с биологична насоченост, популяризиране на ценностите на парка, местните занаяти и др. Станали вече традиция, от години се провеждат викторини, конкурси, изложби с децата от Враца, което повишава интереса към парка и възпитава новото поколение в мисъл за природата и нейното съхраняване.

Връзките със собствениците на земи, събирачите на лечебни растения и др. са затруднени, поради липсата на местни браншови организации и пръснатостта им в околните населени места.

В резултат на недостатъчната съгласуваност в действията, наслагването на контролни функции (РИОСВ, РДГ, Дирекция на ПП "Врачански Балкан", службите "ООС" към общините) не е довело до реални подобрения в контрола върху браконьерството и другите форми на посегателство върху възстановимите природни ресурси.

Липсата на полска стража и организирана охрана на паметниците на културата е реален проблем, който също следва да се реши съвместно от заинтересованите институции.

Независимо от факта, че по ЗЗТ изпълнението на ПУ е задължение на Дирекцията, ефикасното управление изисква пълна мобилизация и консенсус между различните отговорни институции и заинтересовани лица на национално, регионално и местно ниво, разбиране на отговорността им в приложението на Плана за управление.

Друг фактор, създаващ проблеми за реализиране на целите на управление и стопанисване през изминалите години, е работата на ДПП в условията на една постоянно променяща се законова и нормативна база – повечето от основните закони излязоха през последните години, а ДПП трябваше да изпълнява паркоустройствен проект, разработен по други документи и непредвидими обстоятелства, протекли в последствие – съществуване на нови структури, ведомства, различна собственост, нови КВС-та, постоянни структурни и конюнктурни промени, включително и в горското ведомство.

През този период много от документациите и отчетните форми не са се водили или са изчезнали, което затрудни и точния анализ по отношение на минало ползване за територията на ПП и ефективното му управление.

В заключение може да се обобщи, че основните проблеми на управлението произтичат от недостатъчен щат и недостатъчно оборудване на ДПП за покритие на територия на парка. Реално управлението на ПП и охраната към него не е специализирано за такъв тип територии. Липсва реална охрана на земеделските земи. Припокриването на функциите по контрол върху ПП на този етап не допринася реално за подобряването на охраната и ликвидиране на браконьерството, а по-скоро довежда до размиване на отговорността. Финансирането на управлението и охраната на ГФ чрез РДГ, омаловажава ролята на ДПП. Приходите от държавна собственост не са отделени в самостоятелна сметка на природния парк, с което се усложнява финансирането на дейности в парковата територия.

Поради споменатите причини приоритетите в работата на ДПП на настоящия етап се ограничават основно до развитие на туристическата инфраструктура, посредническа дейност и популяризация на парка, докато контролните функции и конзервационната дейност на Дирекцията са в голяма степен пренебрегнати.

1.23. ПОТЕНЦИАЛНА СТОЙНОСТ НА ЗАЩИТЕНАТА ТЕРИТОРИЯ

Оценката е систематизирана в таблична форма, като са отчетени основни фактори на територията на ПП "Врачански Балкан".

ОЦЕНКА	ОСНОВАНИЕ
<p>Биологично разнообразие Природен парк "Врачански Балкан" е територия с висока степен на биологично разнообразие, отнесено като цяло към страната.</p>	<p>⇒ Установените растителни съобщества са общо 54, от които 23 са формирани с едификаторната роля на дървесните видове; ⇒ 184 вида и два вариетета са гъбите(122+2 + 62 макромикетите и микромикетите) ⇒ 178 вида, вариетета и форми са водораслите - около 6% от тези за България; ⇒ 103 таксона са лишките - около 7,5% от тези за България; ⇒ 186 вида и два вариетета се мъховете – 26% от тези за България; ⇒ 1082 вида от висшата флора (не са включени мъховете) - 28% от тези за България; <i>88 вида от тях са консервационно значими</i> ⇒ 6 вида са българските ендемити – 3,5% от тези за Стара планина; ⇒ 36 вида са балканските ендемити – 11,5% от тези за Стара планина; ⇒ 3 балкански субендемита; ⇒ 3 вида са терциерни реликти и още 3 с очевидно реликтен характер; ⇒ 38 вида са редки и 4 вида застрашени за страната; ⇒ 373 вида са лечебните растения – 50.5% от списъка в ЗЛР; ⇒ 1231 вида безгръбначни, от които насекомите са 892 вида; ⇒ 276 вида от групата на гръбначните; ⇒ 11 вида земноводни – 61.1%, 15 вида влечуги – 41.6%, 181 вида птици – 42.3% и 58 вида бозайници - 58%, всички отнесени спрямо тези за България; ⇒ От птиците 157 вида са защитени по ЗБР- 86% и 38% - от ЧК, а само хищните птици - 26 вида - 66% от тези за България.</p>
<p>Ландшафтно разнообразие Многообразен, многопланов, динамичен.</p>	<p>⇒ Определени са 67 вида ландшафти, структурирани в 6 типа; ⇒ Основният облик на растителната покривка се определя от естествени дървесни и храстови съобщества и от вторично възникнали пасища и сенокосни ливади; ⇒ Горските ландшафти са доминиращи, представени от широколистни монодоминантни и смесени насаждения; ⇒ Значителна част от буквите гори имат семенен произход и достигат на възраст над сто години; ⇒ Горските съобщества от космат дъб, блаун, цер, обикновен габър, мъждрян, имат главно издънков произход и силно нарушена структура, резултат от прекомерно изсичане в миналото; ⇒ Силно са застъпени и аграрните - ливадни, които имат вторичен произход, но с характер на естественост; ⇒ Многообразна геология и структура на релефа, силно развит и изразен трислоен карст – скални венци корнизи, грамади, сипеи, пещери, пропасти и ями, кари, валози, ували и мн. др.; ⇒ Пасища и ливади, слабо използвани през последните десет години – благоприятен състав на фуражните видове и богато биологично разнообразие, които таят своя потенциал за възраждане на едно традиционно пасищно животновъдство; ⇒ Изградена инфраструктура и рекреационен сграден</p>

	<p>фонд, които след реконструкция и модернизация ще станат привлекателни за туристи от цялата страна и чужбина.</p>
<p>Място на обекта в екологичната мрежа на България и Европа Като защитена територия, съгласно ЗБР, ПП "Врачански Балкан" е част от националната екологична мрежа, а с високата си стойност, като обект от НАТУРА 2000.</p>	<p><i>ЗБР включва в своите приложения, общо растения - 35 вида и 1 подвид; животни – 215 вида:</i> ⇒ <i>Приложение 3</i> – защитени са 35 вида и 1 подвид висши семенни растения; ⇒ От фауната на парка – охлюви – 2 вида; пеперуди; риби – 5 вид; влечуги – 9 вида (3 вида от <i>Приложение 2</i>, 8 вида от <i>Приложение 3</i> и 1 вид в <i>Приложение 4</i>); земноводни – всичките 11 вида (6 вида от <i>Приложение 2</i>, 7 вида от <i>Приложение 3</i> и 2 вид в <i>Приложение 4</i>); птици – 157 вида; от бозайниците – 30 вида (21 прилепи) (12 вида от <i>Приложение 2</i> на ЗБР). <i>В Директива 92/43/ЕИО са включени, общо 1 растителен вида и 110 животински вида:</i> ⇒ 1 растителен вид - <i>Himantoglossum caprinum</i> ⇒ Пеперуди – 3; риби – 5 вида; земноводни – 8 вида; влечуги – 12 вида; птици – 55; бозайници – 27, общо – 110 вида.</p>
<p>Територии за съхранение на местообитания и видове с европейско и световно конзервационно значение – ПП "Врачански Балкан" като център за опазване на местообитания на редица редки, защитени и ендемични растителни и животински видове.</p>	<p>⇒ 15 типа местообитания са включени в Европейската директива за хабитатите. Седем от тях изискват специални меки за опазване и по Бернската конвенция; ⇒ КОРИНЕ място код <i>F00000300</i> поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени местообитания, растения и животни, включително птици; ⇒ Защитена зона по ЗБР и Директива 79/409/ЕИО с код <i>BG0002053</i>; ⇒ Хабитат „Скални склонове на Врачански карст” – собствена позиция 62.1A132 в общоевропейската класификация на хабитатите и Пр. I на Директива за хабитатите ЕИО; ⇒ ПП "Врачански Балкан" е основен център за опазване на редица редки, защитени и ендемични видове от Европейска и световна значимост: ⇒ Видове, включени в Червения списък на IUCN от 1997г. – 2 растителни и 57 животински (8 безгръбначни и 49); ⇒ 30 (27 представители на Orchidacea) растителни и 46 животински (3-бозайника, 2 влечуги, пеперуди – 1; 40 вида птици) в Конвенцията CITES; ⇒ 3 растителни (два от тях харови водорасли) вида и 110 животински вида (3 пеперуди, 5 риби, 8 земноводни, 12 влечуги, 55 птици, 27 бозайника) в Директива 92/43/ЕИО; ⇒ 4 растителни и 249 животински (4 пеперуди, 4 риби, 11 земноводни, 15 влечуги, 173 птици, 42 бозайника) от Бернска конференция; ⇒ 101 животински (80 птици и 21 бозайника) по BONN; ⇒ 101 вида птици от SPEC и 2 от RAMSAR; ⇒ 4 вида пеперуди от Европейската книга на дневните пеперуди; ⇒ Значителен брой ендемити, посочени по-нагоре в таблицата.</p>
<p>Обект на образователни и научно-изследователски дейности Многообразието на ПП "Врачански Балкан", предполагащо разнопосочни интереси за ползване на територията, определят значението му като обект за образователни програми и изследвания, свързани с попълване знанията за парка, за биологичното разнообразие, културното наследство и дългосрочния ефект върху опазване на околната среда.</p>	<p><i>Нови знания, опазване и поддържане на биологичното разнообразие:</i> ⇒ Продължаване проучванията върху слабо проучените – безгръбначни; прилепи, насекомоядни и дребни гризачи от бозайниците; рибната фауна; водораслите, мъхове и лишей и гъбна флора; публикувани, но неустановени при сегашните проучвания видове от висшата растителност; ⇒ Мониторинг на биоиндикаторите, на процесите в нарушени територии, на сукциите в зоните с висока конзервационна стойност, в популациите с малка численост и потенциално застрашените видове; ⇒ Дългосрочен мониторинг на глобалните промени,</p>

	<p>свързани с водите и трансграничните замърсявания на въздуха и почвата. <i>Провеждане на образователни програми:</i> ⇒За ценността и значимостта на природния комплекс; ⇒За очакваното поведение в парка; ⇒Запознаване на новите собственици (частници, арендатори и концесионери) със законовите и нормативни природозащитни документи и нормите и режимите, установени за парка; ⇒Запознаване с правилата и нормите за събиране на различни дървесни и недървесни ресурси; ⇒Запознаване с културното минало и настояще на парка; ⇒Популяризиране на туристическите и спортни възможности на територията на парка; ⇒С охраната в парка; ⇒И др.</p>
<p>Феномен в ландшафтно и геоморфологично отношение Геоморфологичните особености го правят неповторим в национален и международен план.</p>	<p>⇒Карстовите скали – уникални за страната, заемат значителна площ от парка; ⇒Сложният тектонски и геоморфоложки строеж обуславя разнообразния, стръмен и характерен релеф, силно разчленен с много скални образувания, пропасти, пещери и водопади.</p>
<p>Ресурси Голямо е значението на ПП "Врачански Балкан" за формиране на политика за устойчиво и природосъобразно ползване на природни ресурси.</p>	<p>⇒Горски ресурс; ⇒Пасища и сенокосни ливади – възстановяване на традиционно пасищно животновъдство с толериране на местни породи и регламентирано провеждане на пашата, съгласувано с ДГС и ДПП по отношение на бройки и територии за пашуване; ⇒Лов – регламентиран на територията на парка, провежда се организирано и задоволява лични потребности, като е съпроводен с провеждане на поддържащи и възстановителни дейности; ⇒Билкарство, гъбарство и пчеларство – динамичен ресурс, който трябва да се ползва разумно и целево, съобразно годишната природна продуктивност; ⇒Водни ресурси – източник на вода за питейно-битови нужди и местообитание за голямо биологично разнообразие, възможности за спорт; ⇒Паркът с изградената инфраструктура и природни дадености - ценен рекреационен, туристически и спортен ресурс; ⇒Пещери и скали – традиционно ползване за обучение, спорт и опознаване на скрити и недостъпни природни кътове и тяхното биологично разнообразие.</p>
<p>Територии с възможност за развитие на туризъм, рекреация и спорт Територията на ПП "Врачански Балкан" предлага условия за развитие на устойчив туризъм, които отговарят/или ще отговорят на разнопосочните интереси.</p>	<p>⇒Изключително удобно местоположение – на международен път, на ЖП път, на половин час път с кола от гр. Враца, достъпен от двадесет и едно населени места около парка и пр.;</p> <p>⇒Лесна достъпност – удобни асфалтови пътища от гр. Враца до урбанизираните територии от парка; от гр. Своге, през Миланово до Пършевица; от гр. Берковица през Вършец до Лютаджик и по черен път до Горски дом; от Враца през Паволче и Челопек до Околчица; от Лютиброд през Челопек до Околчица; пешеходни пътеки, маркирани и устроени за любителите на пешеходния туризъм от почти всички двадесет и едно населени места около Парка;</p> <p>⇒Изграден рекреационен сграден фонд, който след реконструкция и модернизация ще стане привлекателен за туристи от цялата страна и чужбина;</p> <p>⇒Културното наследство е основна предпоставка за развитие на познавателния туризъм;</p> <p>⇒Различни форми на туризъм – пешеходен, вело- и конен туризъм, познавателен, екстрем, алтернативен – обвързан със селищата в подножието на планината;</p> <p>⇒Адаптиране на сградния фонд към нуждите на хората с увреждане ще даде възможност и за по</p>

	<p>продължителен престой и почивка на тази немалка част от населението; ⇒Паркът е станал място за провеждане на традиционни масови ежегодни събори и земеделски срещи на населението от околпарковите селища; ⇒Възможност за провеждане на семинари, зелени училища, спортни училища и др. сред природата; ⇒Създадените условия – развитие и практикуване на ски спортове, алпинизъм, делтапланеризъм, скално катерене, планинско колоездене и др.; както и добра база за провеждане на подготовка и възстановяване на спортисти.</p>
<p>Източник на ползи за местното население Наличието на различна собственост на територията на парка, възможностите и предимствата, които той предлага са от голямо значение за генериране на приходи от местното население.</p>	<p>⇒Ползване на ресурсите от възстановените земи и гори от частните собственици; ⇒За управляващите и стопанисващите обекти от парка – възможности за водачество, продажба на карти и информационни материали, ползване на ресурси, доходи от извършвани услуги в обслужващата сфера, от обучение – ски училища, зелени училища и др; ⇒За туристически фирми – включване на обекти от ПП в туристическите пакети; развитие на алтернативни форми на туризъм, с цел икономическо съживяване на селските райони; ⇒Възможности за предлагане на екологично чиста продукция, чрез развитие на традиционното животновъдство и земеделие.</p>

ЧАСТ 2. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ И ОГРАНИЧЕНИЯ

2.1. ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ

За Природен парк "Врачански Балкан" са определени идеални цели (ИЦ), които съответстват на целите на управлението за защитени територии от пета категория (природни паркове), според Закона за защитените територии от 1998г. и на база първата оценка. На основата на идеалните цели са определени дългосрочните цели, които се доразвиват и конкретизират. Постигането на дългосрочните цели не е ограничено във времето. Те са хоризонта, към който се върви, без да се отклонява от основното предназначение на парка и законовата основа за неговото създаване. Определят се поредица от целенасочени действия за осъществяване на управлението на територията и се взимат съответните управленски решения.

Предназначение на парка

Съгласно чл. 17 от Закона за защита на природата по който е обявен Народен парк "Врачански Балкан":

" За Народни паркове се обявяват отделни кътове от страната, които се отличават с голямо разнообразие и красота на природата, имат важно научно, културно и здравно значение и са подходящи за ползване като места за почивка и туризъм."

С промяна на законовата и нормативна база (1998г.) и приемането на ЗЗТ (чл. 29 (2)), Народен парк "Врачански Балкан" е прекатегоризиран в Природен парк. Той постова три **цели на управление** на ПП:

- 1. Поддържане на разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях;***
- 2. Предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности;***
- 3. Устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм=***

Отчитайки съвременното състояние и настъпилите промени през последните десет години, се извърши приоритизация, като се набелязаха дългосрочни цели, в контекста на трите закони, за постигане на идеалните цели, които стоят пред ДПП и всички институции с отношение към парковата територия.

Към всяка главна цел са посочени специфични **дългосрочни цели**.

I. Дългосрочно опазване на природните екосистеми, разнообразието от хабитати и видове в парка с типичния им генофонд и жизнени популации:

- 1.** Опазване, поддържане и при необходимост възстановяване на приоритетните хабитати и видове;
- 2.** Опазване, поддържане и подобряване на естествения характер на горските екосистеми;
- 3.** Опазване на горската растителност в парка и на старите букови гори;
- 4.** Опазване на скалните местообитания и пещерите;
- 5.** Опазване и поддържане на естественото състояние на водните местообитания в ПП и установяване източника на замърсяване на р. Черна.

Специфични дългосрочни цели, за постигане на доброто състояние на водните ресурси до 2015г., съгласно ПУРБ в Дунавски район:

5.1.Повърхностни води

- За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Искър с код

BG1IS135R026 екологичната цел е: „Предотвратяване влошаването на екологичното състояние и постигане на умерено до 2021г. Запазване и подобряване на доброто химично състояние“;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R006 екологичната цел е: „Запазване и подобряване на доброто екологично и доброто химично състояние до 2015г.“;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R007 екологичната цел е: „Предотвратяване влошаването на екологичното състояние и постигане на добро, запазване и подобряване на доброто химично състояние до 2015г.“;

➤ За повърхностно водно тяло, категория река от поречие Огоста с код BG1OG600R018 екологичната цел е: „Запазване и подобряване на доброто екологично и доброто химично състояние до 2015г.“.

5.2. Подземни води

➤ За подземно водно тяло от Порови води в Кватернера - Врачански пороен конус с код BG1G00000Qp027 екологичната цел е: „Запазване и подобряване на състоянието на водното тяло до 2015г.“;

➤ За подземно водно тяло от Карстови води в Годечкия масив с код BG1G00000TJ046 екологичната цел е: „Запазване и подобряване на състоянието на водното тяло до 2015г.“;

➤ За подземно водно тяло от Карстови води в Западния Балкан с код BG1G0000TJK044 екологичната цел е: „Запазване и подобряване на състоянието на водното тяло до 2015г.“;

➤ За подземно водно тяло от Карстови води в Централния Балкан с код BG1G0000TJK045 екологичната цел е: „Подобряване на химичното състояние на водното тяло до 2027г. и запазване на доброто количествено състояние на водното тяло“.

II. Дългосрочно опазване и съхранение естественото състояние, целостта и качествата на ландшафта и абиотичните компоненти в парка:

1.Опазване на карстовите феномени, уникални и типични за парка особености на ландшафта – пещери, скални образувания, водопади и т.н;

2.Възстановяване на нарушените терени от геогенни и техногенни нарушения;

3.Опазване, поддържане и възстановяване на реките и стоящите водоеми в парка;

4.Опазване, поддържане и възстановяване качествата на основните компоненти на околната среда, осигуряване на екологични коридори, свързващи парка с други територии от конзервационно значение в национален и регионален мащаб;

5.Поддържане инфраструктурата в парка в рамките на досегашния капацитет и за нуждите на опазването и управлението, като се насърчава изграждането на инфраструктура в районите около парка.

III. Постигане на устойчиво ползване на природните ресурси чрез развитие на традиционни видове поминък и ползвания в хармония с природата и запазване на социалното и културно устройство на общностите:

1.Развитие на устойчиво горско стопанство, основано на многофункционално стопанисване на горите, съобразно тяхното състояние и статута на парка;

2.Постигане на устойчиво ползване на ресурсите от стопански ценни диви животни и растения;

3.Развитие на устойчиво природосъобразно земеделие и животновъдство при възстановяване и развитие на характерния за територията генофонд;

4.Развитие на природосъобразен туризъм и рекреационна дейност, съвместими с поддържането на биоразнообразието и ландшафта с включване на местните общности;

5.Осигуряване на оптимални възможности за научна подкрепа, чрез разработване на методики, норми и индикации за подпомагане на местното население в устойчивото ползване на природни продукти и територии в условията на защитена територия.

IV. Съхраняване на местната материална и духовна култура и антропогенни елементи на ландшафта с традиционен характер, допринасящи за идентичността на територията:

1. Възстановяване и дългосрочно опазване на културното наследство – религиозно, възпоменателно, на местните обичаи и традиции чрез включване на елементи от историята и културата в програми за проучвания, изследвания, реставрация и консервация, и интерпретиране;

2. Възстановяване и презентирание на традиционни дейности от територията на парка, с цел туристическа атракция и подобряване качествата на традиционния ландшафт – миннодобивната и преработваща дейност – създаване на музей на минното дело в галерия от изоставените мини; вародобивна – изоставени варници край Лакатник и по Петренски дол; млекодобивна и млекопреработваща дейност – демонстративна ферма на Пършевица – мандра "Зоров" и др.

V. Постигане на дългосрочен просперитет на местното население и повишаване на неговата екологична култура:

1. Разкриване на потенциалната стойност и осигуряване на устойчиво развитие на територията;

2. Повишаване екологичната култура на местното население;

3. Подобряване и поддържане обществената информираност за ценностите, възможностите и изключителните ресурси на парка.

VI. Институционално развитие и формиране на широка обществена подкрепа за постигане целите на управлението:

1. Усъвършенстване на управлението;

2. Постигане на дълготрайна подкрепа на местните общности за реализиране на целите на управлението;

3. Развиване възможностите за привличане и работа с доброволци, особено такива от селищата около парка;

4. Създаване условия за споделяне на отговорностите и ползите при опазването и природосъобразното ползване на природните ресурси в парка чрез прилагане на принципите на съвместно управление;

5. Постигане на дълготрайна подкрепа на ключови партньори за целите на консервацията и устойчивото развитие на територията.

2.2. ОГРАНИЧЕНИЯ

Постигането на посочените идеални цели се ограничава от определени фактори и се стимулира от други.

Разумното използване на природните ресурси и опазването на биологичното разнообразие е пряко свързано с устойчивото развитие на парковата територия и на прилежащите населени места. В този смисъл ограничителите за постигане на консервационните цели са в голяма степен и ограничители за постигане на устойчиво развитие на парковата територия.

Една част от ограничителите и стимулаторите за постигане на идеалните цели имат естествен произход, докато други са предизвикани от човека. Определена част от тях са тенденции вътрешни за парка, а друга са тенденции, произтичащи от вън, но с въздействие върху територията. Част от посочените в екологичната оценка заплахи могат да се възприемат и като ограничители за постигането на идеалните цели.

По-долу са изброени най-важните ограничители и стимулатори и тяхното значение по отношение постигането на идеалните цели.

2.2.1. ОГРАНИЧИТЕЛИ ОТ ЕСТЕСТВЕН ХАРАКТЕР

Глобално затопляне

Глобалното затопляне е трайна тенденция (отразяваща се доста по-активно върху карстовия терен, с което и в момента е допринесло за настаняване на растителност и животински видове с южна присредиземноморска компонента), водеща до промяна на климата в световен мащаб. Може да се счита за една от причините, предизвикващи засушаване на местния фитоклимат и промени в режима на речния отток, водещи до засилено лятно маловодие и пресъхване. При трайно проявление би могла да доведе до промяна в облика на територията чрез намаляване и дори изчезване на консервационно значими видове и хабитати. Явлението има негативно въздействие върху горското стопанство, развитието на екологичния туризъм, водоснабдяването и други фактори за устойчивото развитие на територията. По този начин се ограничава постигането както на основните консервационни цели, свързани с опазването на консервационно значимите видове и хабитати, така и на целите на устойчивото развитие.

Значение: потенциално голямо

Природна уязвимост на видовете и хабитатите

Природната уязвимост на основните консервационно значими видове и хабитати в парка изисква повече усилия и по-комплексни мерки за тяхното опазване. Тясната специализация към местообитания и хранителна база, слабата репродуктивност и късният матуритет на част от приоритетните видове, хищничеството и конкуренцията за хранителна база, както и податливостта на хибридизация с близкородствени домашни животни или внесени неприсъщи за района видове, като цяло затруднява тяхното опазване и се явява ограничител за постигане на основните консервационни цели.

По същия начин уязвимостта на приоритетни видове хабитати, като хабитатите на бука, смесени гори по долове и склонове и др., тясно свързани с микроклимата в парка, ще изисква значително повече усилия за тяхното опазване, свързани с допълнителни мерки, гарантиращи поддържане на влажността на въздуха и подпочвената влага.

Значение: голямо

Сукцесии на горската растителност в земеделските земи и подивяване на пасищата

Това са естествени тенденции вътре в парковата територия, предизвикани от бездействието на човека. Процесът към самозалесяване е нормално явление и се наблюдава в изоставени поземлени територии и вторичните хабитати, като ливадите и пасищата. Освен, че са заплаха за редица видове, тези процеси са реални ограничители за постигане на основните консервационни цели, като опазване, поддържане и възстановяване на приоритетни видове и хабитати.

Загълъналото пасищно животновъдство е компроментирало значителни площи с настанили се папрати, картъл, храсти и др.

Процесът ограничава и развитието на селското стопанство поради отнемане на оскъдната обработваема земя, намаляване площта на пасищата и обедняване на тревния състав.

Значение: средно до голямо

2.2.2. АНТРОПОГЕННИ ОГРАНИЧИТЕЛИ

Недостатъчно ефикасна охрана и контрол

Независимо от натрупването на контролни функции на различните институции в парка, браконьерството, иманярството, незаконната паша, прекомерното събиране на някои видове лечебни растения и гъби в зависимост от конюнктурата на пазара, са занижени.

Зачестилите съобщения за иманярски набези са също показател за недостатъчно ефективната система за охрана и контрол на парка.

При наличната управленска схема, при която охраната на парка извън резерватите е поверена на държавните горски стопанства, проблемите произтичат основно от факта, че горските надзиратели нямат необходимите познания върху биологичното разнообразие, нито мотивация и време за охраната му. Охрана на земеделските земи практически не съществува. Контролът, провеждан от държавните горски стопанства, е насочен предимно към дърводобива, а с наличния си щат и техническа обезпеченост ДПП не е в състояние да контролира останалите дейности в парка. Близостта на РИОСВ – Враца и редовните проверки са ефективни за територията на резервата, но в същото време отдалечеността на РИОСВ – София и Монтана и на двете РДГ – София и Берковица, както и на трите ДГС – Своге, Мездра и Берковица, е ограничител за бързи и навременни действия при констатирани нарушения.

Системата за санкциониране, въпреки своята категоричност и строгост, на практика не работи, поради икономическия статут на голяма част от нарушителите (повечето от малцинствата и несъстоятелното население). Тези ограничители възпрепятстват постигането на основните консервационни цели, свързани с опазването на ценни видове и хабитати, естествения характер на горите и речната система. От друга страна се ограничава устойчивото развитие на горското и селското стопанство, опазването на културното наследство и постигане на териториална идентичност, а от там и развитието на познавателния и екологичен туризъм.

Значение: голямо

Празници в познанието за биологичното разнообразие в парка и липса на организиран мониторинг

Липсата на достатъчно познания върху разпространението, числеността и динамиката на популациите на видовете и тяхното голямо разнообразие върху една значителна територия, както и ограничения човешки ресурс, лишава управлението на парка от възможността за провеждане на мониторинг върху тяхното състояние и вземане на адекватни мерки за опазването им. Това е от особено значение за консервационно значимите и приоритетни за опазване видове в парка.

Настоящите проучвания са продължение на натрупаното като знания от предишни проучвания, а за някои групи растения и животни - начало на систематизирани проучвания върху разпространението, таксономичния състав и популационното състояние. Те ще са основата за по-нататъшни изследвания, наблюдаване на промените и влияние върху тях. За значителна част от видовете, особено с консервационен статут, се дават конкретни данни за разпространението, състоянието и уязвимостта.

Някои групи и видове се нуждаят от по-продължителни проучвания, свързани със скрития им начин на живот, широкия ареал на разпространение и липсата на знания за тях до момента.

Ограничителят въздейства в различна степен върху постигането на всички консервационни цели.

Значение: много голямо по отношение опазването на някои видове и групи

Недостатъчна природозащитна култура на местното население и посетителите в парка

Независимо от работата на ДПП, БДЗП и други НПО с училищата и местното население, все още съществува неразбиране на природните явления и механизми, обвързаността на видовете и техните съобщества със средата, необходимостта от разумно ползване на природните ресурси, както и предубежденията към определени видове – хищници, грабливи птици, сови, прилепи, влечуги и земноводни.

Недостатъчната екологична култура много често е в основата на разрушителното отношение спрямо природата, което от своя страна води до намаляване на популациите, унищожаване на животни и растения от приоритетни и други видове. Проява на подобно отношение са незаконният лов и риболов, изхвърлянето на битови отпадъци извън определените за целта места, замърсяването с промишлени и

строителни отпадъци, както и пресиленото и нерационално използване на възстановимите природни ресурси.

Неправилното събиране на гъби, често с унищожаване на мицела и старите екземпляри; на лечебни растения заедно с корените; на редки видове за букети - обрича голяма част от тях на постепенно намаляване и изчезване. Особено уязвими са едногодишните растения, при които унищожаването означава невъзможност да се възстановят.

Ограничителят въздейства върху постигането както на консервационните цели, така и на целите на устойчивото развитие.

Значение: много голямо по отношение опазването на някои видове и групи като хищниците, влечугите, едногодишните растения, и голямо за останалите биологични групи.

Недостатъчна информираност на широката общественост за парка и неговата консервационна стойност

Благодарение на активната медийна политика на ДПП, организирането на мероприятия с училищата и активни контакти с местните общности, населението на Враца и прилежащите села до голяма степен са наясно със съществуването на парка и неговата администрация.

Откриването на ИПЦ и значителната посещаемост до голяма степен допринасят за популяризиране на ползите от парка.

От друга страна част от новите собственици виждат в парка пречка за своите интереси - ползване на дървесен ресурс, ползване на горите за свободна паша, паша на кози и т.н. Това показва незнание на законовите разпоредби. Ограниченията не са резултат от статута на парка, а от регламентирани планови действия в горските територии като цяло.

Значение: средно

Пасивна поведенческа нагласа на местното население по отношение опазването на природата

Отпадането на задължителния елемент за провеждане на масови почиствания, залесявания, окопаване и др., които бяха част от минала действителност, доведе до обратното - никаква инициативност, негативизъм към подобен тип мероприятия и неучастие в тях.

Често пасивната поведенческа нагласа към екологичните проблеми е свързана с липсата на опит в природозащитата и липсата на информираност за състоянието на средата.

Промененият социално-икономически статут на населението също обуславя липсата на интерес и участие в мероприятия с масов характер, касаещи решаване на конкретни екологични проблеми.

Подобна нагласа възпрепятства формирането на обществена подкрепа и участие в изпълнението на природозащитни мерки и представлява ограничител за постигането на консервационните цели.

И в това отношение най-голяма активност проявяват децата. Това е свързано с образователната програма, активната работа на ДПП с няколко училища и клубове и гъвкавите форми на провеждане, съчетани със състезания, походи, викторини и малки стимули.

Значение: средно до голямо

Обедняване на местното население

Упадъкът на традиционните дейности през годините на прехода и липсата на алтернативна заетост са в основата на ниските доходи на населението. Данните за Северозападна България от последните статистики сочат региона на едно от последните стъпала по доходи и покупателна способност на населението. До известна степен изключение правят бившите миньорски селища – Елисейна, Згориград, Паволче, Челопек, Лютаджик, където голяма част от населението е работило в мините и се е пенсионирано в млада възраст и със значително по-високи от средните за

страната пенсии. То е и целевата група, която има възможност да се приобщи към развитие на екологичен туризъм – приемни селски къщи, конно стопанство, услуги и др.

Ниските доходи и липсата на местен капитал са сериозен ограничител за постигането както на консервационните, така и на целите на устойчивото развитие.

Значение: голямо

Наличие на разнообразна собственост и промени в собствеността

Наличието на разнообразна собственост в ПП "Врачански Балкан" поставя неговото управление в значително по-трудна ситуация отколкото при националните паркове. Появата на различни собственици затруднява изпълнението на природозащитните мерки и изисква повече усилия от страна на ДПП за постигане на тяхната подкрепа и организация при изпълнението на Плана. Навлизането на нови собственици без опит в земеделието и горското стопанство води до поява на нови инвестиционни намерения, свързани с промени в земеползването и натиск върху природните ресурси.

Ограничителят въздейства както върху консервационните цели, така и върху устойчивото развитие на земеделието, екотуризма и пр.

Значение: голямо

Демографски и социокултурни промени

Пряк резултат от икономическите промени са промените в демографските процеси и в социо-културното устройство на общностите около парка.

Задълбочаващите се тенденции на застаряване на населението, миграция и обезлюдяване на територията имат определено отрицателен ефект върху постигане на дългосрочните цели. Изчезва онази част от идентичността на парка, която се носи от местното население с неговия дух и самобитност. Това затруднява развитието на алтернативен туризъм, задълбочава упадъка на културното наследство. С намаляването на местните хора изчезват редица положителни практики в земеделието, животновъдството, занаятите и др. Много силни и почти необратими са тези процеси в с. Горна и Долна Бела речка.

Промяната на социалната, образователната и етническата структура също е опасна тенденция с много отрицателни последствия върху природосъобразното ползване на природните ресурси. Необходими са усилия за постигане на устойчивото им управление.

От друга страна спирането на основни производствени предприятия и близостта до Столицата изсмуква човешки капитал от региона.

Ограничителят въздейства както върху устойчивото развитие на територията, така и върху консервационните цели.

Значение: голямо по отношение на консервационните цели и много голямо по отношение целите на устойчивото развитие

Недостатъчна технологична обезпеченост за екологосъобразни ползвания и охрана на територията

На територията на парка липсва технологична обезпеченост за развитие на екологосъобразно земеделие и горско стопанство в съответствие с нейната консервационна значимост. Липсват екологосъобразни съоръжения за къмпирание и провеждане на краткотраен отдих. Недостатъчна е комуникационната техника, материалното оборудване и ефективната организация на охраната на парка.

Тези фактори еднакво затрудняват опазването на биологичното разнообразие и развитието на екологичен туризъм, земеделие и горско стопанство.

Значение: голямо

Недостатъчен капацитет на ДПП за ефективно управление на парковата територия

Този ограничител включва недостатъчна обезпеченост на ДПП с финансов и човешки ресурс, като контрол върху ползването на природните ресурси, мониторинг върху състоянието на биологичното разнообразие и въздействие на различните

ползвания върху него. Тук се включва и ниската техническа обезпеченост на ДПП с транспортни и комуникационни средства, както и липсата на оборудване за поддържане на база данни и ефикасен мониторинг на територията.

Това е един от най-сериозните ограничители за постигане както на консервационните, така и на целите на устойчивото развитие. Възпрепятства провеждането на адекватни мерки за природозащита и развитие на парковата инфраструктура.

Значение: много голямо

2.2.2.1. ВЪНШНИ АНТРОПОГЕННИ ОГРАНИЧИТЕЛИ

Законови ограничения

Законовите разпоредби за стопанисване на гори в защитени територии не са достатъчно ясни и категорични.

Това дава възможност за поставяне на ограничения по отношение на интензивността на сечите от една страна, а от друга за провеждане на интензивни сечи. Което ще окаже пагубно влияние както в единия случай за горския капитал, така в другия върху устойчивостта на горските екосистеми. Ценни гори ще станат неустойчиви на настъпващите сукцесионни процеси, които в преобладаващата част са към ксерофитизация, резултат от затоплянето и засушаването на климата. Въпросът е дискуссионен и е крайно наложително науката да даде точен отговор и да намери своето законово регламентиране.

Тактиката на "отлагане и изчакване на отгледни и възобновителни сечи" може да се окаже пагубна именно за приоритетните гори, като не им даде шанса да се самовъзобновят и устоят на нежелана сукцесионна агресия.

Неизпълнението на плановите залесявания и тенденцията да се ограничава въобще залесяването, особено за парка, където възобновяването на голяма част от територията е затруднено, също крие негативен потенциал за запазване и възстановяване на характерната растителност.

Липсват регламентирани механизми за стимулиране на екологосъобразни ползвания в защитените територии. Независимо от постановките в Закона за биологичното разнообразие все още липсва реален опит в интегрирането на Плана за управление и неговите цели, зонове ограничения, програми и проекти, в регионалното и локалното планиране на територията.

Налице са законови ограничения за генериране на приходи от страна на ДПП и прякото им инвестиране в природозащитата и развитието на парка.

Значение: голямо

Планови ограничения

Крайно наложително е изработване на кадастър и подробни устройствени планове за урбанизираните зони, които да въведат ред и регламентират плановата им структура и развитие.

Не са отредени СОЗ, съгласно новото законодателство.

Значение: голямо

Образователни ограничители

В нито едно населено място около парка няма училище, което да подготвя кадри за туристическия сектор – сферата на обслужването, общественото хранене, хотелиерството, анимацията, туризма, водачеството, инструкции по алпинизъм, спелеология, делтапланиризм и др. На първо време този проблем може да се реши с отваряне на отделни паралелки и провеждане на курсове за желаещи, а на по-късен етап и сформирание на средно, а защо не и висше учебно заведение. В този процес трябва активно да се включат общините.

Значение: голямо

2.2.3. СТИМУЛАТОРИ ЗА ПОСТИГАНЕТО НА ИДЕАЛНИТЕ ЦЕЛИ

2.2.3.1. ВЪТРЕШНИ ПРИРОДНИ СТИМУЛАТОРИ

Съхранено биологично разнообразие

Наличието на характерните за ПП "Врачански Балкан" природни растителни хабитати, на естествени реки, на голямо фаунистично и флористично разнообразие, на голям брой ендемични и реликтни видове, на много голям брой видове с консервационно значими популации в парка са неоспорим факт на територията.

При подобна ситуация отпада необходимостта от сериозни инвестиции за възстановяване на биологичното разнообразие. Достатъчни са защитни и поддържащи мерки. Това е стимул както за постигането на поставените консервационни цели, така и за развитие на научни, образователни и интерпретативни дейности, на екологичен и познавателен туризъм.

Значение: много голямо

2.2.3.2. ВЪНШНИ ПРИРОДНИ СТИМУЛАТОРИ

Преходното местоположение на Предбалкана – между низината и Балкана, тангиращата по южната граница на парка на р. Искър, с нейното пълноводие и влажна микросреда, близостта до друг значителен воден басейн – яз. Огоста и не на последно място миграционното трасе на прелетните птици, са фактори, които оказват съществено влияние върху биологичното разнообразие и микроклиматичните особености в ПП.

Значение: Голямо

2.2.3.3. ВЪТРЕШНИ АНТРОПОГЕННИ СТИМУЛАТОРИ

Проведените залесителни мероприятия в началото на миналото столетие са спрели пороите и ерозионните процеси. Закриването на мина Плакалница, спирането на кариерна дейност на територията на парка до голяма степен са премахнали едни от сериозните заплахи за биологичното разнообразие и посетителите на ПП "Врачански Балкан".

Тази тенденция се затвърждава от статута на територията и законовите изисквания към нея. Въздействието е силно стимулиращо за постигане както на основните консервационни цели, така и за развитието на екологосъобразен туризъм.

Значение: голямо

Самосъзнание за идентичност и местна гордост на населението

Територията на парка винаги е била гордост за хората от региона. Всяка година хиляди извървяват гордия път на Ботевата чета от Козлодуй до Околчица, за да се поклонят на подвига; в Лютиброд и по "Рашов дол" се пресъздават последните събития от епичните битки, традиционно е и факелното шествие на Лакатник. Хиляди са и поклонниците, които посещават трите светини на територията на парка – Черепишки манастир, манастир "Св. Иван Пустини" и "Св. Никола Мътнишки". Всяко село има своя религиозен празник, на който провежда събора на селото и събира и тези, които отдавна са го напуснали. В почти всяко село се е съхранила читалищната дейност, която пази и предава любовта на хората към местния фолклор, обичаи и традиции, учи на забравени занаяти и предава рецепти за характерни местни гозби. Утвърдени състави разнасят това творчество на национални и международни фолклорни форуми. В с. Очин дол, при скулптурата на Вазовия "дядо Йоцо" вече традиционно се провежда национално надпяване. В с. Горно Озирово, също станало традиционно, се провежда "ден на киселото мляко".

Врачанските скали са символ на града, те зареждат със силата на внушението, на съхранената памет, на привлекателната горска шир, птича песен, реещият полет на гордия орел, чистота и прохладата през лятото и зимното предизвикателство за смелите.

Значение: голямо

Институционално развитие на ДПП

От своето създаване до днес, ДПП извървя своя път на укрепване и утвърждаване. Наложил се в местните и регионални структури. Освен пряката дейност на територията на парка по развитие на парковата инфраструктура, посетителски и информационни центрове, познавателни и образователни маршрути, кътове за отдих, стопанисване и управление на пещера "Леденика" – ДПП участва в разработване на програми за развитие на туризма на общините Враца, Мездра, Своге и Вършец; създаване на мрежа от селски къщи за гости в с. Паволче и с. Згориград; организира стотици туристи за посещения в ПП от Испания, Франция, Англия и др.; организира множество семинари с наши и чуждестранни лектори на тема "Алтернативен туризъм" и на Първата Балканска научно-практическа конференция по въпроси на Защитените територии. ДПП участва и представя дейността на ПП във всички национални туристически борси от 1998г. и осъществява множество медийни и рекламни изяви. Осъществи членство в "Българска асоциация за алтернативен туризъм" и "Българска асоциация за селски и екологичен туризъм". Завоюва своето признание и получи редица награди и отличия: XXVII – международна награда за туризъм и хотелиерство "Фитура-2002", Испания; награда "Златен патладжан" за принос в изграждане облика на гр. Враца; Трета награда "Враца и света" 2007г. за популяризиране и подкрепа на инициативи, свързани с културното наследство, идентичността и просперитета на гр. Враца.

Създаденото сдружение клуб "Приятелите на ПП "Врачански Балкан"" към ДПП дава възможност за привличане на средства за изпълнение на предвидените в ПУ мерки за развитие на територията. Създадената "Асоциация на парковете в България" с широка гама от цели и сфери на работа, подпомага ДПП "Врачански Балкан" с взаимен обмен на информация, партньорство и сътрудничество с останалите паркове.

Значение: голямо

Местни партньорства и корективи

Развитието на партньорствата на ДПП с общинските администрации чрез участие в съвместни структури - съвети по туризъм, съвместни изяви - договори за съвместна дейност и др., партньорствата на ДПП с училищата и проектите за работа с тях, както и партньорствата с местни туристически фирми, стимулират развитието на местна идентичност и устойчив туризъм.

Конкретен ефект от подобни действия е по-добро разбиране на целите на консервацията от бизнес-партньорите, концентрирането на усилията за популяризиране на парка и обществена подкрепа за неговото развитие.

Значение: голямо

2.2.3.4. ВЪНШНИ АНТРОПОГЕННИ СТИМУЛАТОРИ**Източници на финансиране**

Основното финансиране за периода 2001г.-2004год.: от ИАГ - 80%, от реализирани проекти - 20%. В следващите години процента се променя и през 2008г. цялостната дейност /без заплатите/ се финансира от собствени приходи: стопанисването на пещерата Леденика и реализирани проекти.

В това отношение ДПП проявява изключителна активност.

Значение: много голямо

Развитие на законовата база

С приемането на ЗЗТ и последващите промени в него се изясниха ролята на МОСВ/РИОСВ и ИАГ/ДПП по отношение на управлението на природните паркове.

Освен Закона за защитените територии налице е цял пакет закони, в които са интегрирани опазването на биологичното разнообразие и устойчивото ползване на възобновимите ресурси - Закон за биологичното разнообразие, Закон за горите и ППЗГ, Закон за лова и опазване на дивеча, Закон за лечебните растения, Закон за рибарството и аквакултурите, Закон за водите и др.

По отношение на застрояването в ЗТ основен стимулатор се явява и новият Закон за устройство на територията с Наредба №7 за ПНУТ, където ясно се регламентира устройството на защитените територии въз основа на изискванията, поставени от Плана за управление и техническите проекти съгласно ЗЗТ. (Наредба №7 за ПНУТ, чл.46, ал.6).

Съществуващият законодателен климат през последните години, независимо от несъвършенствата си, дава необходимата основа за опазване на ценността на територията и нейното синхронизирано и комплексно развитие.

Значение: много голямо

Присъединителен процес и международни конвенции

Присъединяването на Р.България към всички международни конвенции, отнасящи се за биологичното разнообразие, хармонизирането на вътрешното законодателство с това на Европейския съюз и на конвенциите, изграждащата се мрежа от защитени зони НАТУРА 2000 и др., са основа и гаранция за адекватното управление на парка и постигане на конзервационните цели.

Значение: голямо

Партньорства с външни територии и институции и външни корективи

Партньорствата на ДПП с висши учебни заведения и научни институти от региона, страната и чужбина, с училищата от гр. Враца, с международни организации, като Корпуса на мира и др., развиващите се партньорства с туристически фирми от региона и страната съдействат за развитие на научната информация за парка, природозащитното образование и интерпретационна дейност, както и за привличане на финансова помощ. Те са от особено значение за създаване на ефективни синхронизирани действия и подкрепа на ДПП за осъществяване на целите на природозащитата и устойчивото развитие.

Значение: голямо

ВТОРА ОЦЕНКА

2.3. ЕФЕКТ НА ОГРАНИЧИТЕЛИТЕ И СТИМУЛАТОРИТЕ ВЪРХУ ИДЕАЛНИТЕ ЦЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ

Независимо от комплексното въздействие на ограничителите и стимулаторите върху целите на консервацията и устойчивото развитие тежестта им е различна по отношение постигането на конкретните цели.

Най-важните природни ограничители за постигането на консервационните цели на биологичното разнообразие са някои **природни фактори**, свързани с *естествената уязвимост на повечето от консервационно значимите видове и хабитатите в парка, сукцесиите в поземлените територии и глобалното затопляне, предизвикващо изменения във водния режим и засушаване на фитоклимата.*

От **антропогенните фактори** с най-голяма тежест са *неефикасната охрана и контрол на парковата територия, липсата на защитени територии в съседната на парка територия и по-далеч, наличието на празнини в познанието и недостатъчен мониторинг на елементите на биологичното разнообразие, липсата на политика за дългосрочното опазване на старите гори, липсата на щадящи технологии за дърводобив, промените в собствеността и свързаните с тях интереси, често в противоречие с природозащитата, нерационалното ползване на пасищата и ливадите, недостатъчната екологична култура на местното население и посетителите и недостатъчната информираност за консервационната стойност на парка, затруднения в управлението, поради липса на човешки, финансови и технологични ресурси.*

Върху целите на устойчивото развитие на територията с особена сила въздействат проявените **икономически тенденции**, като: *масовото обедняване на населението, демографските и социо-културните промени, свързани с обезлюдяването на населените места, промяната на социалната, възрастовата, образователната и етническата структура на населението, недостатъчния капацитет на ДПП за устойчиво управление на територията, наличието на закони и планови ограничения, свързани основно с липсата на механизми за стимулиране на устойчиво развитие в ЗТ и осъществяване на интегрирано управление.* В рамките на тези ограничители се открояват *неразвитата институционална среда (липса на икономически сдружения на различните производители за подготовка и промоция на уникален продукт), липсата на опит и познания за прилагане на специфични мерки и привличане на инвестиции за природосъобразно развитие, липсата на адекватни технологии за прилагане на природосъобразно селско и горско стопанство, недостатъчната охрана на горите и липсата на охрана на земеделските земи.*

Някои от ограничителите могат да се премахнат сравнително лесно, докато други не могат да се преодолеят в плановия период, но тяхното въздействие би могло да се смекчи, чрез пакет от мерки. Такива са природните ограничители като глобалното затопляне и промените в местния климат, ксерофитизацията и др.

По същия начин стои въпросът и с повечето външни антропогенни ограничители, като социалните, икономическите и културните тенденции, законовите промени, национални планове и стратегии, национална система за стимулиране и непазарни регулатори на икономиката и др. Тук мерките, които се предлагат, имат повече смекчаващ характер или са под формата на препоръки.

Същевременно една голяма част от вътрешните антропогенни ограничители на територията могат сравнително по-лесно да се преодолеят в периода на действие на Плана. Това се отнася основно до липсата на адекватна институционална среда, недостига на опит и знания за прилагане на специфични мерки и привличане на средства за природосъобразно развитие, липса на проучвания и адекватен мониторинг, липса на подходящи технологии за прилагане на екологосъобразно селско и горско стопанство, недостатъчната екологична култура на местните хора и информираност за стойността на територията, недостатъчния капацитет на ДПП и нейните партньори за ефективно управление на територията (особено в по-

отдалечените – Софийска и Вършецка част от Парка), недостатъчна охрана на горския фонд и липса на охрана на земеделския фонд и др.

Очевидно финансовите ограничители ще продължават да съществуват и да влияят сериозно върху постигането на голяма част от целите. Същевременно те ще могат да се преодолеят частично ако се подобри способността на територията за генериране на приходи. Това предполага по-ефективна организация на ползвателите и изграждане на партньорства, идентификация на нови рентабилни дейности, изобретяване на местни механизми за реинвестиране в консервационна дейност, подобряване капацитета на дирекцията на парка и местните администрации за привличане на средства чрез разработка на реализуеми проекти. Недостигът на човешки ресурси е сериозен ограничител, който може да бъде повлиян частично в партньорство с местните власти, посредством целенасочени програми и стратегии за развитие на човешкия ресурс и привличане на кадри. От друга страна използването на доброволци и капацитета на местните и национални НПО за изпълнение на природозащитни дейности, включването на ползватели (особено на собствениците и арендаторите на легловите бази в парка, на делтапланеристите, алпинистите и пещерняците) в охраната и управлението на територията, е подходящ механизъм за преодоляване на недостига от управленски кадри.

Важно е да се отбележат и използват тези фактори и тенденции, които имат положителен ефект и спомагат за постигането на идеалните цели: *добрият законодателен климат в национален и международен план, благоприятстващ опазването на биологичното разнообразие и интегрирането му в отделни икономически сектори; съхраненото биологично разнообразие в парка и добрият горски климат в прилежащите му територии; тенденциите към намаляване замърсяването от промишлена и селскостопанска дейност; нарастващият брой на природозащитни НПО и институционално развитие на ДПП; нарастващо самосъзнание на населението за идентичност и местна гордост; възможности за ползване на международна финансова и техническа подкрепа за природозащита и екологосъобразно развитие на територията; установено сътрудничество с ключови партньори.*

От особено значение за ефективното управление на парка е премахването на всички сравнително лесно отстраними спънки, максимално смекчаване на въздействието на трудноотстранимите ограничители и максимално възползване от всички идентифицирани положителни тенденции.

2.4. ПОТЕНЦИАЛ НА ПАРКОВАТА ТЕРИТОРИЯ

За разлика от *потенциалната стойност на защитената територия.1.23.* - нейният *потенциал* се определя като реално постижимото в периода на действие на Плана след отчитане на въздействията на ограничителите и стимулаторите върху идеалните цели и реалните възможности за тяхното отстраняване/използване.

Потенциал за ландшафтни/визуални подобрения

Независимо от високата обща оценка на ландшафта в парка в тази насока са необходими и възможни приоритетни действия, насочени най-вече към нарушените ландшафти, вследствие на минна и кариерна дейност, както и от прокарване на пътища. Екологичните подобрения, свързани с премахването на замърсените терени и незаконните сметища, ще се отразят еднакво положително и на ландшафта.

Възможните подобрения в тази насока включват:

- Рекултивация на нарушени територии в резултат от миннодобивната промишленост и кариерна дейност;
- Премахване на саморазрушаващи се сгради;
- Подобряване състоянието на урбанизираните територии и техните околности;
- Възстановяване на традиционните характеристики на антропогенния ландшафт, чрез идентифициране и пресъздаване на характерни елементи - чешми, огради, заслони, характерна архитектура и др.

Потенциал на територията за научни изследвания и образование

В това направление съществува неизчерпан потенциал за дейности в няколко основни аспекта:

- Извършване на научни изследвания в различни сфери на познанието - екология, изследване на приоритетни елементи на биологичното разнообразие, изследователски дейности, свързани с развитието на многофункционално горско стопанство, екологично земеделие и животновъдство, археологически, етнографски, архитектурни и исторически изследвания;
- Развитие на система за специализиран мониторинг;
- Подобряване на екологичната култура на местното население и посетителите на парка;
- Повишаване на информираността на посетителите за стойността на парка и режимите в него, наложени със ЗЗТ и ПУ;
- Развитие на интерпретационните умения на назначените рейнджъри и горски стражари;
- Обучение на горските работници в многофункционалното стопанисване на горите;
- Обучение на селските стопани в принципите на екологосъобразно органично земеделие;
- Обучение на туристическите оператори и агенти в принципите на устойчивия туризъм в ЗТ;
- Обучение на собствениците и ползвателите на паркова територия със законовите и нормативни разпоредби, техните права и задължения към парка, с допълнителните ограничения на ПУ, с биологичното разнообразие и начините за ползване на ресурси от парка.

Потенциал на парка за демонстрация и интерпретация

В рамките на 10 годишния период на действие на Плана е напълно възможно развитието на следните дейности:

- Демонстрация на най-добри практики за опазване на биологичното разнообразие, стопанисването на горите и органично земеделие;
- Демонстрация на ефективно управление на ЗТ;
- Демонстриране на възстановени племенни стада от местни породи;
- Изграждане на разнообразна и добре балансирана мрежа от интерпретационни съоръжения за демонстрация и интерпретация на биологичното разнообразие и различни консервационни практики, местни занаяти, ритуали, фолклор, литература и т.н.

Потенциал на парка за по-добро опазване на биологичното разнообразие и другите консервационни елементи в него

В рамките на следващите 10 години е напълно възможно да се постигне:

- * Подобряване ефективността и ефикасността на контрола върху ползванията в парка;
- * Подобряване ефективността на охраната на различни елементи на парковата територия и силно ограничаване на браконьерството на приоритетни и застрашени видове.

Потенциал на парка за устойчиво ползване на възстановимите природни ресурси

В рамките на следващите 10 години съществуват реални възможности за въвеждане на многофункционално стопанисване на горите. Съществува реална възможност върху част от дъбовите и букови гори в парка да се постави за цел производство на специална дървесина при висока възраст и сложен строеж на насажденията. Постигането на тази цел изисква отгледни грижи по метода на ранната индивидуализация - избор на дървета на бъдещето и поддържане на богато видово разнообразие за създаване на сложен строеж и състав на съобществата.

При въвеждане на многофункционално стопанисване на горите и отчитане на действащите ограничители е напълно възможно подобряване на продуктивността на горите през плановия период, тъй като балансът между прираста и ползването на горите не е нарушен и горските запаси на територията на парка практически се увеличават. За тази цел е необходимо оптимизиране отглеждането на младите насаждения и превръщането на издънковите гори във високостъблени, което неминуемо ще повиши потенциала на горите, както по отношение на продуктивността, така и по отношение на техните социално-рекреативни и защитни функции. Това означава, че получените добиви от горите годишно следва да бъдат с увеличено участие на средната по размер дървесина, която ще намери приложение за добив като технологична дървесина. По този начин ще се създадат условия за намаляване на ползването в старите гори с висока пълнота без икономически загуби, но с определени социални печалби. За достигане на пълния потенциал е необходимо въвеждане на щадящи системи на ползване на горите, водещи до природосъобразно стопанисване, запазване по-дълго на корен възрастни насаждения чрез прилагане на сечи с по-дълъг възобновителен период, запазване и възстановяване на естествени структури и екологични ниши. Допълнителни условия за постигане на потенциалните възможности на горите в парка са свързани със съхранението на почвеното и въздушно овлажняване чрез поддържането на постоянен горски склоп, подходящи и щадящи технологии за дърводобив и добре обучен лесовъдски състав по отношение на консервационните и екологични изисквания на територията.

За туристически цели и за целите на екологосъобразното горско стопанство се очаква нарастване на броя на конете и магаретата.

Наличието на пасищни територии, са добър потенциал за възвръщане на едно традиционно за този район в недалечното минало пасищно животновъдство, възраждане на билкарството и лозарството.

Наличието на интерес от предприемачи в парка и контактната му зона в комбинация с природния потенциал на територията и стимулите по Програма САПАРД, гарантират реални възможности за развитие на пчеларството.

Очаква се развитие на билкопроизводството при една целенасочена политика за култивиране на билки в околпарковата територия върху изоставени земи, както и развитие на млекодобивната и млекопреработващата промишленост.

Потенциал на територията за развитие на екологосъобразен туризъм

Уникалният комплекс от туристически ресурси предполага развитие на богата гама от туристически дейности и разработване на комплексен туристически продукт.

Съществува висок неизчерпан потенциал за развитие на **научен природопознавателен туризъм**, желанието да се изгради научно образователен център, експозиция, зала за семинари и др. на територията на парка.

Природният комплекс на парка предполага развитие и на *екологичен туризъм*, предпоставка за който са съхранената природа.

Наличието на богата история, останки от някогашни крепости, манастири, градища, на пластове на многовековна история, легенди и митове, са сериозна предпоставка за развитие на **културно-познавателен и свещен (религиозен) туризъм** и обвързване на територията с подобни обекти в контактната ѝ зона – манастира "Седемте престола", Черепишкия манастир, "Св. Иван Пустини", "Св. Никола Мътнишки" с манастирите "Седемте престола", "Клисурски манастир", черквата в Старо село, археологическите разкопки в с. Очин дол, "Калето" в Мездра и много други.

Празници и ритуали - на Еньов ден, на Лазарица; традиционни събори на населените места на религиозни празници са предпоставка за развитие на **фолклорен туризъм**.

Орографските и морфологични особености на планината са основна предпоставка за развитие на **пешеходен туризъм, велотуризм и конна езда**, както и на екстремните – **алпинизъм и скално катерене, пещерничество, делтапланеризъм**.

Адаптирането на сградния фонд към нормативите за ползване от **хора с увреждания**, ще им даде възможност за по-продължителна почивка в парка. С

развитието на този тип туризъм е необходимо изграждане на маршрути за хора с увреждания и в урбанизираните територии.

Селският туризъм, който тепърва се утвърждава в селата Згориград, Челопек, Паволче, може да се окаже най-удачната и популярна форма на туризъм, поради наличието на значителен свободен квартирен фонд и добра нагласа на населението за прием на туристи.

Други специализирани видове туризъм, които биха могли да се практикуват по-ограничено, но определено имат място на територията на парка са, **алпинизъм, скално катерене, делта планиризъм, пещернячество**.

Целесъобразно и възможно е развитието на някои форми на **приключенския туризъм**, предполагат го трудните и пресечени терени, дълбоки долове, вертикални скали – началто е сложено с изграждане на еко-пътеката "Боров камък".

Потенциал на територията за генериране на приходи

Паркът притежава огромен потенциал за генериране на приходи, както за местните общности и отделните собственици и ползватели, така и за неговото управление.

В първия случай това би могло да стане чрез добре обоснована политика на общините и на ДПП за подпомагане:

- Възстановяването на стари занаяти и развитие на нови рентабилни услуги, основани на рационално ползване на различните ресурси в съответствие с консервационната стойност на парка/дегустации и демонстрации при мандра "Зоров"/;
- Приоритетното развитие на туризма и горското стопанство;
- Производството на специфични местни продукти, основани на висококачествени местни суровини и такива от местни породи (висококачествена дървесина, местни диворастващи и култивирани лечебни растения, плодове и гъби, екологично чисти животински суровини, пчелен мед и др.).

Генерирането на приходи за управление на парка би могло да стане въз основа на изпълнение на изготвен бизнес план на ДПП на базата на:

- Отдаване под наем на туристическо оборудване;
- Производство и продажба на сувенири;
- Рекламна дейност;
- Привличане на средства чрез проекти на ДПП и клуб Приятели на ПП "Врачански Балкан";
- Идентифициране на механизми за реинвестиране на средства от туризма и др. дейности в изграждане на парковата инфраструктура и опазване на природното и културно наследство;
- Посредническа и консултантска дейност на ДПП в сферата на туризма;
- Бизнес-партньорства и съвместни проекти;
- Поддържане на посетителски центрове – обучение, интерпретация и др.;
- Целеви фондове;
- Спонсорство от търговски фирми и дарения от физически и юридически лица;
- Международни грантове.

Потенциал на територията за опазване на културното наследство и традиционния начин на живот

Възможностите в този аспект са много и изискват активна позиция:

- Инвентаризация и картиране на паметниците на културата в парковата територия, приоритизация по отношение на тяхното заснемане и определяне на охранныте им зони с предвиждане на подходящо маркиране;
- Изготвяне и частично прилагане на програма за реконструкция и реставрация на културното наследство;
- Изготвяне на програма за интеграция и включване на обекти на културното наследство в туристически пътеки и маршрути;
- Развитие на програма за съвместно управление на КН и неговата охрана в

- съответствие с националното законодателство;
- Поставяне на паметни плочи за обозначение на културните и археологически обекти и местности.

Независимо от социокултурните промени като цяло съществува висок потенциал за опазване на местните ритуали, обичаи, местна кухня и бит, за което особено ще допринесе развитието на селския и агротуризма в прилежащите на парка територии.

Потенциал на територията за развитие на различни партньорства

Независимо от постигнатото досега, територията притежава неизчерпан потенциал за формиране на партньорства на различни нива (локално, регионално, национално, международно) и в различни направления (научно-изследователски, образователни, природозащита, бизнес-партньорства и др.). По-важни в този аспект са:

- Партньорство между Дирекцията на ПП "Врачански Балкан", местните власти, местните производители и туристически фирми за промоция на комплексен туристически продукт;
- Партньорство със собствениците, ползвателите - арендатори, концесионери и др. на територията на Парка;
- Интегриране в екологичната международна мрежа Натура 2000;
- Участие в туристически и рекламни борси;
- Партньорство с международни, национални и регионални образователни и научни институти като Българска академия на науките – Институт по ботаника, Институт по зоология, Институт по цветарство, Институт по геодезия и картография, Областни и Общински администрации, местни организации, читалища, учебни заведения и др. за прилагане на научно-изследователски програми и устойчиво управление на територията.

2.5. ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕТО ИМ

В резултат от въздействието на ограничителите и стимулаторите върху постигането на всяка идеална цел на базата на идентифицирания потенциал на територията са определени т.н. оперативни цели (ОЦ) или конкретни резултати, към които се стремим в рамките на 10 годишния период на действие на Плана.

Посочените по-долу цели са резултат от приоритизация на пълен списък от оперативни цели.

Някои от идеалните цели, които могат да бъдат постигнати в плановия период, се разглеждат като оперативни цели.

Идеалните цели са с двойна номерация (пр. 1.1), оперативните цели с тройна номерация (пр. 1.1.1.)

За всяка оперативна цел е посочена стратегия или метод за нейното постигане. Стратегиите са представени като пакет от мерки, които се свеждат основно до ненамеса в средата, ограничена намеса или активни действия за подобряване на средата. Някои от мерките обслужват повече от една оперативна цел.

Посочените стратегии са база за извършване на зонирването и определянето на режимите в отделните зони, както и за съставянето на конкретните програми и проекти за постигане на целите на управлението.

I. Дългосрочно опазване на природните екосистеми, разнообразието от хабитати и видове в парка с типичния им генофонд и жизнени популации

1.1. Опазване, поддържане и възстановяване на приоритетните хабитати и видове

1.1.1. Опазване, поддържане и възстановяване на приоритетните горски хабитати

Стратегия/Пакет от мерки

Провеждане на отгледни, възобновителни и санитарни сечи, съгласно предвидените мероприятия в устройствените проекти по ДГС, както за държавните, така и за недържавните гори. Контрол от страна на ДГС, ДПП и РИОСВ по време на целия процес – от изготвянето на технологичните схеми до маркирането и извеждането на сечта в горите, попадащи в зоните с висока биологична значимост и приоритетните за опазване хабитати. Спазване на наложените специфични ограничения в зоните, по отношение на времето провеждане на сечите;

- Ограничаване на ползването в старите гори и находища от ценни видове;
- Увеличаване на площта на териториите със собствен природозащитен статут (ПЗ) и определяне на територии за опазване на биологичното разнообразие в Р "Врачански карст";
- Определяне на оптимален бъдещ състав за подобряване на нарушени приоритетни горски хабитати;
- Възстановяване на нарушени консервационно значими горски хабитати;
- Разширяване на проучването на консервационно значимите хабитати и подготвяне на база - ППП за дългосрочен мониторинг;
- Повишаване на обществената информираност за значимостта на този тип хабитати;
- Използване на съвременни, щадящи технологии, които в най-слаба степен увреждат подраста, почвата и минимална намеса за прокарване на пътища – използване на съществуващи такива и на кратки въжени линии. Минималното използване на тежка механизация, а на проблемните места – животинска тяга.

1.1.2. Опазване и поддържане на пещерите на територията на парка;

Стратегия/Пакет от мерки

- Въвеждане на периодичен теренен контрол;
- Забрана или ограничение за посещения с туристическа цел;
- Забрана за извършване на стопанска дейност в пещерите;
- Разширяване на проучванията и въвеждане на мониторинг за консервационно значимите видове;
- Повишаване на обществената информираност за значимостта на хабитата;
- Забранителен режим за влизане и безпокойство по време на размножителния период на прилепите и хищните птици;
- Ограничаване на лова и дърводобива в близост до пещерите.

1.1.3. Възстановяване на популациите на изчезващи/редки приоритетни видове

Стратегия/Пакет от мерки

- Реинтродукция на лалугеровите колонии във високите безлесни зони, чрез възвръщане на традиционното пасищно животновъдство и ниско окосяване на ливадите;
- Системно подхранване на лешоядните птици;
- Ограничаване безпокойството в размножителния период на хищните птици;
- Предприемане на действия за спасяване на двата вида костенурки;

- Подсилване и възстановяване на популациите на застрашени от изчезване видове и на такива с малки популации в парка;
- Недопускане на замърсяването на водните басейни;
- Засилване на контрола върху браконьерството;
- Ограничаване на човешкия достъп до териториите с високо консервационно значение.

1.1.4. Достигане и поддържане на жизнени популации на приоритетни видове

Стратегия/Пакет от мерки

- Ограничаване на човешкото присъствие в териториите на тяхното разпространение;
- Ограничаване на ползването в местообитанията на приоритетните видове;
- Подобряване на охраната през размножителния период на дивите животни;
- Разширяване на проучването за разпространението и състоянието на популациите на приоритетни видове и подготвяне на база за мониторинг;
- Недопускане на безпастирната паша на селскостопански животни;
- Повишаване на информираността на населението за консервационната значимост на видовете и промяна на негативното отношение към определени приоритетни видове;
- Повишаване на екологичната култура на ловците.

1.2. Опазване, поддържане и възстановяване на естествения характер на горските екосистеми

1.2.1. Опазване на високостъблените гори със сложна структура, нормална пълнота и съществено участие на много стари дървета

Стратегия/Пакет от мерки

- Провеждане на санитарни сечи, а при необходимост и на възобновителни (при липса на възобновяване, напреднали сукцесионни процеси и опасност да се измести и компроментира желаните вид) в старите гори с възраст над 100 години и пълнота 0.6 и повече;
- Обособяване на зона за опазване на биологичното разнообразие, която да обхваща старите естествени гори – м. "Барките";
- Изграждане на система и провеждане на мониторинг на този тип екосистеми;
- Въвеждане на щадящи технологии за дърводобив;
- Екстензивна паша на селскостопански животни в този тип гори.

1.2.2. Подобряване състоянието на старите гори с нарушена структура и пълнота

Стратегия/Пакет от мерки

- Подпомагане на възобновяването на трудновъзобновимите дъбови гори;
- Ограничаване участието на интродуцираните видове;
- Въвеждане на комплексен мониторинг.

1.2.3. Ускоряване превръщането на издънковите гори в семенни

Стратегия/Пакет от мерки

- Въвеждане на системи за превръщане на издънковите гори в семенни чрез естествено семенно възобновяване.

1.2.4. Постепенна подмяна на иглолистните и нетипични култури с характерни за съответните видове месторастения

Стратегия/Пакет от мерки

- Чрез определяне на подходящ бъдещ състав и съответните мероприятия – сечи и залесявания, съответстващи на състоянието на културите.

1.3. Опазване, поддържане и възстановяване на естествения характер на реките в парка като местообитания на ценна биота, екологични коридори и основен средообразуващ фактор

1.3.1. Опазване естествения характер на реките и техните брегове

Стратегия/Пакет от мерки

- Забрана за хидростроителство и корекция на водните течения;
- Ограничаване на строителството по речните брегове;
- Ограничаване на действия, водещи до нарушения във водния режим;
- Ограничаване ползването на горите по речните брегове;
- Ограничаване възможностите за утъпкване на бреговете и прекомерно натоварване от посетители и животни (при водопой и преминаване през реките, и паша в близост до бреговете);
- Създаване на комплексен мониторинг на речните и подземните води;
- Повишаване на обществената информираност за значимостта на този тип местообитания.

II. Дългосрочно опазване качествата на абиотичните компоненти в парка

2.1. Опазване, поддържане и възстановяване качествата на основните компоненти на околната среда

2.1.1. Подобряване условията за опазване качествата на водите, въздуха и почвите в парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Доразвиване системата за мониторинг на компонентите на околната среда;
- Ликвидиране на незаконните сметища и въвеждане на стриктен контрол върху замърсяването с твърди битови и строителни отпадъци;
- Въвеждане на надеждна система за пречистване на отпадните води;
- Засилен контрол срещу "дивото къмпирание".

2.2. Максимално запазване на микроклиматичните характеристики на района

2.2.1. Създаване условия за съхраняване на местния климат

Стратегия/Пакет от мерки

- Смякчаване последиците от засушаването чрез опазване на горските масиви, особено на буковите и тези в долините на реките и деретата.

2.3. Опазване на геоложките феномени и цялостния характер на релефа в парка

2.3.1. Разкриване и опазване на геоложките феномени в парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Задълбочаване проучването на геоложките феномени в парка;
- Обявяване на нови природни забележителности;
- Прилагане на нови, щадящи технологии при скалното катерене и алпинизма – прокарването на маршрути и обезопасяването им.

2.3.2. Опазване и поддържане характера на релефа

Стратегия/Пакет от мерки

- Извършване на рекултивация на нарушените терени;
- Ограничаване строителството на нови елементи на инженерната инфраструктура;
- Създаване на екологично чувствителни устройствени решения с отчитане на теренните особености.

III. Постигане на устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при развитие на онези видове поминък и традиционни ползвания, които са в хармония с природата и запазват социалното и културно устройство на общностите

3.1. Развитие на устойчиво горско стопанство, основано на многофункционално стопанисване на горите

3.1.1. Привеждане на устройството и стопанисването на горите в съответствие с тяхната консервационна значимост

Стратегия/Пакет от мерки

- Адекватна подготовка на горските служители и работници за стопанисване и ползване на горите в ЗТ;
- Изпълнение на мероприятията по горскодървесната растителност, предвидени в устройствения проект (УП) по ДГС към ПУ за държавните и недържавни гори, които са съобразени с режимите и статута на ПП;
- Въвеждане на щадящи технологии и дърводобивна техника;
- Провеждане на залесяванията и подпомагане на естественото възобновяване, съгласно УП по ДГС към ПУ;
- Въвеждане на дългосрочен екологичен мониторинг на горите;
- Оптимизиране на системата за охрана и контрол в горите;
- Подготовка на различните собственици на гори за работа в ЗТ.

3.2. Постигане на устойчиво ползване на ресурсите от стопански ценни диви животни и растения

3.2.1. Създаване на условия за устойчиво ползване на ресурсите от стопански ценни лечебни растения, горскоплодни видове и гъби

Стратегия/Пакет от мерки

- Подготовка на стабилна и достоверна база данни за оценка на ресурсите от лечебни растения, горскоплодни видове и гъби;
- Въвеждане на система за мониторинг на състоянието и запасите на консервационно значими и стопански ценни лечебни растения, горскоплодни видове и гъби;

- Оптимизиране на системата за охрана и контрол при ползване на ресурсите;
- Обучение на отговорните лица и ползвателите (събирачи и заготвители) в прилагане на нормативната база за управление и ползване на ресурсите от лечебни растения, горскоплодни видове и гъби;
- Насърчаване култивирането на лечебните растения от местната флора в прилежащите на парка територии и осигуряване на съответното обучение.

3.2.2. Създаване на условия за развитие на устойчиво ловно стопанство

Стратегия/Пакет от мерки

- Промяна на границите на ловните райони и предоставените ловни участъци, така че да обхващат територии само от ПП;
- Въвеждане на подобрена методика за таксация на дивеча;
- Повишаване културата на местните ловци за ползване на дивечовите ресурси;
- Спазване на законовите, общите и специфични режими за територията на ПП и за зоните с висока биологична активност;
- Запознаване на ловните дружинки с границите и специфичните режими на зоните с висока биологична значимост.

3.3. Развитие на устойчиво природосъобразно земеделие и животновъдство при възстановяване и развитие на характерния за територията генофонд

3.3.1. Привеждане на стопанисването на земеделските земи в парка в съответствие с тяхната консервационна значимост

Стратегия/Пакет от мерки

- Проучване на биологичното разнообразие в поземлените територии;
- Стимулиране на фермерите в парка за използване на природосъобразни методи и технологии;
- Подобряване на информационната обезпеченост на сектора;
- Въвеждане на ефикасна охрана в земеделските земи.

3.3.2. Подпомагане възстановяването на местни породи и сортове

Стратегия/Пакет от мерки

- Оценка на възможностите за възстановяване и развитие на местни породи и сортове и създаване на демонстрационни ферми в прилежащите на парка територии;
- Намаляване на опасностите от епизоотии и генетично замърсяване.

3.3.3. Споделяне на икономическите ползи и отговорностите с местните общности

Стратегия/Пакет от мерки

- Създаване на пазар за качествени, екологично чисти биологични продукти, произведени на територията на парка или в околпарковата територия.

3.4. Развитие на природосъобразен туризъм и рекреационна дейност при включване на местните общности

3.4.1. Създаване на подходящи условия за развитие на природосъобразни форми на туризма

Стратегия/Пакет от мерки

- Подобряване на парковата инфраструктура;
- Адаптиране на сградния фонд към съвременните изисквания и в синхрон с европейските стандарти;
- Стимулиране развитието на туристическата инфраструктура в населените места;
- Съдействие на местни и външни туроператори за създаване на специализирани туристически продукти;
- Въвеждане на специфични правила и норми за промоция и маркетинг на туристическия продукт, в съответствие с конзервационната значимост на територията;
- Въвеждане на стандарти за дизайн на туристическите съоръжения и правила за функциониране на туристическия бизнес;
- Включване в туристическите маршрути на обекти на културното и природно наследство в парка;
- Идентифициране на местата за специализиран туризъм и оценка на туристическия им потенциал;
- Въвеждане на мониторинг на посетителския поток и въздействието му върху приоритетни конзервационни елементи от парковата територия.

3.4.2. Създаване на условия за привличане на туристи във вътрешността на парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Съдействие на местното население за развитието на селския туризъм и екотуризма;
- Обновление и допълнение на системата от туристически обозначения;
- Създаване на партньорства с известни туристически фирми за формиране на общи туристически пакети и техния маркетинг.

3.4.3. Въвличане на местните общности в развитието на туризма и споделяне на икономическите ползи

Стратегия/Пакет от мерки

- Подпомагане на местните туристически инициативи;
- Определяне на правила за практически и финансов принос на ТА (туристическите агенции) и ТО (туроператорите) към опазването на ЗТ;
- Създаване на механизми за интегриране на управленските цели на парка в общинските стратегии за развитие на туризма;
- Създаване на комплексни обслужващи центрове на Лакатник и района на Горския дом;
- Създаване на музей на минното дело – изоставена галерия от бивши мини "Медна";
- Създаване на атрактивни форми и услуги – екстремни спортове и развлечения, нетрадиционни услуги – организиране на пикници, комплексни услуги и др.

3.5. Развитие на устойчива преработваща промишленост и повишаване стойността на местния продукт

3.5.1. Подпомагане на местни предприемачески инициативи, основани на преработка на местни суровини и възвръщане на традиционни занаяти

Стратегия/Пакет от мерки

- Подпомагане създаване на браншови организации;
- Съдействие в изготвянето на проекти за привличане на средства;
- Съдействие за подготовка на предприемачите;
- Съдействие за създаване на малки предприятия за преработка на горски продукти в околпарковата територия;
- Подпомагане на изследвания, свързани с развитието на местни предприятия, базирани на преработка на местни суровини в околпарковата територия.

IV. Съхраняване на местната материална и духовна култура и антропогенни елементи на ландшафта с традиционен характер, допринасящи за идентичността на територията:

4.1. Дългосрочно опазване на културното наследство и местните традиции

4.1.1. Проучване, опазване и експониране на КН

Стратегия/Пакет от мерки

- Продължаване проучването и картирането на недвижимите паметници на културата в парка и определяне на охранныте им зони;
- Създаване на проект за експонирането на КН и включване в познавателни маршрути;
- Създаване на подходящи форми за експониране на празнично-ритуалната система и местен бит;
- Създаване на ефективна охрана на недвижимите паметници на културата.

4.2. Опазване и подобряване качествата на антропогенните елементи на ландшафта с традиционен характер

Стратегия/Пакет от мерки

- Саниране и подходящо устройство на крайселищните ландшафти и териториите около съществуващите кошари в парка и прилежащите територии;
- Проучване и възстановяване на типични местни архитектурни форми – огради, кошари, чешми и др. елементи на ландшафтната архитектура;
- Привеждане устройството на инфраструктурата и съоръженията в парка в съответствие с консервационната значимост на територията и нейните елементи.

V. Развитие на научни, образователни и интерпретационни дейности, спомагащи за дългосрочния просперитет на местното население и неговото екологично възпитание

5.1. Превръщане на парка във фокус на научни изследвания за разкриване на потенциалната му стойност и осигуряване на устойчиво развитие на територията

5.1.1. Създаване на условия за развитие на научни дейности в парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Развитие на база за експресни анализи и лабораторни изследвания и на база за престой на научни експедиции;
- Създаване на научен съвет към парка;
- Привличане на научни институти и ВУЗ, и включване на студенти и ученици за работа по приоритетни направления на устойчивото развитие.

5.2. Постигане на висока информираност на широката общественост за конзервационната значимост на територията и дълбоко разбиране на нейните аспекти

5.2.1. Развитие на системата за информация за парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Създаване на ефективна система за информация за парка и дейността на ДПП;
- Усъвършенстване на системата от знаци и указателни табели за конзервационните елементи на територията;
- Създаване на "горещ" телефон, с единна връзка между ДПП, ДГС, РДГ, РИОСВ, Общински и Областни администрации, Кметствата, ПСС, Базис в Балкана, делтапланиристи, алпинисти и спелеолози за адекватно и бързо реагиране по възникнали проблеми и за съгласувани действия на територията на ПП.

5.2.2. Развитие на системата за интерпретация

Стратегия/Пакет от мерки

- Разработка на интерпретационни програми, свързани с най-значимите аспекти на територията;
- Повишаване на интерпретационните умения на служителите в парковата администрация и рейнджърите към РИОСВ;
- Развитие на материалната база за интерпретация в парка.

VI. Институционално развитие и формиране на широка обществена подкрепа за постигане целите на управлението

6.1. Усъвършенстване на управлението

6.1.1. Усъвършенстване на структурата и материалната обеспеченост на ДПП

Стратегия/Пакет от мерки

- Допълване на щата в съответствие със задачите, поставени в Плана за управление и нуждите на територията;
- Повишаване на капацитета на човешкия ресурс;
- Оптимизиране на организационната схема и вътрешните комуникации;
- Усъвършенстване на материално-техническата база;
- Усъвършенстване на информационното обезпечаване.

6.1.2. Постигане на по-добра координация с основните участници в управлението на територията

Стратегия/Пакет от мерки

- Създаване на общински форуми;
- Оптимизиране състава и дейността на консултативния съвет или създаване на алтернативен Научен съвет;
- Интеграция на ПУ в местните планове, програми и стратегии;
- Създаване на "горещ" телефон, широко прокламиран.

6.2. Постигане на дълготрайна подкрепа на местните общности за реализиране на управленските цели

6.2.1. Въвличане на местните общности в управлението на парка

Стратегия/Пакет от мерки

- Създаване на корпус от доброволци;
- Създаване на система от поощрения;
- Развитие на клубове "Приятели на ПП "Врачански Балкан";
- Създаване на механизми за споделяне на ползите и отговорностите с местните общности.

6.3. Постигане на дълготрайна подкрепа на ключови партньори за целите на консервацията и устойчивото развитие на територията

6.3.1. Изграждане на трайни връзки с ключови партньори, основани на взаимната изгода

Стратегия/Пакет от мерки

- Популяризиране на парка в регионалните, националните и международни медии;
- Развитие на партньорства с местните власти и други отговорни институции за опазване и развитие на територията;
- Създаване на бизнес-партньорства в туризма на локално, национално и международно ниво;
- Разработване на програми за работа с медиите;
- Създаване на партньорства с научни институти за работа по различни направления;
- Развитие на партньорства с други паркове от страната и чужбина за споделяне на управленски опит;
- Активно членство в Асоциацията на парковете в България, БААТ и БАСЕТ.

ЧАСТ 3: ЗОНИРАНЕ, РЕЖИМИ, УСЛОВИЯ, НОРМИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ

3.1. ПРИНЦИПИ НА ЗОНИРАНЕТО

Определянето и регламентирането на функционалното предназначение на парковите зони е основното средство за постигане на:

- дългосрочните и оперативни управленски цели;
- преодоляване и ограничаване на въздействието на заплахите;
- насочване на различните видове дейности;
- максимално информиране и образование на посетителите, за очакваното от тях поведение или действия в парка;
- възможност за гъвкавост при вземане на управленски решения.

Зоните се определят на база извършената оценка за конзервационната значимост и съществуващата функционална структура на територията.

Зонирането на територията е съобразено с ограниченията, които се налагат от ЗЗТ и действащите заповеди за обявяване и прекатегоризация на парка, както и други нормативни документи, имащи отношение към териториите.

Отчита съхранената естествена природа и нарушенията, които са я променили и антропогенизирали.

При определяне на зоните в максимална степен са спазени изискванията на чл.31 и 32 от ЗЗТ.

На базата на законовия статут и предназначение на територията, характеристиката на абиотичните и биотични фактори, социално-икономическата характеристика и екологическа оценка, на принципа на степенуване на функции – защита-опазване-възстановяване-обслужване-обитаване-ползване, за ПП "Врачански Балкан" са предложени, картирани и описани **седем зони**:

- I. Зона резерват**
- II. Зона за опазване на биологичното разнообразие, характерните ландшафти и обектите на културното наследство**
- III. Зона с водоохранни функции**
- IV. Зона за техническа и биологическа рекултивация**
- V. Зона туризъм**
- VI. Зона сгради и съоръжения**
- VII. Зона за устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси**

I-ва, V-та и VI-та зони са обособени съгласно ЗЗТ, чл.19, 1, а останалите четири - в съответствие със специфичните условия в ПП.

За всяка зона е посочена целта на нейното управление, предназначение, режимите по отношение на ползването на ресурсите, извършване на строителна дейност, достъп и натоварване от посетители, образователни и научни дейности и др. със съответни условия, норми и препоръки, отнасящи се до посочените дейности.

Границите на зоните следват границите на кадастралното деление - отдели и подотдели или естествени теренни форми и линейни обекти - пътища, ел.проводи.

Специфичните зони се характеризират с площно-линейно-точкова структура, определена от вида на съоръженията и техните сервитути.

3.2. РЕЖИМИ, НОРМИ И ПРЕПОРЪКИ ВАЛИДНИ ЗА ЦЕЛИЯ ПАРК

Режимите, нормите и препоръките в обособените зони са определени въз основа на анализите и оценката за конзервационната значимост на територията. Те включват забраните, посочени в чл.31 от ЗЗТ, заповедите за обявяване и прекатегоризация, други действащи закони и нормативни документи, непротиворечащи на статута на

територията. Формулирани са и допълнителни ограничения, условия, норми и препоръки, които да действат през десетгодишния период на ПУ.

Основните поддържащи и възстановителни дейности са свързани с опазване на типичните естествени съобщества и местообитания, уникалния ландшафт, застрашените видове и генетичните им ресурси.

3.2.1. СЪГЛАСНО ЧЛ. 31 ОТ ЗЗТ В ПРИРОДНИТЕ ПАРКОВЕ СЕ ЗАБРАНЯВАТ:

3.2.1.1. Извеждане на голи сечи във високостъблени гори, с изключение на тополовите, а в издънкови гори - с площ по-голяма от 3 хектара;

3.2.1.2. Внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове;

3.2.1.3. Паша на кози, освен на определените за това места;

3.2.1.4. Събиране на вкаменелости и минерали, увреждане на скални образувания;

3.2.1.5. Замърсяване на водите и терените с битови, промишлени и други отпадъци;

3.2.1.6. Бивакуване и палене на огън извън определените места;

3.2.1.7. Добив на полезни изкопаеми по открит способ;

3.2.1.8. Добив и първична преработка (обогатяване) на метални полезни изкопаеми чрез прилагане на химически и химико-бактериологични методи и цианиди;

3.2.1.9. Дейности и строителство, които не са разрешени със заповедта за обявяване на парка, плана за управление на парка и устройствените и технически планове и проекти;

3.2.1.10. Събиране на редки, ендемични, реликтни и защитени видове, освен за научни цели;

3.2.1.11. Други дейности, определени със заповедта за обявяване на защитената територия и с плана за управление.

3.2.2. СЪГЛАСНО ЗАПОВЕДИ ЗА ОБЯВЯВАНЕ И ПРЕКАТЕГОРИЗАЦИЯ, КОИТО СА В СИЛА:

□ Заповед №1449/21.12.1989 г. на КОПС при МС за обявяване на НП "Врачански Балкан";

□ Заповед РД-934/22.07.2003 г., на МОСВ за прекатегоризация на Народен парк "Врачански Балкан" в Природен парк "Врачански Балкан";

В границите на Природен парк "Врачански Балкан" се забранява:

3.2.2.1. Паркиране на моторни превозни средства, къмпирание и палене на огън извън определените за това места;

3.2.2.2. Късане и изкореняване на цветя и храсти;

3.2.2.3. Събиране на билки и плодове за стопански цели без писмено разрешение от стопаните на парка;

3.2.2.4. Паша на домашни животни и ловуване извън определените с устройствения проект райони;

3.2.2.5. Разкриване на кариери;

3.2.2.6. Замърсяване на водите и земите с битови, промишлени и други отпадъци.

На територията на ПП се прилагат и режимите и ограниченията съгласно Закона за биологичното разнообразие, Закона за горите, Закона за устройство на територията, Закона за лова и опазване на дивеча, Закона за водите, Закона за лечебните растения, Закона за туризма, Закона за културното наследство, Закона за рибарството и аквакултурите и др. специални и общи закони.

3.2.3. ДОПЪЛНИТЕЛНИ ОГРАНИЧЕНИЯ И ЗАБРАНИ НА ОСНОВАНИЕ ЧЛ. 31, Т. 12 ОТ ЗЗТ ЗА ПЕРИОДА НА ДЕЙСТВИЕ НА ПУ

3.2.3.1. Строителство на нови пътища, с изключение на строителство на горски пътища;

3.2.3.2. Функциониране на предприятия, хотели и други обекти със стопанска дейност, които към 01.01.2013 г. нямат изградени и въведени в експлоатация пречиствателни съоръжения за отпадни газове и/или пречиствателни станции за отпадъчни води с доказан ефект на пречистване;

3.2.3.3. Изграждането на фотоволтаични съоръжения, с изключение на такива върху съществуващи сгради, съоръжения и дворни места;

3.2.3.4. Строителство, извеждане на сечи, паша и унищожаване на подлеса в радиус от 300м около гнезда на грабливи птици: Скален орел (*A. chrysaetos*), Малък креслив орел (*A. pomarina*), Малък орел (*H. pennatus*), Орел змияр (*C. gallicus*), Голям ястреб (*A. gentilis*), Малък ястреб (*A. nisus*), Белоопашат мишелов (*B. rufinus*), Осояд (*P. apivorus*), Сокол орко (*F. subbuteo*), Уралска улулица (*S. uralensis*) и черен щъркел, установени в резултат на изпълнението на проект за картиране на гнездата;

3.2.3.5. Всякаква стопанска дейност, нарушаваща спокойствието през гнездовия период (**март-юли**) на територия с радиус 300 до 500м около гнездата на горепосочените грабливи птици и черен щъркел;

3.2.3.6. Изсичане на хралупести и умиращи дървета в гнездовите райони на хралупестогнездещи птици и оставяне до 10% от дърветата при извеждане на 100% - ви санитарни сечи;

3.2.3.7. Движение на моторни превозни средства, включително организиране на мотоциклетни и автомобилни състезания, извън съществуващата пътна мрежа, горски и земеделски черни пътища;

3.2.3.8. Залесяване с иглолистни видове, като се допуска по изключение участие на черен и бял бор на каменливи и ерозирани терени;

3.2.3.9. Отсичането на единични или групи дървета край чешми и извори, в радиус от 50м около тях;

3.2.3.10. Употреба на препарати за растителна защита и наторяване, съдържащи вещества, по смисъла на §1.т. 54 от допълнителните разпоредби към ЗООС;

3.2.3.11. Изземане, събиране и превозване на торф, мъртва горска постилка и чим, освен при изпълнение на дейности предвидени в плана за управление и съответните устройствени и технически проекти.

3.2.4. УСЛОВИЯ

3.2.4.1. При възникнала необходимост (стихийни бедствия, пожари, каламитети и др.), да се набележат мерки, гарантиращи опазване и поддържане естественото състояние и биологичния потенциал на горите от бук и зимен дъб и на дъбово-габъррови гори;

3.2.4.2. При възобновяване на горите в парка, да се разчита максимално на естествения възобновителен потенциал;

3.2.4.3. При стопанисване и ползване на високостъблени дъбови и букови гори в парка да се прилагат доказани от практиката сечи с дълъг възобновителен период за създаване на сложна разновъзрастна структура;

3.2.4.4. Противопожарни съоръжения се изграждат по утвърден проект за противопожарно устройство. До изготвянето на проекта (за земеделските територии) - по годишен план на ДПП и ДГС, съгласуван с НСПАБ и др. отговорни институции;

3.2.4.5. Прокарването на нови горски пътища да се съобрази с находищата на консервационно значими видове, ако в съответния район има установени такива.

3.2.5. НОРМИ

3.2.5.1. При ползване на дървесина при извършване на поддържащи и стопански дейности в горите или при аварийни ситуации се оставя не по-малко от 5% от засегнатата дървесна маса, която да се разхвърля успоредно по посока на хоризонталите;

3.2.5.2. Допустима височина на сградите при ново строителство - застрояване със средна височина до 10 м кота "било".

3.2.6. ПРЕПОРЪКИ

3.2.6.1. При извършване на строителство и реконструкция да се използват естествени материали - камък и дърво;

3.2.6.2. При реконструкция на ел.проводи, прокарване на нови линейни елементи на електропреносната и електроразпределителната мрежа при възможност да се премине към подземно (кабелно) полагане;

3.2.6.3. Преди извършване на всякакъв вид строителство да се изгради инженерната инфраструктура за обекта;

3.2.6.4. За избягване повреждането на дърветата край пътищата при извоза на трупи се препоръчва използване на обезопасяващи приспособления;

3.2.6.5. Проектите за научни изследвания и мониторинг на абиотичните и биотични фактори, както и техните отчети, да се представят в ДПП.

Приложена е карта на функционалното зонироване, като в описването на всяка зона е посочен нейният цвят (контур, сигнатура) на изображение.

Към всяка зона в приложение са дадени списъци на кадастралните единици, тяхното териториално и административно разположение.

ПАПКА

19. Карта на проектното функционално зонироване – М 1:25 000

3.3. ОПИСАНИЕ НА ЗОНИТЕ

I. ЗОНА РЕЗЕРВАТ

площ – 1965,0 ха (6,8% от общата площ на парка)

I.1. ТЕРИТОРИЯ НА РЕЗЕРВАТ "ВРАЧАНСКИ КАРСТ" И ТАНГИРАЦИ ДО НЕГО ТЕРИТОРИИ НА СЕВЕРОЗАПАД И ЮГ - площ 1964,1 ха

(Изобразена е с червен цвят на картата)

Площ:

- Действителна картна площ на Р "Врачански карст" по цифров модел – **1466,5 ха**, в т.ч. ГТ – **1449,9 ха**, Зем. Т – **16,6 ха**;
- Тангираци територии в северозападна и южна посока, преобладаващи скални комплекси - **497,6 ха**, в т.ч. - ГТ – **450,0 ха**, Зем.Т - **47,6 ха**.

Собственост:

Изключителна държавна, държавна и общинска.

Функции:

Съгласно категоризацията на Международния съюз за защита на природата (IUCN) резерватът се отнася към I категория – **строг резерват**.

Предназначение на зоната:

Да запази живописния и типичен за тези места карстов терен с разнообразни геоморфоложки образувания, уникална пещерна фауна, богато растително разнообразие и консервационно значими растителни видове.

Местоположение и описание на територията:

Заема североизточната част на ПП. Главно северни скалисти склонове в района на Базовски и Стрешерски дялове. Почти непрекъснат скален венец с посока северозапад – югоизток, който се разсича почти по средата от ждрелото Вратцата, р. Лева и преминаващото шосе за с. Згориград и Леденика. Следва успоредно североизточната граница на парка. Попада изцяло във Врачанска област; община Враца; землища на кв. Бистрец, гр. Враца, с. Згориград и с. Паволче. Обхваща горски и земеделски територии.

Елементи на релефа (от север на юг)

Върхове: Равния връх, Крънъов връх, Биволарски вр., Ярловия вр., Смайлов вр., Тошина могила, Генова могила, Бабка, Качуля.

Долове: Манастирски, Суходол, Дълбоката падина, Карамечова падина, Воеводин дол, Медковски дол, Мишковски дол, Манастирски дол, Крушовски дол.

Местности: Балкана, Змейови дупки, Черните дупки, Разпадина, Равнището, Варта, Вратцата, Голямата Ибова поляна, Младеново, Таушаница, Курдовица, Димитрови ливади, Лесковско кладенче.

Пещери: Змейова дупка, Кози трап, Пукоя.

Водопади: Скакля, Горен и Долен водопад на Манастирски дол, Шопката.

Елементи от други зони:

- **III - каптаж** – 1 бр.;
- **IV - ерозиран терени** – югоизточна част (изобразени с щрих на картата);
- **V - маршрути, пътеки:** преминаващи - № 3,11,6,7,9; №1i (интерпретативен); 1 бр. **заслон** – до границата;
- **VI - трасе на водопровод** – 2 бр. преминаващи през резервата от кп. Медковец и кп. Манастирски дол за водоснабдяването на гр. Враца; 1 бр. преминаващ в основата на резервата над с. Бели извор и кв. Бистрец;

➤ **електропровод** – 1 бр. ЕЛП 20kw през резервата от кв. Бистрец към Леденика; 1 бр. ЕЛП 20kw през прохода Вратцата по посока с.Згориград, който частично "захапва" част от територията; 1 бр. ЕЛП 20kw покрай м. "Курдовица", който захранва Околчица.

Граници:

Най-южната точка е при пресичане на полски път с ел. провода на юг от бившата каменна кариера над с. Паволче, тангира полския път, като заобикаля частните имоти, след пресичане на Крушовски дол, тръгва по него, пресича земеделски земи в **северозападна** посока над скален венец до вр. Качуля. Следва горната граница на гората, покрай частни имоти, по полски път, през м. "Лесковец", прехвърля било и тръгва по дерето в **северозападна** посока – по Чукарски дол на **североизток**, следва горната граница на гората, заобикаля Мишкова падина, пресича Медковски дол към Марков камък, Старата мандра, Патлейна, навлиза в ГТ, подсича скалите **от запад**, продължава по дере до Воеводин дол в **северна** посока до ждрелото Вратцата. **Продължава от другата страна на ждрелото**, заобикаля по северния ръб скалния венец на Вратцата, стига до Тошина могила и продължава на **север**, пресичайки ГТ до Смайлов връх, м. "Костова ливада" и пътеката в **западна** посока. По билото достига Биволарски връх и оттам в **северна посока** до ливадата в м. "Змейови дупки". Продължава на **северозапад** през м. "Балкана", пресича земеделски територии при Сипо и в **североизточна** посока по дола под Равния връх върви на изток, минава над частните имоти и манастир Св. Иван Пусти, над Драганова падина, следва крайнината на гората и скалния масив до подножието на планината до дол Суходол; по Славов дол, по пътеката до било Равнишето и по него до било м. "Варта", след което следва подножието на скалния масив над Буков дол и пътеката за гр. Враца, достига ждрелото Вратцата. Пресича шосето първо в източна, а после в югоизточна посока до бившата кариера край с. Паволче, заобикаля я от запад и стига до южната точка.

Режими за I зона:

❖ **Забрани:**

В резервата се забраняват всякакви дейности с изключение на предвиденото по Чл. 17 от ЗЗТ

❖ **Условия и действия:**

1. Изработва се самостоятелен план за управление на Резервата;
2. До промяна площта на резервата, за териториите, предложени за отпадане се запазва резерватния режим;
3. За елементите от другите зони, при необходимост се допускат само поддържащи и ремонтни дейности, след съгласуване, предписание и контрол от МОСВ;
4. Да се поддържа ясна маркировката на границите на резервата и информационните табла;
5. Да се поставят символични огради на подходите.

❖ **Норми:**

1. Разстоянията между информационните табели да бъде от 0,5 до 1,5 км., в зависимост от релефа и честотата на смяната на посоката на движение.

Приложения I

- (I.1.1.) Територия на резерват "ВРАЧАНСКИ КАРСТ" – съществуващо положение
 (I.1.2.) Тангираци територии в северозападна и южна посока, преобладаващи скални комплекси - 497,6 ха, в т.ч. - ГТ – 450,0 ха, Зем.Т - 47,6 ха.

Приложение I

- Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии**
 (I.1.3.) Предложение за промяна на територията на резерват "ВРАЧАНСКИ КАРСТ"
 (I.1.4.) Резерват „ВРАЧАНСКИ КАРСТ” – списък с отразени промени

1.2. ТЕРИТОРИЯ НА ПЕЩЕРА "ТЕМНАТА ДУПКА"

(Изобразена е с червен цвят на картата)

Законов статут:

Природна забележителност

Площ:

Действителна картна площ по цифров модел – **0,9 ха**

Собственост:

Държавна публична

Функции:

Строга защита

Предназначение:

Да запази най-богатата пещерна фауна в България (94 вида, в т.ч. 17 троглобионта), както и едно от най-големите находища на калцитни и арагонитови кристали. В тази връзка има предложение за обявяването и за резерват.

Местоположение и описание на територията:

Гара Лакатник, Софийска обл.

Н. м. в. 390 м. Дължина над 7000 м. Денивелация +33/-21 м

Коорд.: Е 23° 23' 10,6" N 43° 05' 19,9" * Е 23° 23' 28,3" N 43° 05' 22,9"

Водна пещера край гара Лакатник. Намира се СЗ от гарата, на левия бряг на р. Искър на 27 м над нейното ниво в стената на скален венец, ЮИ склон на Козница планина. Образувана в тъмни среднотриаски варовици (ладин) на Милановската синклинала.

На територията на ДГС "Своге" – отд.122/8, землище Миланово.

Елементи от други зони:

III – водохващане и водопровод

Режими:

❖ Забрани:

1. Забраняват се всякакви дейности с изключение на предвиденото по чл. 17 от ЗЗТ.

❖ Условия и действия:

1. Действа ЗЗТ, ЗБР;
2. Допуска се изграждане на съоръжения за ограничаване на свободния достъп на хора;
3. За елементите от другите зони, при необходимост се допускат само поддържащи и ремонтни дейности, след съгласуване с МОСВ.

❖ Норми:

1. При посещение групите да бъдат до 15 човека, с водач;
2. Движението да става само по означения маршрут.

Приложение I

Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии (1.2.) Територия, предложена за промяна на статута на ПЗ "Темната дупка" в резерват

II. ЗОНА ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ, ХАРАКТЕРНИТЕ ЛАНДШАФТИ И ОБЕКТите НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

(Изобразена е със зелен цвят на картата)

Обща площ: 9 171,0 ха (31,8% от общата площ на парка)

Тя включва:

II. 1. ТЕРИТОРИИ СЪС СТАТУТ НА ЗАЩИТА – ПЗ и ЗМ по ЗЗТ

II.2. ТЕРИТОРИИ С ВИСОКА КОНСЕРВАЦИОННА ЗНАЧИМОСТ ЗА ФЛОРА, ФАУНА И МИКОТА

II.3. ТЕРИТОРИИ НА ОБЕКТИ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО – по ЗКН

Предназначение на зоната:

- ✓ Да опазва състоянието и процесите в естествените местообитания, съобщества и характерни ландшафти;
- ✓ Да спомага за подобряване структурата, растежа и продуктивността на горите;
- ✓ Да спомага съхраняване, опазване и поддържане на естествените популации и местообитания на консервационно значими редки, застрашени и ендемични растителни, гъбни и животински видове;
- ✓ Да съхрани обектите на КН.

II. 1. ТЕРИТОРИИ СЪС СТАТУТ НА ЗАЩИТА – ПЗ и ЗМ по ЗЗТ

(Изобразена е с тъмно зелен цвят на картата)

Общата площ на териториите е 1462,9 ха (5,08% от общата площ на парка).

В тази зона влизат териториите на съществуващите природни забележителности и защитени местности – общо 9 бр., в т.ч. ПЗ – 4 бр. и ЗМ – 5 бр., като са включени и 4 бр. пещери:

1.1. ПЗ "ЛЕДЕНИКА"

Площ: поцифров модел - 96,5 ха

Цел на защита: запазване на характерни пещерни образувания и местообитание на богата и характерна пещерна фауна (53 вида животни, между които 10 троглобионти и стигобионти).

Собственост: държавна публична

Местоположение и описание на територията: Северозападен Стрешерски дял, на 16 км. от гр. Враца. На територията на ДГС "Враца", землище Враца.

Елементи от други зони: от V зона – посещение от туристи; VI зона – благоустроена и ел. съоръжения, провеждане на масови мероприятия – антропогенно натоварена.

Специфичен режим:

➤ Ограничителен режим на достъп - с екскурзовод на групи и провеждане на концерти.

Препоръки:

➤ При провеждане на масови мероприятия засилен контрол от страна на ДПП, ДГС и РИОСВ и по възможност преместването им на друго място в парка;

➤ Широка разяснителна дейност и информация за поведение в ПЗ.

ПЗ "ВРАТЦАТА"

Площ: 2,0 ха.

Цел на защита: запазване на характерен скален ландшафт и местообитание на скалолюбиви птици, находища на консервационно значими видове висши растения, историческа крепост от Второто Българско царство.

Собственост: държавна публична, изключителна държавна.

Местоположение и описание на територията:

Ждрело на р. Лева. На 2 км. южно от гр. Враца по пътя за с. Згориград и Леденика. Естествени скални образувания. Най-високи (над 400 м) отвесни варовикови скали на Балканския полуостров, а за тази надморска височина и в Европа.

На територията на ДГС "Враца", землище Враца. Останки от средновековна крепост Вратица X-XII век.

Елементи от други зони:

➤ от V зона – алпийски катерачен обект, над 140 трасирани алпийски маршрути. През нея преминава шосето за с. Згориград, Леденика и х. Пършевица.

Специфичен режим:

➤ Ограничителен режим на достъп до скалите - само от членове на клубове регистрирани в БФКА, техните чуждестранни гости и тренировъчни и спасителни акции на ПСС.

Препоръки:

- Ограничаване скоростта на движение на МПС, в участъка на ПЗ;
- Периодично обрешване на отломки от скалите за обезопасяване на шосето.

Приложение I

Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии (II.1.2.1) Предложение за разширение на ПЗ "Вратцата"

1.3. ПЗ "РИТЛИТЕ"

Законов статут: обявен за защитен природен обект с национално значение

Площ: по цифров модел – **123,1 ха.**

Цел на защита: запазване на уникални скални образувания – четири почти успоредни отвесни скални стени, с дължина до 200 м.

Собственост: държавна публична, частна.

Местоположение и описание на територията:

Скални образувания на левия бряг на р. Искър, над с. Лютиброд. Останки от древно селище Коринтград (Коритенград) – ранно-християнска трикорабна базилика – V-VI век, църква „Св. Георги“ – X-XII век.

На територията на ДГС „Мездра“, землището на с. Лютиброд.

Елементи от други зони: тангира с ЖП линия.

Препоръки:

- Засилен контрол по време на масови чествания.

1.4. ПЗ "НОВАТА ПЕЩЕРА"

Площ: по цифров модел – **0,5 ха.**

Цел на защита: запазване на характерни пещерни образувания.

Собственост: държавна публична.

Местоположение и описание на територията:

Пещера на територията на ДГС "Мездра" (отд. 95/г, д), землището на с. Лютиброд, западно от „Ритлите“, в Черепишките скали.

1.5. ЗМ "ПАДИНИТЕ"- прекатегоризирана буферна зона на Р „Врачански карст“ и територии тангиращи в резервата

Площ - 774,4 ха, в т.ч.:

➤ по цифров модел на ЗМ "Падините" – 679,7ха, от които 20,4 ха са в резерватната зона (зона I.1) – територията в зоната е **659,3 ха**

➤ територии, необхванати от ЗМ "Падините", но тангиращи в Р "Врачански карст", играят ролята на буфер към резервата – **115,1 ха.**

Цел на защита: да смекчи и ограничи достъпа до резервата, както и негативното антропогенно влияние.

Собственост: държавна публична, общинска и частна.

Местоположение и описание на територията: Територии от ДГС "Враца". Ивица, която обгръща резервата от североизток по цялото му протежение и от югозапад на северните територии на резервата.

Местности: Бачището, Боровица, Равнището, Костова ливада, Първа ливада, Кръстиля.

Елементи от други зони:

- **V - маршрути, пътеки:** преминаващи - № 3,11,6,7,9,8; 3i, 1i;
- **VI - трасе на водопровод:** 2 бр. преминаващи през резервата от кп. Медковец и кп. Манастирски дол за водоснабдяването на гр. Враца; 1бр. преминаващ в основата на резервата над с.Бели извор и кв.Бистрец;
- **електропровод** – 1 бр. ЕЛП 20kw през резервата от кв. Бистрец към Леденика; 1 бр. ЕЛП 20kw през прохода Вратцата по посока с.Згориград, който частично "захапва" част от територията; 1 бр. ЕЛП 20kw покрай м. "Курдовица", който захранва Околчица.

Приложение I

Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии (II.1.5.1) Предложение за промяна на ЗМ "Падините"

1.6. ЗМ "ВОЛА"

Законов статут: защитен природен обект с национално значение.

Площ: по цифров модел – **96,2 ха.**

Цел на защита: запазване на характерен ландшафт и опазване лобното място на поета – революционер Христо Ботев.

Собственост: държавна публична, общинска.

Местоположение и описание на територията: Територии от ДГС "Враца", землище на с. Челопек. На 2 км. югозападно от вр. Околчица. Лобно място на Христо Ботев. Падина заобиколена от върховете Камарата, Купена и Дългия зъбер.

Местности: Йолковица.

Елементи от други зони:

V - маршрути, пътеки: преминаващи - 13, 14, 9, паметна плоча, традиционно място за поклонение.

1.7. ЗМ "ВЕЖДАТА"

Площ: по цифров модел – **59,7 ха.**

Цел на защита: опазване на находище (едно от двете за България) на растението Келереров центрантус (*Centranthus kelleri*), български ендемит и реликт, както и територия с характерен ландшафт (скален венец и сипеи), местообитание на скалолюбиви птици.

Собственост: държавна публична, частна.

Местоположение и описание на територията: Територии от ДГС "Враца", землище на селата Паволче и Челопек. Скален венец с подвижни варовикови сипеи.

Местности: Веждата.

Специфичен режим:

забрана за:

- Паша и преминаване на домашни животни;
- Всякаква стопанска дейност.

1.8. ЗМ "БОРОВ КАМЪК"

Площ: по цифров модел – **160,0 ха.**

Цел на защита: опазване на вековна букова гора със семенен произход на карстов терен при голям наклон.

Собственост: държавна публична, частна.

Местоположение и описание на територията: Територии от ДГС "Враца", землище на с. Згориград. Изворите на р. Лева, водопад Боров камък, единствено естествено находище на черен бор във Врачански Балкан, вековна букова гора. Място свързано с историята на рудодобива – в началото на миналия век е основана рудничарската секция на миньорите от мина „Плакалница“.

Местности: Боров камък.

Елементи от други зони:

III – припокрива се със СОЗ „Згориград“ – 52,8 ха (отд. 105).

Специфичен режим:

➤ В припокритата територия действат режимите на двете зони.

1.9. ЗМ "ЛАКАТНИШКИ СКАЛИ"

Законов статут: обявена за защитен природен обект с национално значение

Площ: по цифров модел – **82,5 ха.**

Цел на защита: запазване на характерен ландшафт и скални образувания, пещери, скалолюбиви птици, прилепи, богата пещерна фауна, консервационно значими видове растения, в т.ч. и на единствената потвърдена през последните години популация на българския ендемит Велчево плюскавиче (*Silene velcevii*).

Собственост: държавна публична, частна.

Местоположение и описание на територията: Разположени са на левия бряг на р. Искър, между притоците и Оплетненска река и Пробойница, срещу гара Лакатник. Геологични хоризонтални пластове от червени триаски пясъчници и доломитизирани варовици – чудновати образувания, скални кули и венци. Територии от ДГС "Своге", землище на с. Миланово. Провежда се традиционно факелно шествие. „Люлка“ на българския алпинизъм. Силен антропогенен натиск.

Местности: Лакатнишки скали, Градището.

Пещери: Темната дупка, Ржишката пещера.

Води: В подножието на скалите карстов извор Житолуб (1200 л/сек.) – един от най-големите в страната.

Елементи от други зони:

➤ **Зона V - маршрути, пътеки:** преминаващ - № 15, заслон „Орлово гнездо“, множество съвременни алпийски екипирани турове с различна степен на трудност.

Специфичен режим:

➤ Довършване и поддържане на инфраструктурата и обезопасяване на пътеките;
 ➤ Изготвяне на устройствен проект за развитие на катерачния район;
 ➤ Практикуване на пещерния и катерачен туризъм – само в системата на спортни федерации и национални спортни организации имащи издадена спортна лицензия съгласно чл.17 от ЗФВС с предмет на дейност: алпинизъм, скално катерене, спалеология, както и спасителни и учебни акции на Планинската спасителна служба.

Препоръки:

➤ Постепенна замяна на инвазивните видове, най-вече на айланта;
 ➤ Засилен контрол и охрана – създаване на център за обслужване и охрана, съвместно ДПП, кметство Лакатник, БФКА, БФСп и ПСС.

1.10. ПЕЩЕРА „ТОШОВА ДУПКА” (ТОШИНА ДУПКА, КАЛНА МЪТНИЦА, ИЗВОРНА)

Площ: по цифров модел – **21,4 ха.**

Цел на защита: Запазване на естествения характер, пещерна и водна фауна и прилепни колонии.

Собственост : общинска публична.

Местоположение и описание на територията:

С. Главаци, Врачанска обл.

Дължина 1302 м. Денивелация - 63 м

Коорд.: E 25° 02' 09,2" N 43° 14' 33,2"

Пещера в основата на СИ склон на Стрешерския дял на Врачанската планина.

Установени са 5 вида от 3 групи стигобионтни животни (*Cyclopoida*, *Acari*, *Colembolla*).

Фауната е представена от 18 вида безгръбначни, от които 7 троглобионти и стигобионти: мокриците *Sphaeromides bureschi*, *Trichoniscus anophthalmus*, *Vandeloniscellus bulgaricus* (*Isopoda*), стоножката *Typhloiulus bureschi* (*Diplopoda*), скрипята *Lithobius lakatnicensis* (*Chilopoda*) и бръмбара *Duvalius (Paraduvalius) beroni* (*Coleoptera*). В пещерата зимуват и се размножават големи колонии прилепи от видовете *Rhinolophus ferrumequinum*, *Myotis myotis*, *M. blythii*, *Miniopterus schreibersii*.

Разположена е в ДГС "Враца" - 44- "г", в землището на с. Главаци.

Специфичен режим:

Забрани за:

- Организиране на пещерни експедиции по време на зимуването (15 декември - 30 март) и размножаването (1 юни-30 юли) на прилепните колонии;
- Дейности в пещерата, които прекъсват достъпа на прилепи в нея или променят микроклимата;
- Използуването на пещерата за стопански цели (кошари, складове, мандри, ресторанти, гъбарници и др.).

Условие:

- Допуска се посещение от организирани прониквачни групи и индивидуални спелеолози регистрирани в БФСп.

1.11. ПЕЩЕРА „ЧЕРНИЯ ИЗВОР”

Площ: по цифров модел – **1,4 ха.**

Цел на защита: Запазване на естествения характер.

Собственост: юридическо лице.

Местоположение и описание на територията:

Село Главаци, обл. Враца.

Дължина 753 м. Денивелация + 12 м.

Уникална пещера, от която периодично блика "Черния извор", разположен на 500 м над "Белия извор" с денивелация от 60 м, източно от Мътнишкия манастир "Св. Никола". Той представлява висока, тясна пукнатина във венеца, със стоящо езеро на дъното ѝ. При пълноводие от него изтичат до 50 – 60 l/sec. под напор.

Пещерата се намира в скалите на отдел 51 – "1" на ДГС "Враца".

Специфичен режим:

Условие:

- Обектът е за посещения само от добре подготвени пещерняци.

1.12. ПЕЩЕРА "СЕРАПИОНОВАТА ПЕЩЕРА"

Площ: по цифров модел – **21,0 ха.**

Цел на защита: Запазване естествения облик на пещерата, пещерните образувания, безгръбначна пещерна фауна и защита на големи размножаващи се и зимуващи прилепни колонии.

Собственост: религиозна.

Местоположение и описание на територията:

Намира се в землището на с. Лютиброд, в скалните масиви между двата ж.п. тунела западно от Ритлите, в края на Ключни дол.

Географски координати: № 43.10078 Е 23.61417, 330 м н.в. Дължина: 129 м. Денивелация: - 32 м.

Името на пещерата произлиза от името на монаха *Серапион*, който в миналото е обитавал пещерата.

В пещерата са установени 20 вида безгръбначни животни, принадлежащи към категориите: троглоксени, троглофили и троглобионти. Седем вида прилепи (*Rhinolophus ferrumequinum*, *Rh. hipposideros*, *Myotis myotis*, *M. blythii*, *M. capaccinii*, *M. daubentonii*, *Miniopterus schreibersii*) зимуват и се размножават в пещерата, като числеността на колонииите достига до 4000 екз.

Разположена е в скалите на отдел 96 -"2" на ДГС "Мездра".

1.13. ПЕЩЕРА „ДЕДОВА ДУПКА”

Площ: по цифров модел **24,2 ха.**

Цел на защита: Запазване естествения облик на пещерата и пещерните образувания.

Собственост: религиозна.

Местоположение и описание на територията:

В землището на Лютиброд, над Ключни дол и Заград, западно от Ритлите. Пропастна пещера, в началото полегата зала 80/20/20 м, след нея 28м пропаст. Красиви образувания. Не отстъпва по качества на пещерата Змейова дупка.

Разположена е в отдел 96 -"а" на ДГС "Мездра".

Специфичен режим:**Забрани за:**

- Организиране на пещерни експедиции по време на зимуването (15 декември - 30 март) и размножаването (15 май - 30 юли) на прилепните колонии;
- Провеждането на спортна и учебно-тренировъчна дейност в пещерата и около нея;
- Дейности в пещерата, които прекъсват достъпа на прилепи в нея или променят микроклимата и;
- Използването на пещерата за стопански цели (кошари, складове, мандри, ресторанти, гъбарници и др.);
- Паленето на огън и факли, използването на входовете на пещерата за денуване или нощуване на селскостопански животни, провеждането на увеселителни мероприятия, бивакуването на хора.

Условие:

- Допуска се посещение от организирани прониквачни групи, индивидуални спелеолози регистрирани в БФСп и ПСС.

Приложения I (II. 1.)

ТЕРИТОРИИ СЪС СТАТУТ НА ЗАЩИТА – ПЗ и ЗМ по ЗЗТ

Приложение I

Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии (II.1.10.1 – 1.13.1.) Предложение за нови ПЗ – пещерите "Тошова дупка", "Черния извор", "Серапионовата пещера" и "Дедова дупка" – обща площ 68,0 ха.

II.2. ТЕРИТОРИИ С ВИСОКА КОНСЕРВАЦИОННА ЗНАЧИМОСТ ЗА ФЛОРА, ФАУНА И МИКОТА

(Изобразена е с ярко зелен цвят на картата)

Общата площ на териториите е 7688,4 ха, в т.ч. 1557,8 ха стари букови гори (26,7% от общата площ на парка).

В тази зона влизат следните територии:

2.1. „КАЛНА МЪТНИЦА – МАЛА КРЕЩА”

Площ: по цифров модел – **114,3 ха**, в т.ч. ГТ – 110,8 ха и Зем. Т – 3,5 ха.

Собственост: Държавна, общинска, частна, временно стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията: намира се в северозападната част на самата граница на парка. Обхваща горски територии от ДГС "Враца", ДГС "Берковица" и части от зем. територии на с. Главаци. Скалния венец на Мала креща и гори над изкуствени водоеми при бившата резиденция. Скалисти, горски и влажни местообитания. Тук се намира пещерата Тошова дупка.

Местности: Кална мътница, Падините, Мала креща, Барите.

Маршрути: отклонение тупик до резиденцията от шосето Враца – Вършец.

Граници:

На изток – поземлен фонд на с. Главаци;

На юг – граница между ДГС "Враца" и ДГС "Берковица", землищна граница между с. Главаци и с. Долно Озирово;

На запад – землищна граница между с. Стояново и с. Долно Озирово;

На север – границата на Природния парк.

Цел на защита: Ловно местообитание няколко колонии от пет вида подковониси прилепи (*Rhinolopus* spp. живеещи в 4 малки пещери), водолюбива птица, черен щъркел и видра. Значително биоразнообразие.

Елементи от други зони:

➤ От Зона III – водохващане и каптаж на извори Кална мътница.

2.2. „КРЕЩА - ГОБНУША”

Площ: по цифров модел – **391,0 ха**, в т.ч. ГТ – 284,2 ха и Зем. Т – 106,8 ха.

Собственост: Държавна, общинска, временно стопанисвано от общината и частна.

Местоположение и описание на територията: Намира се в северозападната част на парка, скален венец и водосбор на р. Гобнуша, над с. Долно Озирово. Пещерите - Езерото, Кръста-05, Дрънкална дупка, Дрънкалото 07, Каца пещера, Сураена дупка, Николова дупка и др. Има останки от римско кале. Скали и гори, територии от ДГС "Берковица" и земеделски територии от землището на с. Долно Озирово.

Местности: Ровината, Креща, вр. Калето, Сураини кукли, Пладнището, Джинджови локви, Мъртвината, Чичерта, р. Гобнуша.

Маршрути: преминава коларски път; № 5 (проектен).

Граници:

На изток: границата на отд. 318 – "д" и земеделски територии на м. "Котля";

На юг: м. "Освиови кукли" и границата на парка;

На запад: билото до вр. Калето и граница с отдел 310 от ДГС "Берковица";

На север: граница между ДГС "Берковица" и ДГС "Враца".

Цел на защита: Значимо биоразнообразие. Карстов район със скални образувания и пещери с уникална фауна. Хабитат 8310 и хабитат 91М0, включени в Приложение I на Директива 92/43 на ЕИО. Находища на орхидеи: пеперудоцветен салеп (*Orchis papilionacea*), бледен салеп (*Orchis pallens*), двулистна платантера (*Platanthera bifolia*). Участък от миграционен път за пойни, хищни и други видове птици. Има площадка за подхранване на белоглав лешояд, египетски лешояд и други мършоядни видове птици.

В района около м. "Сураини кукли" се предвижда в бъдеще да бъде изградена клетка за реинтродукция на белоглав лешояд. Дейностите, свързани с опазване на лешоядите, се изпълняват по международен проект от Дружество за защите на хищните птици (ДЗХП), съвместно с ДПП "Врачански Балкан", кметство на с. Долно Озирово и др.

Елементи от други зони:

- От Зона VI – ретранслатор, водопровод.

2.3. „КОТЛЯ”

Площ: по цифров модел – **318,3 ха**, в т.ч. ГТ – 277,1 ха и Зем. Т – 41,2 ха.

Собственост: Държавна, общинска, временно стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията: намира се в северозападната част на парка – ясно очертан и много мощен карстов масив, който от южната страна има голям скален венец (с обща дължина около 6км и височина на отвеса до около 130м), източно над с. Долно и Горно Озирово. Обхваща предимно отвесни скали, сипеи и нелесопригодни площи от ДГС "Берковица" и земеделски земи от землището на с. Горно Озирово. Пещери – Рогачица, Ямата, Въртопа и др.

Местности: Ключ, Котля, Сипо, Турлото, Ценова рудина, Лилков рът, Требежи, Долен и Горен сенокос.

Маршрути: № 5 (проектен).

Граници:

Източната граница: до отд. 305 от ДГС "Берковица";

Южната граница: границата на отд. 320 и м. "Гола могила";

Западната граница: поземленият фонд на м. "Котля";

Северната граница: землищна граница между с. Горно Озирово и с. Бели извор.

Цел на защита: Запазване територия с характерен ландшафт – скални венци и сипеи. Територия с приоритетно опазване на биоразнообразието – грабливи и др. петрофилни видове птици.

Специфичен режим:

Забрани за:

- Скално катерене и други алпийски и пещерняшки дейности по откритите скални масиви;
- Ниско прелитане и полети на планеристи през гнездовия сезон на птиците (м. февруари – август).

2.4. „БАРКИТЕ - БЕЛЯР”

Площ: по цифров модел – **390,0 ха**, в т.ч. ГТ – 287,7 ха и Зем. Т – 102,3 ха.

Собственост: Държавна, стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията: тангира западно на Р "Врачански карст", най-високата част на Стрешерския дял – вр. Стрешеро (1215 м). Тук се намират едни от най-дълбоките и красиви пещери – Барки – 1, 3, 7, 10, 12, 13; Беляр, Чавки I, II, III и др. Запазени стари естествени букови гори от ДГС "Враца" и ДГС "Берковица", както и земеделски земи – ливади и пасища в м. "Мижишница" и "Рудинките" – землище Лютаджик.

Местности: Барките, Кадилото, Кленово буче, Студеното кладенче, Руденките, Мижишница, вр. Стрешеро.

Маршрути: преминаващ през зоната - №2 i, № 5 (проектен).

Граници:

Източната граница: разширението на резерват "Врачански карст";

Южната граница: горски територии отд. 36 от ДГС "Враца";

Западната граница: поземлени територии на м. "Равнище";

Северната граница: разширението на резерват "Врачански карст".

Цел на защита: Стари и добре запазени букови гори, разнообразна орнитофауна. Изключително богата пещерна фауна, горски видове прилепи. Мезофилни ливади под сенокосен режим на ползване, доминирани от червена власатка (*Festuca rubra*) – богати

на биологично разнообразие. Консервационно значими висши растения - *Himantoglossum caprinum* (включен в Приложение II към Директива 92/43/ЕИО); голямо гъбно разнообразие, вкл. и консервационно значими видове микро - и макромицети.

Специфичен режим:

Забрани за:

- Водене на сечи.

Условия:

- Регистрация в ДПП на пещерни експедиции и сборове по календара на БФСп;
- Определяне и обособяване на място за бивакуване.

2.5. „ЛЕДЕНИКА”

Площ: по цифров модел – **189,6 ха**, в т.ч. ГТ – 174,8 ха и Зем. Т – 14,8 ха.

Собственост: общинска публична.

Местоположение и описание на територията: естествено продължение в северозападна посока от ПЗ "Леденика", към м. „Влаиня” и „Мечи трапища”. Намира се пещера Мижишница. Обхваща горски територии от ДГС "Враца" и зем. територии от землището на с. Бистрец.

Местности: Влаиня, Мечи трапища, Кошутски плат, Белия камък.

Маршрути: преминаващи през зоната - № 3 и 2i.

Граници:

На изток: ПЗ "Леденика" и границата на ГТ на отд.76 – "в";

На юг: границата на отд.74 – "в";

На запад: землищна граница с. Згориград и гр. Враца;

На север: по билото до вр. Мечи трапища.

Цел на защита: На тази територия е установено високо биоразнообразие и находище на обикновената пърчовка (*Himantoglossum caprinum*), растение включено в Приложение II към Директива 92/43/ЕИО, както и находища на консервационно значими видове висши растения: лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*), светла власатка (*Festuca xanthina*), благбъзова самодивска трева (*Peucedanum aegorodioides*), орхидеи; богата пещерна фауна.

2.6. "КРАВЯ"

Площ: по цифров модел – **170,6 ха** - земеделски територии.

Собственост: Частна, стопанисвана от общината, общинска.

Местоположение и описание на територията: намира се на юг от ПЗ "Леденика", в централната част на парка. Обхваща земеделски площи от землището на с. Згориград. Обзорно място.

Местности: Кравя, Кадийска могила, Езерото, Спилките.

Маршрути: проектен.

Граници:

На изток: пътя за Леденика;

На юг: граница между ГТ и Зем. Т;

На запад: землищна граница между с.Згориград и с.Лютаджик;

На север: граница между ГТ и Зем. Т.

Цел на защита:

Мезофилни ливади под сенокосен режим на ползване. Тези ливади са богати на биологично разнообразие и консервационно значими висши растения: химантогლოსум (*Himantoglossum caprinum*) (включен в Приложение II към Директива 92/43/ЕИО), планински минзухар (*Crocus veluchensis*), силеров срамник (*Laserpitium siler*), златистолюспеста метличина (*Centaurea chrysolepis*), гризебахово пропадниче (*Pedicularis grisebachii*), орхидеи. Консервационно значими мъхове: *Orthotrichum pumilum*, *Syntrichia virescens*. Разнообразна орнитофауна, приоритетен за опазване е ливадния дърдавец (*Crex crex*).

Специфичен режим:

Забрана за:

- Използване на инсектициди за третиране на ливадите.

Условие:

- Дейностите при окосяване на тревата да бъдат съобразени с опазването на ливадния дърдавец. Коситбата да се извършва от централните части към края на ливадите, а не кръгово от края към средата на площите. В зоните, където се коси да се оставят отделни неокосени площи, в които птиците да могат да се укриват. При възможност да се използва късното окосяване - през месец август, след гнезденето на вида.

2.7. „БОРОВ КАМЪК”

Площ: по цифров модел – **139,4 ха , ГТ.**

Собственост: Държавна.

Местоположение и описание на територията: естествено продължение в източна и в южна посока на съществуващата ЗМ "Боров Камък". Обхваща горски територии със запазени стари естествени букови гори от ДГС "Враца".

Местности: горното течение на р. Лева, м. "Краго".

Маршрути: преминаващи през зоната - № 5,12.

Граници:

На изток: граница между отд. 110 и 111 от ДГС "Враца";

На юг: граница между ДГС "Враца" и ДГС "Мездра". Земеделски територии на м. "Краго";

На запад: съществуващата едноименна ЗМ и граница между отдел 102 и 104 от ДГС "Враца";

На север: пътя за с. Згориград и границата между ГТ и Зем. Т.

Цел на защита: Обхващане на територии с ценни растителни и животински видове. Консервационно значими висши растения: кандилка (*Aquilegia nigricans*), лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*), каменоломка (*Saxifraga rochelliana*), елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii*), благобъзова самодивска трева (*Peucedanum aegopodioides*), светла власадка (*Festuca xanthina*); орхидеи.

Мъхове: *Entodon concinnus*, *Fissidens gracilifolius*, *Rhynchostegiella tenella*, *Seligenia pusilla*, *Taxiphyllum wissgrillii*.

Елементи от други зони:

- От зона III – водохващане с каптаж и помпена станция;
- От Зона VI – електропровод.

Специфичен режим:

Забрана за:

- Извършване на алпийска дейност (от алпинисти и пещерняци) по откритите скални масиви от 15 март до 1 декември.

Условие:

- От 1 декември до 15-ти март при наличие на подходящи условия се допуска извършване на ледено катерене от завършилите специализираните курсове на БФКА.

2.8. "ЛОКВИТЕ"

Площ: по цифров модел – **47,6 ха** земеделски територии.

Собственост: обществени организации.

Местоположение и описание на територията: В затревено плато - малки езерца с естествен произход или с известна човешка намеса, разположени северозападно от вр. Бегличка могила. Площи от землището на с. Миланово. Ползват се за водопой на пашуващите животни и са силно еутрофизирани. Обзорно място.

Местности: м. "Локвите".

Маршрути: преминаващи през зоната - № 15.

Граници: От всички страни със земеделски територии от землището на с. Миланово.

Цел на защита: Хабитат от Директива 92/43 ЕИО - 3150 Естествени еутрофни езера с растителност от типа *Magnopotamion* или *Hydrocharition*, типични представители *Potamogeton natans*, *Sparganium erectum*, *Callitriche* sp. и др. Място за размножаване и естествена жизнена среда на всички земноводни, срещащи се на тази надморска височина, водопой на птици, бозайници, място за почивка и хранене на водолюбиви птици при миграция.

Специфичен режим:

Условия:

- Недопускане пресушаване на локвите;
- Контрол върху ползване за стопански цели и замърсяване;
- Почистване с технически средства на дъната на водоемите.

2.9. "СОКОЛЕЦ – ЗЛИ СТЕНИ – ТЪМНИТЕ ПАДИНИ"

Площ: по цифров модел – **1795,3 ха**, в т.ч. ГТ – 1318,9 ха и Зем. Т - 476,4 ха.

Собственост: Държавна, общинска, частна, временно стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията: Значителна компактна територия. В централната западна част на парка. Обхваща билни територии. Преобладаващо открити земеделски територии (от з-ще с. Дружево, с. Долна Бела речка и с. Миланово и с. Лютаджик) в района на Соколец и горски територии (от ДГС "Своге" и ДГС "Враца") във водосбора на р. Черна и Тъмните падини. Пещери в района на Зли стени – Бигора, Мечата дупка, Пешови отвори, Соколска дупка, Тунело и др.

Местности: Соколец, Чавките, Герана, Виа глава, Данчов валог, Малата могила, Дупките, Бръмчов валог, Равния камък, Каракончови ливади, Зли стени, Зли падини, Крушов дял, Лицето, Сасин, Градишки връх, Тъмните падини, Търсов камък, Раковица, Овчи гръб.

Маршрути: преминаващ през зоната - № 15, №1 (проектен), № 3 (проектен).

Граници:

На изток: поземленият фонд при м.Промката и м. "Слава поляна"; отд. 288 - "а" и Зем. Т. на м. "Варовитица";

На юг, запад: границата между Зем.Т и ГТ (ДГС "Своге"), граница между ДГС "Своге" и ДГС "Враца", пътя за с. Миланово;

На север: граница между отд. 16 и отд. 17 от ДГС "Враца", граница между отд. 22 и отд.23 и пътя за хвостохранилище Лютаджик.

Цел на защита:

➤ Територии, богати на мезофилни ливади, доминирани от червена власатка (*Festuca rubra*) и метличеста власатка (*Festuca paniculata*) и находища на консервационно значими висши растения – отсеченолистна глушина (*Vicia truncatula*), силеров срамник (*Laserpitium siler*), български рожец (*Cerastium bulgaricum*), лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*), маслиноподобно бясно дърво (*Daphne oleoides*), елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii*), райхенбахова перуника (*Iris reichenbachii*), планински крем (*Lilium jankae*), орхидеи. Местообитание на Казашка хвойна (*Juniperus sabina*). Находища на редки видове мъхове: *Fissidens crassipes*, *Fissidens exilis*, *Philonotis arnellii*, *Thuidium delicatulum*, *Thuidium tamariscinum*;

- Установен е хабитат 7220, включен в Приложение I на Директива 92/43/ЕИО;
- Запазване на стари естествени букови гори;
- Горски местообитания с богата орнитофауна (дендрофилни видове) прилепи, надземни и подземни скални местообитания (скалолюбиви птици и прилепи), колонии на хайдушка гарга;
- Много пещери и богата пещерна фауна - пещера „Соколска пещера“ (всички хабитат 8310, включен в Приложение I на Директива 92/43 на ЕИО).

Специфичен режим:

Забрана за:

➤ Влизане през размножителния период – 15 март - 15 юли, в пропастите където гнездят хайдушки гарги: „Чавките“, пропаст „Малката чавка“, „Йосова яма“, „Гогова дупка“, изоставена вертикална шахта на рудник в м. „Виа глава“;

➤ Прокарване на временни горски пътища.

Условие:

➤ Сенокосен режим за ливадите от поземлените територии.

2.10. ЛАКАТНИК

Площ: по цифров модел – **128,6 ха**, в т.ч. ГТ 126,5 ха и Зем.Т. - 2,1 ха.

Собственост: държавна и частна.

Местоположение и описание на територията: – намира се в югозападната част на парка, на самата граница, естествено продължение на ЗМ „Лакатнишки скали“ в западна и източна посока. Обхваща многобройни скални венци, пещери и горски територии от ДГС „Своге“. Натоварена и много популярна зона, близо до гр. София, с удобни жп и авто пътища.

Местности: „Лакатнишки скали“.

Маршрути: преминаващи през зоната – проектни.

Граници:

На изток – границата с горски отд. 5;

На юг, запад и север – следва граница на природния парк.

Цел на защита: Богата флора и фауна – скалолюбиви птици, много видове прилепи, изключително богата пещерна фауна. Находища на консервационно значими видове: горска съсънка (*Anemone sylvestris*), златистолюспеста метличина (*Centaurea chrysolepis*), ковачев зановец (*Chamaecytisus kovacevii*), кръвав карамфил (*Dianthus cruentus*), елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii*), химантогლოსум (*Himantoglossum caprinum*), зилеров срамник (*Laserpitium siler*), пелопонеска луличка (*Linaria peloponesiaca*), пълзяща телчарка (*Polygala supina*), велчево плюскавиче (*Silene velcevii*) и повече от 10 вида орхидеи Мъхове: *Eurhynchium flotowianum*, *Isoptrygiopsis pulchella*.

Елементи от други зони:

➤ От Зона VI – преминава асфалтов път.

Специфичен режим:

Условия:

➤ Довършване и поддържане на инфраструктурата и обезопасяване на пътеките;

➤ Изготвяне на устройствен проект за развитие на катерачния район;

➤ Практикуване на пещерния и катерачен туризъм – само в системата на спортни федерации и национални спортни организации, имащи издадена спортна лицензия съгласно чл. 17 от ЗФВС с предмет на дейност: алпинизъм, скално катерене, спалеология, както и спасителни и учебни акции на Планинската спасителна служба.

Препоръки:

➤ Постепенна замяна на инвазивните видове, най-вече на айланта;

➤ Засилен контрол и охрана – създаване на център за обслужване и охрана, съвмесно ДПП, кметство Лакатник, БФКА, БФСп и ПСС.

2.11. ОПЛЕТНЯ – КОБИЛИНИ СТЕНИ – МЕЧА БАРА

Площ: по цифров модел – **1186,3ха**, в т.ч. ГТ – 856,1 ха и Зем. Т – 330,2 ха.

Собственост: държавна, общинска и частна.

Местоположение и описание на територията: Обхваща почти отвесните скали на Кобилини стени, под вр. Бегличка могила, които заобикалят долината на р. Оплетненска; билни ливади над тях и букови гори под венеца. Релефът е силно пресечен. Териториите са от ДГС „Своге“ и ДГС „Мездра“ и земеделски територии от с. Миланово, Оплетня и Очин дол.

Местности: Жидевец, Кобилини стени, Гърлото, Остра могила, Свинско корито, Козя вода, Средния ключ, Свиновете, Каленов дел.

Маршрути: преминаващ през зоната - № 16.

Граници:

На изток, юг и запад: горски територии от ДГС "Своге" и ДГС "Мездра";

На север: земеделски територии от землището на с. Миланово.

Цел на защита: Съобщества, доминирани от широколистна гъзва (*Sesleria latifolia*), на по-ограничени площи съобщества от светла власатка (*Festuca xanthina*) и групировки от хазмофитна растителност. Тези местообитания са обект на опазване съгласно ЗБР и Директивата за хабитатите под кодове 62A0, 6170 и 8210. Консервационно значими видове: йорданова камбанка (*Campanula jordanovii*), скален равнец (*Achillea ageratifolia*), райхенбахова перуника (*Iris reichenbachii*), йовибарба (*Jovibarba heuffelii*), планински крем (*Lilium jankae*), гръцки кимион (*Carum graecum*), многоцветен кимион (*Carum multiflorum*), златистолюспеста метличина (*Centaurea chrysolepis*), мизийски рожец (*Cerastium moesiaticum*), маслиноподобно бясно дърво (*Daphne oleoides*), вълнеста румянка (*Hieracium pannosum*), силеров срамник (*Laserpitium siler*).

Богата орнитофауна, разнообразна херпетофауна, прилепи.

Специфичен режим:

Забрани за:

- Извършване на катерачни дейности с изключение на разработения от БФКА през 2007 г. масив за спортно катерене "Оплетня" в близост до с. Оплетня;
- Извършване на прониквания от спелеолози в пещери и пропасти - през размножителния период от 15 март до 15 юли, в райони където гнездят хайдушки гарги: в района на м. „Кобилини стени” - вр. Бегличка могила;
- Прокарване на временни горски пътища.

Норми:

- Ниска степен на натоварване на пасищния режим – корекционен коефициент 0,7 за разрешената за парка паша.

2.12. ЗВЕРИНО – ЯВОРЕЦ

Площ: по цифров модел – **858,0 ха**, в т.ч. ГТ – 715,0 ха и Зем. Т – 143,0 ха.

Собственост: държавна, частна и временно стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията: в южната част на парка, обхваща част от водосбора на р. Златица – горско-скалисти местообитания и открити скали от ДГС "Мездра" и земеделски територии на с. Зверино. Пещери и пропасти - "Яворец", "Панчови грамади" и др.

Местности: Кошарен (Кошарки), Бялата стага, Слатина, Градишка могила.

Маршрути: преминаващ през зоната - № 14.

Граници:

На изток и запад: горски територии на ДГС "Мездра";

На юг: границата на парка;

На север: земеделски територии на землище Зверино.

Цел на защита: Горско-скалисти местообитания, богата орнито и херпетофауна.

Находища на консервационно значими видове: *Scabiosa triniifolia*, *Festuca xanthina*, орхидеи. Опазване на пещерите (всички хабитат 8310, включен в Приложение I на Директива 92/43 на ЕИО) и тяхната фауна.

Специфичен режим:

Забрана за:

- Извършване на горскостопански дейности през гнездовия период на птиците (от март до края на юли), както и от катерачи и спелеолози по откритите скални отвеси;
- Извършването на сечи върху много стръмни скалисти терени с плитък почвен слой;
- Прокарване на временни горски пътища.

2.13. ЧЕРЕПИШ

Площ: по цифров модел – **193,8 ха** ГТ.

Собственост: държавна, общинска, религиозна.

Местоположение и описание на територията: Естествено продължение в северозападна посока на ПЗ "Ритлите". Река Искър се е врязала в карбонатните скали, като образува интересни меандри. Долинните склонове тук са с височина от 250 до 550 м. В тях са се образува интересни скални форми: кули, венци, ръбове и стръмни улеи, с много входове на пещери, разположени на различни нива над р.Искър. От двете страни на реката са открити и регистрирани над 150 пещери, пропасти и скални ниши. Тук се намират 2 от основните карстови извори дрениращи Базовския дял на Врачанска планина - срещу гара Черепиш и между двата тунела на ЖП линията в участъка Черепиш-Лютиброд. Обхваща горски територии от ДГС "Мездра".

Местности: Търсовица, Ушите, Дупнице, Кръста, Орнишки дол.

Маршрути: преминаващ през зоната - № 10.

Граници:

На изток: ПЗ "Ритлите";

На юг: южната граница на парка;

На северозапад: граница з-ще с. Челопек и з-ще с. Лютиброд.

Цел на защита: Местообитания на пещерна фауна, грабливи, скалолюбиви и водолюбиви птици, прилепи.

Находища на консервационно значими видове химантоглюсум (*Himantoglossum caprinum*) (включен в Приложение II към Директива 92/43/ЕИО), балкански страшник (*Acanthus balcanicus*), дланолистен ветрогон (*Eryngium palmatum*), елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii*), йовибарба (*Jovibarba heuffelii*), пелопонеска луличка (*Linaria peloponesiaca*).

Специфичен режим:

Забрана за:

➤ Забрана за извършване на горскостопански дейности през гнездовия период на птиците (м. 03 - м. 07), както и от катерачи и спелеолози по откритите скални отвеси.

Условие:

➤ Регистрация в ДПП на организираните пещерни експедиции и сборове по календара на БФСп.

Препоръка:

➤ Да бъдат включени и скалите на десния географски бряг на р. Искър сегашна контактна зона, след присъединяване към парковата територия.

2.14. ВЕЖДАТА

Площ: по цифров модел – **207,8 ха** ГТ.

Собственост: държавна и частна.

Местоположение и описание на територията: скални венци - естествено продължение в северна посока на ЗМ "Веждата" и връзка с Р "Врачански карст". Имат източно изложение. Над пътя Паволче – Челопек. Обхваща горски територии от ДГС "Враца".

Местности: Стремоглавица.

Маршрути: преминаващ през зоната - № 8.

Цел на защита: Запазване територия с характерен ландшафт – отвесни скали, пещерни входове и ниши – скалолюбиви видове птици и прилепи. Находища на висши растения: алпийско плюскавиче (*Silene alpina*), келереров центрантус (*Centranthus kellereri*), орхидеи.

Находища на мъхове: *Fissidens crassipes* и *Fissidens gracilifolius*.

Специфичен режим:

Забрани за:

➤ Ниско прелитане (под 200 м) през гнездовия сезон на птиците (м. февруари-август);

- Извършване на всякакви дейности през гнездовия период на птиците (от март до края на юли) от катерачи и спелеолози по всички скални отвеси с височина над 10 м в цялата зона;
- Провеждане на сечи от март до края на юли (гнездовия период на птиците) в радиус от 200м около всички скални отвеси с височина над 10 м в цялата зона.

Условие:

- Поставяне на информационно табло с подробна разяснителна инструкция на площадката за излитане при Околчица.

Приложения I (II. 2.)**ТЕРИТОРИИ С ВИСОКА КОНСЕРВАЦИОННА ЗНАЧИМОСТ ЗА ФЛОРА, ФАУНА И МИКОТА****2.15. ВЕКОВНИ ЕСТЕСТВЕНИ БУКОВИ ГОРИ**

Площ: 2543,9 ха, в т.ч. 986,1 ха.

Попадат в обхвата на териториите на защитените местности (II.1) и зоните с висока биологична стойност (II.2.1-II.2.14).

Собственост: държавна, общинска, частна, временно стопанисвана от общината.

Местоположение и описание на територията:

Съобществата на бука са елемент на коренната растителност. В чистите съобщества букът има монодоминантна роля и присъствието на други дървесни и храстови видове е силно ограничено. В смесените съобщества по-високо количествено участие имат обикновен габър (*Carpinus betulus*), хиркански явор (*Acer hyrcanum*), планински явор (*A. pseudoplatanus*), леска (*Corylus avellana*), дрян (*Cornus mas*).

Чистите и смесените съобщества на обикновения бук придават основния облик на растителността в по-високите части (над 900 м.н.в.) на парковата територия. Това са най-запазените дървесни съобщества, имат семенен произход и възраст над 100 години. Образуват относително компактен пояс по северните склонове на планината. По южните склонове, поради по-неблагоприятните условия, този пояс е разкъсан и силно фрагментиран. Скалната основа на местообитанията е съставена главно от варовици и в ограничена степен – от пясъчници.

В съобществата тревната покривка е богата по състав. Сред видовете, които доминират в тревните етажи по варовитите терени може да се посочат левурда/мечи лук (*Allium ursinum*), петнист змиряник (*Arum maculatum*), луковична горва (*Cardamine bulbifera*), миризливо еньовче (*Galium odoratum*), обикновен благ бъз (*Aegopodium podagraria*), планинска власатка (*Festuca montana*), миризлив здравец (*Geranium macrorrhizum*). Върху пясъчници, проявени на ограничени площи в приземните етажи, доминират обикновена боровинка (*Vaccinium myrtillus*) и обикновена светлика (*Luzula luzuloides*).

Преобладаващата част от фитоценозите се отнасят към асоциацията *Asperulo-Fagetum* и съвсем ограничено присъствие имат съобществата на *Luzulo-Fagetum*. В по-ниските части с преобладание на ssp. *moesiaca* е възможно присъствието на съюза *Sephalanthero – Fagion*.

Специфично присъствие в състава на буковите гори в границите на Парка е това на терциерния реликт лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*).

Старите гори поддържат най-високо видово разнообразие.

- Най-голям е техният дял в територията на ДГС "Враца" – 56 %, съответно 20 и 19% в ДГС "Мездра" и ДГС "Берковица" и 5% в ДГС "Своге";
- Преобладават тези на възраст 100-120 години – 59%. Малка част са достигнали и до 160-170 години (около 2%).

Цел на защита: Обект на защита, съгласно ЗБР и Директива за хабитатите код 91МО, значително гъбно разнообразие, лаврово бясно дърво (*Daphne laureola*). Местообитание на дендрофилна фауна, хралупогнездеци видове птици, прилепи.

Специфичен режим:**Забрана за:**

- Паша на домашни животни.

Условия за:

- Оставяне на 25-30 бр. стари дървета с хралупи на хектар;
- Оставяне до 5% от дървостоя при извеждане на окончателна фаза на възобновителна сеч.
- Опазване и поддържане естественото състояние и биологичния потенциал на горите;
- Използване на нови щадящи алтернативни методи и технологии при водене на сечите.

Приложения I (II.2.15.)**ВЕКОВНИ ЕСТЕСТВЕНИ БУКОВИ ГОРИ****2.16. ПЕЩЕРИ**

(обозначени са сигнатурно на картата)

Описани са подробно в Част 1. Проучват се и се регистрират непрекъснато нови пещери. Броят на известните пещери за територията на парка и околпарковата територия е над 600. Наличието на много и уникални – като ландшафт – пещерни образувания, пропасти пещери и пещерна фауна, от една страна и тяхната достъпност, уязвимост и опасности за неекипирани и случайни посетители, обуславя поставянето им в тази зона.

В пещерите на ПП "Врачански Балкан" са установени общо **215 вида** безгръбначни животни, от които **35 вида (16.3%)** са троглобионти. Ако добавим прилепите (много видове от които са регулярни пещерни обитатели) и гнездещата в някои пропасти на парка хайдушка гарга (*Pyrrhocorax graculus*), общият брой, обитаващ пещерите в парка ще стане **236 вида!** Това богатство на видове и троглобионти е уникално високо и отрежда на Врачанска планина първо място по богатство на пещерната фауна, не само в България, а и в източната част на Балканския полуостров!

Нито един вид от пещерната фауна не е защитен по националното законодателство (ЗБР - 2002), въпреки че всички неблагоприятни пещери са определени като **местообитания с европейска значимост** в България, включени в Приложение I на Директива 92/43 на ЕС и програмата НАТУРА 2000 (код 8310).

Мерки за законодателната защита, управление и изследване на пещерите се съдържат в Препоръка № 36 /1992 към Бернската конвенция (Глава 14).

В началото на 2005 г. в Народното събрание е депозиран проект на ЗАКОН ЗА ПЕЩЕРИТЕ, където се регламентират правилата за управлението, опазването и проучването на пещерите в България.

Пещерите в парка се диференцират, съгласно природозащитна стойност - **като ЗНАЧИМИ ПОДЗЕМНИ МЕСТООБИТАНИЯ и ПЕЩЕРИ за ПОСЕЩЕНИЕ**, като е даден режима на достъп (приложени таблици).

Към пещери с ограничен достъп на посетители са пещерите "Природни забележителности" и пещерите с прилепни колонии и други особено важни от биологична, геологична и естетическа гледна точка.

Специфичен режим за опазване на пещерите:**Забрана за:**

- Влизането в пещери, определени като ЗНАЧИМИ ПОДЗЕМНИ МЕСТООБИТАНИЯ по време на зимуване и размножаване на прилепите;
- Всякаква стопанска дейност в и около входовете на пещерите и пропастите;
- Паленето на огънове, влизане с факли, запалени пластмаси и гуми, чупенето на образувания, иманярство, драскането по стените и други подобни действия;
- Благоустрояване на пещерите за стопански (мандри, гъбарници и т.н.) или туристически цели, затваряне на входовете вследствие от срутване, слагане на неподходящи решетки, превръщането на входните части в обори, зазидване с камъни и други промени на входа и вътрешността на пещерите;

➤ Действията, които водят до унищожаване, повреждане и отстраняване на исторически рисунки, надписи, археологически и други артефакти – свидетелства за човешкия хабитат в пещерите, освен при провеждане на спасителни акции, когато няма друг начин за спасяване на хората;

- Изнасянето от пещерата на елементи от пещерната структура;
- Всякакъв вид действия върху видовете от безгръбначната пещерна фауна;
- Събиране на безгръбначна пещерна фауна и залагане на капани в пещерите от лица без професионална квалификация в системата на БАН;
- Разкопаването на седиментите, изнасянето, пренасянето, повреждането или унищожаването на палеонтоложки или археоложки находки;
- Засипването, запушването и разрушаването на пещерните входове;
- Поставянето на каквито и да са трайни надписи или знаци по стените, тавана или пода с изключение за целите на картографирането;
- Посещението с домашни животни освен с кучета, водачи на незрящи, и за провеждане на спасителни акции.

Изключения от забраните се допускат в следните случаи:

- При копаенето на седименти и разширяването на отвори, свързани с проучването на пещерата;
- При поставянето на врата на входа на пещерата или към част от пещерата, ако това е необходимо за опазването ѝ;
- За вземането на образци от скали, минерали или фосили, както и за събирането на растения или животни за научноизследователски цели;
- При провеждането на археологически разкопки;
- При действия за спасяване на хора или при аварийни ситуации.

Условия:

- Да се поставят при входовете информационни табели за поведението в пещерите и санкциите при нарушения;
- Да се провежда системен контрол от страна на ДПП и РИОСВ;
- За ПЗ важат ограниченията, произтичащи от заповедите за обявяване и посочените специфични режими;
- По възможност в близост до пещерите да се устройват обслужващи биваци (заслони) с WC, огнища, места за сметосъбиране и др.;
- При посещение на групи с туристическа цел, влизането в пещерите да става с оторизиран екскурзовод и при необходимост със специална екипировка.

<p>Приложения I (II.2.16.) ПЕЩЕРИ</p>

II. 3. ТЕРИТОРИИ НА ОБЕКТИ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО – по Закона за културното наследство

(дадени са с пиктограми на картата и е приложен списък)

Обща площ: 19,7 ха.

Обектите на КН са подробно описани в Част 1.

На територията на ПП обектите на КН са десет. В непосредствена близост до ПП "Врачански Балкан" има 39 обекта на КН. Три броя археологически паметници са с национално значение. По богатство на исторически места и събития Врачански Балкан заема водещо място сред природните паркове в България.

Цел на защита: Възстановяване, запазване, охрана и опознаване на обекти от близкото и далечно минало на страната – манастири, църкви, археологически обекти и възпоменателни комплекси и паметници.

В таблицата са дадени и разположените в околпарковата територия, с възможност за включване към опознавателни и религиозни маршрути.

Местоположение и описание:□ **Мемориален комплекс "Ботев път"**

Дължината на пътеката преминаваща през територията на ПП "Врачански Балкан" е 5км. Ботевият път преминава през отд.127/е,ж,з,л,з1,и1,л1; отд.128/15-1,н1,д3,г3; отд.139/е,о,1,2; от ДГС "Враца" и през земеделски територии на с. Челопек и с. Паволче (м. "Качуля", м. "Крушовица").

□ **Местност "Рашов дол"** – Паметник на културата, – отдел 97- к от ДГС "Мездра" – площ 1,0ха (по ЛУП от 1980г.) – част от ПЗ "Ритлите". Изградена е историческа екопътека "Рашов дол".

□ **Черепишки манастир "Успение Богородично"** - част от земеделска територия с кад.номер 017.004 от землището на с. Лютиброд - площ около 2,0 ха.

Към момента манастирът е действащ. Има условия за развитие на бизнес и конферентен туризъм. В близост е до шосеен път и жп спирка, има място за паркиране и възможност за хранене.

□ **Манастир "Св. Иван Пусти"** – известен още като "Иван Касинец", а след 1928 г. "Св. Иван Рилски" се намира на 6 км северозападно от гр.Враца, землището на с. Бистрец - отд.62/6 с площ 0,2 ха от ДГС "Враца", построен на мястото на антично светилище.

В периода 2006 г. – 2008 г. е реставрирана църквата с уникални стенописи с животински елементи, датирани XI – XII в. Построена е магерница и помещения за свещениците по инициатива и с труда на хора на петте прилежащи селища. Важна особеност за района на манастира е, че в скалната ниша над църквата се намира единственото потвърдено за сега у нас находище на **люспестото изтравниче (*Asplenium lepidium*)** - критично застрашен вид за България! Популацията на вида е с численост 82 екз. и е локализирана в района на старата манастирска църква – скалната ниша (30 екз.) и бигорната стена под църквата (52 екз.). Видът е пряко застрашен от възстановителните работи по църквата и облагородяването на нейните околности, както и от засилващия се туристически поток.

□ **Мътнишки манастир "Св.Никола"** - води началото си от XVII век. Намира се в землището на с.Краводер, част от земеделска територия с кадастрален номер 000.180 с площ 0,5 ха. В настоящият момент стопанските сгради са разрушени. Възстановена е църквата.

□ **„Крепост Долно Озирова"** – археологически паметник с местно значение. Намира се в землището на с. Долно Озирова, община Вършец, горска територия от ДГС „Берковица”, отдели 316"б", 317"а", "д", с обща площ 4,2ха.

Границите са определени с протокол от 29.05.2008г. на междуведомствена комисия и обхващат правоъгълна територия: със страни 300 на 140 м, като северната граница представлява успоредна линия на 20м, северно на билото на възвишението, с дължина по 150м на изток и запад от триангулална точка №4500.

□ **Античен водопровод, с. Долно Озирова** – археологически паметник с местно значение. Землище на с.Долно Озирова, община Вършец, местността „Градище”, на 1км северно от с. Долно Озирова.

□ **„Горно Озирова кале"** - археологически паметник с местно значение. Землище на с.Горно Озирова, община Вършец, местността „Котля”, на 10км източно от с. Горно Озирова. Според налична публикувана информация там са регистрирани останки от зидове на средновековна крепост, изградена от ломен камък с бял хоросан. Крепостта е заемала площ от около 0,05ха. Точното място не е определено.

□ **Средновековна крепост "Вратцата" (Вратица)** – архитектурно-строителен обект с "национално значение" – прохода "Вратцата".

□ **Средновековна крепост "Шишманово кале" (Коритен град)** - археологически обект с "местно значение" – на левия бряг на р. Искър, на 0,57км северозападно от с. Лютиброд.

Има изготвено предложение за обявяване на паметник на културата:

"Антично и средновековно укрепление" - намира се в м. "Градище", землище на гр. Враца - отд.90/"г" и "б", с площ 4,4 ха - направено от експерти от РИМ-гр.Враца.

Законов статут: За тези територии и обекти е в сила Закона за културното наследство, като пряко отношение има **Глава V** от ЗКН – Опазване на недвижимото културно наследство:

- ✓ Раздел IV. Права и задължения на собствениците или ползвателите на недвижими културни ценности;
- ✓ Раздел V. Териториално-устройствена защита.

Специфичен режим:

Условия:

- Допускат се единствено дейности, свързани с археологическо проучване, консервация, реставрация и социализация на паметника на културата;
- Всички дейности, свързани с благоустройството и социализирането на паметника на културата се съгласуват с НИОНКЦ;
- При подходите и на характерни посещавани места да се постави необходимата информация за законовия статут, нормите на поведение и произтичащите законови санкции при нарушения;
- Да се засили контрола при провеждане на масови мероприятия;
- В близост до тях да се осигурят места за бивакуване – заслони, перголи, WC, чешми, места за палене на огън, паркинги и др.;
- Спешни мерки за обезопасяване, ограждане и спиране на достъпа до изоставените и рушащи се обекти, до тяхното реиновиране;
- Ограничаване на достъпа на туристите до скалната ниша и предпазването на бигорната стена при манастир "Св. Иван Пустини" от замърсяване и нарушаване при възстановителни и строителни работи по сградата.

Приложения I (II. 3.)

ТЕРИТОРИИ НА ОБЕКТИ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО – по ЗКН – парк и околоселска територия

❖ **Общи режими за II зона:**

Режими

Всички дейности и действия са забранени с изключение на :

1. Опазване и охрана;
2. Научни изследвания и мониторинг;
3. Научни изследвания и дейности необходими за борба с болести и пожари и техният контрол;
4. Направляващи и поддържащи дейности, свързани с опазване и възстановяване на местообитанията на консервационно значимите видове;
5. Информационни, рекламни и образователни;
6. Движение само по маркирани пътеки през ПЗ;
7. Строителство и поддържане на съоръжения с цел осъществяване на природозащитни, поддържащи, направляващи, регулиращи и възстановителни дейности за видове, съобщества, екосистеми, хабитати, включително за противоерозионни и противопожарни мероприятия, изграждане на съоръжения за преминаване на животни, електропреносни съоръжения, както и за управление на водите, с изключение на корекции на водни течения;
8. Техническа и биологическа рекултивация (за нарушените терени, попадащи в ПЗ);
9. Провеждане на мероприятия по растителността – санитарни, отгледни и възобновителни сечи и залесявания, гарантиращи запазване на местообитанията и месторастенията и за използване на продуктивните възможности на горските месторастения, за оптимален растеж на дървостойките, за подобряване на тяхната структура и състояние;
10. Регулиране числеността на диви животни в парка, в случаите на епизоотии, заплаха съществуването на други видове диви животни, както и премахване на скитащи кучета, котки и други подивели домашни животни при заплаха за здравето и живота на хората;

11. Косене на ливади;
12. Ловностопански дейности, съгласно Закона за лова и опазване на дивеча.

Условия

1. В сила са специфичните режими, посочени за всяка територия и определените режими в заповедите за обявяване и промени за ПЗ и ЗМ;
2. Информационната маркировка да дава ясна и точна информация за територията през която се преминава, ограниченията и произтичащите санкции;
3. В сградите, попадащи в тази зона да се поставят информационни материали, които да запознаят посетителите с режима на територията и произтичащите от нарушаването му санкции;
4. Проникване в пещери, алпинизъм, планеризъм и др. екстремни спортове, да се осъществяват само в определените територии, с ограничение през размножителния период м. февруари - м. август;
5. Присъствие на експерт по биологичното разнообразие от Дирекцията на парка по време на маркирането на дърветата за сеч;
6. Да не се извършва косене на ливади преди 15 юли, както и косене от периферията към центъра и с бързо подвижна техника;
7. Да не се извършва строителство, извън съществуващите към 01. 01. 2007 г. граници на населените места и селищни образувания, освен на пречиствателни съоръжения, укрепване на свлачища, ремонт на съществуващи сгради и съоръжения;
8. Да не се извършва изграждане или разширяване на инфраструктура и съоръжения (включително на спортни центрове, рекреационни, спортни и увеселителни съоръжения, курортни и вилни зони, голф игрища и др.), свързани с нарушаване целостта и микроклимата на ливадите, пасищата и горите;
9. При планиране на горскостопанските дейности да се използва: естественото възобновяване; възобновителни сечи с дълъг възобновителен период; използване на горскостопански машини; методи на дърводобив, които не увреждат почвата и насажденията; ограничаване на сечищата;
10. Ловностопанските дейности да се провеждат при спазване на допълнителните времеви ограничения към специфичните режими на отделните територии към зоната;
11. Възобновителните сечи в буковите гори се извеждат с дълъг над 40 години или постоянен възобновителен период – групово-постепенна и неравномерно-постепенна или изборни сечи. Възобновителните сечи с дълъг възобновителен период да започнат при средна възраст не по-малка от 140 години за I и II бонитет, 120 години за III бонитет и 100 години за IV и V бонитет;
12. За букови насаждения, в които са започнали възобновителни сечи до приемането на ПУ и е останала само окончателна фаза, тя се провежда частично до 10% от площта, там където е най-належащо от гледна точка уязвимостта от абиотични повреди. В останалата част се формират надлесни дървета и се провеждат мероприятия за отглеждане на подраста. При започнати краткосрочно-постепенни сечи в насажденията, същите се преустановяват и се преминава към неравномерно-постепенни;
13. Количествата мъртва дървесина в буковите гори следва да е около 8-10% от общия запас и да не надхвърля 20% от него, освен в участъците във фаза "стара гора";
14. При планиране на ползването на държавните гори в отделните подзони се оставят поне 10% от територията на всяка подзона, която да бъде отделена за осигуряване на гори, които са във фаза на старост (Old-growth forest).

Норми

1. Разстоянията между информационните табели да бъде от 0,5 до 1,5 км, в зависимост от релефа и честотата на смяната на посоката на движение;
2. Ниска степен на натоварване на пасищния режим – с корекционен коефициент 0,7 за разрешената за парка паша.

III. ЗОНА С ВОДООХРАННИ ФУНКЦИИ

(Изобразена е със светло син цвят на картата.)

ОБЩА ПЛОЩ –361,3 ха (1,3% от общата площ на парка)**Предназначение на зоната:**

С ограничителните режими в нея се осигурява надеждна защита за чистотата и безопасността на питейната вода от местните водоизточници.

III.1. САНИТАРНО - ОХРАНИТЕЛНА ЗОНА ОКОЛО ВОДОВЗЕМНИТЕ СЪОРЪЖЕНИЯ

Площ: 353,1 ха, от които 55,5 ха са върху поземлен фонд (1,2% от общата площ на парка).

Описание на териториите:

На територията на ПП "Врачански Балкан", на основание чл.118, ал.1, т.3 от Наредба № 3/27.10.2000 г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и около водоизточниците на минерални води, използвани за лечебни, профилактични, питейни и хигиенни нужди и Заповед № РД – 547/03.08.2001 г. на МОСВ е учредена единствената на територията на парка санитарно-охранителна зона около водоземно съоръжение "Галерия 670" на подземни води публична държавна собственост от средно-триаски водоносен хоризонт на територията на с. Згориград. Каптажът е в припорталната част на проучвателна галерия 670 на дрениралите се в нея подземни води. Обособени са трите пояса, със съответните режими за тях.

Елементи от други зони:

- Получава се припокриване на вододайната зона със Зона II.2.8. на площ от 52,8 ха.

Приложения I (III. 1.)

САНИТАРНО-ОХРАНИТЕЛНА ЗОНА ОКОЛО ВОДОВЗЕМНИТЕ СЪОРЪЖЕНИЯ – СОЗ "Галерия 670"/

III.2. ВОДОЗАЩИТНИ ЗОНИ ОКОЛО ВОДОВЗЕМНИ СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА ПИТЕЙНО– БИТОВО ВОДОСНАБДЯВАНЕ – КАПТАЖИ**Площ:** 8,2 ха.

Тя обхваща 33 броя водоизточници и каптажи, разположени на територията на парка.

За обектите няма маркирани и оградени СОЗ след излизането на Наредба № 3 от 27.10.2000 г. На карта е отбелязан само пояс I оразмерен съгласно чл.22/2/ от наредбата - минимално охраняема зона 50м/50м.

След приключване на работата по ПУ, на ВЕЕС в МОСВ от Басейнова дирекция за управление на речните басейни в Дунавски район - Плевен е подадена информация за обявени нови СОЗ. Те не са отразени в проекта, дадени са в таблична форма към приложения.

Приложения I (III. 2.1)

ВОДОЗАЩИТНИ ЗОНИ ОКОЛО ВОДОВЗЕМНИ СЪОРЪЖЕНИЯ ЗА ПИТЕЙНО – БИТОВО ВОДОСНАБДЯВАНЕ – КАПТАЖИ

Приложения I (III. 2.2)

САНИТАРНО-ОХРАНИТЕЛНА ЗОНА ОКОЛО ВОДОВЗЕМНИТЕ СЪОРЪЖЕНИЯ – Повърхностно водно тяло с код BG10G600R006 (Заповед №71/16.12.2005г)– речно водохранилище "Чегорила" (подадена от Басейнова дирекция след приключване на ПУ и неотразена в зонирването!)

(III. 2.3)

Подземни води – зоните за защита на питейните води от подземни води, които попадат на територията на ПП „Врачански Балкан“ (подадена от Басейнова дирекция след приключване на ПУ и неотразени в зонирването!)

❖ **Режими за III зона:**

➤ Актуализиране на санитарно-охранителните зони по реда на Наредба № 3 от 27.10.2000г. за условията и реда за проучване, проектиране, утвърждаване и експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване по приложения списък и нови, със срок до 01.01.2013 г;

➤ За тази зона се прилагат режимите за Зона II – за опазване на биологичното разнообразие и характерните ландшафти – в частта на припокриване на зоните;

➤ Забрана за каптиране на нови извори.

Норми

➤ Маркирането и ограждането на поясите на СОЗ се извършва при спазване изискванията на Наредба № 3 от 27.10.2000 г.

IV. ЗОНА ЗА ТЕХНИЧЕСКА И БИОЛОГИЧЕСКА РЕКУЛТИВАЦИЯ

Общата площ на зоната е 2 624,8 ха (9,1% от общата площ на парка)

IV. 1. НАРУШЕНИ ТЕРЕНИ ОТ МИННОДОБИВНАТА И КАРИЕРНА ДЕЙНОСТ

(дадени с лилав цвят на картата и в приложение - таблица на разпространение)

Обща площ: 48,4 ха

Резултат от преустановени промишлени дейности в парка.

1.1. Силно нарушени терени, вследствие на миннодобивна дейност

Разположени са в землището на с. Очин дол – бившата мина Медна планина.

Площ: 14,2 ха.

Местности – между м. "Меднишка могила" и м. "Ушите".

Описание на територията: териториите са разположени в открити площи, до границата на гората. Частично проведени рекултивации. Има опасни отвори (вертикални шахти) и отворени галерии. В лош вид и опасно състояние.

1.2. Кариери

Площ: 16,9 ха

Описание на територията:

На територията на парка има няколко бивши кариери:

- покрай пътя за с. Паволче;
- срещу с. Бели извор (на границата на парка);
- покрай пътя за с. Згориград;
- в землището на с. Стояново, с. Долно Озирово, с. Горна Бела речка.

Всичките кариери са с преустановено действие. Не са извършени рекултивации.

1.3. Хвостохранилище

Площ: 11,5 ха

Описание на територията: Терените се намират в землището на с. Лютаджик. Извършена е техническа и биологична рекултивация. Засипано е с почва, склоновете са залесени с акация, равна част – чашката на хвоста е затревена. Изградени са два канала, които опасват хвостохранилището за събиране и отвеждане на скатните води. Състоянието е добро. Отдадено е за поддръжка на концесия.

1.4. Табани

Площ: 5,8 ха

Описание на територията: Терените се намират в землището на с. Згориград и с. Лютаджик – отвали на мина Плакалница. Извършена е частично техническа рекултивация. Състоянието е лошо.

Приложения I (IV. 1.)**НАРУШЕНИ ТЕРЕНИ ОТ МИННОДОБИВНАТА И КАРИЕРНА ДЕЙНОСТ****IV.2. ЕРОЗИРАНИ ТЕРИТОРИИ**

(дадени са с щрих на картата и в приложение таблица на разпространение)

Обща площ: 2 576,4 ха (8,9% от общата площ на парка)

- **Площна ерозия** – **2 418,0 ха**, която изцяло попада в части от другите зони. Причинена е от големите наклони и намалената пълнота на насажденията. Причинява постоянно отмиване на горния почвен слой и води до загуба и силно изтъняване на почвата и намалено почвено плодородие.

- **Линейна ерозия** - **158,4 ха** - засегнати са повечето горски пътища, поради липса на канавки и водостоци.

Приложения I (IV. 2.)**ЕРОЗИРАНИ ТЕРИТОРИИ**

IV.3. НЕРЕГЛАМЕНТИРАНИ СМЕТИЩА

Обособени са в близост до прилежащите на парка населени места, местата със засилен туристичен поток и туристическите бази в парка – ЗМ "Лакатнишки скали", прохода Вратцата, района около Горския дом, района около пещерата "Леденика", местността "Тезеро", около пътищата, базите, в района на изоставените бунгала в м. "Църквище"; бившата база на профсъюзите; по пътя за с. Паволче и др.

Режими за зона IV:

В териториите с припокриване на зони с по-строг режим са в сила техните ограничения.

Освен тях се провеждат дейности:

1. Извършване на ежегоден контрол и предписания от РИОСВ и ДПП за безопасно поддържане на техническите съоръжения на хвостохранилищата;
2. Обезопасяване и сигнализиране на съществуващите съоръжения от миннодобивната промишленост, които крият риск за здравето и живота на хората, до тяхното отстраняване;
3. Противоерозионни дейности и рекултивация на нарушени терени по утвърдени проекти;
4. Поддръжка и ремонт на пътищата, изграждане на канавки и рекултивация на изоставените горски пътища;
5. Изграждане на нови горски пътища само по утвърдени проекти; задължително съобразено с опазване на хабитати и консервационно значими растителни, гъбни и животински видове;
6. Забрана за вторична преработка от хвостохранилищата;
7. Контрол над съоръженията (затворени галерии, кладенци, комини, канали) за гарантиране на тяхната безопасност;
8. Премахване на нерегламентираните сметища и поставяне на бариери и предупредителни табели на възможните подходи към тях;
9. Провеждане на периодични акции с обществеността за почистване на района на парка;
10. При провеждане на масови мероприятия, изискване от организаторите и контрол от ДПП за почистване на територията.

V. ЗОНА ТУРИЗЪМ

Общата площ на зоната е 63,53 ха (0,2% от общата площ на парка)

Предназначение:

Обслужва туризма - управлението на туристическия поток и туристическите услуги в парка.

Зоната е обособена като съвкупност от действащи и перспективни туристически маршрути, туристически обекти и обслужващите ги съоръжения, рекреационно туристически съсредоточия, предпочитани места за отдих.

Създадената през последните шестдесет години материално техническа база и инженерна инфраструктура на територията на парка, разнообразните ландшафти, близостта до населени места и богатото културно-историческо наследство са създали традиция в областта на туризма и условия за спорт.

V. 1. ПОДХОДИ КЪМ ПАРКА

(дадени са с червени стрелки на картата – точкови обекти)

V.1.1. Автомобилни подходи

Основни пътни артерии навлизат в парка, съединяват се и го правят достъпен с автомобил от 3 страни:

- **гр. Враца** - през прохода Вратцата – с отклонения към х. "Леденика", х. "Пършевица", м. "Учителски колонии";
- **с. Миланово** – Горски дом, с отклонение до х. "Пършевица";
- **с. Лютаджик** – Горски дом, с отклонение до х. "Пършевица".

Автомобилен достъп има и до:

- **вр. Околчица** – през с. Паволче, с. Челопек от гр. Враца и от с. Лютиброд през с. Челопек;
- **манастирите** – "Черепишки", "Св. Ив. Пустни", Мътнишки - "Св. Никола";
- **всичките 21 населени места** около парка.

V.1.2. Пешеходни подходи:

Към всички маркирани пешеходни маршрути от прилежащите населени места:

- от гр. Враца – започват 8 маршрута, като основни изходни пунктове са "Вратцата", паметника на "Вестителя"; кв. Медковец; покрай комплекс "Хъшовете";
- кв. Бистрец – започва от помпена станция на Вик;
- с. Паволче – започва от училището в селото;
- с. Лютиброд – започва от моста над реката по Рашов дол;
- с. Зверино – започва от моста на р. Златица;
- с. Елисейна – горски път покрай Очиндолска река;
- с. Очин дол - започва от центъра на селото;
- с. Оплетня – започва от центъра на селото;
- с. Миланово – от селото;
- гара Лакатник – започва от извор "Житолуб" срещу гара Лакатник;
- с. Горна Бела речка – западния край на селото;
- с. Долна Бела Речка – северна страна на селото;
- с. Горно Озирова - започва от центъра на селото;
- с. Долно Озирова - започва от центъра на селото.

V. 2. ТЕРИТОРИИ НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВЕ МАРШРУТИ

(линейни обекти, изобразени в различен цвят на картата)

Обща площ – 35,53ха (0,1% от общата площ на парка)

V.2.1. Съществуващи пешеходни маршрути – 172,35 км

През територията на парка са регламентирани, обозначени и маркирани 22 броя маршрути. От тях 15 бр. са с всестранна насоченост (изобразени с червени линии); 1 бр. – с историческа насоченост (с червени кръгчета); 6 бр. – интерпретативни (познавателни и образователни – със синя линия).

Основните подходи са от гр. Враца и Врачанското поле; от Искърски пролом; от селищата на община Вършец и Своге. Минават по съществуващи пътища и пътеки.

V.2.2.Новопроектирани пешеходни маршрути – 79,8 км

Предлагат се за включване, обозначаване и оборудване, също по съществуващи пътища и пътеки 12 маршрута (описани в приложение и дадени на картата в жълт цвят), които да обхванат характерни и живописни места, невключени в досегашните маршрути. Част от тях правят връзка със съществуващите маршрути и дават възможност за отклоняване до близки върхове, местности и др. интересни обекти.

V.2.3. Веломаршрути – 20,0 км

Пресеченият терен, съществуващите пътища и горски пътеки, заоблените и платовидни била дават богати възможности и предпоставки за практикуване на велотуризмъ.

Най-често използвани са пътищата от:

- гр. Враца по пътя Вратцата – Леденика – Горски дом, х. Пършевица;
- гр. Враца – с. Паволче, с.Челопек, м."Околчица";
- гр. Враца – с. Челопек – с. Лютиброд - с. Елисейна - манастир "Седемте престола";
- гр. Враца – Черепиш – Лакатник;
- гр. Враца – х. "Пършевица" – с. Очин дол – етнографски комплекс "Дядо Йоцо" – "Черепишки манастир" – Мездра – гр. Враца;
- гр.Враца – х. "Пършевица" – с. Очин дол – махала Реката – с. Елисейна – гр.Мездра.

Велосипеди под наем се дават в Горския дом, комплекс "Леденика" (байкове) и в околпарковата територия гр. Вършец – информационния център.

Не са обособени в самостоятелни локалитети, могат да се използват всички съществуващи пътища. Добра алтернатива и възможност на базите за разширяване на туристическите услуги.

V.2.4. Конни маршрути – 5,0 км

До момента е създадена и действа конна база на "Леденика". Препоръчва се в прилежащите села да се изградят конни бази.

Има интерес, възможности и потенциал да се развие този вид туризъм - големите разстояния, многото земни пътища, планински ливади, пасища и горски поляни; интересни обекти за посещение и др.

V.2.5. Ски туризъм – 7,5 ха

Обособени са два ски центъра: при х. "Пършевица" и на м. "Замбина могила" с общ капацитет - 1000 скиори.

Не се предвижда разширяване на ски зоната. Тенденциите към затопляне на климата и задържането на все по-малкото сняг, постепенно ще изместят ски туризма към по-високите части на планината – Западен Балкан е зона с потенциал за развитие на зимните спортове.

За ски-походи се използват всички налични пешеходни маршрути.

V.2.6. Делтапланеризъм

На три места в парка се практикува този спорт:

- вр. Околчица – посока на летене СИ-СЗ към гр. Враца;
- вр. Искри връх – посока СИ към с. Згориград;
- над м. "Църквище" – посока на летене СИ към гр. Враца.

През последните години има засилен интерес към този вид спорт. Не се предвижда разширяване, а по-скоро ограничаване в периодите на гнездене на скалните птици и ограничения по отношение на височината на летене за осигуряване на спокойствие на птиците, регламентирано в зона II.

V.2.7. Алпийски турове

На територията на парка са разработени и обособени три алпийски района:

- Врачански скали с 9 катерачни района с 312 маршрута;
- Лакатник с два катерачни района с 259 маршрута, от които районът на "Алпийска поляна" (79) е в границите на парка, а на "Вражите дупки" (180) е предложен за включване;

- "Оплетня" с 22 маршрута в един катерачен масив.

Не се предлагат нови обекти в парка.

Те изцяло попадат в Зона II. За тях са в сила режимите за тази зона.

V.2.8. Спелеология

На територията на парка са обособени 4 основни пещерни райони:

- Гара Лакатник;
- Врх Яворец;
- Хижа "Леденика";
- с. Горно Озирово.

Приложен е списък на по-известните и посещавани пещери. Преобладаващите са с висока степен на трудност – пропастни пещери - и се посещават само от обучени и екипирани пещерняци. Има защитени пещери, обявени за ПЗ и предложение за подземен резерват (описани в зона I и II). Всички са включени като обекти местообитания на пещерна фауна и уникални ландшафти към Зона II. Тук се разглеждат само като обекти за туризъм. За всички са в сила режимите на Зона II.

V.2.9. Воден слалом и гребане – 2,0 км

Развит по граничната р. Искър, където има създадена гребна база от Клуб по воден слалом и ски "Скакля" гр. Враца, с условия за пребиваване, обучение, лодки, риболов и др.

V.2.10. Погледни места – 0,1 ха

Това са зоните на откритите върхове, на откритите пътища и характерни образувания в парка.

Откриват се далечни и близки перспективи от всички високи части на планината и водещите към нея пътища и пътеки, както към характерни ландшафти от парка, така и към околни територии – населени места, Врачанско поле, Искърски пролом и веригата на Централен Балкан в източна и западна посока. По-характерни са:

- Откритите върхове – Бегличка могила, Кръстанова могила, Бук, Околчица, Добралин, Пършевица и др.;

- При придвижване по автомобилните шосета и туристически пътеки – пътя за Околчица, за х. "Леденика", от с. Лютаджик към х. "Пършевица", от с. Миланово към х. "Пършевица" и др.;

- От водопад Скакля, м. "Боров камък", заслон "Тезеро", от м. "Кравя" и др.

Те се устройват с подходящи паркови архитектурни елементи, с възможност за продължително наблюдение – беседки, заслони, пейки, навеси.

Приложения I (V. 2.)**ТЕРИТОРИИ НА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВЕ МАРШРУТИ****V. 3. ТЕРИТОРИИ НА КЪТОВЕТЕ ЗА ОТДИХ**

(Изобразени с пиктограми, дадени в приложение в табличен вид, точкови обекти – под 1 дка)

Обща площ – 28,0 ха.

На характерни места, разположени равномерно по маршрутите се изграждат места за почивка и кътове за отдих, оборудвани с подходящи паркови архитектурни елементи – чешми, беседки, заслони, навеси, перголи, пейки, маси с пейки, огнища, съдове за сметосъбиране, WC и др.

V.3.1. Кътове за отдих**□ Съществуващи**

Изградени са в близост до базите и по маршрутите.

Общият им брой е 11. Те са оборудвани с архитектурни елементи – пейки, маса с пейки, кошчета за отпадъци, огнища, тоалетни и информационни табели.

□ Новопроектирани

- По протежение на маршрутите, при пресичане на маршрути – 5 бр.;
- При извори и чешми, водни площи – 5 бр. (при старата резиденция, "Варовита вода" и др.);
- На оброчни места, край селищата – 20 бр.;
- До манастирите – 3 бр. ("Черепишки", "Мътнишки", "Св. Иван Пусти");
- При повечето от предвидените заслони – 12 бр.;
- При ловните хижи – 9 бр.

V.3.2. Заслоните с прилежащата им територия;

- Съществуващи – 4 бр.;
- Новопроектирани – 11 бр.;
- Проектни ловни заслони – 9 бр.

Те ще създадат сигурност за здравето и живота на туристите и ловците при лоши атмосферни условия.

В комбинация с места за отдих ще осигурят условия за удобно и приятно битуване в парка.

V.3.3. Места за масови посещения:**□ Места за къмпирание**

Регламентирани места за къмпирание на територията на парка няма.

Предлага се обособяване и изграждане на 7 места за къмпирание, с които да се даде възможност на желаещите за кратко пребиваване в парка при минимална човешка намеса и в диви условия.

□ Палаткови скаутски лагери

Регламентирани места за палаткови лагери на територията на парка няма.

Предложения за обособяване се прави на 3 места в парка. Те ще се използват сезонно, от местните кметства и училища за осигуряване на зелени училища и присъствие в природата при диви условия – обучение, спорт и игри в природна среда.

□ Места за масови посещения, събирания и чествания

Това са териториите, свързани с историческата памет и почит и традиционни землячески срещи, събори, сбирки по интереси:

- Пещера "Леденика" – постоянни групови посещения, няколко концерта през годината;
- Ботевите чествания на Околчица, лобното място в м. "Йолковица", с. Лютиброд по м. "Рашов дол" – последното сражение на част от Ботевата чета;
- Факелното шествие на Лакатник;
- Религиозни празници и масови поклонения в трите манастира;
- Землячески срещи и събори на определени празници на оброчни места на селищата около парка;
- Спортни състезания и празници – на х. "Пършевица", м. "Замбина могила", Горски дом, м. "Вратцата", Лакатнишки скали и др.;
- Рокерски фестивал на х. "Леденика".

Залповото струпване на много хора изисква спазването на определени норми на поведение и добра организация, за да се запази здравето и живота на хората, както и ландшафта, месторастенията, биологичното разнообразие и чистотата, в парка.

Приложения I (V. 3.)**ТЕРИТОРИИ НА КЪТОВЕТЕ ЗА ОТДИХ**

Режими за зона V:

Забрани за:

1. Палене на огън, бивакуване, алпинизъм, къмпирание извън определените и специално обозначени за това места;
2. Промислено отглеждане на животни.

Условия:

1. Малките архитектурни елементи и съоръжения да се изграждат по изготвен проект, съгласуван с ДПП, като се използват местни природосъобразни материали – камък и дърво;
2. Провеждането на масови, обществени мероприятия на територията на парка да става съгласувано и под контрола на ДПП и спазване на предписанията за: място, брой хора, използване на техника (транспорт, аудиовизуална, спортни съоръжения), сметосъбиране и извозване и др.;
3. Строителството на нови паркинги да става с естествени материали на тревна фуга;
4. Изработването на информационни знаци и табели да става по единен проект, като информацията се предлага на български и чужд език;
5. Да се изработи проект за информационна маркировка по маршрутите, която да се поддържа в добро състояние и да дава постоянна и пълна информация за трасето на маршрута, времетраенето, характерните места и местности през които преминава;
6. Да се поставят информационни табели и маркировка при промяна на характера на трасето (излизане и навлизане от горска в открита територия, при пресичане на няколко пътеки и др.);
7. За дългите маршрути и маршрутите преминаващи през защитени зони (територии от Зона II) да се ползва водач от ДПП или лицензираните туроператорски фирми;
8. Практикуването на екстремни спортове (алпинизъм, скално катерене, делтапланеризъм, спелеология) да се извършва от завършилите специализирани курсове, а за начинаещи - под контрола на правоспособни инструктори.

Препоръки:

1. Размерът на група за конен туризъм да не надвишава 5 коня заедно;
2. Размерът на група за велотуризъм да не надвишава 10 души заедно;
3. Посетителите на парка да изнасят отпадъците от посещението си до най-близкия обект с организирано сметосъбиране.

Норми:

1. В обособените рекреационно - туристически съсредоточения се спазват следните норми:
 - ❖ за къмпинги - 80 кв. м/човек (включва обслужваща площ и спално място);
 - ❖ за биваци - 25 кв. м/палатка;
2. Капацитетът на къмпингите да не надвишава 25 легла;
3. Капацитетът на местата за бивакуване да не надвишава 10 палатки;
4. Местата и нормите за провеждане на специализиран туризъм (преминаване на кон, велосипед), скално катерене и др. се определят с устройствен проект, до изготвянето на който, специализираният туризъм се провежда само по съществуващи пътища и пътеки;
5. По протежение на маршрутите и покрай пътищата, на разстояние 50м от двете им страни, при преминаване през урбанизираните зони, да се водят само санитарни сечи.

VI. ЗОНА СГРАДИ И СЪОРЪЖЕНИЯ

(Изобразена е в ярко оранжев цвят на картата, а точковите обекти с пиктограми)

Обща площ: 644.17 ха (2,3% от общата площ на парка).

Предназначение:

Тази зона включва различни сгради и съоръжения на територията на парка. Тя представлява физическата инфраструктура на парка и части от нея съвпадат с елементи на зоната за туризъм.

Предназначението на зоната е да осигури съвременни условия за битуване, ползване и поддържане на съществуващите трайно изградени обекти и съоръжения. Да регламентира и контролира поддръжката и управлението на инженерната инфраструктура в състояние и вид, които да не влошават природните ценности и да не пречи за постигане на целите на парка.

Основни функции са обслужване, информиране, комфорт и даване на възможност за ползване от хора в неравностойно положение.

Обхваща територии с различна степен на урбанизация - компактни и единични, разположени в целия парк.

VI. 1. УРБАНИЗИРАНИ ЦЕНТРОВЕ ЗА ОТДИХ И ТУРИЗЪМ

Обща площ 305,3 ха (1,06% от общата площ на парка)

□ **Съществуващи – 305,3 ха:**

Обособени са **5 урбанизирани центрове** за отдиш и туризъм, които представляват локализиращи съсредоточения на хотели, почивни домове, ведомствени вили, бунгала и спортни и др. площадки за развлечение и игра към тях:

VI.1.1. "Леденика" – 86,7 ха; от тях ГТ 47,7 ха от ДГС "Враца" и Зем. Т 39,0 ха от 3-ще кв. Бистрец;

VI.1.2. "Околчица" – 13,8 ха, ГТ от ДГС "Враца";

VI.1.3. "Врачански Балкан" – м. "Учителски колонии", м. "Замбина Могила", м. "Горски Дом", м. "Църквище" – 166,0 ха, от тях ГТ 73,3ха от ДГС "Враца" и Зем. Т 92,7 ха от 3-ще с. Згориград;

VI.1.4. "Пършевица" – 8,5 ха Зем. Т от 3-ще с. Миланово;

VI.1.5. "Чайка" – Алпийски дом –19,8 ха. Зем. Т от 3-ще гр. Враца;

VI.1.6. "Хъшовете" – 2,0 ха; Зем. Т от 3-ще с. Паволче;

VI.1.7. магазин Техномаркет – 8,5 ха;Зем. Т от 3-ще Враца.

В тях са изградени 24 бази за отдиш през периода на 50-70-те години на миналото столетие, някои значително подобрени през последните години, други в доста занемарен вид. През годините сградите са строени всяка сама за себе си, без общ застроителен план. Собствеността на сградите и земята е разнообразна, някои са останали ведомствени, други са частни, има неколккратно препродавани и с неизяснен собственик, други - в процес на изясняване със заведени съдебни дела. Основното предназначение на действащите бази е за нуждите на обществения отдиш, но има обособени за частно ползване за обитаване като къщи и вили. До всичките има изградени пътища и автомобилен достъп. Електрифицирани и водоснабдени са. Няма изградена канализация, всички са на септични и попивни ями.

Има нефункциониращи сгради, бунгала с известен и неизвестен собственик в м. "Църквище". Те представляват неприятна гледка и пораждат проблеми с безопасността в парка.

□ **Предложения за нови сгради**

- **Обслужващ административен център** – 2 бр. - м. "Учителски колонии" и при гара Лакатник – за комплексно обслужване на отдиша и туризма – планинска спасителна служба, здравен пункт, МВР пункт, пощенски и интернет услуги, водачество, инструкции по алпинизъм и спелеология, екипировки и съоръжения под наем, смесен магазин и др., даващи възможност за интерпретация и обучение.

- **Научно-образователен комплекс** на ДПП "Врачански Балкан". Реконструкция на Горския дом – презентационен център, зали за обучение, лаборатория, малка леглова база за нуждите на ДПП, гости и научни работници и др.

- **Демонстративен център мандра "Пършевица"** – за презентация, дегустация и продажба на произвежданата продукция, интерпретативна част за запознаване с историята и технологията на сегашното производство и др.

**Приложения I (VI. 1.)
УРБАНИЗИРАНИ ЦЕНТРОВЕ ЗА ОТДИХ И ТУРИЗЪМ**

VI. 2. СГРАДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ, СТОПАНИСВАНЕ И ОБСЛУЖВАНЕ НА ПАРКА

□ **За туристите и посетителите на парка:**

- Посетителски и информационен център в сградата на ДПП "Врачански Балкан" – гр. Враца;
- Информационен център на МОСВ в сградата на РИОСВ - гр. Враца;
- Посетителски и информационен център и база на ДПП "Врачански Балкан" - Горски дом в м. "Варовитица";
- Посетителски и информационен център на ДПП "Прилепа" при пещерата Леденика;
- Многофункционален природозащитен център „НАТУРА 2000“ в сградата на „Ески Джамия“, стопанисван съвместно с клуб „Приатели на ПП Врачански Балкан“ и община Враца (от 2009 г.);
- Посетителски и информационен център на МК "Ботев път" на Околчица;
- Информационен център и музей на баба Илийца в с. Челопек на МК "Ботев път";
- Посетителски и информационен център - самостоятелна сграда в ляво от пътя гр. Враца – с. Паволче;
- Посетителски и информационен център в с. Горно Озирова – сградата на кметството;
- Посетителски и информационен център на ДПП в с. Лютиброд. Изграден по съвместен проект за културен туризъм с читалище "Колката";
- Посетителски и информационен център на ДПП в с. Згориград. Намира се в читалище "Пробуда".

- **Сгради за стопанисване при водохващания за питейни нужди** – каптажи и помпени станции.

**Приложения I (VI. 2.)
СГРАДИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ, СТОПАНИСВАНЕ И ОБСЛУЖВАНЕ НА ПАРКА**

VI. 3. СПОРТНИ ТЕРЕНИ И СЪОРЪЖЕНИЯ /пиктограми/

Площ 108,87 ха; (0,38% от общата площ на парка)

- На територията на парка са обособени **три ски писти:**
 - Ски писта при х. "Пършевица". Пистата е разположена на Кръстанова могила. Дължината ѝ е 1300 м;
 - М. "Замбина могила" - **две писти** по 200 м; (в последните години не се използва активно);
- **Спортни съоръжения** има изградени:
 - При х. "Леденика" – спортни площадки и тревен манеж за обзядване на коне;
 - М. "Учителски колонии", м. "Замбина могила", Горски дом – спортни площадки към отделните почивни бази;
 - Почивната база на АЕЦ "Козлодуй" - спортни площадки и закрит плувен басейн;
- Местата за **екстремни спортове:**
 - Трайно маркирани и оборудвани с постоянни крепежни съоръжения алпийски маршрути за катерене на Лакатнишки скали и "Вратцата";
 - Площадка за делтапланеризъм в м. "Околчица";

- Оборудван маршрут със съоръжения за преодоляване на препятствия – екопътека Згориград – Боров камък.

Предложения за нови спортни територии:

- Изграждане на учебен изкуствен полигон за спортно катерене в района на с.Очин дол;
- Изграждане на многофункционален спортен комплекс в района на м. "Учителски колонии".

**Приложения I (VI. 3.)
СПОРТНИ ТЕРЕНИ И СЪОРЪЖЕНИЯ**

VI. 4. ИНФРАСТРУКТУРНИ (ИНЖЕНЕРНИ) СЪОРЪЖЕНИЯ

Площ 230,00 ха (0,80 % от общата площ на парка)

VI.4.1. Пътища

Изградената през годините и поддържана пътна мрежа прави територията на парка лесно и бързо достъпна с автомобилен транспорт.

Пътища (включително без трайна настилка) и свързаните с тях съоръжения за поддръжка:

- асфалтови пътища от държавната пътна мрежа на територията на парка - по периферията и във вътрешността на обекта с дължина 165,7км;
- други пътища – горски, общински, частни – 150,4км – голяма част от тях са в лошо състояние и ерозирани.

Съществуващата пътна мрежа е достатъчна за обслужване на парка.

VI.4.2. Паркинги

На територията има обособени паркинги към съответните почивни бази.

Препоръчва се регламентиране и изграждане на паркинги:

- В началото на Петренски дол – до шосето;
- При автомобилните подходи към парка;
- В районите за масовите чествания и събирания на хора – на Околчица, х. "Леденика", при "Вратцата", Лакатнишки скали, мина "Плакалница".

Извършване на постоянна поддръжка, ремонт и реиновация на съществуващите при необходимост.

VI.4.3. Електропреносими

- *Електро съоръжения, трафопостове и ретранслаторни станции*, обслужващи и пренасящи електроенергия до сградите и съоръженията на територията на парка. Изисква се постоянна поддръжка на просеките и ел. съоръженията, гарантиращи тяхната работа и безопасност.

VI.4.4. Противопожарни просеки, минерализовани ивици и противопожарни депа

Те се създават по проект за противопожарна безопасност. Необходима е постоянна поддръжка, изораване на минерализованите ивици и оборудване на депата за гарантиране на безопасност, борба и локализиране на възникнали пожари.

VI.4.5. Съоръжения обслужващи туристите

Лифтове:

– недействаща двуседалкова въжена линия от с. Згориград до м. "Кравя" – много лошо състояние. Да се извърши демонтаж на останалите съоръжения от съществуващата лифтена линия;

Ски-влекове:

– влек тип "Помагалски" с дължина 1200 м и пропускателна способност 200 души на час -обслужва пистата при х. Пършевица;

- 3 бр. портативни ски влека - обслужват пистите в Замбина могила;
- 2 бр. портативни ски влека – обслужват почивната база на АЕЦ "Козлодуй" (сезонни).

**Приложения I (VI. 4.)
ИНФРАСТРУКТУРНИ (ИНЖЕНЕРНИ) СЪОРЪЖЕНИЯ**

Режими за VI зона:

Забрани за:

1. Промяна на предназначението, увеличаване капацитета на туристическите хижи, почивни бази и сгради за обслужване на съществуващи съоръжения, увеличаване на застроената и разгъната площ;
2. Забрана за заустване на непречистени до необходимата степен отпадъчни води в повърхностни водни обекти;
3. Вилно строителство;
4. Строителство на нови пътища, с изключение на горски по изготвен проект;
5. Паша на домашни животни;
6. Изграждане на производствени и промишлени предприятия;
7. Извеждане на сечи с изключение на санитарни.

Норми:

1. Допустима височина на сградите при ново строителство – с преобладаващо застрояване с малка височина до 3 етажа и до 10 м "кота било"(чл. 16/1 от Наредба № 7 към ЗУТ);
2. Размерът, разположението и специалният режим за упражняване на сервитутите на енергийните обекти по чл.19, ал. 1 и 2 от Наредба № 39 за строителство в горите и земите в ГФ, се определят от Наредба № 16 от 2004 г. за сервитутите на енергийните обекти;
3. Изграждането на водоснабдителни системи, отвеждането, пречистването и заустването на използваните води се извършва при условията на Наредба № 2 от 2005г. за проектиране, изграждане и експлоатация на водоснабдителните системи и Наредба №4 за условията и реда за присъединяване на потребителите и за ползване на водоснабдителните и канализационни системи;
4. Допустимата ширина на просеките при подземно преминаване на далекопроводите е 6 м.

Препоръки:

1. Да се изработи Подробен устройствен план за урбанизираните центрове, с който да се регламентират правила и норми за развитие, съобразени със Закона за устройство на територията;
2. Подмяна на полумасивните и неугледни сгради за нуждите на отдиха и туризма с подходящи леки екологосъобразни постройки;
3. Адаптиране на съществуващата инфраструктура и сграден фонд за ползване от хора с увреждания;
4. Архитектурният облик на реконструирани и/или нови сгради, както и оформлението на прилежащите им околни пространства да хармонизират с природната среда и действащото законодателство;
5. Собствениците на изоставените и полуразрушени сгради да ги обезопасят и приведат в естетичен вид;
6. Естетизиране на дворните пространства, трайните огради и постепенна подмяна с живи огради (живи плетове или стени), като се използват местни видове и ограничено - подходящи декоративни дървесно-храстови видове;
7. Преминаване от попивни и изгребни ями за отпадни води към изграждане на локални пречиствателни станции за отпадъчни води с подходяща технология на пречистване;
8. За всяка урбанизирана територия на парка да се проектира и изгради обща канализационна система (канализационна система с една ПОСВ), в която да заустват отпадните води на съществуващите и бъдещи обекти в съответната урбанизирана зона;
9. Системно поддържане на просеките за гарантиране безопасността на съоръженията и противопожарната безопасност;

10. Реиновацията, разширението и изграждането на нови паркинги да става с модулни елементи на тревна фуга;

11. През почивните дни и при масови мероприятия да бъде регламентиран достъпа във вътрешността на парка, като се ограничи личния автомобилен транспорт, за сметка на обществения транспорт;

12. Създаване на сдружение на хотелиерите, собствениците, неправителствени организации, спортни и туристически сдружения и ДПП за поддържане и съгласувано ползване на единен туристически пакет, служители, инструкции и анимационни услуги на територията на парка.

VII. ЗОНА ЗА УСТОЙЧИВО ПОЛЗВАНЕ НА ВЪЗБНОВИМИТЕ ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

(на карта в жълто (ПТ) и светло зелено(ГТ))

Включва горски и поземлени територии, гори, поляни, нелесопригодни голини и площи, скали, необхванати от другите зони. Тя е най-голяма по площ. Освен общите ограничения, други не се налагат, само се конкретизират нормите за ползване.

Общата площ на зоната е 13974,1 ха (48,5% от общата площ на парка).

Тя се явява като остатъчна след изваждането на площта на останалите зони от общата площ на парка. Някои от териториите, които попадат в нея – територии за паша, територии за лов са с по-големи площи, защото се припокриват с част от другите зони.

Предназначение:

Предлага на местното население възможност за екологосъобразен поминък и дългосрочни ползи от устойчиво ползване на природните ресурси на парка.

Нейното разнообразие и по-либерален режим на ползване я прави достъпна за всички посетители.

Включва:

VII.1. ТЕРИТОРИИ ЗА ПАША

Общата площ разрешена за паша в парка е 18 262,8 ха (63,4%), за 18 053 бр. едър добитък – или за 90 080 бр. дребен добитък.

В ГТ пашата е разрешена на територия 12 298,6 ха и забранена - 8284,7 ха. Само за дребен добитък – 76,4 ха и разрешена до извеждане на сеч – 3,6 ха. В широколистни високостъблени гори – 1275,0 ха на едър добитък – 1062 бр. или на дребен добитък – 5100 бр. В издънковите гори и голите площи – 11 034,2 ха на едър добитък – 11 034 бр. или на дребен – 55 170 бр. Общо в ГТ могат да пашуват – едър добитък – 12 096 бр. или дребен добитък – 60 270 бр.

В Зем. Т пашата ще се води в териториите на мерите и пасищата, естествените ливади, пасищата с храсти и в трайни насаждения над 1,5 м за дребен и над 3,0 м височина за едър добитък на обща площ 5 964,2 ха, на 5 957 бр. едър добитък или 29 810 бр. дребен добитък.

За територията на парка **козя паша** се допуска в поземлените територии в непосредствена близост да населените места и голите горски територии и насажденията за реконструкция, също в непосредствена близост до населените места, като се следи и недопуска възникване на ерозионни процеси.

Пашата трябва да се извършва с пастир, за да не става навлизане в забранени райони и предизвикване на повреди и щети от животните.

Приложения I (VII.1.)

- Таблица на разрешените и забранени територии за паша по ДГС
- Баланс на площите от ГТ по землища
- Баланс на площите и бр. добитък в ГТ по ДГС
- Баланс на площите и бр. добитък, разрешени за паша в Зем. Т по землища

VII.2. ТЕРИТОРИИ ЗА ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНО ЗЕМЕДЕЛСКО ПОЛЗВАНЕ

(Жълт и светло лилав цвят на картата.)

VII.2.1. Обработваеми земи и трайни насаждения – обща площ **731,2 ха** – развитие на биологично земеделие.

На територията на парка земите на които може да се развива екологосъобразно земеделие са:

- Ниви – 72,2 ха;
- Зеленчукови градини – 5,1 ха (Мездра);
- Овощни насаждения – 7,5 ха;

- Лозя – 60,5 ха;
- Други – 446,8 ха;
- Изоставена орна земя – 58,3 ха;
- Изоставени трайни насаждения – 79,0 ха;
- Разсадници – 1,8 ха.

Значителни са изоставените терени.

Съгласно общата селскостопанска политика на ЕИО ще бъдат подпомагани земеделски стопани в защитени територии, чрез мярка "Агроекологични плащания". Върху един и същи парцел могат да се комбинират следните дейности, подлежащи на компенсаторни плащания:

- Биологично растениевъдство и опазване на застрашени местни породи;
- Биологично растениевъдство и биологично пчеларство;
- Традиционни овощни градини и опазване на застрашени местни породи (за овце и ЕРД);
- Опазване на застрашени месни породи и пасторализъм.

Това са дейности, които се поощряват в парковата територия.

Има условия и възможности за отглеждане на плодни – малини, къпини, шипки и др. и на култивирани лечебни и ароматни растения. Нужно е да се популяризира опита и поощрява иницирането им.

Приложения I (VII.2.1.)

Обработваеми земи и трайни насаждения – баланс на териториите по землища

VII.2.2. Преработващи и производствени дейности

• Млекодобивни и преработващи дейности

- **Кошари** – останали са малко действащи кошари на територията на парка. Желателно е подобряване на условията и модернизиране на производството – доене, съхраняване на млякото и производство на млечни продукти за лични нужди и пазара; стрижене; събиране и съхраняване на торта. Включването им към туристически атракции – демонстрация и дегустация. Да се толерира изграждането на нови, отговарящи на съвременните изисквания за архитектура и функция. Да се поощрява отглеждането на традиционни български породи, устойчиви на планинските условия.

- **Мандри** – най-голяма е мандра "Пършевица", собственост на ЕТ "Зоров-97" разположена в близост до х. "Пършевица". Предприятието е изградено през 1994-95г. на мястото на стара мандра, работила в продължение на 20 години. През последните години разширява дейността със собствено стадо овце и затворен пълен цикъл на екологично производство – мляко и производни. Има значителен потенциал за тази дейност, продукцията става изключително атрактивна и с по-висока цена поради това, че е от защитен екологично чист район.

Малки мандри за задоволяване на лични нужди има само на няколко места в парка при кошарите, но тяхното състояние и хигиенни условия са незадоволителни.

• Пчелини

На територията на парка няма стационарни кошери. Има традиция в разполагане на пътуващи пчелини в района на махала Сфражен.

Приложения (VII.2.2.)

Млекодобивни и преработващи дейности

VII.3. ТЕРИТОРИИ ЗА ГОРСКО ПОЛЗВАНЕ

(Светло зелен цвят на картата) - разположени по цялата площ на парка, играят ролята на буфер и свързващо звено между отделните зони.

Проектирани сечи:

Съобразно биологичните особености на дървесните видове, типове месторастения, състоянието на насажденията, хода на възобновителния процес и функциите са проектирани съответните мероприятия по растителността. Предвидените видове сечи са съобразени с Наредба № 33 от 30.07.2004 г. на ИАГ (НУГ) при МЗХ (МЗГ). Предвидени са мероприятията на цялата територия от парка, независимо от собствеността върху горите.

За всяко ДГС са разработени самостоятелни проекти за частите от Парка, попадащи в тях.

За ДГС "Своге" и ДГС "Враца" е извършена актуализация, във връзка с последните лесоустройствени проекти – съответно 2005г. и 2004г. За ДГС "Мездра" и "Берковица" са разработени нови проекти от 2006г. Проектираните мероприятия са съобразени с функционалното зонироване в парка.

За предстоящите години на действие на ПУ са предвидени:

□ Извеждане на сечи върху обща площ 4932,6ха - 28% от дървопроизводствената площ в парка и общ размер на ползване на дървесината – 169 825 куб.м - 0,08% от общия запас без клонови в парка.

□ Съгласно изготвените устройствени проекти на четирите ДГС, за частите от парка, попадащи в техните територии ще се водят отгледни, възобновителни и санитарни сечи по състояние, както следва:

- Отгледни сечи – 2 637,2 ха – 71945 куб.м. – 53,5% /42,4%;
- Възобновителни – 1682,2 ха – 77210 куб.м – 34,1% / 45,5%;
- Санитарни сечи – 613,2 ха – 20670 куб.м – 12,4% / 12,1%.

□ Възобновителните сечи са с удължен възобновителен период за бука и зимния дъб и максимално разчитане и подпомагане на естественото възобновяване.

При извеждане на сечи да се спазват общите ограничения за парка и специфичните ограничения за съответните зони.

Залесяване:

Предвиждат се залесителни мероприятия на обща площ – 86,3ха, за които са необходими 420,4 хил. бр. фиданки. Основни видове за залесяване са широколистните – 82,2%, като най-много участва зимния дъб – 24%, бука – 23,3%, топола – 22,5%; иглолистните – 17,8% - от черен бор – 16,6% и съвсем ограничено с бял бор – 0,1%. Мероприятието подпомагане на възобновяването разкъсване на корените ще се извърши върху 483,2 ха от площта на парка след извеждане на гола възобновителна сеч с последващо издънково възобновяване.

За осигуряване на висок процент на прихващане и правилно развитие на засадените фиданки е необходимо използването на качествени и жизнени фиданки, съпроводено с трикратно отглеждане през първата и втората година и двукратно през третата. Отглеждането се изразява в пролетно и лятно прекопаване и есенно разрохкване, за осигуряване на оптимални условия за развитие – оптимален почвено-влажнен режим и отстраняване на плевели и издънки. Въвеждане на природозащитни мерки при отглеждане/стопанисване на създадените иглолистни култури.

VII.4. ТЕРИТОРИИ ЗА ЛОВ

(Обща площ – 24 166,9 ха – 83,9% от парка)

В защитените територии стопанисването на дивеча се извършва съгласно Закона за защитените територии, Закона за лова и опазване на дивеча и по изготвен Ловоустройствен проект за всяко от стопанствата в парка. Извършва се ежегодна таксация на дивеча, чрез която се следят тенденциите и взимат конкретни мерки за регулиране на дивеча.

Общата площ на дивечопригодните площи в горските територии възлиза на: 17 657,9 ха (85,9% ГТ).

Като от общата площ са подвадени всичките недивечопригодни територии – защитени територии – ПЗ и ЗМ, урбанизирани територии, оградени площи, скали, кариери, територии в близост до населени места и др. райони, в които не се допуска ловуване или няма условия за съществуване на дивеча. Недивечопригодната горска площ е 3028,5 ха.

Дивечопригодната площ в поземлените територии включена в ловностопанските райони възлиза на 6538,70 ха. Тя е получена като от общата земеделска площ на землищата са извадени всички територии, като заградени площи, археологически паметници и исторически места, водоеми и др.

По отношение на ползвателите са обособени общо:

- Държавен дивечовъден участък (ДДУ) – 3 бр. с 3 бр. ловища;
- Предоставени Ловностопански райони на (ПЛР) – 13 броя с 27 ловища;
- Отд. 120 – Ръжица (част) и на Драгойчеви ливади - са развъдници, в тях не се ловува - от ДГС "Своге".

Приложение I (VII.4.)

Таблица на площно разпределение на ловните територии по Държавни горски стопанства и земеделски територии

Режими за VII зона

Забрани за:

1. Използването на химични препарати за борба с вредителите в селското и горско стопанство;
2. Използването на изкуствени торове.
3. Паша в:
 - 3.1. Насаждения и култури с височина на фиданките до 1,5 м за дребен и до 3,0 м за едър добитък;
 - 3.2. В млади горски култури и невъзобновени зрели;
 - 3.3. В семепроизводствени насаждения;
 - 3.4. В горски разсадници;
 - 3.5. Насаждения за възобновителна сеч;
 - 3.6. Голи площи за залесяване;
 - 3.7. Туристически обекти;
 - 3.8. Скали;
4. Безпастирна паша.

Норми

1. Паша на определени места по утвърден проект - числеността на домашните животни, допускани на паша, се определя при спазване на следните условия:
 - 1.1. *В разрешените горски участъци с широколистни високостъблени гори:*
 - за едър добитък - 1,2 бр./ха;
 - за овце - 4 бр./ха.
 - 1.2. *В разрешените горски участъци с издънкови гори и пасища от безлесната територия:*
 - за едър добитък - 1 бр./ха;
 - за овце – 5 бр./ха.
2. Нормите за събиране на недървесни природни продукти - диворастящи плодове, билки и гъби, са:
 - 2.1. *Диворастящи плодове без тези от лечебни растения:*
 - за лични нужди - количества в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден - до 3кг;
 - 2.2. *Гъби:*
 - за лични нужди - в количества до 2 кг в свежо състояние, събрани от едно лице в рамките на един ден.

Препоръки

1. Пашуващите животни да се държат на разстояние най-малко на 50 м от туристическите пътеки;

2. Пашуващите животни да бъдат маркирани, съгласно изискванията на Закона за ветеринарно медицинската дейност – гл. IX;
3. Придвижването до пасищата да става по прокари за преминаване на животните, като се използват приоритетно съществуващите черни пътища и пътеки;
4. Изграждане и поддържане на временни заслони (кошари) за животновъдство по утвърдени технически проекти на определени места;
5. Третирането на растителни и животински отпадъци е грижа на собствениците, които ги формират;
6. По-големите производители на селскостопанска продукция да депонират оборски тор и растителни отпадъци временно на собствена площадка, съобразена със санитарно-хигиенните условия и след компостиране да се използва по предназначение (наторяване на земи);
7. Площадките за депониране на животински и растителни отпадъци да са разположени извън вододайните зони, да нямат връзка с отточната канализация и да не се допуска изтичане на торова течност в течащи дерета и реки преминаващи в съседство;
8. В зависимост от реколтата (раждаемостта) на *страничните горски продукти*, се препоръчва ежегодно определяне на норми и площи, както и упражняване на контрол по време на техния добив;
9. Препоръчва се заграждане след извършване на залесяването, за опазване от домашен добитък и дивеч.

Приложения I

Предложение за нови и промяна на граници на съществуващи защитени територии
Препоръчителни промени по границата на парка

ЧАСТ 4: ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ И ПРЕДПИСАНИЯ ЗА ПОЛЗВАНЕ**4.1. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТИТЕ**

На базата на характеристиките, оценките и потенциалната стойност на парковата територия се очертават основните направления на работа в ПП "Врачански Балкан" през 10 годишния период на действие на ПУ.

1. Устойчиво ползване и управление на природните ресурси - опазване, поддържане и възстановяване на биологичното разнообразие;
2. Координация на научни изследвания;
3. Подобряване на условията за туризъм и на инфраструктурата в парка;
4. Подпомагане развитието на туризма в парка и прилежащите територии;
5. Природозащитно образование;
6. Информационно осигуряване;
7. Връзки с обществеността;
8. Комплексен дългосрочен мониторинг:
 - на биологичното разнообразие – флористично, гъбно и фаунистично;
 - за горските екосистеми;
 - за биологичното разнообразие;
 - за въздуха;
 - за почвите;
 - за водните ресурси;
 - за социално-икономическите фактори;
9. Институционално развитие на ДПП;
10. Прилагане на законодателството и действащата нормативна уредба.

4.2. ОПЕРАТИВНИ ЗАДАЧИ

- Защита и охрана;
- Контрол върху всички дейности на територията на парка;
- Налагане на санкции на нарушителите;
- Поддържане на база данни за биологичното разнообразие;
- Провеждане на програмите за мониторингова дейност;
- Рекламирање, интерпретиране и прилагане програма за туризъм;
- Ремонт и поддръжка на информационната маркировка;
- Ремонт и поддръжка на съществуващия сграден фонд ползван от парковата администрация;
 - Сигнализиране на съответните собственици за възникнали проблеми и контрол за навременното им отстраняване;
 - Сигнализиране при необходимост за ремонт и поддръжка на съществуващите инфраструктурни съоръжения на съответните собственици;
 - Ремонт и поддръжка на малките архитектурни съоръжения;
 - Обезопасяване и сигнализиране на териториите около възникнали нарушения, криещи рискове и опасност за здравето и живота на хората, до тяхното отстраняване;
 - Провеждане на месечни акции с обществеността за почистване на района на парка;
 - Прилагане на програма за борба с пожарите и предотвратяването им.

4.3. ПРОГРАМИ И ПРОЕКТИ

В тази част на ПУ е предложен списък от програми, проекти и конкретни задачи като допълващи зонирването средства за постигане целите на управлението. Проектите са представени с целите и приоритетните дейности. Тяхното разработване ще бъде предмет на определена задача в рамките на годишните планове за дейността на ДПП.

Предложените програми и проекти са групирани в направления. Във всяко от направленията са посочени приоритетните сфери на действие.

1. ПРОГРАМА - НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

- Обвързване на науката с управлението на устойчивото развитие на територията;
- Продължаване през годините проучванията на абиотичните фактори;
- Продължаване през годините проучванията на флора, растителност, гъбно разнообразие и фауна;
- Оценка на въздействието върху местообитанията на територии със засилен антропогенен натиск;
- Оценка на запасите от лечебните растения и рационалното им използване.

2. ПРОГРАМА - ПОДПОМАГАНЕ НА ЗАСТРАШЕНИ ВИДОВЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИ КОМПОНЕНТИ

- Възстановяване и опазване на застрашени видове и местообитания;
- Постепенна подмяна на нетипичните растителни иглолистни видове с типични широколистни;
- Борба с инвазивните видове – ограничаване на разпространението им, подмяна с характерни за района дървесни и храстови видове и пр.;
- Възстановяване естествената растителност след пожари;
- Възстановяване и рекултивация на територии засегнати от ерозия;
- Организиране събирането и транспортиране на отпадъците;
- Подпомагане развитието на устойчиво екологосъобразно селско стопанство.

3. ПРОГРАМА - КОМПЛЕКСЕН И ДЪЛГОСРОЧЕН МОНИТОРИНГ

- Създаване на база данни за специализирани проучвания;
- Проследяване състоянието на популациите от уязвими редки и застрашени видове;
- Дейности за поддържане и възстановяване на местообитанията и популациите на уязвими редки и застрашени видове;
- Проучване на туристопотока с цел по-добро организиране и реклама на различните видове туристически дейности;
- За проектите, отнасящи се до мониторинг на абиотичните компоненти, разработването на методиките да се съобразява с утвърдените и използвани методики от Изпълнителната агенция по околна среда;
- За проектите, отнасящи се до мониторинг на биологични групи и видове – разработването на методики да се съобрази с методиките към утвърдената "Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие";
- За видовете, които са обект на Националната система за мониторинг на биологичното разнообразие, мониторингът ще се изпълнява съгласно одобрените методики и данните ще бъдат нанасяни във възприетите формуляри.

4. ПРОГРАМА - ПОДПОМАГАНЕ РАЗВИТИЕТО НА РЕКРЕАЦИЯТА, ТУРИЗМА И СПОРТА

- Съхраняване на природното и културно наследство;
- Развитие на екологичен туризъм;
- Възраждане на характерен поминък за региона;
- Подобряване на условията за отдих;
- Премахване на незаконни сгради и съоръжения;
- Реконструкция, ремонт и поддържане на съществуващата инфраструктура, ремонт и поддържане на съществуващите пътища, без промяна на категорията и настилката им.

5. ПРИРОДОЗАЩИТНО ОБРАЗОВАНИЕ, ИНТЕРПРЕТАЦИЯ И ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА

- Развитие на природозащитното образование на местното население и посетителите на парка;
- Целево обучение на собственици и ползватели за работа в ЗТ;
- Развитие на информационно-интерпретативната дейност;
- Развитие на партньорствата на различни нива.

6. УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОЛИТИКАТА НА УПРАВЛЕНИЕ И СЪБЛЮДАВАНЕ НА ЗАКОНОВАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА БАЗА

- Институционално развитие на ДПП и обучение;
- Координация с институциите;
- Съгласувателни и законови действия по промени в територията на ПП и ЗТ.

7. ПРОГРАМА: УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА ДПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН" И ПОДОБРЯВАНЕ НА МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКАТА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ

- Оптимизиране на организационната структура на ДПП;
- Подобряване на материално-техническата обезпеченост на ДПП.

8. РАЗВИТИЕ НА ОКОЛОПАРКОВАТА ТЕРИТОРИЯ

- Опазване на културното наследство и свързването посредством маршрути и програми с обекти на територията на ПП;
- Промяна на условията и качествата на живот в малките населени места и превръщането им в желани места за екотуризъм.

4.3.1. ПРОГРАМА: НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

4.3.1.1. Проект: Проект за проучване на стопанската продуктивност на ливадите и пасищата

Цел: Запазване на сегашните и разширяване на площите под сенокосен режим на ползване.

Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклонение от нормите.

4.3.1.2. Проект: Атлас на мъховете и мъховите местообитания в ПП "Врачански Балкан"

Цел: Популяризиране и опазване на мъховата флора.

4.3.1.3. Проект: Атлас на видове висши растения с природозащитен статут в ПП „Врачански Балкан“

Цел: Популяризиране и опазване на редки, защитени и ендемични видове на територията на парка.

4.3.1.4. Проект: Атлас на широко разпространени ядливи и отровни гъби на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Допълване на информацията за разпространение на тези видове. Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклонение от нормите.

4.3.1.5. Проект: Устройствен проект на лечебни растения в ПП "Врачански Балкан" (ресурсна оценка и запаси за 20 лечебни вида)

Цел: Допълване на информацията за разпространението на лечебните растения, оценка на ресурсите и рационално използване.

4.3.1.6. Проект: Определяне на запасите от лечебни растения на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Добиване реална представа за наличието на лечебни растения на територията на парка с цел тяхното съхранение и опазване при даване на разрешителни за ползване.

4.3.1.7. Проект: Създаване на база от фаунистични данни и нейното редовно попълване

Цел: Поддържане на база от данни за местата на гнездовите находища и определяне на адекватен режим за управление на тези територии.

4.3.1.8. Проект: Установяване и картиране на гнездата на Скален орел, Малък креслив орел, Малък орел, Орел змияр, Голям ястреб, Малък ястреб, Белоопашат мишелов, Осояд, Сокол орко, Уралска улулица и Черен щъркел.

Цел: Допълване на информацията за разпространението на различните видове. Предвиждане на мерки за опазване на зоните на разпространение.

4.3.1.9. Проект: Изследвания върху херпетофауната за установяване на нови местообитания, зони и места с високо херпетологично разнообразие

Цел: Допълване на информацията за разпространение на различните видове. Предвиждане на мерки за запазване на съответните зони и места с високо разнообразие.

4.3.1.10. Проект: Изследвания върху възобновителните способности на популациите на редки, застрашени и ендемични видове растения, приоритетни за опазване на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Допълване на информацията за разпространение на популациите на редки, застрашени и ендемични видове растения. Предвиждане на мерки за опазване на съответните зони.

4.3.2. ПРОГРАМА: ПОДПОМАГАНЕ НА ЗАСТРАШЕНИ ВИДОВЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИ КОМПОНЕНТИ

4.3.2.1. Проект: Проект за почистване на инвазирани храстови съобщества, орлова папрат и рудерални огнища

Цел: Запазване на естествената растителна тревна покривка чрез отстраняване на храсти, орлова папрат и почистване на рудералните огнища.

4.3.2.2. Проект: Пилотен проект за реинтродукция на лалугера в билните части на планината

Цел: Висока стойност не само в регионален аспект, но и като основа за разработване на програми за интродукция или реинтродукция на вида в други райони на страната.

4.3.2.3. Проект: Пилотен проект за възстановяване на дивата коза на територията на парка

Цел: Възстановяване на рядък вид, за който има сведения че е обитавал тези територии преди двеста години.

Приоритетни дейности: Избиране на подходящ район в парка и съгласуване на действията с всички заинтересовани – ДПП, РИОСВ, ЛРС, ДГС, РДГ, научни институции и др.

4.3.2.4. Проект: Опазване и подхранване на едрите видове хищни птици - малък лешояд (*Neophron percnopterus*), белоглав лешояд (*Gyps fulvus*), скален орел (*Aquila chrysaetos*)

Цел: Опазване и подпомагане на едрите видове грабливи птици на територията на ПП "Врачански Балкан".

Приоритетни дейности:

Участие в дейностите по опазване и подпомагане на едрите грабливи птици - охрана на гнездови територии, участие при дейностите по реинтродукция на белоглавия лешояд, подхранвания, изграждане на втора оградена площадка за изкуствено подхранване в източната част на парка.

Сътрудничество с други организации и ведомства, привличане на доброволци, информационна кампания.

4.3.2.5. Проект: Въвеждане на специален режим на коситба в зони, които са размножителни местообитания на ливадния дърдавец (*Stex stex*).

Цел: Прилагане на по-щадящи селскостопански практики, за да бъде повишена гнездовата успеваемост при ливадния дърдавец.

Приоритетни дейности: Разяснителна дейност сред селските стопани. Прилагане и следене за извършване на коситбата по подходящи начини и време - извършва се от централните части към края на ливадите (не кръгово), оставят се отделни неокосени площи, когато е възможно се извършва късно окосяване (през месец август). Да не се използват инсектициди за третиране на ливадите. Разяснителна кампания сред ловците, които често бъркат този вид с пъдпъдъка (*Coturnix coturnix*).

4.3.2.6. Проект: Противопожарно устройство на територията на парка

Цел: Опазване на флора, растителност, фауна и съществуващото биоразнообразие.

Приоритетни дейности: Изграждане на технически съоръжения за противопожарно устройство. Организация на противопожарни мероприятия, ефективна противопожарна охрана, система за бързо оповестяване и гасене на възникнал пожар. Палене на огън само на определените места.

4.3.2.7. Проект: Технически проект за борба с ерозията

Цел: Свеждане до минимум дела на площната и линейна ерозия.

Приоритетни дейности: Оценка на терените с проява на ерозия в парка, с оглед възстановяване и рекултивация. Предвиждане на противоерозионни и укрепителни мероприятия.

4.3.2.8. Проект: Изготвяне на програма за управление на дейностите с отпадъци на територията на парка

Цел: Постигане на общо намаляване на отпадъците в парка. Подобряване организацията на събиране и транспортиране. Въвеждане на ефикасен контрол.

Приоритетни дейности: Прилагане система за управление на отпадъците по туристическите маршрути (вносяш-изнасяш).

4.3.2.9. Проект: Прилагане на екологично земеделие във високопланински земеделски територии

Цел: Щадящо екологосъобразно производство. Задоволяване на лични нужди. Генериране на доходи.

Приоритетни дейности: Получаване на сертификат за екологична продукция. Задоволяване на лични нужди.

4.3.2.10. Проект: Рекултивация на кариери и поражения от минно-добивната промишленост

Цел: Премахване на негативните последици от минали дейности. Оползотворяване, обезвреждане и намаляване на риска от стари замърсявания.

4.3.2.11. Проект: Концепция за устойчиво управление на хабитати от Натура 2000, включени в приложение I на Директивата за хабитатите 92/43/ЕИО, попадащи на територията на ПП "Врачански Балкан"

4.3.2.12. Проект: Проучвания и изготвяне на хабитатни модели и пилотни проекти за реинтродукция за приоритетни за опазване на територията на ПП "Врачански Балкан" фаунистични видове, включени в приложенията на Директива 92/43/ЕЕС и Директива 79/409/ЕИО - планински кеклик (*Alectoris graeca*), белоглав лешояд (*Gyps fulvus*), египетски лешояд (*Neophron percnopterus*), ловен сокол (*Falco cherrug*)

4.3.3. ПРОГРАМА: КОМПЛЕКСЕН И ДЪЛГОСРОЧЕН МОНИТОРИНГ

4.3.3.1. Проект: Системи и методи на мониторинг

Цел: Изработване на методики за всеки мониторинг

4.3.3.2. Проект: Текущ мониторинг на климатичните фактори

Цел: Създаване база данни за специализирани проучвания.

Приоритетни дейности: Определяне и оборудване на пунктове за наблюдение.

4.3.3.3. Проект: Текущ мониторинг за състоянието на въздуха

Цел: Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклоняване от нормите.

4.3.3.4. Проект: Текущ мониторинг за състоянието на водите

Цел: Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклоняване от нормите.

4.3.3.5. Проект: Текущ мониторинг за състоянието на почвата

Цел: Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклоняване от нормите.

4.3.3.6. Проект: Приложение на едроплощен метод на контрол с постоянни пробни площи

Цел: Получаване на обща актуална и периодична информация за състоянието на горските екосистеми и протичащите в тях процеси.

4.3.3.7. Проект: Едроплощна инвентаризация по метода на контрол с постоянни пробни площи за горско дървесната растителност

Цел: Получаване на обща актуална и периодична информация за състоянието на горско дървесната растителност.

4.3.3.8. Проект: Мониторинг на сукцесионните промени в основните растителни съобщества

Цел: Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклоняване от нормите.

4.3.3.9. Проект: Мониторинг на консервационно значими видове мъхове (5 вида)

Цел: Отчитане на промените и своевременно реагиране при отклоняване от нормите.

4.3.3.10. Проект: Мониторинг на консервационно значими видове висши растения (приоритетни за опазване)

Цел: Опазване на видовете и отчитане на промените, и своевременно реагиране при заплахата.

4.3.3.11. Проект: Инвентаризация и мониторинг на гъбното разнообразие на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Оpoznavане и опазване на видовете.

4.3.3.12. Проект: Теренни преброявания на костенурки по методиката на НСМБР и приетия от МОСВ "План за действие за защита на сухоземните костенурки" в България 2005 – 2014 г.

Цел: Опазване и подпомагане на костенурковите популации. Предотвратяване на събирането на костенурки от браконieri.

4.3.3.13. Проект: Мониторинг и изследвания върху редките и защитени видове птици, видове с намаляваща численост, индикаторни и представителни видове

Цел: Установяване на видовия състав и сезонната динамика при масово мигриращите видове птици.

Приоритетни дейности: Участие на ученици от различни възрастови групи и включване на други природолюбители в наблюденията.

4.3.3.14. Проект: Мониторинг на състоянието на популации от уязвими, редки и застрашени видове от гръбначната и безгръбначна фауна

Цел: Своевременни действия за поддържане и възстановяване на популациите от уязвими редки и застрашени видове.

Задачи: Полеви изследвания на всеки 2 години с цел събиране на базова информация.

4.3.3.15. Проект: Ежегоден мониторинг и картиране на гнездовите находища на консервационно значимите скалолюбиви видове птици - египетски лешояд (*N. percnopterus*), скален орел (*A. chrysaetos*), сокол скитник (*Falco peregrinus*), ловен сокол (*F. cherrug*), белоопашат мишелов (*Buteo rufinus*), бухал (*Bubo bubo*), планински кеклик (*Alectoris graeca*), черен щъркел (*Ciconia nigra*), хайдушка гарга (*Pyrhocorax graculus*)

Цел: Ежегодно актуализиране на данните за разпространението, състоянието и тенденциите при изброените видове птици.

Оперативни задачи:

- Закупуване на специализиране оптика за полеви проучвания - мощна зрителна тръба и бинокли, GPS.

-Извършване на теренни проучвания през гнездовия период на птиците (в рамките на 5 месеца- от март до юли).

-Събиране на текуща информация при отделните видове - за гнездовия успех, негативните фактори (особено за случаи на браконьерство върху хищните птици) и др.

4.3.3.16. Проект: Ежегоден мониторинг и картиране на гнездовите находища на консервационно значими и индикаторни горски видове птици - белогръб кълвач (*Picoides leucotos*), сив кълвач (*Picus canus*), полубеловрата мухоловка (*Ficedula semitorquata*), червеногуша мухоловка (*F. parva*) и др.

Цел: Ежегодно актуализиране на данните за разпространението, състоянието и тенденциите при изброените видове птици. Събиране на данни за съвременното състояние на горите в района, като местообитание за тези видове.

Оперативни задачи:

-Извършване на теренни проучвания през гнездовия период на птиците (в рамките на 4 месеца - от април до юли).

-Картиране на гнездовите находища.

-Събиране на текуща информация при отделните видове - численост, негативни антропогенни фактори (сечи, безпокойство) и др.

4.3.3.17. Проект: Мониторинг на туристическия поток и неговото въздействие в района на парка

Цел: Пълно проучване на туристическия поток и посещаемостта на базите за отдих в района. Създаване на база данни за по-добро организиране и реклама на различните видове туристически дейности.

Задачи: Проучване на туристопотока. Анкетирание на посетителите за полезността и ефективността на предлаганите туристически маршрути и услуги.

4.3.4. ПРОГРАМА: ПОДПОМАГАНЕ РАЗВИТИЕТО НА РЕКРЕАЦИЯТА, ТУРИЗМА И СПОРТА

4.3.4.1. Проект: Изграждане на единна информационна система и маркировка за ПП "Врачански Балкан"

Цел: Да допълни управлението на парка, да улесни и насочи придвижването на посетителите.

Приоритетни дейности: Обследване на съществуващата информационна маркировка и обвързването и с новопроектираната. Маркиране по характерен начин на всички подходи към територията на парка.

4.3.4.2. Проект: Изготвяне на Подробен устройствен план на урбанизираните територии - Леденика, Учителски колонии, Замбина могила, Горски дом, Пършевица, Околчица

Цел: Определяне конкретното предназначение и начин на устройство на застроените територии, съгласно Закон за устройство на територията. Заснемане на съществуващото застрояване и предложения за ново застрояване с регламентирана етажност до 3 етажа и изисквания за специфична архитектура. Адаптиране с европейските изисквания за ползване от хора с увреждания. Обособяване на център за комплексно обслужване на територията на парка.

Приоритетни дейности: Заснемане на съществуващото застрояване и изготвяне кадастър на съществуващата инфраструктура.

4.3.4.3. Проект: План за опазване на културното наследство на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Оценка на съществуващите заплахи и мерки срещу отрицателното влияние на атмосферните условия, биологичните фактори, сеизмични явления, посегателства и т.н.

Приоритетни дейности: Маркиране на терена на паметниците на КН и обозначаване на границите им. Поставяне на информационни табели с имената, предназначението, историята, значимостта и т.н. на обектите от КН в парка.

4.3.4.4. Проект: Проучване и изготвяне на проекти за изграждане/адаптиране на административни центрове на Леденика и в района на Лакатник

Цел: Комплексно обслужване на отдиха и туризма – планинска спасителна служба, здравен пункт, МВР пункт, пощенски и интернет услуги, водачество, инструкции по алпинизъм и спелеология, екипировки и съоръжения под наем, смесен магазин и др., даващи възможност за интерпретация и обучение.

Приоритетни дейности: Проучване на възможности за адаптиране на съществуващи сгради и при невъзможност избор на нови места за строеж.

4.3.4.5. Проект: Проектиране на нови специализирани и туристически маршрути по предложенията дадени в ПУ на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Популяризиране на природозащитната дейност на ДПП "Врачански Балкан", опознаване на естествената природна среда от посетителите и същевременно опазване и обезопасяване на уязвимите зони.

Приоритетни дейности: Геодезическо заснемане на съществуващите маршрути. Прокарване на специализирани маршрути. Информационно съоръжаване на маршрутите с указателни табели с информация за времетраене, дължина и др. Обновление и допълване на съществуващата информация. Маркиране на видовете маршрути на терена, съобразно опазването на екосистемите и теренните възможности. Изграждане на кътове за отдих и погледни места по тях.

4.3.4.6. Проект: Реконструкция на екопътеките на Лакатнишки скали

Цел: Обезопасяване и подобряване на проходимостта на пътеките.

Приоритетни дейности: Подмяна или цялостно изграждане на липсващите парпети. Почистване на пътеките от паднали камъни и подравняване.

4.3.4.7. Проект: Изграждане на паркинги на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Регулиране навлизането на автомобилния транспорт на територията на парка.

Приоритетни дейности: Избиране на подходящи места на основните подходи към парка, съгласно ПУ на ПП "Врачански Балкан". Изграждане с природосъобразни материали (армирана тревна настилка).

4.3.4.8. Проект: Проучване, проектиране и изграждане на места за къмпирание на територията на ПП "Врачански Балкан" според ПУ

Цел: Регламентиране на места за краткотраен отдих и спиране на "дивото къмпирание".

Приоритетни дейности: Определяне точното разположение на къмпингите съгласно ПУ на ПП "Врачански Балкан" (при Петренски дол, при подхода към с. Згориград, при алпийския дом, при изворите на р. Лева, при Сфражен, старата кариера при с. Бели извор, при Черепишкия манастир).

4.3.4.9. Проект: Адаптация на съществуващата инфраструктура, сгради и съоръжения за ползване от хора с увреждания

Цел: Създаване условия за отдих и активно участие на хора с увреждания.

4.3.4.10. Проект: Изграждане на кътове за отдих по протежение на маршрута по Рашов дол и свързване на пътеката със с. Челопек

Цел: Създаване на по-добри условия за почивка на хората преминаващи по маршрута.

Приоритетни дейности: Определяне местата на кътовете.

4.3.4.11. Проект: Изготвяне на типови проекти за ловен заслон, приложими на територията на ПП "Врачански Балкан"

Цел: Създаване на по-добри условия за развитието на утвърдения ловен туризъм в района.

Приоритетни дейности: Построяване на нови заслони на определените от ПУ места и подмяна на съществуващите фургони ползвани от ловците.

4.3.4.12. Проект: Реконструкция и модернизация на базата за отдих на Околчица

Цел: Създаване на по-добри условия за отдих на туристи и посетители и максимално ползване на капацитета и.

4.3.4.13. Проект: Създаване на типови проекти за кътове за отдих и места за почивка

Цел: Да се избегне разностилието при оборудването на парка с малки архитектурни елементи – пейки, масички с пейки, огнища, кошчета за отпадъци. Да се подобрят условията за отдих и почивка в парка.

4.3.4.14. Проект: Подобряване условията за настаняване в съществуващ почивен дом "Леденика" и в м. "Църквище" – землище на с. Згориград, община Враца

Цел: Трансформиране на съществуващия сграден фонд в СПА център, създаване на подходяща среда за отдих и развлечение на посетителите.

4.3.4.15. Проект: Поддържане, ремонт и реконструкция на асфалтовите пътища от републиканската пътна мрежа – Враца–Околчица; Враца–Леденика; Миланово–х. Пършевица и горски път Лютаджик–Горски дом

Цел: Осъществяване на бърз и безавариен достъп до ПП, за целите на поддържане на парковата територия, туризма, охраната и управлението.

4.3.5. ПРОГРАМА: ПРИРОДОЗАЩИТНО ОБРАЗОВАНИЕ, ИНТЕРПРЕТАЦИЯ И ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА

4.3.5.1. Проект: Проект за възстановяване на стопанските сгради при Мътнишкия манастир

Цел: Създаване условия за възраждане и запазване на стари традиции, събори и чествания по повод религиозни и други празници.

4.3.5.2. Проект: Проучване за създаване на музей на минното дело

Цел: Запознаване на посетителите с възникването и развитието на минното дело в района.

Приоритетни дейности: Избиране на подходящото място, обезопасяване и преобразуване на съществуващите галерии в музей. На мястото на паметника на Боров камък може да се постави Паметник на миньора. Мястото около него да се устрои за провеждане на тържества и събори.

4.3.5.3. Проект: Изграждане на паметник в началото на екопътеката "Боров камък", в памет на жертвите от наводнението през 1966г.

Цел: Увековечаване паметта към жертвите от наводнението.

4.3.5.4. Проект: Проучване за адаптиране на съществуващ сграден фонд за създаване на демонстрационен център към мандра Пършевица

Цел: Запознаване на посетителите с възникването и развитието на млекопреработвателното предприятие в района – история, технология, дегустация и търговия.

Приоритетни дейности: Избиране на подходящо място и вида на оборудването му. Създаване на магазин с възможност за закупуване на произведени продукти на място.

4.3.5.5. Проект: Проучване и изграждане на палатков и скаутски лагери при вр. Добралин и м. „Рудината”

Цел: Осигуряване на организирано посещение на млади природолюбители и еколози с образователна цел. Създаване условия за краткотраен отдих. Създаване условия за провеждане на Зелено училище за децата от околните населени места

Приоритетни дейности: Определяне на местата и уточняване изискванията на проектите.

Задачи: Развитие усета за хармоничност в природата, добиване на представа и знания за околната среда. Поемане на инициативи и действия, насочени към изучаване, опазване и съхраняване на биологичното разнообразие и природните забележителности в ПП „Врачански Балкан”. Изграждане на екологична култура и навици у подрастващите за развитие на самосъзнание и самоопределяне в контекста на взаимодействието с природната среда.

4.3.6. ПРОГРАМА: УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОЛИТИКАТА НА УПРАВЛЕНИЕ И СЪБЛЮДАВАНЕ НА ЗАКОНОВАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА БАЗА

4.3.6.1. Проект: Институционално развитие на ДПП и обучение

Цел:

Базово комплексно обучение на служителите на парка на базата на идентифицираните нужди:

- Езиково обучение;
- Обучение за работа със специализиран софтуер;
- Обучение по възстановителни мероприятия за биологичното разнообразие;
- Обучение по PR;
- Обучение по управление на човешките ресурси;
- Фирмена специализация;
- Стратегическо планиране;

- Интерпретативни и аниматорски умения;
- Планиране и реализация на мониторингови дейности;
- Управление на кризисни ситуации;
- Управление и опазване на защитените територии.

Дейности:

- Изпълнение и контрол на плана за управление;
- Поддържане границите на парка;
- Опазване на биологичното разнообразие;
- Изследователски и мониторингови дейности;
- Управление и контрол на туристическите дейности;
- Образователни, информационни и рекламни дейности;
- Участие в дейности, свързани с регионалното развитие;
- Връзки с обществеността и работа с НПО;
- Продажба на рекламни материали и сувенири;
- Допълнителни туристически услуги (велосипеди под наем, водачество и т.н.);
- Консултантски услуги;
- Административни и информационни услуги.

4.3.6.2. Проект: Координация с институциите

Цел: Набелязване на необходимите мерки за осигуряване представянето на парка в регионалното планиране - регионални и общински планове и програми.

Приоритетни дейности: Изготвяне и прилагане на система и форма за редовен обмен на информация с местните, регионални и национални институции. Координация и връзка с община Враца за сътрудничество в изпълнение на Програма за развитие на туризма в община Враца за 2008 г. по цели и приоритети.

4.3.6.3. Проект: Предложение за обявяване на нови ЗТ на територията на парка и промяна на границите и статута на съществуващи от Зона I, II и зона VIII

Цел: Запазване на уникални ландшафти, значими хабитати и биологично разнообразие, характерни пещерни образувания и уникална пещерна фауна.

Приоритетни дейности: Съгласуване на процедурата с всички заинтересовани институции.

4.3.7. ПРОГРАМА: УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА ДПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН" И ПОДОБРЯВАНЕ НА МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКАТА ОБЕЗПЕЧЕНОСТ

4.3.7.1. Задача: Оптимизиране на организационната структура на ДПП (таблица № 1.1.)

Въз основа на направения анализ на организацията и техническото обезпечаване на управлението се предлага развитие на съществуващата структура на ДПП според базовия функционален стандарт и увеличаване на щата за оптимизиране на управлението на парка. Предлага се двустепенна структура, с увеличаване на щатния персонал от 7 на 15 човека, всички директно подчинени на **директора** /отговорен за цялата дейност на дирекцията и изпълнението на ПУ/: **8 експерти:**

Експерт гори, земи и води, който при отсъствието на директора, изпълнява и функциите на зам. директор; **експерт „PR, образователни програми и културно наследство“**; **експерт по туризъм и рекреация**, отговарящ за парковата инфраструктура; **експерт по контрол и изпълнение на ПУ**; **експерт по ресурсно обезпечаване и регионално развитие**, координиращ връзките с общините, части от териториите на които попадат в парка; **експерт по охрана и спазване на законите**, координиращ охраната към съответните ГС и общини; **ръководител на посетителски**

център; парков водач за летния сезон и **помощен персонал** – шофьор, дърводелец и чистач.

С увеличение на експертите по съответните направления – в областта на биологичното разнообразие, горите и земите в парка, туризма, КН се увеличават и възможностите за провеждане на комплексен мониторинг в парковата територия и поддържането и попълването на база данни за съответните научни изследвания, анкети и др. Експертът по охрана и спазване на законите дава възможност за осъществяване на ефективен контрол на ПП и ползванията в поземлените територии на парка, координира дейностите по охрана между ГС и общините, на чиито територии попадат части от парка. Основно охраната на горските територии е добре да остане към съответните ГС. Със създаването на Научно образователен комплекс в Горски дом, м. „Варовитица”, се увеличават възможностите за интерпретация и образование на посетителите. Със създаване на дърводелска работилница се дава възможност за развитие и поддръжка на информационната и туристическа инфраструктура на територията на парка.

4.3.7.2. Задача: Подобряване на материално–техническата обезпеченост на ДПП

Основна необходимост от собствена сграда, модерно оборудвана, с възможности за информационна, популяризаторска и образователни дейности.

Нов високопроходим лекотоварен автомобил тип пикап, нов лек автомобил, 3бр. компютри, 2бр. GPS.

4.3.7.3. Проект: Създаване на материална база за поддържане на архитектурните елементи на територията на парка.

Цел: Улесняване дейността на ДПП по изграждане и поддържане на архитектурните елементи на територията на парка.

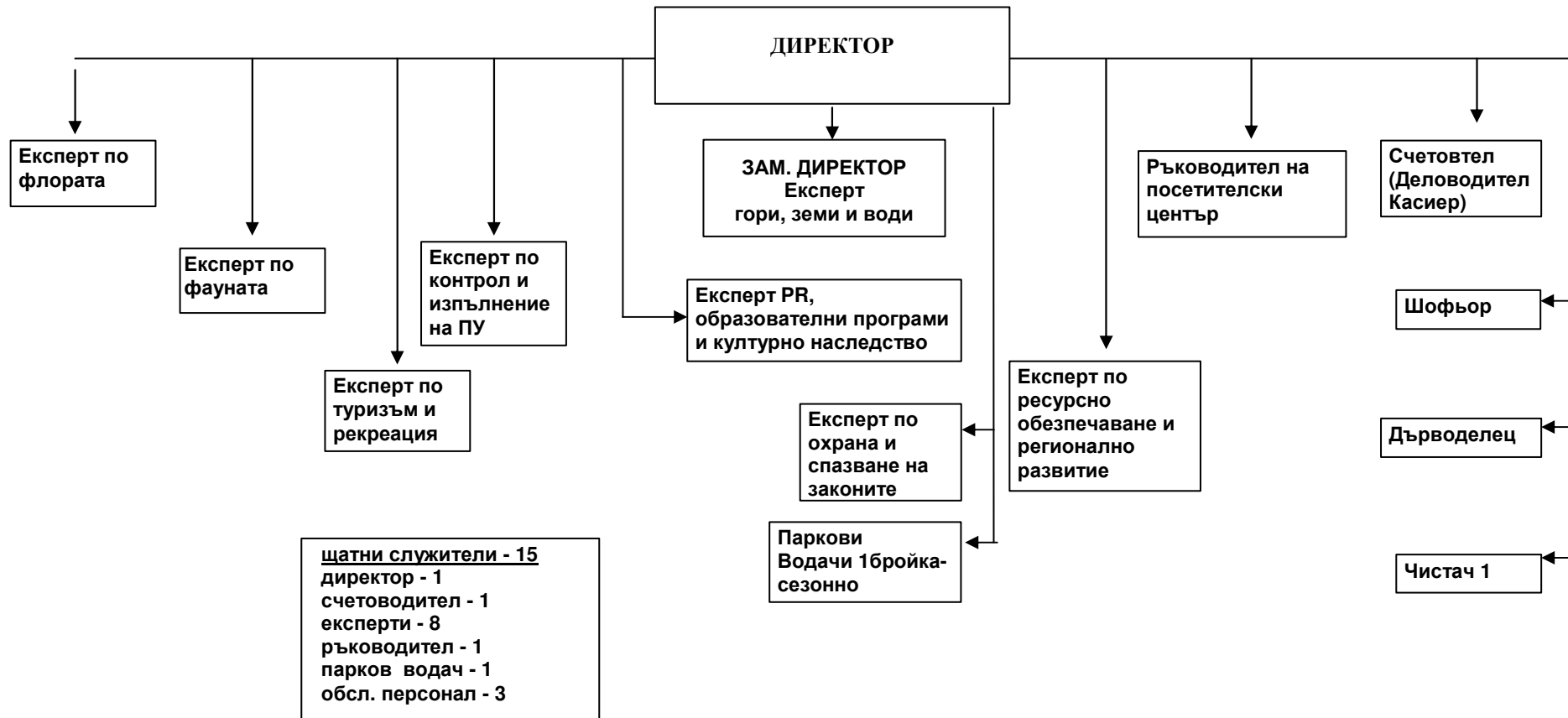
Приоритетни дейности: Определяне на място на територията на парка с оглед лесна достъпност от всички посоки.

4.3.7.4. Проект: Създаване на Научно-образователен комплекс на ДПП на територията на природния парк - Горски дом, м. „Варовитица”

Цел: Създаване на условия за интерпретация и научна дейност и запознаване на посетителите с ПП „Врачански Балкан”- презентационен център, зали за обучение, лаборатория, малка леглова база за нуждите на ДПП, гости и научни работници и др.

Приоритетни дейности: На този етап има идеен проект за сградата. Намиране на средства за реализиране на идеята в целия и замисъл.

Таблица (1.1.)
Развитие на структурата на ПП "Врачански Балкан"

4.3.8. ПРОГРАМА: РАЗВИТИЕ НА ОКОЛОПАРКОВАТА ТЕРИТОРИЯ**4.3.8.1. Проект: Възстановяване на туристическия маршрут по Петренски дол**

Цел: Подобряване на условията за пешеходен туризъм и отдих в района и регламентиране на правила.

Приоритетни дейности: Обновяване на маршрута на терена и предлагане на мерки за намаляване на ерозията.

Задачи: Изграждане на паркинг при началото на пътеката. Поставяне на указателни табели и организиране на места за отдих оборудвани с архитектурни елементи.

4.3.8.2. Проект: Проектиране и изграждане на екопътека до двата водопада Стречина бара и Бършийския в землището на с.Бистрец

Цел: Създаване на условия за пешеходен туризъм по кратки маршрути.

Приоритетни дейности: Определяне на маршрута на терена.

4.3.8.3. Проект: Реконструкция на църква "Успение Богородично"- паметник на културата - махала Старо село, с. Миланово

Цел: Запазване, възстановяване и възраждане на църквата. Създаване на условия за запазване на стари традиции, събори и чествания по повод религиозни и други празници. Съвързване на с. Миланово, мах. Сфражен, мах. Старо село с екопътека. Възраждане на мах. Старо село като място за екологичен отдих.

4.3.8.4. Проект: Проект за адаптирането на сградата на резиденцията (з-ще с.Бистрец) в хотел

Цел: Оползотворяване на рушащ се сграден фонд. Осигуряване на леглова база за отдих в северната част на парка.

Приоритетни дейности: Установяване на последните собственици на сградата и имота и провеждане на разговори с тях за намеренията им.

4.3.8.5. Проект: Адаптиране на изоставените училищни сгради в селата около парка за домове за стари хора, зелени училища, училища за планински водачи, паралелки за туризъм и др.

Цел: Използване на съществуващия запазен и свободен сграден фонд за приоритетни нужди на района.

Приоритетни дейности: Съгласуване с местното население.

4.3.8.6. Проект: Лицензиране на къщи за практикуване на "селски" туризъм в населените места около парка – с.Лютиброд, с.Очин дол, кв. Бистрец

Цел: Осигуряване на бази за туризъм и интерпретация. Повишаване доходите на местното население.

4.3.8.7. Проект: Проект за ремонт на новата сграда до кметство Лютиброд, с цел изграждане на самостоятелен информационен център за ПП "Врачански Балкан", с постоянен човек от парковата администрация

Цел: Запознаване на посетителите с територията, идеите и целите на парка за развитие, опазване и ползване на неговата територия.

Приоритетни дейности: Доказване необходимостта от такъв център пред местното ръководство и намиране на финансиране за осъществяване на идеята.

4.3.8.8. Проект: Проектиране и изграждане на естествен амфитеатър в близост до детската площадка, изградена срещу Ритлите (землище с. Лютиброд)

Цел: Организиране на място за тържествени чествания и събирания на хората от с. Лютиброд и околните села по време на Ботевите тържества и по повод на други събития важни за района.

Приоритетни действия: Определяне на място, големина и капацитет на съоръжението. Намиране на финансиране за реализация на идеята.

4.3.8.9. Проект: *Организиране на Информационни центрове в близките на парка населени места – гара Лакатник, с. Миланово, с. Долно Озирово, с. Бели извор, с. Елисейна, с. Зверино*

Цел: Да представят парка пред посетителите и местното население, да задоволяват нуждите от рекламни материали. Да подпомогнат развитието на селския и екотуризма.

Приоритетни дейности: Избиране по места на подходящи помещения (стаи в съответните кметства или читалища).

4.3.8.10. Проект: *Изготвяне на нови регулационни планове на близките населени места*

Цел: Преодоляване на административни и законови пречки за развитие на околпарковите населени места, отразявайки значителните промени и остарялостта на тези планове – някои още от 50-те години на миналия век.

Приоритетни дейности: Изготвяне на нов кадастър.

4.3.8.11. Проект: *Изграждане, поддържане и реиновация на инженерната инфраструктура в близките населени места – ВиК, пътища, информационни системи и др.*

Цел: Подобряване санитарното състояние, качеството и условията на живот и облика на селищата, осигуряване на информационна обезпеченост.

Приоритетни дейности: Проектна обезпеченост и осигуряване на средства за реализация, подпомогнати от Европейските фондове.

4.3.8.12. Проект: *Създаване на „Входни врати” към парка на подходите при населените места – партерни кътове, оборудвани с малки архитектурни елементи, паркинги и информационни табели*

Цел: Създаване подходи носещи идентичност и самобитност на района и марката на парка. Запознаване и насочване на посетителите на парка по пътеките във Врачански Балкана.

Приоритетни дейности: Проектна обезпеченост и осигуряване на средства за реализация.

4.3.8.13. Проект: *Проектиране на спортна база при микроязовирите в землището на с. Главаци – бунгала, лодки, плаж и др.*

Цел: Осигуряване място за отдих до северозападната граница.

4.3.8.14. Проект: *Реконструкция на пътя Лакатник – с. Губислав, хижа “Пробойница”*

Цел: Осигуряване достъп и връзка с околпаркова територия и международен маршрут Е 3 “Ком – Емине” – по билото на Балкан.

4.3.8.15. Проект: *Създаване на офиси с информационни центрове и представителства на ДПП, съвместно с Общински администрации в общинските центрове гр. Мездра, гр. Вършец, гр. Криводол и гр. Своге*

Цел: Осигуряване на информация, управленски и стопански функции в прилежащите общини и землища.

4.4. РАБОТЕН ПЛАН

В работния план са включени приоритетни проекти от т.4.3, които следва да се изпълняват през първите четири години на ПУ.

№ от т. 4.3	Програми и проекти
4.3.1.	Проекти по програма: НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
4.3.1.1.	Проект за проучване на стопанската продуктивност на ливадите и пасищата
4.3.1.6.	Определяне на запасите от лечебни растения на територията на ПП "Врачански Балкан"
4.3.1.7.	Създаване на база от фаунистични данни и нейното редовно попълване
4.3.1.8.	Установяване и картиране на гнездата на Скален орел, Малък креслив орел, Малък орел, Орел змияр, Голям ястреб, Малък ястреб, Белоопашат мишелов, Осояд, Сокол орко, Уралска улулица и Черен щъркел.
4.3.1.9.	Изследвания върху херпетофауната за установяване на нови местообитания, зони и места с високо херпетологично разнообразие
4.3.1.10.	Изследвания върху възобновителните способности на популациите на редки, застрашени и ендемични видове растения, приоритетни за опазване на територията на ПП "Врачански Балкан"
4.3.2.	Проекти по програма: ПОДПОМАГАНЕ НА ЗАСТРАШЕНИ ВИДОВЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ПРИРОДНИ КОМПОНЕНТИ
4.3.2.2.	Пилотен проект за реинтродукция на лалугера в билните части на планината
4.3.2.3.	Пилотен проект за възстановяване на дивата коза на територията на парка
4.3.2.5.	Въвеждане на специален режим на коситба в зони, които са размножителни местообитания на ливадния дърдавец (<i>Stex stex</i>)
4.3.2.6.	Противопожарно устройство на територията на парка
4.3.2.7.	Технически проект за борба с ерозията
4.3.2.8.	Изготвяне на програма за управление на дейностите с отпадъци на територията на парка
4.3.2.9.	Прилагане на екологично земеделие във високопланински земеделски територии
4.3.2.10.	Рекултивация на карieri и поражения от миннодобивната промишленост
4.3.2.11.	Концепция за устойчиво управление на хабитати от Натура 2000, включени в приложение I на Директивата за хабитатите 92/43/ЕИО, попадащи на територията на ПП "Врачански Балкан"
4.3.2.12.	Проучвания и изготвяне на хабитатни модели и пилотни проекти за реинтродукция за приоритетни за опазване на територията на ПП "Врачански Балкан" фаунистични видове, включени в приложенията на Директива 92/43/ЕЕС и Директива 79/409/ЕИО - планински кеклик (<i>Alectoris graeca</i>), белоглав лешояд (<i>Gyps fulvus</i>), египетски лешояд (<i>Neophron percnopterus</i>), ловен сокол (<i>Falco cherrug</i>)
4.3.3.	Проекти по програма: КОМПЛЕКСЕН И ДЪЛГОСРОЧЕН МОНИТОРИНГ
4.3.3.1	Системи и методи на мониторинг
4.3.3.2	Текущ мониторинг на климатичните фактори
4.3.3.3	Текущ мониторинг за състоянието на въздуха
4.3.3.4	Текущ мониторинг за състоянието на водите
4.3.3.5	Текущ мониторинг за състоянието на почвата
4.3.3.8	Мониторинг на сукцесионните промени в основните растителни съобщества
4.3.3.9	Мониторинг на консервационно значими видове мъхове (5 вида)
4.3.3.10.	Мониторинг на консервационно значими видове висши растения (приоритетни за опазване)
4.3.3.11	Инвентаризация и мониторинг на гъбното разнообразие на ПП "Врачански Балкан"
4.3.3.13.	Мониторинг и изследвания върху редките и защитени видове птици, видове с намаляваща численост, индикаторни и представителни видове
4.3.3.14.	Мониторинг на състоянието на популации от уязвими, редки и застрашени видове от гръбначната и безгръбначна фауна
4.3.3.15.	Ежегоден мониторинг и картиране на гнездовите находища на консервационно значимите скалолюбиви видове птици - египетски лешояд (<i>N. percnopterus</i>), скален орел (<i>A. chrysaetos</i>), сокол скитник (<i>Falco peregrinus</i>), ловен сокол (<i>F. cherrug</i>), белоопашат мишелов (<i>Buteo rufinus</i>), бухал (<i>Bubo bubo</i>), планински кеклик (<i>Alectoris graeca</i>), черен щъркел (<i>Ciconia nigra</i>), хайдушка гарга (<i>Pyrhocorax graculus</i>)
4.3.3.16	Ежегоден мониторинг и картиране на гнездовите находища на консервационно значими и индикаторни горски видове птици - белогръб кълвач (<i>Picoides leucotos</i>), сив кълвач (<i>Picus canus</i>), полубелоевата мухоловка (<i>Ficedula semitorquata</i>), червеногуша мухоловка (<i>F. parva</i>) и др.
4.3.3.17	Мониторинг на туристическия поток и неговото въздействие в района на парка

4.3.4.	Проекти по програма: ПОДПОМАГАНЕ РАЗВИТИЕТО НА РЕКРЕАЦИЯТА ,ТУРИЗМА И СПОРТА
4.3.4.2.	Изготвяне на Подобен устройствен план на урбанизираните територии - Леденика, Учителски колонии, Замбина могила, Горски дом, Пършевица, Околчица
4.3.4.5	Проектиране на нови специализирани и туристически маршрути по предложенията дадени в ПУ на ПП "Врачански Балкан"
4.3.4.6	Реконструкция на екопътеките на Лакатнишки скали
4.3.4.7.	Изграждане на паркинги на територията на ПП "Врачански Балкан"
4.3.4.8.	Проучване, проектиране и изграждане на места за къмпирене на територията на ПП "Врачански Балкан" според ПУ
4.3.4.9.	Адаптация на съществуващата инфраструктура, сгради и съоръжения за ползване от хора с увреждания
4.3.4.10	Изграждане на кътове за отдих по протежение на маршрута по Рашов дол и свързване на пътеката със с.Челопек
4.3.4.11	Изготвяне на типови проекти за ловен заслон, приложими на територията на ПП "Врачански Балкан"
4.3.4.12	Реконструкция и модернизация на базата за отдих на Околчица
4.3.4.13	Създаване на типови проекти за кътове за отдих и места за почивка
4.3.4.14	Подобряване условията за настаняване в съществуващ почивен дом "Леденика" и в м. "Църквище" – землище на с. Згориград, община Враца
4.3.5.	Проекти по програма: ПРИРОДОЗАЩИТНО ОБРАЗОВАНИЕ, ИНТЕРПРЕТАЦИЯ И ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА
4.3.5.2.	Проучване за създаване на музей на минното дело
4.3.5.3.	Изграждане на паметник в началото на екопътеката "Боров камък", в памет на жертвите от наводнението през 1966г.
4.3.5.5	Проучване и изграждане на палатков и скаутски лагери при вр. Добралин и м. „Рудината“
4.3.6.	Проекти по програма: УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОЛИТИКАТА НА УПРАВЛЕНИЕ И СЪБЛЮДАВАНЕ НА ЗАКОНОВАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА БАЗА
4.3.6.1	Институционално развитие на ДПП и обучение: <ul style="list-style-type: none"> - чуждоезиково обучение; - компютърно обучение за работа със специализиран софтуер и ГИС; - обучение на горски стражари и издаване на ръководство за работа в защитена територия.
4.3.6.3.	Предложение за обявяване на нови ЗТ на територията на парка и промяна на границите и статута на съществуващи от Зона, I, II и зона VIII

ЧАСТ 5. ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЦЕЛИТЕ И ЗАДАЧИТЕ

Периодичното преразглеждане на Плана за управление се налага, за да се провери доколко се изпълняват програмите и проектите и до каква степен са постигнати определените в Плана цели.

5.1. ПЕРИОДИЧНИ ПРЕГЛЕДИ И РЕВИЗИЯ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

Годишен преглед на Плана за управление

В края на годината се извършва отчет за изпълнените задачи и проекти и тяхното значение за постигане на оперативните цели на Плана. Оценка на извършената работа и изразходваните средства, и време по изпълнението на проектите се прави текущо през годината. Това позволява, при възникнала необходимост, да се променят приоритетите при изпълнение на дейностите и да се пренасочат средства.

Оценката на изпълнението на проектите заляга в годишните отчети пред ИАГ и представлява база за съставянето на годишния план и бюджет за следващата година.

Годишният отчет се представя и на Консултативния (Експертния) съвет към ДПП, който дава становище относно отчета и бележки и препоръки относно изготвянето на Плана за следващата година. В годишния план се отразяват и писмено изразени законосъобразни становища и препоръки на всички партньори на ДПП и отделни заинтересовани физически и юридически лица. За тази цел е необходимо създаване на "Приемна" или "Пощенска кутия" към ДПП за изразяване на мнения и препоръки.

По отношение на състоянието на компонентите на околната среда, ежегодно да се представят доклади в ДПП за резултатите от мониторинговата дейност за всеки обект поотделно, в срок до месец март на следващата година, от оторизираната за това институция /организация/ лице. При констатирани отклонения от допустимите норми, да се предприемат мерки от страна на ДПП и РИОСВ Враца, за налагане на законовите санкции на виновната страна и спиране на дейности, довели до това замърсяване.

Ревизиране на Плана за управление

ЗЗТ (чл.60, ал.3) предвижда публично обсъждане на изпълнението на Плана, което се организира от МОСВ на всеки четири години. На него присъстват представители на заинтересованите държавни органи, областни управители, общини, научни и неправителствени организации.

На обсъждането се представя доклад, изготвен от Дирекцията на ПП, в който се отчитат резултатите от постиженията за първите четири години от действието на Плана. Посочват се изпълнените проекти и програми и вложените ресурси като се прави и оценка на ефективността на изпълнението. Отбелязват се постигнатите оперативни цели и се обосновават причините, поради които не са постигнати определени цели и необходимостта от промяна на приоритетите. За периода на действие на Плана не се допуска изменение на идеалните цели, но са възможни промени в оперативните цели и стратегиите за тяхното постигане. Предложените в тази връзка промени в програмите, проектите и дейностите за следващите четири години се въвеждат след писмено съгласуване с МОСВ съгласно чл.25, ал.1, т.2 от НРПУЗТ.

При необходимост от промени на въведени с Плана режими и норми за ползване на земи, гори и водни площи, строителство и други действия, последните се въвеждат по реда на чл.60 от ЗЗТ и чл.18, 19 и 20 от НРПУЗТ.

Отчетът се внася в МОСВ най-малко 40 дни преди публичното обсъждане.

Десетгодишна актуализация на Плана за управление

Съгласно ЗЗТ (чл.55, ал.2) Планът за управление се актуализира на всеки 10 години. Процесът на изготвяне на актуализацията на Плана започва непосредствено след публичното обсъждане на втория четиригодишен период от действието на Плана. На базата на направения пълен преглед и ревизия се изготвя план за действие през останалите две години и задание за актуализация на Плана за управление. Самата актуализация приключва на десетата година от действието на първоначално приетия План.

РЕЧНИК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БААТ	Българска асоциация по алтернативен туризъм
БАН	Българска академия на науките
БАСЕТ	Българска асоциация за селски и екологичен туризъм
БД	Басейнова дирекция
БНАК	Български национален аеро клуб
БФПКА	Българска федерация по катерене и алпинизъм
БФПС	Българска федерация по спелеология
ВиК	Водопровод и канализация
ГИС	Географска информационна система
ГМО	Генно модифицирани организми
ГСУ	Горско стопански участък
ГТ	Горски територии
ГУГ	Главно управление по горите
ДВ	Държавен вестник
ДГС (ДЛ)	Държавно горско стопанство (Държавно лесничейство)
Директива 92/43 на съвета на ЕИО	За запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна.
ДПП	Дирекция на природен парк
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕЕС	Единен европейски съюз
ЕП	Електропровод
ЕООД	Еднолично дружество с ограничена отговорност
ЕТИС	Експертен технико-икономически съвет
З	Запад
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие

ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗЛР	Закон за лечебните растения
ЗМ	Защитена местност
ЗТ	Защитена територия
Зем.Т (ПТ)	Земеделски територии (поземлени територии)
И	Изток
ИАГ (ДАГ)	Изпълнителна агенция по горите (Държавна агенция по горите)
ИАОС	Изпълнителна агенция околна среда
ИМ	Историческа местност
КВС	Карта на възстановената собственост
КН	Културно наследство
КОПС	Комитет по опазване на природната среда
ЛТУ	Лесотехнически университет
МГП	Мъртва горска покривка
МЗХ (МЗГ)	Министерство на земеделието и храните (Министерство на земеделието и горите)
МК (МИК)	Министерство на културата (Министерство за изкуство и култура)
МО	Метеорологична обсерватория
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
НИМХ	Национален институт по метеорология и хидрология
НИОНКЦ (НИПК)	Национален институт за опазване на недвижимите културни ценности (Национален институт на паметниците на културата)
НПО	Неправителствена организация
НПМ	Национален природен музей

НРПУЗТ	Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии
НСЗП	Национална служба за защита на природата (към МОСВ)
НС	Национална стратегия
НСМБР	Национална система за мониторинг и биологично разнообразие
НСПАБ	Национална служба противопожарна и аварийна безопасност
ОНС	Общински народен съвет
ОСЗГ	Областна служба земеделие и гори
ОВОС	Оценка на въздействието върху околната среда
ОУ	Охранителни участъци
ПЗ	Природна забележителност
ПИРИТ	Поземлени имоти, регистър и информационни технологии
ПК	Поземлена комисия
ПНУТ	Правила и норми за устройство на територията
ПП	Природен парк
ПСС	Планинска спасителна служба
ПУ	План за управление
ПУРБ	План за управление на речните басейни
Р	Резерват
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите (към МОСВ)
РПС	Районна пътна служба
РПМ	Републиканска пътна мрежа
РДГ (РУГ)	Регионална дирекция на горите (Районно управление по горите)
СУ	Софийски университет
С	Север

СИ	Североизток
СЗ	Северозапад
ТА	Туристическа агенция
ТД	Туристическо дружество
ТИЗ	Технико икономическо задание
ТП	Технически проект
ЦМ	Цифров модел
ЧК	Червена книга на България
Ю	Юг
ЮИ	Югоизток
ЮЗ	Югозапад
BG	Български ендемит
BERN	Бернска конференция.
BONN	Конвенция за защита на миграционните видове диви животни/вкл. Споразумението за опазване популациите от европ.прилепи/
BL	Балкански ендемит
CITES	Конвенция по международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора
IUCN	International Union for Conservation of Nature Международен съюз за опазване на природата и природните ресурси
Rg	Глациален реликт
RAMGAR	Конвенция за влажните зони от международно значение
Rp	Преглациален реликт
Pal.Class	Палеоарктична класификация
SPEC	Видове птици от европейско природозащитно значение
VR	Локален ендемит

VU	Уязвими
NT	Потенциално застрашени
LR	Нисък риск
LC	Слабо застрашени

РЕЧНИК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ ТЕРМИНИ И ПОНЯТИЯ

Абиотичен	Отнасящ се до неживата природа.
Абиотични фактори	Условията на неживата природа, които действат комплексно върху организмите и имат пряко значение за живота им.
Аборигенен, автохтонен	Първичен, местен.
Антропогенен	Предизвикан от човека.
Антропогенни фактори	Съвкупност от разнообразни човешки дейности, които действат върху живата и неживата природа.
Ареал	Област на географско разпространение на живи организми (вид, род, семейство и т.н.) или определен тип биотични съобщества.
Асоциация	Съвкупност от разнородни популации с название от доминиращ вид или видове, основна класификационна единица на растителната покривка.
Безпокойство	Резултата от различни човешки дейности върху дивите животни, изразяващ се в уплашено, възбудено или раздразнено състояние и невъзможност да осъществяват присъщите им поведенчески действия в заетата от тях зона. Води до отрицателен за животното резултат - от изменения в поведението до напускане на естествения му район на обитаване.
Биологично разнообразие	Многообразието между живите организми от всички източници, включително сухоземни, морски и други водни екосистеми и екологичните комплекси, към които принадлежат. Включва разнообразие в рамките на отделния вид, между видовете и екосистемите.
Биом	Област или група области (природно - климатична зона), които имат характерни климатични или други физически условия, необходими за развитието на приспособените към тях растения и животни и комплексите от тях; крупно системно-географско подразделение в пределите на дадена географска зона.
Биотичен	Отнасящ се до живите организми и живата природа
Биотични фактори	Взаимоотношенията между организмите от един или различни видове при съвместния им живот.
Биоценоза (съобщество)	Биологична система от популации на различни видове, които са взаимно свързани и обитават определена територия с еднородни условия (биотоп).
Браконьерство	Нарушаване на законовите норми за опазване на природните ценности с цел лично облагодетелстване; включва всички форми на посегателства към всички типове природни ценности, включително: - убиването, улавянето, преследването и нараняването на диви животни, вземане, пренасяне и превозване на намерени ранени и убити животни или разпознаваеми части от тях, събиране на яйца и индивиди, търговия с диви животни. - престой или движение на лица на територията на парка с извадени от калъф и сглобени гладкоцевни и нарезни пушки, огнестрелно оръжие с автоматична и полуавтоматична стрелба. Браконьерството представлява престъпление по Наказателно-процесуалния кодекс, с изключение на маловажните случаи, които се считат за административни нарушения.
Буферна зона	Територия, разположена около защитени територии с цел смекчаване на отрицателните въздействия върху тях; определя се в рамките на установените нормативи и определен със закон ред и се подчинява на специален режим на опазване и стопанисване, по-малко строг от този на защитената територия, около която е разположена.
Вид	Група популации, индивидите в които обменят генетичен материал свободно помежду си, но не с индивиди от популации от други видове.
Възстановяване	Пресъздаването на цели съобщества от организми по модел на естествено възникващите.

Генетични ресурси	Материали от растителен, животински или микроорганизмов произход, съдържащи функционални единици на наследственост и имащи реална или потенциална стойност.
Гола сеч	Изсичането на цялата дървесна растителност върху площ над 1 декар или сливането на голи сечища, чиято обща площ е над 1 декар.
Гори	Земя, заета от горскодървесна растителност с площ над 1 дка (ЗГ, чл.2, ал1.).
Горски територии	Всяка територия извън строителните граници на населените места, предназначена основно за гори и обхващаща гори, храсти, земи за залесяване, недървопроизводителни земи, посочени в единния кадастър с изключение на горите, създадени върху земи от поземления фонд (чл.2,(2),(3) от Закона за горите).
Дендробионт	Организъм, обитател на дървесния растителен етаж.
Дива природа	Участък от природата, който не е нарушен от дейността на човека, естествен ландшафт с характерни диви растения и животни и съобщества от тях.
Доминантен вид	Вид, който преобладава по численост, оказва съществено влияние върху средата и обмяна на енергия в биоценозата.
Едификатор	Вид, който обуславя условията за живот в съобществото.
Екземпляр	Всяко животно или растение от видовете в Приложения 3 и 4 от ЗБ, живо или мъртво; всяка лесно разпознаваема част от тялото или всеки продукт, получен от животното или растението, както и всяка друга стока, която въз основа на съпроводителен документ, опаковка, означение, етикет или друго обстоятелство може да се идентифицира като част или дериват от животни или растения от споменатите видове.
Екологичен коридор	Територия, която осигурява връзката на популации, съобщества, екосистеми или местообитания и осигурява безпрепятствената миграция на индивиди и генетичен материал.
Екологична ниша	Съвкупността от всички фактори на средата, които формират необходимите условия за съществуването на даден вид в биоценозата.
Екологично равновесие	Състояние на балансираност в екосистемата между биоценозата и биотопа на всички надорганизмови равнища.
Екологична сукцесия	Последователна естествена смяна на една екосистема с друга под въздействието на фактори, които съществено изменят или разрушават първоначалната и се създават условия за развитието на друга екосистема, по-приспособена към новите условия.
Екосистема	Динамичен комплекс от растителни, животински и микроорганизмови съобщества и тяхната нежива околна среда, които си взаимодействат като функционална единица.
Ендемит	Вид, който се среща само в определен географски район.
Естественост	Незасегнатост от човешка дейност; липса на окултуряване или опитомяване (EUROSITE).
Застрашен вид	Вид, който е застрашен от изчезване в целия си ареал или в голяма част от него.
Застрашен таксон	Таксон, чиято численост на популациите и област на разпространение намаляват по начин, по който в определен обозрим период може да престане да се среща в дадения район (локално застрашен), в страната (национално застрашен) или на планетата (глобално, световно застрашен); съществуват подробни международно признати класификации на степените на застрашеност и критериите на определянето им.
Защитен таксон	Таксон, поставен под режим на опазване със закон или друг нормативен документ, за който се забраняват всички действия, които могат да нанесат вреди на индивидите, на гнездата или леговищата им, на местата, които те обитават, включително безпокойство, вземане на намерени мъртви индивиди, пренасяне и т.н.
Земеделски територии	Земеделските земи по смисъла на Закона за собствеността и ползуването на земеделските земи.

Зониране	Разделяне на защитената територия на части, наричани зони, които се използват за целите на управлението, обикновено временно (продължителността на съществуването им може да бъде по-малка от периода на действие на плана). Във всяка зона предписанията за управление са приблизително еднакви и се различават по тип и интензивност от тези в другите зони на плана. Те могат да са свързани със законово или политически обособени територии вътре в самата ЗТ (EUROSITE).
Идеална цел	Изказ, който полага идеалното управление на територията, при условие че отсъстват ограничителни и модифициращи фактори и управляващата организация има пълен контрол над територията (EUROSITE).
Иманярство	Проучване, разработване, търсене и намиране на стойностни археологически и исторически обекти от физически или юридически лица, нямащи законно право предвидено от Българското Законодателство да извършват тези дейности.
Интерпретативни дейности	Дейности, които имат за цел да представят ценностите на парка, проблемите на неговото управление и важността му за отделния човек. Състоят се в съчетание от послания чрез "екскурзоводски" беседи, печатни, визуални и други материали, примери и човешко взаимодействие, илюстриращо значимостта на парка. Извършват се главно в защитената територия, но в някои случаи и извън нея. Най-често терминът се използва за дейностите по обслужване на посетителите .
Климакс	Последен, относително устойчив стадий на естествено развитие на растителното съобщество и на екосистемата като цяло, който най-пълно съответства на екологичните условия в дадената местност в съответния период.
Конкуренция	Взаимоотношение между популациите, възникващо при използване на общ хранителен ресурс.
Консервационно значим	Вид или друг таксон, съобщество, екосистема, природно местообитание, признати в научно издание за застрашени в някаква степен или притежаващи съществена екологична роля (например включени в национални или международни червени книги или списъци, в приложения към конвенции или директиви и други подобни документи).
Ксерофилен	Сухолюбив, приспособен към живот в условия на недостиг на вода и понижена влажност
Ландшафт	Обособена територия, появата на някои от елементите на която е възникнала като резултат на действия и взаимодействия между природни и/или човешки фактори.
Масова проява (мероприятие)	Организирана културна, спортна или с обществен характер дейност с участието на група хора надвишаваща 50 човека.
Мезофил	Организъм, предпочитащ средни (умерени) условия на овлажнение на въздуха и почвата.
Местообитание на вид	Районът, определен от специфични абиотични и биотични фактори, в който този вид се намира в някои от стадията на своя жизнен цикъл.
Модифициращ фактор (стимулатор)	Дейност, фактор или действие, които могат да повлияят върху постигането на идеалните цели – обикновено има положителен ефект.
Мониторинг	Продължително във времето еднотипно проследяване състоянието на даден показател, фактор, структура и т.н. с цел оценка, прогнозиране, контрол и въздействие за тяхното оптимизиране; система за наблюдения/ Системно събиране на данни или информация във времето при използване на една и съща методология с цел поддържане на степента на съответствие с определен стандарт или основна линия, предопределена от прегледа.
Насаждение	Гора или горски участък, заети (покрити) с горскодървесни видове или храсти.
Нестабилност	Степен на променливост на ЗТ и отделните и елементи (EUROSITE).
Ограничител (ограничителен фактор)	Дейност, фактор или действие, които могат да попречат на управляващата организация да постигне целите си (EUROSITE).

Одит	Критичен преглед на изпълнението на плана или част от него, за установяване качеството на плана или на неговото приложение, извършен от управляващата организация (вътрешен одит) или от външна независима институция, която не е свързана директно с територията (външен одит), обикновено при покана от управляващата организация (EUROSITE).
Опазване на водните ресурси	Система от правни, организационни, икономически, технически и мелиоративни мероприятия, насочени към предотвратяване и отстраняване на последствията от замърсяването и изчерпването на водите.
Оперативна цел	Идеална цел, трансформирана от реално действащите ограничители и стимулатори. Реалистична цел, която управляващата организация се стреми да постигне при дадените обстоятелства (EUROSITE).
Организъм	Всяко живо тяло, което е съставено от съгласувано действащи органи и съществува самостоятелно. Организмът е индивид в популация от отделен вид.
Орнитологично важно място	Природозащитно значима територия или акватория, определена по международно признати цифрови критерии на BirdLife International и включена в световната мрежа от такива места; местата са признати като елементи на европейските екологични мрежи по Директивата за птиците и директивата за хабитатите; в България има 50 ОБМ, идентифицирани и обект на Мониторинг от Българското дружество за защита на птиците.
Оценка	Оценка на набавената информация, водеща до определяне на значението на отделните абиотични, биотични и социално-икономически фактори.
Подвид	Подразделение на вида, което се състои от група популации, придобили в процеса на еволюцията устойчиви белези и особености, изолационни бариери от пространствен или времеви тип и други белези, по които се отличават незначително от другите групи от същия вид, но с които могат да дават плодовито потомство в природата.
Поддържащи и възстановителни дейности	Комплекс от мерки и действия, които целят осигуряването на условия за поддържане настоящото състояние на дадени компоненти на природната среда или възстановяване на желано предишно тяхно състояние (напр. възстановяване на увредени находища на растителни видове и местообитания на животински видове; паша; рекултивация на ерозирани участъци чрез зачимяване или затревяване).
Популация	Група от индивиди на даден вид, които населяват определено пространство, взаимно се кръстосват, имат общи морфологични, физиологични и поведенчески особености и са свързани функционално помежду си/ група от индивиди с общ произход, които обменят генетичен материал помежду си много повече, отколкото с индивиди от друга подобна група.
Посетителски център	Нов тип място за почивка, забавление, обучение и възпитание.
Потенциал на територията	Възможностите на територията в екологичен, социален, културен или икономически план (EUROSITE).
Потенциално застрашен вид	Вид, за който е вероятно скорошното му преминаване в категорията на застрашените видове, ако факторите, причинили заплахата продължават да съществуват.
Преглед	Дейност, чрез която се извършва серия от количествени наблюдения като разпределение, качество, плътност и честота на природните характеристики, за да се направи оценка на ЗТ (EUROSITE).
Приоритетен вид	Видове, които поради своята биологическа ценност се нуждаят от специални мерки за опазване, или са определени като такива по силата на международни споразумения.
Природно местообитание	Естествени или близки до естествените сухоземни или акваториални области, характеризиращи се със специфични географски, абиотични и биотични особености; типове екосистеми, отличаващи се с определена хомогенност, характерен облик и относително еднообразни условия.

Програма	Група проекти, с които се изпълнява определена оперативна цел/цели в определен период от време.
Програма CORINE biotopes	Общоевропейска програма, експериментален проект за събиране, координация и осигуряване на съгласуваност на информацията за състоянието на околната среда и природните ресурси в Общността, лансирана от Европейската комисия през 1985 г.; в България функционира от 1994 г., природозащитно значимите места са идентифицирани в 141 сайта.
Програма "Човек и биосфера"	Известна още като Програма MAB (Man and Biosphere), програма на UNESCO от 1970 г. за развиване в природозащитните, обществените и държавните институции на основа за разумно ползване на природните ресурси; лансирала е концепцията за "биосферни резервати".
Проект	Отделна дейност, фиксирана във времето, определена по вид и стойност. Понякога се нарича задача (EUROSITE).
Проект CORINE biotopes	Проект, насочен към локализиране и описание на биотопите с европейско значение.
Работен план	План за действие за специфичен период от време (обикновено година и не повече от пет).
Размер	Достатъчност на площта на територията за поддържане на жизненни популации от най-важните компоненти на нейната биота (EUROSITE).
Разнообразие	Степен на разнообразие на хабитати и хабитатни структури, биологични групи и видове в регионален и национален план (EUROSITE).
Ревизия	Оценка на ефективността на целия план или част от него в постигането на изказаните цели. Предприема се обикновено от персонала на управляващата организация (EUROSITE).
Регулиране числеността на животинските видове	Целенасочена промяна в броя на техните индивиди (увеличаване или намаляване).
Редки видове	Видове чиито популации са малки и ако не непосредствено, то косвено или потенциално са застрашени.
Режим на опазване	Съвкупността от разрешени и забранени действия за дадена територия, определени от закона и целите, функциите и предназначението на въпросната територия.
Реликт	Таксон, който е преживял до днешно време от минали геологични епохи.
Реликтен вид	Вид, който в миналите геологични епохи е имал широко разпространение, а днес заема неголеми територии.
Рудерализация	Разпространение на антропофити в даден район.
Рядкост	Малочисленост на популацията и ограничено териториално разпространение на вида.
Рядък таксон	Таксон, чиято численост на популацията е сведена до минимум или има силно разпръснато разпространение; една от категориите застрашени таксони, напоследък избягвана поради трудности в категоричното ѝ определяне и припокриване с другите.
Сайт	В CORINE Biotopes Project - място, район, територия от особена природозащитна ценност, определена на базата, на международно признати критерии.
Селищни образувания	Вилни зони, промишлени зони и курортни комплекси.
Специален интерес	Атрактивност на елементите на територията (местообитания, хабитати, видове) за посетителите (EUROSITE).
Стабилност	Степен на устойчивост на ЗТ и отделните и елементи към природните процеси и антропогенната намеса (EUROSITE).
Стенобионтен	Който живее при постоянни, непроменящи се стойности на факторите на средата.
Стенотопен	Организъм, който може да съществува само в строго специфични, много силно ограничени условия на средата, организъм с тесни екологични изисквания.

Стратегия	Курс на действие или широк подход към постигане на една цел. Общият тласък на управлението за постигане на определена цел. В случая начините за постигане на дадена цел са комбинация от действия или пакет от мерки.
Субдоминант	Растителен вид, който взема главно участие в състава и изграждането на определен етаж от даден фитоценоз, но е с по-малко обилие от доминантния вид във фитоценоза.
Съобщество (Биоценоза)	Система от съвместно живеещи в границите на определено пространство организми, представени от своите индивиди и популации; може да се разглежда като съставена от растителни (фитоценоза) или от животински (зооценоза) съобщества.
Таксон	Наименование на класификационните единици, отразяващи мястото в системата на даден организъм (основни таксони - форма/вариетет, подвид, вид, род, семейство, разред, клас, тип, царство).
Типичност	Обичайна реакция на растителните и животински съобщества към местните абиотични фактори (геоложки, почвени, климатични особености и воден режим) и определени ползвания в рамките на дълъг период от време (EUROSITE).
Топонимия	Дял от езикознанието, който се занимава с проучване произхода, значението и употребата на географските имена. (Географско наименование).
Троглобионт	Вид, постоянен обитател на пещери и подземни убежища.
Трофична база	Хранителна база.
Трудна възстановимост	Възстановяването на вида или хабитата е възможно при усърдно управление в рамките на 10-15 г.
Туризм	Икономическа дейност, която е насочена към създаването, предлагането и реализирането на стоки и услуги, формиращи туристическия продукт.
Туристически пакет	Предварително организирана програма, включваща най-малко две основни или допълнителни услуги, продавани с пакетна цена.
Туристически продукт	Комплекс от хотелски, ресторантьорски, транспортни, екскурзоводски, анимационни и други услуги, предоставени на туриста.
Управление	1.Единен и научно обоснован комплекс от мерки, целящи постигане на определените по закон цели, функции и предназначение на защитената територия (включително охрана, контрол, преки природозащитни действия на терена, регулиране на ползванията, природозащитно образование и осведомяване на обществеността и т.н.); 2.Контрол на процесите в ЗТ в съответствие с плана за управление; 3.Практическото приложение на плана за управление; 4.Предприемане на всякакво действие или проект, идентифициран в плана за управление, в т.ч. идентифициране на нови възможности (EUROSITE).
Устойчиво управление	Управление на ползването, развитието и опазването на природните ресурси по начин и степен, които дават възможност на настоящите поколения и общности да си осигуряват социални, икономически и културни блага, без да се: а) намалява възможността на бъдещите поколения и общности да задоволяват социални, икономически и културни нужди; б) нарушава способността на екосистемите да осъществяват своите почвозащитни и климаторегулиращи функции; в) намалява значително биологичното разнообразие.
Устройствени и технически планове и проекти	Устройствените проекти, планове и програми, техническите проекти за борба с ерозията, териториално-устройствени планове, строителни планове и други, предмет на други закони.
Участник/заинтересовано лице	Трета страна, лице или група с легитимен интерес или дял в управлението на ЗТ. Пример: Асоциация на собствениците на земеделска земя, риболовни сдружения, спортни дружества и др. (EUROSITE).

ПЛАН ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ПП "ВРАЧАНСКИ БАЛКАН"

Уязвим таксон	Една от категориите застрашени таксони, чиито екологични и биологични особености обуславят рязко влошаване на състоянието на популациите им, дори при еднократни или незначителни изменения на средата или човешки въздействия.
Уязвимост (крехкост)	Степен на чувствителност на ЗТ и нейните елементи към определени процеси и явления (EUROSITE).
Фитоценоза	Растително съобщество. Всяка конкретна растителна групировка, на известно пространство еднородна по състав, структура и взаимодействия между съставлящите я растения и между тях и средата. Фитоценозът е съставна част на биоценоза и екосистемата.
Фауна	Всички животни на определена площ.
Флора	Всички растения на определена площ.
Хабитат	виж Природно местообитание.
Хабитус	Външен вид, съвкупност от признаци, характеризиращи типа структура или телосложение на отделния индивид.
Хидробионт	Вид, който е приспособен към живот единствено във водна среда.
Хидрофил	Водолюбив.
Хищничество	Взаимоотношение между популациите, при което един вид живее за сметка на друг.
Хранителна верига	Поредица от видове организми, в която всеки организъм е храна на следващия от веригата.
Численост на популацията	Броят на индивидите в популацията на дадена територия или в даден обем.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. **АПОСТОЛОВ, АНГЕЛОВ, 1926г.**, Кратка история на град Враца от създаването му до сега.
2. **АБАДЖИЕВ СТ., БЕШКОВ СТ., 2007г.**, Основни райони за пеперуди в България.
3. **АГРОЛЕСПРОЕКТ, 1994г.**, Народен парк "Врачански Балкан" - Паркоустройствен проект, . София.
4. **АКАД. ИЗД. ПРОФ.МАРИН ДРИНОВ, 1997г.** География на България.
5. **АЛЕКСИЕВ Г., Х. СПИРИДОНОВ. 2002г.** Денудационни повърхнини.
6. **АМОВ Б., Й. МИНЧЕВА-СТЕФАНОВА, Т. БАЛДЖИЕВА, 1979г.**, Новые данные об озотопных составов свинца в галенитах стратиформных полиметаллических месторождений в Западной Стара планина. Болгария. Геохимия.
7. **АНГЕЛОВ Д., С. АНГЕЛОВА, ВЪЛЕВ В., ВЪЛЕВА Л., ГЕРЧЕВА Я., КОСТАДИНОВ Т., МИЛЕВА Р., МИХАЙЛОВА Д., НЕЧОЛОВА Д., НЕЙЧЕВ В., ПЕЛОВСКА М., ХРИСТОВ С., ЦАНКОВ Ц., ЧОНТОВА Ц., ЮМЕРСКИ К., 1983г.**, Доклад върху геологията на част от Западна Стара планина между градовете Сливница, Берковица, Враца и Своге. Национален геофонд, МОСВ.
8. **АНГЕЛОВ А., 1976г.**, Ревизия на сем. *Pisidiidae* Gray, 1857г. (*Bivalvia - Pisidiidae*) в България. - Год. СУ, кн. 1, Зоология.
9. **АНГЕЛОВА Д., А. БЕНДЕРЕВ, Г. БАЛТАКОВ, И. ИЛИЕВА, Т. НЕНОВ. 1995г.** За развитието на карста в Старопланинския пролом. - Сп. БГД, кн.3.
10. **АНТОНОВ ХР., ДАНЧЕВ Д., 1980г.**, Подземни води в НРБ. С., Техника.
11. **АНТОНОВ, М. 1978г.** Взаимоотношения между алпийските гънкови структури в част от централните и Западни Балкани. Год. ВМГИ, т. 24.
12. **АРНАУДОВ В., 1922г.**, Пещерата "Леденика" във Врачанска планина. - Естествозн. и геогр., 7, кн.5.
13. **АССЕРЕТО Р., ТРОНКОВ Д., ЧАТАЛОВ Г., 1983г.**, Могильская свита (нижний-средний триас) - новая свита в Западной Болгарий. Geol. Balc.
14. **АСЪОВ Б. & ПЕТРОВА А. (ред.), 2006г.** Конспект на висшата флора на България. Българска фондация биоразнообразие, София.
15. **АТАНАСОВ Н., 1931г.**, Черенъ карталь (*Vultur monachus L.*)- Природа, 10.
16. **АТАНАСОВ Н., 1972г.**, а) Видове *Hymenoptera* от Западна Стара планина. Част I. – Известия на зоологическия институт с музей, 35.
17. **АТАНАСОВ Н., 1972г.**, б) Видове *Hymenoptera* от Западна Стара планина. Част II. – Известия на зоологическия институт с музей, 36.
18. **АТАНАСОВ Н., ПАНДУРСКИ И., ПАНДУРСКА Р., ГЕОРГИЕВ Б., 2001г.**, Съвременни изследвания върху фауната на ПП "Врачански Балкан"- Природният потенциал и устойчиво развитие на планинските райони, Балканска научно-практическа конференция, сборник доклади, ПП "Врачански Балкан", 13-15 юли 2001г.
19. **АТАНАСОВ г., 1968г.**, Врачанските скали.
20. **АХТАРОВ, 1936г.**, Принос към изучаване флората на Врачанска планина. Изв. на Бълг. бот. д-во, кн.XVII.
21. **БАН - Инст.по ботаника, 2005г.**,Съвременен състояние на биоразнообразието в България - проблеми и перспективи.
22. **БЕНДЕРЕВ А., ШАНОВ С., ИЛИЕВА И., 1987г.**, Особености формирания карста в Западной Старой планине. - В: Сб. мат. "Проблемы комплексного изучения карста горных стран" - Тбилиси-Цхалтубо-Сухуми.
23. **БЕРОН П., 2005г.**, Биоразнообразие на акарите в България. - В: Петрова, А. Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи, Българска биоplatforma, София.
24. **БЕРОН П., 2005г.**, Биоразнообразие на пещерната фауна в България.- В. Петрова, А. (ред.), Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи, Българска биоplatforma, София.
25. **БЕЧЕВ Д., 1985г.**, Видове от надсемейство *Mycetophiloidea* (Diptera), разпространени в България. - Acta zool. bulg., 27.

26. **БЕЧЕВ Д., 1986г.**, Нови видове от надсемейство *Mycetophiloidea (Diptera)* за фауната на България. - *Acta zool. bulg.*, 30.
27. **БЕЧЕВ Д., 1986г.**, Нови видове от надсемейство *Mycetophiloidea (Diptera)* за фауната на България. II. - *Acta zool. bulg.*, 32.
28. **БЕЧЕВ Д., 1989г.**, Нови видове *Mycetophiloidea (Diptera)* за фауната на България. III. - *Trav. sci. Univ. Plovdiv - Biologie*, 27.
29. **БЕЧЕВ Д., 1991г.**, Ptychopteridae и Hesperinidae - нови семейства за фауната на България (*Diptera, Nematocera*). - *Trav. sci. Univ. Plovdiv - Biologie*, 29.
30. **БЕШЕВ С.**, Летопис на българския алпинизъм.
31. **БЕШКОВ В., 1972г.**, Междувидови контакти и съжителства при жабите в България. - Изв. Зоол. инст. с музей, София, 34.
32. **БЕШКОВ В., 1993г.**, Върху сезонната и денонощна активност на пепелянката *Viper a ammodytes L.* в България. - Херпетология, Стара Загора, 1.
33. **БЕШКОВ В., 1993г.**, Прилепи. В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. - Основни доклади, Том 1, София.
34. **БЕШКОВ В., Е. УНДЖИЯН С., СИМЕОНОВ А., ДАРАКЧИЕВ, 1967г.**, Нови данни за разпространението на някои земноводни и влечуги в България. - Изв. Зоол. инст. с музей, София, 34.
35. **БЕШКОВ В., НАНЕВ К., 2002г.**, Земноводни и влечуги в България. - Пенсофт, София.
36. **БЕШКОВ, ХУБЕНОВ, БЕШОВСКИ, ВАСИЛЕВА, КОЛАРОВ, КУМАНСКИ, ПОПОВ, 1993г.**, *Insecta: Blattodea, Mantodea, Isoptera, Orthoptera, Dermaptera, Embioptera, Megaloptera, Raphidioptera, Neuroptera, Mecoptera, Hymenoptera, Trichoptera, Lepidoptera и Diptera (Insecta, Част II)*. – В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади. Том 1. София.
37. **БЕШКОВ В., 1961г.**, Принос към зоогеографското проучване на херпетофауната в България. - Изв. Зоол. инст. с музей, София, 10.
38. **БЕШОВСКИ В., 1972г.**, Представители на *Diptera-Brachycera* от пещерите в България - *Bul. Inst. zool. mus.*, 35.
39. **БЕШОВСКИ В., 1985г.**, Житни мухи (*Diptera, Chloropidae*). - В: Фауна на България. 14. София, БАН.
40. **БОГДАНОВ К., СТИПЦОВ В.**, Многофункционална роля на горите за устойчиво развитие на общините.
41. **БОЕВ Н., Т. МИЧЕВ, 1981г.**, Минало и сегашно разпространение на лешоядите в България. Регионален симпозиум по проект № 8 - МАВ, В: Сборник от доклади- "Опазване на природните територии и съдържащият се в тях генетичен фонд".
42. **БОЖКОВ Д., 1967г.**, Кръвосмучещи комари от Западна Стара планина. - *Bul. Inst. zool. mus.*, 25.
43. **БОНДЕВ И., 1995г.**, Хорологичен атлас на лечебните растения в България. Изд. БАН.
44. **БОНЧЕВ Е., 1961г.**, Бележки върху главните разломни структури в България. *Тр. Геол. Бълг., сер. Стратигр. и тект.*, No 2.
45. **БОНЧЕВ Е., 1971г.**, Проблеми на българската геотектоника. С.
46. **БОНЧЕВ Е., КАРАГЮЛЕВА. Ю., 1962г.**, Въпроси из тектониката на Предбалкана. Изв. на Геол. инст., кн. X.
47. **БОНЧЕВ Г., 1936г.**, – Скалите във Врачанско – БАН-книгаXXXII (с 6 профила и 1 карта скица), София.
48. **БОНЧЕВ Г., 1936г.**, Скалите във Врачанско, БАН-кн. XXXII.
49. **БОРИСОВА Д. & ДОНЧЕВ К., 2003г.**, Проучвания в природен парк „Врачански Балкан”. Кн. 1. Флористични проучвания. Дирекция на природен парк „Врачански Балкан”, Враца.
50. **БОРИСОВА Д., 2000г.**, Флористична и фитоценологична характеристика на някои находища на редки и застрашени от изчезване защитени и ендемични видове в ПП “Врачански Балкан” (Западна Стара планина). Дипломна работа. ЛТУ.

51. **БОТЕВ Б., ПЕШЕВ Ц., 1985г.**, Червена книга на НР България, Том II. БАН, София.
52. **БОЧЕВ Д., 2002г.**, История на ТД "Веслец" гр.Враца.
53. **БОЯДЖИЕВ Н., 1964г.**, Карстовите басейни в България и подземните им води. Изв. на и-та по "Хидрол. и метеорол.", т. II.
54. **БУРЕШ И. & ПЕШЕВ Г., 1958г.**, Състав и разпространение на правокрилите насекоми (*Orthopteroidea*) в България (с оглед върху вредните скакалци). I част – *Acridoidea*. - Известия на зоологическия институт.
55. **БУРЕШ И. & ПЕШЕВ Г. П., 1958г.**, Състав и разпространение на правокрилите насекоми (*Orthopteroidea*) в България (с оглед върху вредните скакалци). III част – *Tettigonioidae*. - Известия на зоологическия институт.
56. **БУРЕШ И., ЦОНКОВ Й., 1934г.**, Изучвания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. Част II: Змии (*Serpentes*).- Изв. Цар. Природонаучн. инст., София.
57. **БУРЕШ И., ЦОНКОВ Й., 1941г.**, Изучвания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. Част III: Опашати земноводни (*Amphibia, Caudata*).- Изв. Цар. Природонаучн. инст., София.
58. **БУРЕШ И., ЦОНКОВ Й., 1933г.**, Изучвания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. Част I: костенурки (*Testudinata*) и гущери (*Sauria*).- Изв. Цар. Природонаучн. инст., София.
59. **БУРЕШ И., ЦОНКОВ Й., 1942г.**, Изучвания върху разпространението на влечугите и земноводните в България и по Балканския полуостров. Част IV: Безопашати земноводни (*Amphibia, Salientia*).- Изв. Цар. Природонаучн. Инст., София.
60. **БУРЕШ ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1930г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част II. – Известия на Царските природонаучни институти.
61. **БУРЕШ ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1932г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част III (I). – Известия на Царските природонаучни институти.
62. **БУРЕШ ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1935г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част III (II). – Известия на Царските природонаучни институти.
63. **БУРЕШ ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1943г.** Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част V. – Известия на Царските природонаучни институти.
64. **БУРЕШ ИВ., ТУЛЕШКОВ, КР. 1936г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част IV (I). – Известия на Царските природонаучни институти.
65. **БУРЕШ И., 1930г.**, Пещерите в България, техните красоти и нуждата от запазването им.
66. **БУРЕШ И., 1917г.**, По фауната на прилепите (*Chiroptera*) в България.- Спис. БАН, Природо-математичен клон.
67. **БУРЕШ И., КАНТАРДЖИЕВА С., 1928г.**, Видовете от подсемейство *Carabinae* (сем. *Carabidae, Coleoptera*) в България; тяхното разпознаване и разпространение. – Известия на Царските природонаучни институти в София.
68. **БУРЕШ, ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1937г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част IV (II). – Известия на Царските природонаучни институти.
69. **БУРЕШ, ИВ., ТУЛЕШКОВ КР., 1929г.**, Хоризонталното разпространение на пеперудите (*Lepidoptera*) в България. Част I. – Известия на Царските природонаучни институти.
70. **ВАПЦАРОВ И., АЛЕКСИЕВ Г., 1997г.**, Морфоструктурен анализ. – География на България. Акад. Изд. " М. Дринов".

71. **ВАПЦАРОВ И., МИШЕВ К., 1982г.**, Морфоструктурен анализ на релефа. – География на България. Физическа география, С., БАН.
72. **ВАССЕР С.П., 1985г.**, Агариковые грибы СССР. Наукова думка, Киев.
73. **ВАЦЕВА Р., 2005г.**, Съставяне и обновяване на карти на земното покритие и структурни елементи на релефа по сателитни изображения.
74. **ВЕЛЧЕВ В. & ВАСИЛЕВ П., 1969г.**, Нови неизвестни растения за флората на Врачанска планина. – Изв. Бот. инст. БАН.
75. **ВЕЛЧЕВ В., 1961г.**, Нови и редки растения за флората на България от Врачански окръг. – Изв. Бот. инст. БАН.
76. **ВЕЛЧЕВ В., 1971г.**, Растителната покривка на Врачанска планина. Изд. БАН, София.
77. **ВЕЛЧЕВ В., ЙОРДАНОВ Д., ГАНЧЕВ С., 1965г.**, Проучване на *Acer monspessulanum* L. в Северозападна България. Изв. бот. и-т, кн. XV.
78. **ВЕЛЧЕВ В., 1984г.**, Червена книга на НР България. Т. 1. Растения. Изд. БАН, София.
79. **ВОДЕНИЧАРОВ Д., ДРАГАНОВ С., ТЕМНИСКОВА Д., 1971г.**, Флора на България. Водорасли. Народна Просвета, София.
80. **ВОДЕНИЧАРОВ Д., ДИМИТРОВА-КОНАКЛИЕВА С., ИВАНОВ Д., КИРЯКОВ И., МЛАДЕНОВ Р., МОНЧЕВА С., ПЕТРОВ С., ТЕМНИСКОВА-ТОПАЛОВА Д., 1993г.**, Биологично разнообразие на България – водорасли, мъхообразни, водни растения (хидатофити, нейстофити, хелофити), лихенизирани гъби. – В: Сакалиан, М. (ред.) Национална стратегия за биологичното разнообразие. Изд. "Пенсофт", София, Москва.
81. Врачанска планина – пътеводител, 1987г.
82. Врачански окръг-пътеводител, 1982г.
83. **Вутов И., 1970г.**, Петрохимическите изследвания на интрузивните скали от Западна Стара планина между Петроханския проход и Рила планина. - Год. ВМГИ.
84. Вършец-празници и песни – брошура, 2006г.
85. **ГЕОРГИЕВ В., СИМЕОНОВ С., 1992г.**, Зоогеографска характеристика на гнездовата орнитофауна в България.
86. **ГЕОРГИЕВ Г., 1993г.**, Народните паркове и резервати в България.- Просвета.
87. **ГЕОРГИЕВ Г., 2004г.**, Националните и природните паркове и резерватите в България.
88. **ГОЛЕМАНСКИ В., ТОДОРОВ М., ПАНДУРСКИ И., ГЕОРГИЕВ Б., УЗУНОВ Й., ПЕНЕВА В., КОНСУЛОВА Ц., КОЖУХАРОВ Д., АНДРЕЕВ С., СТОЕВ П., 2005г.**, Биоразнообразие на нисши безгръбначни животни в България: съвременно състояние, проблеми, перспективи. - В: Петрова, А. (ред.), Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи.
89. Град Криводол 35 години – брошура.
90. **ГРУЕВ В., 1970г.**, Хайдушката пропаст - Год. за спелеол. и пещ. дело.
91. **ГУСЕВ Ч., 2005г.**, Характеристика на ресурсите от диворастящи лечебни растения и устойчиво управление. – В: Петрова, А., Димитрова, Д. & Владимирова, В. Съвременно състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. Българска платформа за биоразнообразие, София.
92. **ГЪЛЪБОВ Ж., 1966г.**, Старопланинската верижна система. – В. География на България. Физическа география. Т 1., С., БАН.
93. **ГЪЛЪБОВ Ж., 1962г.**, Физическа география на България. С., Народна просвета.
94. **ГЪЛЪБОВ М., 1994г.**, Възможности за допълнително водоснабдяване на гр. Враца от обект "Черна". Науч. техн. конф. "Водоснабд. проблем на гр. Враца и околните селища. Сб. Доклади, Враца.
95. **ДАМЯНОВ С., ЛИХАРЕВ И., 1975г.**, Фауна на България. IV. Сухоземни охлюви.
96. **ДЕЛИПАВЛОВ Д. & ЧЕШМЕДЖИЕВ И., 2003г.**, Определител на растенията в България. Академично издателство на Аграрния университет, Пловдив.
97. **ДЕЛЧЕВ Х., 1970г.**, Нови данни за разпространението на род *Meta* (*Araneae*) в българските пещери.- Известия на зоологическия институт с музей, 32.

98. **ДЕЛЧЕВ Х., 1972г.**, Принос към изучаването на паяците (*Araneae*) от пещерите на България. I. Известия на Зоологическия Институт с музей. 34.
99. **ДЕЛЧЕВ Х., 1973г.**, Принос към изучаването на паяците (*Araneae*) от пещерите на България. III. Екологични бележки върху паяците (*Araneae*) от привходните части на пещерите. Известия на Зоологическия институт с музей, 38.
100. **ДЕЛЧЕВ Х., 1982г.**, Нови данни за разпространението на пещерните паяци (*Araneae*) в България. *Acta zoologica bulgarica*.
101. **ДЕЛЧЕВ Х., АНДРЕЕВ С., БЛАГОЕВ Г., ГОЛЕМАНСКИ В., ДОБРЕВ Д., МИЛОЙКОВА Г., ПЕНЕВА В., ТОДОРОВ М. & ХУБЕНОВ З., 1993г.**, Безгръбначни животни (без *Insecta*) в България (*Protozoa, Nematoda, Oligochaeta, Mollusca, Crustacea, Myriapoda, Araneae, Acari*). В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади. Ред. Мариета Сакалян. Т.
102. **ДЕНЧЕВ Ц.М. & БАКАЛОВА Г., 2002г.**, Сто години изследвания на гъбното разнообразие в България. Българско микологично дружество и Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие, София.
103. **ДЖЕНЕВ Г., ГЕОРГИЕВ А., ДАНОВ Г., 1974г.**, От Ком до Емине.
104. **ДИМИТРОВА Е., В. ПАНАЙОТОВ, П. ДРАГОВ, Е. АЛЕКСИЕВ, 1964г.**, Магматизмът и меднорудните находища в палеозоя на част от Западна Стара планина.
105. **ДОНЧЕВ К., 2001г.**, Изследване върху екологията на защитени представители на херпетофауната на ПП "Врачански Балкан".- В: Природният потенциал и устойчиво развитие на планинските райони, Балканска научно-практическа конференция, сборник доклади, ПП "Врачански Балкан".
106. **ДОНЧЕВ С., 1970г.**, Птиците на Западна Стара планина.- Изв. на Зоол. инст.
107. **ДРЕНОВСКИ А. К., 1929г.**, Първи принос за изучаване скакалците (*Orthoptera*) в България. – Списание на Българската Академия на науките 51.
108. **ДРЕНСКИ П., 1957г.**, Състав и разпространение на сивите мухи *Sarcophagidae* (*Dipt.*) в България, с оглед на тяхното медицинско и стопанско значение. - *Bul. Inst. zool.*
109. **ДРЕНСКИ П., 1913г.**, Върху паяковата фауна на България. Сб. Бълг. Акад. Наук.
110. **ДРЕНСКИ П., 1915г.**, Нови паяци за фауната на България. Спис. Бълг. Акад. Наук.
111. **ДРЕНСКИ П., 1931г.**, Паяци от пещерите на България. Спис. Бълг. Акад. Наук.
112. **ДРЕНСКИ П., 1943г.**, Мухи от семейството *Trypetidae* (*Dipt.*) в България. - *Jahr. Univ. Sofia (Naturwiss.)*.
113. **ДРЕНСКИ П., 1929г.**, Кръвосмучещи мухи от семейство *Tabanidae* (ободи) в България. – Изв. цар. прир. и-ти в София.
114. **ДРЕНСКИ П., 1934г.**, Пчеловидни и осовидни мухи от сем. *Syrphidae* (*Dipt.*) от България. – Изв. бълг. ентом д-во.
115. **ДРЕНСКИ П., 1947г.**, Състав и разпространение на сладководните *Mollusca* в България. – Год. СУ "К. Охридски", ФМФ, Кн. 3 (Естествена история).
116. Екип от представители на министерства, НПО, бизнес, академични инст. и др., 2003г., Национална стратегия за екотуризъм.
117. **ЖЕЛЕЗОВА Б., 1963г.**, Материали върху лишейната флора на България. – Известия на Ботаническият Институт (София).
118. **ЖЕЛЯЗОВА М., 1971г.**, *Asilidae* (*Diptera*) от Западна Стара планина.
119. з.д.н. проф. Недялков С., д-р н.с. Велев Вл., Муслийска Зл., Димитрова Р., 1983г., Враца.
120. Закон за биологичното разнообразие 2002г. Държавен вестник бр.77.
121. Защитени природни обекти във Врачански окръг – справочник.
122. Зверино – рекламна брошура.
123. "Зоров 97" – рекламна брошура.
124. **ИВАНОВ П., 2005г.**, Местообитание с код 3140. Твърди олиготрофни до мезотрофни води с бентосни формации от *Chara*. – В: Кавръкова, В., Д. Димова,

- М. Димитров, Р. Цонев, Т. Белев (ред.). Ръководство за определяне на местообитания от европейска значимост в България. Геософт ЕООД, София.
125. **ИВАНОВ Ж., ХАЙДУТОВ.И., 1971г.,** Стакевско-Етрополски дял на Старопланинската челна ивица. Врачански участък. – в: Тектоника на Предбалкана.
 126. **ИЛИЕВ ЗДР., ПЕТКОВ. ПЛ., 2000г.,** Котля. Врачански Балкан. - Изд. Клуб "Стрешеро".
 127. **ИЛИЕВА И., ЗДРАВКОВ И., БЕНДЕРЕВ А., 1981г.,** Ролята на тектонските движения за развитието на карста в района на гара Черепиш. -В Сб. докл. "Научно практическа конференция по туризъм, алпинизъм, ориентиране, пещерно дело и защита на природата" .
 128. **ЙОРДАНОВ Д., 1963-1995г.,** Флора на Народна Република България, Изд. БАН.
 129. **ЙОРДАНОВ М., 1956г.,** Тектоника на България - В. Бошев, Ст. и др. Историческа геология и геол. на България.
 130. **ЙОРДАНОВ М. И ДР., 1960/1961г.,** Върху геологията на Предбалкана между Огоста и Веслец. Год. Соф. Унив.
 131. **ЙОРДАНОВ М. И ДР., 1961г.,** Върху тектониката на Врачанската верига. Сп. на БГД.
 132. **ЙОРДАНОВ М., МАНДОВ Г., ПОПОВ Н., НЕДЯЛКОВА С., 1960г.,** Предварителни бележи за геоложкия строеж на част от Врачанската верига.
 133. **ЙОРДАНОВА М., ДОНЧЕВ Д.,** География на България.
 134. **ЙОЦОВ Д., 1998г.,** Културно–политическа история на гр. Враца.
 135. **КАЗАНДЖИЕВ С., 1900г.,** Лишейната флора на България. – Периодическо списание на Българското Книжовно Дружество.
 136. **КАЛАЙДЖИЕВ С., 1982г.,** Структурни особености на Врачанско-Издремецкия руден район, Западна Стара планина. Geol. Balc.
 137. **КАЛАЙДЖИЕВ С., 1967г.,** Основни закономерности в пространственото разпределение на стратифицираните находища на медни, оловно-цинкови руди в Западна Стара планина.
 138. **КАЛАЙДЖИЕВ, С., МИЛЕВ Ц., ВЪЛЧЕВ В., ТОШКОВ А., 1981г.,** Нови данни за структурните особености на стратиформното полиметално находище.
 139. **КАНЕВ А., ЛУКАНОВ, 1992г.,** Геоморфоложко развитие на Искърския пролом.
 140. **КАНЕВ Д., 1989г.,** Геоморфология на България, СУ.
 141. **КАНУРКОВ Г., 1980г.,** Върху младоалпийската сулфидно-барит.хематит-сидеритова формация на Западнобалканската структурно-металогенна зона.
 142. Карстовите подземни води в България - 1959., С. Техника.
 143. **КИТИНГ М.,** Програма за действие - Среца на най-високо равнище "Планета Земя".
 144. **КОВАЧЕВ В., 1912г.,** Херпетологична фауна на България.- Хр. Г. Данов, Пловдив.
 145. **КОЖУХАРОВ, С. 1992г.,** Определител на висшите растения в България.
 146. **КОПРАЛЕВ И., 2004г.,** Райони за планиране, области и общини в България.
 147. **КОСТАДИНОВА В., ГРАМАТИКОВ М.,** Орнитологично важните места в България и Natura 2000. БДЗП, Природозащитна поредица, София, Книга 11.
 148. **ЛАВЧИЕВ В., 1970г.,** Същински мухи (сем. *Muscidae, Diptera*) от Западна Стара планина. - Bul. Inst. zool. mus..
 149. **ЛЮБОМИРОВ Т., 1995г.,** –Риещите оси (*Insecta: Hymenoptera: Sphecidae*). Риещите оси (*Insecta: Hymenoptera: Sphecidae*) от Етрополската планина.- Дипломна работа, СУ "Св. Климент Охридски", Биологически Факултет, Катедра "Зоология и Антропология".
 150. **МАЖДРАКОВА И., НОЩЕВ В., 1988г.,** Народни паркове в България.- София.
 151. **МАНДОВ Г., 1972г.,** Възрастта на долнокредните утайки в Яворецката синклинала.
 152. **МАНДОВ Г., 1976г.,** Хотривският етаж в Западните Балканиди и неговата амонитна фауна.

153. **МАНОЛОВ Ж., 1962г.**, Бележки върху стратиграфията на долната креда от Салашката синклинала. - Тр. Геол. България.
154. **МАРИНОВ И., ПАНАЙОТОВ Т., 1968г.**, Хидроложко райониране на България. - Изв. ИХМ - БАН, XIV.
155. **МАРКОВ Г., 1968г.**, Насекомоядни бозайници и гризачи в Западна Стара планина. – Изв. Зоол. инст. с музей, БАН, Книга XXVIII.
156. Маршрути на територията на Р "Врачански карст" и ПП "Врачански Балкан".
157. **МАСЛАРОВ ИВ., ПЕТКОВ Н., 1987г.**, Врачански скали, Алпийски скали.
158. **МАТЕЕВ И., 1968г.**, Барките - Год. за спелеол. и пещ. Дело.
159. Мемориален комплекс "Ботев път" – брошура.
160. **МИНЧЕВ Д., ПИРОНКОВ П., 1961г.**, Върху тектониката на Предбалкана в поречието на Искъра. Год. СУ, БГГ.
161. **МИХАЙЛОВ И., 2006г.**, Туристически маршрути.
162. **МИХАЙЛОВ ИВ., 2006г.**, Люти брод и Черепиш.
163. **МИХАЙЛОВА Л., 1970г.**, Рибите на Западна Стара планина.- Изв. Зоол. инст. с музей, София.
164. **МИЧЕВ Т., 1968г.**, Върху разпространението и гнездовата биология на египетския лешояд (*Neophron perconpterus L.*) в България. – Изв. Зоол. инст. с музей БАН.
165. **МИЧЕВ Т., ВАТЕВ И., СИМЕОНОВ П., ПРОФИРОВ Л., 1984г.**, Разпространение и гнездова биология на белоопашатия мишелов (*Buteo rufinus*) в България.- Екология.
166. **МИЧЕВ Т., ПЕТРОВ Ц., 1985г.**, Разпространение и численост на ловния сокол (*Falco cherrug cherrug Gray, 1834*) в България.- В: Сборник доклади на международен симпозиум по проект 8-МАБ (ЮНЕСКО) "Опазване на природните територии и съдържащия се в тях генетичен фонд", Благоевград.
167. **МИЧЕВ Т., ПЕТРОВ Ц., 1979г.**, Върху разпространението на кръстатия орел (*Aquila heliaca Savigni*) в България.- Изв. на музеите от Южна България.
168. **МИЧЕВ Т., ПЕТРОВ Ц., ПРОФИРОВ Л., СПИРИДОНОВ Ж., 1986г.**, Принос към разпространението и числеността на гарвана (*Corvus corax L*) в България през 1950-1984.- Екология.
169. **МИЧЕВ Т., ПЕТРОВ Ц., ПРОФИРОВ Л., ЯНКОВ П., ГАВРАИЛОВ С., 1989г.** Разпространение и природозащитен статус на скалния орел (*Aquila chrysaetos chrysaetos L.*) в България.- Изв. на музеите от Южна България.
170. **МИШЕВ К., ПОПОВ В., 1958г.**, Карстът във Врачанска планина.
171. **МОЛЛОВ Д., СПАСОВ В., 1994г.**, Перспективи за използване на подземните води при решаване на проблема с водата на гр. Враца и околните селища. Научно-техн. конфер. "Водоснабдителният проблем на гр. Враца и околните селища". Сб. доклади, Враца.
172. **МОСВ 2000г.**, Зеленото злато на България.
173. **НАНКИНОВ Д., 2002г.**, Современное състояние популаций сов Болгарии.
174. **НАНКИНОВ Д., СИМЕОНОВ С., МИЧЕВ Т., ИВАНОВ Б., 1998г.**, Фауна на България. Птици, част 2.- София, БАН.
175. Наредби на Общинския съвет Враца, 2006г.
176. **НАЧЕВ И., САПУНОВ И., 1959г.**, Стратиграфия на юрата от южната част на Западна Стара планина. - Изв. Геол. инст.
177. **НАЧЕВ И., САПУНОВ И., СТЕФАНОВ Ю., 1962г.**, Бележки върху стратиграфията и литологията на юрата при с. Згориград, Врачанско (Северозападна България).
178. **НАЧЕВ И., САПУНОВ И., СТЕФАНОВ Ю., 1963г.**, Стратиграфия и литология на юрата между селата Горно Озирово и Превала (Северозападна България).
179. **НЕДЕЛКОВ Н., 1907г.**, Втори принос към ентомологичната фауна на България. – Списание на Българското книжовно дружество.
180. **НЕДЯЛКОВ Н., 1912г.**, Шести принос към ентомологичната фауна на България. – Спис. на БАН.

181. **НЕДЯЛКОВ Н., 1914г.**, Седми приносъ къмъ ентомологичната фауна на България. – Списание на Българската Академия на Науките. Клон Природоматематичен.
182. **НЕЙКОВСКИ П., 1968г.**, Първи градски пещерен сбор - експедиция "Черепиш". - Юб. сборник "10 години СПК Академик".
183. **НЕЙКОВСКИ П., 1982г.**, Черепиш. София, Мед.и Физк., 52с.
184. **НЕНОВ Т. И ДР., 1975г.**, Плиоплейстоценският етап в развитието на р. Искър в областта на Предбалкана. – БГД.
185. Областен план за развитие на Област Враца 2000г - 2006г.
186. Община Мездра - среща на минало, настояще и бъдеще – брошура.
187. Общински план за развитие на Община Враца 2006 - 2013г.
188. Общински план за развитие на Община Криводол 2007 - 2013г.
189. Общински план за развитие на Община Своге 2007 - 2013г.
190. **ОКСНЕР А., 1956г.**, Флора лишайников Украйни. Изд. Акад. Наук Укр. РСФСР, Киев.
191. **ПАТЕВ П., 1950г.**, Птиците в България.- БАН, София.
192. **ПЕЕВ Д.**, Бърза екологична оценка на Природен парк "Рилски манастир". Американска агенция за международно развитие, София.
193. **ПЕНИН Р., ТРАЙКОВ Т., СУЛТАНОВА М., 2000г.**, География на България.
194. **ПЕТКОВ В., 1979г.**, Медоносни растения. Земиздат, София.
195. **ПЕТРОВ С., 1963г.**, Нов принос за опознаването на българската мъхова флора. Изв. Бот. и-т, БАН, 11.
196. **ПЕТРОВ Б., 1995г.**, Фаунистична характеристика - План за управление на ПП "Врачански Балкан" (1997-2006).
197. **ПЕТРОВ В., ДОЙНОВ Н., 1990г.**, Пътеводител Козлодуй -Околчица.
198. **ПЕТРОВ С., 1966г.**, Допълнителни материали за опознаването на българската мъхова флора. Изв. Бот. и-т, БАН, 16.
199. **ПЕШЕВ Г. П., 1959г.**, Непознати видове правокрили насекоми (*Orthoptera*) за фауната на България. - Известия на зоологическия институт.
200. **ПЕШЕВ Г. П., 1970г.**, *Orthoptera* от Западна Стара планина. - Известия на зоологическия институт с музей.
201. **ПЕШЕВ Г. П., 1974г.**, Правокрилите насекоми (*Orthoptera*) на Стара планина. - Известия на зоологическия институт с музей.
202. **ПЕШЕВ Г.П., 1970г.**, Състав и разпространение на правокрилите насекоми (*Orthoptera*) в България. – Известия на зоологическия институт с музей.
203. **ПЕШЕВ Ц., ПЕШЕВ Д., ПОПОВ В., 2004г.**, Фауна на България. – Т. 27. Бозайници. Акад. Изд. "Марин Дринов", София.
204. План за развитие на Община Мездра 2007 - 2013г.
205. **ПОПНИКОЛОВ А., 1928г.**, Принос на лишейната флора на България. – Известия на Българското ботаническо дружество.
206. **ПОПНИКОЛОВ А., 1937г.**, Лишейната флора на гр. Враца и околностите на гр. Враца. – Годишник на Софийския Университет, Физико-Математически факултет.
207. **ПОПНИКОЛОВ А., ЖЕЛЕЗОВА Б., 1964г.**, Флора на България. Лишеи. Изд. "Народна Просвета", София.
208. **ПОПНИКОЛОВ А., 1935г.**, Нови лишеи за България. – Годишник на Софийския Университет, Физико-Математически факултет.
209. **ПОПОВ В., 1965г.**, Ледените образувания в пещерата "Леденика". - Изв. геогр. и-т БАН, 9.
210. **ПОПОВ В., 1976г.**, Райониране на пещерите в Н.Р.България. – Прobl. на геогр., 2.
211. **ПОПОВ В., 1976г.**, Типы карста Предбалкана в Болгарии.
212. **ПОПОВ В., ЗЯПКОВ Л., ТРАНТЕЕВ П., 1964г.**, Карстова морфология и карстова хидрология в България. Прobl. геогр. в НРБ.
213. **ПОПОВ В., 1964г.**, Морфология и генезис на пещерата "Леденика". - Изв. геогр. и-т БАН, 8.
214. **ПОПОВ В., 1968г.**, Леденика. Мед. и физк., София.

215. **ПОПОВ В., 1993г.**, Дребни бозайници (*Insectivora, Lagomorpha, Rodentia*). - В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади.
216. **ПОПОВ В., АНТОНОВ Х., 1965г.**, Лакатникский карст и карстовый источник "Житолуб". – В "Путеводитель экскурсий. София - Белоградчик - София", VII к-с КБГА.
217. **ПОПОВ В., ДЕЛЧЕВ Х., 1997г.**, Формиране на съвременната фауна.
218. **ПОПОВ В.**, Малка туристическа библиотека - медицина и физкултура -1973г.
219. **ПОПОВ В., СЕДЕФЧЕВ А., 2003г.**, Бозайниците в България. Определител. Геософт ЕООД, София.
220. **ПОПОВ Вл., 1973г.**, Леденика.
221. Природа и природни богатства в северозападна България, 1970г.
222. Природен потенциал и устойчиво развитие на планинските райони – сб. доклади 2001г., ПП "Врачански Балкан" (Балканска научна-практ.конференция).
223. **ПРОФИРОВ Л., 1988г.**, Предварителни данни върху орнитофауната на Врачанска планина.- В: Сборник доклади от "Младежка научна конференция по екологични проблеми - Враца".
224. **РАДЕВ Ж., 1915г.**, Карстови форми в Западна Стара планина. - Год. Соф. унив., Ист. - филол. фак.
225. **РАДЕВ Н., 1926г.**, Материали за изучаване на пещерите в България. I. -Тр. Бълг. природоизп. д-во.
226. **РАМБОУСЕК Ф., 1912г.**, Фауната на твърдокрилите в България. – Трудове на Българското природоизпитателно дружество.
227. Растителност на ливадите и пасищата в България, 1964г., Изд. на БАН, София.
228. Регионален исторически музей Враца, каталог 2004г.
229. **РУСЕВ, Б., И. ЯНЕВА, Р. ДЕЧЕВА, М. КАРАПЕТКОВА, 1994г.**, Състав на хидрофауната. - В: Лимнология на българските дунавски притоци. София.
230. **САВОВ, С. 1980г.**, Резултати от извършените до сега проучвателни работи във Врачанско-Искърския руден район. Научни доклади от Научно-практическа конференция по "Перспективи и насоки на геологопроучвателните работи във Врачанско-Искърския руден район", гр.Враца.
231. **САПУНОВ И., 1965г., А.** Разрез юры у пещеры Леденика, южнее г. Враца. КГБА VII конгрес, С., Путеводителъекскурсий, София-Белоградчик-София.
232. **САПУНОВ И., 1965г., Б.** Гински венец южнее Петрохан. Путеводителъекскурсий КБГА, VII конгрес, С.
233. **САПУНОВ И., 1969г.**, Относно някои съвременни стратиграфски проблеми на юрската сеситема в България. - Изв. Геол. инст. сер. Стратигр. и тект.
234. **САПУНОВ И., И. НАЧЕВ, 1959г.**, Амонитна фауна на юрата от южната част на Западна Стара планина. - Тр. геол. България, сер. Палеонт.
235. **САПУНОВ И., П . ЧУМАЧЕНКО, В. АНГЕЛОВ, 1993г.**, Латералният преход между Бовската и Полатенската свита (средноюрска серия) при с. Равна, Годечко (Западна Стара планина), Ст. Бълг. геол. д-во, 54, (под печат).
236. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО, 1991г.**, Ревизия на въведените до 1990г. юрски официални литостратиграфски единици в България. - Сп. Бълг. геол. д-во.
237. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО, В. АНГЕЛОВ, 1987г.**, Новые данны о нижней границе Сливницкой свиты в Западных Балканидах. Geol. Balc.
238. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО, В. ШОПОВ, 1976г.**, Стратиграфия и палеонтология на долната юра в част от Западна България. - Год. Соф. Унив., Геол.-геогр. фак.
239. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО, С. ЧЕРНЯВСКА, 1990г.**, Официални литостратиграфски единици за юрските континентални скали от Западна България - Сп. Бълг. геол. д-во.
240. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО, 1986г.**, Ревизия на въведените до 1985г. български официални литостратиграфски единици, свързани с юрската система. - Сп. Бълг. геол. д-во, 47.

241. **САПУНОВ И., П. ЧУМАЧЕНКО., 1989г.**, Някои нови представи за литостратиграфията на средноюрските морски скали в Западна и Централна България. - Сп. Бълг. Геол. д-во. 50.
242. Седмочисленици, Западна Стара планина. Рудообр. процеси и минер. нах.
243. **СИМЕОНОВ С., БОЕВ З., 1988г.**, Проучване върху хранителния спектър на бухала (*Bubo bubo L.*) в България. – Екология, БАН.
244. **СИМЕОНОВ С., Т. МИЧЕВ, Г. ПЧЕЛАРОВ., 1991г.**, Птиците на Балканския полуостров-полеви определител, София, Петър Берон.
245. **СИМЕОНОВ С., Т. МИЧЕВ, Д. НАНКИНОВ, 1990г.**, Фауна на България. Птици, част 1- София, БАН.
246. **СИМЕОНОВ С., Т. МИЧЕВ, 1980г.**, Проучване върху разпространението на червенокръстата лястовица *Hirundo daurica rufula (Temminck)* в България.- Екология.
247. **СИМЕОНОВ С., 1967г.**, Птиците на Искърския пролом.- Изв. на Зоол. инст. с музей., БАН, София.
248. Софийска област, туристически справочник, 1989г., Медицина и физкултура.
249. **СПАСОВ В, БЕНДЕРЕВ А., ГЪБЕВА Д., 1998г.**, Перспективи за по-пълно използване на карстовите подземни води в района на гр. Враца. Докл. Нац. Конф. "Водни ресурси - използване и опазване", София.
250. **СПАСОВ В., МОЛОВ Д., ЦАНКОВ Ц., ИВАНОВ М., БЕНДЕРЕВ А., ГЪБЕВА Д., ИКОНОМОВ А., СТОЕВ Д., 1996г.**, Доклад за геоложкото проучване и оценка на ресурсите на карстовите басейни около гр. Враца. Национален Геофонд МОСВ.
251. **СПАСОВ К., 1973г.**, Някои основни закономерности в развитието на карста и формирането на карстовите процеси във Врачанския предбалкан. Седма научна сесия по хидрогеология и инж. геология. Сб. Доклади.
252. **СПАСОВ К., ШАНОВ С., БЕНДЕРЕВ А., ВЕСЕЛИНОВ С., 1987г.**, Основные черты горного карста Болгарии. В: Сб. мат. "Проблемы комплексного изучения карста горных стран" - Тбилиси-Цхалтубо-Сухуми.
253. **СПАСОВ Н., 2004г.**, Методика за отчитане на числеността, половата и възрастовата структура на вълчата популация на територията на националния парк "Централен Балкан" ДНП "Централен Балкан".
254. **СПИРИДОНОВ Ж., СПАСОВ Н., 1993г.**, Едри бозайници (Macromammalia). - В: Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. Основни доклади.
255. **СТ.Н.С. РАЙКИНСК ИВ.**, "Известия на музеите в Северозападна България", серия научни изследвания.
256. **СТЕФАНОВ, 1943г.**, Фитогеографски елементи в България. Сб. на БАН, кн. XXXIX.
257. **СТЕФАНОВ Б., ПЕТРОВ С., 1962г.**, За мъховете и мъховата флора на България. Изв. научноизсл. и-т за гората.
258. **СТОЕВ П., 2003г.**, Фаунистично разнообразие и консервационна значимост на многоножките (Chilopoda, Diplopoda) в Природен парк "Рилски манастир".
259. **СТОЕВА М., 2004г.**, Биологичното разнообразие в Природен парк „Сините камъни”. Дирекция на Природен парк „Сините камъни”, Стара Загора.
260. **СТОЙЧЕВ С. 1994г.** Принос към изучаването на хирономидната фауна (*Diptera, Chironomidae*) от българския сектор на река Дунав и нейните притоци. Честота на срещане и доминантен анализ на установените видове. – Хидробиология.
261. **СТОЯНОВ Г., 2006г.**, Видов състав на орнитофауната в скалните комплекси на някои карстови райони.- В: Сборник "Юбилейна научна конференция- 75 години организирана спелеология в България", София.
262. **СТОЯНОВ Г., ДОНЧЕВ К., ПРОФИРОВ Л., 2007г.**, Врачански Балкан.
263. **СТОЯНОВ Н., 1941г.**, Опит за характеристика на главните фитоценози в България. Год. на Соф. у-т, физ.-мат. ф-т, кн.3.
264. **СТОЯНОВ Н., 1950г.**, Растителна география, София.
265. **СТОЯНОВ Н., 1972 – 73г.**, Нашите лекарствени растения, т. 1., т.2, Изд. Наука и изкуство.

266. **СТОЯНОВ Г., 1996г.**, Гнездова орнитофауна в скалните биотопи на Искърския пролом.- СУ "Св. Климент Охридски", Биологически факултет.
267. **СТОЯНОВ Г., КОЦЕВ В., 1985г.**, Данни за колониите на хайдушката гарга (*Pyrrhocorax graculus*) в Понор планина.- Орнитологически информационен бюлетин.
268. Стратегия за развитие на Област Монтана 2005 - 2015г.
269. Стратегия за устойчиво развитие на Община Вършец.
270. **TZANKOV N., A. STOYANOV** [in prep.] *Triturus cristatus* (Laurenti, 1768): a new species for Bulgaria from its southernmost known locality.- *Salamandra*, X-X.
271. **ТЕМНИСКОВА Д., КИРЯКОВ И., МОНЧЕВА С., СТОЙНЕВА М., МЛАДЕНОВ Р., БЕЛКИНОВА Д., СТАНЧЕВА Р., ИВАНОВ П., 2005г.**, Биоразнообразие на водораслите в България. – В: Петрова, А. (ред.). Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи. Българска платформа за биоразнообразие, София.
272. **ТРАНТЕЕВ П., КОСЕВ К., 1978г.**, Пещерите в България, София, Медиц. и физик.
273. **ТРАНТЕЕВ П., 1965г.**, Пещери туристически обекти. София, Медицина и физкулт.
274. **ТРОНКОВ Д., 1960г.**, Върху стратиграфията на триаса в Искърския пролом. - Управл. Геол. проучв.
275. **ТРОНКОВ Д., 1965г.**, Тектонски строеж и анализ на структурите на Врачанския блок от Западна Стара планина. Пластични деформации в съседство с разломните равнини. - Тр.геол. България, сер.Стратигр. и тект.
276. **ТРОНКОВ Д., 1968г.**, Граница долен - среден триас в България. - Изв. Геол.инст., сер.Палеонт.,17.
277. **ТРОНКОВ Д., 1971г.**, По някои въпроси на геоложката позиция на полиметалните орудявания в триаса на Западна Стара планина. - Год. Геол. проучв.
278. **УРУМОВ И., 1935г.**, Флората на Врачанския окръг. – Сб. Бълг. Акад. Наук.
279. **ХАЙДУТОВ И., 1979г.**, А. Напречни магмопроводящи структури при формирането на плутоничните тела в Западна Стара планина (по примера на Петроханския плутон) - Геотект., тектоноф. и геодин.
280. **ХАЙДУТОВ И., 1979г.**, Магматични и анатектични явления в Старопланинската палеозойска евгеосинклинала (по примера на Бързийския мигматичен плутон) - Геотект., тектоноф. и геодин.
281. **ХАЙДУТОВ И., 1973г.**, Бележки върху тектоно-магменото развитие на Старопланинската евгеосинклинала през палеозоя. - Изв.Геол.и-т, сер.Геотект.
282. **ХАЙДУТОВ ИВ., ЯНЕВ СЛ., ТРОНОКОВ Д., НИКОЛОВ Т., САПУНОВ И., ЦАНКОВ Ц., ДИМИТРОВА Р., ПОПОВ Н., 1995г.**, Обяснителна записка към геоложка карта на България М 1:100000. Картен лист Берковица. КГМР, "Геология и Геофизика" АД.
283. **ХАРИЗАНОВ В., 1971 г.**, – Враца.
284. **ХАРИЗАНОВ В., 1971г.**, Пешеходни туристически маршрути от Враца да Врачански Балкан.
285. **ХИНКОВА Ц., 1955г.**, Принос към гъбната флора на България. – Известия на Ботаническият институт на БАН, 4.
286. **ХРИСТОВ Р., 1974г.**, Речни тераси в Искърския пролом между Мездра и Червен бряг. – Год. на ВМГИ, 18, св. 4.
287. **ХРИСТОВ Р., 1973г.**, Произход и развитие на Искърския пролом и проявите на неотектонски движения. – Год. ВМГИ, 17, св. 2.
288. **ХУБЕНОВ З., 2005г.**, Ентомофаунистично разнообразие на България.- В: Петрова, А. (ред.), Съвременен състояние на биоразнообразието в България – проблеми и перспективи, Българска биоплатформа, София.
289. **ЦАНКОВ Ц., 1988г.**, Проблеммы позднеальпийской разломной тектоники в пределах Среднегорского антиклинория. В: Линиаменты как структурные сочленения разновозрастных складчатых областей и их металогения. - Изд. БАН.

290. **ЦАНКОВ Ц., 1976г.**, Върху посткимерския антиклинориен на Балканидите и българските Карпати. - Геотект., тектоноф. и геодин.
291. **ЦАНКОВ Ц., 1994г.**, Съвременни представи за геоложкия строеж на Врачанско с оглед на хидрогеоложките условия в района. - Сб. докл. Науч.-техн. конф. "Водоснабдителния проблем на гр. Враца и околните селища", Враца.
292. **ЧАЛЪКОВ В., 1978г.**, Нови таксони и хорологични данни за флората на България. – Фитология, 9.
293. **ЧАЛЪКОВ В., 1984г.**, Еколого-систематични проучвания на гъбите. Род *Bovista* Pers. в България. – В: Велчев, В. (ред.) Съвременни теоретични и приложни аспекти на растителната екология, Пловдив. Изд. БАН, София.
294. **ЧЕМБЕРСКИ Х., А. ВАПЦАРОВА, 1974г.** Триасова система в Северной Болгарии. I. Основы стратиграфии. - Geol. Balc.
295. **ЧЕРНЕВ Е., 1994г.**, Възможности за подобряване водоснабдяването на гр. Враца и околните селища. - Сб. докл. Науч.-техн. конф. "Водоснабдителния проблем на гр. Враца и околните селища", Враца.
296. **ЧУМАЧЕНКО П., САПУНОВ И., 1986г.**, Брестнишката свита - по-млад синоним на Сливнишката свита.
297. **ШКОРПИЛ Х., ШКОРПИЛ К., 1900г.**, Кражски явления (подземни реки, пещери и извори). Пловдив, книж. "Пчела".
298. **ШОПОВ В., 1969г.**, Бележки за хетанжиена и синемуриена от Централните и Западните Балканиди. - Изв. Геол. и-т, Сер. Стратигр. и литол.
299. **ЮРИНИЧ СТ., 1908г.**, По българската фауна на охлювите *Helicidae*.
300. **ЯНКОВ П., ПРОФИРОВ Л., 1991г.**, Съвременен състояние на популацията на белоглавия лешояд (*Gyps fuvus Hablizl*) в България. - Екология.
301. **ЯРАНОВ Д., 1960г.**, Тектоника на България. С., Техника.
302. **ABADJIEV S., 2001.**, An Atlas of the Distribution of the Butterflies in Bulgaria (*Lepidoptera: Hesperioidea & Papilionoidea*). – Zoogeographica Balcanica, Pensoft, Sofia-Moskow, 1: 335 pp.
303. **ADAMOVIC L., 1909**, Vegetationsverhältnisse der Balkanländer, Leipzig.
304. **AHMADJIAN V., 1993**, The Lichen Symbiosis. John Wiley and Sons, New York, NY.
305. **ALESSIO C. L., 1985**, Boletus Dill. ex L. (sensu lato). – In: Fungi Europaei. Vol. 2. Libreria editrice Biella Giovanna, Saronno.
306. **ANDREEVA E., 1985**, Contribution to the taxonomical studies on genus *Ephippiger* Berth. (*Orthoptera, Tettigoniidae*) from Bulgaria. - Acta zoologica bulgarica, 29.
307. **ANGELOV A., 1959**, Neue Gastropoden aus dem unterirdischen Gewässern Bulgariens. - Arch. Moll., 88.
308. **ANGELOV A., 1972**, Neue Hydrobiidae aus Höhlengewässern Bulgariens. - Arch. Moll.
309. **ANGELOV A., 2000**, Mollusca (Gastropoda et Bivalvia) aquae dulcis. – In: Catalogus faunae bulgaricae. 4. Sofia, Pensoft & Backhuys Publishers BV
310. **ANGELOVA D., A. BENDEREV, K. KOSTOV, 1999**, On the age of the caves in the Stara Planina Iskar gorge, NW Bulgaria. European Conference "Karst 99", 10-15 sept., 1999, Grands Causses –Vercors.
311. **BAKALOVA D., ET AL, 1976**, New date on the stratigraphy of the Brestnica formation (NW Bulgaria).
312. **BASSO M.T., 1999**, Lactarius Pers. – In: Fungi Europaei. Vol. 7. Pp. 1-845. Edizioni Candusso, Alassio.
313. **BAUMGART W., 1971**, Beitrag zur Kenntnis der Greivogel Bulgariens.- Beitr. Vogelkunde.
314. **BECHEV D., 1988, a.** Two new species of Mycetophilidae from Bulgaria (Insecta, Diptera). - Reichenbachia, 25.
315. **BECHEV D., 1988, b.** *Sciophila zaitzevi* n. sp. from Bulgaria. - Reichenbachia.
316. **BECHEV D., 1990, a.** Review of the Holarctic species of genus *Polylepta* Winnertz (Insecta, Diptera: Mycetophilidae). – Entomol. Abh. Mus. Tierk. Dresden.
317. **BECHEV D., 1990, b.** Recent Holarctic species of the genus *Anaclileia* Meunier (Insecta, Diptera: Mycetophilidae). – Reichenbachia.

318. **BECHEV D., 1994**, New species Mycetophiloidea (Diptera) to the fauna of Bulgaria. VI. - Trav. sci. Univ. Plovdiv – Animalia.
319. **BECHEV D., 1995**, The palearctic species of the genus Scetonia Winnertz (Diptera: Mycetophilidae). - Trav. sci. Univ. Plovdiv – Animalia.
320. **BECHEV D., 1996**, New species of fungus gnats (Diptera: Sciaroidea, excluding Sciaridae) to the fauna of Bulgaria. VII. - Trav. sci. Univ. Plovdiv – Animalia.
321. **BECHEV D., 1998**, The species of Allopia Winnertz on the Balkan Peninsula (Diptera, Mycetophilidae). - Acta zool. bulg.
322. **BECHEV D., 1999**, Species of the Genus Phronia Winnertz in Bulgaria (Diptera: Mycetophilidae). - Acta zool. bulg.
323. **BENDA P., IVANOVA T., 2003**, Long-eared bats, genus Plecotus (Mammalia: Chiroptera), in Bulgaria: a revision of systematic and distributional status.- J. Nat. Mus., Nat. Hist. Ser.
324. **BENDA P., T. IVANOVA, I. HORÁČEK, VL. HANÁK, J. ČERVENÝ, J. GAISLER, A. GUEORGUIEVA, B. PETROV, VL. VOHRALÍK, 2003**, Bats (Mammalia: Chiroptera) of the Eastern Mediterranean. Part 3. Review of bat distribution in Bulgaria.- Acta Soc. Zool. Bohem.
325. **BENDA P., TSYTSULINA K., 2000**, Taxonomic revision of Myotis mystacinus group (Mammalia: Chiroptera) in the Western Palearctic.- Acta Soc. Zool. Bohem.
326. **BENDEREV A., S. SHANOV, I. ILIEVA, 2001**, Assessment of the hydro-ecological hazard for the Lakatnik karst region (Western Balkan mountain, Bulgaria) Procc. 7th conf. On Limestone Hydrology and fissured Media. Sept. 2001, Besanson, France.
327. **BERGER D., CHOBANOV D. P. & MAYER F., (in prep.)** Interglacial refugia and range shifts of the alpine grasshopper *Stenobothrus coticus* (Acrididae, Gomphocerinae).
328. **BERN CONVENTION 1979**, Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats.
329. **BERON P., 1961**, Contribution a la connaissance des chauves-souris bulgares.- Fragm. Balcan. Mus. Maced. Sci. Natur.
330. **BERON P., 1963**, La baguage des Chauves-souris en Bulgarie de 1940 à 1961.- Acta Theriol.
331. **BERON P., 1972**, Essai sur la faune cavernicole de Bulgarie. III. Résultats des recherches biospéologiques de 1966 à 1970. – International Journal of Speleology.
332. **BERON P., 1994**, Résultats des recherches biospéléologiques en Bulgarie de 1971 à 1994 et liste des animaux cavernicoles bulgares. – Tranteeva, Sofia.
333. **BERON P., B. PETROV, P. STOEV. [in prep.]**. Cave fauna of Bulgaria.- Tranteeva 2.
334. **BERON P., GUÉORGUIEV V., 1967**, Essai sur la faune cavernicole de Bulgarie. II. Résultats des recherches biospéologiques de 1961 à 1965. – Izvestiya na Zoologicheskaya institut s muzei (Bulletin de l'Institut de zoologie et musée).
335. **BERON P., 1994**, Résultats des recherches biospéléologiques en Bulgarie de 1971 à 1994 et liste des animaux cavernicoles bulgares. – Tranteeva, 1, Fédération bulgare de spéléologie, Sofia.
336. **BESCHOVSKI V., 1998**, Contribution to the study of the genus *Leucopis* Meigen, 1830 in Bulgaria (Diptera: Chamaemyiidae) with description of a new species. - Acta zool. bulg.
337. **BESCHOVSKI V., 2004**, Review of families Milichiidae and Carnidae from Bulgaria (Insecta: Diptera). - Acta zool. bulg.
338. **BESCHOVSKI V., B. DZHAMBAZOV, 2002**, Dolichopodidae taxa known and new to the Bulgarian Fauna (Diptera: Empidoidea). - Acta zool. bulg.
339. **BESCHOVSKI V., R. GUEORGUIEVA, 2001**, Review of the Bulgarian Helomyzidae species. - Acta zool. bulg.
340. **BOETERS H., E. GITTEBERGER, P. SUBAI, 1989**, Die Aciculidae (Mollusca: Gastropoda, Prosobranchia). – Zool. Vorh.
341. **BOLE J., F. VELKOV RH, 1986**, Mollusca from continental subterranean aquatic habitats. - In: Botosaneanu, L. (Ed.), Stygofauna Mundi. Leiden, E. Brill / Dr. W. Backhuys.

342. **BOTOȘĂNEANU L, DECU V. & RUSU T., 1964**, Cea de-a treia expediție speologică internațională din R. P. Bulgaria (15-27.VIII.1963). – *Lucrările institutului de Speologie "Emil Racoviță"*.
343. **BREITENBACH J. & KRÄNZLIN F., 1986**, *Pilze der Schweiz*. Vol. 2. Nichtblätterpilze und Bauchpilze. Verlag Mykologia, Luzern.
344. **BREITENBACH J. & KRÄNZLIN F., 1991**, *Pilze der Schweiz*. Vol. 3, Bd. 1. Röhrlinge und Blätterpilze. Verlag Mykologia, Luzern.
345. **CANDUSSO, M. & LANZONI, G. 1990**, *Lepiota s. l.* – In: *Fungi Europaei*. Vol. 4. Pp. 1-743. Libreria editrice Giovanna Biella, Saronno.
346. **CHANOV. S., 1987**, Conditions géologiques et tectoniques de la formation des cavités karstiques dans la région de "Barkite" et "Beliar". - *Recit d'une amitié*, 12-14.
347. **COURTECUISSE R., 2001**, 33 threatened fungi in Europe. TPVS document 34 (2001). European council for conservation of fungi.
348. **CRETZOIU P., 1936**, Zur Flechten.ora von Bulgarien. – *Revue Bryologique et Lichénologique*, [1937] 9.
349. **ĆURČIĆ B.P.M., MAKAROV S., 2000**, A revision of some species of *Bulgarosoma* Verhoeff (Antroleucosomatidae, Myriapoda) from the Balkan peninsula. – *Archive of Biological Sciences (Belgrade)*, 52(3).
350. **DEDOV I., 1998**, Annotated check-list of the Bulgarian terrestrial snails (Mollusca, Gastropoda). – *Linzer biol. Beitr.*, 30 (2).
351. **DEDOV I., P. MITOV., 1998**, Species composition of the terrestrial snails (Mollusca: Gastropoda) from coniferous and alpine areas of the Norten Pirin Mountains, Bulgaria. - *Hist. nat. bulg.*, 9.
352. **DELTSHEV C & BLAGOEV. G., 1995**, A critical review of family Lycosidae (Araneae) in Bulgaria.- *Revue arachnol.* 10.
353. **DELTSHEV C., 1972, c.** A contribution to the study of spiders (Araneae) from the caves in Bulgaria. II. Genus *Lepthyphantes* in Bulgarian caves. *Izv. zool. Inst. Sof.* 36.
354. **DELTSHEV C., 1973, б.** Redescription of *Centromerus bulgarianus* (Drensky, 1931) and *Centromerus lakatnikensis* (Drensky, 1931) (Araneae, Linyphiidae). *Int. J. Speleol.* 5.
355. **DELTSHEV C., 1975**, The genus *Lepthyphantes* in Bulgarian caves. *Proc. 6th int. arachnol. Congr., Amsterdam*.
356. **DELTSHEV C, 1977, b.** Genus *Nesticus* (Nesticidae, Araneae) from Bulgarian caves. In V. Panoš (ed.), *Proc. 6th int. Congr. Speleol., Olomouc* 5.
357. **DELTSHEV, C, 1978.** The origin, formation and zoogeography of troglobitic spiders of the Balkan Peninsula. *Symp. zool. Soc. Lond.* 42.
358. **DELTSHEV C., 1980**, A contribution to the taxonomical study of pallidus group of genus *Lepthyphantes* Menge (Araneae, Linyphiidae) in Bulgaria. *Acta zool. bulg.* 16.
359. **DELTSHEV C., 1988**, The genus *Fageiella* Kratochvil and the genus *Antrohyphantes* Dumitresco (Araneae, Linyphiidae, Lepthyphanteae) in the caves of Balkan peninsula. In J. Haupt (ed.), *TUB-Dokument. Kongr. Tagung. Berlin* 38.
360. **DELTSHEV, C, 1992.** A critical review of family Theridiidae (Araneae) in Bulgaria. *Acta zool. bulg.* 43.
361. **DELTSHEV C., 1993**, The genus *Tegenaria* Latreille in Bulgaria: A critical review with description of two sibling species (Arachnida, Araneae: Agelenidae). *Ber. naturw.-med. Ver. Innsbruck* 80.
362. **DELTSHEV C., 1995, a.** A review of family Agelenidae (Araneae) in Bulgaria. Taxonomic, faunistic and zoogeographical analysis. *Eur. J. Entomol.* 92.
363. **DELTSHEV C., 1996**, The origin, formation and zoogeography of endemic spiders of Bulgaria (Araneae).- *Revue suisse Zool. vol. hors serie*, 1.
364. **DELTSHEV C., 1972, b.** A review of spiders (Araneae) from Bulgarian caves. In C. Folk(ed.), *Proc. 5th int. Congr. Arachnol., Brno*.
365. **DELTSHEV C., 1990**, A critical review of genus *Coelotes* Blackwall in Bulgaria with description of a new species (*Coelotes drenskii* sp. n., Araneae, Agelenidae). *Acta zool. bulg.*

366. **DELTSHEV C., S. ANDREEV, G. BLAGOEV, V. GOLEMANSKY, G. MILOJKOVA, V. PENEVA, D. DOBREV, Z. HUBENOV, 1998**, Invertebrates (Non-Insecta) in Bulgaria. - In: Bulgaria's biological diversity: Conservation status Needs Assessment. Sofia, Pensoft.
367. Devilliers, P., Devilliers-Terschuren, J. 1996 A classification of Palaearctic habitats. Nature & Environm., 78. Concl of Europe Publishing, Strassbourg.
368. **DIETZ C., SCHUNGER I., DIETMAR N., SIEMERS B.M., IVANOVA T., 2002**, First record of *Pipistrellus pygmaeus* (Leach, 1825) (Vespertilionidae, Chiroptera) for Bulgaria.- *Historia naturalis bulgarica*, 14.
369. **DIETZ Ch., O. von HELVERSEN, 2004**, Illustrated identification key to the bats of Europe.- Electronic Publication. Version 1.0. released 15.12.2004, Tuebingen & Erlangen (Germany).
370. **DOBSON F.S., 2000**, Lichens. An illustrated guide to the British and Irish Species. Fourth revised colour Edition. Richmond Publ. Co, Slough.
371. **DRENSKY P., 1936**, Katalog der echten Spinnen (Araneae) der Balkanhalbinsel. Sb. bulg. Akad. Nauk 32.
372. **ERIKSSON O. E. (ED.), 2006**, Outline of Ascomycota - 2006. – Myconet, 12: (<http://www.fieldmuseum.org/myconet/outline.asp>).
373. **FET V., 2000**, Scorpions (Arachnida, Scorpiones) from the Balkan Peninsula in the collections of the National Museum of Natural History, Sofia.- *Historia naturalis bulgarica*, 11.
374. **FET V., M. SOLEGLAD, [in press]**. Fauna and zoogeography of scorpions (Arachnida: Scorpiones) in Bulgaria.- In: V. Fet & A. Popov (eds.), Biogeography and Ecology of Bulgaria, Kluwer Academic Publishers.
375. **GALLI R., 1998**, I Boleti. Atlante pratico-monographico per la determinazione dei boleti. Edinatura, Milano.
376. **GALLI R., 2001**, Le Amanite. Atlante pratico-monographico per la determinazione del Genere Amanita Pers. Edinatura, Milano.
377. **GALLI R., 2003**, Le Russule. Atlante pratico-monographico per la determinazione del Russule. 2nd edn. Edinatura, Milano.
378. **GANEV J., 1984, a. b.** Catalogue of the Bulgarian Bombyces and Sphinges. – Entomofauna.
379. **GANEVA A., 1996**, Additional data on the distribution of some bryophytes in Bulgaria. *Phytologia Balcanica* 2.
380. **GANEVA A., NATCHEVA R. 2003**, Check-list of the bryophytes of Bulgaria with data on their distribution. I. Hepaticae and Anthocerotae. *Cryptogamie, Bryologie*, 24.
381. **GEORGIEV V., B. MILCHEV, 2000**, Birds of the Vratza Mountains II. Breeding bird atlas.- Ann. Univ. of Sofia "St. Kliment Ohridski", Faculty of Biology, 1 (Zoology), 91.
382. **GOLEMANSKY V., 1973**, *Stenophora bulgarosomae* n.sp. – une nouvelle grǐgarine (Gregarinida: Stenophoridae) de diplopede troglobie *Bulgarosoma bureschi* Verhoeff. – *Zoologischer Anzeiger*, 190 (3/4).
383. **GOLEMANSKY V., TASCHEV V., 1973**, Recherches sur les grǐgarines (Gregarinida: Stenophoridae) du diplopede troglobie *Typhloiulus bureschi* Verhoeff en Bulgarie. – *International Journal of Speleology*, 5.
384. **GUÉORGUIEV B., 2004**, Contribution to the Bulgarian ground beetle fauna (Coleoptera: Carabidae). IV. Two new species of *Duvalius* (*Paraduvalius*) and notes on the other species of the subgenus. – *Atti del Museo Civico di Storia Naturale di Trieste*, 51.
385. **GUÉORGUIEV B., V. GUÉORGUIEV, 1995**, La faune des Carabidae (Coleoptera) des hautes montagnes de Bulgarie. - *Acta zool. bulg.*
386. **GUÉORGUIEV V., 1965**, Notes sur les coléoptères cavernicoles de Bulgarie. IV. *Bulletin de l' Institut de Zoologie et Musée* 18: 145-157. (In Bulgarian, French summary).
387. **GUÉORGUIEV V., 1965**, Revision du genre *Pheggomisetes* Knirsch (Coleoptera, Carabidae). – *Časopis Československé Společnosti Entomologické*, 61.

388. **GUÉORGUIEV V., 1971**, Notes sur le sous-genre *Paraduvallius* Kn. et descriptions de deux espèces nouvelles (Coleoptera, Carabidae – genre *Duvalius*). Bulletin de l'Institut de Zoologie et Musée, 33.
389. **GUÉORGUIEV V., 1977**, La faune troglobie terrestre de la péninsule Balkanique. Origine, formation et zoogéographie. Ed. Acad. bulg. Sci., Sofia.
390. **GUÉORGUIEV V., B. GUÉORGUIEV, 1995, a.** Catalogue of the ground-beetles of Bulgaria (Coleoptera: Carabidae). - Pensoft Publishers, series faunistica No 2, Sofia-Moscow.
391. **GUÉORGUIEV V., BERON P., 1962**, Essai sur la faune caverni-cole de Bulgarie. – Annales de Spéléologie, 17.
392. **GULIČKA J., 1967**, Neue und interessante Diplopoden aus Bulgarien. – Annotationes zoologicae et botanicae (Bratislava), 39.
393. **GYOSHEVA M.M., DENCHEV C.M., DIMITROVA, E.G. ASSYOV, B. PETROVA, R.D. & STOICHEV G., 2006**, Red List of fungi in Bulgaria. Mycologia Balcanica, 3(1).
394. **HANÁK V. & JOSIFOV M., 1959**, Zur Verbreitung der Fledermäuse Bulgariens.- Säugetierk. Mitt. 7.
395. **HANSEN L. & KNUDSEN H., 1992**, Nordic Macromycetes. Vol. 2. Polyporales, Boletales, Agaricales, Russulales. Nordsvamp, Copenhagen.
396. **HAWKSWORTH D.L. & ROSE F., 1976**, Lichens as Pollution Monitors. Edward Arnold Ltd. London, UK.
397. **HENNIPMAN E. & SIPMAN H.J.M., 1978**, De Nederlandsew Cladonia's (Lichenes). Wetenschappelijke Mededelingen K.N.N.V., 124.
398. **HIEKE F., WRASE D.W., 1988**, Faunistik der Laufkaefer Bulgariens (Coleoptera, Carabidae). - Deutsche entomologische Zeitschrift, (N. F.) 35.
399. **HOBBS WL, 1904**, Lineaments of the Atlantic Border Region. – Bull. Geol. Soc. Amer, 1.
400. **HUBENOV Z., 2005**, Entomofaunistic diversity of Bulgaria. – In: Petrova, A. (ed.), Current state of Bulgarian Biodiversity – problems and perspectives. Bulgarian Bioplatform, Sofia.
401. **HUBENOV Z., BESCHOVSKI V., BESHKOV S., KOLAROV J., KUMANSKI K. POPOV A. & VASSILEVA E., 1998**, Insects of Bulgaria, Part 2: Blattodea, Mantodea, Isoptera, Orthoptera, Dermaptera, Embioptera, Megaloptera, Raphidioptera, Neuroptera, Mecoptera, Hymenoptera, Trichoptera, Lepidoptera, and Diptera. In: Bulgaria's Biological Diversity: Conservation Status and Needs Assessment. Vol. I and II. Curt Meine, ed. Washington, D. C.: Biodiversity Support Program.
402. **HUDEC Y., J. VAŠATKO, 1971**, Beitrag zur Molluskenfauna Bulgariens. - Acta Sc. Nat. Brno, 5 (2).
403. **HUDEC Y, J. VAŠATKO, 1973**, Zur Kenntnis der Molluskenfauna Bulgariens. - Acta Sc. Nat. Brno, 7 (9).
404. Interpretation Manual of European Union Habitats 2003. European Commission DG Environment. nature and biodiversity.
405. **JAECKEL S., W. KLEMM, W. MEISE. 1957**. Die Land- und Süßwasser-Mollusken der nördlichen Balkanhalbinsel. - Abhandl. Ber. staatl. Mus. Tierk. Dresden, 23 (2).
406. **JEANNEL R., 1928**, Monographie des Trechinae. Morphologie comparé et distribution géographique d'un groupe de Coleoptères (Troisième Livraison). - L'Abeille, 35.
407. **KLIKA J., 1926**, Contribution a la connaissance de la flore mycologique de la Bulgarie. – Acta Botanica Bohemica, 4-5.
408. **KNIRSH E., 1925**, Weitere Beiträge zur blinden Coleopteren – Fauna der Ledenik – Pestera.
409. **KÖRNIG G., 1983**, Beitrag zur Ökologie und Zoogeographie bulgarischer Landgastropoden. – Malak. Abh. Mus. Tierk. Dresden, 9, No 5.
410. **KOUZMANOV G., G. STOYANOV, R. TODOROV, 1996**, Sur la biologie et la protection de l'Aigle royal (*Aquila chrysaetos*) en Bulgarie.- WWGBP, Eagle Studies.
411. **KOVACEV S., 1969**, Beitrag zur erforschung der Simulliden-Fauna von Bulgarien (Diptera, Simullidae). - Bul. Inst. zool. mus., 30.

412. **KRAMMER K. & LANGE-BERT. H., 1986-1991**, Bacillariophyceae.– In: Ettl, H., Gerloff, J., Heynig, H. & Mollenhauer, D. (eds). Süßwasser flora von Mitteleuropa. Vol. 2: Parts 1-4. Gustav Fisher Verlag, Stuttgart, N. York.
413. **KRZEMIŃSKI W., 1984**, Limoniidae of Bulgaria. I. (Diptera, Nematocera). - Acta zool. bul
414. **KRZEMIŃSKI W., J. STARÝ, 1989**, Limoniidae of Bulgaria. II. (Diptera, Nematocera). - Pol. pismo entomol.
415. **KUC M., VAJDA L., PÓCS T., 1965**, Mosses collected during two study-tours in Bulgaria 1959 and 1962. Bot Közlem. 52.
416. **LANG J., 1958**, Diplopoda z bulharských sběru Dr. M. Kunsta. – Věstník Československé společnosti zoologické, 22 (1).
417. **LANGE-BERT. H., 2001**, Navicula sensu stricto. 10 Genera separated from Navicula sensu lato. Frustulia. - In: Lange-Bert., H., (ed.), Diatoms of Europe. Diatoms of the European Inland Waters and Comparable Habitats, 2, Pp. 526. A.R.G. Gantner Verlag K.G.
418. **LANGOUROV M., 2001**, Scuttle flies from caves in the Balkan peninsula (Diptera: Phoridae). - Acta zool. bulg., 53.
419. **LAVČIEV V., 2003**, Diptera: Fannidae, Muscidae, Stomoxydidae. - In: Catalogus faunae bulgaricae, 5, Sofia, BAS.
420. **MAKAROV S., MITIĆ B., ČURČIĆ S., 2003**, Svarogosoma bozidarcurcici, n.g., n. sp. (Diplopoda, Anthroleucosomatidae) from the Balkan Peninsula, with notes on its phylogeny. – Periodicum Biologicum.
421. **MARKOWICZ. M., V. POPOV, M. PULINA, 1972**, Coments of Karst denudation in Bulgdria. - Geogr. polonica, 23.
422. **MAYRHOFER H., DENCHEV C.M., STOYKOV D.Y. & NIKOLOVA S.O., 2005**, Catalogue of the lichenized and lichenicolous fungi in Bulgaria. – Mycologia Balcanica, 2.
423. **MILCHEV B., V. GEORGIEV, 1998**, Birds of the Vratza Mountains. I. Status and composition of species.- . Univ. of Sofia "St. Kliment Ohridski", Faculty of Biology, 1 (Zoology).
424. **MUÑOZ J.A., 2005**, Boletus s. l. – In: Fungi Europaei. Vol. 1. Pp. 1-951. Edizioni Candusso, Alassio.
425. **NANKINOV D., 1993**, Invasion des Seidenschwanzes (*Bombycilla garrulus* L.) in Bulgarien und Überlegungen zu dessen Eindringen in Südosteuropa. - Beitr. Vogelkd., 39 (6).
426. **NANKINOV D., 1994**, Distribution, migration and wintering of the rough-legged buzzard *Buteo lagopus* in Bulgaria.- Meyburg, B.-U.&R.D.Chancellor (eds.), Raptor Conservation Today WWGBP/ The Pica Press.
427. **NANKINOV D., 2004**, Second addition to the list of birds of Bulgaria.- Riv. Ital. Orn., 73.
428. **Natcheva R., Ganeva A., 2005**, Check-list of the bryophytes of Bulgaria. II. Musci. Cryptogamie Bryologie 26.
429. **NAUMOV B., 2005**, New records of herpetofauna species in Bulgaria.- Acta Zool. Bulg.
430. **NESTOROVA E., 1998**, Catalogus faunae bulgaricae 2. Lepidoptera, Geometridae. Pensoft publishers, Sofia-Moscow, 193 + VII pp.
431. **NIKOLOV T., TZ. TZANKOV, 1996**, Tectonic Relation Between the Cherepish Formation and the Sumer Formation at the village of Beli Izvor. – Comp. Red. De l'Acad.Buig. des Sciences, 49, 1.
432. **NORDSIECK H., 1973**, Zur Anatomie und Systematik der Clausilien. XIII. Neue Balkan-Formen der Mentissoideinae und Baleinae (mit taxonomischer Revision der zugehörigen Gruppen). - Arch. Moll., 103.
433. **NOWOSAD A., G. BATCHVAROV, P. PETROV., 1987**, Bat flies (Nycteribiidae, Diptera) of bats collected in Bulgaria. - Pol. pismo entomol., 57.
434. **OSANOVA N., 1968**, Zur Verbreitung der Arioniden in Bulgarien. - Malak. Abhandl. Staatl. Mus. Tierk. Dresden, 2 (17).

435. **OŠANOVA N., 1970**, Die Nacktschnecken im westlichen Teil des Balkan-Gebirges (Bulgarien). - Malak. Abhandl. Staatl. Mus. Tierk. Dresden, 3 (7).
436. **OTAVA. J., 1985**, Expedice Vracanska planina. Отчет на експедиция на клуб "Suchy zleb" - Бърно, Архив Българска федерация по спелеология.
437. **PANDURSKA R., V. BESHKOV., 1998**, Species diversity of bats in underground roosts of the Western Stara planina Mts. (Bulgaria) – Vespertilio, 3.
438. **PAPP B., GANEVA A., NATCHEVA R., 2006**, Bryophyte vegetation of Iskur River and its main tributaries. Phytologia Balcanica 12.
439. **PEGLER D.N., LÆSSØE T. & SPOONER B.M., 1995**, British puffballs, earthstars and stinkhorns. Royal Botanic Gardens, Kew.
440. **PESHEV TS., 1969**, Distribution and taxonomy of *Microtus nivalis* Martins (Mammalia) in Bulgaria. – Bulletin de l'institut de zoology et musée, 30.
441. **PESHEV G. P., 1985**, A contribution to the studies of the species of genus *Isophya* Br.-W. (Orthoptera, Tettigoniidae) in Bulgaria. 2. - Acta zoologica bulgarica, 29.
442. **PETRBOK J., 1941**, Posttertiaria nonmarina mollusca bulgarica. – Věst. Kral. Čes. Spol. Nauk, Tř. mat.-prir.
443. **PETROV B., 2006**, Distribution and status of *Myotis bechsteinii* in Bulgaria (Chiroptera: Vespertilionidae).- Lynx n.s., Praha, 37.
444. **PETROVA A. (ED.), 2006**, Atlas of Bulgarian Endemic plants. Gea Libris, Sofia.
445. **PHILLIPS R., 1981**, Mushrooms and other fungi of Great Britain and Europe. Wardlock Limited Ltd, London.
446. **PINTER L., 1968**, Über bulgarische Mollusken. - Malak. Abhandl. Staatl. Mus. Tierk. Dresden, 2 (2).
447. **POPOV V. V., T. IVANOVA, 2002**, Comparative craniometrical analysis and distributional patterns of medium-sized horseshoe bats (Chiroptera: Rhinolophidae) in Bulgaria.- Folia Zool. 51.
448. **POPOV A., (in press)**. Fauna and Zoogeography of the Orthopteroid Insects (Embioptera, Dermaptera, Mantodea, Blattodea, Isoptera, and Orthoptera) in Bulgaria. In: V. Fet & A. Popov (eds.). Biogeography and Ecology of Bulgaria XX-XX. Kluwer Academic Publishers. Netherlands.
449. **RADOMAN P., 1978**, Neue Vertreter der Gruppe Hydrobioidea von der Balkanhalbinsel. - Arch. Moll., 109 (1).
450. **RADOMAN P., 1983**, Hydrobioidea, a superfamily of Prosobranchia (Gastropoda). I. Systematics. - Serb. Acad. Sci., Belgrade.
451. **RAISER O., 1894**, Materialien zu einer Ornithologia Balcanica. II.- Wien.
452. **REUTHER C., KÖLSCH O., JANBEN W. (Ed.), 2000**, Survey and Monitoring Distribution and Population Trends of the Eurasian Otter (*Lutra lutra*). In: HABITAT: Arbeitsberichte der Aktion Fischotterschutz e.V., 12.
453. **RIEDEL A., 1975**, Die Zonitiden-Fauna Bulgariens (Gastropoda), ihre Herkunft und Verbreitung. – Fragm. faun., 20, No 11.
454. **RUSSEV B., A. PETROVA, I. JANEVA, S. ANDREEV, 1998**, Diversity of zooplankton and zoobenthos in the Danube River, its tributaries, and adjacent water bodies. - In: **Bulgaria's biological diversity: Conservation status Needs Assessment. Sofia, Pensoft.**
455. **SANTESSON R., MOBERG R., NORDIN A., TØNSBERG T. & VITIKAINEN O., 2004**, Lichen-forming and lichenicolous fungi of Fennoscandia. Museum of Evolution, Uppsala.
456. **SCHUNGER I., CH. DIETZ, D. MERDSCHANOVA, S. MERDSCHANOV, K. CHRISTOV, I. BORISSOV, S. STANEVA, B. PETROV, 2004**, Swarming of bats (Chiroptera, Mammalia) in the Vodnite Dupki Cave (Central Balkan National Park, Bulgaria).– Acta Zoologica Bulgarica, 56 (3).
457. **SCORPIL. H., K. SCORPIL, 1898**, Sources et pertes des eaux en Bulgarie. - Mem. Soc. speleol.
458. **SIMON T., VAJDA L., 1959**, Beiträge zur Moosflora Bulgariens. Ann. Univ. Sci. Budapest, Sec. Biol.

459. **SKUHRAVA M., V. SKUHRAVY, K. DONCEV, B. DIMITROVA, 1991**, Gall midges (Cecidomyiidae, Diptera) of Bulgaria. I. Faunistic researches in the 1978-1987 period. - Acta zool. bulg., 42.
460. **ŠMARDÁ J., 1970**, Compléments à la flore muscinale de la Bulgarie. - Rev. Bryol. et Lichénol. 37.
461. **SPASSOV N., 1989**, The position of jackals in the Canis genus and life-history of the golden jackal (*Canis aureus* L.) in Bulgaria and on the Balkans. – *Historia naturalis bulgarica*.
462. **SPASSOV N., NINOV N., GUNCHEV R., GEORGIEV. K., IVANOV V., 2000**, Status of the Large Mammals in the Central Balkan National Park. - In: Biological Diversity of the central Balkan National Park, 616 p., USAID. PENSOFT, Sofia.
463. **SPASSOV N., SPIRIDONOV G., PENEV G., 2006**, The discovery of an extinct species: Data for the recent presence of the Lynx (*Lynx lynx* L.) in Bulgaria and discussion of its status since 1941. - *Historia naturalis bulgarica*, 17.
464. **STAMETS P., 2005**, Mycelium running. Ten Speed University Press, Berkley – Toronto.
465. **STOEV P., 2002**, A Catalogue and Key to the Centipedes (Chilopoda) of Bulgaria. Pensoft, Sofia & Moscow, Series Faunistica No. 25.
466. **STOEV P., 2004**, New distributional records of millipedes from Bulgarian caves (Myriapoda: Diplopoda). – *Acta zoologica bulgarica*, 56 (2).
467. **STOEV P.**, Под печат. Myriapoda of Bulgaria. – In: Fet, V. & Popov, A. (eds). *Monographiae Biologicae. Biogeography and Ecology of Bulgaria*. Springer Publishers.
468. **STOEV P., ENGHOFF H., 2003**, Systematics, phylogeny and biogeography of genus *Balkanopetalum* Verhoeff, 1926 (Diplopoda: Callipodida: Schizopetalidae). – *Zootaxa*, 272.
469. **STOICHEV S., 1996**, On the Chironomid fauna from Bulgarian inland waters. - *Lauterbornia*, 25.
470. **STOYANOV G., 2001**, Die Maskengrasmücke-eine neue Art für die bulgarische Ornithofauna. *Ornithologische Mitteilungen*, 53.
471. **STOYANOV G., G. KOUZMANOV, 1998**, Nuevos datos sobre la población del Halcón Sacre (*Falco cherrug*) en Bulgaria.- In: Chancellor R., Meyburg, BU Ferrero (eds.), *Holarctic birds of prey*.
472. **STOYNEVA M. P., A. S. GANEVA & M. P. VALCHANOVA, 2002**, Moss algal and moss development in the humid urbanized cave "Ledenika" (North-Western Bulgaria). *Ann. Sof. Un. Biol. Fac., 2 Bot.*, 90.
473. **STRASSER K., 1962, a.** Die Typhloiulini (Diplopoda Symphyognatha). – *Atti del Museo Civico di Storia Naturale di Trieste*, 23 (1).
474. **STRASSER K., 1962, b.** Diplopoden aus Bulgarien und Jugoslawien. – *Senckenbergiana biologica*, 43 (6).
475. **STRASSER K., 1966**, Über Diplopoden Bulgariens, I. – *Annales Zoologici (Warszawa)*.
476. **STRASSER K., 1969**, Über Diplopoden Bulgariens, II. – *Annales Zoologici (Warszawa)*.
477. **STRASSER K., 1973**, Über Diplopoden Bulgariens, III. – *Annales Zoologici (Warszawa)*.
478. **SZATALA Ö., 1929**, Beiträge zur Flechtenflora von Bulgarien. I. – *Magyar Botanikai Lapok*, 28.
479. **SZILÁDY Z., 1934**, Beiträge zur Dipterenfauna Bulgariens. – *Изв. на Бълг. ентомол. д-в.*
480. **TABACARU I., 1967**, Beiträge zur Kenntnis der cavernicolen Antroleucosomiden (Diplopoda, Ascosporeophora). – *International Journal of Speleology*, 3.
481. **TRONKOV D., 1969**, Neue Angaben über das Alter der buntfarbigen Gesteine des "Rats" in Bulgarien. - *C.R.Acad.Bulg.Sc.*, 22, 19.
482. **URBAŃSKI J., 1960**, Beiträge zur Molluskenfauna Bulgariens. - *Bul. Soc. Amis Sci. Lett. Poznan, Ser. D*, 1.

483. **URBAŃSKI J., 1964**, Beiträge zur Kenntnis balkanischer Stylommatophoren. - Bul. Soc. Amis Sci. Lett. Poznan, Ser. D, 4.
484. **URBAŃSKI J., 1969**, Bemerkenswerte balkanische Stylommatophoren. – Bul. Soc. Amis Sci. Lett. Poznan, Ser. D, 9.
485. **URBAŃSKI J., 1977**, Bemerkenswerte Clausiliiden (Mol., Pulm.) der nördlichen Balkan-Halbinsel. – Bul. Soc. Amis Sci. Lett. Poznan, Ser. D, 17.
486. **URBAŃSKI J., 1979**, Zwei neue Stilommatophoren (Gastropoda, Pulmonata) von der Balkan-Halbinsel. (Systematik, zoogeographische und ökologische Studien über die Mollusken der Balkan-Halbinsel, 17). - Bul. Soc. Amis Sci. Lett., Poznan, Ser. D, 19.
487. **UVAROV B. P., 1949**, Tettigoniidae and Acrididae from Bulgaria and Greece collected by Hakan Lindberg. – Notulae Entomologica 28.
488. **VELENOVSKY J., 1902**, Neunter Nachtrag zur Flora von Bulgarien. - Österr. bot. Zeitschr.
489. **VERHOEFF K., 1926, a.** Zwei neue Höhlen-Myriapoden aus Bulgarien. – Zoologischer Anzeiger, 65.
490. **VERHOEFF K., 1926, b.** Chilognathen-Beiträge (103. Diplopoden-Aufsatz). – Zoologischer Anzeiger, 68.
491. **VERHOEFF K., 1926, c.** Über einige von Dr. I. Buresch in Bulgarien gesammelte Diplopoden. 1. Aufsatz. – Travaux de la Société bulgare des sciences naturelles, 12.
492. **VERHOEFF K., 1926, d.** Über einige von Dr. I. Buresch in Bulgarien gesammelte Diplopoden. 2. Aufsatz. – Mitteilungen der Bulgarischen Entomologischen Gesellschaft in Sofia, 3.
493. **VERHOEFF K., 1928**, Über Diplopoden aus Bulgarien, gesammelt von Herrn Dr. I. Buresch (III. Aufsatz). – Mitteilungen aus den Königlichen naturwissenschaftlichen Instituten in Sofia – Bulgarien, 1.
494. **VERHOEFF K., 1937**, Über Diplopoden aus Bulgarien, gesammelt von Dr. I. Buresch und seinen Mitarbeitern. IV. Aufsatz. – Mitteilungen aus den Königlichen naturwissenschaftlichen Instituten in Sofia – Bulgarien, 10.
495. Genetische Vorstellungen zur Hohle Barkite 14, Hohle 28, Hohle Beliar. Архив Българска федерация по спелеология.
496. **VONDRAK J., 2006**, Contribution to the lichenized and lichenicolous fungi in Bulgaria. I. – Mycologia Balcanica, 3.
497. **WAGNER A., 1927**, Studien zur Molluskenfauna der Balkanhalbinsel mit besonderer Berücksichtigung Bulgariens und Traziens, nebst monographischer Bearbeitung einzelner Grippen. – Ann. zool. Mus. Polon., VI, 4.
498. **WIKTOR A., 1983**, The slugs of Bulgaria (Arionidae, Milacidae, Limacidae, Agriolimacidae - Gastropoda, Stylommatophora). – Ann. zool., 37, No 3.
499. **ZILAHİ G., 1934**, Beiträge zur Fliegenfauna Bulgariens. I. Chironomiden. – Mitt. Bulg. Ent. Ges., 8